THE

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRA

BELONGING TO

TAITTIRĪYA SAMHITĀ

EDITED BY

DR. W. CALAND,
Professor of Sanskrit at the University of Utrecht.

VOLUME III.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1913.

INDEX.

INDEX.

Indexes.

PREFACE.

The MSS. which have been consulted for this third volume of the Baudhāyana Śrauta sūtra are the following:

a. Dvaidhasūtra.

1. H, from the Haug collection at Munich, containing only the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3.

2. Bu, a MS. from the collection Burnell belonging to the India Office, containing the complete text, without the sarvatomukhadvaidhas.

3. Be (see Preface to vol. i, p. viii).

4. B, the Bombay MS. (see Preface to vol. i, p. vii), giving only the last two praśnas.

5. Ben, copy from a Benares MS., containing the first praśna only.

6. D, a MS from Dhar, containing on 37 foll. the first two praśnas and the first kaṇḍikā of praśna 3. Nearly related with H.

7. U, from Ujjain, in Nāgarī, on 59 foll, complete; the sarvatomukhadvaidhas on a separate leaf. This MS. belongs to the same collection and is written by the same hand, and on the same kind of paper, as all the other Baudhāyana MSS. from Ujjain (see Preface to vol. ii, p. v).

8. G; this MS. has been found at Gwalior; for the use of this MS., like No. 6 and 7, I have to thank Prof. Bhandarkar. These three MSS. were found in private libraries. The Gwalior MS. is written very neatly in Nāgarī and although far from faultless originally, it has been corrected with good judgment after a better text. The sarvatomukha is given apart.

9. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection, Asiatic Society of Bengal, containing on foll. 1–70 the first two praśnas and the beginning of praśna 3; much related to H. and D.

10. C[1], No. 1571 of the same collection, Nāgarī, paper; the text begins with xxi, 14 and runs to the end, without the sarvatomukha; nearly related to Be.

11. W, the MS. of the collection Whish, cp. Winternitz, a Catalogue of South Indian MSS. No. 94. Only partly collated.

The vivaraṇa of the Dvaidha is extant and known to me from several MSS., which, however, are far from exact. Of use were also the Prayogasāra by Keśavasvāmin, the bhāṣya composed by Sāyaṇa, who in his treatment of the darśapūrṇa-

māsa mentions and comments upon all the Dvaidha and Karmānta passages, which bear upon the text proper of Baudhāyana. By Ms. I indicate in the critical notes the Mahāgnisarvasva (see Preface to vol. ii, p. v), which treats equally of those Dvaidha and Karmānta sūtras that concern the agnicayana of the text proper.

b. Karmāntasūtra.

1. H, the Haug MS., complete.
2. Be, see Preface to vol. i, p. viii.
3. D, the Dhar MS., containing on 35 foll. the first two praśnas.
4. U, the Ujjain MS., 56 foll., śake 1761.
5. G, the Gwalior MS., on 46 foll.; corrected. The last three MSS. belong to the same collections as those of the Dvaidha text.
6. M, the Mackenzie MS.; cp. Preface to vol. ii, p. iv.
7. Ben, a copy of the Gov. Skt. Coll. at Benares; rather good and independent MS.
8. C, No. 2188 of the Gov. Skt. MSS. Collection at the Asiatic Society of Bengal, Nāgarī, on paper, well written, 133 foll., containing on foll. 71–133 the first two Karmānta praśnas.

Besides the vivaraṇa of Bhavasvāmin and the remarks of Sāyaṇa and Keśavasvāmin, we possess a valuable bhāṣya on Karmānta I. 1–21 (No. 776*a* of the collection in the India Office; see Eggeling, Catalogue of the Sanskrit MSS. in the Library of the I. O., vol. i, p. 57) by Veṅkateśvara; the var. lect. of the text according to this work is indicated by me in the critical notes as Vt., that of the commentary given by Veṅkateśvara as Vc.

c. Prāyaścittasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, from Ujjain, on 25 foll., part of the same collection as mentioned above.
3. B, the Bombay MS.; see Preface to vol. i, p. vii, copy from an original, dated śake 1743.
4. Tr, the MS. from Trichinopoly, mentioned in the Preface to vol. ii, p. v.
5. C[1], a part of the text is found in the MS., mentioned under the MSS. for the Dvaidhasūtra (No. 10).

More or less help was got from Gopāla's Vivaraṇa (Viv.) known to me from the MS. belonging to the India Office (No. 259*b*; see Eggeling, Catalogue, vol. i, p. 91). The text proper is here indicated only by the beginning words of each

sentence. I consulted also, without, however, getting much help from them, the Prāyaścitta-pradīpa (I.O. 1467A) and the Prāyaścitta-candrikā (I.O. 1572).

d. Śulbasūtra.

1. H, the MS. Haug.
2. U, from Ujjain, on 12 foll., part of the same collection as mentioned above.
3. B, the Benares MS.; see Preface to vol. i, p. viii.
4. M, the Mackenzie MS.; see Preface to vol. ii, p. v.

I need not say, that the excellent edition with Skt. commentary and English translation by Thibaut (in the Journal "Pandit" (vols. ix, x and vol i of the new series) has been consulted with good results. The readings accepted by Thibaut are indicated by me by T.

e. Pravarasūtra.

1. T, a copy from the Tanjore MS. No. 359; see Preface to vol. i, p. x.
2. M, being a complete copy of the Smārtasūtra in Grantha, copied for me somewhere in Madras through the kind mediation of Prof. Hultzsch. It is, on the whole, a good MS.; at the end of it the pravara is found.
3. G, the Grantha edition of the Baudhāyana smārta-sūtra, Madras, 1905, by Muddudīkṣita. This edition narrowly agrees with the MS. M.
4. Bu, the Burnell MS. xciii (No. cxviii of the Catalogue of a collection of Sanskrit MSS., p. 35) in Grantha. It contains also the pravarakhaṇḍa of the Vaikhānasa school. Independent, although rather bad MS.
5. Be, copied by me from the Benares MS. 115; see Preface to vol. i, p. vii.
6. U, from Ujjain (see above), very narrowly related to the last-mentioned MS. from Benares; on 10 foll.

Other texts which have been used in constituting the pravarapraśna are:

The Gotrapravaramañjarī by Puruṣottama, a Colebrooke MS. belonging to the India Office (No. 2316A, Egg. No. 1777). In the critical notes indicated by me as Pm. It contains shattered all over the work the whole pravara text of the Baudhāyanīyas, on which it comments broadly. It treats at length also of the pravara sections of Āpastamba and Āśvalāyana and of the pravarādhyāyas of Kātyāyana-Laugākṣi. The comparison of this text is of use for the verification of several *nomina propria*. It is curious to perceive, that, although according to Puruṣottama the pravarakhaṇḍas of Kātyāyana and Laugākṣi are the

same, the Kātyāyana text known to us from the Pariśiṣṭas of the White Yajurveda (see Weber in the 'Verzeichniss der Skt. HSS der Kgl. Bibl. zu Berlin,' vol. i, p. 54-60) is different from that given by Puruṣottama. The one contributed to Laugākṣi is probably the pravarādhyāya of the Kaṭhas; the text attributed by tradition to Kātyāyana (as given by Weber) agrees, with many various readings, however, on the whole with the pravarādhyāya of the Mānavas. I was kindly allowed by Prof. Knauer to use this text, which also is handed down to us in a very corrupted state.

A lengthy treatment of the pravara is given also by Gopīnāthadīkṣita in his Satyāṣāḍhahiraṇyakeśismārtasaṃskāraratnamālā (published in the Ānandāśrama series 1899) on pp. 415-453; by Anantadeva in his Saṃskārakaustubha, pp. 179-196 of the lithographic edition, and by Raghunātha in his Gotrapravaranirṇaya (MS. I.O. No 1781). These three texts are indicated by me in the critical notes successively as Rm., Sk., Pn. The three texts give a great many more names than are contained in the pravarapraśna of Baudhāyana, as they join, without any discrimination, to the names of the Baudhāyana text also those of other pravarakhaṇḍas. Moreover, they constantly put in the plural all the names found in the singular in our text.

Of some importance is a certain gotra list as handed down among the Deśasth brāhmaṇas in: Census of India, 1901, vol. i, India, Ethnographic Appendices, by H. H. Risley, Calcutta, 1903, on pp. 120-122.

The text of this praśna is one of the most difficult to reconstruct. Rarely we find the proper names without variants. The MSS. can be divided into two groups: M (with G) T and Bu on one side, Be (with U) and Pm on the other. The other nibandhas seem to draw on Pm.

The pravarapraśna in the kalpasūtra of the Baudhāyanīyas was probably placed originally immediately behind the pitṛmedhasūtra and before the dharmaśāstra. It is inserted there in M and in the Grantha edition; cp. the words of Puruṣottama in his gotrapravaramañjarī: *uktāny aiṣṭikasaumikapāśukadārvihomikākhyāni caturvidhāni śrautāni darśapūrṇamāsādīni sūtrāṇi*. The number given on the fly-leaf of the Ujjain MS. is xli. But nowhere in the MSS. themselves any indication of praśna number is found. Even the number xxx of the Śulbasūtra is conjectural; on the cover of the MS. Ben. 115 is written त्रिंशो प्रश्नः. Although, then, the number of the praśnas cannot be given with certainty, their sequence, in the main, is firmly established.

It was originally my intention to include in this edition of

the Baudhāyana texts also the whole smārtasūtra. But I now prefer to give only the śrautasūtra; perhaps I may undertake later on a critical edition of this text, which indeed is now accessible, be it not in critical editions. One is the Grantha edition mentioned under the MSS. used for the pravarapraśna, the other has appeared at Mysore (1904) under the title: बोधायनगृह्यसूत्रम् । The Bodhāyana-gṛhya-sūtra edited by L. Śrīnivāsāchārya. On the other hand, I thought fit to edit the Śulbasūtra anew, even after the excellent work of Prof. Thibaut, because it had to be given to make the śrautasūtra complete, and also because my MSS. enabled me to give in some places a better reading than Thibaut's text presents. I have taken much pains to obtain a copy of a part of the Baudhāyana kalpasūtra, which must have existed, but seems to be lost now, viz. the hautrasūtra. Bhavasvāmin and Sāyaṇa quote often from this text, as also does the commentary on the third book of the Taittirīya brāhmaṇa.

My design of publishing the vivaraṇa of Bhavasvāmin I also regret very much that I am compelled to abandon. The manuscript material is utterly insufficient. Perhaps I may in later times fulfill also this promise. For the time being I will try to fill up at least partially this gap, by adding to this third volume an index of words, giving, wherever it is possible, the explication of the commentators.

At the end of my task I have to express my sincerest thanks to all who kindly helped to procure me the material for my work: especially to Dr. Thomas, Chief Librarian to the India Office, and to Prof. Bhandarkar. If this volume can now appear, it is chiefly due to their kind assistance.

W. CALAND.

UTRECHT, *January*, 1912.

द्वैधसूत्रम् ॥

उपवसथ इति[1] ॥ कथमु खलूपवसथं जानीयात्संध्यः खिदेवोपपाद्यो ऽथ ऽपूरि[2] नादर्शीति[2] । साधु खलु संध्यः[3] साधु[4] संधेरुपपादनं[5] । ननु[6] खलु संध्यः सूपपादय[7] इव[7] सर्वेषां त्वेव[8] संध्य इवेति[9] ॥ स[9] ह[9] स्माह बौधायन

१ The constitution of the text of this first dvaidha being very difficult, I am not sure to have given everywhere the right reading and interpunction.

२ Thus corrected according to the Vivaraṇa ; पूरिवादर्शीति U Bu G D C; पूरिवदर्शीति Ben; करिवादर्शीति H; °पूरिवदर्शीति Be.

३ Thus (संध्यः) C U Bu G D ; संध्य Be W ; संध्या H Ben.

४ खलु ins. G (sec. m.) and C.

५ After °पादनं U Bu D G (pr. m.) C H Ben ins.: यत्रोभेमावीं यजते नक्ष चेदुपवसतो (थो) यमितं यादित्ये ; this passage is not found in W and has been effaced in G. The vivâraṇa has nothing corresponding to it.

६ ननु W C ; नतु Bu G D ; न Be ; missing in Ben H U ; नच the vivaraṇa (one copy), च (another copy).

७ सूपपादय इव W ; सूपपादय इवः Bu ; सूपपाद्य इव Be ; सूपपाद्य (omitting इव) H U Ben D C G (pr. m.) ; सूपपादयः G (sec. m.). The vivaraṇa runs : न च (var. स) खलु संध्यः सूपपादयः सूपपादः खलु भवेद्यद् संध्यमुपपादनं (another copy : भवितव्यं समधिचिंत्यं यजमाने सम्यगुपपादनं) सूपपादः सूपपादं यातीति मूलविभुजादित्वात् (cp. the Värtt. on Pāṇ. III. 2. 5. ?).

८ त्वेव HU Be Ben W G (pr. m.) D C ; वै Bu ; वैव G (sec. m.) ; त्वेवु the vivaraṇa (one copy), वैव (another copy).

९ Thus (इवेति सह) U and C only ; इवेति यच D ; स is not found in H Ben G (pr. m.), इवेति is not found in Bu G (sec. m.) ; इवच Be ; सन्ध्यासु च W. The vivaraṇa runs : एवं खिदवे ऽयो ऽपयि पच इति । स ह स्माह बौधायनः ।

यद्येतदुपवसतोऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियात्तमप्युपवसथं जानीयादित्यथो ह स्माह शालीकिरतिपन्नः[1] खल्वेष भवति । स[2] संध्यं[2] वैवोपपादयिषेत्पूर्णं[3,4] वाभियजेत । तस्य चेदुपवसतोऽस्तमित आदित्ये पुरस्ताच्चन्द्रमा लोहितीभवन्निवोदियादारमताग्निहोत्रेणेत्युक्त्वा पार्वणेन प्रक्रामेत्संस्थिते पार्वणेऽग्निहोत्रं जुहुयादिति[5] नु[5] खलु पौर्णमास्यामथामावास्यायामिति[6] । स ह स्माह बौधायनोऽदृश्यमान एवोपवसेन्न दृश्यमान इत्यथैवं चेन्न खलु कुर्यादिति शालीकिरस्ति[7] त्वपि[7] दृश्य-

१ Thus (°तिपन्नः) D C G (sec. m.) and the vivaraṇa; शालीकिरितिपन्नः or °रितियंनः the other MSS.

२ ससंध्यं Be; संसध्यं D. (pr. m.); ससंध्ये C: ससंधि Bu U; संसंधि H. (reading संसंध्यैवोप°); ससंधि Ben (reading ससंध्यैवोप°). Are we to read ससंध्य'? The vivaraṇa has: सह संध्येन ।

३ Thus G and B (the last MS. reading °षि° instead of °यि°); वैवोपपादयिषेत D C; वैवोपपादयिष्यन्पू° Be; चैवोपपादयिषेत्पू° U; °पादयिष्यन्पू° H Ben.

४ पूर्णं Be Ben D C; पूर्णां Bu U G; पूर्वं H; पूर्वं the viv. (one copy), पूर्णां (another).

५ Thus Bu G (sec. m.) D C U; °यात्कथम् H Be G (pr. m.) °यात्कोन Ben.

६ Thus Ben G; °थोमावा° D C; H U Be om. अथ ।

७ Thus C U Be; °स्तिनापि G D; °कौत्वपि H; °स्त्यपि Ben; शालीकिन्नपि Bu.

मासः उपवसथो । यद्येतद्रात्रीभिरुपपद्यो[1] ऽणुश्चन्द्रमाः[2] परिलक्ष्यमुपव्युषं भवति न स श्वो भूते दृश्यते तमप्युपवसथं जानीयादिति ॥

अग्नीनामन्वाधान[3] इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यांपो ह स्माह बौधायनो विहव्याभिरग्नीनन्वादध्यात्तिसृभिस्तिसृभिरेकैकं ये नव समामनेयुरथ ये ऽष्टौ प्रथमां वोत्तमां वा द्विरभ्यावर्तयेयुरथ ये दश तिसृभिस्तिसृभिरेकैकमन्वाधायोत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्दशमीं निगदेदित्यथो ह स्माह शालीकिर्यो नु खलु गार्हपत्यः सकृदन्वाहित एष भवति यामयोनिरन्वाहार्यपचन आहवनीयमेवैकं विहव्ययान्वादध्याद्यातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो विहव्याभिरेवाग्नीनन्वादध्यादेकैकमेकैकयां यातिशिष्टा उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदित्यथो ह स्माह मौद्गल्य आहवनीयमेवैकमन्वादध्यादग्निं गृह्णामि सुरथं यो मयोभुवं उद्यन्तमारोहति सूर्यमह्ने । आदित्यं ज्योतिषां ज्योतिरुत्तमं श्वो यज्ञाय रमतां देवताभ्यः ॥ वसून्रुद्रानादित्यानिन्द्रेण सह देवताः । ताः पूर्वः परिगृह्णामि स्व आयतने मनीषया ॥ इमामूर्जं पञ्चदशीं ये प्रविष्टास्तान्देवान्परिगृह्णामि पूर्वः ।

---

1 °द्रात्रीभिरु° C U Ben Bu G; °द्राविभिरु° H D; °द्रात्राभिरु° Be.

2 Thus G D C and the vivaraṇa; नुचंद्रमाः U; नचंद्रमाः H Ben Be; चंद्रमाः Bu.

3 चयान्वाधान C H.

अग्निर्हव्यवाडिह तानावहतु[1] पौर्णमासꣳ हविरिदमेषां मयीति पौर्णमास्यामामावास्यꣳ हविरिदमेषां मयीत्यमावास्यायामित्यथो ह स्माह मैत्रेय आहवनीयमेवैकं विहृत्यान्वादध्यात्तूष्णीमितरावथातिशिष्टा[2] उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्निगदेदिति व्याहृतीभिरेवाग्नीनन्वादध्यादिति राथीतरः ॥

I. 1. 3. आतञ्चनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो हविरातञ्चनान्येतानि भवन्तीत्यथो ह स्माह शालीकिर्दधि खल्वातञ्चनार्थे[3] दृष्टं भवति तस्मिन्नविद्यमान एतेषामेकेनातञ्च्यादिति ॥

I. 1. 7. व्रतोपायन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संगवकाले वा व्रतमुपेयाद्धेनुषु वा दोह्यमानासु प्रणीतासु वा प्रणेष्यत्सु[4] हविःषु वासन्नेष्वित्यथो ह स्माह शालीकिः पूर्वेद्युःकालं खलु व्रतोपायनं भवतीति ब्राह्मणं बर्हिषा पूर्णमासे व्रतमुपैति वत्सैरमावास्यायामिति स[5] संगवकाल एव व्रतमुपेयादित्यन्वाधानप्रभृतीत्यौपमन्यवः ॥

१ After °वहतु Bu G ins. आयन्तु देवाः सुमनस्यमानाः (TS. I. 5. 10. 3).

२ After उत्तरो U H D C Be Ben and G (pr. m.) ins. आदधाति;—Be om. अथ, Bu has आदधाति शिष्टा; in his citation of this passage Sāyaṇa has, rightly, no आदधाति।

३ Thus U G Be Bu; °र्थं Ben; °र्थे C; H om. °र्थे।

४ प्रणीयमानास्वित्यर्थः। छान्दसो प्रत्ययः Sāyaṇa.

५ Om. Bu D C and Sāyaṇa.

अभ्युदितेष्यामिति ॥ स ह स्माह बौधायनः सिद्धैरेवामावास्यैर्हविर्भिरिष्ट्वा[१] पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यैषा ब्राह्मणेष्टिस्तया व्यक्षयेष्ट्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतेति नु खलु संनयतोऽथासंनयतः समानः कल्पो बौधायनस्याथो ह स्माह शालीकिरप्स्वेवैतानि[२] हवींषि श्रपयित्वा पुनरुपोष्य श्वो भूते काम्यामनभ्युदितामव्यापन्नां यजेतापि वोपवसथ एवातिप्रवर्धेतेति[३] ॥

आच्छायनं इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वाग्यंयम एव शाखामाच्छेयाद्वाग्यंयम एवाहरेदेवं एवाहरित्येवं चैव खलु कुर्यादिति शालीकिर्ब्राह्मणेन च यथार्थमन्तरेणैव संभाषेत नाब्राह्मणेनेति ॥

शाखाया आच्छेदन इति ॥ स ह स्माह बौधायन इषे त्वेति शाखामाच्छिन्द्यादूर्जे त्वेत्यनुमृज्याद्वान्वीचेत वेत्यन्वीचेतवेति शालीकिः ॥

---

१ इव is found only in Bu G (sec. m.) and U (sec. m.); cp. Rudradatta on Āp. ix. 4. 3.

२ Thus G (sec. m.); चप्सुतानि Ben; चप्सुवैतानि Bu; चपेतानि H G (pr. m.); चप्सेतानि C D; इह्वै चाप्वैतानि Be; but cp. the vivaraṇa: चप्सेवैत्यादि ।

३ Thus corrected according to Rudradatta on Āp. l. c.; ॰तिप्रवर्धेति B U G (pr. m.); ॰तिप्रवर्धेत इति G (sec. m.); ॰भिप्रवर्धेति H Ben; ॰तिवर्धंवर्धेति Be; ॰भिप्रवर्धेवे C.

I. 1. 10. वत्सापाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वायव स्थेति पुंस एवापाकुर्यादुपायव स्थेति स्त्रियो ऽथ यद्यन्यतरेष्वेव मन्त्रं परिगच्छात्तं स्पृष्टेनैवेति शालीकिः ॥ १ ॥

I. 2. 1. शाखायै संचर इति । अग्रेणाहवनीयं संचारयेदिति बौधायनो जघनेन गार्हपत्यमिति शालीकिरेष सर्वकल्पे शाखायै संचरः पयसां चान्यत्र प्रावर्गिकादित्युभयोरेवापरेण प्रावर्गिकं संचारयेदित्यौपमन्यवः ॥

प्रवसतो याजमान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सह याजमानः खल्वयं यजमानः प्रवसति स यत्र स्यात्तदेनं[1] मनसा[2] ध्यायेत् । यदि विसंस्थितम् आगच्छेत्तमनुमन्त्र्य कर्मान्तेन प्रक्रामेदित्यथो ह स्माह शालीकिर्यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वा संकर्मीणः[3] स्यात्तं तत्र प्रेष्येत्[4] यदि विसंस्थितम् आगच्छेत्तमन्त्याद्वा प्रक्रामेन्ना[5] वा[5] द्रियेतोभौ[5] त्वेव यजमानभागं प्राश्नीयातामिति ॥

१ Thus Bu Be G (sec. m.); तदेनं Ben U C G (pr. m.); तदैवं Sāyaṇa.

२ Om. Be G (sec. m.), Sāyaṇa.

३ ॰कर्मीण U Bu G (pr. m.); ॰कर्मिणो Ben C D; ॰कर्मिणो. H; ॰कर्मणो Be; ॰कर्मणः G (sec. m.); ॰कर्मीण Sāyaṇa, (cp. *infra* xx. 20 and Pitṛmedhasūtra I. 1 (where the text is to be restored accordingly), II. 5 (ed. Raabe, Leiden 1911, pag. 9. 1).

४ Thus U only (sec. m.); प्रेषयीत all the other MSS.; cp. the vivaraṇa: तत्रानुज्ञापयेद्यजमानं कुर्वीत ।

५ Thus hesitatingly emended (tmesis!); नवाद्रि॰ Be C G (pr. m.); नैवाद्रि॰ MS. Tub. (MS. A. 1. 317) and D; नैवाद्रि॰ Ben; नाद्रि॰ Bu H; Vivaraṇa न चाद्रियेत ।

इध्माबर्हिषोरुपकल्पन इति ॥ सूत्रमात्रार्थयोर्"परा पितृभ्यो दत्त्वेध्माबर्हिः संनह्येदित्याश्मीगविः" श्वो भूते हविष्कृदन्त इत्यौपमन्यवः' ॥

अषिदस्य प्रतितपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रतितपेदेवाषिदमेवमश्वपर्शुं रक्षोऽपहननायेत्य"थो ह स्माह शालीकिर्न तेजसि तेजः प्रतितपेदश्वपर्श्वा खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति' सो ऽश्वपर्शुमेव प्रतितपेन्नाषिदं क्रूरापहननायेति' ॥

प्रक्रमेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवाग्रे त्रीन्वा चतुरो वा प्राचः प्रक्रमान्प्रक्रम्याथ तां दिशमभिप्रव्रजेयुर्यत्र बर्हिर्वेत्स्यन्त्येतेत्या"हवनीयादेव यथार्थं गच्छेयुस्तु दक्षिणया द्वारेति शालीकिः' ॥

परिषवण इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदेवं यूपावटस्य परिलेखन एवं सोमक्रयण्यै पद एवमौदुम्बर्या अवट एवमुपरवेष्विति" सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति[1] शालीकिः' ॥

आच्छेदनेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" प्रत्यगाशीः खल्वेष मन्त्रो दृष्टो भवति' मन्त्रप्रत्यभिमर्शनमेवैतस्मादिति शालीकिः' ॥

प्रस्तरस्य संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्याश्चैनं संनह्येदन्यत्र चैतस्मादयुग्मायुग्मं निधनानि कुर्यादित्य"थो

१ आवर्तयेद् om. G U D C.

ह स्माह शालीकिः प्रस्तरस्य खलु मन्त्रप्रतिलाभात्सर्वं बर्हिर्मन्त्रं लभते न चैनमभ्यधात्संनह्येदेतस्यैवायुग्मतमꣳ स्यादिति ॥

I. 3. 2. शुल्बस्य करण इति ॥ अधिकरणं चतुर्थꣳ स्यादिति बौधायनोऽधिकरणमेव तृतीयमिति शालीकिः ॥

I. 3. 4. बर्हिषः संभरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यन्यानि याजुषाण्निधनानि तानि पूर्वाणि मन्त्रेण संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव संभरेदित्यथो ह स्माह शालीकिर्यान्यन्यानि याजुषाण्निधनानि तानि पूर्वाणि तूष्णीꣳ संभृत्याथोपरिष्टाद्याजुषं मन्त्रेणैव[१] संभरेदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एवादिर्लवने ससंभरणे[२] : सयाजुषमेवाग्रे मन्त्रेण संभृत्य तूष्णीमितराणि संभृत्य त्रिपरिक्रम्य ग्रन्थिं कुर्यादिति ॥ २ ॥

I. 3. 5. ग्रन्थिकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य समायच्छन्नेवैतं[३] मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

I. 3. 6. पश्चात्प्राञ्चमुपगूहतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पुरस्तात्प्रत्यञ्चमिति शालीकिः ॥

I. 3. 8. बर्हिषो निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः स्फ्यं वा शकलं वान्तर्वेदि निधाय तस्मिन्मन्त्रेण प्रतिष्ठाप्य ततो यथा-

१ संभरणेव Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.), संभेण the other MSS.

२ Thus Ben G C U (pr. m.) Sāyaṇa; संभरणे H Be; ससंभरणेन Bu U (sec. m.). After this word U Bu ins. संभरेत् ।

३ Thus Be; °न्नेवैवं H D C Ben G (pr. m.) U (pr. m.); °न्नेव Bu G (sec. m.) U (sec. m.) Sāyaṇa.

मुष्टु निदध्यादिति " यत्रैव निधास्यन्स्यात्तन्मन्त्रेणैव[1] निदध्यादिति शालीकिः ' ॥

2. परिधीनां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उरःसंमितो मध्यमः स्याद्यथेतरौ बाहुमात्रौ स्यातामिति " सर्व एव बाहुमात्राः स्युरिति शालीकिः ' ॥

3. इध्मस्य करण इति ॥ अनुसामिधेनीध्मं कुर्यादिति बौधायनो " ऽपरिमितमिति शालीकिः ' ॥

4. वेदस्य करण इति ॥ वत्सज्ञुं कुर्यादिति बौधायनो " मूतकार्यमिति शालीकिस्त्रि"वृतमित्यौपमन्यव " ऊर्ध्वायमित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

पितृयज्ञबर्हिषीति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनः पितृयज्ञसामान्यादिति " महापितृयज्ञ एवैतद्दृष्टं भवत्यमूलमेवैतद्बर्हिः स्यादिति शालीकिः

इष्टिसंनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो याः[2] काश्चेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुस्तन्त्राय तन्त्राय[3] चार्या[3] बर्हिर्लावो गच्छेत्सूनं वासादयेत्तन्त्रेतन्त्रे[4] चार्या[5] अतमुपेत्य

1 Thus Be Bu G (sec. m.) Sāyaṇa ; तेन instead of तत् H Ben D C G (pr. m.) U.

2 Thus Bu U G (sec. m.) ; यायाश्चेष्टयः Ben D G (pr. m.) ; याश्चेष्टयः Be ; माधाश्चेष्टयः C.

3 Thus G ; तंत्रायतंत्रायत्रार्यां Bu ; तंत्रायतंत्रायत्रार्यां U C D ; तंत्रायतंत्रायत्रार्यां Be ; तंत्रायत्रार्यां Ben H.

4 वासाधयेत् Bu G (pr. m.) U (sec. m.).

5 Thus Bu Ben G U ; आर्यां H ; तंत्रेवार्यां C D ; तंत्रेवार्यां Be

तन्त्रापवर्गे व्रतं विसृजेतेत्यथो[1] ह स्माह शालीकिर्याः[2] काश्चेष्टयः[2] समाने ऽहनि संनिपतेयुः सकृदेवासाꣳ सर्वासां बर्हिर्लावो गच्छेत्सूनं वासादयेदादितस्त्वासां[3] व्रतमुपेत्य सर्वासां पारे[4] व्रतं विसृजेतेति[1] ॥

I. 3. 17. पर्णत्सरूणां[5] निवपन इति ॥ सूचꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तृतीयमभ्यगार उद्वपेत्तृतीयमन्तर्वेदि निवपेत्तृतीयेन वत्सानां धूननं[6] कुर्यादेवमिव हि पशूनां नेदीयान्भवतीति ॥

I. 3. 18. पौर्णमास्यामुपवेषकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 3. 19. दोहनपवित्रस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मूले मूलानि बद्ध्वा द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्याग्रे[7] निगृह्णीयादेवमस्याग्रमग्रैरभिसंपन्नं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिर्मूले

१ Thus C D H Ben G (pr. m.) U (pr. m.); विसृजेदिति the other MSS.

२ Thus Bu U G (sec. m.). यायाश्चेष्टयः Ben D G (pr. m.) याश्चेष्टयः Be; मायाश्चेष्टयः C.

३ See p. 9, n. 4.

४ परि H D C Ben.

५ Thus Bu D; ०त्सरुकाणां or ०त्सरूकाणां the other MSS. and Sāyaṇa.

६ Thus G (sec. m.) U (sec. m.) and the prayoga of Veṅkaṭeśvara; धूमं all the other MSS.

७ पाणि ins. G (sec. m.); instead of ०ग्रे U reads the first time ०ग्रं।

मूलानि बद्ध्वा[1] द्विगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्य मूले परिहृत्य[2] त्रिगुणाꣳ रज्जुꣳ संप्रसार्यापि[3] निग्रन्थीयादेवमस्यायमपैरभिसंपन्नं भवतीति । ॥ ३ ॥

अग्निहोत्रोच्छेषणस्य करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्याज्येन[4] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्पयसैव ताꣳ रात्रिं जुहुयात्पयस एवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादित्य॥थो ह स्माह शालीकिर्नासमाप्ते काम आवर्तयेद्यद्यस्याज्येन[5] वौषधेन वा प्रक्रान्तꣳ स्यात्तस्य हुत्वा तस्यैवाग्निहोत्रोच्छेषणं कुर्यादिति । ॥

सांनाय्यपात्राणां प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीꣳ सꣳस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुगताभिरिति शालीकिः । ॥

अथ जघनेन गार्हपत्यमुपविश्योपवेषेणोदीचो ऽङ्गारा-न्निरूहतीति ॥ सूचꣳ शालीकेर॥थो ह स्माह बौधायन-स्तूष्णीमङ्गारान्निरूहेत्सर्व एवैषो ऽधिश्रयणमन्त्रः स्यादिति । ॥

दोहनपवित्रस्याधान इति ॥ मन्त्रेण हुत्वा मन्त्रेण स्वाध्यामादध्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीं हुत्वा मन्त्रेण स्वाध्यामादध्यादिति शालीकिर॥र्धेन हुत्वार्धेन स्वाध्यामादध्यादित्यौपमन्यवः ।

---

१ बद्ध्वा U C.

२ Thus Bu G; परिहृत्य Bc. In the other MSS. this passage is omitted, also by Sāyaṇa.

३ वापि ins. G (sec. m.)

४ Thus Bu G U Sāyaṇa; यदा (instead of यदि) H Bc C Ben.

५ नस्याज्येन H Bc, instead of यद्यस्या॰ ।

I. 4. 11. धेनूनामनुमन्त्रण इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैका- मेवासामनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेताथासामेकैकां दोहये- दित्यथो ह स्माहौपमन्यवः सकृदेवैनाः सर्वा अनुमन्त्रयेत सकृच्चैना[1] दोहयेदथ चैव स्तोकान्परिनिस्तिष्ठेदित्येकैकामेवासाꣳ सर्वेणासर्वेण[2] कर्मणा परिनिस्तिष्ठेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

4. 15. स्तोकानामनुमन्त्रण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेराख्यातमौप- मन्यवस्याथो ह स्माह बौधायन आतश्चैव स्तोकाननुमन्त्रये- तात्रैव हि स्तोकानामन्तो[3] भवतीति ॥

I. 5. 5. उत्तरासां दोहन इति ॥ विसृष्टवागन्वारभ्योत्तरा दोहयेदिति बौधायन आनीयमान[4] एवानु चारभेत वाचं च यच्छेदिति कात्यः ॥

ib. दुग्धं लभमानस्येति ॥ वत्सापाकरणप्रभृतीन्मन्त्रान्साधये- दिति बौधायन आसेचनप्रभृतीनिति शालीकिः ॥

I. 5. 8. आतञ्चन इति ॥ चतुर्थे स्रुव आनयेद्यावता मूर्छयिष्यन्म- न्येतेति बौधायनस्तृतीये स्रुव आनयेद्यावता मूर्छयिष्यन्मन्ये- तेति शालीकिः ॥

---

१ Thus Be G Sayaṇa; सकृत्त्वैना H Ben D C; सकृदेवैना U.

२ Thus Be; सर्वेणसर्वेण Bu; सर्वेण (once) D C H Ben G U and Sāyaṇa.

३ Thus C H D G (sec. m.) Ben Be; स्तोकानामसंतो Bu G (pr. m.); स्तोकानांतो U; स्तोकानामनुसंतो Sāyaṇa.

४ Thus H Ben Be D C Sāyaṇa (viz. आसिच्यमाने Sāy.); °माना Bu D (sec. m.) U (sec. m.).

अग्निहोत्रोच्छेषणमभ्यातनक्तीति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह आह बौधायनो ऽग्निहोत्रोच्छेषणमानीय हविरातञ्चनमानयेदेवमस्योभयमभ्यातक्तं[1] भवतीति ॥

उदन्वतापिदधातीति ॥ उदन्वतापिधाय सर्वां रात्रिं परिशाययेदिति[2] बौधायन उदन्वतापिधाय सिक्ता अपो ऽपिदध्यादिति शालीकिः ॥

अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह आहौपमन्यव उपवसथ एवाग्नीन्यथोत्पन्नं परिस्तृणीयादेवं हि ब्राह्मणं भवत्युपास्मिञ्छ्वो[3] यक्ष्यमाणे देवता वसन्ति य एवं विद्वानग्निमुपस्तृणातीति ॥

अशनानशन इति ॥ आरण्यं चापश्चाश्नीयादिति बौधायनो ऽप एवेति शालीकिर्नारण्यं नापश्चनेत्यौपमन्यवः[4] ॥

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

पाणिसंमर्शन इति ॥ उत्तरेणाहवनीयं तिष्ठन्पाणी संमृशेदिति बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यमिति शालीकिः ॥

---

१ Corrected, ॰अभ्यातनक्तं all the MSS. (also Sāyaṇa) exc. Be which has ॰अभ्यातक्तं ।

२ ॰शाययेदिति Ben H.

३ MSS. (exc. B and Sāyaṇa) insert श्वो, which is effaced in D; cp. TS. I. 6. 7. 3.

४ Thus Ben G D C; आपश्चनेत्य॰ HU; नाचापश्चनेत्य॰ Be; नाचारण्ये॰ Bu.

I. 5. 19. अग्नीनां परिस्तरण इति ॥ सूचङ्ग् शालीकेरांख्यानमौपमन्यवश्चांचो ह स्माह बौधायनो गार्हपत्यमेवाग्रे पुरस्तात्परिस्तृणीयादथ दक्षिणतो ऽथ पश्चादथोत्तरत । एवमेवान्वाहार्यपचनं परिस्तृणीयादेवमाहवनीयमिति । ॥

I. 6. 1. पात्राणाङ्ग् सादन इति ॥ सूचङ्ग् शालीकेरंचो ह स्माह बौधायन उत्तरेण गार्हपत्यं तृणानि सङ्स्तीर्य तेषु पात्राणि सादयेदित्युत्तरतो ऽग्न्यगारस्य पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति राथीतरः । ॥

I. 6. 9. ब्रह्मण उपवेशन. इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणेनाहवनीयमुपविशेदिति बौधायनो ॥ ऽव्यवेत्यैव दक्षिणेनाहवनीयमिति शालीकिः ॥

यजमानस्योपवेशन इति ॥ व्यवेत्य दक्षिणत उपविशेदिति बौधायनो ॥ ऽव्यवेत्यैव दक्षिणत उपविशेदिति शालीकिः । ॥

I. 6. 9 पृच्छायै स्तरण इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ सोम एव पृच्छाङ्ग् स्तृणीयादिति शालीकिः । ॥

I. 6. 11. पवित्रयोः करण इति ॥ सूचं बौधायनस्य ॥ पृच्छायास्तृणानामित्यौपमन्यवो[1] ॥ ये[2] ऽन्ये[2] ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेषामिति शालीकिः । ॥

---

१ Thus Be; पृच्छाकृणानामि° G (pr. m.) Bu H; पृच्छाबणानामि° U G (sec. m.); Ben is defective; C corrupt; पृच्छाबणानि° Sāyaṇa.

२ Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa; वैषान्ये the other MSS.

3. स वाग्यमो भवति प्रणीतासु प्रणीयमानास्वा हविष्कृत इति ॥ अन्तर्हसमेतेषु संपातेषु संभाषेतेति बौधायनो विसृष्टवागिति शालीकिः ॥

1. होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सप्तहानृतेस्वाहाकारानित्येक-म्तेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकं सर्वानित्येकं पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरावुभौ शालीकेरिति ॥

1. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ प्रणीताः प्रणीय प्रत्यङ् द्रवन्द-शहोतारं व्याचक्षीतेत्याचार्यो मुष्टिमेव परीत्यमित्यौपमन्यवः ॥

2. निर्वपण इति ॥ सूचं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः शकटादेव निर्वपेद्धुरौ ह्यभिमृश्याथपालिं क्रामेद्विष्णुस्त्वा क्रमतामिति पुरोडाशीयान्प्रेक्ष्याभिमृश्याथर्क्कमीं पश्चेति त्रिर्यजुषा सक्तून्पूर्णौ चतुरवत्तिनां त्रिर्यजुषा द्विस्तूष्णीं पञ्चावत्तिनां सर्वानेव यजुषेति कात्यः ॥ ५ ॥

पञ्चावत्तस्य प्रक्रमण इति ॥ निर्वपणात्पञ्चावत्तं प्रक्रामेदिति बौधायनो ऽवदानत इति शालीकिः प्रदानत इत्यौपमन्यवस्तोतुष्प्राश्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

7. अतिशिष्टानामावपन इति ॥ तान्कोष्ठे[1] वा पत्त्रे वावपेदिति बौधायनो ऽत्रैवैनानावपेयुरिति शालीकिः ॥

3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूचं शालीकेर्नो ह स्माह

[1] कोष्ठे or कोष्टे all (also the Vivaraṇa and Sāyaṇa): only Bu गोष्ठे (the Gṛhyasūtra II. 15 has गोष्ठे वा पत्त्रे वा)।

बौधायन औषधस्यान्तं गत्वाध्यं निर्वपेदेवमस्य सह हविर्भिः प्रोक्षणं लभत इति' ॥

I. 8. 12. परिदान इति ॥ यथानिरुप्तं परिददीतेति बौधायनो" ऽथो ह स्माह शालीकिरग्ने हव्यꣳ रक्षस्वेत्येव ब्रूयाद्विष्णो हव्यꣳ रक्षस्वेति 'पयो' विष्णुर्हि पयसां गोप्ता भवत्यग्निरौषधस्येति' ॥

I. 8. 13. प्रोक्षणीनामुत्पवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" निगदन्नेवैतान्मन्त्रं चित्पुनुयादिति[1] शालीकिः' ॥

I. 8. 19. पुरोडाशीयानां प्रोक्षण इति ॥ अवघातस्य प्रोक्षेदिति बौधायनो" देवताः समनुद्रुत्य त्रिरेवेति शालीकिः' ॥

I. 9. 2. पात्राणां प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर"थो ह स्माह बौधायनः शुन्धध्वं दैव्याय कर्मणे पात्राणि[2] देवयज्याया इति' ॥

I. 9. 4. अतिशिष्टानां परिश्रायन इति ॥ एता एव परिश्रयोरश्निति[3] बौधायनः" सिक्ता अप उपरिष्टादन्याः सꣳस्कुर्वीतेति शालीकिः' ॥

ib. कृष्णाजिनस्यावधवन[4] इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादुत्तरे

१ Thus, as often in the Dvaidha, H Be and Sāyaṇa; पुरौषा॰ the other MSS.

२ Om. Be.

३ Thus Bu Sāyaṇa; ॰श्रायौरश्निति॰ U; ॰श्रायथौरश्निति C H Be Ben G; ॰श्रापयौरश्निति D.

४ Thus (and cp. *infra* XXIII. 4 and 6) G (sec. m.) Be, and the vivaraṇa; ॰धूनन Ben H G (pr. m.) U D C and Sāyaṇa.

ऽपरे ऽवान्तरदेशे कृष्णाजिनमवधुनुयादिति[१] बौधायनो ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिः ॥

कृष्णाजिनस्यास्तरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽविसृजन्नेतत्कर्म कुर्यात्कृष्णाजिनावधवनादास्तरणादेवमुलूखलाध्यूहनाद्वा[२] पुरोडाशीयानामावपनादेवं मुसलस्यावधानाद्वा शूर्पस्योपोहनादेवमधिवपनाद्वा प्रस्कन्दनादेवं कपालोपधानाद्वा योगाभ्यूहाभ्यामेवं[३] प्रस्तर आ स्रुचाꣳ सादनादेवमभ्यादानाद्वा खननादेवमौदुम्बर्याभिहोमादेवं यूप आ परिव्ययणादिति[४] यथोपपाद्यमेवैतानि कर्माणि कुर्यादिति शालीकिः ॥ ६ ॥

पुरोडाशीयानामावपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पञ्च मुष्टीन्पञ्चावत्तिनामावपेदिति शालीकिः ॥

दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः समाहन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य शम्ययैवेति शालीकिः ॥

शूर्पस्योपोहन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीꣳ शूर्पमुपोह्यैतस्मिन्नेवाग्निमन्त्रेण पुरोडाशीयानुद्वपेद्वर्षवृद्धमसि प्रति त्वा वर्षवृद्धं वेत्त्विति । ॥

---

१ ०धूनुया० Bu and Sāyaṇa.

२ Thus (०धवनाद्०) Be G (sec. m.); ०धननाद्० Ben; ०पवनाद्० Bu; ०धूननाद्० the other MSS. and Sāyaṇa.

३ Thus C G (sec. m.); योगाद्युभ्याभ्या० Bu; योगाभ्युहाभ्या० Sāyaṇa; योगाभ्यूहाभ्या० all the other MSS., but cp. *infra*, p. 19, l. 16.

४ Thus G D C Be; परिव्ययनादि० Bu; परिव्ययणादि० Sāyaṇa; परिव्याणादि० U H Ben.

I. 9. 15. अथोदङ् पर्यावृत्य परापुनातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । यां कां चिद्दिशमभि पर्यावृत्य परापुनातीति शालीकिः ॥

I. 9. 17. तुषाणां निरसन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनोऽन्त एव यावन्मात्रानुपहत्य कृष्णाजिनस्य ग्रीवात उपवपेद्रक्षसां भागोऽसीत्यथोदकमुपस्पृशेदिति ॥

I. 10. 8. कृष्णाजिनस्य पुनरास्तरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः प्राचीनग्रीवमुत्तरर्चमित्यौपमन्यवः ॥

I. 10. 17. पेषण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः प्राणाय त्वेति प्राचीं प्रोहेदपानाय त्वेति प्रतीचीं व्यानाय त्वेति तिरश्चीं कर्षेदथ प्राचीं प्रोहेद्दीर्घामनु प्रसितिमायुषे धामिति । कृष्णाजिने (न) पिष्टानि प्रस्कन्दयेद्देवो वः सविता हिरण्यपाणिः प्रतिगृभ्णात्विति ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

I. 11. 7. नैकचरौ धृष्टेरादानं विद्यते न बहुष्विति शालीकिरथो ह स्माह बौधायन[1] आदित एव धृष्टिमाददीत धृष्टिरसि ब्रह्म यच्छेति । गार्हपत्यमभिमन्त्रयेतापाग्नेऽग्निमामादं जहीति । निष्क्रव्यादꣳ सेधेति दक्षिणाङ्गारं निरस्येदथान्यान्कल्पयेदा[2] देवयजं वहेति । तेषु चरुस्थालीमधिश्रयेद्ध्रुवासि पृथिवीं दृꣳहायुर्दृꣳह प्रजां दृꣳह सजातानस्मै यजमानाय

---

१ Thus Bu C G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa; all the other MSS. ॰चौपमन्यव ।

२ ॰थान्यं कल्पयेदा G (sec. m.) D C; all the other MSS. have the plural.

पर्यूहेत्त्वैनां प्रदक्षिणमङ्गारैः परिक्षिप्तमुत्पाक्षिर्दग्धꣳ रक्षो निर्दग्धा अरातय इति । स एवमेव सर्वांस्स्वाङ्गारैरधिश्रयेदिति ॥

चरुमुखेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव धृष्टिमाददीत । मुख्यादेव भस्माप्साधयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः कपालसंयोजने खलु धृष्टेरादानं भवति । स कपालान्येवोपधास्यन्धृष्टिमाददीत । पुरोडाशादेव भस्माप्साधयेदिति ॥

कपालानामुपधान इति ॥ सूत्रभाष्यार्थयोरथो ह स्माहौपमन्यवो यथाम्नायं खल्वेवं कपालान्युपहितानि भवन्ति । य एवैषोऽङ्गाराधिवर्तनो[1] मन्त्रस्तं प्रथमं कपालोपधानानां[2] कुर्यादथ तूष्णीमङ्गारमधिवर्तयेदिति ॥

एककपाले[3] द्विकपाल इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैककपालो यदि च द्विकपालः सर्वैरेनं कपालमन्त्रैरुपदध्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यथाधिकरणमेव कपालान्युपदध्यात्तं तु योगाभ्यूहौ गमयेत्तपनमन्त्रं चात्र ब्रूयाद्भृगूणामङ्गिरसां तपसा तप्यस्व तप्येथां तप्यध्वमिति ॥

---

१ Thus C D Ben G (sec. m.) and Sāyaṇa; ०वर्तने U; वर्तन Be H G (pr. m.).

२ Thus C D H Ben Bo G (pr. m.); ०धानं Bu U G (sec. m.) and Sāyaṇa.

३ Thus the vivaraṇa only; ०कपालो the MSS.

I. 12. 3. कपालानां योग इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥नो ह स्माहौपमन्यव एतैरेवास्यैतानि मन्त्रैर्युक्तानि यैरुपहितानि भवन्त्यथेतरो विमोचनमन्त्र एव स्यादिति ।॥

I. 12. 6. मदन्तीनामधिश्रयण इति ॥ तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रयेदिति बौधायनो॥ यथोपपादमिति शालीकिः ।॥

I. 12. 11. संयवन[1] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥नो ह स्माह बौधायनः प्रणीताभ्यः स्रुवेणोपहत्याप आनयेदेवं[2] मदन्तीभ्यस्ता उभयीरानीयमानाः प्रतिमन्त्रयेत समापो अद्भिरग्मतेति ।॥

I. 12. 17. अभिमर्श इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽभिमृशेदेवैकहविरेवं[3] नानाबीजानीत्य॥नो ह स्माह शालीकिः सꣳसर्गात्खलु अभिमर्शो जायते । नासꣳसृज्यमानानि हवीꣳष्यभिमृशेदेकहविः[4] ।ः को[4] हि नानाबीजानां अभिमर्श इति ।॥

I. 13. 3. आज्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ख्यातं[5]

---

[1] Thus only G (sec. m.); all the other MSS. (and the vivaraṇa and Sāyaṇa) संवपन, but cp. Sāyaṇa's remark: संवपनमुदकपिष्टयोः संयोजनं। तथा च सूत्रं (cp. I. 12. 16) प्रणीताभिः संयौति।

[2] Thus Bu Be C D G (sec. m.); चानयन एवं Ben; चानयत एवं H G (pr. m.) U and Sāyaṇa.

[3] Thus H Be Ben and Sāyaṇa; ॰देवैकं हवि॰ Bu C D U G (एकहविः एकद्रव्यकं हविः Sāyaṇa).

[4] Thus Bu; नैकंहविः को H Ben G U; नैकहविष्को Be; नैकंहविष्को C; नैकंहविष्को D; नैकहविष्के Sāyaṇa.

[5] cp. xx. 6: 15. 19.

बौधायनश्चाचो'' ह स्माहौपमन्यवः सर्वाण्येव हवींषि परि-
निष्ठाप्याज्यं निर्वपेदिति ' ॥

5. आज्यनिनयन[1] इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाज्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनो '' ऽग्रेणातिहायेति[2] शालीकिर''ग्रेण वा
जघनेन वेत्यौपमन्यवः ' ॥ ८ ॥

6. स्फ्यस्य संख्यान[3] इति ॥ सूत्रं शालीकेर''थो ह स्माह
बौधायनो य एष[4] स्फ्यस्योद्वसनो[5] मन्त्रस्तं प्रथमं संख्या-
नानां[6] कुर्यादथ तूष्णीं स्फ्यमुद्वसेदिति ' ॥

4. वेद्यै परिग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर''थो ह स्माह
बौधायनः श्रोणिं[7] प्रथमां परिगृह्णीयादथ दक्षिणमंसमथो-
त्तरमिति '' पुरस्तादेवैनां प्रदक्षिणं परिगृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

---

१ Thus (and cp. xxi. 4) Be and the vivaraṇa; आज्येभ्यो नि॰ Ben U H G; आज्यस्य नि॰ D C and Sāyaṇa.

२ Thus Be (and cp. xx. 20, xxi. 4); ऽग्रेणातिहायनेति H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; ऽग्रेणातिहाय निनयेदिति G (sec. m.) U (sec. m.); ऽग्रेणाहवनीयं निनयेदिति Bu.

३ Thus (*nomen actionis* to संख्याति) Bu only; संख्यान C D G (sec. m.) Ben Be and Sāyaṇa; संख्यान U (sec. m.) and the vivaraṇa; संस्पर्शेन G (pr. m.); स्पर्शं H.

४ एष Ben Be C D G (sec. m.) U (pr. m.); एव H Bu G (pr. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

५ Thus Be Ben C D; ॰द्वसने G Bu and Sāyaṇa; ॰द्वसन H.

६ Thus Sāyaṇa; संख्यानाना Bu; संख्यानं G (sec. m.), U (sec. m.); संख्यानानां Ben; संख्यानां C D; संस्पर्शानां H U (pr. m.) G (pr. m.) The reading of Be is uncertain. Read संख्यानानां ?

७ ॰श्रोणीं some of the MSS.

I. 15. 15. योयुपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ चतुर्थेन योयुपित्वा पञ्चमेनोद्गृह्णीयादिति शालीकिः ′ ॥

I. 16. 1. प्रोक्षणीनामासादन इति ॥ स्फ्यस्य वर्त्मन्नुपनिनीयासादयेदिति[1] बौधायनो ″ ऽनुपनिनीयैवेति शालीकिः ′ ॥

I. 16. 5. इध्माबर्हिषोरुपसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तरमिध्ममिति शालीकिः ′ ॥ ९ ॥ तृतीयः ॥

I. 16. 7. वेदपरिवासनेष्विति ॥ पञ्चधा विभज्य स्रुचः संमृजेदिति[2] बौधायनः ″ समस्तैरेवाग्निरभ्याकारमिति शालीकिः ′ ॥

I. 16. 19. प्राग्निजहरणस्य संमार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ तूष्णीꣳ संमृजेदिति[2] शालीकिर्न संमृजेदित्यौपमन्यवः[2] ′ ॥

I. 17. 1. स्रुक्संमार्जनानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनोऽग्निरभ्युद्यासंचर उद्देश्येदुत्करे वैवमिध्मसंनहनानीति ′ ॥

I. 17. 5. पत्नीनाꣳ संनहन इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकैकामासाꣳ[3] संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्यथो ह स्माह शालीकिः सहदेवेनाः सर्वाः संनह्येदेकैकां गार्हपत्यमीक्षयेदेकैकामाज्यमवेक्षयेदित्यथो ह स्माहौपमन्यवः

---

१ Thus Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa; वर्त्मन्युप॰ H C Ben U D G (pr. m.).

२ संवृजेदिति H Ben (thrice) U, D C (the first time), G (pr. m.); the other MSS. संमृजेदिति।

३ एकैकामेवासां Bu G (sec. m.) U (sec. m.).

यद्यद्वैनाः सर्वाः संनह्योत्सङ्गाद्धपक्षमीक्षयेदेकैकामाज्यमवे-
क्षयेदित्येकैकामेवाषाढं सर्वेणसर्वेण कर्मणा परिनिष्ठिष्ठेदि-
त्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

ग्रन्थिकरण इति ॥ अवाचीनपाशमूर्ध्वनिर्मोचनमित्या-
चार्ययोरूर्ध्वपाशमवाचीननिर्मोचनमिति दीर्घवात्स्य एवमिव
हि प्रजाः प्रजायन्त इति ॥

पत्न्यामविद्यमानायामिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यज-
मानायतन आसीनो यजमान एवैतान्मन्त्रानभिगदेदित्यथो ह
स्माह शालीकिः पत्नीसंयोजकाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति
तस्यामविद्यमानायां नैवैनानाद्रियेतेति ॥

अथैनामाज्यमवेक्षयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह
4 बौधायनः पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छेत[1] तेजो ऽसीत्यथैन-
च्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधि-
श्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदुद्धृत्योत्तरेण प्रोक्षणीः
सादयित्वावेक्षित्वोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां[2] प्रोक्षणीरिति ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्वैरेवावे-
10. क्षितमाज्यमुत्पुनुयादिति[3] शालीकिः ॥

---

१ Thus all the MSS. exc. Be 115 and U sec. m., which read ०यच्छेत (०यच्छेत् Sāyaṇa), but infra xxiv. 32 ०यच्छेत।

२ ०वेक्षित्वा० only Sāyaṇa. MSS.: ०वेक्षितो०, ०वेक्षतो० or ०वेक्षतो। All the MSS. and Sāyaṇa and the viv. here and l. 17 पुनुया०, U only both times (sec. m.) and C once ०पुनीया०।

३ Thus Bu Be G (pr. m.) U C D; ०ज्यमवेक्षितमु० Ben H G (sec. m.) and Sāyaṇa.

I. 19. 1. आज्यग्रहाणां[१] ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्ब्रूयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यथो[२] ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्ब्रूयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । स याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्यथो ह स्माहौपमन्यवो यथापि[३] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिनिवर्तन्त[४] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिनिवर्तेरन्निति[५] । ॥

I. 19. 13. इध्माबर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः । सकृत्सकृदिति शालीकिः । ॥ १० ॥

I. 19. 16. बर्हिषः प्रोक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तिष्ठन्दिवे त्वेत्यग्राणि प्रोक्षेदन्तरिक्षाय त्वेति मध्यान्युपविश्य पृथिव्यै त्वेति मूलानि । सह स्रुचा पुरस्तात्प्रत्यञ्चं ग्रन्थिं प्रत्युक्षति शिष्टाः प्रोक्षणीर्निनयेद्दक्षिणायै श्रोणेरोत्तरायै श्रोणेः स्वधा पितृभ्य ऊर्ग्भव बर्हिषद्भ्य ऊर्जा पृथिवीं गच्छतेति । ॥

---

१ Thus Be only; आज्यग्रहाणो Bu; आज्यानां the other MSS., but cp. xx. 23.

२ Most of the MSS. °मंत्रयेते°।

३ यथापि Be G (sec. m.); यथाविधि Sāyaṇa; यथा the other MSS.

४ °भिनिवर्तन्ते U Bu G (sec. m.) Sāyaṇa; the other MSS. without नि।

५ Thus C D G (pr. m.) U (pr. m.) Be Ben H; °वर्तेत इति Bu G (sec. m.) U (sec. m.) and Sāyaṇa.

19. 20. ॰स्रुच उदूहन इति ॥ अग्रेणात्मानमुदीचीमुदूहेदिति बौधायनो ॥ जघनेनात्मानमुदीचीमुदूहेदिति शालीकिः ॥

I. 20. 1. प्रस्तरे पवित्रे अपिसृजति यजमाने प्राणापानौ दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 20. 2. तं यजमानाय वा ब्रह्मणे वा प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 20. 3. ध्रुवस्यायतन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ध्रुवं विसृज्य दक्षिणे वेद्यन्ते स्तृणीयादिति शालीकिः[2] ॥

I. 20. 7. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यान्त एवैनां प्राचीं धातुश स्तृणीयादिति शालीकिः ॥

I. 20. 8. परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्यस्येद्दक्षिणमुपोहेदुत्तरमित्यनीकमङ्गुष्ठानेवैनान्परिदध्यादिति शालीकिः ॥

20. 12. अथ सूर्येण पुरस्तात्परिदधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥

20. 14. ऊर्ध्वे समिधावादधातीति । सूत्रं बौधायनस्योर्ध्वे एवैने अभ्याधायानतिपातयेदिति[3] शालीकिः ॥

---

१ ॰यतन Bu Be C.

२ शालीकेः Be Ben H G (sec. m.).

३ Thus H Ben C D G (pr. m.) and Sāyaṇa; ॰यानुनिपातये॰ Bu U G (sec. m.); ॰यानुपातये॰ Be; the verb seems to be a denominative to अनतिपात, cf. Sāyaṇa: अतिपात आहवनीयादतिक्रम्य पातः । स न कार्यः । अनतिपातयेत् अनतिक्रम्य पातयेत् ।

I. 20. 16. विधृत्योः करण इति ॥ सूचमाचार्ययोरन्यो ह स्माह दधि-
याकारो राथीतर[1] उभे एवैते वेदिं[2] व्यतिषज्येयातामिति
मध्यमाद्धातोरन्तर्गर्भे[3] स्यातामित्यौपमन्यवः ॥ ११ ॥

द्रोणपविचस्यासादन इति ॥ विस्तस्य प्रस्तर आसादये-
दिति बौधायनोऽविस्तस्यैवेति शालीकिः ॥

I. 20. 18. स्रुचाꣳ सादन इति ॥ स ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यव-
हृतामिवोपभृतꣳ[4] सादयेद्विधृतीभ्यां चैनामवगृह्णीयादित्यन्यो
ह स्माह शालीकिरनुपूर्वा एवैनाः[5] सादयेन्न[5] चोपभृतं
विधृतीभ्यामवगृह्णीयादिति ॥

I. 21. 14. हविषामुद्वासन इति ॥ अग्रेणानुद्वासितानि जघनेनोद्वा-
सितानीति बौधायनो जघनेनानुद्वासितान्यग्रेणोद्वासिता-
नीति शालीकिरपच्छेदमित्यौपमन्यवः[6] ॥

I. 21. 20. प्रत्यञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि प्रत्य-

१ रथीतर Sāyaṇa.

२ Effaced in G.

३ Thus Ben H C D G and Sāyaṇa; ०रंतर्गर्भे Bu.

४ प्रत्यवहृता० H Ben C D G (pr. m.) U and Sāyaṇa; प्रत्यगवहृता० G (sec. m.). प्रत्यवहिता० Bu. cp. xxii. 7.

५ Thus Bu G (sec. m.) U and Sāyaṇa; एवैना चासा० Ben H C D G (pr. m.); एवैनाꣳ सा० Be.

६ Thus Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ०पपचेदित्य० Be; ०रवचेद० H Ben G (pr. m.) U (pr. m.) and Sāyaṇa; D and C defective: cp. xx. 30 s. f., xxii. 15 s. f.

ञ्चार्वहूणां चाग्रयान्कापालानि चेति । कपालान्येवेति शालीकिः ॥

कपालानामाध्वर्यवे[१] विमोक इति ॥ उद्वास्य हवींषीत्याचार्यौ[२] विमुञ्चतो[२] । भक्षयन्नेव[२] भक्षाणां पारे कपालानि विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः ॥

22. 17. आघाराविति ॥ सूचं बौधायनस्याभीषू[३] इव[३] व्यतिषक्तौ[३] स्यातामिति शालीकिः ॥

23. 2. संप्रैष इति ॥ अग्नीदग्नीनिति बौधायनो ऽग्निमग्नीदिति शालीकिरग्नीत्परिधींश्चाग्निं चेत्यौपमन्यवः ॥

23. 10. अत्याक्रमण इति ॥ सव्येन प्रदात्रमत्याक्रामेज्जुह्वामुतो दक्षिणेनेति बौधायनो दक्षिणेन प्रदात्रमत्याक्रामेज्जुह्वामुतः सव्येनेति शालीकिः ॥

---

१ Thus only G (sec. m.) Be and the vivaraṇa; ॰ध्वर्यवो all the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.) and, as it seems, the vivaraṇa; ॰चार्यौ-विमुंचतो Be G (pr. m.); ॰चार्योविमुंचेद्भक्षय॰ the other MSS. and Sāyaṇa. About the interpunction and the meaning of this dvaidham I am uncertain.

३ Thus Bu (which, however, omits इव) and the vivaraṇa only, which runs: चाभिमुख्येन सुचावे प्रवर्तयेते चभीषू रश्मी; ॰भिपूवति G (sec. m.), U (sec. m.); ॰भिपूध्यतिषक्तौ C: ॰भिवतिषक्तौ Ben H; ॰भिध्यतिषक्तौ D; Be corrupt. Sāyaṇa reads चभिषक्तौ and comments: चभितः सक्तौ सर्वादिक्संबन्धिन्यौ (sic). Read ॰भीषू?

I. 24. 1. आश्रावण इति ॥ ओ श्रावयेति बौधायन " आ श्रावयेति शालीकिः " श्रावयेत्यौपमन्यवः ' ॥

I. 23. 19. प्रवर इति ॥ स्रुचꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन उत्कर ऊर्ध्वाग्रꣳ स्फ्यं निहत्य प्रवरं प्रवृणीयादचैव[1] च[1] स्फ्यमुदस्येदुपरिष्टाच्चोपस्पृशेदिति[2] ' ॥

I. 24. 4. होतुर्वरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यस्य पिता वाचार्यो वा ज्यायान्वा होता स्यादुपाꣳश्वेतेषां गुरूणां नामानि गृह्णीयादित्यु"च्चैरेव होतुर्नाम गृह्णीयादिति शालीकिः ' ॥ १२ ॥ चतुर्थः ॥

I. 24. 13. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः[3] सर्वेणाभिक्रामेत्पञ्चामाहुतीभिः[4] स्वरेणोत्तरामुत्तरामाहुतिं ज्यायसीं ज्यायसीं जुहुयादिति ' पञ्चामेवाभिक्रामꣳ समानत्राहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः " समानत्र तिष्ठन्नाहुतीभिरेवाभिक्रामेदित्यौपमन्यवः[5] " समानत्रैव तिष्ठन्प्रदक्षिणमनुदिशꣳ हुत्वा मध्ये स्वाहाकारं जुहुयादित्याञ्जौगविः ' ॥

१ Thus H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.) Keś.: °दच चैव Be U (sec. m.) Sayaṇa; °दच च Bu G (sec. m.).

२ °रिष्टाचाप स्पृश° Bu G (sec. m.).

३ The text is given acc. to U (sec. m.) and Sayaṇa. In H Be Ben D C the words of Baudhāyana are attributed to S'āliki and vice versâ, but cp. the vivaraṇa of I. 16 init., where सर्वेणाभिक्रामेत् is cited as first vikalpa.

४ The MSS. present sometimes °चाहुतिभिः sometimes °चाहुतीभिः, cp. xxiv. 3. s.f.

५ एव before अभिक्रामेत् om. Bu Be D G (sec. m.).

24. 14. आज्यभागयोर्होम इति ॥ पूर्वार्धे प्रतिमुखं प्रवाङ्ग्जुहुयादिति बौधायनः ॥ पूर्वार्ध एव प्रवाङ्गिति शालीकिः ॥

24. 17. हविषामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पूर्वार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषोऽवद्येदथापरार्धादेवमस्य प्रदक्षिणꣳ हविषामवत्तं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिरपरार्धादेवाग्रे प्रथमं मुख्यस्य हविषोऽवद्येदथ पूर्वार्धादेवमस्य प्राक्संस्थानि हवीꣳषि भवन्तीति ॥ मध्यात्पूर्वार्धात्पश्चार्धात्पञ्चावत्तिनामित्यौपमन्यवः[1] ॥

आहुतीनामायतन इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीण्येवैतान्यादिष्टस्थानानि भवन्त्याज्यभागौ स्विष्टकृदथेतरा यथावकाशं जुहुयादिति ॥ अष्टौरेवाहुतीर्जुहुयात्पूर्वार्धे स्विष्टकृतं जुहुयादिति शालीकिः ॥ स्रुच्यमाघारपथमभिजुहुयादित्यौपमन्यवो ॥ मध्ये प्रदक्षिणं मण्डलाकारमिति राथीतरः[2] ॥

1. 25. 5. उपांशुयाजस्य प्रकरण इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्याथो ह स्माह बौधायन औषधस्योपांशुयाजं कुर्यादग्नीषोमीयं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यथो ह स्माह शालीकिराज्यस्योपांशुयाजं कुर्यात्सौम्यं पौर्णमास्यां वैष्णवममावास्यायामित्यथो ह स्माहौपमन्यव औषधस्यैवोपांशुयाजं कुर्यात्सरस्वतः पौर्णमास्याꣳ सरस्वत्या अमावास्यायामित्यथ यैवाज्यस्य

1 Instead of पश्चार्धात् G (sec. m.) and Sāyaṇa अपरार्धात् ।

2 Thus G (sec. m.) D C and Sāyaṇa; रथीतरः the other MSS.

वैष्णव[१] इति राथीतरो ॥ ऽथो ह स्माह कौणपतन्विश्वस्य[२] स्याद्वैष्णवस्य स्यात्स्वयं चैव[३] यजमानः प्राश्नीयादिति ।॥

पञ्चमस्यावदानस्याभिहृत्या[४] इति ॥ श्रोषधस्याभिवर्धये-दिति बौधायन ॥ आज्यस्यैवेति[५] शालीकिः ।॥

I. 26. 7. मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो न मेक्षणन्यायेन वपाश्रपणी अनुप्रहरेदिति ।॥

I. 26. 15. प्राशित्रस्यावदान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ परिहरिष्य-न्नेव[६] प्राशित्रमवद्येदिति शालीकिः ।॥

आज्यहविष्यन्वाहार्यस्य[७] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः ।॥

I. 27. 16. अन्वाहार्यस्यासादन[८] इति ॥ अग्रेण यजमानं च ब्रह्माणं च पर्याहृत्य दक्षिणस्यां श्रोण्यामासादयेदिति बौधायनो ॥ ऽत एव दक्षिणस्यां श्रोण्यामिति शालीकिः ।॥ १३ ॥

१ Thus all; r. विष्णव ?

२ Thus (कौणपतंवि॰) H D C G Be U (pr. m.) and Sayana: कौण-पतवि॰ Ben; कौणपतधि॰ Bu; कौणपत॰ U (sec. m.).

३ चैवं Bu U (sec. m.) G (sec. m.); चैव all the other MSS. and Sāyaṇa.

४ ॰हृत्या all.

५ Thus Bu Be G (sec. m.); चाज्यस्यैवाभिवर्धयेदिति all the other MSS. and Sāyaṇa.

६ ॰ष्यन्निव G (sec. m.)

७ चाज्यस्य instead of चाज्य॰ H G U C.

८ Thus the vivaraṇa; ॰स्य चादन the MS

ib. अन्वाहार्यस्योद्वासनं इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्वासयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चमिति शालीकिः ।॥

7. 16. हविरुच्छिष्टानामुद्वासन इति ॥ अग्रेण स्रुच उदञ्चमुद्वासयेदिति[1] बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदञ्चीति[1] शालीकिः ।

28. 9. अनूयाजानाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रतीचीरेवैता आहुतीः सꣳस्थापयेदिति शालीकिः । ॥

28. 10. वाजवत्योर्व्यूहन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽन्यया प्रतीचीमुपभृतं[2] प्रत्यूहेदन्यैनाꣳ सꣳस्पृशेदित्य॥न्यो ह स्माह शालीकिः प्राचीनपुष्करे एवैने विकर्षन्[3] चोपभृतमद्भिः सꣳस्पृशेदिति । ॥

28. 17. प्रस्तरस्य संमार्जन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकस्याꣳ समञ्ज्यादिति बौधायनः ॥ सकृत्सकृदिति शालीकिः । ॥

29. 3. प्रस्तरस्यानुप्रहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥न्यो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैरनुप्रहरेत्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥न्यो ह स्माहौपमन्यवो

---

[1] उदचि Sāyaṇa only; उदंचम् U Bu Be G (Ben H D C om. this dvaidham altogether).

[2] प्राचीमु॰ Sāyaṇa.

[3] ॰तिर्कर्षन् Bu, कर्षन् H. S.

यथापि[1] पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[2] एवमेवापि याज-
माना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[2] ' ॥

I. 29. 12. परिधीनामभ्याधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्रस्तान[3]
एवैनानभ्यादध्यादिति[3] शालीकिः ' ॥

I. 29. 15. अथैनान्त्सꣳस्रावेणाभिजुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "
प्रस्तरं चैव परिधीꣳश्चाभिजुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 29. 18. स्रुचोर्विमोक इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः
शालीकेः ' ॥

I. 30. 2. पत्नीसंयाजेष्वृत्विजां परिक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "
सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरिति शालीकिः ' ॥ १४ ॥

I. 30. 9. पत्नीनाꣳ संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " ध्रौवाज्येन
ध्यानेनैव[4] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः ' ॥

अन्तर्धाय देवानां पत्नीः संयाजयेदिति बौधायनो "
ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ' ॥

पत्नीसंयाजेषु अभ्युवाकस्य करण इति ॥ कुर्यादिति
बौधायनो " न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 32. 5. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव

१ यथा Bu G (sec. m.) : यथापि the other MSS.

२ Without नि (cp. xx. 10: 24. 6) all.

३ प्रस्ताने वैना° Bu U (sec. m.) G (sec. m.): °ने चैना° Be; समाप्ता-वेवैना° C D (Sāyaṇa: प्रस्ताने कर्मावसाने समिद्यजुर्भ्यामनन्तरमित्यर्थः)

४ एव om. Bu G (sec. m.) and Sāyaṇa.

ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च[1] यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजुर्जुहुयादिति शालीकिः॥

33. 9. समिष्टयजुषो होम इति॥ सूत्रमाचार्ययोरेको ह स्माह गौतमः स्वाहा वाचीति हुत्वा बर्हिषो धाहुनाꣳ संप्रहुत्य ध्रुवायाꣳ समक्त्यानुप्रहृत्याभिजुहुयात्स्वाहा वाते धाः स्वाहेति॥ १५॥ पञ्चमः॥

अथातो ऽग्न्याधेयं व्याख्यास्यामः॥

. 53. 6. संभारेष्विति॥ सूत्रꣳ राथीतराणामेको[2] ह स्माह बौधायनो नाग्ननिहतं कुर्वीत घोररूपमिति कुर्वीतैवाग्ननिहतं न तु मुञ्जकुलायं न ह्येतस्यानुख्या विज्ञायत[3] इति शालीकिः॥

53. 10. पात्राणां करण इति॥ स ह स्माह बौधायनस्तस्मात् आसेचनानि कारयेदग्रतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः स्रुचः सन्ना भवन्तीत्यन्यो ह स्माह शालीकिस्तस्मादासेचनानि कारयेन्मूलतःपुष्कराण्येवमस्य प्राचीनपुष्कराः[4] स्रुचः सन्ना भवन्तीति विज्ञायते तस्मादवाचीनाग्रा वनस्पतयः पृथिवीं चियन्तीति[5]॥

---

१ Thus G (sec. m.) and Sāyaṇa; ०प्यायेताम० C G (pr. m.) Ben; ०प्यायेताम० H; ०प्यायताम० D; ०प्यायत्व० U Be.

२ रथीत० Bu.

३ विघ्नन U (sec. m.)

४ Thus G U D C Be; प्रतीचीन० Ben Bu H.

५ Thus (चियंतीति) Bu U C D G Ben; चियंतीति Be H.

स्रुचां प्रमाण इति ॥ बाहुमात्राः स्युरिति बौधायनो ॥ ऽरत्निमात्रा इति शालीकिः ॥ प्रादेशमात्रा इत्यौपमन्यवः । ॥

स्रुचामाकृतिविकार इति ॥ हस्त्योष्ठ्यः[1] स्युरिति बौधायनो ॥ वायसपुच्छा इति शालीकिर्हंसमुखप्रसेचना[2] इत्यौपमन्यवः । ॥

I. 54. 16. अम्बरीषस्य करण इति ॥ उत्तरतो ऽग्न्यगारस्याम्बरीषं कुर्यादिति बौधायनो ॥ यत्रैवाम्बरीषः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः । ॥

I. 55. 12. अग्न्यगारस्य परिक्रम[3] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन ॥ उत्तरेणेति शालीकिः । ॥

I. 55. 14. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरोहितं स्यादिति[4] शालीकिः । ॥

I. 55. 15. ब्रह्मौदनस्य[5] मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक[6] इति[6] शालीकिः । ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति बौधायनो ॥ ऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः । ॥

---

१ हस्त्योष्ठा Ben H C D Bu G; हस्त्योष्ठ्य Be U.

२ Thus Be Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ०प्रवेषा H Ben C D G (pr. m.) U (pr. m.).

३ ०क्रमच G and U (sec. m.).

४ कुर्यादिति C D H Ben U.

५ Here and *infra* the MSS. sometimes ब्रह्मौ० sometimes ब्रह्मो० ।

६ Thus Be only; ०ष्णीकमिति G (sec. m.) Bu; तूष्णीमिति H Ben U C D G (pr. m.).

I, 56. 4. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो " ऽप्स्विति शालीकिः । ॥

नैवास्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति बौधायनः " काममस्मिन्नासिञ्चेन्न निःषिञ्चेदिति शालीकि" र्विस्राव्य[1] तथू[1] सूपवन्तमित्यौपमन्यवः । ॥

56. 6. ब्रह्मौदनस्योपस्तरण इति ॥ सूक्तं बौधायनस्य " नोपस्तृणीतेति शालीकिः । ॥

56. 10 ब्रह्मौदनस्योद्वासन इति ॥ सूक्तं बौधायनस्यैव पर्युपविश्येयुरिति[2] शालीकिः । ॥

56. 12. ब्रह्मौदनस्योपोहन इति ॥ यज्ञो मोपनमत्विति वा तूष्णीं वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

ib. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ आर्षेया एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनो " य एव केच नियतपाना[3] इति कात्यो " ऽन्यो ह स्मारोपमन्यवो महर्त्विज एव ब्रह्मौदनं प्राश्नीयुरच[4] ह्येवैते[5] सतानुनप्त्रिणो भवन्तीति । ॥

---

[1] Uncertain; विस्राव्यतं U H Ben C D G (pr. m.); विस्राव्य G (sec. m.); विस्राव्यंतं Bu.; विस्राव्य ह सूतं Be.

[2] Thus Bu G and U (sec. m.); ०पविश्येरन्निति the other MSS.

[3] Uncertain; नियाना H Ben G (sec. m.) C D; नियक Be; नियावना Bu; नियतपाना G (pr. m.) U; this seems to be the reading also of the vivaraṇa, according to which the meaning is: सहभोजनाः ।

[4] ०चो Ben H G C and U (pr. m.).

[5] After ०वैते Be ins. प्रथमं, thus also Keś. in a citation of this passage.

I. 57. 1. समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनः सकृत्प्राशिते ऽप्रत्यवमृष्टे समिधो ऽभ्यज्यादध्यादित्यौचो ह स्माहौपमन्यवो ऽन्वैवैनाः पार्श्वतः समज्य सादयेत्तद्यदा सर्वं प्राश्नीयुरथैतां पात्रीं निर्णिज्योपस्तीर्य यत्स्थाल्या आज्यमवशिष्टꣳ स्यात्तत्सकृदभ्युन्नीय तेन समिधो ऽभ्यज्यादध्यादिति ॥

I. 57. 13. गोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिरपि वक्कीरपि कुर्वीतानु चैतस्य भवेत्पुण्या प्रशꣳसेति कात्यः ॥

I. 57. 15. अरण्योः प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो ऽपरराच एवास्मा अरणी प्रयच्छेदिदं ददामीत्येव वाचं विसृजेदिति ॥

I. 59. 1. अग्न्यायतनानां परिलेपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतनमेवैकं परिलिम्पेत्तद्धि विदग्धं भवतीति ॥

I. 59. 2. संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्चो ह स्माहौपमन्यवो गार्हपत्यायतन एवैनान्सर्वैर्मन्त्रैः परिनिष्ठाप्य त्रेधा निवपेदिति ॥ १६ ॥

I. 62. 9. इध्मस्य हरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जानुदघ्नं प्रथमꣳ हरेदथ नाभिदघ्ने ऽथ ग्रीवदघ्ने प्राणाꣳस्तु नातिहरेदित्यौदराण एवैता मात्रा अभिसंपादयेत्प्राणाꣳस्त्वेव नातिहरेदिति शालीकिः ॥

62.18. संभाराणामाक्रमण इति ॥ सूत्रम् शालीकेरथो ह स्माह बौधायन एवमेवैतेन पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तेन[1] दक्षिणेन पूर्वपदेनोत्तरतः पार्श्वतः[2] संभाराणामाक्रमयेद्यथाहितस्याग्नेरङ्गारा अभ्यववर्तेरन्निति । ॥

62.20. अश्वस्य दान इति ॥ अध्वर्यव एतमग्निपदमश्वं[3] दद्यादन्यं ब्रह्मण इति बौधायन ॥ एतं[4] ब्रह्मणे[4] ऽन्यमध्वर्यव[4] इति शालीकिः । ॥

63.1. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः । ॥

63.13. सभ्यावसथ्ययोः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

ib. सभ्यावसथ्ययोर्विहरण इति ॥ आहवनीयादेवैनौ विहरेदिति बौधायनो ॥ ग्रामाग्नेरिति शालीकि॥र्निर्मन्थ्यौ स्यातामित्यौपमन्यवो ॥ ऽथो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रः सभायामेव सभ्यं व्यपदिशेदावसथ आवसथीयं पर्वणि[5] चैनयो स्थालीपाकौ श्रपयित्वा ब्रह्मणे जुहुयादित्य॥ तदपि न कुर्यादित्या-जौगविः । ॥

---

१ Thus G (sec. m.) D G; °वृतेन the other MSS.

२ Found only in Be and U (sec. m.).

३ अश्वं given only by Bu and G (sec. m.).

४ एवं instead of एतं Bu; the other MSS. are defective, leaving out एतं ब्रह्मणे ।

५ पर्वणिपर्वणि U (sec. m.).

I. 63. 14. रथचक्रस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यवो रथमेवैतं संयुक्तं[1] प्राञ्चं प्रवर्तयेत्तमृत्विग्भ्यो दद्यादित्यैतदपि न कुर्यादित्याञ्जीगविः । ॥

I. 64. 9. तनूनामनुदेश[2] इति ॥ प्रत्यधीत्यानुदिशेदिति[3] बौधायनो ॥ यास्ते अग्ने घोरास्तनुवस्ताभिरमुं[4] गच्छेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I. 64. 11. विराजक्रमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मयं प्रजां मे गोपायेत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

I. 65. 2. पूर्णाहुत्यै हवन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ परिश्रित एव पूर्णाहुतिं जुहुयादिति शालीकिः । ॥ १७ ॥

I. 65. 3. पूर्णाहुतौ तूष्णीमग्निहोत्र इति ॥ सूत्रं राथीतराणामथो ह स्माह बौधायनः पूर्णाहुतिमेव जुहुयान्न तूष्णीमग्निहोत्रमिति ॥ तूष्णीमग्निहोत्रमेव जुहुयान्न पूर्णाहुतिमिति शालीकिः । ॥

I. 66. 3. दशहोतुर्व्याख्यान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यत्र क्व च हविर्निर्वप्स्यन्स्यात्सामिधेनीर्वानुवक्ष्यन्व्याचक्षीतैव तत्र दश-

---

१ Thus Bu Be G (sec. m.) and Keś.; संप्रयुक्तं U H Ben C D G (pr. m.).

२ Thus Bu Ben H G C D; ॰देशने the vivaraṇa; ॰देशेन Be.

३ Thus Bu U (pr. m.); प्रत्याधी॰ H Ben Be C D U (sec. m.).

४ Thus Be Bu U (sec. m.); पाप्मानं instead of अमुं Ben G C D U (pr. m.) H.

होतारमित्येष्वेवैतदाग्न्याधेयिकेषु[1] तन्त्रेषु दृष्टं भवतीति शालीकिरग्निमेवैतदाग्नेये ऽष्टाकपाले दृष्टं भवतीत्यौपमन्यवः ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदश सामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदश सामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशु देवता इत्यथो ह स्माहौपमन्यव आग्नेये ऽष्टाकपाले वार्त्रघ्नावाज्यभागौ स्यातां वृधन्वन्तावैन्द्राग्नादित्ययो[1] रयिमन्तौ[2] पुष्टिमन्तौ पवमानहविःषु वीतवन्तावन्वारम्भ्यामिति[3] ॥

याजमानस्य करण इति ॥ अभीनामं[4] यजिमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः ॥

---

१ Thus Bu G U (sec. m.); एष्ट्रैवैतद॰ H; एष्वैतद॰ Ben U (pr. m.); एवेष्वेतद॰ Be; तेष्वेवैतद॰ D C.—२ चाग्न्याधे॰ H Ben Be U D G (sec. m.); चाग्न्याधे॰ Bu G (pr. m.).

२ ॰योरयिमंतौ C D U (pr. m.) Ben; ॰योरविमंतौ H; ॰योरपिमंतौ Be; योरतियिमंतौ Bu U (sec. m.). I am uncertain whether रयिमन्तौ or अतियिमन्तौ is the right reading.

३ Thus Be Ben H C D G and U (pr. m.); पौवर्तनाव॰ Bu; इथ-र्त्तनाव॰ G and U (sec. m.).

४ अभीनमं Be. The word seems to be absol. to अभिनमति ('to change accordingly'). Vivaraṇa: अभिनाममोषित्वा, correct perhaps ॰ममयित्वा।

I. 66. 6. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर″त्यो ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्यात्तिस्रस्तिस्र एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

I. 66. 9. तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास आचार्ययोर″त्यो ह स्माहौपमन्यव आग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽग्नये पवमानाय तत्प्रथमं तन्त्रꣳ स्याद′थाग्नये पावकायाग्नये शुचये तद्द्वितीयम′थैन्द्राग्नश्चादित्यश्च[1] चरन्तं[1] परीयातामिति ′ ॥

I. 67. 15. दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर′ख्यातं बौधायनस्य′त्यो ह स्माहौपमन्यवः सर्वा एवैता इष्टीर्दक्षिणावतीः कुर्याद्यतस्ततस्त एकैकस्यां दद्यान्मिथुनावुत्तमायामिति ′ ॥

अनन्वारब्धदर्शपूर्णमासस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ″ न कुर्यादिति शालीकिः ′ ॥

I. 67. 18. अन्वारप्स्यामिति ॥ चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावन्वारम्भेष्टिमित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति बौधायनश्″चतुर्होतारꣳ सारस्वतौ होमावित्येतदुपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादिति शालीकिश्″चतुर्होतारमेवोपवसथे कुर्यादथेतरदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवः ″ सर्वमेवैतदिष्ट्यहनि कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ′ ॥ १८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Emended; °श्चादित्यश्चरन्तं परीयातामिति U (sec. m.); °श्चादित्यश्च-चरन्तश्चपरियाद्विति G (sec. m.); °श्चादित्यश्चचतुरन्तं परीयाद्विति Bu; °श्चादित्यश्च (or श्व, स्तंन (or च) परीयातामिति (or परियाद्विति) the other MSS.

अथातः पुनराधेयं[1] व्याख्यास्यामः ॥

सर्पराज्ञीष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः सर्पराज्ञिया ऋग्भिर्गार्हपत्यमादधातीति तꣳ पङ्क्तिराधाय सप्तम्योपतिष्ठेतेति । ॥

पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

तन्त्रकरण इति । सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायन उभयानि तन्त्राणि कारयेत्पौनराधेयिकानि चाग्न्याधेयिकानि चाग्नेयमष्टाकपालं निर्वपेत्तस्यासमुदिते ऽग्न्याधेयदक्षिणा[2] दद्यादथाग्नेयं पञ्चकपालं तस्यासमुदिते पुनराधेयदक्षिणा[3] दद्यादथैन्द्राग्नं चादित्यं[4] च[4] चरुमथाग्निवारुणं पारे[5] द्वादशाहस्य तन्त्र[6] इति[6] । ॥

विभक्तीनां धाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनः सर्वाꣳसर्वान्त्समुत्का[7] यजेतेत्याग्नेयीर्द्व्यक्षरा[8] विभक्तीर्दध्यादित्यौपमन्यवः । ॥

१ पुनराधानं Bu.

२ ॰क्षिणां Bu D C.

३ ॰क्षिणां Bu U Ben D C.

४ Emended; च is missing both times in B G (sec. m.), the second च is missing in Be D C Ben H U G (pr. m.).

५ परे H Bu Ben D C U G (pr. m.); पारे Be G (sec. m.).

६ इति is missing in all the MSS., which read तन्त्रो ; the vivaraṇa runs: द्वादशाहे भवे तनुचत्वौꣳषीति ।

७ Thus Bu G (sec. m.); सर्वांश्चसमु॰ the other MSS.

८ Thus Be only; ॰ग्नेयौद्यच॰ the other MSS.

I. 70. 12. पुरोडाशस्य परिहोम इति ॥ दैवतं परिजुहुयादिति बौधायनः॥ सस्विष्टकृत्कमिति शालीकिः। ॥

I. 70. 14. स्विष्टकृतो निर्वचन इति ॥ स्वे स्थाने निर्ब्रूयादिति बौधायनः॥ स्वे स्थाने निरुच्य कामं तत ऊर्ध्वं निर्ब्रूयादिति शालीकिर॥चो ह स्माहौपमन्यवः पञ्चैतानि स्विष्टकृत्स्थानानि भवन्तीति[1]। तेषु[2] सर्वेषु निर्ब्रूयादिति। ॥

I. 71. 17. अथापाहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य चेति ॥ सूचङ् शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः कामं नष्टेषु वापहृतेषु वाग्निषु नाद्रियेतान्याधेयमाधानप्रभृति यजमान एवाग्नयो भवन्ति। तस्य प्राणो गार्हपत्यो ऽपानो ऽन्वाहार्यपचनो व्यान आहवनीयः। काममुपावरोह्य जुहुयादिति। ॥

I. 72. 3. अग्नीनां विहरण इति ॥ सूचं बौधायनस्य॥धानप्रभृत्येवैते ऽजस्राः स्युरिति शालीकिः। ॥

I. 72. 17. पात्राणाङ् सादन इति ॥ सूचङ्॰ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः कूर्चे वा तृणेषु वा पात्राणि सादयेदपसव्यं[3] दारुणा[3] दारु[3] संलीयमानं[3] भवतीति। ॥

---

१ G. om. इति।

२ ज्येष्ठः (meaning?) ins. Bu.

३ Uncertain reading. Bu reads as given in the text; ॰सव्यं दारुणा दारु संलीय॰ G′ (sec m.); ॰सव्यं दारुणा दारु (sec. m. दारुणा) संलीय॰ U; ॰सव्यां दारुणा दारुणासंलीय॰ Ben H; ॰सव्या दारुणा दारुणा संलीय॰ Be; ॰पसव्या दारुणां दारुणासंलीय॰ D C; ॰पसव्यां दारुणां दारु संलीय॰ G (pr. m.).

द्वयोरेम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पूर्वां[1] भ्रेषं नीयादुत्तरया[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीताथ यद्युत्तरा[3] भ्रेषं नीयादुभयं[4] भ्रेषकृतं[5] स्यादन्यया प्रायश्चित्तं कुर्वीतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यतरा कतरा चिद् भ्रेषं नीयादुभयं[6] भ्रेषकृतं स्यादन्ययैव ततः प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति । ॥ १९ ॥

अभिज्वलन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गार्हपत्यादङ्गारेणाभिज्वाल्य त्रिः पर्यग्नि कुर्यादिति शालीकिः । ॥

वर्त्म कुर्वन्नुदग्नुद्वासयतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तथैव[7] त्रिः प्रतिष्ठापयन्निवोद्वासयेत्तथ इमे लोका । एष्वेव लोकेषु प्रतितिष्ठतीति[8] । ॥

उद्वयन इति ॥ पूर्णान्वानूचो वेति । पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

---

१ पूर्वां G (sec. m.); पूर्वी Be; पर्वया H Ben U C D; पूर्वया Bu.

२ Emended; नेयादु॰ H Ben U D C; न्येयादु॰ Be G (sec. m.).

३ ॰त्तरा Be G (sec. m.); ॰त्तरया H Ben U C D G (pr. m.); ॰त्तरया Bu.

४ नेयादु॰ H Ben Bu U C D G (pr. m.); न्येयादु॰ Be G (sec. m.). — Thus G (sec. m.); ॰दुभयच Bu; ॰दुभयत्रै Be; ॰दुभये the other MSS.

५ चोर (चोरं, चेरि) कृतं Ben H U G (pr. m.) C D.

६ नेयादु॰ Bu U C D G (pr. m.); नेयदु॰ Ben H; न्येयादु॰ G (sec. m.) Be. — ॰दुभय (instead of ॰दुभयं) H Ben U D C.

७ Thus Bu Be; तथतथैव Ben G U D C; तथतथ H.

८ Thus (and cp. XX. 22) Bu G and U (sec. m.); ॰ष्ठामीति H Ben C Be, G and U (pr. m.); ॰ष्ठामीति D.

I. 73. 20. संमर्ग[1] इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयꣳ संमृज्याच्च स्थाल्याꣳ स्रुग्गतं चेति ॥ स्रुग्गतमेवेति शालीकिः ॥

I. 74. 4. अथ जघनेन गार्हपत्यमुपसादयतीति ॥ सूचं बौधायन-स्त्रौपिणातिहायेति[2] शालीकिः ॥

I. 74. 20. वचन इति ॥ स्वयं व्यवेत्य जुहुयादिति बौधायनो यद्यस्य पुत्रो वान्तेवासी वालंकर्मीणः[3] स्यात्स दक्षिणत आसीनो जुहुयादिति शालीकिः ॥

ib. आहुत्योर्होम इति ॥ पूर्वापरे जुहुयादिति बौधायनः ॥ प्रष्टौ[4] इति शालीकिः ॥

I. 75. 8. द्विरुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति बौधायनः ॥ सकृदुपमृज्य द्विर्निमृजेदिति शालीकिः ॥

I. 76. 2. द्विरंजुल्या प्राग्योदङ् पर्यावृत्य 'प्राचीनदण्डया स्रुचा भक्षयतीति ॥ सूचं बौधायनस्त्रोदीचीनदण्डया भक्षयेदिति शालीकिः ॥

---

१ Thus Bu Be and the vivaraṇa; संमर्गेन H Ben G U D C.

२ Thus (and cp. XX. 8: 21. 4). Bu G and U (sec. m.) ०तिचवैति Be; ०भिचावैति Ben G (pr. m); ०भिचार्यति H U (pr. m D C corrupt.

३ Thus G U (sec. m.); वालंकर्मीणः Be; वालंकर्मिणः H; वालंकर्मणः Bu; वालंचर्मीण Be; cp. XX. 2: 6. 12.

४ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa; प्राचौ H Ben Be U D C; प्राचीनौ Bu; cp. XX. 13: 29. 11.

निर्णिज्य स्रुचं निष्टप्याद्भिः पूरयित्वोदगुद्धिमतीति[1] जघनेन गार्हपत्यमपो निनयतीदमहमग्नौ वैश्वानरे ऽमृतं जुहोमि स्वाहेत्यचित्यामचिताहुतिमिति वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

आग्निपावमानीभिरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्यथो ह स्माह शालीकिर्यत्प्राक् चोर्ध्वं चाग्निपावमानीभ्यस्तेन संवत्सरं यथोपस्थितमाहवनीयमुपस्थाय तत आग्निपावमानीभिर्गार्हपत्यमुपतिष्ठेताथ गायत्रीभिरथ द्विपदाभिरथ श्वो भूते यथायथमित्येवमौपमन्यवो[2] न चास्मात ऊर्ध्वमाग्निपावमान्य आहवनीयमागच्छेयुर्न गार्हपत्यं स्वाध्यायार्था एवास्मात ऊर्ध्वं स्युरिति[3] ॥ व्याहृतीभिरुपस्थाय भर्तुं वः[4] शकेयं श्रद्धा मे मा विगादित्येव ब्रूयादित्याक्षीगविः ॥

आग्निःश्चिति[5] ॥ स ह स्माह बौधायन आत्मने प्रथम-

---

1 उदगुद्धिमतीति found only in Bu and G (sec. m.). Bo and U (sec. m.) have instead वचिर्. About the constitution of the text of this dvaidham and its meaning I am uncertain.

2 All the MSS. exc. G (sec. m.) om. एवम् ।

3 All the MSS. ins. शालीकिर्. which in G is effaced.

4 Effaced in G.

5 आग्नीश्चिति MSS.

माश्नाशीताथ जातेभ्यो ऽथ तन्तव इत्य॥थो ह स्माह शालीकिर्जातेभ्यः प्रथममाश्नाशीतायात्मने ऽथ तन्तव इत्य॥थो ह स्माहौपमन्यवो ऽजातेष्वेवात्मने[1] च तन्तवे चेति॥ काममपि सायंप्रातराश्नाशीतेत्यौपमन्यवीपुत्रः। ॥ २० ॥

I. 79. 10. पिण्डपितृयज्ञस्य करण इति॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत। स प्राचीनावीत्येव स्यादाहुतीनाꣳ होमादाहुतीर्हुत्वान्यज्ञोपवीतं कुर्वीत। स यज्ञोपवीत्येव स्यादा सकृदाच्छिन्नस्य स्तरणात्सकृदाच्छिन्नꣳ स्तरिष्यन्प्राचीनावीतं[2] कुर्वीत। स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै। यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चा गार्हपत्यमुपतिष्ठेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिरादित एव प्राचीनावीतं कुर्वीत। स प्राचीनावीत्येव स्यादा प्राजापत्यायै। यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चोदङ्कुयादिति[3]। ॥

तूष्णीꣳ[4] सकृदुत्पूय सकृत्प्रोक्ष्य सकृद्विष्कृद्रूपं कुर्यादिति बौधायनः॥ सकृदेवैनान्सुफलीकृतान्कृत्वा पवित्रवत्याꣳ स्थाल्यामोप्य स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाभिघार्योदञ्चमुद्वासयेदिति शालीकिः। ॥

---

१ The avagraha given only by G (sec. m.); to the reading ऽजातेषु the vivaraṇa also seems to point.

२ ॰वीतं च॰ H Be.

३ Thus G (sec. m.); ॰र्चोदेयादिति Ben H C D G and U (sec. m.); र्चोदङ्ङेयादिति Bu; ॰चादधेयादिति Be U (pr. m.).

४ Effaced in G.

आहुतीनाᳪ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र मध्यमामाहुतिं जुहुयान्मेक्षणमेव तृतीयᳪ स्यादिति शालीकिः । ॥

महदाच्छिन्नस्य स्तरण इति ॥ उपनिष्क्रम्यान्यगाराद्दक्षिणे पूर्वे ऽवान्तरदेशे महदाच्छिन्नᳪ स्तृणीयाद्दक्षिणतश्चोलूकमुपनिदध्यादिति बौधायनो ॥ ऽन्तरेवैतां दिशमिति शालीकिर्नात्रोलूकमुपनिदध्यादिति । ॥

पिण्डानां दान इति ॥ सूत्रᳪ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः परस्तादेवामुतो ऽर्वाञ्चो ऽपसलैः पिण्डान्दद्यादिति[1] । ॥

आञ्जनाभ्यञ्जने मनसो निह्नव[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥[3]

पिण्डानामनुप्रहरण इति ॥ सूत्रᳪ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ऽत्रैवैते पिण्डाः परिश्रयीरन्नुच्छिष्टा ह्येते भवन्ति पितृभिर्भक्षिता इति[4] । ॥

अतिशिष्टस्य प्राशन इति ॥ स्वयं यजमानः प्राश्नीयादिति बौधायनः ॥ पुत्राय वान्तेवासिने वा दद्यादिति

---

१ पिंडंदद्या॰ MSS. exc. G (sec. m.).

२ निह्नवन G.

३ No vikalpa is found in the text proper of Baudh.

४ Thus H Ben C D G (pr. m.); भवंक्षत इति Be; भवंक्षतस्येति G (sec. m.), भवक्षतस्येति Bu.

शालीकिः । पत्नीं प्राशयेत्प्रजा ह्येषा[१] भवतीत्यौपमन्यवो ऽश्नुत्वा यावन्मात्रमवघ्रायाथेतरदग्नावनुप्रहरेदित्यौपमन्यवीपुत्रो भस्मोत्कर उद्वास्य संप्रच्छादयेदित्याञ्जीगविरपो[२] ऽभ्यवहरेदिति मौद्गल्यः ॥ २१ ॥

I. 82. 4. आग्रयणस्य तन्त्रसमास इति ॥ नास्ति तन्त्रसमास[३] ५
आचार्ययोरित्यो ह स्माहौपमन्यवः सौम्यं[४] नित्याथेतराणि हवींषि निर्वपेदेवमस्य चरुमुखानि[५] हवींषि भवन्तीत्यो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रो ऽतिपातादावापिक एव सौम्यः स्यादन्तरेण वैश्वदेवं चैककपालं च निर्वपेदित्यो[६] ह स्माहाञ्जीगविस्त्रीण्येतानि[७] हवींषि भवन्ति त्रय इमे लोका एष्वेव लोकेषु १४
प्रतितिष्ठति श्यामाकेनैवास्य प्रस्तरेणैतदाप्तं भवतीति ॥

I. 82. 6. अज्यानीनां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पुरस्तात्स्विष्टकृतो ऽज्यानीरुपजुहुयादिति शालीकिः ॥

ib. आग्रयणहविषां श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

---

१ Thus Ben Be G H D C; प्राजाह्येषा Bu; प्रजाह्येष H.

२ सं (before प्रच्छाद°) om. H Ben D C U G (pr. m.).

३ इति ins. G and U (sec. m.); but cp. XX. 18: 40. 4.

४ चरुं ins. H Ben U C D G (pr. m.).

५ °सुखानि Bu D G (sec. m.).

६ Thus (निर्वपेद्) Ben H Be U D C; वापयेद् Bu; effaced in G.

७ Thus without स्त्र, U C D Ben D G (pr. m.) and Keś.; त्रीण्येवै-°तानि Be Bu G (sec. m.).

आग्रयण एककपालस्य[1] करण[1] इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

तन्त्रकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्वार्त्रघ्नावाज्यभागावुच्चैर्देवताः । कुर्याद्याजमानमित्य॥थो[2] ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युर्वृधन्वन्तावाज्यभागावुपांशुदेवताः । कुर्याद्याजमानमिति[2] ।

॥ २२ ॥ सप्तमः ॥

विपरिधान[3] इति ॥ स ह स्माह बौधायन आहवनीयेनैकेन विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[4] सर्वैर्मन्त्रैराहवनीयं प्रत्युपतिष्ठेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिर्यथोपपन्नमेवाग्निभिर्विपरिधाय[3] प्रव्रजेत्प्रोष्य पुनरागम्य[5] सर्वैर्मन्त्रैरेकैकं प्रत्युपतिष्ठेतेति । ॥

अनुपस्थाय प्रव्रजितस्येति ॥ यत्र स्मरेत्परोक्षं तत्र एवं नित्येनोपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ न[6] चेत्स्मरेत्प्रोष्य[6] पुनरागम्य[7] नित्येनैवेति शालीकिः । ॥

१ कपालकरण H Ben U D C G (pr. m.).

२ Thus U Be G (sec. m.); the other MSS. या (or य)जमान इति ।

३ ॰परिहान and ॰परिहाय D C.

४ ॰गत्य Bu Ben H U G D C; ॰चम्य Be.

५ ॰गम्य Bu and the vivaraṇa; ॰चम्य Be: ॰गत्य Ben H G U C; D defective.

६ न चेतत्स॰ Be Bu G and U (sec. m.); न चेत्स॰ D C.

७ ॰गत्य U H Ben G D C

I. 84. 9. प्रवसथाऽऽकृताविति[1] ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि कृतं प्रायश्चित्तꣳ स्यान्नाद्रियेत तत्र होतुमथ यद्यकृतꣳ स्यात्तथैनां[2] जुहुयादित्यथो ह स्माह शालीकिर्ये प्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युस्तान्येव तत्र प्रायश्चित्तानि स्युरथ येऽप्रत्याम्नातप्रायश्चित्ता भ्रेषाः[3] स्युर्नैवैनामाद्रियेतेत्यथो[4] ह स्माहौपमन्यवो यदि चैव कृतं प्रायश्चित्तꣳ स्याद्यदि चाकृतं जुहुयादेव तत्र प्रवसथाऽऽकृतिमिति ॥

I. 84. 15. विराजक्रमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 85. 6. अपामाचमन इति ॥ द्विर्मन्त्रेणाप आचामेत्सकृत्तूष्णीमिति बौधायनः सकृन्मन्त्रेणाप आचामेद्द्विस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

I. 85. 8. साक्षीकरण इति[5] ॥ स ह स्माह बौधायनः सर्वा एवैता देवताः साक्षिणीः कुर्वीताग्ने व्रतपते व्रतं चरिष्यामीत्यग्निर्वै देवानां व्रतपतिरित्येतदेव[6] नातिमन्येतेति[6] शालीकिः ॥

---

1 Thus emended; प्रवसथाकृति (तौ)ष्विति D C Ben H U (pr. m.); प्रवासादाकृताविति U (sec. m.); प्रवसदाकृताविति G (sec. m.); प्रवसतोकृताविति Bu.

2 ॰चैता MSS.

3 भेषा MSS.

4 Thus C H Ben G U (pr. m.) D (sec. m.); नैवैनामा॰ Be; नैमेनामा Bu D (pr. m.); नैवैनानामा॰ U (sec. m.).

5 साक्षी॰ Bu H and the vivaraṇa (one copy); साक्षि॰ Ben Be C D G U and the vivaraṇa (another copy).

6 Thus Bu Ben U G D C; ॰देवानातीमन्येवेति H; ॰देवानाभि॰ Be.

कपाले नष्टे भिन्ने वेति ॥ सूत्रमाचार्ययोर॥थो ह स्माहौपमन्यवो मनो ज्योतिर्जुषतां त्रयस्त्रिंशत्तन्तव इत्येते स्रुवाहुती हुत्वाथान्यदपिसृजेदिमां देवाँ अप्येत्विति । स एष मन्त्रो भवति सं त्वा सिञ्चामि यजुषेति । पयो वाज्यं वाभिक्रामेतेनैव मन्त्रेण संसिञ्चेदिति । ॥

आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैर्गृह्णीयात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

परिधीनां परिधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च । याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो ह स्माह शालीकिरध्वर्युरेवोभयैर्मन्त्रैः परिदध्यात्पौरोडाशिकैश्च याजमानैश्च न याजमानैर्यजमानो ऽनुमन्त्रयेतेत्य॥थो ह स्माहौपमन्यवो यथापि पौरोडाशिका मन्त्रा नाभिवर्तन्त[1] एवमेवापि याजमाना मन्त्रा नाभिवर्तेरन्निति[1] । ॥

समिधोरभ्याधीयमानयोर्जपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषो ऽग्नियोजनो मन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

---

१ G and U (sec. m.) each time नाभिविव°, Bu the second time.

I. 88. 8. अथ भूर्भुवः सुवरित्यग्निहोत्रमेताभिर्व्याहृतीभिरुपसादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यचो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[1] संवत्सरो भवति । यस्याꣳ रात्र्यामादित उपसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा रात्रिः स्यात्तस्यामुपसाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I. 88. 11. दर्शपूर्णमासावालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यचो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यारूढः खल्वस्यैवं[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यामादित आसादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्यामासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति । ॥

I. 88. 15. चातुर्मास्यान्यालभमान एताभिर्व्याहृतीभिर्हवीꣳष्यासादयेदिति ॥ स एवमेव संवत्सरेसंवत्सर इति सूत्रꣳ शालीकेरचो ह स्माह बौधायनो यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादये-

---

१ एवं (एवꣳ) instead of एव Be G U C D Bu; the passage is missing in H Ben.

२ एव Be H Ben U, एवं Bu D G C.

त्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां[1] वैश्वदेवहवीꣳष्यासाद्य[1] न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेत्यथो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति । यस्यां पौर्णमास्यां वैश्वदेवहवीꣳष्यासादयेत्संवत्सरे पर्यवेते या ततः पूर्वा पौर्णमासी स्यात्तस्याꣳ शुनासीरीयहवीꣳष्यासाद्य न तत ऊर्ध्वमाद्रियेतेति ।

व्याहृतीनां धाम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपतीति ॥ सूत्रं[2] मैत्रेयस्यौपायोः[3] प्राशित्रे ऽवदीयमाने जपत्यग्निर्मा दुरिष्टात्पातु सविताघशꣳसादिति ॥

यजमानभागे यो मे ऽन्ति दूरे ऽरातीयति तमेतेन जेषमिति ॥ सर्व एवैष स्विष्टकृदनुमन्त्रणो मन्त्रः स्यादित्यौपमन्यवः ॥

वेदे यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो वेदे यजमानं वाचयति वेदो ऽसि वित्ति-

१ In G this passage has been changed in the following way: ॰साद्येदिति स संवत्सरे पर्यवेते तस्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य; in U it runs: ॰सादयेत्संवत्सरे पर्यवेते तस्यां पौर्णमास्यां शुनासीरीयहवींष्यासाद्य: possibly G and U are right in reading (l. 1) शुनासीरीय॰ instead of वैश्वदेव॰ ।

२ सर्व Ben G.

३ Thus Ba G (sec. m.); सूत्रमात्रेयस्या॰ the other MSS.

रसि विदेयेति । यद्यन्नाद्यस्याभिध्यायेत्तस्य[1] नाम गृह्णीया-त्तदेवास्य सर्वं वृङ्क्त इति । ॥

अथ यदि यजमानः सुरापो वा भवति प्रवसति वेति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमान-भागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्युपस्तीर्य शुक्लामवधाय शुक्ल-यात्प्रस्तरभूयं[2] यजमानभागो गच्छतीत्यन्यो[3] ह स्माह शालीकिराहित एव न सुरापेण संसृज्येताथ चेत्संसृज्येत मन्त्रान्तु हैनं वाचयेत्किमु भक्षान्[4] भक्षयेदिति[4] ॥ भक्षयेत्स्वेव भक्षानित्यौपमन्यवः । ॥

I. 93. 7. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगारादादित्य-मुपतिष्ठेतेति बौधायनो ॥ ऽत्रैव तिष्ठन्निति शालीकिः । ॥

पौर्णमास्यामुपवेषस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

I. 94. 9. व्रतविसर्ग इति ॥ मन्त्रेणाप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजे-तेति[5] बौधायनस्तूष्णीमप आचम्य मन्त्रेण व्रतं विसृजेतेति शालीकिरुपवेषेण चरित्वा व्रतं विसृजेतेत्यौपमन्यवः । ॥

---

१ सह twice in Bu G (sec. m.), once in the other MSS.

२ ०भूयं U Bu G (sec. m.); भार्यं Ben H C D G (pr. m.); Be uncertain.

३ गच्छतीं G (sec. m.).

४ भक्षानभक्ष० Bu, भक्षाम्भक्ष० Be.

५ Here and *infra* only Be has the medium, the other MSS. have the active.

यज्ञस्य पुनरालम्भं जपतीति ॥ सूर्यं बौधायनस्त्वाहवनीय-मेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः ॥ २४ ॥ अष्टमः ॥

अथातः पशुबन्धं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः सोपवसथा इष्टिपशुबन्धा इति ॥ सोपवसथा[1] वा[1] सद्योयज्ञा[1] वेति[1] शालीकिः ॥

इष्टिकरण इति ॥ पशौपशावेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजे-तेति बौधायनो ॥ बभ्रुकर्णां चैवैतदजवशायां[2] च दृष्टं भवतीति शालीकिः ॥

रथ्यो यूपो भवतीति ॥ रथप्रकार[3] एवायं चषालवान्यूपो भवतीति बौधायनो[4] ॥ ऽरथ्य[4] एवायमभ्यगारिको ऽचषालो यूपः स्यादिति शालीकिः ॥

विशाखो यूपो भवतीति ॥ ऊर्ध्वं रशनाकाशाद्[5] शाखे चतुरश्रे चतुरश्रचषाले[6] स्यातामथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति

---

1 Thus G (sec. m.) and Bu (the last MS. reading, however, °यज्ञो); सोपवसथासद्योज्ञावेति Ben U D C; सोपवसथावासद्योयज्ञावेति H; सोपवसथौः सद्योयज्ञावेति Be; cp. Rudradatta on Āp. VII. 6. 3.

2 °दजवशा° Bu G (pr. m.); °दजावशा° Ben U C D G (sec. m.); °दप्रवशा° Be; °दंजावशा° H.

3 रथाकार G D, रथकार C.

4 Thus Be (without, however, the avagraha); °बायन (or नः) रथ the other MSS.

5 °काशाद् MSS.

6 Thus Be; चतुरश्रेरचषालें H; चतुरश्रे (शे)चषाले the other MSS.

बौधायनः। शाखैवेयमपशाला स्यादथेतरो ऽष्टाश्रिर्यूपः स्यादिति शालीकिः॥

I. 107. 6. पशुकरण इति॥ सूत्रं बौधायनस्य। व्रीहीणामपि कुर्यादिति शालीकिः॥

I. 107. 8. पशुहोतुर्होम इति॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पशुहोतारं जुहुयादिति शालीकिः॥

I. 107. 10. यूपाहुत्यै हवन इति॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आज्यं धारणी आदाय यूपस्यान्तिके ऽग्निं मथित्वा यूपाहुतिं जुहुयादिति॥

I. 108. 4. आमस्तनस्याभिहोम इति॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायन एवमेव जुह्वामन्तर्धाय हिरण्यमभिजुहुयाद्वनस्पते शतवल्शो विरोह स्वाहेति। सहस्रवल्शा वि वयꣳ रुहेमेत्यात्मानं प्रत्यभिमृशेताथोदकꣳ[1] स्पृशेदिति॥

I. 108. 12. यूपस्यावाहन इति॥ यः प्राङ् वोदङ् वा पतेत तमावाहयेदिति बौधायनो। यां[2] कां[2] चिद्दिशमभि पतेताव्यापन्नस्यास्यादावाहयेदेवेति शालीकिः॥

I. 108. 13. वेद्यै करण इति। सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्याथो ह स्माह बौधायनो रथसंमिता स्याद्रथाक्षेण पश्चात्तिरश्ची रथेषया

१ Thus (and cp. Vol. I, p. 108, 7, medium!) Bu G (sec. m.); °ध्यमतो° Be; °श्येदि° the other MSS.

२ यांकांचदिशम° G (sec. m.).

प्राचौ. रथयुगेन[1] पुरस्तात्तिरश्च्युत्तरयुगेनोत्तरनाभिरिति[2] ॥ चतुर्निमिता वा स्यात्सर्वतो वा दशपदा विराट्संपन्नेति[3] शालीकिः । ॥ २५ ॥

चात्वालस्य परिलेखन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन एवमेव परिलिखन्वाह्यतः[4] पुरस्ताच्चोत्तरतश्चालिखेदिति । ॥

लोकाग्नीनां हरण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायन उत्तरवेद्यामाग्नीध्रमुपवेश्य[5] ततो लोकाग्नीन्हरेदित्युद्देशादेव लोकाग्नीन्हरेदित्यौपमन्यवः । ॥

उत्तरवेद्यै परिमाण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो रथसंमितायामेव धौरेयशम्यया परिमिमीत[6] । नाच मध्यमा वेदिर्भवतीति । ॥ .

आख्यातं यूपावटस्य परिलेखनम् ॥

१ °युगेन Bu.

२ उत्तरयुगेन all the MSS. (exc. U sec. m.) and the vivaraṇa.

३ Thus G; विराट्संमितेति U (sec. m.); विराट्संपन्नेति H Ben D Be CU (pr. m.); विराट्संपन्नेति Bu.

४ Thus Be DC; °लिखन्वाह्यतः H; °लिखन्वाह्यतः Ben; °लिखेद्वाह्यतः Bu; °लिखेद्वाह्यतः G (sec. m.) U.

५ Thus Bu and a bhāṣya in the Bombay MS. class I B 5; °ध्रमुपविश्य Be; °ध्र उपविश्य Ben HUDC; °ध्रं उपविश्य G.

६ Thus Bu G (pr. m.); °मिमीते the other MSS.

I. 110. 1. उत्तरवेद्या अलंकरण[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वधुरेवोत्तरनाभिं परिनिस्तिष्ठेदिति शालीकिः । ॥

I. 110. 13. स्फ्येनाग्नीध्रो निघ्नन्नेति होतुः पदानीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेश्चो ह स्माह बौधायनः पदात्पदं पांसूनुपसंहृत्य[2] तानुत्तरेणोत्तरनाभिमतिकिरेदिति । ॥

I. 110. 16. उत्तरवेद्यै प्रोक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेश्चो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिश्यं चैनां प्रोक्षेन्मन्त्रानुलोकं चेति । ॥

I. 110. 20. अतिशिष्टानां निनयन इति ॥ वेद्यै दक्षिणेऽꣳसे निनयेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकी ॥ रथसंमितायामेव दक्षिणमꣳसमुपनिनयेदित्यौपमन्यवः । ॥

I. 111. 1. उत्तरवेद्यै व्याघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यनीकेष्वेनां[3] व्याघारयेदिति शालीकिर्दक्षिणयैव व्याघारयन्मध्ये हुत्वोत्तरमꣳसमभिजुहुयादित्यौपमन्यवः । ॥

I. 111. 11. इध्मस्य निधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तूष्णीमेवेध्मं निदध्यादिति शालीकिः । ॥

I. 111. 14. अध्वराहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 112. 11. पृषदाज्यग्रहणे संमार्जनसादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥

---

१ ०कार Bu. Be.

२ ०मनुपसंहत्य Be; ०मुपहत्य GU (sec. m.); ०मुपसंहृत्य Bu H Ben U (pr. m.) DC.

३ इध्मनीके० Bu Ben HC; इध्मनीके० Be; पध्मनीके० D; प्रत्यनीके० GU, the vivarana and the bhāṣya.

लभेतौपभृते[1] संमार्जनसादने इति शालीकिर्नं संस्रवेदित्यौपमन्यवः ॥

पृषदाज्यस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" छदयान्तेन गृह्णीयादिति शालीकिः" सकृद्याज्यं च दधि चैतैः पञ्चभिर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवो" ऽन्यो ह स्माहौपमन्यवीपुत्रस्तूष्णीं द्विरुपस्तीर्य सर्वैर्मन्त्रैर्दध्यानीय तूष्णीं द्विरभिघारयेदिति ॥

पृषदाज्यस्य प्रायश्चित्तकरण इति ॥ ग्रहणाद्याचरणाद्वैवास्य[2] प्रायश्चित्तं कुर्वीतेति बौधायनः" सादनादया[2] चरणाद्वैवेति[3] शालीकिर्नं तु इषितमाच[4] इत्यौपमन्यवः[4] ॥

यूपस्य प्रक्षालन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" तूष्णीमेव यूपं प्रक्षालयेदिति शालीकिः ॥

यूपस्य प्रोक्षण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः खदिरग्रन्थं मैत्रावरुणदण्डं यूपशकलꣳ हिरण्यमुदपात्रमित्येतत्संनिधाय यूपं प्रोक्षेदित्येवं यूपेन यूपसंयोजनानि प्रोक्षेत्पशुना पशुसंयोजनानीति शालीकिः ॥

---

१ Thus the vivaraṇa; °तोपभृते Bu: तौपभृतः the other MSS.; cp. Kāty. V. 4. 28.

२ Or are we to write °इयाचरणा°? The meaning of this passage is not clear to me.

३ चाच effaced in G.

४ Meaning and reading uncertain; इषतिमाच इ° G (sec. m.) and the bhāṣya; इषितमाचे the vivaraṇa; इषतपाच इ° Bu; इषतिमाच इ॰ Be; पषिमाचमि° Ben HCDG (pr. m.); पतिममाच° U.

I. 113. 18. यूपस्य परिक्रमण[1] इति ॥ दक्षिणेनेति बौधायन ॥ उत्तरेणेति शालीकिः । ॥

I. 114. 2. यूपस्याञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ अग्निष्ठामेवेति शालीकिः । ॥

उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 114. 16. यूपस्य परिव्ययण इति ॥ त्रिरेव मन्त्रं ब्रूयात्त्रिः कर्मावर्तयेदिति बौधायनः ॥ सकृदेव मन्त्रं ब्रूयात्सकृत्कर्मेति[2] शालीकिः । ॥

ib. नाभिदघ्ने परिव्ययतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मध्यदेश इति शालीकिः । ॥ २६ ॥

I. 114. 21. स्वरोरवगूहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ अग्निष्ठां प्रतीति शालीकिः । ॥

I. 115. 2. पशोरुपाकरण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य ॥ त्वो ह स्माह बौधायन एवमेवोपाकुर्यान्न तु जोषयेदिति ॥ जोषयेच्चैव शुद्ध्याच्चोपाकरणायेति शालीकिर् ॥ त्वो ह स्माहौपमन्यव एवमेवैनं पुरस्तात्प्रत्यगावृत्तं[3] दर्हिर्भ्यां च प्लक्षशाखया चाभिषेधेदेतस्यां[4] च प्लक्षशाखायाꣳ हृदयं निधायावद्येदिति । ॥

---

1 Thus Ben HDCUG (pr. m.) and the vivaraṇa; ०क्राम G (sec. m.); ०क्रम Bu Bo.

2 ब्रूयात्त्रिः कर्मेति G (sec. m.)

3 Thus DGU: ०वर्तं Bu; ०वृतं the other MSS.

4 Thus H Ben DCBo G (pr. m.) and the vivaraṇa; ०भिषेधेदे० G (sec. m.); ०भिवधेदे० U; B has a lacuna.

अरण्योः समञ्जन इति ॥ सूत्रँ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनोऽग्नेर्जनित्रमसीति शकलमाददीत । वृषणौ स्थ इति पूर्वं[1] वा शकले वा [2]निदध्यादुर्वश्यसीत्यधरारणिमाददीत । पुरूरवा इत्युत्तरारणिमथैने आज्यस्थाल्याँ समज्य[3] घृतेनाक्ते वृषणं दधाथामिति समवदध्यादिति ॥

पशुरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

पशोरभिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ग्रीवायामेवाभिदध्यादिति[4] शालीकिः ॥

७.१० पशोर्नियोजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यूप एव पशुं नियुञ्ज्यादिति शालीकिः ॥

पशोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीँ संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः कमण्डलुभिरिति[5] शालीकिः ॥

7. पशोः समञ्जन इति ॥ सूत्रँ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ललाटे स्रुचं प्रतिष्ठाप्यानुच्छिन्दन्नकर्षदा दक्षिणायै श्रोणेरिति ॥

---

१ पूर्वं Be Ben U (pr. m.).

२ वानुनिदध्या॰ Be U (sec. m.).

३ Thus HD; समंज्य U Ben; समज्य C; समंज्याद् Be; समनक्ति Bu G (sec. m.).

४ Thus G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; ग्रीवायामेवमभि॰ the other MSS.

५ Thus D Bu; कमंडलुभि॰ GUC (sec. m.); कामंडलुभि॰ the other MSS.

स्वरुग्रहणस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुग्रहणमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ २७ ॥ नवमः ॥

I. 116. 13. अत्याश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सोम एवात्याश्रावयेदिति शालीकिः । ॥

I. 117. 2. पशोः समञ्जन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यथा[1] समञ्ज्यात्[2] तथा[1] विशस्यात्[3] लेतया[1] शृतस्यावद्येदिति ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 117. 4. पशोः पर्यग्निकरण इति ॥ महच्छामित्रं पर्यग्नि कुर्यादिति बौधायनो ॥ यदन्यच्छामित्रादिति शालीकिः ॥ पशुं चाज्यानि चेति राथीतरः ॥ पशुमेवेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 117. 6. अपाव्यानाᳪ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायन एकं प्रथमे पर्याये जुहुयाद्द्वे मध्यमे द्वे उत्तम इति ॥ यथोपपादमिति शालीकिः । ॥

I. 117. 12. उपप्रैषाश्रावण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाश्रावयेदिति शालीकिः । ॥

I. 117. 17. पशोर्निहनन इति ॥ प्रतीचीनशिरसमुदीचीनपादमिति

१ यथा and तथा (instead of यथा and तथा) some of the MSS.

२ समंज्यातथा Bu.

३ विशंस्या॰ all; विशसनं न कुर्यात् the vivaraṇa; cp. Āp. VII. 14. 13 and Bhāradvāja VI. 11: या चक्रा धारा तथा पशुᳪ समनक्ति तथैव हविषः शृतस्यावद्यतीत्यथा विशस्ति यथाकामी विशसन इत्यपरम् ।

बौधायन उदीचीनशिरसं प्रतीचीनपादमिति शालीकिः प्राचीनशिरसमुदीचीनपादमित्यौपमन्यवः ॥

पशुरशनाया उद्गृहन इति ॥ चात्वाले रशनामुदस्येदिति बौधायनो ऽद्भिरभ्युक्ष्यासंचर[1] इति शालीकिः ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो ऽनर्वा प्रेहीत्येनां प्रणयेदथैनामादित्यमुदीक्ष्यानर्वा प्रेहीत्येव प्रणयेदिति ॥

अपामवेक्षण इति ॥ उपरिष्टाच्चात्वालस्यावेक्षयेदिति बौधायनः पार्श्वतः पशोरिति शालीकिः ॥

बर्हिषः समञ्जन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनस्तथाक्तमेवेतरस्यादितरत एवैनदक्त्वा निरस्येद्रक्षसां भागो ऽसीत्यथोदकं स्पृशेदिति ॥ २८ ॥

वपायाः प्रदान इति ॥ आज्यस्रुवा वा स्रुहिरण्यं वा[2] द्वितीये चतुर्थे चेति पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

पशुपुरोडाशस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पशुमालभ्य पुरोडाशं निर्वपेदिति शालीकिः ॥

पशोः प्रच्यावन इति ॥ हृदयजिह्वे[3] प्रच्यावयेदिति बौधायनो हृदयमेवेति शालीकिः ॥

---

१ हिरभ्युक्ष्य H Beu DCG (pr. m.).

२ Found only in G and U (sec. m.) and the vivaraṇa; cp. also Rudradatta on Āp. VII. 20. 9.

३ हृदयं जिह्वां Bu G and U (sec. m.) Keś.; हृदयं जिह्वे U (pr. m.); हृदयजिह्वा D.

I. 121. 10. हृदयस्य श्रपण इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेरथो ह स्माह
बौधायनः शूलपाकमेवैनच्छ्रपयेद्देव हृदयशूलं परिनिखिष्टे-
दुपरिष्टाच्च मन्त्रेणोपस्पृशेदिति[1] ॥
I. 121. 13. पशुपुरोडाशस्येडाया अवदान इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेरथो
ह स्माह बौधायनो निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येदेवᳲ
सवनीयानामिति ॥
I. 122. 2. हृदशूलस्य करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य बर्हिष्येव
शुष्कशाखायाᳲ हृदयं निधायावद्येदिति शालीकिः ॥
I. 122. 3. पशोः संवदन इति ॥ सूत्रᳲ शालीकेरथो ह स्माह
बौधायनः[2] पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा पशुपाः पात्विति द्वितीयं
पृष्ठाभिक्रामेत्पूषा[3] मा प्रपथे पात्विति तृतीयं पृष्ठाभिक्रामे-
त्पूषा[3] माधिपतिः पात्विन्ति ॥
I. 122. 9. पशोरभिघारण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य पृषदाज्येन
हृदयमभिघार्याज्येनेतराण्यभिघारयेदिति शालीकिः ॥
पशोरासादन इति ॥ पशुश्रोणामासादयेदिति बौधायन-
स्रूच्योमिति शालीकिः ॥
I. 122. 17. पशोरवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो हृदयस्य

---

१ संवेशोपः स्पृ॰ G (sec. m.) U Bu; संवेशाप (पः) स्पृ॰ Be G (pr. m.) DC Ben H (मन्त्रेणोपस्पर्शनम् the vivaraṇa).

२ प्रथमं ins. DC.

३ Thus Bu G (sec. m.); ॰तिक्रामे॰ U Be Ben H; ॰विक्रामे॰ DC, but cp. Ap. VII. 23. 6 अभिप्रव्रजति with Rudradatta's remark.

जिह्वाया वक्षस इत्येतेषामेवानुपूर्वमवद्येत्तृतीयं[1] पार्श्वावदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादित्य" थो ह स्माह शालीकिः सर्वेषामेवानुपूर्वमवद्येन्न पार्श्वं तृतीयमवदानं पश्चावत्तिनां कुर्यादिति ' ॥ २९ ॥

पशोः संमर्शन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि[2] संमृश्येद्येभ्यश्चावद्यत्यनुगतानि चेति " अनुगतान्येवेति शालीकिः ' ॥

कुम्भतः श्रीणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " समस्तेनैवास्य पार्श्वेन वसाहोमं श्रीणीयादिति[3] शालीकिः ' ॥

पशोः प्रतिपरिहरण इति ॥ प्रतिपरिहरेदिति[4] बौधायनो " न प्रतिपरिहरेदिति शालीकिः ' ॥

प्रत्याक्रमण इति[4] ॥ सूत्रं बौधायनस्य " जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावयेदिति शालीकिः ' ॥

दिशां प्रतीज्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर् " थो ह स्माह बौधायनः पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेद्दिग्भ्यः स्वाहेति ' ऊर्ध्वोपतिष्ठेत[5] स्वाहा दिग्भ्यो नमो दिग्भ्य इति ' ॥

---

१ एतेषाम् Bu G (sec. m.); एषाम् the other MSS.

२ Thus Bu G (sec. m.); सर्वाणि the other MSS.

३ श्रिणीयादिति Bu; श्रीणातीति the other MSS.

४—४ The words प्रतिपरि° ... °क्रमण इति left out by all the MSS. exc. Bu and G and U (sec. m.).

५ °तिष्ठते MSS.

I. 124. 7. वनस्पतेस्स्वर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्या- चतुर्गृहीतेन चरेदिति शालीकिः । ॥

I. 124. 13. वनिष्ठोराधान इति ॥ षडवत्तं संपादयेदिति बौधा- यनः ॥ सकलमेवेति शालीकिः । ॥

I. 124. 18. चोपयजेष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्न्यो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषूपयष्टोपयजेदिति । ॥

I. 125. 2. गुदतृतीय इति ॥ एकादशधा कृत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ॥ ऽपच्छेदमिति[1] शालीकिः ॥ समस्तमेवैनमनु- प्रहृत्य[2] सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 125. 4. अथ बर्हिषि हस्तौ निमार्ष्टीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापो ऽप्यस्मा[3] अन्वानयेयुरिति[3] शालीकिः । ॥ ३० ॥

I. 125. 6. स्वरोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ चतुर्गृहीते ऽवधाय जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 125. 10. पत्नीनां संयाजन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याज्येनैव[4] पत्नीः संयाजयेदिति शालीकिः[4] । ॥

---

१ °पच्छेदमिति Ben, with प the other MSS. and the vivaraṇa cp. XX. 12 : 26. 12, XXII. 15 s. f.

२ °मेवैतमनु Bu G (sec. m.); °मेवैतदनु° H Ben Be CDUG (pr. m.)

३ चास्मा अन्वानये° G (sec. m.) Ben; प्यास्मा अन्वानये° CD; वापस्मा अन्वानये° Bu; यस्मा अन्वानुनये° H; अन्वानये° Be; यस्मा अन्वानये° U.

४ आचार्ययोः instead of बौधायनस्य and औपमन्यवः instead of शालीकिः G (sec. m.).

उत्तानायै जाघन्यैं देवानां पत्नीर्यजति नीच्या अग्निं गृहपतिमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः । ॥

उत्तानायै जाघन्यै होत्र इडामवद्यति[1] नीच्या[2] अग्नीधे[2] षडवत्तमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्वमेवैतदुत्तानायै जाघन्यै कुर्यादिति शालीकिः । ॥

पत्नीकरणहोमस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभावेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्य॥ध्वर्युरेव ध्रुवामाप्याय्य समिष्टयजूंषि जुहुयादिति शालीकिः । ॥

समिष्टयजुषां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ त्रीणि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः । ॥

हृदयशूलस्योद्वासन इति ॥ कुर्वीतात्र समिधाश्च दुर्मित्रास्येति बौधायनो ॥ न कुर्वीतेति शालीकिः । ॥

समिधां करण इति ॥ सर्व एवार्द्राः सपलाशाः कुर्वीरन्निति बौधायनो ॥ यजमानश्चैव पत्नी चेति शालीकिः । ॥

बर्हिषः पर्युपोषण इति ॥ वेद्यै दक्षिणेंऽसे पर्युपोषेदिति बौधायन ॥ उत्तरवेद्या इति शालीकिः । ॥

---

1 Thus G (sec. m.); इडां समवद्यति the other MSS.

2 नीच्याग्नीधे Bu GDC; नीच्याग्नीध्रे H Ben U.

I. 126. 16. सक्तुहोमस्य करण इति ॥ त्रीन्सक्तुहोमान्कुर्यादिति बौधायन" एकमेवेति शालीकिः" प्रदाव्य एव सक्तुहोमेन चरेदित्यौपमन्यवः' ॥

I. 127. 6. III. 54. 10. आख्यातं देवतानामुपस्थानम् ॥

I. 127. 8. यूपस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेतेति शालीकिः' ॥

I. 127. 10. समन्वानयन[1] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" नाद्रियेतेति शालीकिः' ॥

I. 127. 13. पूर्णाहुत्यै करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिः' ॥

I. 127. 14. दक्षिणायै दान इति ॥ धेनुं वानड्वाहं वा दद्यादिति बौधायनो" ऽन्यद्वैकधनमिति शालीकिरन्यद्वैकधनमिति शालीकिः' ॥ ३१ ॥ दशमः ॥

॥ इति विंशः[2] प्रश्नः ॥

---

१ Thus B. u HGUC and the vivaraṇa; समन्वायन Bu; समन्वा-नयन Be; समन्वान D.

२ On the praśna-number cp. Preface to Vol. II, p. ii.

अथातश्चातुर्मास्यानि व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि । प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदित्य॥थो ह स्माह शालीकिः सांवत्सरिकाण्येव खलु[1] चातुर्मास्यानि व्रतचर्यवन्ति भवन्तीति ॥ यथाप्रयोगमित्यौपमन्यवः । ॥

5. पयसां मन्थामन्थ इति ॥ उभये सायंप्रातर्दोहा मन्थवन्तः स्युरिति बौधायनस्तू।ष्णीका इति शालीकिर॥थो ह स्माहौपमन्यवो यत्प्राक्सोमेज्यायै चातुर्मास्यिकानि पयाꣳसि तूष्णीकानि स्युरथोर्ध्वꣳ[2] सोमेज्यायै मन्थाꣳस्तभेरन्नित्य॥थो[3] ह स्माहाश्मीगविः पञ्चैवैतानि पयाꣳसि मन्थवन्ति भवन्ति[4] दर्शपूर्णमासयोर्मैत्रावरुण्यामिक्षायां दाक्षायणयज्ञे कौण्डपायिन्ये सौत्रामण्यामिति । ॥

8. वैश्वानरपार्जन्ययोः[5] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

3. 9. १५ फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्यां विश्वेभ्यो देवेभ्यो वत्सा अपाकृता भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौदगयन आपूर्यमाणपक्षस्य पुण्याह इति शालीकिः । ॥

१ Om. H Be.

२ Thus H Ben Be G (pr. m.) U DC Keś.; स्युरत ऊर्ध्वं Bu; थव effaced in G.

३ Thus Bu; मंथां G; मंथा the other MSS.

४ भवंतीति Bu Be G (sec. m.).

५ Thus U (sec. m.); °पार्जन्यायाः the other MSS.

I. 128. 7. प्रसूमयं[1] प्रस्तरमिति[1] ॥ सूत्रं बौधायनस्य सर्वमेवैतद्बर्हिः प्रसूमयᳲ स्यादिति शालीकिः ॥

I. 128. 12. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपवसथ एव पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 131. 5. प्रयाजानामनुमन्त्रण इति ॥ चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य[2] पञ्चमेनेतराननुयमियादिति[3] बौधायनश्चतुरश्चतुर्भिरनुमन्त्र्य सर्वेषां पारे पञ्चमेनानुमन्त्रयेतेति[4] शालीकिः ॥

एककपालानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिः ॥

एककपालानामवदान इति ॥ स ह स्माह बौधायनश्चातुर्मास्यिकानामेव नावद्येदथेतरेषामवद्येदित्यथो ह स्माह शालीकिस्तन्त्रहराणामेवावद्येदथेतरेषां[5] नावद्येदित्यथो ह स्माहौपमन्यवो य एव वैश्वदेवपदस्थि तस्य नावद्येदथेतरेषामवद्येदिति ॥

---

१ •मयः प्रस्तर इति MSS. exc. Bu U (pr. m.) and the vivaraṇa; the accusative as XXIII. 18: मावैः पूर्वं समयचूनिति।

२ Thus Be; चतुर्भिश्चतुरो G (sec. m.); चतुरश्चतुर्भिश्चतुरो G (pr. m.) चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्भिरन् D; चतुर्भिश्चतुर्भिरन्• Ben C.

३ •नुयमीयादिति Bu G (sec. m.); यमीयादिति (without नन्) Ben HDC; पंचमीयादिति Be.

४ •मंत्रयेदिति MSS.

५ •हराणामेवा• Be U (sec. m.): •हराणमेवा• Ben; •हरणानामेव G (sec. m.); •परेषमेवा• Bu; •हरणमेवा• HU (pr. m.); •हरणमेवा• C (pr. m.), •हराणमेवा• C (sec. m.).

एककपालानामभिहोम इति ॥ यः स्रुचि सꣳस्रावः स्यात्तेनाभिजुहुयादिति बौधायनश्चतुर्भिश्चतुर्भिश्चतुर्नामभिरेकैकमिति शालीकिः' ॥ १ ॥

एककपालानामाग्रयणस्यानुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो" नानुसꣳहरेदिति शालीकिः' ॥

वाजिनस्य चर्याया इति ॥ उपाꣳशु चरेदिति बौधायन" उच्चैरिति शालीकिः' ॥

वाजिनस्य भक्षण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे[1] भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदिति' ॥

निवर्तन इति ॥ निवर्तनेनोपवाप्योभयं[2] केशश्मश्रु वापयीतेति बौधायनो" निवर्तनेनोपवाप्य[2] श्मश्रूण्येव वापयीत न केशानिति शालीकि"र्निवर्तनेनोपवाप्य[2] नैव श्मश्रूणि वापयीत न केशानित्यौपमन्यवः' ॥

वरुणप्रघासेषु दक्षिणस्य विहारस्य पात्राणां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सौवर्णानि वा राजतानि वा स्युरिति शालीकिः" शमीमयानीत्यौपमन्यवः ॥

---

१ °भक्षणेनै° Bu G and U (sec. m.); °भक्षे° DHC Ben Bo G and U (pr. m.).

२ Uncertain reading; °नोपवाप्य each time H Ben Be UDG (pr. m.) C, °नोवाप्य G (sec. m.), thus also (besides °नोपाप्य) Bu: the vivaraṇa seems to have read also °नो वाप्यः; it runs: निवर्त(ने)नो वाप्यः केशा मलत्वा विभज्य उपमन्दः च (read च ?) मन्त्रकार्यं।

सान्नयजुषोर्हरण इति ॥ व्यतिचारꣳ सान्नयजुषी हरेयातामिति[1] बौधायनः ॥ सहेति शालीकिः । ॥

आज्यस्यावेक्षण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकायै दक्षिणत उपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति बौधायनो ॥ वेदिसंधावुपविश्य दक्षिणमवेक्ष्योत्तरमवेक्षेतेति शालीकिर्॥ मध्यत[2] इत्यौपमन्यवः । ॥

I. 133. 8. ऐषीकꣳ शूर्पमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दर्भमयं वा कुशमयं वेति शालीकिः ॥ प्रत्यक्षमित्यौपमन्यवः । ॥

I. 137. 12. शूर्पस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो ॥ नानुप्रहरेदिति शालीकिर्॥ अग्निरभ्युक्ष्य भुञ्जीतेत्यौपमन्यवः । ॥

I. 138. 8. आमिक्षयोरवदान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥ अपो ह स्माह बौधायन आमिक्षयोरवदाय मेषीमवदध्यान्[3] शमीपर्णकरीरसक्तूनामवद्येद् घासोक्ता ह्येते भवन्तीत्यु॥त्तमेनावदानेन सर्वं विश्वलोपꣳ[4] समवदध्यादित्यौपमन्यवः[5] । ॥ २ ॥

I. 138. 4 (?) मारुत्यै पर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाग्नौ मारुत्या चरेदिति शालीकिः । ॥

१ Thus (and cp. XXV. 1. s. f.) Bu Ben HGU ; हरियामिति DC ; हरेतामिति Be.

२ मध्य Bu G (sec. m.).

३ Thus H Ben DC ; मेषमुपद॰ Bu ; मेषावुपद॰ Be G and U (sec. m.).

४ Thus Bu Be U (sec. m.) ; ॰लोपमवदध्या॰ H Ben. G ; ॰लोपमवध्या॰ D ; ॰लोपमवध्या॰ C.

५

माहत्ये मेक्षणस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो मानुप्रहरेदिति शालीकिः ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्द्वैधो ह स्माहौपमन्यवमनुषेध्य निष्कासेन चावभृथमवेयादिति ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[१] ॥

आख्यातमास्तरनम्[१] ॥

4. 6. आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

5. आनीकवतस्य निर्वपण इति ॥ पाणिमंसंनेमादित्यस्योदयमाकाङ्क्षेतेत्याचार्ययोर्मुष्टिमेव यद्यौब्धित्यौपमन्यवः ॥ माकꣳ रश्मिभिः प्रचरेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥ एष एवापि सांतपनस्य प्रदेश एष कौडिनस्य ॥

.8. गृहमेधीयस्य मेक्षामन्त्र इति ॥ मन्त्रवाग्स्यादिति[१] बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

गृहमेधीयस्य निर्वपण इति ॥ पवित्रवता पात्रेण मन्त्रवन्तमिति[१] बौधायनोऽपवित्रेण तूष्णीकमिति शालीकिः ॥

१ Of these two dvaidhas the first seems to refer to Vol. I. 261. 17; the second, according to the vivaraṇa, to III. 67. 16: चाह'वर्ं चार्वम । उन्य (sc द्वैधं मभिधां कर`न काश्यानं मर्वं वा ज्ञोगजमानो वेत न व्यदिवाप्य'नम'ख वश्य वैकदा मर्व ध्व याप्य न नव'वी· वचममचव स्य त्'

२ मन्त्रस्य इत DC , मन्त्रवत्यादि त !!

३ मंत्रवदित G (sec. m).

I. 141. 20. गृहमेधीयस्य श्रपण इति ॥ पर्यग्नि श्रपयेदिति बौधायनो '' ऽग्निष्विति शालीकिः ' ॥

शाकलानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो '' न कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

I. 141. 22. गृहमेधीयस्यासादन इति ॥ दात[1] एव बर्हिष्यासादयेदिति बौधायनो '' ये ऽन्ये ऽनुपयुक्ताः कुशाः स्युस्तेष्विति शालीकिः ' ॥

I. 142. 1. गृहमेधीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन '' उच्चैरिति शालीकिः ' ॥

शाकलानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो '' नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥

I. 142. 5. प्रतिवेशस्य श्रपण इति ॥ अन्वाहार्यपचने श्रपयेदिति बौधायनो '' ग्रामाग्नाविति शालीकिः ' ॥

I. 142. 10. पूर्णदर्व्यस्य[2] होम इति ॥ सूचमाचार्ययो''र्व्याहृतीर्हुत्वा ब्रह्मणो हिंकारे[3] जुहुयादिति गौतमः ॥ ३ ॥ प्रथमः ॥

I. 143. 19. महापितृयज्ञस्य बर्हिरिति ॥ समूलमेतद्बर्हिर्भवतीति बौधायनस्तत्र नास्ति प्रत्यभिमर्शन इति '' चातिशेषं[4] भव-

---

१ दात Ben H (as partic. from दाति); दप Be; C D om. दात एव: विमव G and U (sec. m.), thus var. विमय the vivaraṇa.

२ °दर्व्यस्य Bu, the vivaraṇa; °दर्वस्य H Ben Be G U D C.

३ °कारेव H G D C U (pr. m.); °कारेवाभिजु° U (sec. m.).

४ Thus H Ben G U D C; Be defect.; चशेषं Bu.

तीति शालीकिस्तेन सिद्धः प्रत्यभिमर्शन इति ॥ निर्मूल-
मूलमेवैतत्स्नुयादित्यौपमन्यवः[1] ॥

5. अथैतदभिवान्यायै दुग्धमर्धपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायन-
स्याथ यदि कनीयः स्यादद्भिरभ्युन्नयेति[2] शालीकिः ॥

9. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोदन्ते यवा-
निति ॥ सूत्रञ्च शालीकेर्यो ह स्माह बौधायन आवपन-
प्रभृति यत्रेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[3]
स्यादिति ॥

1. आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-
दिति बौधायनोऽग्रेणातिहायेति शालीकिरग्रेण वा जघ-
नेन वेत्यौपमन्यवः ॥

2. वेद्ये करण इति ॥ उपनिष्क्रम्याग्न्यगाराद्दक्षिणे[4] पूर्वे
ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायनोऽन्तरेवेतां दिशमिति
शालीकिरन्वाहार्यपचनमेवाभित इत्यौपमन्यवः ॥

3. अन्वाहार्यपचनस्योपसमिन्धन इति ॥ स्वे स्थान उपसमि-
न्धीरन्निति बौधायन इध्ममेवातिप्रणयेयुरिति शालीकिः ॥

---

१ मूलमुया॰ Be G and U (sec. m.); मूलमौया॰ Ben H Bu C D G and U (pr. m.).

२ Thus G U D H C; without अभि Be; ॰भ्युन्नयेति Ben Bu.

३ ॰ष्कृत स्यादिति G U C D H Ben; ष्कृत स्यादिति Be; ॰ष्कृतं स्यादिति Bu; cp. XXI. 16, XXII. 11.

४ दक्षिणं Bu G; दक्षिण Ben Be U D C.

I. 145. 12. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पञ्चगृहीतानि वा चतुर्गृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः ॥ चतुर्गृहीतान्येवेति शालीकिः ॥

प्रस्तरस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ ग्रहणं चैवास्य न्यसनं च तूष्णींकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति बौधायनः ॥ संभरणं[1] चैवास्य न्यसनं च तूष्णींकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादिति शालीकिर्धारणमनमेव[2] तूष्णींकं स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः ॥

I. 145. 15. त्रिरपसलैः परिस्तृणान्पर्येतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथोत्पन्नेनैव संस्तृणीयादिति शालीकिः ॥

वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योर्णाम्रदसं त्वा स्तृणामीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥ ४ ॥

I. 145. 17. परिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः सर्वान्परिधीन्परिदध्यात्पितृकर्मणि क्रियमाणे दक्षिणतश्चोत्तरमुपनिदध्यादिति[3] ॥ ५

I. 146. 2. हविषामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यथागृहीतमेव[4] हवींष्युद्वासयेदिति शालीकिः ॥

हविषां संचारो[5] ऽध्वर्योश्चेति ॥ दक्षिणेनेति बौधायनः ॥ उत्तरेणेति शालीकिः ॥

१ संभरणं Bu.

२ Thus G (sec. m.); धारणमन° the other MSS.

३ Thus all exc. Bu (दक्षिणतश्चोत्त°).

४ Thus G and U (sec. m.), D; यथाहृत° the other MSS.

५ संचारो all the MSS. exc. Be (संचारे); the vivaraṇa has also the nominative.

विपरिक्रामन्त्येत ऋत्विजो विपरिहरन्ति हवींषीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाच हवींषि विपरिहरेयातामिति[1] शालीकिर्नाच हवींषि विपरिहरेयातामध्वर्युश्चैवाग्नीध्रश्च[1] विपरिक्रामेतामित्यौपमन्यवः[2] ' ॥

आश्रावण इति ॥ ओं स्वधेति बौधायन " आ स्वधेति शालीकिः ' स्वधेत्यौपमन्यवः ' ॥

प्रवर इति ॥ सूत्रमा गार्यं गोविदाङ्‌ श्वत्कित्वमित्यौप-मन्यवः ' ॥

आख्यातं पिण्डानां दानम् ॥

आख्यातमाञ्जनाभ्यञ्जनयोः ॥

आख्यातं पिण्डानामनुप्रहरणम् ॥

त्रैयम्बकाणां मन्त्रमन्त्र इति ॥ मन्त्रान्तः स्युरिति बौधायन " स्तूष्णीका इति शालीकिर्येनानेककपाल एव अपयेदित्यौपमन्यवः ॥

8. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो " ग्रामाग्नेरिति शालीकिः ' ॥

9. एतत्समादाय गार्हपत्यमुपतिष्ठन्त इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभय[3] एव[3] मन्त्रो भवत्याध्वर्यवश्च याजमानश्चेति " याजमान एवेति शालीकिः ' ॥

१ Thus all; read probably विपरिहरेतामिति।

२ Thus Be; ०क्रामेयाता मि० the other MSS.

३ Thus G D C H Be U (pr. m.); उभयत्र एव U (sec. m.); उभ०यत्र एव Bo; उभयैव Bu.

I. 152. 5. त्रैयम्बकाणामुत्खेदन[1] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाभ्यतिषजन्परोऽत्य[2] चित्त्विदेङ्गगाय त्वा भगाय[3] त्वेति ॥ ५ ॥

I. 152. 10. अथैनान्यजमानस्याञ्जलावावपतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेणावपेत्तूष्णीं पत्न्यै च[4] भगकामायै चेति ॥

I. 153. 1. अथैनान्मूत ओप्य नीललोहिताभ्यां सूत्राभ्यां विग्रथ्य शुष्के वा स्थाणौ विशाखायां[5] वा बध्नातीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 153. 5. उदगाचस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

I. 153. 20. शुनासीरीयपर्वण इज्यायां[6] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्वो ह स्माह बौधायनो य एवात ऊर्ध्वमापूर्यमाणपक्ष आगच्छे-

१ ॰मुत्खिद्दन G (sec. m.) Be and the vivarana; ॰मुत्खिद्दनन Bu.

२ Thus G and U (sec. m.) and the vivaraṇa (अभ्यतिषजन्परोऽत्य चित्त्विदेन); ॰स्त्रिरेवाभ्यतिष॰ the other MSS.

३ Thus Be G and U (sec. m.); भगेन Ben H D C G and U (pr. m.).

४ च (sic) Be, all the other MSS. om the word.

५ Thus Ben H U D C; विशाखायां Be Bu G (sec. m.).

६ ॰पदवे इज्याया Ben C; पदवा इज्याया U D; शुनरा इज्याभ्यामा H; ॰पर्वण्याया Be G (sec. m.) and the vivaraṇa.

त्वग्निष्टुतासौरीयपशुना यजेत । त्रयोदशस्यैवैतन्मासस्यापौष्यार्थं[1] दृष्टं भवतीति ॥

वेद्ये करण इति ॥ दार्शपौर्णमासिकी स्यादिति बौधायनः । पाशुबन्धिकीति शालीकिः ॥

दक्षिणानां दान इति ॥ सूत्रं शालीकेस्त्यो ह स्माह बौधायनो हिरण्यं वैश्वानरे दद्याद्धेनुं पार्जन्ये द्वादश वैश्वदेवे द्वादश वरुणप्रघासहविःषु तिस्र आनीकवते तिस्रः सांतपने चतस्रो गृहमेधीय ऋषभं पूर्णदर्व्ये[2] तिस्रः क्रैडिने द्वादश महाहविःषु तिस्र आदित्ये द्वादश शुनासीरीयहविःष्वित्यो ह स्माहौपमन्यवस्ततःषष्टिश्चातुर्मास्यदक्षिणाः समाम्नाता भवन्ति । तास्वेवाधिगच्छेदासाङ्स्येतावन्ति मन्त्राश्चौदनाश्चैतावतो[3] दद्यान्नो ह्येवैतं काममवाप्नोतीति[4] ॥

चातुर्मास्यानामन्त इति ॥ सोमान्तानि स्युरिति बौधायनः । पशून्तानीति शालीकिः । सवनेष्टा यजेतेत्यौपमन्यवः ॥ ६ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ त्रयोदशस्यैवैतन्मा० Be H G U (pr. m.); त्रयोदशस्य स्वैतन्मा० U (sec. m.), त्रयोदशस्य -- ऐतान्मा० Bu; त्रयोदशस्य वैतन्म० Ben C U.— ०पौष्यार्थं Ben G U D C; ०मौष्यार्थं Be; ०भाष्यार्थं Bu; ०पौषार्थं H.

२ Thus G, ०दर्वे the other MSS.

३ Thus G U D C and Ko.; मंथाश्चोदनाश्चैतावतो Ben; मन्त्राश्चोदना-श्चैतावतो Bu; मंथाश्चोदनाश्चैतावतो H; मन्त्राश्चैतावतो Be (cp. Vol. I. 44. 15).

४ इति is not found in my copies.

I. 156. 1. अथातो ऽग्निष्टोमं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनो नादृष्ट्वा राजानं पर्त्विजश्च[1] दीक्षयेदित्यु ह स्माह शालीकिर्यदि दीक्षा दीर्घाः स्युराश्वासिका[2] आहर्तारस्तथैन्द्रीयः[3] कामं दीक्षयेदिति ॥

I. 167. 2. शालाया[4] अध्यवसान[4] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मध्यंदिने शालामध्यवस्येदापः पूर्वा गच्छेयुरन्वग्यजमानो राजा चारणिभ्यां चेत्यु ह स्माह शालीकिः कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वा शालामध्यवस्येत्प्राङ्क्षेवास्तमयाद्दीक्षणीयायाᳪ संतिष्ठापयिषेदिति[5] ॥

I. 158. 16. अग्नीनाᳪ हरण इति ॥ अजस्राᳪहरेदिति बौधायनो ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ॥

१ •श्चेति H Be Bu.

२ Uncertain; •राश्च सिका चाह• H G (pr. m.) C, the vivaraṇa (one copy); राश्वासिका U; राश्वासकामाह• Be; •राश्वासिकार्थमाहर• D; •राश्च सिका चाह• Bu; •राश्वासिकाय चाह (G (sec. m.) and the vivaraṇa (other copy). The vivaraṇa periphrases आश्वासिका (or आश्वासित रः) by प्रत्येनारः (one copy), प्रत्यनीकाः (or प्रत्य थ यि) न र. Read perhaps राश्वासकामा आहर्तारः (see शो. सू).

३ •मौथाः (G sec. m.) The vivaraṇa. एश्वौथमदधाब्दन संजो हव्यमे ... पन्य चाह ऊश्नीय ऊह्नार रो मृत्युके ।

४ Thus Be H G U D C, in Bu these words are missing. शाला- यामध्य• the vivaraṇa.

५ Thus G Be U; संतिष्ठापये• Bu; प्रति• H; C D corrupt

सप्तहोतुर्होम इति॥ स्रुवं बौधायनः स्रुचोत्तरः कृत्वा सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः॥

यूपाकृत्यै हवन इति॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः॥

वाससामुपकल्पन इति॥ अष्टाविति बौधायनः सप्तेति शालीकिः॥

कृष्णाजिनानामुपकल्पन इति॥ पञ्चेति[1] बौधायनः षडिति[1] शालीकिः॥

कृष्णविषाणाया उपकल्पन इति॥ त्रिवलिरिति बौधायनः पञ्चवलिरिति शालीकिः सकलैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः॥

व्रतप्रदान इति॥ कंस इति बौधायनश्चमस इति शालीकिः॥

प्रवर्ग्यस्य करण इति॥ स ह स्माह बौधायनो न प्रथमसोमे प्रवृञ्ज्यादुपनामुको हैनमुत्तरो यज्ञो भवतीति न प्रवर्ग्यं गच्छेद्यनेति शालीकिः॥ ७॥

तीर्थगमन इति॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिणमावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेद्यथामुतो ऽपसलैरावर्ततेत्यथो ह स्माह शालीकिरपसलैरावृत्यैतत्तीर्थं गच्छेद्यथामुतः प्रदक्षिणमावर्ततेति॥

1 In G पञ्च obtains (see. m.) the place of षड्।

I. 157. 7. अथास्य प्राङ्मुखस्य दक्षिणं गोदानमद्भिरुनत्तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योभयमेवाप्यस्य मन्त्रेण कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 158. 1. अभ्यञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो महीनां पयो ऽसीत्यादाय वर्चोधा असि वर्चो मयि धेहीत्यभ्यञ्जीतेति ॥

I. 158. 4. आञ्जन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो वृत्रस्य कनीनिकासीत्यादाय चक्षुष्पा असि चक्षुर्मे पाहीत्याञ्जीतेति[1] ॥

I. 158. 5. त्रिरनिधावं द्विरुत्तरमंष्णु पञ्च कृत्व आङ्क्त इति ब्राह्मणं पञ्च कृत्व एव दक्षिणं पञ्च कृत्व उत्तरमिति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 158. 7. प्रवप इति ॥ स ह स्माह बौधायनस्त्रीन्सप्रवर्गान्कृत्वा तेषामेकेन प्राणदेशे प्रवपेदथेतरेण नाभिदेशे ऽथेतरेण गुल्फदेशे ऽथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदक्षूत्खिदेदित्यथो[2] ह स्माह शालीकिर्दर्भाभ्यां प्रवपति त्रिभिः प्रवपतीत्येतैरेनमेकविंशत्यावपाहशः[3] प्रवयित्वाथैनान्यद्भिरभ्युक्ष्योदक्षूत्खिदेदित्यथो ह

---

1 Thus Kes. only; पाहीत्यञ्ज इति G U, ॰त्याञ्ज इति D C; the other MSS. corrupt. An optative is required.

2 Instead of उत्खिदेत्, the reading of Be (and once उत्खिदे॰ Bu), here and infra, the MSS. have उत्क्षिपेत् ।

3 Uncertain; G (sec. m.) as given in the text; प्रवपतीत्येषमेकं विंशत्या॰ Bu; प्रवपतीत्युत्तरैरेवमेकविंशत्या॰ U; प्रवपतीत्युत्तरैरेकमेकविंशत्या॰ H; प्रवपतीत्युत्तरैकविंशत्या॰ C D; Be wholly corrupt.

आचौपमन्यवः समस्तैरेवैनं [1]प्राणदेशे पवयेच्चित्पतिस्त्वा पुनातु वाक्पतिस्त्वा पुनातु देवस्त्वा सविता पुनात्वच्छिद्रेण पवित्रेण वसोः सूर्यस्य रश्मिभिरिति । देवतायां देवतायामतिवाच्या ग्निरभ्युक्ष्योदक्युत्स्विदेदिति[2] । ॥

अथैनꣳ सव्ये पाणावभिपातयेति ॥ दक्षिण[3] इति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

अथैनमग्रेणाहवनीयं पर्याणीयेति ॥ जघनेनेति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

पत्न्या उदानयन इति ॥ सूचनꣳ शालीकेरन्वो ह स्माह बौधायनः शुचिमेवैनां पर्यथित्वा सर्वयर्त्वादानीय जघनेन गार्हपत्यमुपवेशयेदिति । ॥

पत्न्या दीक्षण इति ॥ सूचमाचार्ययोरन्वो ह स्माचौपमन्यवः प्रायणीये हविष्कृदन्ते पत्नीं दीक्षयेदिति । ॥

न यजमानं व्रतमुपनयतीति ॥ सूचनꣳ शालीकेरन्वो ह स्माह बौधायनः सौमिके तन्त्रे पौरोडाशिकं याजमानमभ्यावर्तेतान्यच यज्ञस्य पुनरालम्भादिति । ॥

न पत्नीꣳ संनह्यतीति ॥ सूचनꣳ शालीकेरन्वो ह स्माह बौधायनो दीक्षणीयायामेनाꣳ संनह्य सꣳस्थितायां विमु-

1 Thus Be; एव not found in G (pr. m ; Bu H H D C : एनं not in G (see m)

2 देवतायां once in Bu D H C

3 °क्षिणत Bu and one copy of the vivaraṇa.

च्चाध्वरिकेण सह याजमानेन[1] तस्मेतंन्वे वात[2] ऊर्ध्वं पौरो-डाशिकेन कर्मणाभिमंनन्त्रयेदिति । ॥

I. 159. 15. ध्रुवाया आप्यायन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभा-वेव ध्रुवामाप्याययेतामध्वर्युश्च यजमानश्चेत्यध्वर्युरेव ध्रुवामा-प्याय्य दौक्षाहुतीर्जुहुयादिति शालीकिः । ॥

I. 159. 16. दौक्षाहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्थी[3] पञ्चमीमनुद्रुत्य जुहुयादिति शालीकिरथो ह स्माहौपमन्यव आकूत्यै प्रयुज इति तिस्रो ऽनन्तरा हुत्वा सरस्वत्यै पूष्णे ऽग्नय इत्युपातीत्यापो देवोर्बृहतीर्विश्वशम्भुव इत्येतां जुहुयादथौ-द्ग्रहणमिति । ॥ ८ ॥ तृतीयः ॥

I. 160. 10. कृष्णाजिनयोरिति ॥ द्वाभ्याꣳ ससुक्तिताभ्यां[4] दौक्षये-दिति बौधायनो । ऽथ[5] यद्यन्यतरत्स्याद्दक्षिणमोर्म प्रतिषीव्ये-दित्येकमेव[6] कृष्णाजिनꣳ स्यादिति शालीकिः । ॥

I. 160. 11. शुक्लकृष्णयोः संसर्गान इति ॥ शुक्ले ऽङ्कुशो भवति कृष्णे ऽङ्कुशिरित्येवꣳ शुक्लकृष्णे संसृजेदिति बौधायनः ॥

१ याजमा॰ G and I (see. m.) and the vivarana, यजमा॰ the other MSS.

२ वात G (see m.) I Be, the vivarana

३ चतुर्थी G (see. m. D)

४ Thus G (see m. only), ससुक्ताभ्यां the other MSS

५ Effaced in G.

६ इति before एकमेव found in G only (see. m.).

BIBLIOTHECA INDICA:
A
COLLECTION OF ORIENTAL WORKS
PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1415.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY
DR. W. CALAND OF UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS II.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1917.

LIST OF BOOKS FOR SALE
AT THE LIBRARY OF THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agent—
MR. BERNARD QUARITCH, 11, *Grafton Street, New Bond Street, London, W.*

*Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied—some of the Fasciculi being out of stock.*

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	As.
Açvavaidyaka, Fasc. 1-5 @ -/10/- each	3	2
Advaita Brahma Siddhi (Text), Fasc. 1-4 @ -/10/- each	2	8
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1-3 @ -/10/- each	1	14
*Agni Purana (Text), Fasc. 1-14 @ -/10/- each	8	12
*Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2-4 @ -/10/- each	1	14
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-5; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-5, Vol. IV, Fasc. 1-8 @ -/1 /- each..	14	6
Aitareyalocana	2	0
Amarakosha, Fasc. 1-2	4	0
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2-5 @ -/10/- each	2	8
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc 1-3 @ -/10/- each	1	14
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1-6 @ -/10/- each	3	12
Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 1-5 @ -/10/- each	3	2
Ātmatattvaviveka, Fasc. 1-2	1	4
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1-11, Vol. II, Fasc. 1-11 @ 1/- each	22	0
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1-2, Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each ..	1	14
Bardic and Historical Survey of Rajputana. (A Descriptive Catalogue of Bardic and Historical Manuscripts. Sec. I, Prose Chronicles, Part I) *	1	0
Bauddhastotrasangraha	2	0
Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1-3; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1 @ -/10/- each	5	10
Bhamati (Text), Fasc. 1-8 @ - 10/- each	5	0
Bhasavritty	0	10
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1-6; Vol. II, Fasc. 1-2 @ -/10/- each ..	5	0
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1-7 @ -10- each	4	6
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	0
Bṛhaddēvatā, Fasc. 1-4 @ -/10/- each	2	8
Bṛhaddharma Purāṇa, Fasc. 1-6 @ -/10/- each..	3	12
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1-2 @ -/10/- each..	1	4
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1-4 @ 2/- each ..	8	0
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-5; Vol. III, Fasc. 1-7; Vol. V, Fasc. 1-5 @ -/10/- each ..	14	6
Ditto Vol. VI, Fasc. 1-3 @ 1/4/- each	3	2
Ditto Vol. VII, Fasc. 1-5 @ -/10/-	3	2
Ditto Vol. IX, Fasc. 1-2	1	4
Çatasāhasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1 @ -/10/- each	11	14
*Caturvarga Chintāmaṇi, Vol. II, Fasc. 1-25; Vol. III, Part I, Fasc. 1-18, Part II, Fasc. 1-10; Vol. IV, Fasc. 1-6 @ -/10/- each	38	14
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	4
Ditto Vol. IV, Fasc. 8-10 @ -/10/-	1	14
*Chandah Sutra (Text), Fasc. 1-3 @ -/10/- each..	1	14
Çlokavartika (English), Fasc. 1-7 @ 1/4/- each	8	12
*Çrauta Sutra of Apastamba (Text), Fasc. 2-17 @ -/10/- each ..	10	0
*Çrauta Sutra of Çānkhāyana, Vol. I, Fasc. 1-7; Vol. II, Fasc. 1-4; Vol. III, Fasc. 1-4; Vol. IV, Fasc. 1 @ -/10/- each	10	0
Çri Bhashyam (Text), Fasc. 1-3 @ -/10/- each	1	14

पृथेनैवैतं संधिं संनह्येदिति शालीकिर्'' येनमेकाङ्कुष्ठेव संनह्येदित्यौपमन्यवः ' ॥

60. 13 कृष्णाजिनस्याभिसर्पण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्'' वो ह स्माह बौधायनः पूर्वं वोत्तरं वार्धं विग्रथ्नीयात्तेनैव मध्यदेशं गच्छेदिति ' ॥

60. 17, 23. 5 आख्यातं ग्रन्थिकरणम् ' ॥

60. 22. अथास्य प्रदक्षिणमुष्णीषेण शिरो वेष्टयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' वासमेव संप्रच्छन्नः स्यादिति शालीकिः ' ॥

161. 4 कृष्णविषाणाया: प्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्'' वो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण कृष्णविषाणां प्रयच्छेत्तूष्णीं वेयन्तमुद्धन्यात्तूष्णीं केशान्तमुपस्पृशेदिति ' ॥

161. 9. दण्डस्य प्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्'' वो ह स्माहौपमन्यवः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेण दण्डं प्रयच्छेत्तूपस्था देवः वनस्पतिरूर्ध्वो मा पाह्योदृच इति ' ॥

161. 11, 14 अथैनं यजमानमान्वारम्भं वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्'' वो ह स्माह बौधायनो मष्टिकरणाः खल्वेते मन्त्रा दृष्टा भवन्ति

१ Thus corrected in accordance with the vyākhyā, which runs प्रथमेन *sic* वसतजेन प्रथमेनैवैतं (G. see m.) प्रथेनैवैतं Bu प्रथमेनैव C H D C

२ Thus Be. before ऊर्ध्वो H ins. इति ; D U G C abbreviate the mantra, giving only the first and the last words.

३ Thus Be., C D U G H Bu add यजमानः प्रतिस्थानानि, apparently a reminiscence of the text proper (Vol. I, 161. 12

स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति ॥

I. 161. 13. मुष्टिकरण इति ॥ वाचोयमसंयुक्तं[1] मुष्टिकरणꣳ स्यादिति बौधायनो ऽवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः ॥

I. 161. 14. आवेदन इति ॥ यथावर्णमावेदयेदिति बौधायनो ऽदीक्षिष्टायं ब्राह्मण इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

I. 162. 14. व्रतदोहन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपरदारिकमेव[2] यजमानव्रतꣳ स्यादिति शालीकिः ॥ ९ ॥

I. 163. 8. यजुषोरनुषङ्ग इति ॥ आ कृष्णाजिनप्राशनादनुषज्जेतामिति[3] बौधायनो ऽवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिर्दक्षिणानयनादित्यौपमन्यवः[4] ॥

I. 163. 11. संवेशनयजुषीति[5] ॥ सूत्रꣳ शालीकिर्नो ह स्माह बौधायनो ऽग्ने त्वꣳ सु जागृहीत्येव संविशेद्वर्तयिष्यन्नप आचामेद्देवीं धियं मनामह इति ॥

I. 164. 12. अथ सनीहारान्प्रक्षिणोतीति[6] ॥ अन्यत्रोग्रशूद्रयोरिति

---

१ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa; वाचोयमसं॰ Be H U G (pr. m.); वाचंयमसं॰ D C; वाचोयम्यसं॰ Bu.

२ ॰परादा U D H Be C; cp. XXI. 19 init.

३ ॰षज्जेतामिति H Bu G U D C, ॰षज्जेदिति Be

४ Thus Be, the vivaraṇa and Keś; दक्षिणादानादि॰ H Bu G (sec. m.) U D C; दक्षिणावदनादि॰ G (pr. m.).

५ यजुषोरिति H, यजुषी इति U D C.

६ सनी॰ Be; सनि॰ Bu G, संनि॰ D U C; सह॰ H.

बौधायनो ॥ ऽन्यचोर्धैरिति[१] शालीकिः। सर्वान्यज्ञान्विहृत्य इत्यौपमन्यवः। ॥

163. 11. संवेशनयजुःप्रबुद्धयजुःप्रयाणयजुःपर्यायणयजुरिति[२] ॥ अनुषङ्गीण्येतानि[३] भवन्तीति बौधायनः ॥ सकृत्सकृतान्येवैतान्यह्ने[४] वा रात्रिये वा स्युरिति शालीकिः। ॥

164. 16 दक्षिणानां प्रतिग्रह[५] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्पुनरप्यागतं[६] मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादित्य॥थो ह स्माह शालीकिर्यस्य कस्य च जातस्य मन्त्रेण प्रतिगृह्णीयात्प्रतिगृहीतमेव तस्य स्यादागन्त्वेवाख्यात[७] ऊर्ध्वं मन्त्रेणैव प्रतिगृह्णीयादिति। ॥

164. 21. अविज्ञातायै दान[८] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

१ न्यचानप्रैरिति U D C H. on the instrumental cp Speyer Sanskrit Syntax § 107

२ ०पर्याय० instead of ०परियाय० all

३ Thus Bu U G (sec. m.) and the vivarana. अनुषंगौहयतानि H G (pr. m.). अनुषंगाख्यतानि Be, D C corrupt

४ सकृत् twice U Be

५ प्रतिग्रह G and U sec. m.) and the vivaraṇa. ०ग्रह G (pr. m.) U (sec. m. and the other MSS

६ Thus H G (pr. m.) U D C. ०गामनं G sec. m. ०यामनं Bu ०गामनं Be

७ Reading, meaning and interpunction doubtful. स्यादागन्त्वेवाख्यात (G (sec. m.): स्यादागनत्वेवाख्यात G (pr. m.). स्यादागतेवाख्यात Be. स्यादंगत्वेवाख्यात U; ०हंगत्वेवाख्यात D: स्यादंगात० C

८ विद्दान U D Be C. the passage is missing in H.

I. 165. 10. प्रयाण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 165. 12 अथ यद्येनं यान्तं प्रतनवेलोपाधिगच्छतीति ॥ मथित्वाग्नी-न्विहृत्य प्रतयेदिति बौधायन॥ उत्तरतो ऽरणी निधाय[१] दक्षिणतः परिश्रित्य प्रतयेदिति शालीकिः ॥

I. 165. 11. अथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रᳪ शाली-केर्नो ह स्माह बौधायनो यत्रैवापर्याणा अप उपाधिगच्छे-त्तत्रोपेह्वैरापो अपां नपाद्य ऊर्मिर्हविष्य इन्द्रियावान्मदि-न्तमस्तान्वो[२] गच्छामीति । चीम्लोष्टानाददीत । तेषामेक-मुदकान्ते निदध्यात्तं वो मा वक्रमिषमित्यथान्यं ध्वᳪसयन्ननुद्र-वेदच्छिन्नं तन्तुमित्यथान्यमुदकान्ते निदध्यात्पृथिव्या अनु गेषमिति । मं वा गाहते मं वा तरति । सेतुमेव कृत्वात्ये-तीति ब्राह्मणम् ॥ १० ॥ चतुर्थः ॥

I. 166. 11 रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितᳪ स्यादिति शालीकिः ॥

I. 166. 12. अᳪशुग्रहणे हिरण्य इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो॥ न कुर्यादिति शालीकिः ॥

I. 167. 2. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादेवैतत्त्रिविध्यगतेषु देवयजनमध्यवसे-दिज्ञायते सा वा इयᳪ सर्वैव वेदिरिति ॥

I. 167. 4. III. 20. 9. (?). व्याख्यातं प्रायणीयस्य निर्वपणम् ॥

१ After निधाय U Be ms तस्या, C D तस्य ।

२ तान्वो G D C Be, the vivaraṇa, तंवो H U Be defective

167 12. प्रायणीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ऽप्स्विति शालीकिः ॥

167 13. प्रायणीयस्यासादन इति ॥ पङ्क्तौ चासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

167. 14. प्रायणीयस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

169 11 आदित्यस्योदीचण इति ॥ हिरण्यमन्तर्धायादित्यमुदीचयेदिति बौधायनो ऽनन्तर्धायैवेति शालीकिः ॥

169 13. सोमक्रयण्या अतिविसन इति ॥ मदमः काले ऽतिविसयेदिति बौधायन उपरवकाल इति शालीकिः ॥

169 15 सोमक्रयण्यै पदस्यानुनिक्रमण[1] इति ॥ अतिक्रान्तायै षष्ठ्या कालं दक्षिणस्य पूर्वपदस्यानुनिक्रामेदिति[1] बौधायनो महावेदिमेवातिक्रान्तायै यस्यैव[2] कस्य[2] चेति[2] शालीकिः ॥

169 21 सोमक्रयण्यै पदस्य[3] परिलेखन इति ॥ सूचं शालीकेरत्नो ह स्माह बौधायन स्फ्येन च कृष्णविषाणया च पदं परिलिखेदन्तरतः कृष्णविषाणा स्यादिति ॥ ११ ॥

170 10. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ..

१ °नुनिक्र° all (C D only °नुनिष्क्र°) (the reading given by Th) is also to be restored VI 12 169 16 see TS VI 1 8 1

२ यस्यैव कस्यै चेति B1 G (sec. m.) यस्यै कस्य चेति Be; कस्य चेति C H D G (pr. m)

I. 171. 1. राज्ञ उपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उषसा[1] नामेयमोषधिर्भवति[1] तां दूतीं कुर्वीतैष ते गायत्रो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते त्रैष्टुभो भाग इति मे सोमाय ब्रूतादेष ते जागतो भाग इति मे सोमाय ब्रूताच्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति मे सोमाय ब्रूतादित्यथो[2] ह स्माह शालीकिः प्रत्यक्षः खल्वयꣳ राजा भवति प्रत्यक्षवदेवोपतिष्ठेतैष ते गायत्रो भाग एष ते त्रैष्टुभो भाग एष ते जागतो भागश्छन्दोमानाꣳ साम्राज्यं गच्छेति ॥

I. 171. 9. राज्ञो मान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य निगद्यैवैतामृचं पञ्च कृत्वो मिमीतेति[3] शालीकिः ॥

I. 172. 5. राज्ञः पणन[4] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य गवा ते क्रीणानीत्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

I. 172. 8. प्रजाया उपनिग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपनिगृह्यैवाशां मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

I. 197. 1 मैत्रावरुणस्य दण्डप्रदान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह

१ Instead of उषसा नामेय० H C D U read उपस्थाना एष०।— ०ओषधिर्भ० G (see m.), ०ओषधीर्भ० H Bu C D U (pr. m.); ०ओषधीभिर्भ० Be U (see m.)

२ The mantras are given partially abbreviated in the MSS.

३ मिमीते इति or मिमीत इति MSS.

४ Thus Bu G (see m.) and the vivaraṇa; पण Be H C D U G (pr. m.)

स्माहौपमन्यवः सोमविक्रयिणमुदकुम्भनापहृत्याचैव[1] मैत्रावरुणाय दण्डं प्रयच्छेदिति ॥

73. 11. राज्ञः प्रत्यानहन इति ॥ अन्तर्लोम्ना चर्मणा प्रत्यानह्येदिति बौधायन ऊर्ध्वग्रीवेण बहिर्लोम्नेति शालीकिः ॥

73. 21 इषाया अन्वारम्भ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योनन्वारभ्यैवेषां प्रत्यङ् द्रवन्मन्त्रं जपेदिति शालीकिः ॥

174. 3. राज्ञः परिवहण इति ॥ प्रदक्षिणं परिवहेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

174. 7. राज्ञः प्रत्युपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो श्रौषिभिस्सारणीभ्यां च राजासन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेतेत्यथो ह स्माह शालीकिरजेन च कर्णगृहीतेनोल्मुकेन[2] च राजासन्द्या च राजानं प्रत्युपतिष्ठेत मो ऽग्नीषोमीयः पशुः स्यात्सोमः[3] स्यात्तूपरः स्यात्साण्डः स्याच्छ्मश्रुमान्स्यात्पीवान्स्यादिति[4] विज्ञायते ॥ १२ ॥

---

१ सोमक्रयणम् instead of सोमविक्रयिणम् G (sec. m.), सोमक्रयिणम् U D H C — ०भनोपहृत्या० Bu G (sec. m.), ०भनोपप्रहृत्या० C D H (sec. m.). ०भनोमहृत्या H (pr m

२ ०गृहीतेन सोमक्रयेन U D H C, ०गृहीतेन सोमकेन G.

३ सोमः Bu G and the vivaraṇa, सोमयः H D U C.

४ श्मश्रुमान् G Bu. viv., fails in H U, D Be are defective – पीवान् Bu U (pr. m.), viv ; पीवमान् Be U (sec. m.) पीवमना H, D C defective ; fails in G (sec. m., first hand invisible) N. B. nomin पीवान् as Mahabh , not ० वा ।

आतिथ्यस्य बर्हिषः संस्कार इति । अधिदादानप्रभृतीन्मन्त्रानाधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ॥

1.174.12. आतिथ्यस्य निर्वपण इति ॥ सूत्रं शालीकेरचो ह स्माह बौधायन उभौ विमुच्य राजानं प्रपाद्यातिथ्यं निर्वपेदिति ॥

1.175.14. राज्ञः परिचर्याया इति ॥ सूत्रं शालिकेरचो ह स्माह बौधायन अचैव राजानं परिचरेदृचार्घ्यमुपनिगृह्णीयादिति ॥

1.175.17. अर्हण इति ॥ यथागतमर्हयेदिति बौधायनो ॥ राजानमर्हयित्वर्त्विजो[1] ऽर्हयेदिति शालीकिः ॥

1.175.19. आतिथ्यस्य करण इति ॥ पुरोडाशश्च गौश्च स्यातामिति बौधायनः ॥ पुरोडाश एवेति शालीकिः ॥

1.176.10. आज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ चतुर्गृहीतानि वा पञ्चगृहीतानि वा स्युरिति बौधायनः ॥ पञ्चगृहीतान्येवेति शालीकिः ॥

1.176.18. आतिथ्यस्यासादन इति ॥ चतुर्होत्रासादयेदिति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

1.176.19. आतिथ्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः ॥

1.177.19. तानूनप्त्रस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेरचो ह स्माह

---

[1] यथागतम॰ instead of राजानम॰ G. P., C. D. and H. are defective.

बौधायनो निगृभमेवैनं[1] निधापयित्वा व्रतकाले व्रतेन सह भक्षयेदिति । ॥

178.19 औपसदस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ अभिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ स्तुलवप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः । ॥

ib. उपसदां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवत्यः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिः ॥ यत्पर्याज्यं[2] तत्तूष्णीकं[2] स्यादथेतरन्मन्त्रवत्स्यादित्यौपमन्यवः[2] ॥ सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

26.10 आहुतीनां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्राचीरेवैता आहुतीः संस्थापयेदिति शालीकिः । ॥

ib. 18 उपसदां[3] होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानत्याक्रम्यैवोपसदो[4] जुहुयादिति शालीकिः । ॥

स्रुचां परिप्लावन इति ॥ अहोरात्रं परिप्लवोरन्निति बौधायनो ॥ ऽहरेवेति शालीकिः ॥ कर्मणःकर्मणः प्रयुञ्जीतेत्यौपमन्यवः । ॥ १७ ॥ पञ्चमः ॥

१ निगृभ॰ Bu G and I' (sec. m. ...) ; नगृभ॰ Bc I (pr. m.), G (pr. m.) H D C.

२ Thus G (sec. m.) only, the vyākhyāna of the text proper and Kes. (पर्याज्यम् = प्रधानम् Viv.). All the other MSS. are more or less corrupt.

३ Thus Bu H G D C ; ॰सदो Bc I.

४ Thus Bu H U G (pr. m.) D C ; ॰सदा G (sec. m.) ; ॰सद Bc.

I. 182. 13. स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यौपरवकालाद्ध्याग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः । ॥

I. 183. 1; III. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

III. 57. 7. आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम् ॥

I. 215. 5 (?). स्फ्यविघनानामुपस्थान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्द्वौ ह स्माह बौधायनोऽग्निवत्युत्तरं परिग्राहं परिगृह्य योयुपित्वा तिर्यञ्चꣳ स्फ्यꣳ स्तब्ध्वा यजमानमुत्करे स्फ्यविघनानुपस्थापयेदिति । ॥

अग्नीषोमीयस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ शुल्बप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः । ॥

अग्नीषोमीयस्य पशोरनुसंव्रज्याया इति ॥ अनुसंव्रजेदिति बौधायनो ॥ नानुसंव्रजेदिति शालीकिः । ॥

I. 183. 18 इध्माबर्हिषोरुपसादन[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्द्वौ ह स्माहौपमन्यवोऽचैवास्मा आग्नीध्रायेध्माबर्हिराहरेत्तदादाय प्राङ्क्रियात्कुशहस्तस्य[2] पृष्ठ्याकालं प्राङ् स्तृणन्गच्छेदिति[3] । ॥

१ °सुपकल्पन the vivaraṇa.

२ Thus G (see m.) Be. प्रांदौयात्कुश° Bu प्राक्रियात्कुश° C'; प्राक्त्यात्कुश° U' G (pr. m.). प्राक्त्याकु° H. प्राक्तेत्यकुश° D C.

३ Thus G C' U' C. स्रोतस्मरे° Bu. स्वयमरे° H. सृपमारे° Be. सृपमारे° D.

हविर्धानयोरभ्यावर्तनं[1] इति ॥ काष्ठानि वा तृणानि वान्तर्धायाभ्यावर्तयेदिति बौधायनो ॥ ऽनन्तर्धायैवेति[2] शालीकिः ॥

184. 4. हविर्धानयोः प्रोक्षण इति ॥ तूष्णीं संस्कृताभिरद्भिः प्रोक्षेदिति बौधायनः ॥ कमण्डलुभिरिति[3] शालीकिः ॥

184. 13. वर्त्मनोरभिहोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यैको ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य वर्तनिमभिजुहुयात्सर्वा[4] अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिमृशेदित्यन्यो ह स्माह शालीकिः सर्वा एव वर्तनीरभिजुहुयात्सर्वा अक्षधुर उपाञ्ज्यात्सर्वतश्च परिमृशेदिति ॥

मेथ्योर्निहनन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दक्षिणस्य हविर्धानस्य दक्षिणतो मेथ्यौ निहन्यादुत्तरस्य दक्षिणत इति ॥ दक्षिणतश्चोत्तरतश्चेति शालीकिर्मध्य इत्यौपमन्यवः ॥

186. 10 द्वार्बाह्वोः परिषीवण[5] इति ॥ सर्वान्द्वार्बाहूनन्वेण परिषीव्येदिति बौधायनः ॥ पूर्वौपूर्वाविति शालीकिर्दक्षिणौदक्षिणावित्यौपमन्यवः ॥ १४ ॥

---

१ °भ्यववर्तये° G (see m.) and the vivaraṇa; this might, after all, be the correct reading also VI. 24: 184. 3 (°भ्यववर्तयन्ति

२ Thus G (see m.) C²; नान्तर्धा° the other MSS.

३ कमंडलूभि° G (see m.), cp. Pāṇ. IV. 1. 71.

४ Emended; वर्तन्यामभि° H Be G (pr. m.) D C¹; वर्तन्या अभि Bu.

५ Thus C¹ D H G (pr. m.); °षिवण Be C²; °षवण Bu G (see m.) and the vivaraṇa.

I. 189. 1. औदुम्बर्यां अभिहोम इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यांचो ह स्माह बौधायन एवमेव जुहुदन्तर्धाय[1] हिरण्यमभिजुहुयादित्युभयोरेव विशाखयोर्हिरण्ये[2] निधायाभिजुहुयादिति शालीकिः ' ॥

I. 197. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"त्रो ह स्माह बौधायन उभयतःशुक्रा आदित्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिरभिषुणुयादिति[3] " धिष्णियान्व्युप्य वसतीवरीर्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः ' ॥

I. 190. 18. उपरवाणां परिलेखन इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं परिलिखेदिति बौधायनः " सकृत्सकृदिति शालीकिः ' ॥

I. 191. 7. उपरवपांसूनां हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"त्रो ह स्माह बौधायनो यजमानस्याधस्पदमुपोप्योत्करꣳ हृत्वोपस्पृशेदिति[4] ' ॥

I. 192. 1. उपरवाणां प्रोक्षण इति ॥ त्रिस्त्रिरेकैकं प्रोक्षेदिति बौधायनः " सकृत्सकृदिति शालीकिस्तेष्वेवापो ऽवनयेत्तस्मिन्नवान्प्रस्कन्दयेदित्येवमेवैतत्त्रिविधं कर्म कुर्यादित्यौपमन्यवः " सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ' ॥

१ °दुन्तर्धाय G (see m.), rightly.

२ Thus Bu G, the vv. and Kes.; °ण्यो Be H I D C' C.

३ °ताभिरेवाप्या° G (see m.).

४ Thus Bu C' U C D G (see m.); °कृत्वा H; °हृत्वो° Be.

194.11. धिष्ण्यानां निवपन इति ॥ स ह स्माह बौधायनो वेद्यन्त आग्नीध्रीयं निवपेद्वेद्यन्ते मार्जालीयं। धिष्ण्यान्व्युष्योदीचीनमंसस्थतां[1] कुर्यादित्यथो[1] ह स्माह शालीकिरन्तर्वेद्याग्नीध्रीयं निवपेदन्तर्वेदि मार्जालीयं। धिष्ण्यान्व्युष्य न[1] चोदीचीनमंसस्थतां[1] कुर्यादिति। ॥

194.10. वेद्यै स्तरण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तयो दक्षिणतस्त्रय उत्तरतो मध्ये सप्तमः पृष्ठ्याकालं[3] प्राञ्च स्तृणन्तो गच्छेयुरिति॥ पुरस्तादेवैनां प्रत्यञ्च स्तृणन्तोऽभ्यवक्रामेयुरित्यौपमन्यवः। ॥

194.11. अग्नीषोमीयस्याज्यानां ग्रहणे मादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ पत्नीशाल एवाग्नीषोमीयस्याज्यानि गृहीत्वा-ज्यानि खरे सादयेदिति शालिकिः। ॥

194.13. समन्वानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ नाद्रियेतेति शालीकिः। ।

1 Thus here and ... °मंस्थां B. C. ... °मीयस्था Bu ... °संस्थितान्कुर्या° I. H. D. C. ... Bu ... here and ... धिष्ण्यान् H. I. D. here and ... धिष्णियं।

2 Thus C. D. C. G. ... Bu. ... व्युष्यामचोदीचीनमं° Be. व्युष्योदी-चीनमं° H.

3 Between पृष्ठ्या and कालं Ba G. ... स्तरण°, Be C. D. C. Kes ... the word ... H this dvandham is missing.— °कालेन C. G. D. Kes. and cp. XXI. 11: 94. 16. °कालं Bu C., काल Be.

I. 194. 4. अर्धस्तनव्रतप्रदान इति ॥ समन्वानीय[1] वासमन्वानीय[1] वा[1] पुराणगार्हपत्यमर्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनो'' नार्धस्तनव्रतं प्रयच्छेदिति शालीकिः' ॥

I. 195. 1. वैमर्जनानाꣳ होम[2] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य'' चत्वारि चतुर्गृहीतानि जुहुयादिति शालीकिः' ॥

I. 195. 7. वसतीवरीणामनुसꣳहरण इति ॥ अनुसꣳहरेदिति बौधायनो'' नानुसꣳहरेदिति शालीकिः' ॥

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन'' आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः'' सर्वान्सहेति शालीकिः' ॥

I. 198. 3. वसतीवरीणां परिहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्''चो ह स्माह बौधायन एवमेवैनाः परिहरन्नग्रेण यूपꣳ सादयित्वा जघनेन गार्हपत्यमुपसाद्याग्नीध्रे 'सन्ना अभिमृग्रेथञ्जे जागृतेति' ॥ १५ ॥ षष्ठः ॥

I. 200. 5. सवनीयस्याज्यानां ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र[3] एव सवनीयस्याज्यानि गृहीत्वा तानि खरे सादयेदिति शालीकिः' ॥

१ In some of the MSS. समन्वानीयवा is found once only, but cp. the vivarana समन्वानयनात्प्रागूर्ध्वं वा ।

२ परिहोम H Bu D C U G (pr. m.), without परि Be G (sec. m.) and the vivarana. C' वेदसंमार्जनानां होम ।

३ °ग्नीध्रीय U, °ग्नीध्रीये D C omitting एव.

200.17. औदुम्बराणां महापरिधीनां परिधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वचो ह स्माहौपमन्यवः सुम्नन्ता एवैते स्युरिति ॥

201.4. राज्ञ उपावहरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वचो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानमुपावहरेदिति ॥

201.7. पञ्चहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य चतुर्होतारꣳ हुत्वा पञ्चहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

201.10. प्रातरनुवाकस्योपाकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वचो ह [1]स्माहार्तभागीपुत्रस्तूष्णीकेनैककपालेन[2] प्रातरनुवाकमुपाकुर्यादिति ॥

201.16. सवनीयानां निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्वचो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेदिति ॥

201.17. तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोप्याच्छन्ते यवानिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्वचो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तस्मं तु हविष्कृत्[3] स्यादिति ॥

आज्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाज्येभ्यो निनये-

१ °तभागिपुत्र° G (sec. m.).

२ Thus Bu G (sec. m.) the vivaraṇa. °तूष्णीमेकैकै° C H C D G (pr. m.). °तूष्णीमेककपा° Be C.

३ हविष्कृत् G C; हविषूत् D H C; हविष्कृत Bu; हविष्कृतं Be C. cp. XXI. 4: 75. 7; XXII. 11

दिति बौधायनो॥ ऽग्रेणातिहार्येति शालीकिरग्रेण वा जघनेन वेत्यौपमन्यवः। ॥

I. 202. 1 पात्राणाᳪं सादन इति ॥ सूत्रᳪं शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायनः खरे पात्राणि सादयेत्तेषां यथार्थमाददीतेति। ॥

I. 203. 9. अथैकधनान्गृह्णातीन्द्राय वो जुष्टान्गृह्णामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः। ॥ १६ ॥

I. 203. 11. अग्नौ प्रस्कन्दन इति ॥ होतृचमसादग्नौ प्रस्कन्दयेदिति बौधायनो॥ वासतीवरात्कलशादिति[१] शालीकिः। ॥

I. 203. 21 ऋतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ यथाक्लृप्तमेवास्य ऋतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः। ॥

I. 204. 8. दधिग्रहस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रᳪं शालीकेरत्रो ह स्माह बौधायन औदुम्बरेणैनं पात्रेण गृह्णीयाद्धुत्वा चैतत्पात्रमग्नावेवानुप्रहरेदिति। ॥

I. 205. 2. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

I. 205. 7 तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रᳪं शालीकेरत्रोह स्माह बौधायन ऊरौ वोरसि वोपनिगृह्य तासु निग्राभ्यासु यजमानं वाचयतीति। ॥

I. 205. 17. राज्ञो निर्वपण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरत्रो ह स्माहौपमन्यवः प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यो राजानं निर्वपेदिति। ॥

१ Thus Bu G H. °तीवरीकलशा° Be C. °तीवरीः U'

206. 11 यो ऽꣳशौ स्कन्ने वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्योपाꣳशा-वेवाꣳशौ स्कन्ने वाचयेदिति शालीकिः ॥

208. 16 उपाꣳश्वन्तर्यामयोर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याभावेवो-दिते जुहुयादिति शालीकिरभावेवानुदिते जुहुयादित्यौ-पमन्यवः ॥

207. 11 ; 209. 8 आग्रयणस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेको ह स्माह बौधायनो द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इति ॥

211. 18 द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य स्रुवा-हुतीरेवैता[1] जुहुयादिति शालीकिः ॥ १७ ॥

212. 4 पवमानग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सजुष्टान्परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

212. 13 संततीनाꣳ[2] होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरेको ह स्माह बौधायनो वसतीवरीरध्येतैर्मन्त्रैरवनयेदिति ॥

212. 8 पवमानानामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सदस एव बर्हिषी आदायोपाकुर्यादिति शालीकिः ॥

212. 14 ब्रह्मण उपवेशन इति । यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ॥

१ Thus, and cp XXV. 18, H D C I G °रेवैता Bu, °वैता Be C'

२ Thus (with न, G (see m) C' संततीनां the other MSS., cp XXV. 18

I. 212. 14. यजमानस्योपवेशन इति ॥ यथा सदस्येवमुपविशेदिति बौधायनो ॥ यथा दर्शपूर्णमासयोरेवमिति शालीकिः ॥

I. 212. 19. अथोद्गात्रे वा प्रस्तोत्रे वा बर्हिषी प्रयच्छतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 212. 19. ऋक्सामयोरुपस्तरणमसि मिथुनस्य प्रजात्या इति वा तूष्णीं वेति । पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

I. 213. 5. पञ्चम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः ॥

I. 213. 16. सप्तहोतुर्होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुसवनमेव सप्तहोतारं जुहुयादिति शालीकिः ॥

I. 213. 19. धिष्णियानां विहरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन आग्नीध्रीयादङ्गारानादाय[1] तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियाग्विहृत्योदीचीनसङ्ख्यातां[2] कुर्यादित्यथो ह स्माह शालीकिराग्नीध्रीयादङ्गारानादाय तत आग्नीध्रीये प्रस्कन्दयेद्यथानुपूर्वमितरेषु धिष्णियान्विहृत्य न चोदीचीनसङ्ख्यातां[3] कुर्यादिति ॥

१ ०ग्नीध्र० and ०ग्नीध्रीय० the MSS promiscue; the vivaraṇa and Keś. always ०ग्नीध्रीय० ।

२ Thus G D C C' (pr. m.) संख्याताम C' (sec. m.), ०सख्यातां H. ०संख्या Bu., Be C'' defective

३ Thus U (sec. m.) D C C' ; ०संस्थातं G (sec. m.); ०संख्यातं Bu : संख्याता H Be U (pr. m.) G (pr. m.)

214. 1. धिष्णियानां व्याघारण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

स्वरुशकलस्योत्पादन इति ॥ यूपः स्वरुशकलमुत्पादयेदिति बौधायनः ॥ पशुरिति शालीकिस्तन्त्रमित्यौपमन्यवो ॥ देवतेत्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

215. 16. सर्पण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरदारिक[1] एव यजमानः स्यादिति शालीकिः । ॥

तार्तीयसवनिकेषूक्थ्यविग्रहेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रसर्पेदेव तार्तीयसवनिकेभ्य उक्थ्यविग्रहेभ्यः षोडशिने[2] रात्रिपर्यायेभ्यो राथंतराय संधय इत्यथो ह स्माह शालीकिस्तृतीयसवनातिवृद्धिरेवैषा[3] भवति । यदेव तृतीयसवने प्रसर्पेत्तत्प्रसृप्तमेव[4] तेषाꣳ[4] स्यादिति ॥ प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः संप्रसर्पेदित्यौपमन्यवः । ॥

217. 13. आभिचारिके मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यात्सर्वाणि च सवनान्यनुसमियादिति[5] बौधायनस्तूष्णीका च स्यात्स-

[1] °परादारि° U D C H Be C': cp XXI 9 : 86. 7

[2] °श्मिने G Be, °श्मिनि Bu H U C D C''

[3] °मातिवृद्धि° Be G (sec. m.), °मांसवृद्धि° C D U °मंसवृद्धि° H G (pr. m.), माभिवृद्धि° Bu C' and the vivarana

[4] °मेवैतेषु G (sec. m.). °मेषां H.

[5] °नुसमीया° MSS

वर्षि च सवनान्यनुषमियादिति[1] शालीकि॥र्मन्त्रवती च स्यात्प्रातःसवने चैवैषा स्यादित्यौपमन्यवः । ॥

I. 217. 11. सवनीयानामुद्वासन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नाना-पात्रेष्वेव[2] सवनीयानुद्वासयेदिति शालीकिः । ॥

I. 217. 16. प्रातः प्रातःसावस्येति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रातःसावस्येत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

सवनीयानामनुसंहरण इति ॥ अनुसंहरेदिति बौधायनो ॥ नानुसंहरेदिति शालीकिः । ॥

I. 218. 8. प्रतिनिर्ग्राह्याणां[3] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ द्विदेवत्येभ्य एव प्रतिनिर्ग्राह्यान्गृह्णीयादिति[4] शालीकिः । ॥

I. 218. 13. आघार इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यज्ञादेवैतमाघार-माघारयेदिति शालीकि॥र्द्रोणकलशात्परिप्लुना पात्रेणेत्यौप-मन्यवो ॥ यजुरेवैतज्जपन्नेतमाघारमाघारयेदित्याश्मौगविः[5] । ॥

१ ॰नुषमोया॰ MSS

२ Thus Be C′ and the viv., ॰पात्रेषु Bu G U D C Kes ; ॰पात्रेष्वेव H.

३ ॰निर्ग्रा Be C′ H, U D C G (pr. m.), निग्रा॰ Bu G (sec. m.) and the vivaraṇa

४ निर्ग्राह्याभिग्रह्णी॰ G (sec. m.) but the र effaced, Be H C D U, ॰निग्राह्यांनिग्रह्णी॰ Bu, ॰ग्राह्यानिग्रह्णी॰ C′ ; ॰निग्राह्यान्ग्रह्णी॰ Kes.: read probably (with Kes.) ॰निर्ग्राह्यान्गृह्णीयादिति

५ Thus G (sec. m.). ॰ग्रैवमाघार॰ Be H U C D ; ॰नैवमाघारये॰ C′ ॰चैतमाघारये॰ G (pr. m.) Kes., ॰यवदेवैतमाघारमा॰ Bu

220. 9. संस्रावस्यापिधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यावानेव[1] संस्रावः स्यात्तमपिदध्यादिति शालीकिः । ॥

220. 14. चमसानामायातन[2] इति ॥ अग्रेण स्रुचः[3] प्राच[3] आयातयेदिति बौधायनो ॥ जघनेन स्रुच उदीच आयातयेदिति शालीकिः । ॥ १९ ॥

I. 221. 4. ग्रहयोः संधान इति ॥ अरत्नौ च ग्रहौ च संदध्यातामिति बौधायनो ॥ ग्रहावेवेति शालीकिः । ॥

222. 12 शुक्रवतो मन्थिवत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मन्थिवत इत्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

222. 20. मन्थिसंस्रावस्य होम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ यो ह स्माह बौधायन आहवनीयादेवोदीचो ऽङ्गारान्निर्वर्त्य तेषु मन्थिनः[4] संस्रावं[4] जुहुयादिति । ॥

होत्रकचमसानाꣳ[5] होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनः शुक्रामन्थिभ्यामेनान्सह संपृक्तान्जुहुयाद्धिरभ्युन्नीतानित्य् ॥ यो ह स्माह शालीकिर्नैनाञ्छुक्रामन्थिभ्याꣳ सह संपृक्तान्जुहुयाद्धिरेवाभ्युन्नीतानिति । ॥

1 यावानय U D C, यावामेव Be, यावानय H

2 °मायतन MSS and the vivaraṇa

3 Thus G (sec. m.) Bn; स्रुच उदीच H U C, स्रुच only, Be D C'

4 मंथिसंस्रा° G (sec. m.)

5 Thus G (sec. m.) and C' only, होत्रचमसानां the other MSS. and the vivaraṇa

I. 223. 17. द्विदेवत्यानां भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " प्राणेषूप-निग्राह्यं द्विदेवत्यान्भक्षयेदिति शालीकिर्दीर्घभक्षेणैवैनान्भक्षये-दित्यौपमन्यवः[1] ' ॥

I. 224. 7. अथैतानि , द्विदेवत्यपात्राण्यरिक्तानि करोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सोमेनैवैतान्यरिक्तानि स्युरिति शालीकिः ' ॥

I. 224. 10. अथैनानि दक्षिणस्य हविर्धानस्योत्तरस्यां वर्तन्याꣳ सादय-तीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधस्तादेवैनान्युपस्थस्य[2] सादयेदिति[2] शालीकिः ' ॥

वाचि वाचं दधामीति[3] वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

होत्रकचमसानां प्रतिभक्षण इति ॥ प्रतिभक्षयेदिति बौधायनो " न प्रतिभक्षयेदिति शालीकिः ' ॥

I. 229. 6. प्रत्यभिमर्शन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"नो ह स्माह बौधायनो भक्षयन्नेव[4] भक्षाणां पारें प्रत्यभिमृशतीति ' ॥

१ दीर्घभक्षेणै॰ MSS., only C भक्षणैवैना॰, cp. XXV. 20

२ Uncertain, ॰न्युपस्थस्यासाद॰ G (see m.), all the other MSS ॰न्युपस्थ आसाद॰ The vivaraṇa अधस्तादेव दक्षिणस्योपस्थस्य द्रोणकलश-समीपे; could उपस्थस्य be the correct reading?

३ Thus Bu C D G U C', दधामीति H Be. In the text proper no vikalpa of the kind here mentioned, is found, neither is the yajus to be traced in any text. Perhaps this dvaidham is to be taken together with the foregoing one

४ Thus G (see m.) and the vivaraṇa, भक्षंनेव Bu, भक्षयेन्नेव H Be U D G (pr. m.) C C'

233. 1. ऐन्द्राग्नस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्॥ वो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति । ॥

229. 1. नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकि॥र्नैनानुपोषच्छेरंस्त्वनेत्यौपमन्यवः । ॥ २० ॥ अष्टमः ॥

31 13. माध्यंदिनीये ऽभिषव इति ॥ नवकृत्वोनवकृत्वो ऽभिषुत्य निग्राभमुपेयुरिति बौधायनो॥ ऽपरिमितमिति शालीकिः । ॥[1]

235. 9. मरुत्वतीययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥ वो ह स्माह बौधायन उपरिष्टादेवाग्रयणाद्गृह्णीयादिति । शालीको स्रोष भवतीति । ॥

36. 10. अष्टम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः । ॥

237. 3 दधिघर्मस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याग्नीध्र एनं गृह्णीयादिति शालीकिः ॥ परिश्रित्योभयतः शान्तिं कृत्वाग्नीध्र एवेत्यौपमन्यवः । ॥

दधिघर्मस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

37 16. दधिघर्मस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥ वो ह स्माह

१ After this dvaidham G C D H C ins. प्रातःसवन एवैषा स्यादित्यौपमन्यवः सवनीयामुद्वासन इति सूत्रं बौ० स नानापात्रेष्वेव सवनीयानुद्वासयेदिति शा० कि: ॥ cp XXI. 19 104. 3

बौधायनो ऽवघ्रभक्षणेनैवेतरे भक्षयेयुर्यजमान एव प्रत्यक्षं भक्षयेदरण्ये[१] ऽनुवाक्येन[१] मन्त्रेणेति ' ॥

I. 240. 20. दक्षिणानामत्याकरणे[२] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायन एकामेव दक्षिणां दक्षिणापथेनात्याकुर्यादथे-तरा[३] यथावकाशं गच्छेयुरिति ' ॥

संचर[४] इति ॥ नीतासु दक्षिणासु[५] यथार्थꣳ संचरेरन्निति बौधायनो " नासꣳस्थिते सोमे ऽध्वर्युः प्रत्यङ् सदो ऽतीयादिति शालीकिः ' ॥

I. 259. 7. कृष्णविषाणायाः प्रासनं इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नीतासु दक्षिणासु चात्वाले कृष्णविषाणां प्रास्येदिति शालीकिः ' ॥

I. 241. 9. आत्रेयस्य संवदन[६] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्"चो ह स्माह बौधायनस्त्रिरेवाव्यतिषजन्पृच्छेत्क[७] आत्रेयः क आत्रेय इति ' ॥ २१ ॥

१ Thus G U (pr. m.), viv., Keś; °ण्येनानुवा° Be U (sec. m.); °ण्येनवा° Bu H D C, °ण्येवानुवा° C'.

२ Thus Be C' Bu and the vivaraṇa (one copy) °त्याक्रमण U H G D C and the vivaraṇa (another copy).

३ °कुर्याद्° Be Bu C', °क्रामेद्° U H G D C'

४ संचरण Bu.

५ Between दक्षिणासु and यथार्थꣳ the MSS. exc. Be C' and Keś; ins. चात्वाले, clearly interpolated from the following dvaidham.

६ Thus Bu C' G (sec. m.), the vivaraṇa; संवादन Be H C U D G (pr. m.).

७ Thus Bu Be G C'; °त्रिरेवव्यति° H U D C

241. 13. दक्षिणानां दान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो मरुत्विंभ्य एना[1] दद्यान्न होत्रकाननुसंचरेदिति ॥ न च होत्रकाननुसंचरेन्न च सदस्याय दद्यान्न शतस्यानुख्या विज्ञायत इति शालीकिः ॥

242. 8.9 मरुत्वतीययोर्होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्येवाध्वर्युर्जुहुयात्स वषट्कृतानुवषट्कृतः स्यादथेतरो ऽननुवषट्कृतः[2] स्यादित्युभावेवाननुवषट्कृतौ[3] स्यातामिति शालीकिरुभावेवानुवषट्कृतौ स्यातामित्यौपमन्यवः ॥

242. 13. तृतीयस्य मरुत्वतीयस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्यो ह स्माह दीर्घवात्स्यो मुख्येनैनं पात्रेण गृह्णीयादिति ॥

243. 5 नाराशꣳसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्नैनानुपोषयेरꣳश्नेत्यौपमन्यवः ॥

244. 2 सौम्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः सौम्य एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीक एककपाल इत्यौपमन्यवः ॥

245. 11 तार्तीयसवनिके ऽभिषव इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यदाप्याययति तेनाꣳशुमदित्येव ब्रूयादिति शालीकिः ॥

१ एना Bu G; एनां H Be C' U D C. एव the vivaraṇa

२ Emended; मानुव° or मानव° MSS.

३ Thus Be C' U. °भावेवानु° H D C. °भावेव वषट्कृतानुवषट्कृतौ G (sec. m.).

I. 245. 19. आदित्यपात्रस्य ग्रहण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनमभिषवाद्गृह्णीयात्तूष्णीं[1] शृतातङ्क्यमवनयेदिति । ॥

I. 246. 12. आदित्यग्रहस्योद्वाहनन इति ॥ अर्धर्चश उद्वाहन्यादिति बौधायनः । सर्वर्चेति शालीकिः । ॥

I. 247. 11. मैत्रावरुणस्य श्रयण[2] आग्निरो[2]ऽवनयन[2] इति ॥ सूत्रं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनः श्रीणीयादेव मैत्रावरुणं पयसाग्निरमवनयेदिति । ॥

I. 248. 5. नवम्यां प्रस्तुतायां वाचयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । यस्यामेव कस्यां चिद्वाचयेदिति शालीकिः । ॥

I. 249. 17, 250. 6. होत्रकाणां[3] संतर्पण इति ॥ सूत्रं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनोऽनुषवनमेव होत्राः[4] संतर्पयेदिति । पञ्च प्रातःसवने षण्माध्यंदिने सवने सप्त तृतीयसवन इत्यौपमन्यवः । ॥

I. 251. 1. औपासनेष्विति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽनुसंगृह्यौपासनानतुमन्त्रयेत चमसेभ्यश्च पुरोडाशशकलानुपास्येद्य चैव

१ पुरस्ताद्देवाभि॰ G (sec. m.); पुरस्तादेवमभि॰ D C H.

२ Emended; पयसाग्निरोवनयन Bu G and the vivaraṇa; पयसाग्निरत्वोवनयन H U D C; पयसौग्निरोवनयन Be C′.

३ होत्रकाणां Be G (sec. m.) C′, the vivaraṇa; होत्राणां Bu; होत्रणां G (pr. m.); होत्राणां H U D C.

४ होत्राः Bu G (sec. m.); होत्रकान् Be C′ H U D C G (pr. m.).

यजुर्होतारं व्याचक्षीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरनुसंख्यैवौपासनानतुमन्त्रयेत पार्श्वतस्समवेभ्यः[1] पुरोडाशशकलानुपास्येदुपरिष्टाच्च यजुर्होतारं व्याचक्षीतेति ॥ २२ ॥ नवमः ॥

I. 251. 6. सावित्रस्य ग्रहणे सादन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यजुष्टं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ॥

I. 252. 5. तदन्यतो-मदं प्रतिगृणातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य मदामोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृणीयादिति शालीकिः ॥

. 252. 11. नाराशंसानामनुप्रकम्पन इति ॥ अनुप्रकम्पयेरन्निति बौधायनो नानुप्रकम्पयेरन्निति शालीकिर्नैनानुपोषयेरꣳसनेत्यौपमन्यवः ॥

सौम्यस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन उच्चैरिति शालीकिः ॥

I. 253. 5. सौम्यस्य परीज्याया इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि चैव[3] समस्तौ यदि च विहृतावग्नाविष्णू उपांश्वेव स्यातामिति समस्तावुपांशु विहृतावुच्चैरिति शालीकिः ॥

. 248. 12. तार्तीयसवनिकानां धिष्ण्यानां विहरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनश्चरित्वा वाचरित्वा वा सौम्येनाङ्गारैस्तुर्धिष्ण्यान्विहरेदिति ॥

१ पार्श्वतः om. Be C′.
२ मोदइवेत्येव G (sec. m.) only.
३ चैव om. Be Bu D U (pr. m.).

I. 254. 6. पात्नीवतस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ दध्ना वा पयसा वा पात्नीवतꣳ श्रीणीयादिति शालीकि॥र्धिष्ण्यानां व्याघारणशेषेणाज्येन पात्नीवतꣳ श्रीणीयादित्यौपमन्यवः । ॥

I. 254. 14. पत्न्या उदानयन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥पिवासीतापो-हिष्ठीयाभ्य इति शालीकिः । ॥

I. 255. 14. तदुभयतो-मदं[1] प्रतिगृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मोदा मोद[2] इवेत्येव[2] प्रतिगृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

I. 255. 17. ध्रुवस्य प्रप्यावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सर्व एवैषो ऽवनयनमन्त्रः स्यादिति शालीकिः । ॥ २३ ॥

I. 256. 14. चमसानामायातन[3] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 256. 15. तेषु त्रीꣳस्त्रीꣳस्य दूर्वाग्रन्थीन्प्रास्यत्येकैकं च दर्भपुञ्जील-मिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥च्छिद्रैरेवैते दर्भाः[4] स्युरिति शालीकिः । ॥

I. 256. 21. चौपयजेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधा-यन आग्नीध्रादग्नीषोमीयस्य[5] च सवनीयस्य चाङ्गारानाहरे-च्छामित्राग्नेश्चावदध्यै वपाया इति । ॥

---

१ •मदं all, against VIII, 15 : 255. 14.

२ मोदैवेत्व• G D C C′.

३ •मायतन all exc. C.

४ ? दर्भा Bu C′, दर्भाः G (sec. m.), दर्भा Be, H U D C omit the word altogether. The vivaraṇa has: छिद्रैरेव चाषणो दर्भमीषा इति ।

५ Thus, and comp. vol. I l.c., H G U (pr. m.) C D, the vivaraṇa; •ग्नीमीया• Be C′ U (sec. m.) Bu Keś.

258. 8. मिन्द्राग्न्योर्होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादैन्द्राग्नौ जुहुयादैन्द्राग्नौ हुत्वा हारियोजनं ग्रहं गृह्णीयादिति ॥

258. 10. शाकलैश्चर्याया इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनो यावन्त्येनांसि कृतान्यभिविजानीयात्तेषामवयजनमधीत्याभ्याददध्यादिति ॥

258. 15. आदित्यस्योपस्थान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ॥

259. 8. कृष्णविषाणायाः प्रास्यन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

259. 12. अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्नो ह स्माहौपमन्यवो ऽचैवैनं[1] स्थण्डिले कुम्भमिश्रं प्ररोप्य शालीभिश्च ग्रावोवायव्येन चावभृथमवेयादिति ॥

261. 12. ग्रावोवायव्यस्य प्रप्लावन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य प्रचास्योदाहरेयुरिति शालीकिः ॥ प्रचास्यैवैता शालीरुदाहरेयुस्तानि देविकाहवींषि अपयेयुरिति बौधायनः प्रप्लावयेयुरेवेति[2] शालीकिः ॥ २४ ॥

ib. कृष्णाजिनस्य प्रप्लावन इति ॥ सूत्रं शालीकेर्नो ह स्माह बौधायनः कृष्णाजिनमनुख्याद्गिरभ्युक्ष्य पुनाय वासो-

1 चैवैनं Bu G D C; चैवैन H U (pr. m.); चैवैतत् U (sec. m.), चैतत् Be C′.

2 एव only in G (sec. m.).

वासिने वा दद्यात्कुशोपधानं[1] वैनत्कुर्वीतापि वैनेन पुनर्दीक्षितापि वैनेन पुनर्यजेतेति ॥

I. 262. 6. उदयनीयस्य बर्हिषः संस्कार इति ॥ असिदादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदिति बौधायनः ॥ प्रस्तरप्रभृतीनिति शालीकिः ॥ संभरणप्रभृतीनित्यौपमन्यवः ॥

ib. उदयनीयस्य निर्वपण इति ॥ स्रुचि वावधाय[2] श्यामकाषं स्थाल्यां[3] वा सश्यामकाषायां[4] निर्वपेदिति[4] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

I. 262. 9. उदयनीयस्य श्रपण इति ॥ पयसि श्रपयेदिति बौधायनो ॥ ऽप्स्विति शालीकिः ॥

चरोरनुपरिहरण इति ॥ अनुपरिहरेदिति बौधायनो ॥ नानुपरिहरेदिति शालीकिः ॥

उदयनीयस्यासादन इति ॥ यजुषासादयेदिति बौधायनस्तू॥ष्णीमिति शालीकिः ॥

उदयनीयस्य चर्याया इति ॥ सूत्रं बौधायनस्याहवनीय एवोदयनीयेन चरेदिति शालीकिः ॥

I. 263. 2, 5. पशूबन्धस्य[5] करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मैत्रावरु-

---

1 कुशोपधानं all the MSS.; कुशोप॰ Keś.; कुशां निधानार्थं इतिः the vivaraṇa.

2 वानधाय H D G U C C′.

3 स्थाल्या G (sec. m.) Bo C′.

4 ॰काषायेति G (sec. m.); ॰काषायेदिति C′.

5 पशू॰ G (sec. m.) C′ and the vivaraṇa; पशु॰ the other MSS.

ह्यामिक्षया[1] यजेतेति शालीकिर्॥थो ह स्माहौपमन्यवो ऽर्धं[2] पशुमप्यवालभेतैकादशप्रयाजं त्वेव तन्त्रं संतिष्ठापयिषेदिति ।

वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः । ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः॥ सर्वान्सहेति[3] शालीकिः । ॥ २५ ॥

उत्सर्ग[4] इति ॥ सर्वाङ्गोपशूनुत्सृजेदिति बौधायनो॥ ऽन्यत्रर्षभाच्च वशायै चेति शालीकिः । ॥

I. 263. 5.१० आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः । ॥

I. 263. 6. मैत्रावरुणे परिधिष्विति ॥ सूत्रं शालीकेर्॥थो ह स्माह बौधायनः पूर्वे स्थूणे सदसो वा हविर्धानयोर्वा भित्त्वा वेदस्कान्परिधीन्मैत्रावरुणे[5] कुर्यादिति । ॥

१ वा ins. G.

२ अ Bu.

३ सर्वांश्च instead of सर्वान् some of the MSS.; some omit सह ।

४ Thus G (sec. m.) and the vivaraṇa of our passage, उत्सिच a copy of the vivaraṇa of the text proper; उत्सृज Bu; उत्कर्ष Be C′ U (sec. m.); उत्सव C D H U (pr. m.) G (pr. m.) and a copy of the vivaraṇa of the text proper.

५ वै(वे)दस्कान् all (and thus also the Karmânta, XXV. 26), exc. G (sec. m.), which has वैदखान् ।

I. 263. 8. उद्वसान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पूर्णाहुत्यैवोद्वसेदिति शालीकिः ' ॥

I. 263. 12. दक्षिणायै दान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नाचाकामनियतं[1] देयमिति शालीकिः ' ॥

I. 263. 13. देविकाहविषां करण इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्यौपो ह स्माह बौधायनस्त्रीण्यनूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तयेत्त्रीण्युदवसानीयामिति " सर्वाण्येवानूबन्ध्यस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तयेदिति शालीकिरा'ख्येनैव देविका यजेतेत्याश्नीगविः ' ॥

I. 264. 5. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधायनो " ऽरण्योः समारोप्येति शालीकिः ' ॥

I. 264. 7. अग्निहोत्रयोः प्रतिहोम इति ॥ प्रतिजुहुयादिति बौधायनो " न प्रतिजुहुयादिति शालीकिर्न प्रतिजुहुयादिति शालीकिः[2] ' ॥ २६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्येकविंशः[3] प्रश्नः ॥

---

1 Uncertain reading: नाचाकामयतो G (sec. m.); नाचाकामन्नितं Be C' (but न्न corrected into य); नाचकामनियतं I' : नाचकामनियतं H; नाचकामनियमं D: नाचकामनियमं C'': नाचकामनियति Bu. The vivaraṇa, although my copy of it is rather bad, seems at least to point to °चकाम° as it runs: इतरोकामकानियतो नियमः ।

2 The repetition of the finishing words not found in the MSS.

3 On the praśna- number cp. Preface to Vol. II, p. II.

II. 1. 1. अथातोऽग्निकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

. 1. 11. खरस्य करण इति ॥ उत्तरपूर्वे ऽवान्तरदेशे कुर्यादिति बौधायन उत्तर एवेति शालीकिः ॥

. 1. 20. सावित्राणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सम्प्रा-प्य च चतुर्गृहीतं जुहुयादिति शालीकिः ॥

II. 2. 6. गर्दभरशनाया आदान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधा-यनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

1. 9. वल्मीकवपायै निधाने वैश्यस्योपवेशन इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो वल्मीकवपां निदध्याद् वैश्यमुपवेशयेद्यत्र खनिः[1] स्यात्तद्रुक्षेयस्तत्र पृच्छन्तं प्रति-ब्रूयादिति ॥

I. 3. 6. खनन इति ॥ अर्धंशः खनेदिति बौधायन आवर्तेति शालीकिः ॥

. 3. 10. पुष्करपर्णेनोत्तरदण्डेन संस्तृणातीति ॥ सूत्रं बौधाय-नस्य यथोत्पन्नेनैव संस्तृणीयादिति शालीकिः ॥

. 3. 14. पिण्डानाꣳ हरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनः सर्वाभिःसर्वाभिश्चतुर्हरेदिति । गायत्रीभिर्हरेत्त्रि-ष्टुग्भिः सादयेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 4. 8. अश्वस्यात्याक्रमण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमश्वमत्यायच्छेत्सर्व एवैष गर्दभमन्त्रः स्यादिति ॥

१ खनिर् or खनी the MSS. खनिः भविता स्यात् the Mahāgnisarvasva

II. 4.12. द्यावापृथिव्योः समीक्षण इति ॥ उभे पद्भ्यः समीक्षेतेति बौधायनस्त्विरेवेति शालीकिः । प्राच्यां दिशि संधिमीक्षमाण एतं मन्त्रं जपेदित्यौपमन्यवः ॥

II. 4.16. अपो रशने अभ्यवहरन्त्यपि वाद्भिरभ्युक्ष्य भुञ्जत इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥ १ ॥

II. 5.11. उखानां करण इति ॥ स ह स्माह बौधायनोऽषाढामप्येतस्यै याजुष्यै पादमात्रौ[1] कुर्याद्यावन्मात्रौ चादायेष्टकामृत्तिकायामपिसृजेदेवमस्य[2] सर्वो ऽग्निर्याजुषो भवतीत्यौकामेवोख्यां मन्त्रेण कुर्यात्तूष्णीमितर इति शालीकिः ॥

सर्वासु भिक्षासु प्रत्यय इति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाविच्छं मन्त्रकर्माभ्यावर्तयेदिति[3] ॥ यदन्यत्साविच्छेभ्य इति शालीकिः ॥

II. 6.4. अथादत्त एकविंशतिं वृष्णो अश्वस्य शकृत्पिण्डानभिमग्निं पचनमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यस्यैव कस्य चाश्वस्यादद्दीतेति शालीकिः ॥

II. 6.5. उखानां धूपन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरिमितैर्मन्त्रैर्धूपयेदिति शालीकिः ॥

---

१ पाद॰ B U and G (sec. m.) Bn; पद॰ Be C' U' and G (pr. m.)

२ ॰इष्टकायामपि॰ B G (sec. m.), the vivaraṇa: सर्वेष्टकार्थायां (था the Ms.) अपि, the Ms.: सर्वेष्टकार्थायां (था the Ms.) अपिकायाम्।

३ Thus G, U (sec. m.) and the Ms.; मंत्राकर्मा॰ B: मंत्रकर्मणावर्त॰ Bn; कर्माभ्यावर्त॰ Be C'.

II. 6. 11. उखानां प्रवृञ्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य कामेवोखा मन्त्रेण प्रवृञ्ज्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ॥

II. 6. 14. ताः प्राचीर्वोदीचीर्वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 6. 15. पचन इति ॥ स ह स्माह बौधायन उखा अवभाम्यन्त-लेष्टका वार्हस्पत्यं महावीरं लोकंपृणा इत्येतद्गार्हपत्यात्पचेदथेतरद्ग्रामाग्नेरिति यत्किं चेष्टकोक्तं ग्रामाग्निना तत्पचेद्विहृतं गार्हपत्यादिति शालीकिः ॥

II. 8. 7. पशुशीर्षाणां करण इति ॥ प्रत्यक्षाणि वा मार्त्तिकानि वा स्युरिति बौधायनः प्रत्यक्षाण्येवेति शालीकिर्हिरण्मयानीत्यौपमन्यवो वायव्यसिरसि चैतान्मन्त्राभिगदेदित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

II. 9. 1. चिरपत्नैः पर्णशाखया परिकर्षतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुपरिकीर्यैव माषान्यमगाथाभिः परिगायेदिति शालीकिः ॥

II. 10. 9. आघार इति ॥ उभाभ्यां मन्त्राभ्यामेतमाघारमाघारयेदिति बौधायनो हिरण्यगर्भः समवर्तताग्र इत्येतेनैतमाघारमाघारयेदिति शालीकिः ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अनिष्टप्रथमसोमस्याध्वरदीक्षाहुतीनाꣳ होम इति ॥ अध्वरदीक्षाहुतीर्ज्वालाग्निका जुहुयादिति बौधायन आग्निका एवेति शालीकिः ॥

II. 11. 12. वैराजीषु दीक्षास्विति ॥ स ह स्माह बौधायनो नाम-

त्सरꣳ सोम्यैराजौर्दीक्षाः कुर्वीत । कामꣳ संवत्सरꣳ सोम्यैराजौर्दीक्षाः कुर्वीत । संवत्सरं वा कृत्वैकाह्निकं[1] कुर्वीतैकाह्निकस्त्वेवाग्निरिति[2] शालीकिः ॥

II. 13. 7. काम्यस्यान्ववधान[3] इति ॥ जाते काम्यमन्ववदध्यादिति[4] बौधायनः ॥ पुरस्तादेवेति शालीकिः ॥

II. 13. 18. औदुम्बरीणाꣳ समिधामभ्याधान इति ॥ सूत्रं शालीकेर्चो ह स्माह बौधायन एकामेव समिधं पञ्चर्चेनाभ्यादध्यात्तदेव राचोप्तꣳ स्यादिति ॥

II. 15. 14. अग्नपतीयायै समिधोऽभ्याधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्चो ह स्माह बौधायनोऽग्नपतीयां प्रतिसमेधनीयां वैष्णवीमित्येता अभ्यादध्यादिति ॥

II. 16. 2. वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ अहरहः संनिपातयेदिति बौधायन ॥ आदितस्त्वान्ततस्त्वेति शालीकिः ॥

उक्थ्य उद्गाते प्रायश्चित्तकरण[5] इति ॥ स ह स्माह बौधा-

१ Thus G U C' and the Ms : कृत्वैकाह्निकं B Bu ; कृत्वैकाहं Be.

२ According to the vivaraṇa of this dvaidham, given in Ms., the इति, which is missing in all the MSS., ought to be inserted before ऐकाह्निकस्त्वे० ।

३ Thus U (sec. m.) C'. ०स्याभ्याधान the other MSS.

४ Thus B Be C' Bu G (sec. m.) U (sec. m.); ०मादध्या० G (pr. m.) and the Ms.

५ प्रायश्चित्तस्य करण G (sec. m.) U

यन्तः प्रवृज्य परिहायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयाद्येतरत्कर्माहृता कुर्यादित्यन्यो ह स्माह शालीकिः प्रवृज्य परिहायाकाङ्क्षतिभिरभिजुहुयाच्च चेतरत्कर्माहृता कुर्यादिति ॥

1. 16. 12. प्रयाण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रयायादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥

[illegible]. 15. अथ यद्यपर्याणा[1] अप उपाधिगच्छतीति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो यद्येवापर्याणा अप उपाधिगच्छेत्तद्भस्म प्रवेशयेच्च विगर्भां तां कुर्याद्यावन्मात्रं चादाय प्रत्यवदध्यात्प्रसव्य भस्मना योनिमित्यथेतरत्स्थालीषु वा चतेषु वानुनिधापयेदिति ॥

17. 13. देवयजनस्याध्यवसान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनाध्यवस्येदाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ३ ॥

18. 11. संभाराणां निवपन इति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो भस्म चैवोषांश्च मन्त्रेण निवपेत्तूष्णीमितरौ संभाराविति ॥

19. 4. गार्हपत्यचिताविति ॥ सूत्रं शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनोऽग्निग्रहणं स्वयंचितिं चेतहृष्णयोरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[2] सर्वमेवैतत्कर्माहृता कुर्यादिति ॥

१ Thus here and infra all

२ Thus Be C and cp. XXIII. 15 °धिद्रवणावद्रवण इति B °धिद्रवणीवद्रवणं इति C (see m.) Ms. °धिद्रवणमिति Bu G C (pr. m.).

साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वानः पञ्चचितीकं चेति ॥ स ह स्माह बौधायनः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो जानुदघ्नं चात ऊर्ध्वं प्रत्याददीत पञ्चचितीकं चेत्य॥थो ह स्माह शालीकिः समाप्यैतांश्चतुर्थं चिन्वानो ग्रीवदघ्नं चैवात ऊर्ध्वं प्रत्याददीतैकचितीकं चेति । ॥

वात्सप्रविष्णुक्रमयोः संनिपात इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय संनिवापेन प्रक्रामेदित्य॥थो ह स्माह शालीकिर्यद्यह[1] वात्सप्रमुपवसथे संपद्येत वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते संनिवपेताथ यदि विष्णुक्रमा उपवसथे संपद्येरन्विष्णुक्रमैः क्रमित्वा वात्सप्रेणोपस्थाय श्वो भूते[1] संनिवापेनैव प्रक्रामेदिति । ॥

II. 20. 3. तस्यामन्यचावेक्षमाणो दधिद्रप्सान्प्रास्यत्यमुं ते शुचि दधामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 20. 5 अथैनाꣳ सिकताभिः पूरयित्वा दर्भोपरिष्टात्संप्रच्छादयेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सिकताभिरेवैनां[2] पूरयित्वोत्तरे शालाखण्डे निदध्यादिति शालीकिः । ॥

१ Thus Bu U G (sec. m.) Be C ; यदिह B G (pr. m.) ; यदि Ms.
२ °रेवैनां Bu Be C ; °रेवैनाः B G U Ms.

II. 20. 7. स्फ्यस्यादान इति ॥ मन्त्रेणाददीतेति बौधायनस्तूष्णीमिति शालीकिः ॥

I. 20. 15. नैर्ऋतीनामुपस्थान[1] इति ॥ कुर्वीताच तथादेवतमुद्दोषधे[2] इति[2] बौधायनो न कुर्वीतेति शालीकिः ॥

I. 20. 17. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो यथोपपादमिति शालीकिः ॥

II. 21. 1. गार्हपत्यस्योपस्थान इति । सूक्तं बौधायनस्त्वाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेरन्निति शालीकिः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

I. 21. 13. स्तम्बयजुषो हरण इति ॥ सूक्तं बौधायनस्त्वपरवकाशादध्यत्राग्नीध्रो हरेदिति शालीकिः ॥

II. 57. 4. आख्यातं चात्वालस्य परिलेखनम् ॥

II. 57. 7. आख्यातं लोकाग्नीनाꣳ हरणम् ॥

II. 94. 5. आख्यातꣳ स्फ्यविघनानामुपस्थानम् ॥

I. 21. 17. कार्ष्णाजिनीनामुपमोचन इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 22. 6. वज्रिणीनामुपधान इति ॥ सूक्तꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ऽग्रेण यूपावटीयꣳ शङ्कुं तिष्ठन्ननुरधिज्यं कृत्वा प्राञ्चं बाणं प्रविध्येत्तमनुद्रुत्यास्मानमुपदध्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरत इति ॥

1 ॰मुपधान most of the MSS.

2 Thus B G; ॰दोषधे इति Bu; ॰दोषध इति Be ॰दोषधाविति C (sec. m.); Ms; C uncertain

II. 23. 2. ऐन्द्रिया[१] उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " पुच्छ ऐन्द्रीमुपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 23. 8. उदपात्रस्योपनिनय इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो " यथोपपादमिति शालीकिः ' ॥

ib. दर्भस्तम्बस्योपधान इति ॥ वाक्या समुद्र उपदधात्विति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 23. 10. दूर्वेष्टकाया उपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो दूर्वया वा सहोपदध्याद्दूर्वां[२] वैवेति[२] " मन्त्रदूर्वैवैषा स्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 23. 13. औदुम्बरं युगलाङ्गलमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " दार्श्वं वृक्षमेवैनत्कुर्यादिति[३] शालीकिः ॥ पुरुषा एवैतद्युगलाङ्गलं पुरस्तादाददते ऽध्वर्युः पश्चादिति बौधायनः " प्रत्यक्षमेवैतत्संयुज्य कर्षेदिति शालीकिः ' ॥

II. 24. 1 कर्षण इति ॥ संप्रत्याहारं[४] कर्षेदिति बौधायन " आवाजम[५] इति शालीकिः ॥ ५ ॥

१ Thus Be G (pr. m.), ऐन्द्र्या Bu B G (sec. m.); ऐन्द्रियाम्॰ Bu

२ Thus C′; दूर्वांवैवेति B Be G, चैवेति C (sec. m.), वेति C (pr. m.).

३ Thus C′ the Viv. and Ms. ॰दृक्ष॰ the other MSS — ॰मेवैनत्कु॰ G Ms., ॰मेवैनेकु॰ Be C′.

४ Thus Be C′, संप्रत्याहारं Bu G, संप्रत्यमाहारं C, प्रत्याहारं B संप्रत्याहृत्याहृत्य the Viv.

५ Thus B G C and the Viv.; चपाजम Bu, चावाज Be C′. Meaning uncertain

23. 16. गोयुगानामनुमन्त्रण इति ॥ तन्त्रदेवानुमन्त्रयेदिति बौधायनः ॥ सर्वाणि यत्रेति शालीकिः ।॥

I. 24. 10. सर्वौषधस्य वपन इति ॥ अर्धमर्धं वपेदिति बौधायन ॥ सर्वपेति शालीकिः ।॥

I. 24. 14. इतरमितरच्च विपरिहरतीतरमितरच्चेति ॥ सूत्रं बौधायनस्योद्दान एवैनां दिशमभिसंपादयेदिति शालीकि॥ यजुषा यजुर्विपरिहरेदित्यौपमन्यवः ।॥

26. 8. स दर्भपुञ्जीलानि पयःप्रोक्षे ऽवधाय तैः प्रोक्षत्यग्नीभ्यो ऽग्निभ्यो जुष्टाग्प्रोक्षामीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ।

II. 27. 5. कुम्भेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पञ्चपञ्चैवैना[1] उपदध्यादिति[1] शालीकिः ।॥

नानामन्त्रास्तु दिशो भजमानाश्चेति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तांतामेवेष्टकां परिनिश्रिष्टेदिति शालीकिः ।॥

इष्टकागणानामुपधान इति ॥ तयादेवतेनानुक्रम्य पारे सूददोहसः कुर्वीतेति बौधायनस्तंतमेवेष्टकागणं परिनिश्रिष्टेदिति शालीकिः ।॥

28. 8-10. अभिमर्शे ऽभिहोम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौ-

---

१ Thus B G U (sec. m.): ॰पुच्छेनैतामप॰ Bu., ॰पुच्छका उप॰ Be C.

पमन्त्रवः पुरस्तादभिमर्शाभिहोमाभ्यां तथादैवतस्ददोहसः[1] कुर्वीतेति ' ॥

II. 28. 15. सर्पशिरस[2] उपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्यो-त्तरः शालीकेः ॥

II. 30. 10. औदुम्बरं चोलूखलमुसलमिति ॥ सूचं बौधायनस्य " दार्वाहलमेवैनत्कुर्यादिति[3] शालीकिः ' ॥ ६ ॥

II. 30. 11. सर्वौषधस्यावहनन इति ॥ मन्त्रेणावहन्यादिति बौधायन-स्तूष्णीमिति शालीकिः ' ॥

II. 30. 17. उख्यानामुपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्यैकामेवोख्यां मन्त्रेणोपदध्यात्तूष्णीमितरे इति शालीकिः ' ॥

II. 31. 13 पशुशीर्षाणामुपधान इति ॥ मध्य उपदध्यादिति बौधा-यनो " ऽन्तेषु तस्य व्युदूह्योपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

अथर्वशिरस उपधान इति ॥ पुरस्तात्सर्वतोमुखमग्रेण स्वयमातृण्णामथ नवर्चमथर्वशिर उपदध्यादिति बौधायनो " नाथर्वशिर इति शालीकिः ' ॥

II. 33. 12 सर्वतोमुखस्योपधान इति ॥ सूचं बौधायनस्यानुदिशमेव[4] गायत्रीरुपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

१ Thus all the MSS.; °दोचो Ms.

२ °शिर MSS. exc. C

३ °हला° MSS. exc. U C' and Ms.; °मेवैन MSS. exc. U.

४ Thus Be C'' U (sec. m.) and the Viv.; the other MSS. om. एव ।

15. यज्ञानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ विज्ञातेष्वेवाङ्गेष्वङ्गान्युपदध्यादिति शालीकिः ॥

14. 2 ऋषभस्योपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन ईषत्प्रत्यवछतमिवैनमुपदध्याद्यथर्षभो[1] वाग्निमुपतिष्ठतीति[2] ।

अतीतानामिष्टकागणानामुपधान इति ॥ आधिमुपदध्यादिति[3] बौधायनश्चित्यन्त इति शालीकिः ॥

व्रतप्रदान इति ॥ मध्यंदिने व्रतं प्रयच्छेदिति बौधायनश्चित्यन्त इति शालीकिः ॥ ७ ॥ तृतीयः ॥

3. 1.10 पुरीषचितेरुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वेद्युरेव पुरीषचितिं परिनिष्ठेदिति शालीकिः ॥

अश्वावभितस्तिष्ठेतां कृष्ण उत्तरः[4] श्वेतो दक्षिण[5] इति ॥ अथैनाभ्यां तिष्ठद्भ्यां घासमाहारयेदिति बौधायनः ॥ कालेकाल एवैनावुदानयेयुरिति शालीकिः ॥

39. 1. 14 वालखिल्यानामुपधान इति ॥ उपरिष्टाद्वालखिल्या उपदध्यादिति बौधायनः ॥ पार्श्वत इति शालीकिः ॥

१ Thus (प्रत्यवछत°) U G (pr. m.) C and Ms., °प्रत्यवचन° Bu; प्रत्यवमवछत° Be G (sec. m.), प्रत्यवमवचन° B

२ Thus G and Ms.; वाग्निनमुप° or वाग्निनामुप° the other MSS.

३ Thus B G U (sec. m.), Ms and the Viv., अधि° Bu, अधि° Be C' U (pr. m.).

४ उत्तरत G C and the Viv.

५ दक्षिणत B G.

II. 41. 1. ऋष्टीनामायातन[1] इति ॥ अग्रेण स्वयमातृण्णामुदीचीरेना आयातयेद्दोत्तरस्मात्पक्षसंधेः सर्वतो[2] वेति[2] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 41. 5. व्युष्टीनामुपधान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः पुरस्तादेनाः प्रतीचीरुपदध्यात्पुरस्ताद्धि प्रतीची रात्रिर्व्युच्छतीति । ॥

II. 42. 18. तासां पुरीषवतीं मध्य उपदधातीति ॥ स ह स्माह बौधायनः पुरीषेण वा सहोपदध्यात्पुरीषं[3] वैवेति[3] । मन्त्र-पुरीषैवैषा स्यादिति शालीकिः । ॥

II. 42. 20 वैराजानामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः । ॥

II. 43. 9. याज्ञसेनीनामुपधान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 43. 21. घृतेष्टकानामुपधान इति ॥ स ह स्माह बौधायनो घृतेन वा सहोपदध्याद्धृतेन वाभ्यज्येति ॥ मन्त्रघृता एवैताः स्युरिति शालीकिर्घृतपिण्डामेवाचोपदध्यादित्यौपमन्यवः । ॥

१ Thus C' (sec. m.), Ms., the Viv. (one copy); °मायतन the other MSS.

२ Thus Ms. and the Viv., सर्वत इति वेति Bu B G U (pr. m.), सर्वत एवेति U (sec. m.) Be C'.

३ Thus G; °षंचैवेति B Be Bu, षंचनिवेति U, °षंचैववेति C': °षमेववेति the Ms.

इष्टकानामावपस्थानं इति ॥ अन्तरेण ज्योतिष्मतीश्च भूतेष्टकाश्चैतदिष्टकानामावपस्थानं भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनः संवेशनयजुः प्रभूयजुः प्रयाणयजुरपर्यायजुः सामिधेनीराग्नीरतीताꣳश्चेष्टकागणानथोपदध्यादित्यथो[1] ह स्माह शालीकिर्नानिष्टकं मन्त्रमिष्टकावदापादयेदतीतानेवेष्टकागणानथोपदध्यादिति[2] ॥

15. 1. पौर्णमास्या उपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्योत्तर एवाꣳसे पौर्णमासीमुपदध्यादिति शालीकिः ॥

15. 6 नक्षत्रेष्टकानामुपधान इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः प्रतितारकं चेष्टका उपदध्यात्तथा स रोचयेदिति ॥

15. 15 सर्वतोमुखस्योपधान० इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो व्यवेतं[3] यस्मिदं हस्ताभ्यामभिमर्शनेन[4] भवति सर्वतोमुखमुपधायाक्षतमन्त्रमभिमृशेदिति ॥

1. 16. 3. 14 वर्धनेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो

१ Before चथोपदध्या० Bu Be C' G (pr. m.) U (sec. m.) ms. इतरेष or इतद्द here and l. 6; B G (sec. m.) and the Ms. om. these words.

२ ०पातवेदितिता० some.

३ व्यवेतं Be U (sec. m.) Ms. (= व्यवहितं), चवेतं B G, व्यवेतं C' चपोवेतं Bu.

४ ०मर्शनं the Ms.

यावन्ति वर्धनानि समाने ऽहनि संनिपतेयुः सर्वेषां पारे तथादेवतसूद्दोहमः कुर्वीतेति ' ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 47. 9. अथ प्रोक्षणीषु हिरण्यमस्याग्प्रत्यस्यत्यूर्ध्वं[1] हिभ्यो ऽपरिमितानिति सहस्रमिति प्रोक्तं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 48. 9. शतवद्रीयस्य होम इति ॥ सूत्रमाचार्ययोः " पूर्वस्मिन्नेवाग्नीके जुहुयादिति गौतमः ' ॥

II. 49. 8. नमस्कारैरुपस्थान इति ॥ स ह स्माह बौधायनः सधमुख एवोपतिष्ठतोत्तरस्या एव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेत्य"थो[2] ह स्माह शालीकिर्दक्षिणैव धनुरुपतिष्ठेतैतस्यै चैव दिश आवृत्यैतेनैव यथेतमेत्य पश्चात्प्राङ् तिष्ठन्नूर्ध्वामुपतिष्ठेतेति[2] ' ॥

II. 49. 10. परिषिच्यमाने यजमानं वाचयतीति ॥ सूत्रं शालीकेर्"थो ' ह स्माह बौधायनः परिषिच्यपरिषिच्यैवास्मिन्कुम्भं निदध्यादस्मिंस्ते सुदमं ते सुग्टच्छत्वित्यभिनिर्दिशेद्दिद्यादिति ' ॥

II. 50. 3 विकर्षण इति ॥ अर्धर्चशो विकर्षेदिति बौधायन " ऋचर्चेति शालीकिः ' ॥

१ वाचयति instead of शतवति Be C'.

२ Thus (अर्थांद्) Be C and the Viv.; अर्थम् all the other MSS. and the Ms.

52. 3. स्रुचमाख्याये आघारण इति ॥ स्रुचं बौधायनस्याग्निचतुरश्रामेनां आघारयेदिति शालीकिः ॥

53. 4. वैश्वानरमारुतानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायनस्तूष्णीका इति शालीकिर्वैश्वानर एव मन्त्रवान्स्यात्तूष्णीका मारुता इत्यौपमन्यवः ॥

53. 6. आनीकवतस्य होम इति ॥ स्रुचं बौधायनस्याहवनीय एवानीकवतं जुहुयादिति शालीकिः ॥

54. 4. अथैनꣳ संचितमाज्यप्रोक्षेण प्रोक्षतीति ॥ सूचꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो मन्त्रानुदिशं चैनं प्रोक्षन्मन्त्रानुलोकं चेति ॥

54. 15. इध्मस्य निधान इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनेध्मं निदध्यादाध्वरिकेण चाग्निकेन चेत्याग्निकेनैवेति शालीकिः ॥ ९ ॥

II. 55. 1. शाकलैः परिधान इति ॥ आहवनीयं परिदध्यादिति बौधायनः पुच्छमेवेति शालीकिः ॥

II. 55. 5. स्रुवाहुत्योः करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 55. 7. पूर्णाहुत्यै[1] करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो न कुर्यादिति शालीकिः ॥

II. 55. 8. अथ जुह्वानमा दिशो ध्यायेदिति[2] ॥ दिग्भ्यो ऽवमग्नि-

---

१ Thus Ms. only : पूर्णाहुत्योः the MSS. : पर्णाहुतिकरण the Viv.

२ इति om. all exc. Ms.

मभि[1]संभराणीति वा तूष्णीं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

II. 56. 8. प्रषेकस्यायातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 56. 10. तस्मिंश्चतुर उपस्तृणान आहेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " नोपस्तृणीतेति शालीकिः ' ॥

II. 56. 12. प्रषेकस्यानुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥

II. 56. 13. ब्रह्मौदनस्य श्रपण इति ॥ अन्वाधेयवच्छ्रपयेदिति बौधायन " एतस्मिन्नेवेति शालीकिः ' ॥

II. 56. 14. ब्रह्मौदनस्य प्राशन इति ॥ उत्तरे ओदनं प्राश्नीयुरिति बौधायनः " पुष्कमेवाभित इति शालीकिः ' ॥

II. 57. 4. वातनामानां होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वातमयपाञ्जलिना जुहुयादिति शालीकिः " कृष्णाजिनपुटेन जुहुयादित्यौपमन्यवः ' ॥

II. 57. 9 प्राकृतानामनुप्रहरण इति ॥ अनुप्रहरेदिति बौधायनो " नानुप्रहरेदिति शालीकिः ' ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

II. 57. 12. अग्निधिष्ण्यानामुपधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सर्वा एव वानुषीरुपदध्यादिति शालीकिः ' ॥

१ The two akṣaras षम effaced in G.

२ °यतन MSS. exc. Be C'.

58. 2. नानाबीजानां निर्वपण इति ॥ निर्वपणेनानुसमेत्य[1] अभिमृशेदिति[1] बौधायनस्तदेव हविः परिनिलिखेदिति शालीकिः ॥

तेषां व्रीहिष्वेव हविष्कृतमुद्वादयत्युपोप्यन्ते यवानिति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायन आवपनप्रभृति यवेषु मन्त्रकर्माभ्यावर्तेत तन्त्रं तु हविष्कृत्[2] स्यादिति ॥

आप्यनिनयन इति ॥ जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो निनये-दिति बौधायनोऽग्रेणातिहायेति शालीकिरपरेण वा जघ-नेन वेत्यौपमन्यवः ॥

सपत्नपशुपुरोडाशा[3] एवैतरेषां हविषामिडा अवद्येद्-भ्यर्धादिति[4] सपशुपुरोडाशानां वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधा-यनस्योत्तरः शालीकेः ॥

58. 7. अत्याक्रमण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य सह शिष्टकृता-त्याक्रामेदिति[5] शालीकिः ॥

60. 10. अभिषेक इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माहौपमन्यवः

१ •समेत्याभिमृशेदिति U (sec. m.).

२ Thus G (sec. m.) Bu Be C′ Ms; •कृत B G (pr. m.) U; cp. XXI. 4: 75. 7, XXI. 16: 99. 16.

३ •पशु• om. B G U (pr. m.) the Viv.— •डाश B Bu G U (pr. m.) the Viv.; •डाशा Be C′ U (sec. m.).

४ Thus (and cp. II. 71. 5) B G B; •द्यर्धादिति Be C′ •द्यर्धेदिति Bu.

५ Thus U (pr. m.) C′, the Viv.; शिष्टकमना• the other MSS.

पुरस्तात्तिष्ठन्तो यावद्वाजातेनाभिषिञ्चेयाथ कृष्णाजिनं न दक्षौ[1] न पार्थानि भवन्ति कुम्भानेव सर्वसौर्यं तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति' ॥

II. 58. 18; 59. 8. योगे विमोक इति ॥ अहरहर्युञ्ज्यादहरहर्विमुञ्चेदिति बौधायनो "ऽहरहर्युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदिति शालीकिर्"आदित एव युञ्ज्यादन्ते विमुञ्चेदित्यौपमन्यवः' ॥

II. 59. 11. ऋतुकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "यथाकल्पेवास्य ऋतुकरणानि कुर्यादिति शालीकिः' ॥

II. 59. 13. ऐकादशिनानां[2] पशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यै"कयूप एवैकादशिनान्पशूनुपाकुर्यादिति शालीकिः' ॥ ११ ॥

II. 59. 17. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन "आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः' ॥

II. 60. 3. चमसानामवघ्रापण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य "माध्यंदिन एव सवने ऽथमवघ्रापयेदिति शालीकिः' ॥

पशूनामासादन इति ॥ पशुंपशुं पशुहोत्रासादयेदिति बौधायनो "मुख्यमेवेति शालीकिः' ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः "सर्वान्सहेति शालीकिः' ॥

---

१ Thus Be C' U (sec. m.); दक्ष' the other MSS.

२ C' and the Viv. एका० ।

62. 1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती च स्यादध्वर्युदानीया चेति बौधायनस्तू" ष्णीका च स्यादध्वर्युदानीया चेति शालीकि''र्मन्त्रवती च स्यान्मन्त्रहरया चैनया निरूढया यजेतेत्यौपमन्यवः' ॥

62. 6.४ देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिः' ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

अथातो वाजपेयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत वाजपेयेऽग्निमिति बौधायनो" न चिन्वीतेति शालीकिः' ॥

63. 3.१० औदुम्बरं रथचक्रं सप्तदशारमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" दार्व्वदचमेवैनत्कुर्यादिति[1] शालीकिः' ॥

63. 12. खादिरौ विदर्वौ[2] बभ्रैर्धूतासुपकल्पयत[3] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" बस्ताजिनं चैवात्रोपकल्पयीत शतमानं च हिरण्यमिति शालीकिः' ॥

63. 13.१४ स योऽस्य जघन्याहःसु पुरस्तादाषाढ्यै पौर्णमास्यै दीक्षेत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" शरदि वाजपेयेन यजेतेति शालीकिः' ॥

१ ०दच० G (sec. m.).— ०मेवैनत् G (pr. m.) U, ०मेवैनत् the other MSS.

२ Thus G and the Viv.; विकवि Bu, विदूर्वौ B, विदूर्व्वौ U, विकर्वा Be, विकर्वौ C′ (pr. m.), विकर्वौ (sec. m.).

३ Thus G, बभ्रैर्धू० Be, बभ्रैरधू० C′, बंभैर्धू० Bu, बाभ्रैरधूं० U, बभ्रधूं० B, बभ्रैरधूं० the Viv. (one copy), बभ्रैर० (another).

II. 64. 4; 65. 10. आविष्याणाꣳ होम इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 64. 12. वाजपेयिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्'' यो ह स्माहौपमन्यवो यथैव सुरा स्यात्तत आहारयेदिति ' ॥

II. 65. 4. यो ऽरत्निमात्रेऽरत्निमात्रे वा विधृणाति धनुर्वेष्टीर्वा प्रवेष्टयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 65. 5. गौधूमं[1] चषालमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' गोधूमपिष्टानामपि कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

II. 66. 2. दुन्दुभीनामाघ्नन इति ॥ सूत्रं द्वैधमेवैतद्भवति ॥

II. 66. 14. क्रतुकरण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्'' यो ह स्माह बौधायनो ऽतिरात्रमप्यप्य क्रतुमुपेयात्समानपक्षे येनꣳ संतिष्ठापयिषेदिति[2] ॥ १३ ॥

II. 66. 16. षडैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सर्व एवैते[3] सोपयामा[4] गृहीतव्या[4] भवन्तीति शालीकिः ' ॥

II. 67. 10. सुरापात्राणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' यजुष्टान्यरिमृज्य[5] सादयेदिति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus G and the Viv. (one copy), गौधवं Bu; गोधूमं the other MSS.

२ Thus Be C′ U (sec. m.); संतिपतिषेदिति B G; संतिष्ठपयिषेदिति Bu.

३ Thus G C′; हवैते U, हवैतः B Be; Bu defective.

४ सोपयामावगृहीतो• U.

५ Thus Be C′; यजुष्टा• Bu U, यजुष्ट्या• B G.

7. 12. द्विग्रेषि[1] वा त्रिग्रेषि[1] वोद्गीव आयातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

68. 1. षड्रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति बौधायनः ॥ पञ्च रशना आदाय यूपमभिप्रेयादिति शालीकिस्तिस्रो रशना आदाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यव ॥ एकामेव रशनामादाय यूपमभिप्रेयादित्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ ऽग्नीषोमीयरशनायामेव नियुञ्ज्यादित्याश्मौगविः । ॥

68. 2. वाजपेयिकानां पशूनामुपाकरण इति ॥ ऐकादशिनानुपाकृत्य[2] वाजपेयिकानुपाकुर्यादिति बौधायनो ॥ वाजपेयिकानेव नैकादशिनानिति शालीकिः । ॥

प्राजापत्यानामुपाकरण इति ॥ एकैकश उपाकुर्यादिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

70. 3. वपानां परिहोम इति ॥ तांतां परिजुहुयादिति बौधायन ॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः । ॥

हृदयशूलानामुदासन इति ॥ एकैकश उदासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

72. 15; 15. रथानामभियोजन इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो ह एवैष समवक्षेपणो मन्त्रवत् प्रथममभियोजनानां कुर्यादथ तूष्णीमथान्यमवक्षिपेदिति । ॥

. 76. 5. काष्ठागमन इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रदक्षिण-

---

१ द्विग्रे° and त्रिग्रे° G (sec. m.).

२ एका° the Viv.

माहृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतो ऽपयशैरावर्तेरन्नित्य॥यो, ह आह शालीकिरपयशैराहृत्यैतां[1] काष्ठां गच्छेयुरथामुतः प्रदक्षिणमावर्तेरन्निति ' ॥ १४ ॥

II. 79. 14. अथ यजमानं तार्प्यं परिधापयतीति ॥ सूत्रं बौधायन-स्योभे एवैते यजमानं परिधापयेदिति शालीकिः ' ॥

II. 80. 2. श्रित्या आयातन[2] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 80. 5. तां दशभिः कल्पै[3] रोहतीति[3] ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥तैरेव मन्त्रैः प्रत्यवरोहेदिति शालीकिः ' ॥

II. 81. 2. अथास्मै प्रत्यवरोहणत[4] आसन्दीं निदधातीति[5] ॥ सूत्रं बौधायनस्य॥ बस्ताजिनं चैवास्याच[6] प्रत्यवरोहेच्छतमानं[7] च हिरण्यमिति शालीकिः ' ॥

---

१ Thus both times C′ only; °हत्येतः both times G and B the second time; हंत्येत B the first time; all the MSS. (exc. C′) °त्य°, not त्यै°।

२ Thus B G, चायतन the Viv, चातन Bu, चायान Be C′.

३ Thus G U C′ (sec. m.) and the Viv.; °ल्पोरोह° Bu, °ल्पैरारोह° B Be.

४ Thus only the Viv., प्रत्यवरोहन the MSS.

५ Thus the Viv., निनिनोतीति Be, निनोतीति C′, प्रत्यवदधातीति B Bu G U.

६ Thus B U G; चैवाचच Bu; च only Be C; चच seems superfluous.

७ Before शतमानं B Bu U G ins. इति।

.81.5. अथैनमेतयासन्द्या सह आवहन्त्या वा प्रजतीति[1] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

.81.8. अतिग्राह्याणां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

.83.10. प्राजापत्यानां भक्षण इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

.84.2. गुदहृतीयेष्विति ॥ द्वे अथ गुदहृतीये उपयष्टोपयजेदिति बौधायनो ऽपच्छेदमिति शालीकिः समस्तान्येवैतान्यनुप्रहृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः ॥ १५ ॥ सप्तमः ॥

II.85.1. अथातो राजसूयं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत राजसूये ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिः ॥

.85.9. पुनरभ्युप्य पिष्टानि कृत्वाहारयेदिति बौधायनस्तथा-भ्युप्तान्येवैतानि[2] स्युरिति शालीकिः ॥

85.10. नैर्ऋतस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

II.85.12. एकोल्मुकस्य हरण इति ॥ अन्वाहार्यपचनाद्धरेदिति बौधायनो धामाग्नेरिति शालीकिः ॥

II.86.1. नैर्ऋतस्य होम इति ॥ स्रुवं बौधायनस्य विशष्विकाकाष्ठाभ्यासेनं परिमृज्य जुहुयादिति शालीकिः ॥

---

1 प्रजतीति G B, हविनीति Bu; U Be C' corrupt.

2 Thus G; °भ्युप्ताने° U, °भुयन्ये° B, °भ्यप्रान्ये° Be C'.

II. 86. 3. दक्षिणानां दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन॥ आदितश्चान्ततश्चेति शालीकिः ॥

II. 86. 3. उदपात्रस्योपनिनयन इति ॥ प्रदक्षिणमुपनिनयेदिति बौधायनो॥ यथोपपादमिति शालीकिः ॥

II. 86. 5. स्वाहा नमो य इदं चकारेति ॥ सूत्रं बौधायनस्त्वान्त-मध्यच स्वाहाकारं परिणयेदिति शालीकिः ॥

II. 87. 1. संततीनामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदह-रिष्ट्या वा पशुना वा यजेतापि तदहः संतती[1] प्रयुञ्जीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थे स्मृते दृष्टे भवतो यदहरिष्ट्या वा पशुना वा यजेत न तदहः संतती प्रयुञ्जीतेति ॥

ib. चातुर्मास्यानामनुप्रयोग इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीतापि तदहः संतती प्रयुञ्जीतेत्यथो ह स्माह शालीकिरहरहराश्रावणार्थे स्मृते दृष्टे भवतो यदहश्चातुर्मास्यानि प्रयुञ्जीत न तदहः संतती प्रयुञ्जीतेति ॥

I. 88. 17. व्याख्यातं पशोभीषस्य करणम् ॥ १६ ॥

II. 89. 3. अथोपवेषेणाङ्गारान्समूहतीति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनस्तूष्णीमङ्गारान्समूह्यापेनाञ्जुवाङ्गतिभिरभिजु-हुयादग्नये[2] रक्षोघ्ने स्वाहेति पञ्चभिरेव प्रष्टिवाहिनं रथं दद्यादिति ॥

[1] Here and infra some of the MSS. read संततीः (संतती).
[2] जुहुयात्° Be U' C', जुहुयाद्° Bu.

89. 11. अपामार्गसक्तूनाꣳ होम इति ॥ स्रुचꣳ शालीकेरेवो ह स्माह बौधायनः समस्तेनैवास्मै मन्त्रेणापामार्गसक्तुशुच्या-न्तूष्णीꣳ स्रुवमनुप्रहरेत्तूष्णीमुपोषिष्ठेदिति[1] ॥

89. 15. देविकाहविषां करण इति ॥ स्रुचं बौधायनस्य सोमꣳसोममनुवर्तेरन्निति शालीकिर्नै देविकाहविर्भिर्यजे-दित्याश्मीगविः ॥

91. 3. अग्निभिः प्रत्यवसान इति ॥ अजस्रैः प्रत्यवस्येदिति बौधा-यनो ऽरण्योः समारोह्येति शालीकिः ॥

पयसः समासेचन इति ॥ दृती वा विनाडे[2] वा समा-सिञ्चेदिति बौधायनो नवायां कुम्भ्यामिति शालीकिः ॥

92. 14. स्वयंकृतेष्विति ॥ स्रुचꣳ शालीकेरेवो ह स्माह बौधा-यनो गोन्यासप्रमृदितानां[3] कुशानां बर्हिः संनद्धोत्स्वयंपति-तानां काष्ठानामिध्मं यदेव वेद्यै रूपꣳ सा वेदिकृतिं वा विनाडं[4] वा रथ आधाय परिवहेयुस्तत्र नवनीतमुत्पौदे-त्तद्राज्यꣳ स्यादिति ॥

II. 93. 2. मैत्रावार्हस्पत्यस्य निर्वपण इति ॥ समानपात्रमुष्टौ श्याता-

---

१ °मुपोषिष्ठेदिति G U C′. °मुपतिष्ठेदिति B Bu Be; probably II. 89. 12 उपोषितिष्ठति is the correct reading.

२ विनाडे G U C′. विनाळे the other MSS. and the Viv.

३ Thus Be C′ and comp. the Viv.: यथा गोपदविलक्षणेन मार्दितानां कुशानां; गोन्यासप्रम° G B Bu, वेन्यासप्रम° U

४ विनाडं or विनाळं MSS.

मिति बौधायनो ॥ नानाचतुर्मुष्टौ स्यातामिति शालीकिः ।

॥ १७ ॥ अष्टमः ॥

II. 94. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याप्यरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः ।॥

सोमक्रयणेषूपेते[1] नित्याः शते स्युरिति बौधायन ॥ एत एव शततमाः स्युरिति शालीकिः ।॥

II. 94. 8. वसतीवरीणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ सारस्वतीरप्यत्र वसतीवरीर्गृह्णीयादिति शालीकिः ।॥

II. 94. 18. आग्नेयस्यैन्द्राग्न उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ऐन्द्राग्न एव सवनीयः स्यादिति शालीकिः ।॥

पात्राणां करण इति ॥ यथानिर्भेदं पात्राणि कारयेदिति बौधायनः ॥ प्राकृतान्येवैतानि स्युरिति शालीकिः ।॥

II. 98. 1. सारस्वतीनामभिहोम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यां वसन्तीरभिजुहुयात्ताभ्यां पदेपदे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सारस्वतीरभिजुहुयादिति ।॥

II. 98. 7. अभिषेचनीयानां ग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो ह स्माहौपमन्यवः पुरस्तादुदञ्चो ऽभिषेचनीयान्ग्रहान्गृह्णीयादिति ।॥

II. 99. 16; 102. 9. धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ Thus B G U (pr. m.). °षूपचिते Be C′ U (sec. m.). °क्रयेण Bu

100. 9 मारुतस्यैकविंशतिकपालस्य कपालोपधान इति ॥ ऐष्टिकैरुपधाय गणैरुपदध्यादिति बौधायनो गणैरेवेति शालीकिः ॥

100. 9 आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्त्वमन्त्रकेति शालीकिः ॥ १८ ॥

101. 2. क्लीबस्य स्थान इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठेदिति बौधायनो बहिर्वेदीति शालीकिः ॥

106. 7. मणीनां करण इति ॥ औदुम्बर औदुम्बरेण कोशेन प्रच्छन्नः स्यादिति बौधायन औदुम्बर एवेति शालीकिः ॥

. 107. 4. तस्मिन्सह संग्रहीत्रा रथवाहने रथमादधातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्याधाहरणामेवैकः[1] संग्रहीता स्यादिति शालीकिः ॥

108. 14. स्फ्यस्य प्रदान इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह बौधायनो यजमानस्यैवैकस्य मन्त्रेण संप्रयच्छेत्तूष्णीमितरे संप्रयच्छेरन्निति[2] ॥

. 109. 1. अक्षाणां करण इति ॥ सौवर्णाः स्युरिति बौधायनो राजता इति शालीकिर्नागदन्ता[3] इत्यौपमन्यवो वैभीतका इत्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

ib. अथास्मै पञ्चाक्षानपच्छिद्य प्रयच्छतीति ॥ सूत्रं शाली-

१ Thus G: •स्याधातृणामे• C', •स्याधाहरणामे• U, •स्य यथाहरणामे• B Be; in Bu this dvandva is missing.

२ •च्छेरंन्निति G U C'.

३ Thus G B Bu U: •दंता Be C'.

वेरंभो ह स्माह बौधायनो येनाख्यानुपपन्नꣳ स्यात्तं तथाग्नि-
ष्वेहिमो ऽभ्ययꣳ राजाभूदिति ।॥

II. 111. 8. अथ विषुवति दर्भस्तम्बे जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधा-
यनस्य ॥ यथैव दर्भस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति[1] शालीकिः ।
॥ १९ ॥ नवमः ॥

II. 111. 14. अग्नीनांꣳ हरण इति ॥ अजस्रान्हरेदिति बौधायनो ।
ऽरण्योः समारोप्येति शालीकिः । ॥

ib. वेद्यै करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पूर्वांपूर्वां वेदि-
र्भवतीति शालीकिः । ॥

II. 112. 10. अथैनं तीर्थादानीय पवयित्वा पुष्करस्रजिनमुदानी- १०
येति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयानि पुष्करिकाणि
कारयेत्सौवर्णानि च नादेयानि चेति ॥ नादेयान्येवेति
शालीकिः । ॥

II. 112. 13. निदधत्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति ॥ सूत्रं
बौधायनस्य ॥ नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं निदध्यादिति ११
शालीकिः । ॥

II. 112. 17. सोमक्रयणेषूपेते[2] नित्याः स्युरिति बौधायन ॥ एत एव
स्युरिति शालीकिः । ॥

१ नव instead of नत् Be C'.

२ Thus B G I' (pr. m.); °षुपंते Bu; °षूपस्थिते Be C' I' (sec. m.).

औपसदाꣳ[1] हविषां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्ति[2] स्युरिति बौधायनस्तूष्णीकानीति[3] शालीकिः' ॥

3. 14. आग्नेयस्य प्राजापत्यस्यापर उपालम्भ्यो भवतीति ॥ सूर्यं बौधायनस्य" प्राजापत्य एव यवनीयः स्यादिति शालीकिः' ॥

4. 11. भार्गवो होता भवतीति ॥ आदित एव भार्गवꣳ होतारं वृणीतेति बौधायनो" दशपेय एव भार्गवो होता स्यादिति शालीकिः' ॥

शतं ब्राह्मणाः पिबन्तीति[4] ॥ यजमान[5] एकशततमः स्यादिति बौधायनो" यजमान एव शततमः स्यादिति शालीकिः' ॥

114. 7. दक्षिणानां दान इति ॥ एता एव ब्राह्मणाभिविहिता[6] दक्षिणा दद्यादिति बौधायन" एतन्मुखꣳ सहस्रमिति शालीकिः' ॥ २० ॥

I. 115. 1. तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो" ऽप्युषोमान्ता इति शालीकिर्ध्रुवान्ता इत्यौपमन्यवः' ॥

I. 115. 8. हविषोहविष इष्ट्वा बार्हस्पत्यमभिघारयतीति ॥ बार्ह-

१ Thus G B and the Viv.; उपसदि C, औपसदानां C′. औपसदों Bu; Be defective.

२ •वंत MSS.

३ Thus G and C (pr. m.): तूष्णीका इति B G (sec. m.). तूष्णीकेति C′. तूष्णीकानिति Bu.

४ cp. T Br. I. 8. 2. 2.

५ Before यजमान G B ins. वो, C वे ।

६ •विहिता Be C′.

स्पत्यश्चापीष्टा[1] बार्हस्पत्यमभिघारयेदिति बौधायन ॥ इत-रेषामेव हविषां न बार्हस्पत्यस्येति शालीकिः । ॥

II. 115. 13. उच्चैरादित्याया आश्रावयत्युपांश्वा[2] मारुत्या इति ॥ आदित्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति[3] बौधायन ॥ आ मारुत्याश्रावणप्रभृत्युपांश्वथेतरदुच्चैरिति शालीकिः ॥ सर्वैवो-च्चैरादित्या सर्वोपांश्वा मारुतीत्यौपमन्यवः । ॥

II. 115. 15. घात्यदूतेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ मं[4] ते[4] ऽग्नौ[4] प्राद्वेषो-दित्येव ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

II. 117. 14. विराच इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यजनीये[5] ऽहन्पूर्व-मर्धंभवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः । ॥

II. 118. 5. देविकाहविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधा-यनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिर्न कुर्यादिति शालीकिः[6] ।
॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति द्वाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus G and the Viv.: •श्चापीष्टा B, श्चपिष्टा U. C′ Be corrupt. Bu defective.

२ Thus G, all the other MSS. more or less corrupt

३ Here and infra all the MSS. इतर instead of इतरद् ।

४ Emended; •ग्नमांवेषो Be C′ U (sec. m.), •ग्नमंवेषो Bu, •ग्नमंवेषे G, •ग्नमंवषै B; cp. XXIII. 2 and T Br. I. 8. 3. 4: कृताग्नयविषोति ।

५ Thus all.

६ In the MSS. no repetition of the final words.

9. 1. °अथात इष्टिकल्पं व्याख्यास्यामः ॥

स ह स्माह बौधायनः पञ्चदशसामिधेनीकाः स्युर्मन्त्रावाज्यभागावुच्चैर्देवता इत्यथो ह स्माह शालीकिः सप्तदशसामिधेनीकाः स्युरर्धमन्त्रावाज्यभागावुपांशुदेवता इति । ॥

याजमानस्य करण इति ॥ सर्वविहृमिष्टिपथे[1] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः । कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिः । ॥

21. 3. अग्नये पथिकृते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यो दर्शपूर्णमासयाजी सन्नमावास्यां वा पौर्णमासीं वातिपादयेदिति ॥

स ह स्माह बौधायनः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपालमनुनिर्वपेद्यातिपन्नां प्रतियजेदित्यथो ह स्माह शालीकिः पाथिकृतं निरुप्य वैश्वानरं द्वादशकपालꣳ समानतन्त्रमनुनिर्वपेन्न चातिपन्नां प्रतियजेदित्यन्यतरेणैव यद्यातिपन्नां प्रतियजेदित्यौपमन्यवो ऽथो ह स्माहाश्मौगविर्वा एतस्य यज्ञश्छिद्यते यस्य तन्त्रे प्रतते ऽन्यत्तन्त्रं[2] प्रतायते । य एवैषो[3] ऽच्युत[3] आग्नेयो ऽष्टाकपालस्तमेव पौर्णमास्यां वामावास्यायां वा पाथिकृतं कुर्यान्न चातिपन्नां प्रतियजेदिति । ॥

21. 7. अग्नये व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्य आहि-

१ °विवजिहिपथे G, °विवजिहिपथी B. °विविजिहिपथी U. विविमिहपथी Bu, °विवजिहपथी Be C′.

२ न्तन्त्रं MSS.

३ Thus C′. एवैषोच्युत U. एवैषोच्यत B G Be, एवैषाच्युत Bu.

ताभिः समानत्यमिव चरेदिति ॥ आधानप्रभृत्येवैतदुक्तं भवतीति बौधायनो ॥ ऽन्वाहितेषु चैवोपसमाहितेषु चाग्निष्विति शालीकिः । ॥

II. 121. 9. अग्नये रक्षोघ्ने पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यꣳ रक्षाꣳसि सचेरन्निति ॥ हुत्वाग्निहोत्रमिष्टिꣳ सꣳस्थापयेदिति बौधायनः ॥ सꣳस्थितायामिष्ट्यामग्निहोत्रं जुहुयादिति शालीकिः । ॥

II. 121. 17. अग्नये रुद्रवते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ स ह स्माह बौधायनो लोहितोष्णीषा लोहितवाससश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

II. 121. 18. अग्नये सुरभिमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्य गावो वा पुरुषा वा प्रमीयेरन्यो वा बिभीयादिति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्रोक्षणीषु च गन्धानावपेयुर्गन्धवन्तश्चर्त्विजः प्रचरेयुरिति ॥ याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः । ॥

II. 122. 7. अग्नये कामाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यं कामो नोपनमेदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो या नवाम्नाता स्यात्तां चेन्निर्वपतः कामो न समृध्येताथैवं[1] कुर्यादित्यथैवं सार्वकामिकी स्यादिति शालीकिः ॥ कामेकाम एषा[2] स्यादित्यौपमन्यवः । ॥

II. 124. 1. अग्नये ज्योतिष्मते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेद्यस्याग्नि-

१ ॰थैवं G U Be: थैवं B C. थैव Bu.

२ एषा G, एषैषा U, all the other MSS. एष ।

हुतो ऽग्नौ ऽग्निहोत्रं जुहुयादिति ॥ सूयच्च ग्रामीणं यो ह आह बौधायनो मन्थनमभिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतानन्ना-न्विगदेदिति । ॥

124. 17 वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेत्पुत्रे जात इति ॥ स ह आह बौधायन उत्थितायां निर्दशायां वैश्वानरं द्वादश-कपालं निर्वपेदन्वारभ्य च कुमारं प्रवेशयेदिति ॥ जात-मेव विदित्वेति शालीकिर्न च अन्वारभ्य कुमारं प्रवेशये-दित्यन्तरे पर्वणीत्यौपमन्यवः[१] । ॥ १ ॥

125. 2 विपर्यस्तद्विवीति ॥ मारुतः[२] प्रथमं मन्थकर्म[३] लभेतेति १० बौधायनो ॥ ऽवदानत इति शालीकिः ॥ प्रदानत इत्यौप-मन्यवस्तांतुल्याभ्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः । ॥

125. 9. वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदायतनं गत्वेति ॥ यथैव यतिष्यमाणः स्यात्तदायतनं । तद्गत्वा वैश्वानरं द्वादशकपालं निर्वपेदिति बौधायनः ॥ स्वस्मान्नेत्येवाग्निष्विति शालीकिः । ॥

126. 3. १५ यथा रक्षोघ्नमां गामालभेदिति ॥ सूयं बौधायनश्चे मां ते ऽसौ पाशेषौ दित्येव[४] ब्रूयादिति शालीकिः । ॥

१ The words after प्रवेशयेदिति only in C and U (sec. m.): Be has of them only बौपमन्यवो. the other MSS. omit the opinion of Aupamanyava.

२ मारुतं Bu.

३ सर्वं Be C (pr. m.)

४ Thus C U (sec. m.). प्रवौपौ° the other MSS.: cp. XXII. 21 and XIII. 10: 126. 5.

II. 127. 10. यद्यजामनपीये संनह्येदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यद्य-जामामप्यत्र बर्हिः संनद्धं भवतीति शालीकिः ॥

II. 128. 7. आग्नावैष्णवमेकादशकपालं निर्वपेदभिचरन्निति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ प्रत्यभिचरन्तमेव विद्विषेति शालीकिः ॥

ib. सारस्वतमाज्यमिति ॥ मन्त्रनिवप्तमेतद्धृतं[१] स्यादिति बौधायनस्य ॥ व्यौकमिति शालीकिः ॥ कालेकाल एवैनद्ध्रुवा-ज्याद्गृह्णीयादित्यौपमन्यवः[२] ॥

II. 128. 17. अध्वरकल्पायामिति ॥ स ह स्माह बौधायन इडान्तं प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं तृतीयेन सहावभृथं वर्तयेदि-त्यथो ह स्माह शालीकिरा प्रणीताभ्यः प्रथमस्य[३] तन्त्रस्य परि-श्रापयेदेवं[४] द्वितीयमेवं[५] तृतीयं[५] ॥ तृतीयेन सहावभृथं वर्तये-दिति ॥ अपूर्वपात्रविप्रक्रमा[६] इत्यौपमन्यवः[६] ॥

II. 129. 7. यो ब्रह्मवर्चसकामः स्यात्तस्मा एतं सोमारौद्रं चरुं

१ मंचनिवप्त° B G; मंचेनिवप्त° U, मंचंनिकपत° Bu; मंचभिनवप्त° Be, मंचनिवप्त° C'.

२ ध्रुवाज्यात्गृह्ण° G U (sec. m.); ध्रुवाज्याज्यात्गृह्ण° B U (pr. m.); ध्रुवा-ज्यांगृह्ण° Be C'; ध्रवाद्गृह्ण° Bu.

३ Thus Be C' U; प्रणीताप्र° B G (pr. m.), प्रणीताप्र प्र° G (sec. m); Bu defective.

४ Thus G B; कुर्यादेवं U Be C'; Bu defective

५ एवं तृतीयं om. B G.

६ °क्रमादित्यौ° C' U (sec. m.).

तिष्यापूर्णमासे निर्वपेदिति ॥ उपवसथीये ऽहनि निर्वपेदिति बौधायनो यजनीये ऽहनीति शालीकिः ॥

9. 14. आज्यं प्रोक्षणमाज्येन मार्जयन्त इति ॥ उदकुम्भ आज्यस्रुवं प्रत्यस्येदिति बौधायनः प्रोक्षणं चैव मार्जनं चाज्येन[1] कुर्यादथेतरदद्भिः कुर्यादिति शालीकिर्यत्किं चाद्भिः कार्यꣳ स्यात्सर्वं तदाज्येन कुर्यादित्यौपमन्यवः ॥

16. यदि बिभीयाद्दुश्चर्मा भविष्यामीति सोमापौष्णं चरुं निर्वपेदिति ॥ विज्ञातेषु रूपेषु निर्वपेदिति बौधायनः पुरस्तादेव यक्ष्यमाण इति शालीकिः ॥

30. 7. अर्धेष्विति ॥ सꣳश्रितायामिष्टायामर्धानभ्यादध्यादिति बौधायनो ऽत्रैव परिश्रयीरन्निति शालीकिः ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

30. 15. विपर्यस्तहविषीति ॥ मारुतः प्रथमं मन्त्रकर्म लभेतेति बौधायनो ऽवदानत इति शालीकिः प्रदानत इत्यौपमन्यवस्तांतुष्प्राप्यादित्यौपमन्यवीपुत्रः ॥

30. 17. मारुतीभ्याꣳ होता यजतीति ॥ स ह स्माह बौधायन आदित एव होता मरुत आवाहयेदनुवाचयतो ऽध्वर्युरिति याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यामेवैतदुक्तं भवतीति शालीकिः ॥

31. 19. आदित्येभ्यो भुवद्वद्भ्यश्चरुं निर्वपेद्भूतिकाम इति ॥ स्रुचꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः सर्वाः सपदाः सर्वाः सप्राविधाः सर्वाः समयूखेषा इति ॥

132. 2. पदपाꣳसूनाꣳ हरण इति ॥ स्रुचꣳ शालीकेरथो ह

१ चाज्येन B Be.

आह बौधायनः समस्तेनैवास्य[1] मन्त्रेण पदपांसूनस्योत्तर-वर्त्म्यं[2] आवपेदथ तूष्णीमुरस्यनुमिनयेदिति । ॥

II. 133. 16 अतष्ठ सुवर्णानि कृष्णानि भवन्तीति ॥ सूत्रं बौधा-यनस्यौपश्रतान्येवैतानि[3] स्युरिति शालीकिः परिहारवे-वैषामिति[4] । ॥

II. 134. 3 चत्वारिचत्वारि कृष्णान्यवद्यति चतुरवत्तस्याप्त्या इति ॥ स ह स्माह बौधायनो यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि अवार्याणि स्युरप्यवगृहीतान्येव[5] तानि स्युरथेतराणि समावपन्तो विभजेरन्नित्यथो ह स्माह शालीकिर्यान्यवत्तानि स्युर्जुहुयादेव तान्यथ यानि अवार्याणि स्युरप्यवगृहीतान्येव[5] तानि स्युरथेतराणि प्राशित्रहरणे कृत्य ब्रह्मणे परिहारये-दिति । ॥

II. 137. 21. यः पापयक्ष्मगृहीतः स्यात्तस्मा एतमादित्यं चरुममा-वास्यायां निर्वपेदिति ॥ उपवसथीयेऽहन्निर्वपेदिति[6] बौधा-यनो यजनीयेऽहन्निति[6] शालीकिः । ॥

१ °स्य Be C' U (sec. m.). °स्यै Bu U (pr. m.). °स्मिन् G B.

२ Thus (and cp. vol. II. 104. 2) G, °वर्त्मे the other MSS

३ बौधायनस्यौपश्रता° G U, °नस्य औपश° B, °धायनस्यौपश्रुतान्य Be, °धायनस्यौपश्रुतान्येवैतानि C', but cp. the Viv. उपश्रुतेन तानि भवन्तीति । प्रत्यक्षेण कृतानि नाधिकानि वैति ।

४ Thus the Viv. (अक्षं to be understood), प्रतिहार° the MSS.

५ Thus G ; स्युरप्यव° the other MSS.

६ Instead of ऽहन् (thus B G Bu) the other MSS. अनि ।

0. 9. वायव्ये परिधिष्विति ॥ ऐष्टिकैः परिधाय पौरोडाशिकैः परिदध्यादिति बौधायन ऐष्टिकैरेवेति शालीकिः ॥

11. आहुतीनाꣳ होम इति ॥ सूपꣳ शालीकेरन्यो ह स्माह बौधायन औदुम्बरैः पात्रैरेता आहुतीर्जुहुयाद्धुत्वा चैतानि पात्राण्यग्नावेवानुप्रहरेदिति ॥

4. 1. आज्यस्यावेक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यजमानमेवाव-गौतममवदित्येतैरेवाज्यमवेक्षितमुत्पुनुयादिति[1] शालीकिः ॥ ३ ॥

12. यावतो ऽश्वान्प्रतिगृह्णीयात्तावतो वारुणाꣳश्चतुष्कपाला-न्निर्वपेदेकातिरिक्तानिति ॥ स ह स्माह बौधायनो वैश्वानरे-णैकं[2] प्रतिगृह्णीयादेवं[3] द्वौ[4] गणं[5] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत बहुषु[6] वारुणानेकातिरिक्तानित्यन्यो ह स्माह शालीकि-र्वैश्वानरेणैकं प्रतिगृह्णीयान्न तु द्वौ[7] गणं[7] तु प्रतिगृह्य कुर्वीत न[8] तु द्वयोर्बहुषु वा वारुणानेकातिरिक्तानिति ॥

१ पुनुयाद् again all

२ About the correct reading and the meaning of this dvaidha I am uncertain; °चैकं B C Bu, °णैकं Be G, °चैक C'.

३ सर्वं C' U. एव the other MSS.

४ द्वौ मर्च Be B G. द्वौगुणं C', द्वामर्च B. द्वौगुणं U (sec. m.)

५ MSS. exc. Be C' ins. तु. U (sec. m.) गणं तु।

६ वा ins. Bu.

७ U again द्वौगुणं; मर्च the other MSS., गुणं C'.

८ न given by Be C' U (sec. m.), not by B Bu G U (pr. m.).

II. 143. 2. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति बौधायनस्″तूष्णीकेति शालीकिः ′॥

II. 143. 15. पुनः समूहति समूह्यावद्यतीति ॥ सूत्रं बौधायन″स्तैरेव मन्त्रैः प्रतिसमूह्यावद्येदिति शालीकिः ′॥

II. 144. 7. त्रयस्त्रिंशत्कपालं पुरोडाशं निर्वपतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ संदिग्धपुरोडाश एवैष स्यादिति शालीकिः ′॥

II. 146. 3. (147. 17). वर्षाहूस्तम्बस्याभिहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ″ यथैव वर्षाहूस्तम्बः स्यात्तद्गच्छेदिति शालीकिः ′॥

II. 148. 4. कृष्णाजिनस्यावधवन[1] इति ॥ अन्तर्वेदि तिष्ठन्कृष्णाजिनमवधुनुयादिति बौधायनो ″ बहिर्वेदीति शालीकिः ′॥

II. 148. 6. अन्तःसदकारीयं करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ″ न कुर्यादिति शालीकिः ′॥

II. 151. 1. संसर्गे[2] प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्″यो ह्याहौपमन्यवो यो नु खल्वाहवनीयो ऽत्र एत्रैव उद्धृतो भवति ′ यामयोनिरन्वाहार्यपचनसंचतश्[3] नास्ति प्रायश्चित्तं ′ प्रमत्तो हि द्वयाग्निसंसर्ग इति ′॥

इतीक्ता[4] इमा द्वैध्यो व्याख्याताः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ Thus G, °स्यावधवन C, °स्यावधाय Bu Be C′. °स्यावधव B, °स्याव-वन the Viv.

२ संवर्गे B Bu G.

३ सचना Be C′.

४ इतीच्चा B C′ Be.

5. अभिक्रामं जुहोतीति ॥ कियति नु खल्वेतद्दूरं भवतीति ॥ पञ्च प्रक्रमा इति बौधायनो ॥ यत्राप्नुयात् प्रक्रमा इति शालीकिः ॥

16. यदि पश्वोरवदानं नश्येदाज्यस्य प्रत्याम्नायमवद्येदिति ॥ स ह स्माह बौधायनो यदि पश्वोरवदानं नश्येदेकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याम्नायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[2] पुनर्यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिर्यदि पश्वोरवदानं नश्येदेकं यदि द्वे आज्यस्य[1] प्रत्याम्नायमिष्ट्वा तत्कृत्वा[3] कृतमेव मन्येताथ यदि भूयो ऽप्येवं कुर्यादिति ॥

2. संप्लव इति ॥ यत्र क्व च नाव्या[4] वा[4] नद्यो[4] स्यादन्तरेणोदयन्त्यावतो[5] वासंप्लवस्तत्रेति बौधायनो ॥ यत्र क्व च प्रत्यक्षा न संसृज्येरन्नसंप्लवस्तत्रेति शालीकिर्यत्र क्वचनान्तरेणोदकं संप्लवस्तत्रेत्यौपमन्यवः[6] ॥ प्रत्यक्षयोरेव जनपदयोरसं-

---

[1] Some of the MSS. आज्यस्यैव ।

[2] न ins. B.

[3] After कृत्वा G B ins. न पुनर्यजेत (or ॰तेति), but cp. infra XXIII. 8.

[4] Thus G B (नाव्या नावो the Viv.): नावाया नद्यैव Bu U (pr. m.). नावयावानद्यो U (sec. m.): नाव्यायां नद्यो C′: नाव्यायाया नद्यो Be.

[5] Thus G and B (the latter only ॰ति); ॰रेणोदयन्त्यावति Bu U; ॰रेणोद.न्तो Be C′ (pr. m.). ॰रेणोदायन्तो C′ (sec. m.). The Vivaraṇa: उदकयन्त्यो (?) आपः यन्तो वापः । उदकवाहयन्तौ ।

[6] Thus B G Bu U (pr. m.); क्वचनोदकमन्तरेणैवाद॰ U (sec. m.); क्वचनोदकमन्तरेणाद॰ C′, ॰नोदकमन्तरेणाद॰ Be; but in the Vivaraṇa there is no mention made of water; यत्रान्तरमकृताचमनादा मर्यादेति ।

भवत्वपेत्यौपमन्यवीपुत्रो ॥ नाविदिषाणयोः सद्भवो विद्यत इति छागलेयब्राह्मणं[1] भवतीत्याश्मगविः ॥

II. 157. 3 अभिभूतीनाꣳ होम इति ॥ आध्वरा हुत्वा सान्नायणिका[1] जुहुयादिति बौधायनः ॥ सान्नायणिका[2] एवेति शालीकिः ॥

II. 162. 18 दीर्घप्रसृतेष्विति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्ग्रो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतद्गृभ्णां[3] पूतभृदाधवनीययोर्जुहुयात्ताभ्यां[4] षडेषडे जुहुयादथ तूष्णीꣳ सꣳस्रावमवनयेदिति ॥

II. 167. 6. नित्ये वरणे वैष्णवीमृचमनुवर्तयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृषदाज्य एवैषानुवर्तयितव्या भवतीति शालीकिः ॥

II. 169. 5. स उक्थमुक्थं त्वेव प्रतिगीर्याध्वर्यो इत्याह सवनꣳसवनं वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 171. 8 (172. 14). पृष्ठ्यषडहानां ग्रहण इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्ग्रो ह स्माह बौधायनो यत्र कर्षेतान्यहानि संगच्छेयुर्न्यूनीयादेव तत्र पृष्ठ्यषडहानिति ॥ संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति । संवत्सर एवैनान्न्यूनीयादित्यौपमन्यवः[5] ॥

१ Thus B G Be C. °छागं° Bu. °वैयाघ्र° U (pr. m.). °बाभ्र° U (sec. m.). °वैदिक° the Vivarana.

२ सायन° the MSS

३ Thus (and cp. infra p. 157, 8) G Bu U (pr. m.). °आमेषक° Be U (sec. m.). °आमेषतृ° B. यथामेषक° C.

४ पूतभृदाधवनीयेषु° U (sec. m.). पूतभृदाधवनीयेषु° G B U (pr. m.)

५ हवैकंस्र° all.

1. 16. पृषदाज्यग्रहाणां ग्रहण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ऽनुसवनमभ्यस्येत्[१] चैवैनानभ्यस्येदित्येन चेति ॥ नित्येनैवेति शालीकिः ॥

173. 7. अंशूनां प्रवृश्चण[२] इति ॥ एकैकशः प्रवृश्चेदिति[३] बौधायनः ॥ सर्वान्वृश्चेति शालीकिः ॥ ५ ॥

73. 12. आधवन[४] इति ॥ व्यतिषारमाधुनुयादिति बौधायनो ॥ यथाधविषमिति शालीकि ॥ मैचयेदित्यौपमन्यवः ॥

174. 9. अंशोर्होम इति ॥ सूचं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो याभ्यामेतदृग्भ्यामुपस्पृशेत्ताभ्यामेनं जुहुयादंत तूष्णी-मुपस्पृशेदिति ॥

175. 1. पृश्निग्रहाणां ग्रहण इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

76. 13. तेन कक्षमुपोषतीति ॥ सूचं बौधायनस्यापूपेनैवाप्यन कक्षमुपोषेदिति शालीकिः ॥

76. 16. ऋषभो गोषु जीर्यतीति ॥ सूचं शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो यमप्यन्यं बहिस्तान्नात्पशुमालभेत तथाप्येतानि कुर्यादुपाकरणीययोर्वपायां देवतास्विति ॥

---

१ नुसवनंभजेच B G U (pr. m.): नुसवनभचच Bu, नुसवनभचचेनैवैना॰ U (sec. m.) C'; Be corrupt.

२ Thus (cp. XIV. 12: 173. 7) B Bu G and the Viv., प्रवंचच Be, प्रवचच U C'.

३ प्रवचे॰ or प्रवचवे॰ the MSS. exc. G.

४ चधावयन Bu.

II. 178. 9. अष्टापद्यै गर्भस्य वपाहोम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " न गर्भस्य वपाहोमं जुहुयादिति शालीकि"र्नं च गर्भस्य वपाहोमं जुहुयान्नेतां न स्विष्टकृतमित्यौपमन्यवः ' ॥ ६ ॥ तृतीयः ॥

II. 179. 9. अजवशाया उपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " वायव्यैवैनामुपाकुर्यादिति शालीकि"र्नो ह स्माह व्यायाम्कात्यायनो यथाप्युपाकरण उपाकरणं लुप्त एवमेवाप्युत्तरे मन्त्रा लुप्येरन्निति ' ॥

II. 180. 5. यदाऽन्यायामभ्रो भवतीति ॥ स ह स्माह बौधायनो यद्यवान्तश्रिता[1] अल्पश्या मेघाः स्युः सञ्स्थापयेदेवाथ चेत्तमश्याः स्युरथैवं कुर्यादित्य"नो ह स्माह शालीकिर्यद्यह नादित्यमन्तर्दध्युः[2] सञ्स्थापयेदेवाथ चेदेनमन्तर्दध्युरथैवं[3] कुर्यादिति " नाऽन्यायामसञ्स्थापनं[4] विद्यत इति गौतमः ' ॥

II. 180. 17. अर्धेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः " ॥

II. 181. 15, 16. अभ्यातानेष्विति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्यापो ह स्माहौपमन्यवोऽभ्यातानाञ्जुहुयादाग्रभृत इति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयाद्गृह्णीयुश्च दर्शपूर्णमासावभ्यातानाञ्जुहुयादाग्रभृत इति ' ॥

---

१ ? यद्यवान्ताश्रिता Be C', यद्यवान्तश्रिता B G U, यद्दिवान्तश्रिता Bu.

२ Thus U, यद्यन्तर्दध्यु B G Be C', यद्यन्तर्दध्यु॰ Bu.

३ Thus Be C' U (sec. m.); एवम् om. B Bu G U (pr. m.), ॰चैवंकुर्यु॰ C'.

४ नाऽन्या॰ G U.— ॰थासंस्थापनं Bu, but the Viv. has असंस्थापनम् ।

2. 2. अन्वापरिधिष्विति[1] ॥ अन्वेव अन्वापरिधीन्कुर्यादिति[2] बौधायनः ॥ प्राकृता एवैताः[3] स्युरिति शालीकिः । ॥

2. 7. द्विःस्वाहाकारꣳ राष्ट्रभृतो जुहोतीति ॥ विग्राहं जुहुयादिति बौधायन ॥ द्वे द्वे स्रुवाहुती इति शालीकिः । ॥

182. sqq. अधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां[4] जुहोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ तदग्नीन्येवैतानि[5] स्युरिति शालीकिः । ॥

3. 15. नैयग्रोध औदुम्बर आश्वत्थः प्लाक्ष इतीध्मो भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पृथगेवैतानीध्मान्यभ्याधाय पृथगभ्यादध्यादिति शालीकिः । ॥

84. 2.१० यदाह क्रूरं तेन वषट्करोतीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर् ॥ यो ह स्माह बौधायन उदश्वित्वारमिममर्कपर्णेन[6] सह[7] जुहुयाज्जुहोति वा कश्चिति न वषट्कुर्यादिति । ॥

---

१ Thus Bu C′ and the Viv.: अन्वा॰ प॰ the other MSS.

२ Conjecturally (Viv.: अन्वीक्षणं अन्वाकाराः); अन्वापे अन्वाप्परि॰ B G U, अन्वयेव अन्वाप्परि॰ Bu: अन्वापे परि॰ Be C′

३ एवैता all.

४ नाभ्यां Bu U C′.

५ Thus C′ U (sec. m.); ॰तदपित्यव Be: ॰तदग्न्यंवे॰ B Bu G U (pr. m.). The Viv.: एव (r. एत) दग्नौन्ये (r. न्ये) व । एतेऽग्नय एवेमाः । नात्रापियजनमिति ।

६ Emended; उदश्वित्वा॰ Be, उदश्विदत्वा॰ C′. दुदश्वत्वा॰ B G, दश्वि॰ त्वा॰ Bu, उश्विदत्वा॰ U.

७ om. Be C′.

II. 187. 8. प्रधव इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेन प्रसीयादाग्निहोत्रीयाभिश्च सावित्रेण चेति ॥ सावित्रेणैवेति शालीकिः ॥ ७ ॥

II. 187. 16 sqq. अतिक्रामेष्विति[1] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

II. 188. 10 sqq. अतीमोक्षेष्विति[2] ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

II. 191. 2. प्राणपक्षाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ संवत्सर एवैते दृष्टा भवन्ति । संवत्सर एवैनाम्नष्टश्नीयादिति शालीकिः ॥

II. 192. 10. तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्यादिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः प्राक् चेद्दिजिज्ञासायै[3] निषीदेदथैवं कुर्यादिति ॥

II. 195. 3. यस्याहवनीयेऽनुद्वाते गार्हपत्य उद्वायेदिति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरथो ह स्माह बौधायनः समस्तमेतमग्निꣳ सते समुप्य दक्षिणेन विहारं पर्याहृत्य गार्हपत्यस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्याहवनीयस्यायतनाद्भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य न्युप्योपसमाधाय समिद्वत्याहवनीये षट् स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्बुध्यस्वाग्ने

---

१ Thus G (sec. m.) and the Viv.; •क्रमे• the other MSS. Vol. II. 187. 15 is to be corrected ऽतिक्रामाणा• ।

२ •ती• Be C' and the Viv., •ति• the other MSS.

३ Thus B G and the Viv., प्राक्चेद्जिज्ञासायै Bu, प्राक्चेज्जिज्ञासायै C', प्राक्वजिज्ञासायै U.

त्वमग्ने सप्रथा असि मनो ज्योतिर्जुषतां तन्तुं तन्वन्नुह त्वं चित्रमिति ' ॥

II. 196. 2 sqq. अतिरिक्तसोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

198. 1.५ ध्रुवे परिक्षीणे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु सभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा पुनर्यजेतेत्यथो ह स्माह शालीकिः प्राक् चेदवभृथाच्छन्दोगबह्वृचेषु सभेरन्नभ्यावर्तयेयु स्तुतशस्त्राणि स्युस्तत्कृत्वा क्रतमेव मन्येतेति ' ॥

199. 6.१० अक्तां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यदेवानन्तरमद्यः स्यात्तस्मिन्नेवावहणायाम्यहाम्यदनीरन्निति शालीकिः ' ॥

200. 3. यूपे विरूढे प्रायश्चित्तकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या' -न्तस्तन्त्रमेव यूपे विरूढे प्रायश्चित्तं कुर्यादिति शालीकिः ' ॥

201. 11. यस्य सोम उपदस्येत्सुवर्णं हिरण्यं द्वेधा विच्छिद्यर्जीषेऽन्यदाधुनुयाज्जुहुयादन्यदिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " सहिरण्या एवास्यात ऊर्ध्वं सुत्याःसमया 'द्ध्येरन्नभ्युत्तीयेरन्निति' शालीकिः ' ॥

201. 19. आदारसोमेष्विति ॥ सूत्रं बौधायनस्यादारसोमेनैवाप्य-न्यमागमयेरन्निति[२] शालीकिः ' ॥

---

१ Corrected; °भिचरन्निति B G Bu U (pr. m.), °भ्युत्तीरन्निति or °रन्निति Be C' U (sec. m.).

२ Thus B G; °नयाप्यन्यमान° Bu, नैवाप्योऽन्यमान° Be C' U (sec. m.).

II. 203. 4. चाग्निःष्विति ॥[१] चाग्निषो ऽनुवर्तेरन्निति बौधायन
एता[२] एवाग्निषः स्युरिति शालीकिः ॥ ८ ॥ चतुर्थः ॥

II. 245. 1 sqq. अथातो द्वादशाहं व्याख्यास्यामः ॥

II. 247. 4. चिन्वीत द्वादशाहे ऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिः ॥

अतिपाद्य[३] इति ॥ स ह स्माह बौधायनो गृहपतिरेवारण्योः[४] समारोपयेदेतदतिपाद्यस्य रूपं भवतीत्यथो ह स्माह शालीकिः पृथगेवारणीषु समारोपयेरन्गृहपतेरेव प्रथमस्य मथित्वा ज्वलत्सु ज्वलतो ऽपि[५] विसृजेरन्नित्येतदतिपाद्यस्य[५] रूपं भवतीति ॥

II. 245. 7. संनिवाप[६] इति ॥ स ह स्माह बौधायनः संनिवप्स्यन्तो ऽग्नये ब्रह्मण्वते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपेयुरग्नये यवते ऽग्नये यपभृत इत्यथो ह स्माह शालीकिरग्निसंयोजनो[७] स्वस्थेष्टिभि-

---

१ Before चाग्निषो U has (rightly?) चाग्नौ चैव (r? चाग्निः चैव,) C' reads; चाग्नौ चैवाग्नौ ष्विताग्निषो।

२ Thus B U C', the Viv.; एत the other MSS.

३ Thus U (sec. m.) and C' originally; अतिपाद the other MSS.

४ Thus G B, गृहपतेरेवा° Bu Be C', गृहपतिना° U.

५ Thus B Bu G, °तोऽपि° Be, ज्वलत्सु ज्वलतोऽपि° U (sec. m.).

६ Thus B G and cp. XXVI. 12; संनिवापन U (sec. m.) C' Be, संनिवाप Bu.

७ Thus B Be; °यजना Bu G U C'.

वति ' यथैवाग्निं चेष्यमाणः स्यात्तथैनां निर्वपेदिति " प्राजापत्यं[1] पशुपुरोडाशमनुवर्तयेतेत्यौपमन्यवः[2] ' ॥

245. 11. पशव इति ॥ एकैकश एवैनान्प्रवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति बौधायनः " सकृदेवैनान्प्रवयित्वैकैकश उदानयेयुरिति शालीकिः " सकृदेवैनान्प्रवयित्वा सर्वान्सहोदानयेयुरित्यौपमन्यवः ' ।

246. 6. आर्षेयवरण इति ॥ स ह स्माह बौधायनो ये केचन समानगोत्रा अव्यवेता अन्यथागोत्राः[3] स्युरेकस्यार्षेयस्य[4] वरण[4] एव तेषां वरणꣳ स्यादित्यथो ह स्माह शालीकिर्यदि चैव व्यवेता यदि[5] वाव्यवेताः[5] समानगोत्रा एकस्यार्षेयवरण[6] एव तेषां वरणꣳ स्यादिति ' ॥

46 13. व्रतधुक्ष्विति ॥ समानत्र समावत्सो विभजेरन्निति बौधायनः " पृथगेवैषां[7] व्रतदुघः स्युरिति शालीकिः ' ॥

१ प्राजापत्यश्च the MSS.

२ Thus U (sec. m.), ॰नुवर्तयेत्यौ॰ B G U Be, ॰नुनिर्वपेवेत्यौ॰ C′, ॰नुवर्तेतत्यौ॰ Bu.

३ ? अन्यथागोत्रा Be, अन्यगोत्रोत्रा C′, अन्यथागोत्रात्रा Bu, अन्यथा गोत्रात्रा U, अन्येव गोत्रा G B; अन्यथागोत्राः the Viv. (one copy), अन्यथावगोत्राः (another copy).

४ स्युरेक चार्षेयसंवरण C′, स्युरेक चार्षेयताः समानगोत्रा एकार्षेयं वरण Be.

५ Only in C′ B and U (sec. m.).

६ ॰र्षेयंवरण or वरण U Be C′. On the whole difficult passage cp. Ap. XXI. 3. 4.

७ एव om. G and the Viv.

II. 247. 1. षष्ठ्यामुपसद्युत्तरवेदिꣳ संनिवपन्तीति सूत्रमाचार्ययोरपि[1] वैकादश्यामिति विधिः[2] । ॥

II. 247. 7. वसतीवरीणामभिग्रहण[3] इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर्यो ह स्माह बौधायनो यदि सातिशेषः कलशः स्यात्तूष्णीमवनयेद्यद्यु वै सर्वश एव लेपः समवनीतः स्यादथैवं[4] कुर्यादिति शालीकिः । ॥

II. 247. 12. सो ऽथ[5] वैव[5] यज्ञस्य पुनरालम्भं जपति यज्ञायज्ञीयस्य वा स्तोत्रे शंयुवाके वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकिः । ॥

II. 248. 1. विवर्तयन्ति परिधीननुप्रहरति[6] प्रस्तरमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्यानुप्रहरेदेवाथ प्रस्तरपरिधीनिति शालीकिः । ॥ ९ ॥

II. 248. 5. निमीलन्नाध्वर्युरुपाꣳशु[7] जुहोतीति । सूत्रं बौधायनस्योन्मीलमान एव जुहुयादिति शालीकिः । ॥

१ Before अपि Be ins. अपीदमाचार्योपमन्यवो, C' अपी॰ वो, U अपीदमाच बौधायनो । cp. XXVI. 12

२ Thus B G; ॰मिति वाधिः Bu; मिति वाभिः U. ॰मितवर्त्तं Be C'.

३ Thus the Viv. and cp. XXVI. 12; ॰मधिग्रहण Be C', ॰मिति· ग्रहण the other MSS.

४ Thus Be G, ॰दथैव C', ॰दथैवं Bu B U.

५ Thus B U G Bu the Viv. (one copy); चैव Be C' the Viv. (another copy).

६ ॰हरति Be G Bu U; ॰हरंति Be C'.

७ Read ॰पाꣳशुं?

48. ग्रिव्यैरुपाकरण इति ॥ स ह स्माह बौधायन उभयेनोपाकुर्याद्बर्हिर्भ्यां च ग्रिव्यैश्चेति ग्रिव्यैरेवेति शालीकिः ॥

48. 15. न्यूब्जन इति ॥ विराजां[1] वा प्रतिपत्सु न्यूब्जयति[2] मन्त्रे[3] वेति[3] ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

249. 4. निर्मन्थ्यस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवान्स्यादिति बौधायनस्तूष्णीक इति शालीकिः ॥

दाक्षिणानाᳲ होम इति ॥ स ह स्माह बौधायनो जुहुयादेवाहुतीर्जपेत्प्रत्ययमन्त्रानित्यथो ह स्माह शालीकिर्जुहुयादेवाहुतीर्न तु[4] प्रत्ययमन्त्राञ्जपेदिति ये केच दक्षिणायुक्ता मन्त्राः स्युर्नैवैनानाद्रियेतेत्यौपमन्यवः ॥ १० ॥

पञ्चमः ॥

252. 6. अविवाक्य इति ॥ अविवाक्यमेतदहर्भवतीति बौधायनो विब्रूयादेवेति[5] शालीकिः ॥

252. 11. ऋचामुद्धरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवद्बह्वृचा एव प्रतिकुर्वीरन्निति[6] शालीकिः ॥

१ विराजां G C', विराजा Be Bu, विरजां U, विचजां B.

२ °यंति all exc. C'.

३ मन्त्रैर्वेति all.

४ Found in Be C' U G (sec. m.), the other MSS. om

५ Thus corrected; जिब्रू° B G, तिब्रू° Bu, गुब्रू° Be C' U (sec. m.), जिर्ब्रू° U (pr. m.).

६ प्रतिविकु° B G U (pr. m.).

II. 255. 13. सर्पण इति ॥ कृष्णाजिनान्तैः सर्पन्त उत्तरेण हविर्धान-मुपस्पृशेयुरिति बौधायनो ' नोपस्पृशेयुरिति शालीकिः ' ॥

II. 257. 4 sqq. आग्रयणाग्रेष्विति ॥ वाचंयमो ऽध्वर्युः पूर्वान्ग्रहान् गृह्णीयादिति[1] बौधायनो " विसृष्टवागिति शालीकिः ' ॥

स[2] शुक्रं गृहीत्वा धारयति यावदितरौ ग्रहौ गृह्णातीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य " यंयं गृह्णीयात्तं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः ' ॥

ग्रहाधानेष्वनुसंभज्याया[3] इति ॥ अनुसंभजेदिति बौधायनो " नानुसंभजेदिति शालीकिः ' ॥

II. 258. 1. पशुकल्पेष्विति ॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्य " आग्नेयपशून्येवा-हीनरात्रिसत्त्राणि भवन्तीति शालीकिः ' ॥

II. 261. 2. तेषां यानि समस्ताग्नतानि तानि साग्निचित्यान्यथेत-राण्यौत्तरवेदिकानि स्युरिति बौधायन " ऐकाहिकस्त्वेवाग्नि-रिति शालीकिः ' ॥

II. 262. 12. आचीयेष्विति[4] ॥ अभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्ग्रममहर्मेधा-

---

१ ग्रहणानाम्य॰ B.

२ स given only by U (sec. m.) C' and the Viv.

३ Thus B G (sec. m.) C' (sec. m.) U; आयोजनाधानेषु॰ Be, ग्रहणानेषु॰ Bu; the Viv. ग्रहा आधीयन्ते इष्विति।

४ Thus (heteroclitic locative? from आचीयत्) Be C' U (cp. Āp. XXIII. 9. 6 आचयन्ति); आचीयेष्विति B G the Viv.; आचीये-ष्विति Bu.

सतमित्येतान्याश्वीयन्ति[1] भवन्तीति बौधायनो ॥ यान्यन्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्य इति शालीकिर्यानि यान्यानि पृष्ठ्याभिप्लवेभ्यो द्वादशाहाच्च इत्यौपमन्यवः ॥ प्रायणीयारम्भणीयावभिजिद्विषुवान्विश्वजिद्दशममहर्महाव्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्येतान्यश्वीयन्ति[2] भवन्तीति गौतमः । ॥

पशुकल्पेष्विति॥ सर्वे कल्पा बौधायनस्यैकादशिनपशून्येव सांवत्सरिकाणि सत्राणि भवन्तीति शालीकिः । ॥

वाणः सततन्तुर्भवतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ बौर्णवैणा[3] तन्त्रीभिः[4] सततमा[5] स्यादिति शालीकिः । ॥

अहर्गणे माहाव्रतिकानाङ्[6] शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

अहर्गणे शिक्यानामनुप्रवपण इति ॥ अनुप्रवपेरन्निति बौधायनो ॥ नानुप्रवपेरन्निति शालीकिः । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

---

१ ॰तान्याश्वीयंती Bu, ॰तान्याश्वीयन्ति B G; the other MSS. wholly corrupt; cp. XXVI. 17

२ ॰हाविश्वियंति U. ॰हावश्वीया Be, ॰हावश्वीय C′, ॰हावश्वीयन्ति B G, ॰हावाश्वियंती Bu.

३ वार्णवैणा C′, बौर्णवैणां Be, U (sec. m.), बौर्णवैणां G, बौर्णवैणां Bu B, बौर्णवैणा U (pr. m.).

४ Thus G U C′; तंत्राभिः Bu, तौभिः Be, तंत्रं भिः B.

५ Uncertain; ससतमा B Bu G U (pr. m.) C′ (sec. m.); सततंतु Be U (sec. m.), सततंतुर C′ (pr. m.).

६ Thus B G Be, नशा॰ or नश॰ Bu U C′ and the Vir.

II. 269. 10. द्विरात्र इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" यजनीये ऽहन्यपूर्वमग्न्य- भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति शालीकिः' ॥

II. 270. 5. तस्मिन्नुन्नतो वेदद्दामन इति भवन्तीति ॥ उपैवेते[1] नित्याः महत्से स्युरिति बौधायन" एत[2] एव[2] महत्तमाः[3] स्युरिति शालीकिः' ॥

II. 271. 10. द्रोणकलशस्यावघ्रापण इति ॥ अन्तःपरिध्यवघ्रापयेदिति बौधायनो" बहिःपरिधीति शालीकिः' ॥

II. 272. 3. रूपाणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'श्वमेधिका- न्यपच[4] रूपाणि जुहुयादिति शालीकिः' ॥

II. 274. 1. उद्वत्स्तोमेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः' ॥

II. 274. 9. औपसदानां पुरोडाशानां मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवन्तः स्युरिति बौधायन"स्तूष्णीका इति शालीकि'राग्नेया एक- कपालाः स्रुवाहुत्या येनान्सह सहाञ्जुहुयादित्यौपमन्यवः' ॥

II. 275. 8. द्वयोर्गा उपकल्पयन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्या'जा अथोपकल्पयेरन्निति[5] शालीकिः' ॥

---

१ Thus G B; उपैवेति Bu, उपैवे U, उतवैते Be, चंतवेते C'.

२ Thus B G U (pr. m.) एता एव Be C' U (sec. m.), एतमेव Bu.

३ महत्तमा MSS.; omitted by Be C' (pr. m.).

४ Uncertain and partially emended; °नस्याश्वमेधिकस्यापच C', °नस्य चाश्वमेधिकस्यापच Be U; °नस्य चाश्वमेधिकायनस्य चाश्वमेधिकान्यपच B G, °नस्याश्वमेधिकायनस्याश्वमेधिकान्यपच Bu.

५ °कल्पयेर° C', अथ om. Be.

उदूखलबुध्नो यूपो भवतीति ॥ सर्वाङ्काराङ्कुर्यादिति[1] बौधायनः ॥ प्रोच्यैनमुच्छ्रयेदिति शालीकिः ॥ प्रोच्योपाच्य[2] यूपशकलमुच्छ्रयेदित्यौपमन्यवः । ॥

पांसूनामनुसंहरण इति ॥ धिष्णियेभ्य औदुम्बर्या अवटादुपरवेभ्य उत्करादुत्तरवेद्यै पांसूननुसंहरेदिति बौधायनो ॥ नानुसंहरेदिति शालीकिः । ॥

अथ यदि दीक्षोपसत्सु प्रत्ययमापद्येरन्संप्रकीर्योदवसानीयाभिरिष्टिभिरिष्ट्वोत्तिष्ठेयुरिति[3] बौधायन ॥ एकाहं[4] सुत्वोत्तिष्ठेयुरिति[4] शालीकि॥र्नासंस्थाप्य पृष्ठ्यं षडहमुत्तिष्ठेयुरित्यौपमन्यवः । ॥ १२ ॥

तेषामुत्थानेष्विति ॥ गच्छेयुरावभृथादिति बौधायनो ॥ ऽग्नीषोमान्ता इति शालीकि॥र्भुवान्ता इत्यौपमन्यवः । ॥

जनकसप्तरात्रो[5] ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडह इति बौधायनः ॥ पृष्ठ्यः षडहो ऽतिरात्र इति शालीकिः । ॥

१ सर्वंकाराङ्कु° Be, सर्वांकाराङ्कु° C′. सर्वाङ्कामाङ्कु° B G U, सर्वाराङ्कु° Bu; the Viv : सर्वाङ्काराम्। क्रियन्त इति काराः : कर्मणाः संस्काराः।

२ Thus Be C′; °प्रोच्योपाच्य Bu, प्रोच्यावाच्य G, प्रोच्यवाच्य B, प्रोच्यपाचया U

३ इष्टिभिर् found only in G U C′.

४ Thus G Bu and the Viv.; एकांसुत्वो° U. एकाहसुत्वो° B, एका स्व सुत्वो° Be C′.

५ °रात्रो G Bu and the Viv.; °रात्रे B Be, °रात्रः C′ (omitting ऽतिरात्रः).

II. 277. 14. दशरात्राय दीक्षिष्यमाणो दशहोतारं हुत्वा दशरात्राय दीक्षत इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सप्तहोतारं हुत्वा दशहोतारं जुहुयादिति शालीकिः" ॥ इति नु ब्राह्मणवान् ॥

अथ गोसवदशरात्रो ऽतिरात्रः पृष्ठ्यः षडहो वाजपेयो महाव्रतं अतिरात्रस्तस्याष्टमे[1] ऽह्नि[1] वाजपेयः[1] ॥ तत्र[1] देवसुवां हविषां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिस्तं" यस्मिंस्तस्य पशुपुरोडाशमनुवर्तेरन्नित्यौपमन्यवः[2]' ॥

विलुप्यमाने पृष्ठ्ये षडहे शिल्पानां करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो" न कुर्यादिति शालीकिः' ॥

II. 281. 16. एकषष्टिरात्रे वैश्वकर्मणादित्ययोर्ग्रहण[3] इति ॥ उत्तरे त्रिंशद्रात्रे गृह्णीयादिति बौधायनः" संवत्सर एवैतौ दृष्टौ भवतः' संवत्सर एवैनौ गृह्णीयादिति शालीकिः' ॥

II. 283. 2. औदुम्बरं षोडशिपात्रमिति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" खादिरमेवेति शालीकिः' ॥

II. 283. 15 अतिरात्रपशूनामुपाकरण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य" सारस्वतीमेवोपाकुर्यादिति शालीकिः' ॥

---

१ Thus U C′; •ष्टमो भवतीति वाजपेयश्च Bu; ष्टमेवाजपेयश्च B G Be.

२ •पशु• om. B Be G.

३ Thus G U C′ and the Viv ; आदित्यग्रहयोर्ग्रहण B Bu ; •योरादित्ययो- ग्रहण Be.

षोडशिवतां चमसानां भक्षण इति ॥ व्यक्ताभक्षयेदिति[1] बौधायन॥ इन्द्रपीतानिति शालीकिः। ॥

रात्रिपर्यायेषु मुख्यानां चमसानामभिमर्शन इति ॥ सूचयन् शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायन इन्द्राय त्वापिशर्वरायेत्येव मुख्यंमुख्यं चमसमभिमृशेदिति। ॥

आश्विनस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवाञ्स्यादिति बौधायनस्तू॥ष्णीक इति शालीकिः। ॥

आश्विनस्य चर्याया इति ॥ सूचं शालीकेर्॥चो ह स्माह बौधायनः पुरस्तात्तिरोअह्नियाणां[2] चमसानां चर्याया[3] अनुवाश्विनेन[3] चरेदिति। ॥

तिरोअह्नियाणां[2] चमसानां भक्षण इति ॥ अनुष्टुप्छन्दसा भक्षयेदिति बौधायनो॥ जगतीछन्दसेति शालीकिः। ॥

गृहपतीयेष्विति ॥ एकादशधा हुत्वोपयष्टोपयजेदिति बौधायनो॥ ऽपच्छेदमिति शालीकिः॥ समस्तान्येवैनान्यनुप्रवृत्य सर्वैर्मन्त्रैरनुमन्त्रयेतेत्यौपमन्यवः। ॥ १३ ॥ सप्तमः ॥

एकादशिन्यै संप्रदान इति ॥ सूचयन् शालीकेर्॥चो ह

---

१ Thus Bu Be C′ and the Viv.; सुव्यक्ताभ्य॰ B G U.

२ Thus Bu and Viv.; ॰अह्न्यानां or ॰अह्नियां the other MSS.

३ Thus G only; चर्याया इत्यश्वि॰ C′ U (sec. m.), चर्यायामुश्वि॰ the other MSS.; चर्याया also the Vivaraṇa.

स्माह बौधायन एकादशाग्नीषोमीया एकादश सवनीया एकादशानूबन्ध्या[1] इति । ॥

II. 292. 2. उपशयस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ लभेत ग्रामे नारण्य इति बौधायनो ॥ लभेतारण्ये न ग्राम इति शालीकिर् ॥ नैव ग्रामे नारण्य इत्यौपमन्यवः । ॥

II. 294, 16. उपशयस्योपासन इति ॥ सूचं बौधायनस्यो ॥ चैवोत्तरत[2] उपास्येदिति शालीकिः । ॥

II. 296, 4. पात्नीवतस्य परिलेखन इति ॥ शालामुखीयꣳ प्रक्रमभिपरिलिखेदिति बौधायन ॥ उत्तरत एकादशिन्यै पात्नीवतं मिनुयादिति शालीकिः । ॥

II. 296. 5. त्वाष्ट्रस्य मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवाक्स्यादिति बौधायनस्तू ॥ ष्णीक इति शालीकिः । ॥

II. 296. 6. त्वाष्ट्रस्योत्सर्ग इति ॥ सूचꣳ शालीकेर् ॥ यो ह स्माह बौधायनो ऽभिपर्यग्निकृतमेनमन्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रमय्याग्निरमुष्य[3] यजमानस्याजाखपिसृजेदिति । ॥

II. 296. 11. त्वाष्ट्रस्य चर्याया इति ॥ उपांशु चरेदिति बौधायन ॥ उच्चैरिति शालीकिः । ॥

II. 297. 4. पुनश्चिताविति ॥ सूचꣳ शालीकेर् ॥ यो ह स्माह बौधा-

१ ॰शानुबंध्या MSS.

२ Thus G U and a citation in the Ms.; उत्तर the other MSS.

३ Thus B Bo C′ G U (sec. m.); ॰निष्क्रमय्या॰ U (pr. m.), ॰निष्क्रमर्या॰ Bu; ॰निष्क्रमय्या॰ a citation in the Ms.

यतो यमप्यग्निं चिन्वानोऽपजानीयात्तस्मिन्नुपरि[1] पुनश्चितिं चिनुयादुत्तरतश्च यूपाद्यूपं मिनुयादिति । ॥

कौण्डपायिनीयादिष्टिष्विति । अग्न्यन्वाधानप्रतिपत्का इडान्ताः संतिष्ठेरन्निति बौधायन ॥ आज्यभागप्रतिपत्का इडान्ता इति शालीकिः ॥ सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा इत्यौपमन्यवः । ॥

पिण्डपितृयज्ञस्य दान इति ॥ अहरहर्दद्यादिति बौधायन ॥ आदित अन्ततश्च मासस्येति शालीकिः । ॥ १४ ॥

होतॄणां व्याख्यान इति ॥ सग्रहानृतेस्वाहाकारानित्येकमन्तेग्रहानन्तःस्वाहाकारानित्येकम्[2] सर्वानित्येकं ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ शालीकेः । ॥

स पौर्णमासीषुपौर्णमासीषु जुहुयादथ कृत्स्नः संवत्सरे जुहुयादित्येतदेकममावास्यापौर्णमासीष्वित्येतदेकम् । सर्वास्वित्येतदेकम् ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरौ[3] शालीकेः । ॥

त्रयस्त्रिंशश्चिताविति[4] ॥ सूत्रं शालीकेर् ॥ चो ह

---

१ Doubtful. G and the Viv. read as given in our text; चिन्वानोपजा° C′, चिन्वानेवजा° U; चिन्वानोपजा° the other MSS. We expect an optative derived from the root ज्ञा. cp. जानानः XVII. 17: 297. 5. The Viv. periphrases by बोधः only.

२ °अंतस्वाहाकारा° MSS., but cp. XX. 5 : 5. 5.

३ ऋत्वौ ins. B Be G (sec. m.).

४ Thus C′, G U (sec. m.) the Viv. and a citation in the Ms.; °स्त्रिंशच्चिता° B Be, °स्त्रिंशाच्चिता° Bu.

आह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्ण-योरभिमर्शनमधिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[।] ॥

II. 303. 5. अहरहश्चिताविति ॥ सूत्रꣳ शालीकेरुचो ह स्माह बौधायनो ऽग्निग्रहणꣳ स्वयंचितिꣳ श्वेतकृष्णयोरभिमर्शनम-धिद्रवणमवद्रवणमिति[1] सर्वमेवैतत्कर्मावृता कुर्यादिति[।] ॥

II. 307. 13. रथचक्रचितौ पुरीषस्योपधान इति ॥ पुरीषस्यान्तात्कु-र्यादिति[2] बौधायन[॥] इष्टकास्वेव पुरीषस्यान्तं[3] गच्छेदिति[3] शालीकिः[।] ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

II. 310. 2. रोहिते चर्मणीति ॥ सूत्रं बौधायनस्यापरोहितꣳ स्यादिति शालीकिः[।] ॥

उभयनीतस्य करण इति ॥ उभे[4] ऋचौ[4] द्विरभ्यावर्तये-दिति बौधायनः[॥] सकृदेव ब्रुवन्द्विर्ब्रूयादिति[5] शालीकिः[।] ॥

---

१ Thus B G Be Bu and a citation in the Ms. (cp also XXII. 4: 121. 18); C' reads °मर्शनाधिद्रविणमि°, U. om. °मवद्रवण°।

२ Thus G Be; पुरीषस्यांतस्यात्कुर्या° U. पुरीषस्यांतस्यांतात्कुर्या° B, पुरीषस्योतत्कुर्या° C'; Bu defective.

३ Hesitatingly corrected; पुरीषस्यान्तङ्ग° G. पुरीषंस्थानच्छे° Be, पुरीषंस्थानङ्ग° C'. पुरीषंस्थानङ्ग° U.

४ उभौ ऋचौ B G. उभन्न ऋचौ Be C'', उभयौ ऋचौ Bu, उभवै ऋचौ U (sec. m.). The two ṛks are, according to the Vir.: वायुः पूतः... प्राङ् सोमः etc., and वायुः पूतः... प्रत्यङ् सोमः etc., T Br II. 6. 2. 2-3.

५ ब्रुवन om Be C' U G (pr. m.): ब्रुवन् नद्विर्° Bu

प्राङ् सोमः प्रत्यङ् सोमः । प्रत्यङ् सोमः प्राङ् सोम[१] इति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सौत्रामणिकायै सुरायै संधान इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ श्वो ह स्माहौपमन्यवो यत्रैव सुरा स्यात्तत एवाहारयेदिति । ॥

सुराग्रहाणां ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ पयोग्रहानप्यत्र गृह्णीयादिति शालीकिः । ॥

ताञ्जघनेन स्रुग्दण्डान्प्राचो वोदीचो वायातयतीति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

सुरासोमस्य संचर इति ॥ दक्षिणेन हृत्वोत्तरेणावनयेदिति बौधायन ॥ उत्तरेण हृत्वा दक्षिणेनावनयेदिति शालीकि ॥ यत एवैनꣳ हरेत्तत एवैनमवनयेदित्यौपमन्यवः । ॥

पावमानीभिरुपस्थान इति ॥ पावमानीभिरुपस्थाय पितॄणां याज्यानुवाक्याभिरुपतिष्ठेरन्निति बौधायनः ॥ पितॄणामेव याज्यानुवाक्याभिर्न पावमानीभिरिति शालीकिः । ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर् ॥ श्वो ह स्माहौपमन्यवः शूलैश्च मासरेण चावभृथमवेयादिति । ॥

आख्यातमुदकान्तस्य प्रत्यसनम्[१] ॥

आख्यातमासंवनम्[२] ॥

आख्यातꣳ समिधां करणम् ॥

१ Thus G only; प्राक् सोमः प्रत्यक् सोमः प्राक् सोम B, प्रत्यक् सोम प्राक् सोम Be C′ U, प्राक्सोम Bu.

२ See remark on XXI. 3: 73. 5, 6

II. 327. 15. वैमृधस्यानुनिर्वपण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नानिष्ट्वा प्रथमसोमेनानुनिर्वपेदिति शालीकिः। ॥ १६ ॥

II. 328. 12. पौर्णमासीमेव यजेत भ्रातृव्यवानामावास्यामिति ॥ उभयत्र पौर्णमासहविर्भिर्यजेतेति[१] बौधायनो ॥ नामावास्यायां किंचन यज्ञरूपं कुर्यादिति शालीकिः ॥ पिण्डपितृयज्ञेन चरेदित्यौपमन्यवः। ॥

II. 328. 15. साकंप्रस्थायीयेन यजेत पशुकाम इति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनः स्रुग्भ्यामेव पुरोडाशं जुहुयाच्चमसेन सांनाय्यमिति। ॥

II. 329. 11. नागतश्रीर्महेन्द्रं यजेत। त्रयो वै गतश्रियः शुश्रुवाग्रामणी राजन्यस्तेषां महेन्द्रो देवतेति ॥ स यो ऽन्य एतेभ्यो महेन्द्रमियक्षेत[२] स संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[३] लभेतेति बौधायनो ॥ ऽत एवापि संवत्सरमिन्द्रमिष्ट्वा महेन्द्रेज्यां[३] लभेतेति शालीकिः। ॥

II. 329. 16. संवत्सरमिन्द्रं यजेत। संवत्सरꣳ हि व्रतं नातीति ॥ सूत्रꣳ शालीकेर॥चो ह स्माह बौधायनो यस्याममावास्याया-

१ Thus B Bu, पौर्णमासौ॰ Be U G; C′ injured.

२ Thus (इयक्षेत and cp. XVII. 49: 329 13: इयक्षेत) the Vivarana only; महेन्द्रं यियक्षेत G (sec. m.) B; महेन्द्रमियक्षेत Bu. ॰न्द्रं यजेत Be C′, ॰न्द्रं यजेत U (pr. m.).

३ Thus B Bu G C′; महेन्द्रयाज्यां Be U.

मादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते तस्यां महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादित्यथो ह स्माहौपमन्यवो ऽभ्यारूढः खल्वस्यैव[2] संवत्सरो भवति यस्याममावास्यायामादित इन्द्रं यष्टुं प्रक्रामेत्संवत्सरे[1] पर्यवेते या ततः पूर्वामावास्या स्यात्तस्यां[3] महेन्द्रं यजेत । सो ऽत ऊर्ध्वं महेन्द्रयाज्येव स्यादिति । ॥

7. दाक्षायणयज्ञेन सुवर्गकामो यजेत । पूर्णमासे संनयेन्मै-
त्रावरुण्यामिक्षयामावास्यायां[4] यजेतेति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥
वैमृधमप्यत्रानुनिर्वपेदिति शालीकिः । ॥

14.१० सांनाय्यस्य भक्षण इति ॥ सूत्रं शालीकेरथो ह स्माह
बौधायनो यजमान एवैतमर्धमासमनुनिधाय सांनाय्यं भक्षये-
दिति । ॥

1. आमिक्षायै मन्त्रामन्त्र इति ॥ मन्त्रवती स्यादिति
बौधायनस्तूष्णीकेति शालीकिः । ॥

6,१५ 3. इडादधे चतुष्कम उपांशुयाजस्य करण इति ॥ कुर्या-
दिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥ १७ ॥

नवमः ॥

1. बृहस्पतिसवे दाक्षिणानां होम इति ॥ अनुसवनं दाक्षिणानि

---

१ Thus (प्रक्रामेत्) C′ U and a citation by Sāyaṇa; प्रक्रामेत G (sec. m.), प्रक्रमेत् Bu Be, प्रक्रमेत B G (sec. m.).

२ Thus U C′, खल्वस्यै B, खल्वेवंस्यैव Bu, खल्वस्य G; Be is defective.

३ स्यात् given only by Sāyaṇa in his citation.

४ वा ins. Be B U.

जुहुयादिति बौधायनो माध्यंदिन एव सवने दाक्षिणानि जुहुयाद्दामीत्येवेतरयोः[1] सवनयोर्ब्रूयादिति शालीकिः। ॥

II. 346. 8. हिरण्येन घृतमुत्पुनातीति ॥ मन्त्रनिरुप्तमेतद् घृतꣳ स्यादिति बौधायनस्तूष्णीकमिति[2] शालीकिः। ॥

II. 349. 6. अनुद्रुते[3] वेद्यै दक्षिणत आहवनीयस्य द्वृत सोमं प्रत्यभिषिञ्चतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ कृष्णाजिनमध्यवास्तृत्याभिषिञ्चेदिति शालीकिः। ॥

II. 350. 2. माषैः पूर्णं कमण्डलुमिति ॥ सौवर्णः सौवर्णैर्माषैः पूर्णः स्यादिति बौधायनो ॥ मार्त्तिक[4] एव धान्यमाषैरिति शालीकिः। ॥

II. 354. 16. सप्तदश मारुतीः पृश्नीर्वत्सतरीरालभत इति ॥ पृथगेवासां मनोताः स्युः पृथक् पशुपुरोडाश इति बौधायनः ॥ पृथगेवासां मनोता स्युरेकः पशुपुरोडाश इति शालीकिरे॥कैवासां मनोता स्यादेकः पशुपुरोडाश इत्यौपमन्यवः। ॥

II. 356. 3.
II. 358. 9. अग्निष्टुतीन्द्रस्तुतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य यथाप्रकृतिमेवाध्वर्युः कुर्याच्छन्दोगवकृपा एव प्रतिविकुर्वीरन्निति शालीकिः। ॥

II. 360. 10. अतिरिक्तस्तोत्रेष्विति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ॥

---

१ Thus B G Bu and the Viv.; इदामी॰ Be U C′.

२ Thus G B; तूष्णीक इति B, तूष्णीमिति Be C′ U.

३ Thus the Viv.; ॰द्रुते U G, ॰द्रवे Be C′, ॰द्रुत B.

४ मार्त्तिक G U C′ Be and Viv.; वार्त्तिक B. वात्तीक Bu.

3, धनुषः प्रदान इति ॥ पूर्वः कल्पः शालीकेरुत्तरो बौधायनस्य ॥

एकाहानामन्त इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य । सुत्युपवासान्त इति शालीकिः । ॥

3. निदधत्यस्मा एतद्धविरुच्छिष्टं व्रतभाजनमिति[१] ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ नात्र हविरुच्छिष्टं व्रतभाजनं[१] निदध्यादिति शालीकिः । ॥

4. 9. अथास्याꣳ सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां प्रवर्ग्यस्य करण इति ॥ कुर्यादिति बौधायनो ॥ न कुर्यादिति शालीकिः । ॥

10. ग्रावाणसो ऽधिषवणे फलके पुरुषास्यस्य वृषणाविति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ ग्रावाणसो ऽप्यचारणौ कुर्यादिति शालीकिः । ॥

2. स यं कं च[२] ग्रहं गृह्णात्येवमेवैनं गृह्णाति । यदु किं च पात्रꣳ सादयत्येवमेवैनत्सादयतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ यंयं ग्रहं गृह्णीयात्तंतं परिमृज्य सादयेदिति शालीकिः । ॥

8, श्वेतमश्वं ददाति । श्वेतां वडवां ददात्यश्वमसितं ददाति ।
14; गर्भिणीं वडवां ललामीं ददात्यनडुत्कृतं[३] ददाति । चय-

१ Thus B Bu G (sec. m.); •भोजन• Be C' U G (pr. m.).

२ चन G (sec. m.) and the Viv., चनं B.

३ Thus C' only (sec. m.), all the other MSS. corrupt (•त्वनडुहं-वर्चं ददाति; •त्वनडुहं ददाति, •त्वनडुहं ददाति वर्चं ददाति).

II. 379. 11; 382. 11; 388. 9; 406. 8, 9. षट्शतं निष्कान्ददाति¹ । सोमचमसं ददाति । हिरण्मयं चमसं ददाति । राश्मिशतं² धान्यं ददाति । मरायशतं धान्यं ददातीति³ ॥ एतानि च नित्यानि च दद्यादिति बौधायन एतान्येवेति शालीकिः⁴ । ॥ १८ ॥

⁵अथातः सर्वतोमुखं व्याख्यास्यामः ॥

चिन्वीत सर्वतोमुखेऽग्निमिति बौधायनो न चिन्वीतेति शालीकिरथो ह स्माह मौद्गल्यः पूर्वस्मिन्नेवाग्निचय इतरेषु साविधाः स्युरित्येतदपि न कुर्यादित्याश्मीगविः । ॥

अरण्योः समारोपण⁶ इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरथो ह स्माह गौतमो गृहपतिरेव प्रथममरण्योः⁷ समारोपयेत⁸ इतरे यत्र इति । ॥

---

१ निष्कं ददाति MSS., but cp. XVIII. 38: 388. 9.

२ Thus Be C′ Bu U, राश्मौ° B G (sec. m.).

३ इति found in C′ only.

४ The words एतान्येवेति शालीकिः are repeated in Be Bu U W C′, indicating the end of a praśna.

५ This kaṇḍikā is not found in Be C′ Bu W U; in U it is given on a loose page. The text of this, doubtless later added, chapter is given according to B G (where it is given secunda manu), a complete citation in Keśavasvāmins prayogasāra (K) and a ditto (I) in a MS. belonging to the India Office (Catologue by Eggeling Vol. I, p. 87). The Vivaraṇa of this chapter is missing equally.

६ °रोपण G B.

७ प्रथमम् om. K.

८ °रोपयेयाता G B, °रोपयंत K.

प्राशाया इति ॥ प्राकृतेन[१] प्रक्रमेण मौयाम्मध्ये गार्हपत्य इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांचो ह स्माह शालीकिः विपरीतेन प्रक्रमेण सर्वत इति । ॥

चित्यायां दिशि भवति पञ्चदशो दक्षिणतः सप्तदशः पश्चादेकविंशश्च उत्तरतः । सर्वतो वा ज्योतिष्टोमः[२] सर्वं[३] ज्योतिष्टोमदक्षिणा इति ॥

प्रवर्ग्यस्य करण[४] इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ गोक्ष्ये[५] प्रवृञ्ज्यादिति शालीकिः । ॥

याजमान इति ॥ अभौनामं[६] याजमानं कुर्यादिति बौधायनः ॥ कुर्याद्यथावकाशं याजमानमिति शालीकिर्यं ऽग्निसंस्कारा:[७] कृत्स्नाम्कामभितरत्नम्बेणत्यौपमन्यवः[८] । ॥

अन्वाधान इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांचो ह स्माह शालीकिर्गार्हपत्यः[९] सकृदन्वाहितः स्याद्गामयोनिरन्वाहार्य-

---

१ प्रक्र० U K I.

२ ०मः B G, ०माः U K I.

३ Thus I, सर्वं K, सर्वतो U, सर्वता वा B G.

४ प्रकरणे U K I.

५ गोक्ष्ये B G.

६ अभिनाम B G, but cp. XX. 18: 39. 11, the other MSS. om. this word.

७ ०संस्कारार्थं U.

८ नाम om. B G; instead of नाम्कामम् U : नक्षामम् ।

पचन आहवनीयꣳ[1] सकृदभ्याधाय ततो यथार्थं गच्छेदिति[2] ' ॥

भक्षण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' सर्वꣳ समवधाय सकृदेव[3] भक्षयेदिति[2] शालीकिः ' ॥

मार्जन इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[4] '' सकृदेकस्मिन्निति शालीकिः ' ॥

लोकाग्नीनाꣳ हरण इति ॥ सूत्रमाचार्ययोर्''नो ह स्माह दीर्घवात्स्यः[5] पूर्वस्मिन्नेव याजमानꣳ स्यादिति ' ॥

क्रतुपशूनां करण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य '' क्रतुपशव ऐकादशिनाश्च विकल्पन्त इति शालीकिः ' ॥

समञ्जन इति ॥ सूत्रमौपमन्यवीपुत्रस्य '' यावन्त स्तोमास्तावत्कृत्वः प्रचरणा समनक्तीति बौधायनः[6] ' ॥

दधिपय इति ॥ सूत्रं मौद्गल्यस्य '' पयसा वाज्येन[7] वेति ॥ पूर्वः कल्पो बौधायनस्योत्तरः शालीकेः ' ॥

अꣳशदाभ्ययोर्ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्यांनो ह स्माह

१ After °नीयं G ins. तंतं. B तं; U K I om. पाम° ...नीयं and read स्वानं सकृद° (thus K I), स्वाहसकृद° (thus L).

२ इति inserted by me.

३ सकृदेव om B; न G instead of these words;—भक्षयेयुर U.

४ मौद्गल्यस्य U K I.

५ दीर्घ° U K I.

६ शालीकिर U K I.

७ U K I om. the first वा।

शालीकिर्वाजपेये द्वादशाहे सत्त्रे ताण्ड्यानामयन उद्भिदि वलभिदीति तस्य स्यादित्येवमेव पृश्निग्रहैः प्राणग्रहैरिति[1] । ॥

षोडशिग्रहाणां[2] ग्रहण इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ अनुसवनं गृह्णीयुरिति शालीकिः । ॥

अतिग्राह्याणाꣳ होम इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[3] ॥ माहेन्द्रस्यानुवषट्कारमुपजुहुयुरिति शालीकिः[4] । ॥

षोडशिना स्तोत्रमुपाकरोतीति ॥ सूत्रं बौधायनस्य ॥ येन केन चिदिति शालीकिः । ॥

हृदयशूलानामुद्वासन इति ॥ एकैकश उद्वासयेदिति बौधायनः ॥ सर्वान्सहेति शालीकिः । ॥

अवभृथ इति ॥ सूत्रं बौधायनस्य[5] ॥ प्राञ्च एवावभृथमवेयुरिति[6] शालीकिः[7] ।० ॥

१ The reconstruction of the text of this dvandha is wholly uncertain. I have given the reading presented by B which, however, has उद्भिद्वलभिदिति and adds शालीकिः at the end. Thus also G. U K I have तांड्यानामयने ॥ तांड्यानामयन indicating the beginning of a new kaṇḍikā; moreover the following words run thus in U: उद्भिद्वलभिदित्येवमेव पृश्नि॰ in K: उद्भिदि वलभिदि।मित्यवमेव पृ॰, in I: उद्भिदि वलभिदि स्यादित्येवमेव पृश्निमितिशाध्यामित्येवमेव पृ॰ ।

२ षोडशिनां ग्र॰ B G.

३ शालीकिर् U K I.

४ औपमन्यवः U K I.

५ शालीके: U K I.

६ Thus G, ॰अवभृथमवेयु॰ U K I, ॰अवभृथमवेति B.

७ औलको U K I.

अरण्योः समारोपण[1] इति ॥ सूत्रमाचार्ययोरन्यो[2] ह स्माह गौतमो[3] गृहपतिरेवारण्योः समारोपयेत्तत[4] इतर इति[5] ॥ १९ ॥ दशमः ॥

॥ इति त्रयोविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus K I, समारोपण U, समारोप्य B G.

२ सूत्रं माशौकिरयो U K I.

३ बौधायनो U K I.

४ ॰रोपये॰ B G.

५ Thus B G, तत इतरे यथार्थं मन्येयुर्भवेयुः U K I.

कर्मान्तसूत्रम् ॥

पञ्चतयेन कल्पमवेक्षेत छन्दसा ब्राह्मणेन प्रत्ययेन न्यायेन सꣳस्थावयेनेति । छन्दसेति यद्वोचाम यथाम्नायप्रणिधीदं पूर्वमिदमुत्तरमित्यथापि मन्त्र एव स्वयं कर्म ब्रूते । कर्मानुवादो भवति । यथैतद्भवति प्रेयमगाद्धिषणा बर्हिरच्छोर्वन्तरिक्षमन्विहि देवस्य त्वा सवितुः प्रसवे ऽश्विनोर्बाहुभ्यां पूष्णो हस्ताभ्यामग्नये जुष्टं निर्वपामीति । यच्छन्दसा न शक्नुयात्कल्पयितुं ब्राह्मणेन तद्विकल्पयिषेद्ब्राह्मणमु हैवैनाम्मन्त्रानप्रख्यातान्विदधातीदमनेन करोतीदमनेनेति । यथैतद्भवतीषे त्वोर्जे त्वेति शाखामाच्छिनत्ति वायव स्थोपायव स्थेति वत्सानपाकरोतीत्यथाप्यमन्त्राणि कर्माणि विदधाति । यथैतद्भवत्यष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्येवं व्यवस्थावर्णसंयोगाद्यथो एतत्प्रत्ययेनेति छन्दोगबह्वृचाध्वर्युप्रत्ययेनेति । यथो एतन्न्यायेनेति प्राकृते तन्त्रे प्राकृतं[1] न्यायमनधिगच्छन्न्यामन्यायं प्रतीयादयमिहार्थंताꣳ समारभ इति । यथो एतत्सꣳस्थावयेनेति सोमे ऽपवृक्त आदाराꣳश्च फाल्गुनानि चाभिषुणुयादिति । चतुष्टयेन मन्त्रा वर्तन्ते स्तुत्या निर्देशेनाशिषा नैव स्तुत्या नाशिषा न निर्देशेनेति चतुर्थमथैके । पञ्च हविराकारा औषधं पयः पशुः सोम आज्यमिति । ॥१॥

तेषां पृथक्पृथग्धर्माः पृथगधिकरणानि । यथाधिकरणं

---

१ प्राकृत all exc. D.

मन्त्रा दृष्टास्तांश्च मिथः सꣳसादयेदनादेशाद्येनयेन[1] यजुर्भिः सꣳसिध्येत्तेनतेन तत्कुर्यात्तस्याधिकरणमुक्तान्यधिकरणानि । यज्ञ इति । किमुपज्ञो यज्ञः अङ्गोपज्ञो माङ्गल[2] इति । क उ खलु यज्ञ इति । पुरुष इति । का उ खलु देवता होत्रेति । वागिति । का उ खलु पथ्या स्वस्तिरिति । [3]वागेवेति । का उ खल्वेकाक्षरा गायत्रीति । वागेवेति । क उ खलु यज्ञस्यारम्भः क्व प्रतिष्ठेति । विज्ञायते[4] स्वाहा यज्ञं मनसा स्वाहा द्यावापृथिवीभ्याꣳ स्वाहोरोरन्तरिक्षात्स्वाहा यज्ञं वातादारभ इति । वात एव यज्ञस्यारम्भो वातः प्रतिष्ठेति । ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादिदं तन्त्रमयमावाप इत्यन्वाधानप्रभृति तन्त्रमाज्यभागाभ्यामन्यत्रौषधास्तस्मिꣳस्तन्त्रे सत्यावापस्थानानि भवन्ति यथैतद्धेनूनां दोहनं कपालानामुपधानꣳ सान्नाय्यजुषो हरणमाज्यपदा[5] इति यच्च किंचाभिनिवपत्यूर्ध्व-

---

१ Thus H Ben G U D C Vt, Vc, the Viv. (one copy); संसाधये° Be, the Viv. (another copy). The meaning, according to Vc., of न मिथः संसादयेत् is: न मिश्रयेत् ।

२ Thus C U H G (pr. m.) Vt Vc and the Viv.; मांगलक Ben Be, मांगलिक G (sec. m.), पांगल D.

३ वा ins. G U (pr. m.) H.

४ In TS. I. 2, 2, 3.

५ °पदा Be G U, °पाशा Ben D (sec. m.), °पाशाः H, पदप D (pr. m.), °पद C, पाद Vt.

माज्यभागाभ्यामेष मध्यत आवापो भवति । यस्मिन्नेतद्धवीꣳष्योप्यन्ते तस्मिन्नेवावापजानि[1] तन्त्रस्थानं[2] भजन्ते यथैतदाग्नेयं यजमानभागमाज्यभागौ स्विष्टकृदिडा चेत्यवदानत आवापो भवति तन्त्रं तु प्रदानतः । क उ खलु तन्त्रमावापभूयं गच्छत्यावापो वा तन्त्रभूयमिति । नैवावाहयत्ये ऽप्यन्यस्मिꣳस्तन्त्रस्तु ह निर्वपणतो भवत्यावाप उ प्रदानतो । ऽथ वारुणीषु[3] च संज्ञानीष्वां[4] चावापो ह निर्वपणतो भवति तन्त्रं तु प्रदानतो । ऽनूयाजप्रभृति तन्त्रमा समिष्टयजुषो होमात्किंदेवत्या उ खल्वनूयाजा भवन्तीत्याग्नेया इत्येवं ब्रूयादिन्द्रायते तं देवा आहुतीभिरनूयाजेष्वन्वविन्दन्यदनूयाजान्यजत्यग्निमेव तत्समिन्द्ध इत्यृतुदेवता उ खलु प्रयाजा भवन्तीति । ॥ २ ॥
द्वितीयः ॥

कियत्यः पाकयज्ञसꣳस्थाः कियत्यो हविर्यज्ञसꣳस्थाः कियत्यः सोमसꣳस्था इति । हुतः प्रहुत आहुतः शूलगवो बलिहरणं प्रत्यवरोहणमष्टकाहोम इति सप्त पाकयज्ञसꣳस्था इत्यपरिमिता उ हैके ब्रुवते । यच्च किं चान्यत्र विहाराद्धूयते सर्वास्ताः पाकयज्ञसꣳस्था इत्यथ हविर्यज्ञसꣳस्था अग्न्याधेय-

१ एव om. H G U (pr. m.) C ;— ०जानीति G (sec. m.) U (pr. m.)

२ Ben Be ins. पंच ।

३ Thus (sc. इष्टिषु) D and C only ; वारुणेषु the other MSS.

४ Thus Ben C and Vc.; संज्ञानीपूर्व्वीं D; the other MSS. and the Viv. (one copy) and Vt. संज्ञान्येष्टां ; संज्ञानेष्टां the Viv. (another copy).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासावाग्रयणं चातुर्मास्यानि दाक्षायणयज्ञः कौण्डपायिन्य[1] इति । सौत्रामणिमु हैके ब्रुवते । ऽथ सोमसꣳस्था । अग्निष्टोमो ऽत्यग्निष्टोम उक्थ्यः षोडशी वाजपेयो ऽतिरात्रो ऽप्तोर्याम इति सप्त सोमसꣳस्था । यदग्निष्टोमस्य क्रतुकरणं तदत्यग्निष्टोमस्य । यदुक्थ्यस्य तत् षोडशिवाजपेययोर्यदतिरात्रस्य तदप्तोर्यामस्येति । सप्तानाꣳ सोमसꣳस्थानां द्वे सत्त्राणि न गच्छतो वाजपेयश्चाप्तोर्यामश्चेति । ॥ ४ ॥

कथमु खल्वेतज्जानीयादियं पूर्वा ततिरियमुत्तरेति । या प्रकृतिः सा पूर्वा ततिरथ यद्विदधाति सोत्तरा ततिरग्न्याधेयं पूर्वा ततिः पुनराधेयमुत्तरा ततिर्दर्शपूर्णमासाविष्टीनां पूर्वा ततिः सर्वाः काम्या इष्टय उत्तरा ततिरैन्द्राग्नो निरूढपशुबन्धानां पूर्वा ततिः सर्वे काम्याः पशव उत्तरा ततिर्ज्योतिष्टोमः सोमानां पूर्वा ततिः सर्वे सोमा उत्तरा ततिः । श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिः सर्वे काम्या अग्नय उत्तरा ततिर्द्विरात्रो ऽहीनानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहीना उत्तरा ततिर्द्वादशाहो ऽहर्गणानां पूर्वा ततिः सर्वे ऽहर्गणा उत्तरा ततिर्गवामयनꣳ सांवत्सरिकाणाꣳ सत्त्राणां पूर्वा ततिः सर्वाणि सांवत्सरिकाणि सत्त्राण्युत्तरा ततिः । कियन्ति नु खलु गवामयनानि भवन्तीति । विज्ञायते[2] यथैतस्यापि पृष्ठमुत्तमे

---

१ कुण्डपायिन्य Be, कौण्डपायिनस् the Viv. (one copy), कौण्डपायिनाम् D.
२ om. M Ben U (pr. m.) D C Vt.

मासि सत्यपृष्ठान्युपेयुर्दशमास्यं तृतीयꣳ । सप्त ग्राम्या ओषधयः सप्तारण्याः । सप्त ग्राम्याः पशवः सप्तारण्याः । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति । सप्त ग्राम्या ओषधयस्तिलमाषव्रीहियवाः प्रियङ्गवो ऽणवो गोधूमाः सप्तमे । कुलत्थान्[1] हैके ब्रुवते । सप्तारण्याः श्यामाकाश्च नीवाराश्च जर्तिलाश्च गवीधुकाश्च गार्मुताश्च वास्तानि[2] च वेणुयवाश्च सप्तमे । कुरुविन्दान् हैके ब्रुवते । सप्त ग्राम्याः पशवो गोऽश्वमजाविकं पुरुषश्च गर्दभश्चोष्ट्रश्च सप्तमे । ऽश्वतरम् हैके ब्रुवते । सप्तारण्या द्विखुराश्च श्वापदानि च पक्षिणश्च सरीसृपाणि च हस्ती च मर्कटश्च नादेया सप्तमे । सप्त छन्दाꣳसि चतुरुत्तराणीति गायत्र्युष्णिगनुष्टुब्[3] बृहती पङ्क्तिस्त्रिष्टुब्जगतीति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेदं त्रयं भवति कर्माभ्यावर्ति देवताभ्यावर्ति संख्याभ्यावर्तीति । सावित्रं नु खल्विदं कर्माभ्यावर्ति भवत्यथ देवताभ्यावर्ति ध्रुवाज्यं द्रोणकलशः सर्वपृष्ठेत्यथ[4] संख्याभ्यावर्ति चित्रः पृच्छति शतꣳ हवीꣳः शमितरित्यथापि राज्ञो मासं । क्व नु खलु सन्तमन्तरितं कल्पयेत्स्थानाद्वा स्थानं प्रजिज्ञासीताभिरूप्येण[5] वा प्रौढेन वेति । स्थानात्स्थानमिति यद्वोचाम

१ Thus M Be Ben; कुलित्थान् H G (sec. m.) U D C. कुलुत्थान् Vt.

२ वास्तानि G (sec. m.), वास्तानि D C. According to the Viv. वास्तुकम् (Chenopodium) is meant.

३ °ष्टुम् M only.

४ i.e. सर्वपृष्ठाया काम्येष्टिः (Vc), cp. TS. II. 3, 7, 1.

५ प्रजिज्ञासीत U, °सित Vt Vc Ben.

यो ऽनन्तरो मन्त्र आम्नातः स्यात्तेनैनꣳ सह कल्पयेत्पूर्वकालेन वोत्तरकालेन वेति । यथो एतदाभिरूप्येणेति यथैतद्भवत्याम्नानः सुवीर्यꣳ रायस्पोषꣳ स्वभियम् । बृहस्पतिना राया स्वगाकृतो मह्यं यजमानाय तिष्ठेति । यथो एतन्मौहेणेत्यभिकल्पः अव्ययमिष्टकाभूयान्समाम्नातस्तत्र[1] यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादिष्टकाभूयमेनमापादयेत् । ॥ ६ ॥

अथायमश्वमेध आकृतिभूयान्समाम्नातस्तत्र यो मन्त्रो ऽन्तरितः स्यादाकृतिभूयमेनमापादयेन्नाप्रक्रान्तं प्रक्रमयेन्न प्रक्रान्तं कर्म तूष्णीं कर्मणाभिपूरयिषेदिति । नाप्रक्रान्तमिति यद्वोचाम बर्हिर्लवनः अव्ययꣳ ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथायं पशोर्विशसनो ह्रस्वो मन्त्र आम्नातो भवति दीर्घन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो ऽभिनिवर्तेताथास्याꣳ स्वयमातृण्णायां दीर्घो ह मन्त्र आम्नातो भवति ह्रस्वन्तु कर्म । न कर्मणो हेतोर्मन्त्रो विरम्येद्यथो[2] एतन्नियजुषा सकृत्तूष्णीमिति । लोकाग्नीꣳश्च तेषामुपसृत्य सम्नयजुषेति । यथो एतत्पञ्चकृत्वो यजुषा

---

१ अव्यय given by Ben D C U (pr. m.) Vt, om. by H Be G U (sec. m).—On इष्टकाभूयान् V comments: इष्टकाभिर्भूयान् बहुलः इष्टकोपधानप्रचुर इति यावत् ।

२ Thus Be G U Vt Vc, विरम्येतयथो Ben C D, विरम्येत यथो H; V. comments: न विरमेत् न विरमेत् विच्छेदयन्न्यायतस्याद्व्यः ।

पञ्चकृत्वस्तूष्णीमिति राज्ञस्तेषां मामनुपगत्येति । [1]यद्यो एतत्सकृद्यजुषा सकृत्तूष्णीमिति राज्ञ एव[2] तेषां[2] मामनुपगत्येति[1] । यद्यो एतच्चतुरो मुष्टीन्व्रीहीणां निर्वपतीति द्वौ देवतायै स्विष्टकृते तृतीय इडायै चतुर्थ इति[3] सर्वं एवैतेषां ब्राह्मणवन्तः । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

अथात आदेशकारितानि व्याख्यास्यामो । ऽनादिष्टो ऽग्निरपि तु यद्येतद्भवत्यधिदेवने जुहोति रथमुखे जुहोति रथनाभ्यां जुहोति चतुष्पथे जुहोति वर्त्मनोर्जुहोत्यायतने जुहोति पदे जुहोत्यजायां जुहोत्यजस्य दक्षिणे कर्णे जुहोत्यजस्य दक्षिणे शृङ्गे जुहोति ब्राह्मणस्य दक्षिणे हस्ते जुहोति दर्भस्तम्बे जुहोत्यप्सु जुहोत्यौदुम्बर्यां जुहोति वल्मीकवपायां जुहोत्यौपासने जुहोत्युत्तपनीये जुहोति शामित्रे जुहोत्याग्नीध्रीये जुहोत्यन्वाहार्यपचने जुहोति गार्हपत्ये जुहोतीत्यनादिष्ट[4] आहवनीय एव होतव्यमनादिष्टो ऽध्वर्युरपि तु यद्येतद्भवत्युन्नेता जुहोति प्रतिप्रस्थाता जुहोतीत्यनादिष्टे[4] ऽध्वर्युणैव होतव्यमनादिष्टं पात्रमपि तु यद्येतद्भवत्यञ्जलिना जुहोति

१...१ This clause is found in D U Be G (sec. m.) only; it is commented upon by Bhavasvāmin.

२ Thus D; स्वेषां U Be G; some of the MSS. here and supra instead of उपगत्य read उपमित्य, which is perhaps the preferable reading, but cp. Vc: उपगत्य समीपे गतिं कृत्वा ।

३ इति supplied by me.

४ इति found in G only.

शूर्पेण जुहोति कृष्णाजिनपुटेन जुहोति मध्यमेन पर्णेन जुहोत्यन्तमेन पर्णेन जुहोत्यर्कपर्णेन जुहोति पर्णमयेन स्रुवेण जुहोत्यौदुम्बरेण स्रुवेण जुहोत्यङ्गुष्ठाभ्यां जुहोति विस्रꣳसिकाकाण्डाभ्यां जुहोति गोमृगकण्ठेन जुहोत्यश्वशफेन जुहोत्ययस्मयेन कमण्डलुना जुहोतीत्यनादिष्टे[1] स्रुचैव होतव्यमनादिष्टा समिदादेशादेव समिधं जानीयाद्विज्ञायते नासमिद्धे जुहुयादसमिद्धे[2] जुहुयाद्यथाग्निके ऽन्नं दद्यात्तादृक्तत्स्यात्समिद्धत्येव होतव्यमनादिष्ट उपसमाधायैव होतव्यम् । ॥ ८ ॥

अथातो ऽवदानकल्पंसंतुक्रमयति चतुरवत्तं भवतीत्यनादिष्ट उपहत्यैव होतव्यमनादिष्टꣳ हविरादेशादेवान्यद्व्रीहियवेभ्यो जानीयादपि तु नु खलु क्षिप्रसꣳस्कारतममाज्यं भवते । ऽनादिष्टः पशुरादेशादेवान्यमजाज्जानीयादैन्द्राग्नाद्यदभिहारं तन्नꣳ स्यात्तदभिहारं कुर्यादन्यभिहारौ दर्शपूर्णमासौ । सोम इन्द्राभिहारः । सावित्रमौषधस्य निर्वपणं दृष्टं भवति । किꣳ[3] स्वित्सांनाय्यस्य पशो राज्ञ इति । दोहनꣳ सांनाय्यस्योपाकरणं पशोर्यदुपाꣳश्वसवनमभि मिमीते तद्राज्ञः । प्रज्ञातमन्येषाꣳ हविषां पर्यग्निकरणं । किꣳ स्विद्राज्ञ इति । यदेवादो वसतीवरीः परिहरति तद्राज्ञ इति । ॥ ९ ॥

पञ्चमः ॥

---

१ इति missing in G H U D.
२ Thus U Ben G D C; जुहुयाद्यथा° Vt, °याद्यदिव° Be, °यादय° H.
३ Thus Be, the Viv. and V.; स्वित D C, स्विदु H Ben G'U D.

अथातः पुरोडाशान्व्याख्यास्यामः । सर्व एवाग्नेया अष्टाकपाला अन्यत्र पौनराधेयिकात्सर्व एवैन्द्राग्ना एकादशकपाला अन्यत्राग्रयणाच्च शुनासीरीयाच्च । सर्व एवैन्द्रा एकादशकपाला अन्यत्र शुनासीरीयात्सर्व एवाग्नीषोमीया एकादशकपाला अन्यत्र श्यामाकात्सर्व एव पशुपुरोडाशा एकादशकपाला अन्यत्र वायव्याद्यद्देवत्यः पशुस्तद्देवत्यः पशुपुरोडाशो ऽन्यत्र वायव्याद्भवति । सर्व एवाग्नावैष्णवा एकादशकपाला अन्यत्राध्वरकल्पायै । तत्रैवाष्टाकपालश्च[1] द्वादशकपालश्च भवतः । सर्व एव सावित्रा द्वादशकपाला अन्यत्राश्वमेधिकेभ्यस्तत्रैवाष्टाकपालस्त्वेकादशकपालश्च भवतः सावित्रो ऽष्टाकपाल इति च । सर्व एव मारुताः सप्तकपाला अन्यत्राश्वमेधिकानां चातुर्मास्यपशूनां पशुपुरोडाशेभ्यो मारुतादेकविंशतिकपालादन्यत्र राजसूयिकात्पञ्चशारदीयानां च पशूनां पशुपुरोडाशेभ्यः । किमनुख्यानि नु[2] खलु ते[3] विलेख्यानि कपालानि भवन्तीति । विज्ञायते[4] वैश्वानरं द्वादशकपालं मृगाखरे भूमिकपालं निर्वपेदित्येतदनुख्यानि भवन्तीत्यथ पूर्वसंख्याः । पञ्चप्रयाजश्च

---

1 Thus C Ben U (pr. m.): ॰कपालो H Be G U (sec. m.).

2 नु H D C V, तु Ben Be G U.

3 om. H G (sec. m.), found in Ben Be U D C G (pr. m.) V. According to Vc it stands for खलु. Is the word to be cancelled? The Vivaraṇa makes no mention of it.

4 Cp. T Br. III, 9, 17, 3.

नवप्रयाजश्चैकादशप्रयाजश्चेति प्रयाजाः पूर्वसꣳख्याः । पर्यग्निकरणं पशोरुपाꣳश्वभिषवो ऽग्निष्टोमे गवामयने चतुर्विꣳशमहस्तदपि विज्ञायते तस्य त्रीणि च शतानि षष्टिश्च स्तोत्रीयास्तावतीः संवत्सरस्य रात्रय इति । ॥ १० ॥

अथ राजयज्ञा । राजसूयो ऽश्वमेधः पुरुषमेधः सर्वमेधः सोमसवः पृथिसवो[1] मृत्युसवः कानान्धयज्ञः शुनस्कर्णयज्ञ इति चाथादितिदेवता । अग्न्याधेये त्वेव प्रथमश्चरुश्चातुर्मास्येषु द्वितीयः । प्रायणीयोदयनीययोरग्निदीक्षणीयायां । त्रयो राजसूये रत्निमानेषु[2] च प्रायुजेषु चादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इति चैक इष्टिकल्प । एको व्रात्यस्तोमे । चत्वारो ऽश्वमेधे ऽदित्यै विष्णुपत्न्यै चरुरदित्यै हꣳससाचिरदित्यै त्रयो रोहितैतास्तिस्रो मेष्य आदित्या । द्वौ सौत्रामण्यामादित्याविवंशा । षष्ठो ऽष्टादश इति च । त्रीणि तन्त्राणि यज्ञमन्वायत्तानि भवन्ति पञ्चप्रयाजं नवप्रयाजमेकादशप्रयाजमिति । पञ्चप्रयाजेन दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टय इति वर्तन्ते । नवप्रयाजेन चातुर्मास्यान्येकादशप्रयाजेन पशुः सोम इति । सत्रिमानि सर्वकल्पे सर्वाभिप्रायिकाणि भवन्ति । यत्रैतदग्न्याधेय-

१ पृथिवीसवो or पृथिविसवो all, cp. XVIII 6.

२ Thus H Ben D C V, रत्निनेषु G Be U the Viv. (one copy), रत्निनिषु the Viv. (another copy). Read probably रत्निनीषु (sc. रत्निषु).

मग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ चातुर्मास्यानि पशुः सोम इति । तदपि विज्ञायते ऽथ यदस्याग्निमुद्धरति सहस्रं तेन कामदुघा[1] अवरुन्द्धे[1] । ऽथ यदग्निहोत्रं जुहोति सहस्रं तेन । या वै वैश्वदेवस्य मात्रै । तद्वा एतेषामवममंतो ऽतो •वा उत्तराणि श्रेयाꣳसि भवन्ति[2] । सर्वान्लोकान्पशुमन्त्यथाज्यभिजयत्येकस्मै[3] वै कामायान्ये यज्ञक्रतव आलभ्यन्ते । सर्वेभ्यः कामेभ्यः पशुः सोम इति । ॥ ११ ॥ षष्ठः ॥

अग्नीनाधास्यमानः प्रज्यमात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलꣳ[4] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वाथाप्यग्न्याधेय एवलिंगां वरणं प्रथममुदाहरामस्तस्य चेत्पूर्वंपुरुषैर्वृताः स्युस्तानेव नातिवृणीताव्यवच्छिन्नास्तेत्कौलेनाध्ययनेन मानुषेण शीलवृत्ताभ्याꣳ स्युरिति । किंगत उ खल्वतिवरणं वावरणं वा भवतीति । स्येयमचारौ-

1 Thus Be G (sec. m.). °दुघोवरु° C D C H V, दुघावरु° Ben G (pr. m.).

2 भवंतीति C Ben.

3 After °जयति Be and G (sec. m.) ins. इति ।

4 Thus (and cp. XXV. 4 init.) C G D C Be and the Viv. (one copy). येनास्य कुशलं H Ben V and the Viv. (another copy). The Vivaraṇa runs: येनास्याकुशलं स्यात् ऋणादिना तेन साम्यं कुर्वीत, the Bhāṣya of Veṅkaṭeśvara: येनास्य कुशलं स्यात् येन संभारो नास्ति तं संपादयेदित्यर्थः ।

इध्ममङ्ख्याद्याध्यमयाजयत्साहितं[1] कर्म तदु हास्थित[1] इत्येतेषामेकस्मिन्नतिवरणं वावरणं वा भवतीति । तान्त्से-वृणीताध्यापनान्नानेव वृणीत । कं नु खल्वेषां प्रथमं वृणीत । यो ऽस्य सङ्स्तुततमः[2] स्यात्तं प्रथमं वृणीत । तेन सचिवेनान्यानन्विच्छेत । यद्यु वै यथाज्येष्ठं ब्रह्माणं प्रथमं ५
वृणीताथ होतारमथोद्गातारमथाध्वर्युं । ब्रह्मणो वानन्तर-मध्वर्युं । पूर्वं वोत्तरं वा यथाक्रमं चेत्स्यात्स्पृष्टेन धनेनर्त्विजः प्रतिसंश्रयीत । औत्थधिकरणान्यृत्विजां विनापि[3] यक्ष्ये[3]

---

१ Thus (आध्ममङ्ख्यात्) all. I guess this word to be a corruption from an original आध्ममङ्ख्य । The commentaries find the word अम 'sickness' in it. V.: आभिमुख्येन रोगवत् बाधकत्वेन स्थितः । The Viv.: आमार्तं (var. आमोर्तं) जिघांसति । अम रोगे । आभिमुख्येन रोगभूत (var. रोगहत) स्थितिः । अभ्यमंख्या इति शैढ् शिष्यः (var. शैव्यः) रोगत्वेन स्थितः ।— आहितं all the MSS. exc. Be (आर्त), G (sec. m. ओर्द) and U C (अन्कुस्थितं); कुस्थितं, however, seems to be the periphrase of our word in the commentaries; V.: आहितं कुस्थितं कर्म येनाभिचारयजनादि । Perhaps the original reading of our passage has been: सोयमचारी-इध्ममङ्ख्याद्याध्यमयाजयदाहितं कर्म तदु हास्थितेति । हास्थित 3rd sing. root aor. med. from आतिष्ठते । Moreover instead of the impf. अया-जयत् we expect an aorist.

२ संस्तुततमः D and U (sec. m.).

३ Thus (विनापि यक्ष्ये) all (also Vt, Vc). exc. C, which has विना यक्ष्ये; the correct reading (see the Viv. and the Bhāṣya: अनु-मिच्छामि) seems to be either विना यक्ष्ये (see the reading of C) or विनापीयक्ष्ये (इयक्ष्ये for regular इयक्षे, cp. the remark on XXIII, 17: 176, 12).

ऽध्याग्निषि[१] भार्यामक्षपीति । को नु खल्वृत्विक्षु धर्म इति । य आचार्य इति । कथमर्हण इति । ॥ १२ ॥

आगममागम इत्येकमृतुमुखमृतुमुख इत्येकं । संवत्सरस्य पार इत्येकं । यथाधिगम इत्येतदपरं । को नु खल्वृत्विजां धर्म इति । न न्यस्तमार्त्विज्यं कुर्यान्नानुध्यातं । नावक्रीतो याजयेन्नावृतो याजयेन्नातिवृतो याजयेन्नानूद्देश्यं[२] याजयेन्नोतदक्षिणं[३] याजयेन्नापरपक्षे याजयेन्नार्तिं याजयेन्न मृतं याजयेन्न चिकित्सिनं याजयेन्न परिख्यातिकाम्यं[४] याजयेन्नाग्नं

---

१ Thus Be G and U (sec. m.) and both copies of the Viv.; ध्यापिषि U H Ben, Vt. Ve; C corrupt; the Viv.: राजकुलचोरादिभिः इतसर्वस्वो ऽस्मि, the Bhāṣya: राजाद्युपद्रवादिना हृतसर्वस्वो ऽस्मि ॥ On ध्याग्निषि for original ध्यापिषि cp. Indog. Forsch. XVIII. 421, M.S.L. XIV. 192. See also infra XXIV. 18 : 202. 2.

२ Thus G Ben U D G (pr. m.) Vt, and cp. T Br. III. 11. 8. 8 with the remark of Sāyaṇa a. h. l.; नुदेश्यं Be, the Viv. (one copy); ०नुदेश्यं G (sec. m.) C. the Viv. (another copy); नूदेश्यं H. The Viv.: ऋत्विजां यत्र स्वस्थो चोदिश्य करोति, the Bhāṣya: यस्यान्य कुल-मुद्दिश्य स्वयमस्वतन्त्रः सन्यो यजति तम् ।

३ Thus (as Sāṅkh. śrs. V. 1. 10) G C, the Viv.; नोपदक्षिणं (as Āśv. gṛhs. I. 23. 20) the other MSS. The Bhāṣya (दक्षिणानयनात्प्राक् यस्य यस्य चिदृत्विजो ऽनुपपत्तो सत्यां तस्यार्त्विज्यं न कुर्यादित्यर्थः) and the Vivaraṇa (दक्षिणादानोत्तरकालस्य) derive नीत from नयति; it is rather the partic. from व्येति; cp. नीतस्य XVIII 41 : 393 7.

४ परिख्या० Be Ben C D V.

याजयेन्नान्त्यजं[1] याजयेन्नाननूचानं याजयेदपि वैतेषां[2] तं याजयेयः कपालान्युपहन्याद्धुत्तिप्रेप्से वर्तमाने। तदपि ह्याम्नतये विज्ञायते ऽवर्त्या ह्युन आन्त्राणि पेचे न देवेषु विविदे मर्डितारम्। अपश्यं जायाममहीयमानामधा मे श्येनो मध्वाजभारेति। नैतेषामयाज्यः सहस्रदक्षिण इति। ॥ १३ ॥

॥ सप्तमः ॥

I. 53. 3. जघास्य सिकताश्चेति। ये भस्मरा इवोषाः सुक्तानाहा-
I. 53. 4. रयेदारण्यस्य वराहस्य विहतादाहारयेदारण्याखोरुत्करादा-
हारयेद्वा ऽनुपदासी सूदः स्यात्तत आहारयेत्सूदे ऽविद्यमाने
I. 53. 6. कुलीरस्य बिलादाहारयेदग्निहते ऽविद्यमाने शीतहतमाहा-
I. 53. 7. रयेद्वातहतं वा। चिचियस्याश्वत्थस्येति। येन ग्रामो वा नगरं
I. 53. 9. वा नदी वा तीर्थं वा ज्ञायते तत आहारयेदश्वं पूर्ववाह-
मिति। युवानमित्येवेदमुक्तं भवति। चौष्किरण्यग्रस्कानिति[3]।
षडिमाश्कारयेत्सौवर्णा[3] उपासनार्था[4] राजता अतिप्रदानार्था।

---

१ Thus Be, नांत्यजं G D C. Viv., Vt; नाव्यजं H; Ben. om. the word; the Bhāṣya: पूर्वोक्त (sc. शेष) ईमजातम्। शूद्रस्त्रियामुत्पन्नमित्यन्ये।

२ Thus H Be U (sec. m.) the Viv.; चैतेषां Ben G C U (pr. m.) and Vc. (अपि च अपि वेत्यर्थः)।

३ Uncertain reading. H G U (sec. m.) Be (only °ग्रस्कोनिति) and U (sec., only ग्रस्कानिति) read as given in the text; चौष्किरण्य ग्रस्का (ग्रस्का D C) श्कारयेत्सौ° Ben D C; चक्रिरण्यग्रस्काश्कारयेत्सौ° Vt. Are we to correct: चक्रिरण्यग्रस्कानिति। चौष्कौषिमाश्कारयेत् ?

४ Thus Ben C H D G (pr. m.) Vt: सौपास° Be G (sec. m.) the Vivaraṇa.

उभौ मानुषेणालङ्कारेणालङ्कृतौ भवतो ऽहतवाससाविति सर्व एवान्यो मानुषो ऽलङ्कारो ऽन्यत्र नलदादीतीयैवैतदुदाहरन्ति । स्रजमु हैके प्रतिषेधयन्ति । ॥ १४ ॥

ताः संवत्सरे पुरस्तादादध्यादिति । त्र्यहे षडहे द्वादशाहे वा । संवत्सरे ऽपर्यवेत उद्वायति कथं तत्र कुर्यादिति । पुनरेव ब्रह्मौदनꣳ समुत्थापयेदा समिधामभ्याधानात् । न केशश्मश्रु वापयीत । पुरस्तात्त्वेवैतत्संवत्सरꣳ[1] संवसीत । प्रायश्चित्तार्थ एष उक्तो[2] भवति । स यावत्कृत्व उद्वायेदेवमेव कुर्यात्पर्यवेते नोपनमेदेवमेव कुर्यादुपनमत्युपवसथं गविप्रभृति कर्म तायते । द्विब्रह्मौदनमु[3] हैके ब्रुवत उपक्षेपणीयो हेतरः[4] सान्नकरण उत्तरो । ऽथ संभारेषूपान्निवपन्यद्दक्षाद्रमपि शम्यां तत्समनसा ध्यायेत्तदपीहेति । सामानि चेन्न प्रत्यधीयीत योनीर्निगदेदपि वा व्याहृतीभिरपि वा हिंकारेण । प्रणीतालोकेन रथचक्रं प्रवर्तयेत्तस्य चेदादधानस्य पुरस्ताच्चन्द्रमा दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । यः कर्मान्त आरब्धः स्यात्तं परिनिष्ठाप्य कर्मान्तेनोपरमेच्छ्वो भूते परिनिष्ठितेदित्यथ चेदिमे ऽभ्यासिते

---

१ Thus Be G; ०स्तात्त्वेवैनंसंवत्सरं U (sec. m.); एतत् (एनत्) not found in Ben U (pr. m.) D C Vt.; in H the whole passage is left out.

२ Found in G Be U (sec. m.) only.

३ Thus G Be U Ben; द्विब्र० H G D C, the Viv.

४ Thus Be U (sec. m.) the Viv.; चीतरः Ben H G C U (pr. m.) Vt; चितरः D.

दृश्येत कथं तत्र कुर्यादिति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा कर्मान्ते-
नोपरमेच्छ्वोभूते परितिष्ठेदिति । ॥ १५ ॥ अष्टमः ॥

I. 53. 13. अथात ऋतुनक्षत्राणामेव मीमांसा । ऋतूनेवाग्रे व्याख्या-
स्यामो ऽथ छन्दांसीति । वसन्ते ब्राह्मणो ऽग्निमादधीत ग्रीष्मे
राजन्यः शरदि वैश्यो वर्षासु रथकार इति । सर्वेषां त्वेव
वसन्त आधानं सर्वेषां रोहिण्यां । यथावर्णं त्वेव छन्दां-
स्यपि तु नु खलु कामनियुक्तान्यग्न्याधेयानि भवन्ति । यथै-
तद्भवति कृत्तिकास्वग्निमादधीत रोहिण्यामग्निमादधीत पुनर्व-
स्वोरग्निमादधीत पूर्वयोः फल्गुन्योरुत्तरयोः फल्गुन्योश्चित्राया-
I. 53. 16. मिति । यज्ञकालान्येतानि भवन्ति[1] । ग्रीष्मे राजन्यः शरदि
वैश्य इति नैते यज्ञकाले भवतो । ऽथात आर्तिजान्यग्न्या-
धेयानि व्याख्यास्यामो । विपन्न आपूर्यमाणपक्षे विपन्ने ऽपक्षी-
यमाणपक्ष इति । विपन्न आपूर्यमाणपक्ष आदधानो यावान-
त्रावकाशः[2] स्यात्तमभिविदधीत । पौर्णमास्यां तु[3] यज्ञकालं ।
विपन्ने ऽपक्षीयमाणपक्ष आदधानो[4] नात्रावकाशः[4] कालक्षणाय
विद्यते । सर्वमेवैतदहः यज्ञकालं कुर्याच्चतुर्होतारं सारस्वतो
होमावन्वारभेष्टिमिति । ॥ १६ ॥

---

१ भवंतीति Be.

२ Thus G Be H U (sec. m.), the other MSS. and the Viv. om. त्र ।

३ Found in Be U (sec. m.) only.

४ त्रादधीत नात्रानत्रावकाशः U (sec. m.) only. Are we to read त्रादधाने with Vc?

अथ[1] पौर्णमासवैमृधाभ्यामिष्ट्वामावास्यामेव ततः काङ्क्षेदथ यदमावास्यायाꣳ सद्यस्कालममावास्यान्तमथ सारस्वतौ होमौ जुहुदृचैवर्चमुपसंदध्यादेवं पूर्णदर्वे । एवं वास्तोष्पतीये । कथमु खलु पूर्णाहुतिं जुहुयादग्नये पृथिव्यै वायवेऽन्तरिक्षाय सूर्याय दिवे वरुणायाग्नः स्वाहेति जुहुयादथेदं तूष्णीमग्निहोत्रमग्निसंस्कारार्थं दृष्टं भवति । तदाज्येनैव जुहुयादवाचीनमवमृज्योर्ध्वमुन्मार्ष्ट्युभे एवैते सायंप्रातरग्निहोत्रे प्रतिजुह्वन्नन्यत्र औपवसथिकायै रात्रेः । सामिधेनीरनुवक्ष्यन्ब्रह्महोतारं व्याख्याय व्याहृतीरुक्त्वाथ[1] हिंकुर्यादथानुब्रूयादेतदथानुपूर्व्यं[2] भवति । कथमु खल्वग्न्याधेये सोम इति । पूर्णाहुत्यन्तं कर्म कृत्वा शालामध्यवस्यैद्दीक्षणीयामाग्नेयो ऽष्टाकपालो ऽनुवर्तेत प्रायणीयामैन्द्राग्नस्यादित्यस्य[3] चरुरातिथ्यामग्नये[3] पवमानाय पुरोडाशो ऽष्टाकपालो ऽग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमग्नये पावकायाग्नये शुचये प्रातःसवनीयानन्वारम्भेष्टिरपि वा सर्वाण्येवाग्न्याधेयिकानि हवीꣳषि परिनिष्ठाप्य शालामध्यवस्येदुदवसानीयामन्वारम्भेष्टिरिति[4] । ॥ १७ ॥ नवमः ॥

---

१ अथ om Be.

२ ०पूर्वं H.

३ Thus G U (sec. m.) and cp. XX, 19 : 20, 24; ०मैन्द्राग्नस्यादित्यस्य० U Vt. ०मैन्द्राग्न्यादित्यस्य० Be.

४ Thus Be only (sc. अनुवर्तेत), cp. the Viv.: उदवसानीयामन्वारम्भेष्टिः । All the other MSS. and V: उदवसानीयायामन्वा० ।

I. 69. 1. अथेदं पुनराधेयं । कियन्नु खलु पुनराधेयं भवतीत्यग्नीनाधाय पापीयानभूवमभ्यामिषि¹ पुत्रो मे मृत² इत्येतस्मिꣳस्त्वेवैतत्संवत्सरे दृष्टं भवति । कस्मिन्नु खल्वेनत्काले
I. 69. 6. समुत्थापयेदिति । या याषाढ्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या³ भवति या वसन्तसंवत्सरस्य पुनर्वसुभ्याꣳ संपद्यते तस्यामादधीतेति । तस्या उपवसथेऽरण्योरग्नीन्समारोप्योद्वसाय⁴ मथित्वाग्नीन्विहृत्योद्वासयेद्वाग्नीन्समारोप्य⁵ गच्छेत्पुनरेतदग्न्यगारꣳ⁶ संस्कारयेदन्यद्वा नवं कारयेत्पुनरेतानि यज्ञ-
I. 70. 16. पात्राणि संलेखयेदन्यानि वा नवानि कारयेत्पुनर्निष्कृतो रथो दक्षिणेति पुनःसंस्कृत एवैष उक्तो भवति । पुनरुत्स्यूतं

---

१ Thus again (and cp. XXIV, 12: 197, 1) Ben Be G, the Viv. and Vc (twice); अभ्यासिषि H U Vt and Rudradatta on Āp. V, 26. 3. D and C are defective. Here Bhavasvāmin remarks: अभ्यामिषि अभ्यस्थिषः (Var. अभ्यस्थाःषि)। यमरमनमातां सक् चेति (Pāṇ. VII, 2. 73). स आगमो अभ्यासिषीति भवितव्यं। वर्णव्यत्ययेन सकारस्य मकारः स्यात्। दीर्घो ऽपि धनमरीचादिना।

२ Thus all; probably the original reading was: पुत्रो मे ऽम्रियतेति।

३ Instead of पुरस्तात् G H Be उपरिष्टात्।

४ Thus Be Viv.: ॰समारोप्यो॰ H Ben C Vt.

५ Instead of ॰द्वासये॰ one copy of the Viv. and Vt: ॰द्वासिये॰, another copy of the Viv.: ॰द्वासनै॰। — The reading ॰ग्नीन्समारोप्य is uncertain: thus read H G U C D, ॰ग्नीन्समरोप्य Be, ॰ग्नीरोप्य Ben, ॰ग्नीनरोप्य Vt (pr. m.), ॰ग्नीनवोप्य Vt (sec. m.) Vc. The Viv. gives the periphrase: तथैवाग्नीनुत्कृष्य, cp. Āp. V, 27, 3.

६ Thus Ben U (pr. m.) Vt, पुनरेवाग्न्य॰ G H Be U (sec. m.).

वाय इति पुनःसंस्कृतमेवैतदुक्तं[1] भवति । पुनरुत्सृष्टो ऽनड्वानित्यपशीर्षगव एवैष उक्तो भवत्यथेमान्युपांशुधर्माणि भवन्ति यथैतदग्न्याधेयं पुनराधेयं पितृयज्ञो दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्योपसदः प्रातरनुवाकः पत्नीसंयाजा[2] अवभृथ उदयनीयोदवसानीया चितिप्रणयनीयं त्वाष्ट्रो यूपविरोहणीयो ऽष्टापदी[3] गर्भवती[4] च[4] । सहकारिप्रत्यया[5] भवन्ति[5] । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ १८ ॥

. 2. सर्पराज्ञिया[6] अग्निर्गार्हपत्यमादधातीत्यपोद्धृत्य घर्मशिर एतस्य स्थाने सर्पराज्ञीरावपेदित्येनोपस्थाय पौनराधेयिकेनोपतिष्ठेत । विद्धमत ऊर्ध्वमीजानस्य पुनराधानस्य संनये३ न३[7] संनये३दिति[7] । संनयेदित्येक आहुरथ हैक आहुर्न संनयेदिति । शरीरसंस्पर्शी च यज्ञो भवति यदेव[8] पुनर्य-

१ उक्तं supplied by me.

२ Thus Ben U (pr. m.) D C, ॰याजाः अवभृ॰ Vc, ॰याजोऽवभृ॰ G H Be U (sec. m.).

३ ष्टापद्यै G and U (sec. m.) Be.

४ Thus D C U (pr. m.) Vt : गर्भ इति G and U (sec. m.) Be; गर्भवती इति च Ben, गर्भवति च H

५ ॰कारी U (sec. m.) D.— ॰प्रत्ययाद्भव॰ (॰यात् भव॰) Vt Vc. and Be : the word occurs also II. 2 : 35. 16.

६ Thus G U D C Ben V ; ॰राज्ञीया Be, सार्पराज्ञिया H.

७ Plutimark only in Ben U Vt.

८ Thus Ben U D V ; यदेव G H, यदेन Be, यद्वैव C.

I. 70. 12. ञेताश्च संनयेच्छताक्षरा भवन्तीत्यक्षरपङ्क्त्य[1] एतास्तस्य एकैका
I. 71. 12. पञ्चविꣳशत्यक्षरा । तच्छतमथेदं तृतीयाधेयं[2] । कतरत्तु
खल्विदमुपनिश्रयतीत्यग्न्याधेयं वा पुनराधेयं वेत्यग्न्याधेय-
I. 72. 1. मित्येव ब्रूयाद्यथापहृताग्नेर्नष्टारणीकस्य च[3] ब्रह्मौदनेनैव प्रति-
पद्यते । सिद्धमग्न्याधेयम् । ॥ १९ ॥ दशमः ॥

I. 1. 4. अथेमौ दर्शपूर्णमासौ पौर्णमास्युपक्रमावमावास्यासꣳस्था-
वाचार्या[4] ब्रुवते । तत्रोदाहरन्त्यूर्ध्वं मध्यरात्रात्पौर्णमास्यां
चन्द्रमाः पूर्यते । स एतं चापररात्रं पूर्णो भवति सर्वं चाह-
रुत्तरस्याश्च रात्रेरा मध्यरात्राद्यामावास्याया[5] उपवसथीये
ऽहन्यूर्ध्वं मध्यंदिनाच्चन्द्रमसमादित्यो लभते । स एतं चापरात्रं
लब्धो भवति सर्वां च रात्रिमुत्तरस्य चाह्न आ मध्यंदिनात्तꣳ
सन्धिमभि[6]यजेतेति । रात्रिरेव पौर्णमास्याꣳ संधेया भवत्य-
हरमावास्यायां । द्वे पौर्णमास्यौ द्वे अमावास्ये । पूर्वांपूर्वां पौर्ण-
मासीमुत्तरामुत्तराममावास्यां । या पूर्वा पौर्णमासी सानुमति-

---

१ ॰पंक्त्य H Be G Ve; ॰पंक्त्या Ben Vt, ॰पंक्तय U C, पङ्क्तय D; cp. TS. I, 5, 2, 1; the four akṣarapaṅktis are TS. IV, 4, 4, w-z.

२ Thus G Be Ben the Viv. (and thus is to be read also III, 3 : 71, 17 instead of तृतीय चाधान); तृतीयमग्न्याधेयं H U D C V.

३ Found in Ben D G U C only.

४ Thus U G D C Be V and the Viv.; पौर्णमासोप॰ H Ben, see also Pitṛmedhasūtra I, 1 : 16.

५ या found in Be G (sec. m.) U and the Viv.

६ ॰मभितो G and U (sec. m.).

योत्तरा सा राका या पूर्वामावास्या सा सिनीवाली योत्तरा सा कुहूर्गायत्री वा अनुमतिस्त्रिष्टुब्राकेति पौर्णमास्ये नामधेये जगती सिनीवाल्यनुष्टुप् कुहूरित्यमावास्यायै नामधेये । ॥ २० ॥

अथायं चन्द्रमाः षोडशकलस्तस्य[1] पञ्चदशभिः[1] पञ्चो[1]ऽभिविहितो[1] भवति । षोडशी त्वियं कला बहुधा विप्रविष्टा ब्राह्मणेष्वप्स्वोषधीषु वनस्पतिषु पशुष्विति । स यदेतानि यज्ञे क्रियन्ते तेनैषा संभ्रियते । ऽथोपवसथस्थानानि चतुर्दशी पञ्चदशी षोडशी । न तु त्रयोदशी सप्तदशी भवतः । सो ऽयमाहिताग्निरुपवसथीये ऽहन्पुरा प्रातरग्निहोत्रात्पिञ्जूलानुपसादयेदन्वाधानार्थान्व्रतोपायनीयं[2] पाचयीत । तस्याग्नितौ भवतः । सर्पिर्मिश्रं दधिमिश्रमक्षारलवणमपिशितं[3] । सर्वमेवैतदहः[4] कोशीधान्यं[5] वर्जयेदन्यत्र तिलेभ्यस्तस्य ब्राह्मणं प्रति-

---

१ Thus Be H, G and U (sec. m.); ०कलः स षोडशभिर्वपञ्चोभिवि० D C; ०कलः शभिर्वपञ्चोभिवि० Ben; ०कलः स पंचदशभिर्वपञ्चोभिर्वि० Vt; Vc: शुक्लपक्षे स चन्द्रमाः पञ्चदशभिः पञ्चोभिस्तिथिभिः प्रतिपत्प्रभृतिपौर्णमासीपर्यन्तैः विभक्तः कल्पितो भवति ।

२ Thus (पिंजूलान्) U H D C and a citation by Sāyaṇa; पिंजालन् Be Vt Vc, पिंजूलानि the Viv., पिञ्जलान् Ben G. Sāyaṇa: कूर्चकाष्ठविशेषान्, Veṅkateśvara: कूर्चकाष्ठानि, Bhavasvāmin: काष्ठानि कूर्चानि ।

३ Thus (अक्षारलवणम्) Be D and a citation by Sāyaṇa; ०क्षारलव० H, ०क्षारलवण० G U C, Vt, Vc.

४ Thus H G Be U (sec. m.) and a cit. by Sāyaṇa; अह om. Ben D C V.

५ Thus (and cp. II. 20 : 67, 1) G Ben, कोशी(षि)० D C U H V Be and a citation by Sāyaṇa.

प्राश्नीयान्नैतदहः शूद्रायोच्छिष्टं दद्यात्पत्न्या एवैतदहरुच्छिष्टं दद्यान्नासन्द्याꣳ शयीत न स्त्रियमुपेयात्कामं त्वेवोपरि शयीत स्त्रियं त्वेव नोपेयाद्व्रतचारी त्वेव स्याद्यदि केशश्मश्रु वापयिष्यमाणः स्यात्केशश्मश्रु वापयित्वा लोमानि सꣳहृत्य नखानि निकृन्तयीत स्नायादभ्यञ्जीताञ्जीत दीक्षायै रूपं कुर्वीता-

I. 1. 5; III. 3. 4. ग्नीनन्वादध्याद्दपक्षं कृत्वा गार्हपत्यमूर्ध्वमुरन्वाहार्यपचनं प्रक्ष आहवनीयं तिष्ठन्नग्नौ निगदेदिति ॥ २१ ॥ एकादशः ॥

अन्वाहिताश्चेदग्नय उद्वायेयुः सवनीयं गार्हपत्यस्याहवनीय उद्वाते भस्मोद्वाप्य शकृत्पिण्डेन परिलिप्य ज्वलन्तमाहवनीयमुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ यद्यन्वाहार्यपचन[1] उद्वायेदेवमेवैनꣳ हरेदनार्ता ह्येषा देवता यदन्वाहार्यपचन इति पुनरन्वाधाय व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथ

II. 193. 17. sqq. यस्याग्निमनुद्धृतꣳ सूर्यो ऽभ्यस्तमियादभ्युदियाद्वा यथासूत्रं[2] वा कुर्यादपि वा संतनीं[3] जुहुयान्मनो ज्योतिर्जुषतां यच-स्मिन्प्रपन्नत इत्येते स्रुवाहुती हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्यस्तमिते वारुणीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेताथाभ्युदिते मैत्रीꣳ स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा व्याहृतीभिरुपतिष्ठेत व्याहृतीभिरेवान्वाहार्यपचनमंधारयोरग्निषु समारूढेष्वात्मनि

---

१ यदन्वा॰ Ben H, यथन्वा॰ B G U, यद् om. C.

२ See XIV, 24 : 193, 19 sqq.

३ Thus (cp. III, 14 : 84, 9) Be G D U; संततिं H, संततीं C, संतति Ben.

वाध्वगते न प्रायश्चित्तमाचार्या ब्रुवते । तथोदाहरन्ति काममात्मनि समारूढेष्वरण्योरुपावरोह्य मन्थेदपि वामात्यं विहृत्य[१] तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं विहृत्याग्नीनन्तरारण्यौ[२] निधाय जुहुयात् । ॥ २२ ॥

यथा राजविग्राममेवं[३] निर्मन्थ्यो वृथाग्नेस्तस्मिन्नेके[४] ब्रुवते । यावति कृष्णमृग उपविशेत्तावदवरार्ध्यो[५] ऽध्वगतो[५] विहारो । ऽग्नीनन्वादध्याद्धुतमुपेयाद्धुतोपेतस्य पर्णमयामामाचक्षयादेतदया-

१ Ben H U D मथित्वा instead of विहृत्य; विहृत्य मथित्वा Be; G om. pr. m. विहृत्य, sec. m. मथित्वा ।

२ Thus H Be G D U (sec. m.); Ben U (pr. m.) ins. मथित्वा before विहृत्य ।— ऽन्तरारण्यौ Be G U, ऽन्तरारणि Ben H, ऽन्तरारणी D. In C this whole passage runs as follows: अपि वामात्यं मथित्वा तस्मिन्नुपावरोह्य जुहुयादथारण्योः समारूढेषु मथित्वाग्नीन्विहृत्य जुहुयादपि वामात्यं मथित्वा विहृत्याग्नीनन्तराग्नी विधाय जुहुयात् ॥ २२ ॥ Cp. also Rudr. on Āp. IX. 3. 3.

३ राजा॰ Ben C and one copy of the Viv.; this seems to be the better reading.

४ Thus Ben D U (pr. m.) C and the Viv.; मथ विह॰ Be H G U (sec. m.). About the meaning of these words I am uncertain.

५ Uncertain reading. G as given in our text; ॰वराध्योऽध्वगतो H; ॰वरार्ध्योऽध्वगतो U; ॰परार्ध्याध्वगते C; ॰पराध्योऽध्वगते Ben; ॰वरार्ध्योऽध्वगतो Be; ॰परार्ध्योऽध्वगतो D. The Vivaraṇa runs: तावदवरार्ध्यो जघन्यावकाशम् अयो न (one copy om. न) भवति अर्थं हस्त विक्रमेष्वित्याद्यपरविहरण- (॰विहार॰ another copy) भूमिक्रमः ।

नुपूर्व्यं भवत्यथेमानि[1] त्रीणि पलाशशाखानि भवन्ति सच्छाखो लोमशाखो शततिरिति । लोमशाखश्चैवैषा[2] छेत्तव्या भवति । यावन्मात्रे गौर्निकर्षेत[3] न[3] तत[3] ऊर्ध्वं छिन्द्यादपशाख्यात ऊर्ध्वं स्यात् । यद्यु हाग्निहोत्रोच्छेषणात्प्रमाद्येत्तत्पुनरेवाग्निहोत्रं[4] जुहुयादथेमाः सांनाय्यदुहः षड्वमाः[5] समाम्नाता भवन्ति । तासेन्निन्न एव स्युः प्रथमां वोत्तमां वा चतुर्विग्टह्णीयादथ चेद्वे एव स्यातामितरेतरां त्रिस्त्रिर्विग्टह्णीयादथ

I. 5. 5. चेदेकैव स्यात्तामेव षड्कृत्वो विग्टह्णीयादित्युदवागनन्वारभ्योत्तरा[6] दोहयेदित्यपरिमितानामेवैतदुक्तं[7] भवतीति । ॥ २३ ॥

द्वादशः ॥

I. 6. 2. द्वादश द्वन्द्वानि दर्शपूर्णमासयोस्तानि संपाद्यानीति । स्फ्यश्च कपालानि चेति पञ्च । वत्सं चोपावसृजत्युखां चाधिश्रयतीति सप्त । तानि द्वादशामावास्यायामेवैतत्संनयत[8]

१ Only Be has इति after भवति ।

२ Thus U (sec. m.) and a citation by Sāyaṇa; एव om. D Be C H G; एवैषा om. Ben.

३ Equally uncertain. निकर्षेतनतत U (sec. m.), निकर्षेत न तत a citation by Sāyaṇa; निकषवेतत G D, निकषेततत Ben. निकर्षयेत C, निकर्षेतनत Be U (pr. m.), निकषेतत H.

४ Thus G U; प्रमाद्येतपु° Ben C D, प्रमाद्येत्पु° Be, प्रमाद्येत्पु° the other MSS. The Viv. om. तत्, as also Rudr. on Āp. I. 11. 1.

५ षड्वराः D C and a cit. by Sāyaṇa.

६ After ग्टह्णीयात् G and U (pr. m.) ins. त्रिर्मन्त्रेण त्रिस्तूष्णीम् ।

७ दोहयत्य° instead of दोहयेदित्य° Be G U; दोहयिमादित्य° C.

८ एव om G and U (sec. m.), H Be.

उपपद्यते नासंनयतो । ऽथेयं दार्शपौर्णमासिकी[1] वेदिर्यजमानमात्री भवत्यपरिमिता वा । यथासन्नानि हवींषि संभवेदेवं तिरश्ची । प्राचीं वेद्यंसावुन्नयत्याहवनीयस्य परिगृहीत्यै । प्रतीची श्रोणी निहरति गार्हपत्यस्य परिगृहीत्यै । पुरस्तादंहीयसी पश्चात्प्रथीयसी मध्ये संनततरा भवतीत्येवमिव[2] हि योषेति । तस्यै वदतीयतीं खनति[3] प्रजापतिना यजमानमुखेन संमितामा प्रतिष्ठायै खनतीति । द्व्यङ्गुलं खयेत्येकेषां । त्र्यङ्गुलं खयेत्येकेषां । चतुरङ्गुलं खयेत्येकेषां । सीतामात्रीत्येकेषां । रथवर्त्ममात्रीत्येकेषां । यावत्पार्ष्ण्यै श्वेतमित्येकेषामेतदेव सदन्येषामनुनिक्रान्ततरं भवति । नैता मात्रा अतिखनेद्दक्षिणतो वर्षीयसीं करोति । पुरीषवतीं करोति । प्राचीमुदीचीं प्रवणां निस्तिष्ठन्तीतीयन्तं[4] गृह्णातीति प्रस्तरस्य वदति । ॥ २४ ॥

संनखमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषां । विप्रादुको[5] ग्रहीतव्य

---

१ दर्शपूर्णमा° G, दर्शपौर्णमा° Be; cp. V. 5: 133. 13.

२ इति found in H G U only.

३ G Ben H and a citation by Sāyaṇa ins. इति, but cp. TS. II. 6. 4. 2, TBr. III. 2. 9. 10.

४ Thus Ben U (pr. m.) and a citation by Sāyaṇa; निमिष्ठतीतीयंतं D H C, निखिद्यतेतीयंतं U (sec. m.) G Be

५ Thus H U (pr. m.) and Sāyaṇa (twice, in a citation); विप्रादको Ben, विप्रादुको Be G U (sec. m.), the Viv.; C D om. this passage Sāyaṇa (and Bhavasvāmin) remarks: विप्रादकः विगतप्रदेशः प्रदेशमात्रो मूलमित्यर्थः, Bhav. adds: सर्वेण मूलेन ग्रहीतव्या ।

इत्येकेषाꣳ । स्रुग्दण्डमात्रो ग्रहीतव्य इत्येकेषाꣳ । स्रुवदण्डमात्रो
ग्रहीतव्य इत्येकेषामुर्वस्थिमात्रो[1] ग्रहीतव्य इत्येकेषामङ्गुष्ठपर्वणा[2]
संमितो[2] ग्रहीतव्य इत्येकेषामपरिमितो ग्रहीतव्य इत्येकेषा-
मियतीर्भवन्तीति समिधां वदति । प्रादेशमात्रीरेवैता उक्ता
भवन्त्यनेन संमिताः कार्या इत्याहुरनेन ह्यग्रे प्रजापतिः प्रजा
I. 6. 11. असृजतेति । किंदेवत्ये उ खलु पवित्रे किंपूते भवत इति ।
वैष्णवी वायुपूते इत्येव ब्रूयादनखच्छिन्ने स्यातां । प्रणीताः
प्रणयन्ननयापः प्रणयामीति पृथिवीं मनसा ध्यायेत्समान्येतानि
कुर्यात्प्रणीता आहवनीयं ब्रह्माणमिध्माबर्हिरिति यज्ञस्य शिर
I. 8. 18. इत्येतदाचक्षते । किंप्रोक्षिता उ खलु प्रोक्षण्यो भवन्तीति ।
विज्ञायते ब्रह्मवादिनो वदन्त्यद्भिर्हवींꣳषि प्रौक्षीः केनाप
I. 9. 11. इति । ब्रह्मणेति । ब्रह्मप्रोक्षिता एव भवन्ति । हविष्कृदेहीति
ब्राह्मणस्य वदति हविष्कृदागहीति राजन्यस्य हविष्कृदाद्रवेति
वैश्यस्य । हविष्कृदेहीति पर्जन्य एवैष उक्तो भवत्यथाप्युदा-
I. 9. 12. हरन्ति हविःसꣳस्कारीमेवैतदाहेति[3] । दृषदुपले दृषारवेणोच्चैः
समाहन्तीति । विज्ञायते ब्राह्मणमुच्चैः समाहन्तवा आह

१ Thus (उर्वस्थि, not ऊर्वस्थि) all. Sāyaṇa remarks: छान्दसो ह्रस्वः ।

२ Thus Sāyaṇa (cit.), °पर्वमात्रो Ben, °पर्वडर्संमितो Be G, °पर्व-संमितो U G (sec. m.), °पर्वसंमितो H. Sāyaṇa comments: अंगुष्ठस्य पर्वः पर्व पर्वणा संमितः अंगुष्ठपर्वपरिमाण इत्यर्थः ।

३ Thus Ben Sāy., °संस्कारामे° D C, °संस्कारिमे° U (pr. m.), °संस्कारिणमे° Be H G U (sec. m.). Sāyaṇa remarks: हविःसंस्कारिणमु मुख्यं हविष्कृतं इति संस्कारीमिति छान्दसः ।

विजित्यै। यावन्तो ऽस्य भ्रातृव्या यज्ञायुधानामुद्यतानामुप-
द्रष्टारस्ते [1]पराभवन्तीति। द्विर्द्विर्दृषदि सकृत्सकृदुपलायां[2]।
नवकृत्वः संपादयतीति विज्ञायते। ॥ २५ ॥ त्रयोदशः ॥

अपाग्ने ऽग्निमामादं जहीति। को नु खल्वामाद्भवती-
त्यपराग्निरेवैष उक्तो भवति। निष्क्रव्यादꣳ सेधेत्यादहनाग्नि-
रेवैष उक्तो भवत्या देवयजं वहेत्याहवनीय एवैष उक्तो भवति।
को[3] नु[3] खलु कव्यवाहन इत्यन्वाहार्यपचन इत्येव ब्रूयाद्वि-
ज्ञायते यदग्ने कव्यवाहन पितॄन्यक्ष्यृतावृध इति। कुतो नु
4. खलु पिष्टानि संवपेत्कृष्णाजिनादित्येव ब्रूयात्संवपन्पिष्टानि
वाचं यच्छति। तामविद्वांसः[4] श्रपयतेत्येव वाचं विसृजते।
यो विदग्धः स नैर्ऋतो यो ऽशृतः स रौद्रो यः शृतः स
3. सदेव इति। साधुशृतꣳ श्रपयतीत्येवेदमुक्तं भवति। सं
ब्रह्मणा पृच्यस्वेति। विज्ञायते वाग्वै ब्रह्म[5] वाचैवैनमेत-
16. त्संपृणक्ति। क उ खलु हविः शृतꣳ[6] श्रपयत इति। यदेवै-
तदाप्येभ्यो[7] निनयत्येकताय स्वाहा द्विताय स्वाहा त्रिताय

---

1 U (sec. m.) ins. सर्वं but cp. TBr. III. 2. 5. 9.

2 द्विः and सकृत् once H Sāy.; सकृत् once G.

3 Thus Ben C D U (pr. m.), Sāyaṇa; क उ H, क उ Be U (sec. m.), क G.

4 With the visarga Ben G U D C Sāy., without Be H; I. 10: 13. 9 is to be corrected accordingly.

5 ब्रह्म H Be G U (sec. m.).

6 श्रुतं G D C U (sec. m.), Sāyaṇa (cit.).

7 Thus Ben U (pr. m.), Sāyaṇa (twice); यदेवैतद्वाप्ये° D C, यदेवै तमाप्ये° Be U (sec. m.), यदेवैतमाप्ये° G H.

स्वाहेति । को नु खल्वेकतः को द्वितः कस्त्रित इति । पिता पितामहः प्रपितामह इत्येके । पृथिव्यन्तरिक्षं द्यौरित्येके । ऽग्निरादित्यो वैद्युत इत्येके ॥ २६ ॥

अग्नेस्त्रयो ज्यायाꣳसो भ्रातर आसन्नित्येक[1] । ऋषय एतन्नामधेया[2] बभूवुरित्येके । ते देवा आप्त्यमसृजतेत्याप्त्य-नामधेया[3] देवा भवन्ति । क उ खलु पौर्णमास्यां पितृभ्यो
I. 19. 19. दीयत इति । यदेवैतच्छ्रोण्योर्निनयतीति[4] । किमभिघारितं
I. 87. 2. नु खल्वाज्यं भवतीति । सत्याभिघारितमित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते
I. 87. 4. सत्येन त्वाभिघारयामि तस्य ते भक्षीयेति[5] । पञ्चानां त्वा वातानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यनुदिष्टं वाता । विष्वग्वात एवैषां पञ्चमो भवति । पञ्चानां त्वर्तूनां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति हेमन्तशिशिरावत्र समासं गच्छतः । पञ्चानां त्वा दिशां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीतीयमेवासावूर्ध्वा दिक् पञ्चमी भवति । पञ्चानां त्वा पञ्चजनानां यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीति देवा मनुष्या असुरा राक्षसा । गन्धर्वा एवैषां[6] पञ्चमा भवन्ति । चरोस्त्वा पञ्चबिलस्य यन्त्राय धर्त्राय गृह्णामीत्यय-

---

१ Thus (॰त्येके) C only, ॰त्येवे all the other MSS. and cit. by Sāy.

२ एवंनाम॰ Ben C D; ऋषयस्तांनाम॰ Be.

३ Thus G H Be U (sec. m.), ॰त्याप्त्यानाम॰ Ben D C U (pr. m.) Sāyaṇa.

४ Thus G U D C and cit. Sāyaṇa यद्देवै॰ Ben, यद्देवैन॰ Be.

५ इति om. G.

६ Thus Ben U D C, एषां H Be G, एवेषां a cit. by Sāyaṇa.

मेवैष आकाशस्तृतः पञ्चबिलो भवति । दिशो ऽस्य पञ्च बिलानि भवन्ति वायुर्मर्चणमित्यथाप्युदाहरन्ति संवत्सर एवापि चरुः पञ्चबिलो भवत्यृतवो ऽस्य बिलानि भवन्ति वायुर्मर्चणमिति । ॥ २७ ॥ चतुर्दशः ॥

अथाध्वर्योश्च होतुश्च प्रपदनमन्तरेण वेद्युत्करौ प्रागावृत्तो[१] ऽध्वर्युः प्रपद्यते प्रत्यगावृत्तो होताध्वर्युरनन्तरो ऽग्नेः स्यादार्षेयमसंप्रजानानस्य प्रवरं ब्रूहीति मनुष्वद्भरतवदनुवदित्येव ब्रूयाद्विज्ञायते मानव्यो हि प्रजा इति ब्राह्मणं । पुरोहितप्रवरो[२] वा[२] राज्ञो । ऽथाप्रज्ञातबन्धुराचार्यामुष्यायणमनुब्रवीताचार्यप्रवरमु[३] हैव[३] प्रवृणीताथ होतारं प्रवरयेत्पयसा दैवतमभिवर्धयेद्ध्रुवा स्विष्टकृतं व्यतिषज्यैवाङ्गुली[४] अवद्येदङ्गुष्ठपर्वमात्राणि[४] दैवतान्यवदानानि भवन्ति ज्यायांसि सौविष्टकृतान्यैडानि च । चतुर्धाकरणानि[५] मध्ये[५] प्रतिष्ठन्ति[५] । कृत्वा

१ प्राञ्चाट० G U.

२ Thus Be U (pr. m.) Sāyaṇa; ०प्रवरोव C D. ०प्रवरेव (omitting वा) H Be G (sec. m.) U (sec. m.). Is राजा to be read?

३ थाप्रज्ञात० G (sec. m.) D C U, the Viv. and Sāyaṇa; थप्रज्ञात० Be Ben H G (pr. m.).— ०बंधोरा० C and Sāyaṇa.— ०ब्रवीत० all (Sāyaṇa alone ०ब्रुवीत), cp. Āp. XXIV. 10 17. — ०प्रवरमुचैव C D and Sāyaṇa; ०प्रवरमुचवै G (sec. m.) U (pr. m.), ०प्रवरमुवै Ben, ०प्रवरमनुवैव Be U H; cp. Āp. l. c.

४ Thus G U D C and Sāyaṇa; ०वाङ्गुली चाव० H Ben, वाङ्गुलीरव० Be. The Viv. also has the dual.

५ These words are effaced in G.

I. 26. 8. छिद्रहतङ् स्रुचमद्भिः पूरयित्वान्तःपरिधि निनयेद्वैश्वानरे
हविरिदं जुहोमीति । किमु खल्वनुदितं[1] भवतीति प्रागा-
मृपाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयात् ॥ २८ ॥

किंदक्षिणमग्निहोत्रं दर्शपूर्णमासौ काम्या इष्टयः पशुबन्ध
इत्यु पदोहदक्षिणमग्निहोत्रमित्येके । अरावदक्षिणमग्निहोत्र-
मित्येके । यत्सायं जुहोति रात्रिमेव तेन दक्षिण्यां कुरुते ।
यत्प्रातरहरेव तेन दक्षिण्यं कुरुते । यत्ततो ददाति सा
दक्षिणेति । यदहोरात्रयोर्ददातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथ दर्शपूर्ण-
मासयोरन्वाहार्यस्य पुरोडाशस्य च[2] चतुर्धाकरणं । विज्ञायते[3]
दक्षिणैवास्यैषाथो यज्ञस्यैव छिद्रमपिदधातीति । यथैवाद:[4]
सौम्ये ऽध्वर आदेशमृत्विग्भ्यो दक्षिणा नीयन्त एवमेवापि
II. 120. 4. दक्षिणं पुरोडाशं चतुर्धा कृत्वा बर्हिषदं करोति । वासोदक्षिणाः
काम्या इष्टयो या[5] अनादिष्टदक्षिणा[5] । गोदक्षिणः पशुबन्धो ।
III. 32. 10. नित्यो ऽन्वाहार्यो । अथो एतच्छालीकेः कथं वेदयन्ते पत्नी-
संयाजेषु सर्व एवोत्तरेण गार्हपत्यं परिक्रामेयुरित्यनभ्यावृत्यै-
वाथ पत्नीकरणहोमो होतव्यो भवत्यथ हैके राकां च सिनी-
वालीं च कुहूं चानुमतिं च पत्नीहोमं च नारिष्ठौ च होमौ

---

१ °हितानि H U G (pr. m.) Ben, °हिता C.

२ Given by U (pr. m.) only and by Sāyaṇa in a citation.

३ See TS. I. 7. 3. 1.

४ यथैवद Ben, यथापि Be.

५ Thus Ben G (sec. m.), याश्चानादि° H U D C G (pr. m.), इष्ट्य आनादि° Be; cp. XIII. 1: 120. 4.

पुरस्ताद्धृदयपतेरुपजुहोति सं पत्नी पत्या सुकृतेन गच्छतां यज्ञस्य युक्तौ धुर्यावभूताम् । संजानानौ विजहतामरातीर्दिवि ज्योतिरजरमारभेताꣳ स्वाहा ॥ दश ते तनुवो यज्ञ यज्ञियास्ताः प्रीणातु यजमानो घृतेन । नारिष्ठयोः प्रशिषमीडमानो देवानां दैव्येऽपि यजमानोऽमृतोऽभूत्स्वाहा ॥ यं वां देवा अकल्पयन्नूर्जो भागꣳ शतक्रतू । एतद्वां तेन प्रीणानि तेन तृप्यतमꣳहहौ स्वाहेति ॥ २९ ॥ पञ्चदशः ॥

अथेदमग्निहोत्रꣳ सायमुपक्रमं प्रातरपवर्गमाचार्या ब्रुवते । तस्योदाहरन्ति ज्योतिषी इमे संनिपतिते भवत आदित्यश्चाग्निश्च । ते न व्यवेयात्सायमाहवनीयमुद्धरन्पुरस्तात्प्रत्यङ्मुखो निवपेत्प्रातराहवनीयमुद्धरन्पश्चात्प्राङ्मुखो निवपेत्सायमग्निहोत्रꣳ होष्यन्नग्रेण परीत्य जुहुयात्प्रातरग्निहोत्रꣳ होष्यन्नपरेण परीत्य जुहुयादेवमप्येते ज्योतिषी अव्यवेते भवतो ऽथायमुद्धरण-मन्त्रो वाचा त्वा होत्रा प्राणेनोद्गात्रा चक्षुषाध्वर्युणा मनसा ब्रह्मणा श्रोत्रेणाग्नीधैतैस्त्वा पञ्चभिर्दैव्यैर्ऋत्विग्भिरुद्धरामि भूर्भुवः सुवरुद्ध्रियमाण उद्धर पाप्मनो मा यदविद्वान्यच्च विद्वाꣳश्चकार । अह्ना यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति सायꣳ । रात्रिया यदेनः कृतमस्ति पापꣳ सर्वस्मान्मोद्धृतो मुञ्च तस्मादिति प्रातरग्निं निदधात्यस्तताहुति-मस्ततायां जुहोम्यग्निं पृथिव्यामस्ततस्य जित्यै । तथान्तं[1]

१ Corrected ; वेत्रा॰ MSS.

काममितो जयेम प्रजापतिर्ँ प्रथमो जिगायाग्निमग्नौ वैश्वानरे ऽग्नतं जुहोमि स्वाहेति सायर्ँ सूर्यमग्नौ वैश्वानरे ऽग्नतं जुहोमि स्वाहेति प्रातरेतद्ध[1] वा अग्नेरग्निहोत्रं पयोहोम-
I. 73. 7. मितरद्धोम्यन्यथाहितमग्नीन्परिषिच्य हुत्वाचमनीयमेवैकं परिषिञ्चेद्धाव्यर्ँ सैव हुत्वा चाहवनीयमेवैकं परिषिञ्चैव परिषिञ्चेदित्येतदपरमथेदं परोक्षोपस्थानं भवतीहैव सन्तश्च सतो वो अग्नयः प्राणेन वाचा मनसा बिभर्मि। तिरो मा सन्त-
I. 77. 6. मायुर्मा प्रहासीज्ज्योतिषा वो वैश्वानरेणोपतिष्ठ इत्यथेमार्ँ समिधं प्रवसतस्तूष्णीमभ्यादध्यात्प्रवसन्याजमानं[2] कुरुते ॥३०॥

अथेमर्ँ समस्तहोमं यायावरधर्मेण विद्यमानमाचार्या ब्रुवते तत्रोदाहरन्ति यायावरा ह वै नामर्षय आसर्ँस्ते ऽध्वन्यग्न्याभ्यर्ँस्ते[3] समस्तमजुहवुस्तस्माद्यायावरधर्मेणाध्वनि[4] समस्तर्ँ होतव्यं तस्मान्निमित्तो[5] होमः सर्वेष्वनेन वा निमीलनेन वोपसमाधानेन वान्तर्दध्यात्स्थूद्रगव्या[6] अग्निहोत्रं

---

१ च ins. Be G (sec. m.); C om. च (प्रातरेतद्धा)।

२ प्रवसन्त्या० G (sec. m.) and the Viv.

३ Thus Ben H U D G (pr. m.), ०ध्विन्य० (i.e. ०ध्वन्य० ?) Be G (sec. m.). Instead of ०न्याभ्यन् Be ०न्याभ्यन्।

४ ०धर्ष्विनि Be G (sec. m.).

५ Uncertain; ०स्मान्निमित्तो Be C D U G (pr. m.), ०स्मिन्निमित्तो G (sec. m.), ०स्मान्निमित्तो Ben H.

६ Conjecturally; ०द्रव्याया च० H G (pr. m.) U (sec. m.), ०द्राव्याया च० Ben D C U (pr. m.), ०द्रव्यापि० Be G (sec. m). Probably we have here the genit. (dative) of ०गवी, cp. चषपवगवी, मधुगवी।

जुहुयान्नाहितायै न मृतवत्सायै न वत्सायै न वाष्किन्यै[1] न वान्यायै न वान्यवत्सायै नानुदेश्यप्रतिगृहीतायै[2] नानुस्वरणी-प्रतिगृहीतायै[3] नैकस्मै दुग्धेन बहवो जुहुयुर्न बहूनामेवैको[4] दुग्धं लभमानस्योपसादनप्रभृति स्कन्नानुमन्त्रणं भवति दीप्यमानेष्वहूयमानेषु[5] यावन्त्यग्निहोत्राण्यभ्यतिक्रान्तानि[6] स्यु-स्तानि प्रतिसंख्याय प्रतिजुहुयात्स यद्यनस्तमिते जुहुयात्पुन-रेवास्तमिते जुहुयादथ यदि महारात्रे जुहुयात्पुनरेवोषसं जुहुयादिति ॥ ३१ ॥ षोडशः ॥

कथमु खलु जीवपितुः पिण्डदानं भवतीति येभ्य एव पिता ददाति तेभ्यः पुत्रो ददाति द्वाभ्यां जीवपिता दद्यात्त्र्येकस्मै जीवपितामहो ददाति न जीवन्तमतिदद्या-दित्येके पितृव्यस्य चेत्सगोत्रस्य दायमुपयच्छेत[7] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति यस्मिन्काले पित्रे पिण्डं ददाति

---

१ Emended; वशान्यायै Be G Ben U, वाम्यायै H D, वाष्कलायै C.

२ I am uncertain if we are to read here also यमूदेश्य (cp. XXIV. 13: 197. 6); नानुदेश्य° Be Ben C D, °नानुदेश्य° G U, नानुवेश्य° H; यमुदेश्य one copy of the Viv., यमूदेश्य another.

३ These words found in Ben D C U only; they are mentioned in the Vivaraṇa.

४ एव effaced in G.

५ Thus Be H G; °मानेष्वहूय° D C, °मानेष्वहुय° Ben U; cp. Rudradatta on Āp. IX. 8. 5.

६ स्युः om. Ben U (pr. m.) C.

७ यच्छेत G (sec. m.) only; cp. XX. 10: 23. 12.

तस्मिन्काले ऽस्य पिण्डं निपृणुयाद्य चेदसगोत्रस्य दायमुप-
यच्छेत[1] कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । स्वेभ्यो दत्त्वा प्रतिवेशं
बर्हिः स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थाली-
पाकꣳ श्रपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्यात्कथमु खलु
पुत्रिकापुत्रस्य पिण्डदानं भवतीत्येतत्ते ऽमुष्मै तत मम पिता-
मह ये च त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्मै पितामह मम प्रपितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते ऽमुष्मै प्रपितामह मम प्रप्रपितामह[2] ये च
त्वामन्विति । प्रविदानकल्पेन वा दद्यात्स्वधा पितृभ्यः पृथिवी-
षद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो ऽन्तरिक्षसद्भ्यः स्वधा पितृभ्यो दिविषद्भ्य
इति । पितुश्चेत्पितामहस्य प्रपितामहस्येति नामानि न
जानीयात्कथं तत्र पिण्डदानं भवतीति । प्रविदानकल्पेन वा
दद्यादपि वैतत्ते तत ये च त्वामन्वेतत्ते पितामह ये च
त्वामन्वेतत्ते प्रपितामह ये च त्वामन्वित्युत्तरं आयुषि लोम
I. 81. 2. छिन्दीतेति । कस्मिन्नु खल्वेतत्काले छेत्तव्यं भवतीत्यूर्ध्वꣳ
षट्षष्टिभ्यश्च[3] वर्षेभ्यो ऽष्टाभ्यश्च मासेभ्य इत्येतस्मिन्नेवैतत्काले
छेत्तव्यं भवतीति[4] । कथमु खल्वनाहिताग्नेः पिण्डपितृयज्ञो
भवतीत्यनिध्मꣳ स्थालीपाकꣳ श्रपयित्वाग्निमुपसमाधाय

---

१ यच्छेत G (sec. m.) only; cp. XX. 10: 23. 12.

२ Thus G (sec. m.) only; all the other MSS. om. the first. प्र ।

३ Thus Ben C U (pr. m.); षड् षष्टिभ्य D, षट्षष्टिभ्यो H G U (sec. m.), षष्टिभ्यो Be.

४ Thus Ben D C U (pr. m.); भवति om. H Be G U (sec. m.).

संपरिस्तीर्याज्यानीर्हुत्वा दक्षिणेनाग्निं दक्षिणाग्रं बर्हिः स्तीर्त्वा बर्हिःप्रभृति पिण्डं दद्यादपि वागार एव स्थालीपाकं श्रपयित्वा बर्हिःप्रभृत्येव पिण्डं दद्याद्यज्ञोपवीत्येव प्राजापत्ययर्चैतमग्निमुपतिष्ठेतेति । ॥ ३२ ॥

5. यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते हविष्कृता वाचं
विसृज्याज्यानीर्जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति ।
प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वैतस्मिन्नेनाः काले जुहुयात्कथमु खल्व-
नाहिताग्नेराग्रयणं भवतीत्यनिरुप्तं स्थालीपाकं श्रपयित्वा-
ग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्याघारावाघार्याज्यभागाविष्ट्वाग्रयण-
देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो जुहुयात्कामं[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतो
3. ऽज्यानीरुपजुहुयात्तस्यैतेनैव मन्त्रेण प्राश्नीयाद्भद्रान्नः श्रेयः
समनैष्ट देवा इत्यपि वा श्रुतवतो ब्राह्मणस्य हुतोच्छेषणा-
5. त्प्रिप्येत । समानः प्राशनमन्त्रः । कथमु खल्वन्तर्विराजं बहि-
र्विराजमन्तर्बहिर्विराजमिति जानीयादित्यनेनोपस्थाय विराज-
क्रमैरुपतिष्ठेत प्रोष्य[2] पुनरागम्य[3] विराजक्रमैरुपस्थाय नित्ये-
नैवोपतिष्ठेतैतेनैव[4] बहिर्विराजमुक्तमन्तर्बहिर्विराजं चेति । सो
16. ऽधः संवेश्यमाङ्गवाध्यस्यूपायौ प्रवसति । विपरीतनामधेय एष

[1] Thus G (sec. m.) only; काम Be, कामं D, कामुं C. कामे U, कामं Ben, कामं H.

[2] Thus G, पोष्य Be D, प्रोष्यन् Ben C U, प्राप्य H.

[3] °गम्य G and U (sec. m.).

[4] चापि instead of the last एव Ben D C U (pr. m.).

I. 86. 5 भवति । स खिद्यपेदं प्रायश्चित्तं मध्ये[1] पतितमाश्विनो द्विक-
पालस्तमन्तमेव[2] परिणये । दीक्षणीयायां चेन्नश्येत्प्रायणीयामनु-
वर्तेत । प्रायणीयायां चेन्नश्येदातिथ्यामनुवर्तेतातिथ्यायां चेन्न-
श्येदग्नीषोमीयस्य पशुपुरोडाशमुत्तरमुत्तरं[3] तन्त्रमनुवर्ती[3]
स्यादथ चेदग्निर्दीक्षणीयायां नश्येत्कस्मिन्नु खल्वेनं काले
निर्वपेदिति । दीक्षाकृतौ कृत्वैतस्मिन्नेनं काले निर्वपेदपि वा
III. 54. 4. प्रागौद्ग्रहणाद्यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते प्रवसतः
प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेद्ध्रुवायै वाज्येन पर्यु-
पस्तीर्य[4] जुह्वामवधाय जुहुयात्प्रस्तरभूयं यजमानभागो गच्छ-
तीति प्रवसतः प्रस्तरेणैवास्य सह यजमानभागमनुप्रहरेदिति ।

॥ ३३ ॥ सप्तदशः ॥

III. 55. 4. अथायं पशुः सोपवसथस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवती-
त्यजस्रैरग्निभिरुदवसाय षड्ढोतारꣳ[5] हुत्वा यूपाहुतिꣳ हुत्वा
यूपꣳ सयजुषं कृत्वा[5] वेदिं विमाय व्रतोपायनीयमग्निलाग्नी-
ध्रादध्याहृतमुपेयादिध्माबर्हिः संनह्योपवसेदथ प्रातराग्नेयेना-
ष्टाकपालेन यजेतेति नु बौधायनस्य कल्पो । नाग्नीन्धा-

---

१ मध्य H Be G U D C.

२ Thus (॰स्तमंतमेव) G H U (sec. m.), ॰स्तंतमेव C, ॰स्तमतमेव Be, ॰स्तमेव Ben U (pr. m.) D.

३ Thus Ben U (pr. m.) D C; ॰मुत्तरमुत्तरं तथेममनु॰ Be U (sec. m.), ॰मुत्तरं तथेममनु॰ H G (pr. m.), ॰मुत्तरं तंत्रमनु॰ G (sec. m.).

४ वा ins. G Be U (sec. m.) H, not Ben D C.

५ The words षड्ढोतारं unto कृत्वा are given by G (sec. m.) after उपेयात् (l. 15).

दध्याच्छृतमुपेयात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सङ्सादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं[१] । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके मन्त्रेणोपविशेत्प्राचणीः सङ्स्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिर्द्धमत ऊर्ध्वमथ प्राञ्चावेरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय मथित्वाग्नीन्विहृत्यैवमेव[२] षड्ढोतारङ् हुत्वा यूपाहुतिङ् हुत्वा यूपङ् सयजुषं कृत्वा वेदिं विमायाग्नीनन्वादध्याच्छृतमुपेयाद्दिशाबर्हिः संनह्येत्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सङ्सादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेशयेत्तूष्णीं । प्रणीते त्वौत्तरवेदिके[३] मन्त्रेणोपविशेत्प्राचणीः सङ्स्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वा समिद्वत्याहवनीये पूर्णाहुतिङ् हुत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य स्तम्बयजुर्हरेत्त्रिर्द्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ३४ ॥

स्फ्यो यूपो भवतीति । कथमु खल्वस्य स्फ्यरधिमन्थने[४] यूपप्रकल्पे[४] इति[४] भवन्तीत्येतस्यैवावतस्फ्युयादपि वान्यस्य

१ Thus Ben C D U (pr. m.), तूष्णीकं G Be H U (sec. m.).

२ After विहृत्य G ins. (on the margin): षड्ढोतारं हुत्वा यूपं सयजुषं कृत्वा वेदिं विमाय ग्नोपावनीयमग्निमाग्नीनन्वादध्याच्छृतमुपेयाद्दिशाबर्हिः संनह्येत् ।

३ त्वौत्त॰ Be.

४ Not wholly certain; ॰संवनेयूपप्रकल्प इति Ben U C D G (pr. m.), ॰संवनयूपप्रकल्पे इति H G (sec. m.), ॰संवनेयूपप्रकल्पमिति H. The Vivaraṇa, although not clear, gives ॰मन्थने as viṣayasaptamī. It seems more probable we have here a dual.

तज्जातीयस्य वृश्चेत् कुर्याद्यथास्य एष भवति । प्रोक्षणप्रभृति मन्त्रान्साधयेद्वा परिव्ययणात्तृतीयवेलायां परिव्ययेद्वसुपरमंमितायां । पञ्चारत्निप्रभृतयः पाशुबन्धिका यूपा भवन्त्या नवारत्नेर्नवारत्निप्रभृतय आग्निष्टोमिका यूपा भवन्त्येकविंशत्यरत्नेस्त्र्यरत्निश्चतुररत्निर्वा निरूढपशुबन्धस्य पालाशो यूपः । किंनु खलु प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यती३[1] न सिध्यती३[1] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । लोकाग्नीन्खल्विमान्द्वितीयमन्याधेयं ब्रुवते । न[2] तु खलु[2] प्रवसतः पशुबन्धः सिध्यतीति । ॥ ३५ ॥ अष्टादशः ॥

कियन्नु खलु पशुबन्धे याजमानं भवतीति । व्रतोपायनव्रतविसर्जने[3] यज्ञस्य पुनरालम्भ । आज्यावकाशांस्तु हैके ब्रुवत उपप्रैषाश्रावण इति । किंदेवत्यं[4] नु खल्विदं भवतीति । मृत्युदेवत्यमित्येव[4] ब्रूयादथेमाः पशुबन्धे षट् प्रोक्षण्यस्तास्तु[5] मन्त्रवत्यस्तिस्रस्तूष्णीकाः । यवमतीरिन्द्रघोषवतीः पशुप्रोक्षणीरिति तूष्णीकाः । पशुपुरोडाशीयप्रोक्षणीः पात्रप्रोक्षणीरिध्माबर्हिःप्रोक्षणीरिति मन्त्रसंस्कृताः । पशुबन्धे वेदा-

१ Pluti signs only in Ben C D U.

२ ननुखलु Be G, ननुखलु Ben, ननुखलु H, नखलु U C, न D.

३ व्रतोपायने Be (instead of °पायन°) ।

४ Thus corrected (in accordance with the TS.) : °दैवतं or दैवतं the MSS.

५ त्रि U (sec. m.).

ऽभागावुदाजिहीर्षेत्कस्मिन्नु खल्वेनौ काले चरेदिति ।
स्वाहाकृतिप्रैषेण चरित्वा प्राश्नपायै । पुरस्तात्स्वाहाकृतयो वा
अन्ये देवा उपरिष्टात्स्वाहाकृतयो ऽन्य इत्यादित्यस्यैवैते रश्मयः
3. प्राचीनाश्च प्रतीचीनाश्च भवन्त्यथायं पशुपुरोडाशस्तस्य कः
कर्मण उपक्रमो भवतीति । जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निद-
ध्यात्स्फ्योपरि पात्रौ । पात्र्यां प्रौचीनावपेक्ष्यूपादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आप्यनिनयनान्तो । जघनेन गार्हपत्यमाप्येभ्यो
निनयेत्प्राक्प्रणीप्रैषेण पुरोडाशीयानि[1] पिष्टानि संयौयादेवꣳ[2]
सवनीयानां । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते ॥ ३६ ॥

निरवदायैवास्य स्विष्टकृतमिडामवद्येत्कथमन्न चतुरवत्तं
भवतीत्युपस्तीर्य पुरोडाशं द्वेधा कृत्वाभिघारयेदेवमस्य[3] चतु-
रवत्तं भवत्यथ हैक आचार्या एकादश धर्मान्पशुबन्ध उदा-
द्यन्त्यन्वाधानं व्रतोपायनं पृष्ठ्यां प्रणीतां याजमानमाज्य-
भागौ प्राशित्रं यजमानभागब्रह्मभागौ चतुर्धाकरणं विष्णु-
क्रमानिति । कियन्तु खलु पशुबन्धे दर्विहोमा दृष्टा भवन्तीति ।
17. षड्ढोता यूपाहुति स्तोक्या दिशांप्रतीक्ष्यौपयज इति । किंदे-
?. वत्या उ खलु मनोता भवतीत्याग्नेयीत्येव ब्रूयात्किंदेवत्य उ
खलु वनस्पतिर्भवतीति । वैष्णव इत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते वैष्णवा
वै वनस्पतय इत्यथाप्युदाहरन्ति यज्ञो वै विष्णुरित्यथायं

---

१ पुरो॰ Ben G (sec. m.), पौरो॰ the other MSS.

२ Thus U H Be G ; संयुयादेवं Be. संयुत्यादेवꣳ C.

३ ॰स्य Ben U (pr. m.), D C.

पशुः सार्ववैष्टुभो भवत्येकादश प्रयाजा एकादशानूयाजा एकादशकपालः पशुपुरोडाश एकादशावदानान्येकादशोपयाजा इत्येवं पशुः सार्ववैष्टुभो भवति । यथो एतच्छालीकेः कल्प[1] वेदयन्ते ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योद्वसेत्[2] चेत्तच चेष्टममादित्यो ऽभ्यस्तमियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं सिध्यती३[3] न सिध्यती३[3] इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । यस्याभिपरीत एष[4] आकाशो भवति । नैव सिध्यतीतीत्था[5] अयं पशुः सार्ववैष्टुभो व्याख्यातः । ॥ ३७ ॥

एकोनविंशः ॥

अथातः काम्यान्पशून्व्याख्यास्यामः । को नु खल्वेषामुपांशुपशु भवतीति । य एवाश्वमेधिकाः प्राजापत्याः सावित्राः सारस्वताः पौष्णा याम्याः पितृदेवत्या द्यावापृथिव्या वायव्याः सौर्या वैश्वकर्मणा इति । गर्भिण्यो भवन्तीति कथमत्र प्रायश्चित्तं सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीत्येतत्समुद्दूय एता भवन्ति । नैव सिध्यतीत्यादित्यां मल्हां गर्भिणीमालभत इत्यृषिनामधेयमेवैत-

---

१ The kalpa of Śāliki here alluded to I have not traced in our Dvaidhapraśnas; the prāyaścitta is, according to the Vivaraṇa, the one treated of in XIV. 24 init.

२ Thus G (sec. m.) Be; °समारोप्यो° the other MSS.

३ Pluti signs not given by all the MSS. here and infra.

४ एष om. H Ben C.

५ सिध्यतीतीत्था H, सिध्यतीतित्था (or था) or सिध्यतित्था the other MSS.

ह्वयत्यपक्रन्दती[1] भवतीत्यश्नीनदतीत्येवेदमुक्तं भवत्येवं ह्यर्षभा संवत्सरमभि विहिता[2] । प्राजापत्य[3] एवैषां ककुद्मन्मो भवतीति[4] । कथमत्र ब्रह्मचर्यꣳ सिध्यती३ न सिध्यती३ इति । सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति । संतिष्ठते नैव सिध्यतीति । पर्यारिणी भवतीति । परिहारसूरित्येक आहुरथ हैक आहुरनुजैवैषोक्ता भवति । वेहदित्येतामाचक्षते । ॥ ३८ ॥

सोमापौष्णं चैतमालभेतेति । त्रयाणामेवैष उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति यस्तिस्रो धयतीति । ताꣳ वडवमालभेतेति । यमेवैतं पुमाꣳसꣳ सन्तमधिरोहति स वडवो । विषम आलभेतेति । देवयजनं[5] वा विषमꣳ स्याद्यस्मिन्वा पशुमालभेतापां चौषधीनां च सन्धावालभेत इत्युदकान्त इत्येक आहुरथ हैक आहुः प्रावृषि वा शरदि वेति । यस्याश्विने शस्यमाने सूर्यो नाविर्भवति सौर्यं बहुरूपमालभेतेति । प्रायणीये चेदतिरात्रे न दृश्येतारम्भणीयस्याꣳ मन्त्रणीयस्योपालम्भ्यं

१ Uncertain; इत्यपीनाम॰ Be, इत्यृपिनाम॰ Ben C G D, इत्युपिन॰ H, इत्यृहिनाम॰ U (pr. m.), इत्यहिनाम॰ U (sec. m.). Read perhaps इत्यश्नीनामधेय॰ ?

२ Thus Ben C D G (pr. m.), विहिताः Be U H G (sec. m.).

३ Thus Ben C U D G (pr. m.), ॰पत्या Be H G (sec. m.).

४ इति only in Be.

५ Before देव॰ all the MSS. exc. Be ins. बहु or च ।

कुर्यादथ चेदुदयनीये ऽतिरात्रे न दृश्येतैकाहिके वानूबन्ध्य-स्योपालम्भ्यं कुर्युरपि वोदवसायैवैतेन पशुना यजेरन्नितौम्न्या[1] इमे काम्याः पशवो व्याख्याताः । ॥ ३९ ॥ विंशः ॥

॥ इति चतुर्विंशः प्रश्नः ॥

---

१ ०तौम्न्या some of the MSS. ; इति इम्या Viv.

कथमु खलु यावज्जीवप्रयुक्तानां चातुर्मास्यानामनुप्रयोगो भवतीति । फाल्गुन्यां वा चैत्र्यां वा पौर्णमास्याᳪ᳭ शुनासीरीयपर्वणा यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्णमासवैमृधाभ्यां यजेताथ चेदिष्ट्या पशुना सोमेन वा यजेत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्यैतस्य पर्वणः शुनासीरीयपर्वणा यजेताथैतेषामेकेन यजेताथ वैश्वदेवायोपवसेद्वैश्वदेवेनेष्ट्वा पौर्ण-
b. मासवैमृधाभ्यां यजेतेति । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते यावज्जीवप्रयुक्तान्येव चातुर्मास्यानि स्युरन्तर्मिथुनानि । प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति कथमचेष्टिपशुबन्धा इति । काममिष्ट्या कामं पशुबन्धेनेति । क्व उ खलु चातुर्मास्यानि समासं गच्छन्तीति । राजसूये च चातुर्मास्येषु च सोमेष्वित्येव ब्रूयादथाप्युदाहरन्ति द्वादशाहेऽपि चातुर्मास्यैर्यजेत । वैश्वदेवेनेष्ट्वा[1] चतुर्थ्यां वरुणप्रघासैरष्टम्यां च[2] नवम्यां च साकमेधैर्द्वादश्याᳪ᳭ शुनासीरीयपर्वणा यजेतेति । विज्ञायते संव-
5. त्सरप्रतिमा वै द्वादशरात्रयो भवन्तीति । चित्रहविर्भवतीति । तूष्णीकानि ह्यन्तराणि भवन्तीति मन्त्रवद्[3] ह[3]वाद्यमेतदेव[3]
3. यदन्यचेष्टिसंनिपाते[3] विपरीतं भवतीति । क्व उ खलु करम-

1 Before वैश्व॰ D G U C ins. प्रथमायां, which, strictly spoken, is superfluous.

2 च om. U G D Ben C and Rudradatta on Āp. VIII. 1. 2; it is found in Be H and the Vivaraṇa.

3 Thus G; D Ben (pr. m.) U (pr. m.) C present the same reading, leaving out only च; U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be ins. चतद्‌ः between मन्त्रवद् and उ: H reads as G, only ॰मद्रेवमाद्धन्यचे॰ : Ben ॰वद्देतदुर्वान्विनेतदुपमद्न्यचे॰, Be ॰वद्देहतदुरवान्वमेतदुपमद्न्यचे॰ ।

पात्राणि प्रथमं मन्त्रं लभन्त इति । प्रोक्षण[१] इत्येव[१] ब्रूयात्तेह हविर्भिः करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कुर्यात् । किंदेवत्यानि नु खलु करम्भपात्राणि भवन्तीति । वारुणानीत्येव ब्रूयाद्विज्ञायते ऽन्यमेव[२] वरुणमवयजत इत्यस्तं प्रेत सुदानव इति यद्वाम्प्रेक्षे-
III. 72. 1. तेत्येवेदमुक्तं भवति । तौ व्यतिषारं स्तम्बयजुषी हरेयाता-मितस्यामुतस्य[२] यन्तं[३] प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयात्तं[४] निरु-प्तस्य प्रतिप्रस्थातापो निःषिच्याध्वर्योराज्यस्य[५] वाचयेदथोभयो-रतिप्रणयनादादायाध्वर्युः स्वमिध्ममपक्रम्यैव तिष्ठति । ॥ १ ॥

अथायं प्रतिप्रस्थाताऽन्तरेणोभे[६] चाहवनीयं चोपातीत्य स्वमिध्ममाददीत । तावपसलैः[७] पर्यावृत्येध्मौ हरेयातामथा-मुतः[८] प्रदक्षिणमावृत्येध्मौ प्रतिष्ठाप्यैतेनैव यथेतमेत्य प्रतिनि-

१ Thus Be G (sec. m.), the Viv.; प्रोक्षणाप्रभृतीत्येव U G (sec. m.) Ben H, प्रोक्षप्रभृत्येव D, प्रोक्षप्रभृत्येव C.

२ Thus all, cp. the Calcutta edition of TS, vol. II. p. 41. l. 5 from bottom (TBr. I. 6. 5. 4 ?).

३ ॰चायंतं Be G U (pr. m.).

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.; प्रतिप्र॰ D C U (pr. m.) Be Ben; H om. the prepos.: cp. Āp. VIII. 5. 12.

५ ॰ध्वर्युरा॰ H Ben (pr. m.). -After वाचयेत् C D Be G U (pr. m.) ins. च, U (sec. m.) चार्थे।

६ Thus Ben H U (sec. m.) and the Vivaraṇa: ॰न्तरेणोत्तरेण Be G C U (pr. m.) D.

७ Thus G U C and the Viv., the other MSS. om. तौ।

८ परिहरेयाताम॰ U (sec. m.).

वैंष्टयते प्रतिप्रस्थातान्तरेण वेदी प्राचीनमुपयमनीहारो[१] ।
ऽथेमा अध्वर्योः प्रोक्षणी दक्षिणेन प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्या-
सादयेदेवमेताभिरनभिपरिहृतो भवत्यथेयं[२] मारुती दक्षिणां
वेदिं गच्छति सप्तमी[३] हविषामधिश्रीयते[३] । कथमेतयाव्य-
वेतानि भवन्तीति । प्रतिकृष्येनामग्रेण दक्षिणेन[४] हवींष्यु-
नभिघारितामुद्वासयेदथैनां पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वा-
स्यान्तर्वेद्यासादयेदेवमेतान्यव्यवेतानि भवन्त्यथायं प्रतिप्रस्थाता
मारुत्यै दैवतस्य मरुद्भ्यो देवानुवाचयेत्तदाश्रावयेदथान्यथाध्वर्योः
कृतानुकारो भवतीति । तद्यदिहाश्रावयतीह[५] यजतीति
तत्प्रतिप्रस्थाता कृतानुकार एव भवत्यथेदं मारुत्यै मेषण-
3. मग्रेणौत्तरवेदिकमग्निं[६] परिगृह्यानुप्रहरेद्यथो[७] एतदौपमन्यवस्य

१ Thus G U C D, °थमनिषारो the other MSS.

२ इति after भवति ins. D U Ben C.

३ Uncertain reading and meaning, the Vivaraṇa of this passage is missing. G (sec. m.) reads as given above; सप्तम्यष हविषामधिश्रि° Ben (pr. m.) C, सप्तम्या हविषामधिश्रि (or श्र)यते Bo U (sec m.) Ben (sec. m.) G (pr. m.), सप्तपश्यविषधमिश्रयते H

४ Instead of दक्षिणेन (thus G, Ben sec. m. Be) दक्षिणा U (sec. m.), दक्षिणानि C Ben (pr. m.) U (pr. m.) H D.

५ Thus Ben (sec. m.) G (sec. m.), the last MS ins. इति also after °श्रावयति) H (only °यजतिह) and the Viv. (reading यदी°): तद्यद्दाश्रा° Ben (sec. m.), तद्यहाश्रावयतीह Be, तद्यदिहाश्रावयतीति तत्-प्रतिप्रस्था° C.

६ °मेषोत्तर° Be H.

७ °पर्याहृत्यानु° U (sec. m.).

कल्पं वेदयन्ते तुषैश्च निष्कासेन चावभृथमवेयादिति दैवतं
प्रदाय स्विष्टकृतं प्रयच्छेत्तुषान्संप्रकीर्योदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत
141. 18. ऊर्ध्वमथायं गृहमेधीय आज्यभागप्रतिपत्केडान्तः[1] संतिष्ठते।
74. 10. तत्र नास्ति प्राशित्रं। तूष्णीं[2] समन्ताच्छाकलान्परिधीनग्ना-
143. 18. वनुप्रहरेदभिवान्यायामविद्यमानायां संधिनीक्षीरं दोहये-
दिति। ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

143. 17. अथायं महापितृयज्ञस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्देवानां पितृणां परिषूतमसि देवपितृबर्हिर्मा
त्वान्वङ्मा तिरश्चपर्व ते राध्यासमित्यपहतो ऽरक्षः पृथिव्यै देव-
पितृयजन्या इत्यपहतो ऽरक्षः पृथिव्या अदेवपितृयजन इत्येव-
मेतेष्वधिकरणेषु कुर्याद्यत्र देवाश्च पितरश्च संनिगच्छेयुः।
पाणी संमृशीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादये-
द्ब्राह्मणं दक्षिणत उपवेश्यात्रैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन
गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्तस्योपरि[3] पात्रीं। पात्र्यां व्रीहीना-
वपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आप्यान्तो। जघनेन
147. 4. गार्हपत्यमाग्नेभ्यो निनयेद्विपरिक्रामन्त्यृत्विजो। ऽध्वर्यु-
रन्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाग्नीध्रो। ऽपि

---

१ Thus G U D Ben C, ॰त्केडान्त Be, ॰त्केडान्ता H : read ॰प्रतिपत्त्र इडान्तः ?

२ Thus (and cp. XXI. 3 : 74. 10) Ben U H, ॰च्छकला॰ D C, ॰च्छाकला॰ G (sec. m.) Be.

३ निधाय instead of निदध्यात् Ben U (sec. m.).

वाग्नीध्र एवान्तरो ऽग्नेः स्यादथ यजमानो ऽथ ब्रह्माथाध्वर्युर्विपरिहरन्ति हवींष्यग्रेण पुरोडाशं धाना जघनेन धानाः करम्भमित्येवं विपरिहृतानामेवैतेषां हविषामेकैकमुदायेत् । क उ खलु त्रैयम्बका निरुप्यन्त इत्युदाय्य हवींषि रुद्रायाम्बिकायै जुष्टं निर्वपामीति यस्य मन्त्रवन्तः । कायेति कायं निर्वपेत्कायानुब्रूहीत्यनुब्रूयात्कं यजेति यजेत् । क उ खलु त्रैयम्बकाणां सौविष्टकृतं भवतीति । यदेवातो भूत आयजतीत्यसमुदित ऋषभं ददातीति[1] । महाहविषामेवैषो ऽसमुदिते[2] दातव्यो भवति । सर्वमेव याजमानं पितृयज्ञ उत्सीदेत्यपशुबन्धे सौम्ये ऽध्वरे ऽन्यत्र तचोत्पत्तिवचनात्सर्वं[3] एवाग्नियाजमानो ऽग्निचये सर्वमेवाग्न्याधेयच्छन्दो[4] याजमानमग्न्याधेये । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

अग्निष्टोमेन यक्ष्यमाणः प्रथममात्मानं कुर्वीत । येनास्याकुशलं[5] स्यात्तेन कुशलं कुर्वीत । यान्यृणान्युत्थितकालानि स्युस्तानि व्यवहरेदनुज्ञापयीत वा । स पुरस्तादेवोपकल्पयते

१ इति om. Ben H.

२ Emended; समुदितो MSS.

३ Thus U Ben C D H; न्यत्रचोत्पत्ति॰ G and the Viv.; न्यत्रचोत्पत्ति॰ Be.

४ Thus G U (sec. m.) and the Viv.: ॰धेयच्छन्दो H Ben D C, ॰धेयच्छन्दसो Be.

५ Thus (and cp. XXIV. 12 : 195. 8) Be D U C, ॰नास्कुशलं G. ॰नाकुशलं Ben H.

I. 156. 6. प्रभूतं ह्येणवंꣳश एषाञ्चयꣳ स्याक्ष्मनं कुम्बं च कुरीरं चेति । विद्वस्तु ह कुम्बं भवति जायास्तु कुरीरं । द्वादशशतं दक्षिणानां । विज्ञायते छन्दोगब्राह्मणं वीरहा वा एष देवानां यः सोममभिषुणोतीति । शतेन वीरं निरवदयते । दशभिर्दश प्राणान्यैकादशी तयात्मानं । यैव द्वादशी सा दक्षिणात्यय[1] हैक एकविंशतिदक्षिणेन यजन्त एकविंशं यज्ञायज्ञिय-मिति वदन्तो । ऽथ हैके सप्तगुना यजन्ते सोमक्रयण्यातिथ्य-नूबन्ध्यास्वतस्रो[2] मध्यतस्तदपि दाशतये[3] विज्ञायते प्र सप्त-गुमृतधीतिं सुमेधामिति । ॥ ४ ॥

156. 9. अथातो देवयजनकल्पः । स एतद्देवयजनकल्पं जोषयते पुरस्तादुदकमनूषरमनुपहितमविस्रग्दार्यमिरिणमसुषिरमभङ्गु-रमवल्मीकं[4] बहुलौषधि[4] यथान्याअन्या ओषधयो व्यतिषक्ताः

१ दक्षिणेतय Bo Ben (sec. m.). On this passage cp. Pañc. br. XVI. 1. 12.

२ After •स्रो• G ins. (on the margin). •र्वेषेव, thus also the Vivaraṇa.

३ See Ṛgveda X. 47. 6.

४ •नुपहितम• Be G (sec. m), the Viv.; •नूपहितम• the other MSS.--•विस्रग्दार्यमि• G and one copy of the Viv.; •विस्रग्दार्यमि• Ben and another copy of the Viv.; •विरंदार्यमि• U; these MSS. point to a reading अविस्र(ग)्दारि; •विस्रग्दीर्यमि• D, •वि(षि)स्र-ग्दीर्य(र्ये)मस्त° Ben C H D; these MSS. point to a reading अवि-स्रग्दार्यम्. Both readings occur equally in Baudh. pitṛmedha I. 4: 7. 14 (cp. Hir. pi. sū. I. 1: 33. 3). Gārgya Gopālayajvan comments: अविस्रग्दारि यत्र विविधं दारणं प्रदरादिकं विदारणं न भिन्न तदविस्रग्दार्यम्।—बहुलौषधि G U D C, the Viv.; •षधौ Be •षधिकं Ben •षधीकं H.

स्युः प्रागुदक्प्रवणं यथा शालासभारिणीरपः कुर्नातिप्रवणं यस्मादन्यत्पुरस्तात्समभिकं देवयजनं न विन्देयुस्तदेतां प्राचीनवंशां शालां मापयन्ति । कृत्तिकाः खल्विमाः प्राचीं दिशं न परिजहति[1] । तासां संदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । श्रोणासंदर्शनेन मापयेदित्येतदेकं । चित्रास्वात्योरन्तरेणेत्येतदपरं । दिक्षतीकाशा भवतीति[2] । द्वाभिरेवैषा[3] दिक्षतीकाशा भवत्यथाप्युदाहरन्ति[4] वंशानामेवातीकाशान्कुर्यादिति । द्वौ स्तोमौ प्रातःसवनं वहत इति[5] । त्रिवृत्पञ्चदशौ प्रातःसवनं वहतः । पञ्चदशसप्तदशौ माध्यन्दिनं सवनं । सप्तदशैकविंशौ तृतीयसवनमेष एव षट्स्तुष्टोमो भवति । चत्वारो हि स्तोमा भवन्त्येष एव सद्वादशस्तोमो[6] भवति । द्वादश हि[7] स्तोत्राणि भवन्ति । यथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेद्यन्ते पुरस्तादेवैतस्यै विध्यगतेषु देवयजनमध्यवसेदियावते सा वा इयं सर्वैव वेदिरिति । ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथेममाश्वैष्णवमेके प्रागपुदीचायै भुवत उपरिष्टाद[8] ।

---

1 MSS., exc. H. •जहंति (•आहर्नति Be).

2 भवंतीति MSS., but दिक्षतीकाशा is adj., sc. शाला ।

3 •वैषां MSS.

4 Thus (भवति) U only, भवंत्य• H, भवंतीत्य• all the other MSS.

5 See TS. VII. 1. 1. 1.

6 Thus C and the Viv., all the other MSS. unanimously •स्तोमौ ।

7 Om. G U D C.

8 Thus Be G U D Ben (sec. m.); उपरिष्टादर्थं H Ben (pr.m.) and the Viv. one copy another, sec. m., originally reading उपरिष्टात्यं : the Viv. explains यथा कल्पं ।

क्त उ खलु दीक्षणीयायै बर्हिर्यजुषा कुर्यादिति व्युपनिधाय[1]
I. 159. 10. संभारान्प्राक् पाणिसंमर्शनात्स्व यजमानं व्रतमुपनयति न पत्नीं
संनह्यतीत्यध्वरदीक्षायै व्रतं प्रपद्यते । सर्वैवैषा व्रतोपायनीया
I. 159. 11. भवतीष्टिरयनु पत्नीसंनहनं । न यजमानभागं करोति न
ब्रह्मभागमित्याशीःसंयोजनावेवैतावुक्तौ[2] भवतः । किमुपक्रम-
माणो यज्ञमाशिषं वदेदित्यथापि सुभिक्षो व्रतोपायनीयस्य
भवतीति । कस्मै[3] किं सुभिक्षायावद्येद्यजमानभागस्य खलू-
त्सादनाद्ब्रह्मभाग उत्सीदति । संयुक्तौ ह्येतौ यजमानभागब्रह्म-
I. 159. 12. भागाविति । न बर्हिषदं पुरोडाशं करोति नान्वाहार्यं याच-
तीति । दक्षिणोक्तावेवैतावुक्तौ[4] भवतो । ऽन्या उ खल्विह
ib. दक्षिणाः प्रतिख्याता भवन्ति । न पत्नीकरणहोमेन चरति
न समिष्टयजुर्जुहोतीत्यन्तपरिक्रमिणावेवैतावुक्तौ[5] भवतः ।
I. 159. 13. किमुपक्रममाणो यज्ञमन्तं परिणयेदिति । न पूर्णपात्रे यज-
मानं वाचयति न विष्णुक्रमान्क्रमत इत्यवभृथोक्तः खलु पूर्ण-

---

१ Thus Be G (sec. m.) and the Viv. a. h. l. and as cited elsewhere; the prep. वि om. D U Ben H C.

२ Thus Be U (sec. m.) G (only °वै°); स्व H U (pr. m.), °संयोजनाव--- D, °संयोजनावेवैताव° Ben and a citation by Sāyaṇa; °संयोजनावैताव° C.

३ The Viv. seems to read कस्मै ।

४ Thus Be G U (sec. m.) Ben (sec. m.) and the Viv.; दक्षिणो-क्तावेवैताव° Ben and U (pr. m.), दक्षिणैकावो ह्येताव° D, दक्षिणैकावौ ह्येताव° C, नचवचोक्तदक्षिणैकावेवैताव° H.

५ °क्रमणौ° D C, °क्रामिणौ° Be.

पापो भवत्यन्यः सखिरावभृथः प्रतिष्ठितो भवत्यन्तपरिक्रमिणो विष्णुक्रमाः । किमुपक्रममाणो यजमानं परिणयेदिति । ॥ ६ ॥

द्वादश वात्सबन्धान्युदयच्छन्निति[1] । कतमानि तानि वात्सबन्धानि भवन्तीत्येता एव सुवाहुतीरन्यत्र स्वाहाकारादित्यथाप्युदाहरन्ति समानसंख्यानो ऽग्निर्क्विषि[2] तिस्रो देवतास्तानि द्वादशाथेदं कृष्णाजिनं नौदकं[3] भवत्यास्य आग्नेतत्पार्श्वत एवाभिमर्पद्दक्षिणं प्रति रञ्ज यथा नार्व । नक्तं चेदमेध्यं पश्येदाहवनीयमेवैतेन यजुषोपतिष्ठेताथेमानि दैवानि व्रतानि सायमुपक्रमाणि प्रातरपवर्गाण्यथौपसदानि प्रातरुपक्रमाणि सायमपवर्गाण्यथेदं[4] दैवं[4] व्रतं परिश्रित्यैव व्रतयेदाहवनीय एवैतत्पुराग्निहोत्रं हूयते स मानुष्याख्यतीति[5] । ॥ ७ ॥ चतुर्थः ॥

---

१ See TS. VI. 1. 2. 5.

२ ग्निर्क्षि G (sec. m.), मिरचि Be, ग्नीनिति U (sec. m.), ग्निनिति C, ग्निरिति the other MSS.

३ See TS. I. 2. 2. e (last pāda).

४ Thus Ben (pr. m.) G (sec. m.), °चैतदैवं °चैतदैवं H C U D G (pr. m.) Ben (sec. m.).

५ Thus H, समनुष्याख्यतीति Be Ben, स मानुष्यावीद्दिति C U D G (pr. m.), समनुष्यख्यावीद्दिति G (pr. m.). The Vivaraṇa seems to have read as C, etc.: स चाहवनीयोऽनुष्यावीत् चाहवनीयमन्यत्र जुहोमीति दृष्टे ति, but we expect a future: 'if the Āhavanīya sees that I offer somewhere else, it will... .'

I. 167. 3. अथायं प्रायणीयस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति ।
बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत ।
परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्धस्तायां दक्षिणत
उपवेश्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं
निदध्यात्तस्योपरि पात्रीं । पात्र्यां श्रौहीनावपेदाच्छ्रुपादानप्रभृति
कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वाहवनीये
स्रुवाहुतिꣳ हुत्वोपनिष्क्रम्य संप्रैषमुक्त्वाभिप्रपद्य तिरः पवित्रमप
आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेद्यथाज्यं निर्वपे-
द्यथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य सान्व-
यजुर्हरेत्सिद्धमत ऊर्ध्वꣳ । ग्रंथन्तः[१] प्रायणीयः संतिष्ठते ।
को नु खल्वस्य कर्मणोऽवशेषो भवतीत्या स्रुचां विमोकात्स
चरुरविषामाप्यमिनयनं विद्यत इति[२] । स्थालीभिरेव चरू
I. 169. 20. निर्वपेदिति नु[३] बौधायनस्य कल्पः । किंदेवत्या उ खलु
पदाहुतिर्भवतीत्याग्नेयीत्येके । वैष्णवीत्येके । प्राजापत्येत्येके ।
I. 172. 19. वाग्देवत्येत्येव[४] ब्रूयात्कृष्णायोर्णास्तुकया सोमविक्रयिणमन्तरेण
I. 172. 15. भूमके[५] विध्यति । राजानं प्रत्यपोर्णुते यजमानः ॥ ८ ॥

---

१ ग्रंथुयंतः G D C U (pr. m.), ग्रंथवन्तः Be.

२ Effaced in G.

३ Om. Be H.

४ Thus H, °दैवतेत्येव the other MSS.

५ Thus G U (sec. m.) and the Viv. (both copies); भूमेके Be, भूमध्यके Ben H Keś., भुवोर्मध्ये C D; cp. Baudh. gṛhs. I. 1: चक्षुर्भ्यामन्तरेण भूमके दर्भेण संमार्ष्टि ।

वयः सुपर्णा उपसेदुरिन्द्रमित्येतयाथ यदि न सोमविक्रयी स्याद्येण यूपावटकाशं पलाशशाखां निहत्य समुपनह्य राजानं पलाशशाखायाꣳ समासज्योपासीताथ यदि कश्चित्प्रसवसंयुक्तं व्याहरेत्क्षिप्रमिति वा त्वरध्वमिति वा कुरुतेति वा[1] तद्राजानमाददीत । न संवादा आवर्तेरन्स सोमविक्रयी स्याद्येयं प्रथमा सुब्रह्मण्योंकारान्तैवैषोक्ता भवत्यथायमातिथ्यस्तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणौ संगृह्णीत । परिस्तृणीयात्पाणौ वापि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्य दक्षिणमनड्वाहं विमुच्याचैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्योपरि पात्रीं । पात्र्यां श्रौहौनावपेच्छूर्पादानप्रभृति कर्मान्तस्तायत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वोत्तरमनड्वाहं विमुच्य राजानं प्रपादयेत्सिद्धमथाग्निष्टोमिकं[2] कर्म

9. जानीयादा संप्रैषात्कृष्णाजिनावधवनेनैवातिथ्यं[3] प्रतिपद्यते । सिद्धमत ऊर्ध्वम् । ॥ ९ ॥ पञ्चमः ॥

स दर्भपुञ्जीलमुद्गृह्णीति । कतरन्नु खल्विदं दर्भपुञ्जीलं भवतीति । यद्देवैतद्गोदानयोर्निदधातीति ॥ सप्त गिरीण्भिस्त्वेति । कतमे नु खल्विमे गिरयो भवन्तीति । प्रयाजानू-

1 वेति or वोति MSS. exc. H ; om. C.

2 °हौमिकं G U D C.

3 °धवने° G and the Viv. : °धवने° Be, °धवतिने° Ben, °धूवने° D U C.—°तिथ्यं G, °तिथ्य Be, °तिथ्यस्य the other MSS

याजा[1] एवैता उक्ता भवन्तीति दीक्षणीयायाः प्रायणीयाया आतिथ्याया अग्नीषोमीयस्येत्यथाप्युदाहरन्ति[2] दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्योपसदो ऽग्नीषोमीयः सप्तम इति ॥ यज्ञो देवेभ्यो निलायतेति। कतमो नु खल्वयं यज्ञो भवतीति। य एवैष इडान्त आतिथ्यः संतिष्ठते ॥ तं देवा इडान्तमङ्गैरन्वैच्छन्निति। यदेवैतत्तानूनप्त्रꣳ समवमृशन्तीति[3] ॥ तमिन्द्र उपर्युपर्यत्यक्राम- दिति। यदेवैतदुपसद्भिश्चरन्तीति ॥ तमेभ्यो यज्ञ एव यज्ञमाहरदिति। कतमो[4] नु खल्वयं यज्ञो यज्ञमाहरदिति[4]। दीक्षणीया प्रायणीयातिथ्यैष एव यज्ञो यज्ञमाहरदिति[5] ॥ वराहो ऽयं वाममोष इति। सत्यमङ्गां वर्षिष्ठं। तद्यजमानं वामं वसु मुष्णातीति ॥ के नु खल्वातिथ्यस्यानूयाजा[1] भवन्तीत्युपसद इत्येव ब्रूयात्किंदेवत्या उ खलूपसदो भवन्ती-
I. 178. 19. त्याग्नेय्य इत्येव ब्रूयात्कथमु खलूपसदामुपक्रमो भवतीति। बर्हिर्यजुषा कुर्याद्यदि पुरस्तादयजुष्कृतꣳ स्यात्पाणी संमृशीत। परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेन्मंदन्तीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्फ्यहस्तः प्राङेत्य साम्नयजुर्हरेत्सिंहमत ऊर्ध्वं। यथा प्रकृत्यामेवं प्रय-

१ ॰नुयाजा MSS.

२ ॰षोमीयस्य चेत्यथा G Ú (sec. m.).

३ सम् found in Be G U D C only.

४ From कतमो unto याहरदिति missing in G H ; इति missing in Ben C Bo D U.

५ इति missing in G;U C.

मायासुपसदि स्रुचः सादयेदभ्यूह्य द्वितीयस्यामभ्यूहतराहुती-
यस्यां[1] । संत्वरमाणा इवोपसद्भिः प्रचरेयुर्नाक्तमाद्रियेरन् । संमयाङ्गुलिः[2] स्रुवमादायाश्रविवोपसदं जुहुयादिति । ॥ १० ॥ षष्ठः ॥

क उ खल्वग्नीषोमीयस्य बर्हिर्यजुषा कुर्यादित्युद्वास्य
3. प्रवर्ग्यं प्रागाहवनीयस्य प्रणयनात्सवनीयेभ्यश्च वत्सानुपाकुर्या-
द्धविष्कृत आहवनीये गार्हपत्ये पदहृतीयमुपवपेदेवमुपय-
मनीयं यमौदुम्बरी[3] स्थूणा यजमानेन संमिता कार्या
भवत्यथायं यूपो यजमानस्यारत्निभिर्विमितो भवति ।
सद्योपर[4] इत्येके । ऽथो हैवैतानि[5] कुर्याद्यूपावटं तु[6] परि-
11. लिख्य पाणी संमृजीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य
सन्नादयेत्प्रोक्षणीः संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्या-
धिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिमुप-
हरन्ति प्रोक्षणीश्चाथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौर्णा-

१ ॰हुतराहुः H Ben U Be; ॰हुतरांश॰ G, ॰हुतराश॰ D C.

२ Thus G D Ben CU (pr. m.), ॰मयांगुलि Be, ॰मयंगुलीभिः U (sec. m.). H defective. The Viv.: परिमृज्यौलकूर्चं प्रचरमादाय ।

३ Between उपवपेदेवम् and उपयमनीम् H Ben ins. इत्यम्, not G U Be D C.

४ Conjectural reading; सद्योपर इत्येके G C Be U, सद्योपरीत्येके Ben, सद्योपर इत्येके H, सद्योमपर इत्येके D; द्योपर इ॰ the Viv.

५ हैवैतानि all the MSS., with न॰ the Viv. (one copy) = नवतानि ।

६ om. H.

ग्निकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रु-
वेत्पत्न्या[1] तदवेक्षितमुपयच्छीत[2] तेजोऽसीत्यथैनच्छकले-
नोपयत्य हरेत्तेजोऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीयेऽधिश्रयेदग्निष्टे
तेजो मा विनैदित्यथैनद्धूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः सादयित्वावेक्ष-
तोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः। प्रसिद्धमाहवनीयस्काग्ने
III. 97. 11. पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीतेति विज्ञायत ऊर्ध्वं। यथो
एतच्छाखीकेः कथं वेदयन्ते पत्नीग्राह एवाग्नीषोमस्याज्यानि
गृह्णीयात्तानि खरे सादयेदिति। समन्वानीय वाऽसमन्वा-
नीय[3] वा पुराणगार्हपत्यं पाणी संमृशीत। परिस्तृणीयात्पा-
त्राणि निर्णिज्य सङ्सादयेत्प्रोक्षणीः सङ्स्कृत्य पात्राणि प्रोक्ष-
त्याज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि। ता
अत्रैव सह सङ्सादयन्ति प्रोक्षणीश्च। न[4] प्रतिप्रस्थाता
पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोत्वाग्निकेन[5]। नैनां[5] गार्हपत्यमीक्षयेदथै-
नामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रुवेत्पत्न्या तदवेक्षितमुपयच्छीत तेजो
ऽसीत्यथैनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजोऽनु प्रेहीत्यथैनद्गार्हपत्ये
ऽधिश्रयेदग्निष्टे तेजो मा विनैदित्यथैनद्धूत्वोत्तरेण प्रोक्षणीः

---

१ ०नोद्रु० instead of ०नाद्रु० G here and infra l. 14. Is उद्रुवेत् the better reading?

२ Thus here and l. 14 G Be D C Ben U (sec. m.), ०यच्छेत H U (pr. m.).

३ Only given by G U (sec. m.).

४ Thus G U D Be, C H Ben om.

५ Thus Be C only, the other MSS. om. न reading ०ग्निकेनैनां।

सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः प्रसिद्धं गार्हपत्यसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा ॥ ११ ॥

7. परिक्रमिष्य उत्प्रदाय ब्रह्मणे राजानमुत्प्रयच्छेत्संप्रच्छन्नेषु स्रुवाहुती[1] जुहुयात्संप्रच्छन्नास्त्वेव गच्छेयुराहवनीयाद्राजा दक्षिणार्धः स्यादथाग्निरथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्याज्यान्यपि वाग्निर्दक्षिणार्धः स्यादथ राजाथ ग्रावोवायव्यान्युत्तरार्ध्यान्येवाज्यानि । पूर्वया द्वारोपनिष्क्रम्योत्तरेण सदः परीत्याग्नीध्रागारेऽग्निं निधायाभिहुत्य प्रोक्षणीरुत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्णियं प्रतिपद्यते[2] । ऽथास्य आज्यैराहवनीये हुत्वेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तादाश्ववालं प्रस्तरं गृहीत्वा पञ्चविधं बर्हि स्तीर्त्वा प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्य कार्ष्मर्यमयान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समिधावभ्याधाय बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती । विधृत्योराश्ववालं प्रस्तरं । प्रस्तरे जुहूं । बर्हिषीतरा । एता असदन्निति समभिमृश्याप उपस्पृश्य ब्रह्मणो राजानमादाय पूर्वया द्वारा हविर्धानं

---

१ स्रुवाहुतीर्जु॰ MSS., but cp. the Viv.: श्री सोम जुषाण इति (TS. I. 3. 4. *a* and *b*).

२ प्रतिपद्यते Be G U D C, प्रतिपद्यंते Ben, ॰पन्नतिपद्यंते H.

प्रपादयेदात्मानमभिपरिहरमाण[1] इव। छिद्रमत ऊर्ध्वम्।

॥ १२ ॥ सप्तमः ॥

क उ खलु श्येनवदभिप्रावर्हिरपवर्गं गच्छतीत्यग्नीषोमीय इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वग्नीषोमीयः सुत्यमहरनुधमेतीति। सर्वाश्च क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुधमेतीति। सर्वाश्च क्रियामित्येव[2] ब्रूयात्का उ खलु देवता सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इति। वागेव वाचमाह्वयतीति। क

I. 197. 2. उ खलु पितापुत्रीया[3] सुब्रह्मण्या प्रथमाह्वयत इत्यग्नीषोमी-
यस्य हुतायां वपायां परिहृतासु वसतीवरीषु द्वितीया। प्रातरनुवाके तृतीया। दक्षिणानां च काल एक आह्वयन्ती-
I. 197. 8. त्यथ यो दीक्षितः कुम्भं याचतीति इह इत्येवेदमुक्तं
I. 198. 17. भवति। पयश्च समूलश्च कुरुतेति श्रयणार्थे एवैते उक्ते
I. 199. 1. भवतस्तस्मो रशनायास्तस्मो वपाश्रपण्यौ द्वयमिध्माबर्हिरिति
सवनीयस्य चानूबन्ध्यस्य चैतानि भवन्ति। कास्तस्य स्वधी-
वधिष्ण्याः सोमपर्ण्यौरित्यादित्यस्थाल्युक्थ्यस्थाल्याग्रयणस्थाली ध्रुवस्थालीत्यथेमानि द्वादशोर्ध्वपात्राणि भवन्ति दधिघर्मपात्रमुपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाꣳ शुक्रामन्थिनोर्ऋतुपात्रे आदि-

---

[1] Thus Ben C Be G D′ U (sec. m.); °त्मानमपरिह° H, °त्मानमभिपरिह° U (pr. m.).

[2] Thus Ben C G (sec. m.) U (pr. m.); °श्चियायामित्येव H Be U (sec. m.).

[3] °पुत्रिका G U.

त्यश्वाश्वा औपशयं पात्रमुक्थ्यस्थाला औपशयं पात्रमथैत एकादश चमसा भवन्ति यजमानस्य ब्रह्मणो होतुरुद्गातुर्मैत्रावरुणस्य ब्राह्मणाच्छंसिनो ऽच्छावाकस्य सदस्यस्याग्नीधः पोतुर्नेष्टुरिति । तेषां तक्ष्णि सरूपाणि कारयेन्नैयग्रोधानां । विज्ञायत उत्तरस्यां[1] ततो[1] यदत्सरकैश्चमसैर्भक्षयन्ति न्यग्रोधचमसैरित्येतस्मान्नैयग्रोधा एव भवन्ति । रश्मिश्च[2] मे[2] इत्यैन्द्राग्न्य एवैष उक्तो भवत्यधिपतिश्च मे इति प्राजापत्य एव दधिग्रहो भवति । सारस्वतश्च मे पौष्णश्च[3] मे[3] इति[3] वसतीवरीरित्येक आहुरथ हैक आह राजसूयिक एव महाग्रहो भवति । पोषणादु[4] ह[4] पौष्णो भवति मषणाद्[5] सारस्वत इति । ॥ १३ ॥ अष्टमः ॥

. 16. अथेदं महाराचिकं कर्म । तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । हस्तपादाग्रचास्थान्तरेण चालाखोल्करौ देवयजनमभि प्रपद्यन्ते । तेषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेद्वैष्णव्या हविर्धानमित्यपो-परमत्यथैष आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्नीनुपसमाधाय

---

१ The first citation from the *uttarātatiḥ* seems XVIII. 21. 300. 13, the second I have not been able to point out.

२ °श्चमश H : Ben om. म ।

३ Thus G D U C, पोष्णश्च म H. पोष्णश्चेति Ben. पौष्ण इति Be.

४ Thus G U ; पोषणादु च H D C, पोषणादिति Ben Be.

५ Thus emended : मषणाग्न G U Ben Be, मषणाद्व C. मषणाद्व D, मषणान H.

संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य संस्राव्याज्यं विलाप्योपास्ते ऽपर:[1] प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणी: संस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्निं कृत्वा स्रुच: संमार्ष्टि । ता उत्तरवेदिं हरन्ति प्रोक्षणीस्तथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिभच्यन्त[2] इति । वायव्या वायव्यान्यैन्द्र्या[3] सदो । ऽथैष उन्नेता ग्रावोवायव्यं संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षं संसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयत्यथ प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभि-संनह्योत्पौरोडाशिकेनाथैनां गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्ष-यित्वाज्येनाद्रवेत्यंत्या[4] तदेवेक्षितमुपपश्यीत[5] तेजो ऽसीत्य-थैनत्कृस्त्नेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाहवनीये ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनदूत्वोत्तरेण प्रोक्षणी: सादयित्वावेक्षेतीत्युत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणी: प्रसिद्धमाहव-

1 ऽपर: U (pr. m.), पर: D C, अपर: Ben (pr. m.), ह्यपर: the other MSS. H. wholly corrupt.

2 Uncertain reading •भच्चन्त Ben. •भच्यंत G (sec. m.), °भचंत G (pr. m.), •भचन्त Be C U, •भूमन्त D, •भच्यंत D. The Viv. (one copy) •भच्च changed into •भच्य, and thus also the other copy.

3 •यैन्द्रिया G C.

4 •मोहये• again G.

5 •पश्यीत G (sec. m.), U (pr. m.) D C Ben, •पश्येत G (pr. m.) Be H U (sec. m.).

नीयसकाशे पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृह्णीते । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ॥ १४ ॥

अथ शालीकेरेवमेवैषां यथासंप्रैषं विहितानि कर्माणि भवन्त्यथाध्वर्युराग्नेय्यर्चाग्नीध्रमभिमृशेदैष्णव्या हविर्धानमित्यथोपरमत्यथैव आग्नीध्रः पूर्वः पत्नीशालं हुत्वाग्निमुपसमाधाय संपरिस्तीर्य पात्राणि निर्णिज्य सꣳसाद्याज्यं विलाप्योपास्ते । ऽपरः प्रतिप्रस्थाता प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्ष्यादाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा स्रुचः संमार्ष्टि । ता आग्नीध्रꣳ हरन्ति प्रोक्षणीस्तथाध्वर्युराग्नेय्यर्चा स्रुचो ऽभिमृशति । संमृष्टानि द्विधा पात्राण्यभिमृशन्त्[1] इति । वायव्यया वायव्यान्यैन्द्र्या[2] सदो । ऽथैव उन्नेता ग्रावोवायव्यꣳ संप्रगृह्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधाय दक्षिणस्य हविर्धानस्य पुरोऽक्षꣳ सꣳसादयत्युपकल्पयते प्रतिप्रस्थाता पृषदाज्याय दध्याग्नीध्र इध्माबर्हिरुपसादयति । न प्रतिप्रस्थाता पत्नीमभिसंनह्यत्यौरोडाग्निकेन[3] । नैनां[3] गार्हपत्यमीक्षयेदथैनामाज्यमवेक्षयित्वाज्येनाद्रवेत्यन्त्या[4] तदवेक्षितमुपयच्छति[5] तेजो ऽसीत्यं

[1] ॰मृशन्त Be G, मृशन्त U C, ॰मृशन्त D : H and Ben. abbreviate this passage.

[2] ॰व्यैन्द्र्या G U C, ॰व्यैन्द्रेया Be.

[3] Thus G (pr. m.) D Be C Ben ; ॰केनैनां G (sec. m.) H ; ॰केनावैनां U (sec. m.).

[4] ॰षोडशे॰ again G.

[5] ॰यच्छीत all (H. abbreviates).

येनच्छकलेनोपयत्य हरेत्तेजो ऽनु प्रेहीत्यथैनदाग्नीध्रीये
ऽधिश्रयेदग्निस्ते तेजो मा विनैदित्यथैनद्धूलोत्तरेण प्रोक्षणीः
सादयित्वावेक्षेतोत्पुनुयादाज्यवतीभ्यां प्रोक्षणीः । प्रसिद्धमाग्नी-
ध्रीयमकाग्रे । पृषदाज्यवन्त्याज्यानि गृहीत्वा परिकर्मिभ्य
उत्प्रदाय प्रोक्षणीहस्त उत्तरेणाग्नीध्रीयं धिष्ण्यं प्रतिपद्यते । ५
ऽन्वस्य माध्यैरयेध्मं प्रोक्ष्य वेदिं प्रोक्ष्य बर्हिः प्रोक्ष्य बर्हिरासन्नं
प्रोक्ष्योपनिनीय पुरस्तात्प्रस्तरं गृहीत्वैकविधं[1] बर्हिः[1] स्तीर्त्वा[1]
प्रस्तरपाणिः प्राङभिसृप्यौदुम्बरान्परिधीन्परिधायोर्ध्वे समि-
धावभ्याधायं बर्हिर्मुष्टिं विधृती प्रस्तरमित्येतत्समादाय
प्रदक्षिणमावृत्य पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपद्योत्तरार्धे खरस्य १०
बर्हिर्मुष्टिꣳ स्तृणीयाद्बर्हिषि विधृती । विधृत्योः प्रस्तरं । प्रस्तरे
जुहूं । बर्हिषोत्तरा । एता असदन्निति समभिमृश्य योगेन
युनक्ति । विष्णूमत ऊर्ध्वम् । ॥ १५ ॥ नवमः ॥

किमग्निहोत्री दीक्षितः किमौपसदः किंप्रसुत इति ।
विज्ञायते व्रतमेव दीक्षितस्याग्निहोत्रं । घर्मोच्छिष्टमौपसदस्यो- ११
पांशुमन्तर्यामौ[2] प्रसुतस्य । यो ह्यनुदिते स सायमग्निहोत्र-
भक्षिय उदिते स प्रातरग्निहोत्रभक्षः । किंदर्शपूर्णमास[3]

---

१ The three words एक० ब० स्तीं effaced in G.

२ Thus G U D C Be; ०पसदस्थपांशु० H, ०पसदमन्त्रोपांशु० Ben, the Vivaraṇa also has ०पसदस्य ।

३ Thus Be G U (sec. m.), the Viv.; ०दर्शपूर्णमासयाः H, दर्श (or दर्श) पौर्णमासया (or सय) H D C Ben (pr. m.), all without इति ; °मास इति Ben (sec. m.), °दर्शपौर्णमास इति U (pr. m.).

इति । विज्ञायते पौर्णमासं यज्ञमग्नीषोमीयं पशुमकुर्वत दार्शं यज्ञमाग्नेयं पशुमकुर्वतेति । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते प्रातःसवन एव सर्वेभ्यः सवनेभ्यः सवनीयान्निर्वपेत्सक्-दुपहितान्येव कपालानि स्युरा समभिवासनात्संस्थितं कर्म तायते[1] । तेषामेकैकमुद्वासयेदनुसवनं येनयेन प्रचरिष्यन्त्स्या-दपि वा अभिन्नहुतानां पिण्डानां परिशाययीतेतरयोः[2] सवनयो-र्ह्येकैककपालस्य चिकीर्षितः[3] स्यात्प्रातःसवनिकैरेव[4] वर्तयेत्कृतान्ता-त्पौरोडाशिकं कर्म प्रत्याददीतेतरयोः[5] सवनयोरनुसवनमग्ना-राध्यहनेनैव कपालेषु प्रतिपद्येत । भिन्नमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १६ ॥ दशमः ॥

अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त उभयतःशुक्रा आदि-त्यवतीर्वसतीवरीर्गृह्णीयात्ताः शुक्रास्ताभिराप्याययेत्ताभिर-भिषुणुयादित्युपर्यर्धꣳ होतृचमसं कल्पेत्येतेनैवापि वृतीयेन वर्तयेत्तयोरपः पूर्वया द्वारा हविर्धानं प्रपादयेद्धोतृचमसीया वसतीवरीया मैत्रावरुणचमसीया इति दक्षिणेन होतारं परिगृह्यापरया[6] द्वारैकधनानेतस्मिꣳस्तु काले सर्वस्य एव मैत्रा-

---

१ Thus Ben, ज्ञायते C D, तायत H (reading स्यात् instead of वेयात्), वर्तयेत् G Be U (sec. m.) and the Viv.

२ इतरयोः Be G (pr. m.), उत्तरयोः Ben C U D G (sec. m.).

३ यद्येक॰ H and the Viv., यद्येक॰ G U Ben Be; C defective.

४ ॰सवनिकै॰ G U D, Viv., ॰सवनीयै॰ the other MSS

५ उत्तरयोः MSS.

६ परिगृह्य॰ Be U.

वषट्कारमनीयाः पूर्वस्थेत्तृतीयं वसतीवरीणामवनयेत्तृतीयमेक-
I. 190. 12. धनानामेवमस्य प्राक्तवसः शुक्रो भवति । सोमग्रहं गृह्णीयाद्रु-द्रावर्षसकामस्येत्यनिरुक्तस्यैवैष राज्ञो ग्रहीतव्यो भवति । का उ खलु देवताः प्रथमꣳ सोमं भक्षयन्तीत्याप इत्येव ब्रूया-द्विज्ञायत उपहूताः सोमस्य पिबतोपहूतो युष्माकꣳ सोमः पिबत्विति । क उ खलु सोमस्य सोमपीथो भवतीति । विज्ञायते यत्ते सोमादाभ्यं नाम जागृवि तस्मै ते सोम सोमाय स्वाहेत्येष एवापि सोमस्य सोमपीथस्तेषाꣳ संनिपति-तानामानुपूर्वतेति[1] । निग्राभ्यासु वाचयित्वादाभ्येन चरेदथो-पाꣳशुसवनमाददीताथ राजानं निर्वपेत्सिद्धमत आग्निष्टोमिकं कर्म आनीयादा फलकयोरभिमर्शनात्फलके अभिमृश्य पृश्निभिश्चरेदथ प्राणग्रहैश्चरेदथाꣳशूनुपसंगृह्णीयादथाꣳशुना चरेदथोपाꣳशुना । काले ऽन्तर्यामेण । सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ १७ ॥ एकादशः ॥

III. 101. 7. अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्त आग्रयणस्य ग्रहणे द्वयोर्धारयोः प्रातःसवने गृह्णीयात्तिसृणां माध्यंदिने सवने चतसृणां तृतीयसवन इत्युपाꣳश्वन्तर्यामयोश्च सꣳस्रावः संततश्च शुक्र एते द्वे प्रातःसवने । संततस्यैव शुक्र आग्रयणस्योदचनेन

१ Thus G U D, °पानिनाना° H Ben, °पतिनाम° C. °पोभानां Be.— °मानुपूर्ववेति G U (sec. m.), °मानुपूर्वते H, चानुपूर्ववेति Be. °मानुपूर्वेवेति Ben U (pr. m.), °मनुपूर्ववेति C D.

च[1] तृतीया माध्यंदिने सवन । आदित्यस्थाल्यामतिग्राह्यो[2] राजादित्यपात्रस्य च संस्राव आग्रयणस्यैवोद्यमनेन[3] च चतुर्थी तृतीयसवने । संपूतꣳ राजानं यवेन श्रीणीयात्पयसा सक्तुभिर्हिरण्येनेति । स यं कं च ग्रहं गृह्णात्युभयत[4] उदग्रꣳ हिरण्यश्रयणमेवैनं करोति । तिष्ठता ग्रहा होतव्या अन्यत्र प्राजापत्याच्च मन्थिसꣳस्रावाच्चेति । अथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते द्रप्सानुमन्त्रणीयास्विति स्रुवाहुतीरेवैता जुहुयात्कस्मिन्नु खल्वेनाः काले जुहुयादिति । संततोर्होतस्मिन्नेनाः[5] काले जुहुयादित्यथो खल्वेतरित्याह प्राञ्चꣳ राजानं पूतभृतमभि संपवयताद्ग्रावभिराधवनीयं गत्वा न्युब्जतादित्युक्तसंप्रैष[6] एष प्रेत[7] आवकाशेभ्यो ऽवकाशैरुपस्थाय ग्रावभिरेवैनं[8] गत्वा न्युब्जति । ॥ १८ ॥

समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादित्या[9] धिष्ण्यव्याघारणसंपा-

---

१ Given by Ġ U D only.

२ ०स्थाल्या अति० Ben H.

३ एव om. Be G U D.

४ गृह्णीयादिति instead of गृह्णाति Be G (sec. m.).

५ संततो० Be, सततोर्ह० H.

६ Thus Ben H, ०त्युक्तः सं० the other MSS.

७ प्रेते G U D C, एते Be, हावे Ben, H. corrupt.

८ Thus G (sec. m.) U D, ग्रावभिरं C, ग्रावभिरेवैनां the other MSS.

९ Viv.: समानं कर्माश्विनाद्ग्रहादिति यथोपचारे (e.g. XI. 3 : 67. 17) यथासमेव विधिः ।

I. 213. 20. तादित्येव समुद्देशो[1] भवति । कथमु खलु धिष्णियानां यथान्युप्तं व्याघारणं भवतीति । विभुवे प्रवाहणाय स्वाहेति व्याघार्य रौद्रेणानीकेन पाहि माग्ने पिपृहि मा मा मा
I. 214. 8. हिꣳसीरिति । यन्न हृणीत इति । होतैवैषाꣳ प्रथमो भवत्य-थर्गेण उत्तरेऽन्वहःसु प्रातःसवनिकं प्रसर्पणं कथꣳ स्यादित्या-हवनीयोपस्थानप्रभृतीत्येव ब्रूयात्सकृत् स्वधिष्णानामुपस्थानं ।
I. 217. 6. कथमु खल्वेषां विसꣳस्थितसंचरः स्यादित्यन्तरेण होतुश्च धिष्णियं ब्राह्मणाच्छꣳसिनश्च ये ऽधिष्णिया । अथ धिष्णिय-वन्तः स्वꣳस्वमेव धिष्णियमुत्तरेण परिक्रामेयुरथेमावध्वर्यू प्रथमयौ[2] भवतः । क उ खल्वेतयोर्भक्षो भवतीति । होतृच-मस इत्येव ब्रूयात्क उ खल्वतिग्राम एकाहे सोमं न भक्षयन्ती-त्युन्नेता यावत्स्तुत्सुब्रह्मण्य इत्येव ब्रूयात्क उ खलु सत्त्रे दीक्षिता भक्षयेयुरिति । नेष्टुश्चमस उन्नेता भक्षयेदच्छावाक-चमसे यावत्स्तुदुद्गातृचमसे[3] सुब्रह्मण्यो ऽपि वा सर्व एवाग्नी-ध्रचमसे भक्षयेयुर्विज्ञायत उत्तरस्यां ततौ[4] तेषां य एवाग्नीध्रः स यावत्स्तुत्स सुब्रह्मण्यः स उन्नेतेति । ॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

I. 217. 11. III. 104. 7. अथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते समानपात्र्यामेव

---

१ °देशो G (sec. m.).

२ Thus H Ben (pr. m.) C D U (pr. m.), °मयिनो Ben (sec. m.) Be G U (sec. m.).

३ °द्गातृचमसे H only.

४ See XVII. 21 : 301. 2.

स्रुवणीभ्यामुद्वासयेत्पुरोडाशस्यैवैषो ऽवकारो दृष्टो भवति[1] । मध्यतः पुरोडाशमुपस्तीर्णाभिघारितमुद्वासयेत्पुरस्ताद्धाना दक्षिणतः करम्भं पश्चात्परिवापमामिक्षामुत्तरतः । कथमु खल्वेषाꣳ संचरो[2] स्यादिति । प्रज्ञातो हविष्पथो । ऽथापरं । पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्यापरया द्वारा सदः प्रपाद्यापरेण कर्तम् जघनेन धिष्ण्यानुत्तरेणाच्छावाकस्य धिष्ण्यं पर्याहृत्यान्यस्मै प्रदायैतेनैव यथेतमेत्योत्तरेण सदः परीत्य पूर्वया द्वारोपनिर्हृत्योत्तरेणाग्नीध्रीयं पर्याहृत्यान्तर्वेद्यासादयेदध्वर्युर्यद्धविर्धानं[3] प्रपन्नः स्यादुपनिष्क्राम मा त्वाभिपरिहारिषमित्येनं ब्रूयादथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषूत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे प्रतिनिर्याय[4] प्रयच्छतीति यदाध्वर्युः पुरोडाशान्प्रत्यङ् हरेत्तद्धविर्धानं प्रपद्यमानं प्रतिप्रस्थातारं परिगृह्णीयाद्धवावादायोपनिष्क्रामन्त्युपनिष्क्रान्तस्यैवाध्वर्युर्ग्रहानादत्ते । ऽपरेण परिक्रम्यायोत्तरतस्तिष्ठते प्रतिप्रस्थात्रे

१ °तीति. Ben.

२ Thus Ben C U and G (pr. m.) the Viv. (one copy); संचरि D H the Viv. (another copy), संचारौ Be G (sec. m.), संचरः U (sec. m.). The Viv.: संचरवं संचरो गमनं गच्छाति संचरौ (°रि) मार्गः cp. XXVI. 24.

३ Thus H G (pr. m.) Kes'., the other MSS. ins. यद before यध्वर्यु°

४ प्रतिनिधाय Ben Be and one copy of the Viv

प्रतिनिर्ग्राह्यं[1] प्रयच्छतीति हुत्वा व्यवनीय[2] प्रदक्षिणमावृत्य[2]
प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ्
द्रवत्यायेण निष्क्रमत ऊर्ध्वमथेमे द्विदेवत्या अननुवषट्कारा
भवन्ति क[3] उ स्वेषामनुवषट्कारो भवतीति विज्ञायते
द्विदेवत्यानृतुयाजान्यश्च पात्नीवतो ग्रहः। आदित्यग्रह-
III. 106. 2. सावित्रौ[4] नाग्नं[5] मानुवषट्कुर्या[5] इति यथो एतदौपम-
न्यवस्य कल्पं वेदयन्ते द्विदेवत्येषु दीर्घभक्षेणैवैनाभक्षयेद्वक्षेहि[6]
माविशेति प्रतिपद्य कृत्वे दक्षाय रायस्पोषाय सुवीरताया
इत्यातः प्रत्यभिमृशते मा मा राजन्विबीभिषो मा मे
हार्दिं त्विषा वधीः। वृषणे शुष्मायायुषे वर्चस इत्यथानु-
सवनभक्षेणैव[7] सवनमुखीयान्भक्षयेदिति ॥ २० ॥ त्रयोदशः ॥

क उ खलु वसतीवर्य्याः स्तोत्रभक्तिर्भवति शस्त्रभक्तिश्चेति
विश्वरूपास्तु हास्य स्तोत्रभक्तिर्भवति प्रातरनुवाके[8] च शस्त्र-
भक्तिः क उ खलूपांश्वन्तर्यामयोर्द्विदेवत्यानाꣳ स्तोत्रशस्त्र-

१ प्रतिनिग्रा॰ Ben Be and one copy of the Viv.

२ ॰नीयाप्रदक्षिण॰ G U D C.

३ क उ U Be Ben C, Viv., क G H.

४ ॰सावित्रं Be Ben (sec. m.), ॰सावित्राम् Ben (pr. m.)

५ Thus G (pr. m.) U D C and cp. Āśv. śrs. v. 5. 21 (Vait. sū. 20. 4); माग्नमानुवष॰ Ben (pr. m.), माग्नमाननुवष॰ G (sec. m.), माग्नामानुवष॰ H, समाग्नमानुवष॰ Be.

६ ॰भक्षयेन्नैवै॰ Be G.

७ ॰भक्षेणैव Be G U (sec. m.).

८ ॰वाको Be G C U (sec. m.).

भक्तिर्भवतीति । यदुपाꣳश्वग्रꣳ गृह्णाति तदुपाꣳश्वन्तर्यामयोः प्रउग उक्थे¹ द्विदेवत्यानामथायं प्रतिप्रस्थातर्तुपात्रेऽध्वर्योरन्तरतःसेवी भवतीत्यथास्मिन्नत्र यन्तं प्रतिप्रस्थाताध्वर्युं परिगृह्णीयादथाध्वर्युः प्रतिप्रस्थातारं प्रत्यङ् द्रवन्याचेण । मिथुनत ऊर्ध्वं । किंदेवत्या उ खल्वृतुयाजा भवन्तीत्यृतुदेवता इत्येतदेकमथापरमिन्द्रꣳ होता यजति । मरुतः पोता यजति । ग्रावो नेष्टा यजत्यग्निमाग्नीध्रो यजतीन्द्रं ब्राह्मणाच्छꣳसी यजति । मित्रावरुणौ मैत्रावरुणो । देवं द्रविणोदां चत्वारो ऽश्विनाध्वर्यू अध्वर्यू² । अग्निं² गृहपतिं गृहपतिः । क उ खल्वैन्द्राग्नस्य स्तोत्रभक्तिर्भवतीति । बहिष्पवमान इत्येव ब्रूयाद्ये के चन यज्ञा अस्तोत्राः पवमान एव³ तेषाꣳ⁴ स्तोत्राणि भवन्ति⁴ । क उ खलु माध्यंदिनीयाः सवनीया निरुप्यन्त इति । क्षुल्लकवैश्वदेवस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात्क⁵ तृतीयसवनीया । माहेन्द्रस्य स्तोत्र इत्येव ब्रूयात् । ॥ २१ ॥

नाराशꣳसमुपदस्तꣳ ऊतादेवैनꣳ⁶ होतृचमसादृणीया-

---

१ Thus U (sec. m.), Viv.; उक्थो G U (pr. m.), उक्थे Be Ben H C. Acc. to the Viv. it is synonymous to शस्त्रे ।

२ Thus G U D C; चाध्वर्योरग्निं Ben H Be.

३ Thus G Be, एवैषां Ben D H U C.

४ भवन्तीति Ben H.

५ चखलु ins. G U D C.

६ Thus G U (sec. m.), ऊतारेनं H D C U (pr. m.), ऊतादेवैनं Ben (sec. m.) Be, ऊतारैनं Ben (pr. m.)

हिंकाराग्रꣳसं प्रातःसवनं च माध्यंदिनसवनं चैकाराग्रꣳसं तृतीयसवनं । चत्वार्युन्नीयमानसूक्तानि[१] भवन्तीति[२] । सवनमुखेषु[३] चाच्छावाकचमसे[३] च[३] । त्रयो दीर्घभक्षाः । क उ खलु प्रवर्ग्यः सुत्यमहरनुसमेतीति । दधिघर्म इत्येव ब्रूया-
I. 234. 1.त्त्रिꣳसुपसदाꣳ । सौम्यस्य परीज्येति । तिरश्चर्मन्फलके ग्राव्णो- हादयतीति । शुष्काभिषव इत्येतदाचक्षते । कथमु खलु रथंतरपृष्ठे माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयान्महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं गृह्णीयाद्बृहत्पृष्ठे महाꣳ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रमथोभयपृष्ठे[४] यया पृष्ठं तया गृह्णीयात्पुरोरुचमितरां कुर्यादिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

कथमु खलु सवनीयस्य पशोश्चर्याया उपक्रमो भवतीति । ध्रुवाꣳ संस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य[५] जुह्वाꣳ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदाश्रा- हयेत्पशुं पञ्चहोत्रा यतस्रूपस्तृणीते । मनोताप्रभृतिनेडान्तेन चरेत्त्रिंशन्मत ऊर्ध्वमथोक्थ्यविग्रहेषु य एव प्रातःसवनिको[६]

---

१ ॰र्युन्नीयमानानिसू॰ Ben H, ॰र्युन्नीयमानिसू॰ Be. ॰र्युन्नीयसू॰ C.

२ इति om. G.

३ । Thus, hesitatingly, emended. सवनमुखेष्वाछावाकच (॰कश॰) मसेच सवनेच C U D; सवनमुखेष्वछावाकचमसे च सवनमुखेषु G (sec. m.); सवनमुखेचाछावाकचमसे च सवने च Be Ben; सवनमुखेछावाकचमसेवसवने च H

४ After माहेन्द्रम् G C D ins. ग्रहम् ।

५ Thus H, विहृत्य the other MSS. (G is indistinct).

६ ॰सावनीको or ॰सवनीको some of the MSS.

ग्रहणमन्त्रः स एव माध्यंदिनीयः स तृतीयसवनिको[१]।
देवतामेव व्यश्नुयेत्समसाय समसायैव त्रीꣳस्त्रीन्पुरोडाशाञ्शक-
लानुपास्येन्नव[२] होढ्यमस इति। त्रयाणामेवैष भक्षो भवत्य-
थायमाग्रयणस्त्रयस्त्रिꣳशतो देवतानां गृह्यते। क उ खल्वेताः
प्रदाने विभज्यन्त इति। पात्नीवते। विज्ञायते पत्नीवत-
12. स्त्रिꣳशतं त्रीꣳश्च देवानिति। कथमु खलु पात्नीवतं भक्षये-
दादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दसो ऽग्निना वैश्वानरेण पत्नीवता त्वष्ट्रा पीतस्य
मधुमत उपहूतस्योपहूतो भक्षयामीति॥ २३॥
कथमु खल्वन्तरुक्थ्यो भवतीति। प्रसिद्धं तृतीयसवन
आग्रयणं गृहीत्वोक्थ्यं गृह्णीयाद्वैनं ध्रुवमुपस्थाप्य त्रिषूर्ध्व-
पात्रेषु विगृह्णीयादुपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुव-
मुक्थ्येभ्य उक्थायुवं यज्ञस्यायुष इन्द्रावरुणाभ्यां[३] जुष्टं गृह्णा-
मीति। पुनर्हविरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति। परिमृज्य
सादयत्येष ते योनिरिन्द्रावरुणाभ्यां त्वेति। तदानीमेवापरं[४]
गृह्णात्युपयामगृहीतो ऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्था-

---

१ •सावनीको or •सवनीको some of the MSS.

२ Thus D G U (pr. m.) C Ben (pr. m.), •पास्येतव H, •पास्येरनव Ben (sec. m.), •पास्येरंनव Be.

३ Nearly all the MSS. insert here and infra त्वा before जुष्टं।

४ MSS., exc. Be once and Ben once (sec. m.), read •मपरैव instead of •मपरं।

युवं यजमानायुष इन्द्राबृहस्पतिभ्यां[1] जुष्टं गृह्णामीति । पुनर्ह-
विरसीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । परिमृज्य सादयत्येष
ते योनिरिन्द्राबृहस्पतिभ्यां त्वेति । तदानीमेवापरं गृह्णात्यु-
पयामगृहीतोऽसि देवेभ्यस्त्वा देवायुवमुक्थ्येभ्य उक्थायुवं
यजमानायुष इन्द्राविष्णुभ्यां जुष्टं गृह्णामीति । नाव पुनर्हविर-
सीत्युक्थ्यस्थालीं प्रत्यभिमृशति । इमाभिरेवैनां मृष्ट्वा न्युब्जति ।
परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरिन्द्राविष्णुभ्यां त्वेत्यथैनान्भुवे
ऽवनीय होतृचमसे ऽवनयेत्स्तोत्रे स्तोत्राण्यावपेक्षसे भक्षाणि ।
तस्य प्रस्तस्य[2] भक्ष इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्रा-
विष्णुभ्यामग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहू-
तस्योपहूतो भक्षयामीत्येतेनैव वा भक्षयेदपि वा नित्यपूर्व-
णादित्यवद्गणस्य सोम देव ते मतिविदस्तृतीयस्य सवनस्य
जगतीच्छन्दस इन्द्रावरुणाभ्यामिन्द्राबृहस्पतिभ्यामिन्द्राविष्णुभ्या-
मग्निना वैश्वानरेण मरुद्भिः पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो
III. 113. 2. भक्षयामीति । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्ता-
दिन्द्राहुती जुहुयादिन्द्राहुती हुत्वा हारियोजनं ग्रहं
I. 326. 12. गृह्णीयादित्यथ हैके चात्वालदेशेऽवभृथं निधाय दध्ना
पयसा मधुमिश्रेण नैष्वयनैर्ऋजीषमभिजुह्वति यत्ते ग्राव्णा

---

1 Here begins M (see Introd. to Vol. II, p. IV).

2 Thus U M, प्रसस्य D, प्रस्तस्य Be, thus or प्रसस्य Ben., प्रतिर H G. om. the word altogether, प्रस C.

चिच्छिदुः सोम राजन्नित्यवभृथयजूꣳषि जुहोतीति[1] । कतमानि खल्विमान्यवभृथयजूꣳषि भवन्तीति । यदेवैनदावनीथे प्राकर्षैस्तरन्ति देवकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि मनुष्यकृतस्यैनसो ऽवयजनमसि पितृकृतस्यैनसो ऽवयजनमसीत्यवभृथा-
5. हुताविति । कतमा उ खल्वियमवभृथाहुतिर्भवतीत्यप उकृत्य[2]
जुहोति यज्ञस्य त्वा यज्ञपते हविर्भिः । सूक्तवाके नमोवाके विधेम स्वाहेति । तिष्ठन्त एवावभृथेन प्रचरेयुः ।
7. पराञ्चस्तन्तः प्रपदेनोदकान्तं प्रत्यस्येत्सिद्धमत ऊर्ध्वम् ।

॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

अथायमुदयनीयस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । बर्हिर्यजुषा कुर्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेद्ब्रह्माणं दक्षिणत उपवेश्यावैवोत्तरत उदपात्रं निधाय जघनेन गार्हपत्यꣳ स्फ्यं निदध्यात्स्फ्यस्योपरि पात्रौ । पात्र्यां व्रीहीनावपेच्छूर्पादानप्रभृति[2] कर्मान्तस्तावत आ प्रस्कन्दनात्प्रस्कन्दनान्तं कर्म कृत्वा तिरः पवित्रमप आनीयाधिश्रित्य तिरः पवित्रं तण्डुलानावपेदाज्यं[3] निर्वपेदाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वा जघनेन गार्हपत्यमौपसदायां वेद्याꣳ सामयजुर्वैरे सिद्धमत ऊर्ध्वं । तत्र घृतसादनं । दक्षिणं परिधिसन्धिमपरं विसृज्य दक्षिणं वा परि-

---

१ See TS. VI. 6. 3. 1.

२ Thus G U M D C, [illegible] Ben [illegible] H.

३ From °वपेच्छूर्पा° unto तण्डुलान om. G Be and Ben (sec. m.).

धिमग्रेण प्राञ्चं प्रायणीयमासादयेत्प्रत्यञ्चमुदयनीयमग्निमुखा अथ देवता इज्यन्ते । संस्थन्त[1] उदयनीयः संतिष्ठत । ॥ २५ ॥

I. 263. 2. अथ यदि पशुरुपक्रान्तः स्यात्पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदाज्यं निरुप्याधिश्रित्य पर्यग्नि कृत्वा उपयमाद्दीत । संप्रैषप्रभृति पाशुबन्धिकं कर्म तायते । सिद्धमत ऊर्ध्वं[3] ।

III. 114. 17. यथो एतत्कालीनैः कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुणामिक्षया यजेतेति तस्यै सह सवनीयैर्वत्सापाकरणꣳ[2] सह सायंदोहमुदयनीयेन चरित्वा पाणी संमृशीत । परिस्तृणीयात्पात्राणि निर्णिज्य सꣳसादयेत्प्रोक्षणीः सꣳस्कृत्य पात्राणि प्रोक्षेदथ प्रातर्दोहं धेनूर्दोहयेदथैना[3] गार्हपत्ये श्रपयित्वानभिघारितामुद्वासयेदथाज्यं[4] निर्वपेदथाज्यमधिश्रयेदुभयं पर्यग्नि कृत्वाहवनीये वेदकान्परिधीन्परिधायाथैनां[5] पुनरधिश्रित्याभिघारितामुद्वास्यान्तर्वेद्यासादयेदथाग्नये सोमायेत्याज्यभागाभ्यां चरेदाज्यभागान्तं कर्म कृत्वा दक्षिणे वेद्यन्ते केशश्मश्रु वपते नखानि

१ Thus write G M U (sec. m.), संभुवंतः Be U (pr. m.) C, मध्वंतं H, संधुतं D.

२ Thus M Be Ben, वत्सानामपाक॰ G U D C, वत्सापाक॰ H.

३ ॰र्थं Ben (pr. m.) Be.

४ Thus H U D C G (pr. m.) Ben (pr. m.); ॰तामनभिघारितमु॰ M, ॰ताभिघारितमु॰ G (sec. m.) Be Ben (sec. m.).

५ वेदस॰ M only.

ऽनिक्रामते[1] ऽथाध्यभागप्रतिपत्केवान्ता[1] संतिष्ठते । ऽथैतस्मुदव-
.9. सानीयोपाꣳशु भवति पुनराधेयधर्मं[2] हि[2] । सहस्रावेदे स्मन्यजुषो हरणमसंनद्धा पत्नी यज्ञपुच्छमन्वास्ते । ॥ २६ ॥

षोडशः ॥

अथेममग्निचयं त्र्युपसत्कꣳ षडुपसत्कं द्वादशोपसत्कमिति[3] चिन्वते । स यदि साहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती[4] जुहोति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोत्यौपवसथ्यिकैव तृतीयाथ यदि साहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति । श्वो[5] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती जुहोति[5] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथ्यिकैव षष्ठ्याथ यदि साहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति यथापूर्वं[6] तथाथ

---

१ ०न चाध्य० Ben H.

२ Thus G Ben C D; ०धर्माचि U. ०धर्म्यंचि M, ०धर्माचिच H, ०संज्ञामाच Be.

३ ०त्कं चेति Ben H.

४ Here and infra some of the MSS. read ०हुतीर्जुहो० ।

५ The passage from श्वो unto जुहोति om. M Be, in G it is effaced.

६ यथापूर्वमेव H G (sec. m.).

यदि द्विषाहस्रं[1] त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[2] । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[3] सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि द्विषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति । श्वो[4] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधाति[4] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि द्विषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष[5] एताꣳ रात्रिं वसति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वाहार्याꣳ[6] सपुरीषामुपदधाति[6] ।

---

1 दिषा॰ and द्विषा॰ the MSS. promiscue ; thus also चिषा॰, चिषा॰ ।

2 Thus Be G M, -मुपधाय the other MSS.

3 चार्यꣳ M here and infra each time.

4 From श्वो unto ॰दधाति effaced in G.

5 Most of the MSS. ins. सपुरीषाम् after चितिम्, but cp. the following chapter.

6 हुत्वा हेहे चाचार्यं सपुरीषं उप॰ M.

स एवमेव यथासूत्रं तथा वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वाहार्याꣳ सपुरीषामुपदधात्यौपवसथिकैव । द्वादशी । ॥ २७ ॥

अथ यदि त्रिषाहस्रं त्र्युपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य तृतीयां चितिं चतुर्थीं चितिं पञ्चमीं चितिꣳ षष्ठीं चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकैव तृतीयाथ यदि त्रिषाहस्रꣳ षडुपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । श्वो[१] भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य द्वितीयां चितिꣳ सपुरीषामुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति[१] । स एवमेव पञ्चाहमौपवसथिकैव षष्ठ्यथ यदि त्रिषाहस्रं द्वादशोपसत्कं चेष्यमाणो भवति पूर्वाह्णे प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य प्रथमां चितिमुपधायाध्यस्तपुरीष एताꣳ रात्रिं वसति । श्वो भूते प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचर्य पुरीषमुपधाय संचिताकृती कृत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधाति । स एवमेव यथासूत्रं तथा

१ कृत्वा द्वेद्वे आहार्ये सपुरीषे उप॰ M

१...१ Effaced in G.

वर्तमानः पुरीषंपुरीषमुपधाय संचिताहुती हुत्वा द्वे आहार्ये सपुरीषे उपदधात्यौपवसथिकेव द्वादशी । कथमु[1] खल्वन्तरुपसत्कं बहिरुपसत्कमन्तर्बहिरुपसत्कमिति विजानीयाद् । यस्य संवत्सरस्य द्वादशावशिष्य राजानं क्रीणीयात्सो ऽन्तरुपसत्कः । संवत्सरे पर्यवेते राजानं क्रीणीयात्स बहिरुपसत्को । यस्य संवत्सरस्य षडवशिष्य राजानं क्रीणीयात्तस्योपसदः सुत्यान्तरस्य षड्हाः सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः । ॥ २८ ॥ सप्तदशः ॥

II. 1. 8. मृदमेताꣳ समां बिलेन करोतीति[2] । समां[3] भूम्यां
II. 1. 16. निदधातीत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतावश्वगर्दभावुत्तरत उपस्थापयति[4] पुरस्ताद्वा प्रत्यञ्चौ । स यदि पुरस्तात्प्रत्यञ्चौ दक्षिणो ऽश्व उत्तरो गर्दभो । ऽथ यद्युत्तरतः पूर्वो ऽश्वो[5] ऽपरो[5] गर्दभो । ऽग्निभ्यः पशूनालभत इति । पञ्चानां पशूनां ब्राह्मणं भवति । स यद्यु[6] हैतान्पशूनुपाकरोत्या बर्हिष उपासनात्पाशुबन्धिकं कर्म वर्तयित्वा शिराꣳसि प्रच्छिद्यापो देहानभ्यवहरेयुरपो

---

१ Thus U G (pr. m.) C Ben (pr. m.) H M D, कथ G (sec. m.) Ben (sec. m.)

२ इति given by G U and a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ समां D H U (pr. m.) C, समं M U (sec. m.) Ben (sec. m.) Be.

४ Thus (singul.) U (sec. m.) the Viv. and the Mahāgnis., plural the other MSS.

५ Thus (श्वोपरो) M D C U (pr. m.) the Viv. and Ms., ऽश्वउत्तरतो Be Ben G U (sec. m.); H corrupt.

६ यद्य M. (i.e. *yady aha*).

देवाननभ्यवहरन्तीति विज्ञायते । मासमेतं[१] ब्रह्मचर्यं चरति सो ऽधःसंवेशमांऽसमाश्नस्त्युपायो भवति पूर्वदीक्षेत्येतामाचक्षते[२] । यथोदयमेवैतं मासमभि दीक्षमाणो मन्यते । ऽथ कृष्णाजिने यजमानं वाचयति मुष्टी चैव न करोति वाचं च न यच्छतीति । कृष्णाजिनप्रभृति कर्मान्त एष भवत्यावेदनात्प्रथमायामुपसदि वेदिं विमिमीते[३] स्तम्बयजुर्हरतीति । कर्मवशकारितमेवैतद्भवत्यथ[४] संभारेषूषान्निवपन्यदद्य चन्द्रमसि कृष्णं तन्मनसा ध्यायेत्तदपीहेति । ॥ २९ ॥

उत्तरमुत्तरं प्रति बलीवर्दमुत्तरामुत्तरां सीतां कृषन्नौषधं वपन्स्वयमातृण्णावकाशं नावकामेदित्यथ[५] हैके[६] पुरुषे च स्वयमातृण्णायां च साम गायन्ति । किमु खलु स्वयमातृण्णानिकोऽत भवतीति । हिरण्येष्टका मण्डलेष्टका रेतःसिगित्येव ब्रूयाद्यमिष्टकागणमुपदध्यात्तं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिणमुत्तरेणोत्तरं । स यदि दक्षिणतः पुरस्ताद्वेष्टका उपदध्याद्दपसलैरावर्तेताथ यद्युत्तरतः पश्चाद्वा प्रदक्षिणमावृत्य स्वयमातृण्णामेवाभिमुख इष्टका उपदध्यात्कृत्तिका उपदधा-

१ Thus D C M (sec. m.) Ben Ms ; मासमेकं Be H G U M (pr. m.).

२ पूर्वा दी॰ Ben H.

३ मिमीते Ben H.

४ एव om. M G D C ; नद् instead of तनद् Ben (sec. m.) Be.

५ नापका॰ M D C H U (pr. m.) Ms ; नातिका॰ G U (sec. m.) Be Ben.

६ All the MSS. ins. पुरुषे, only Ms. om.

तीति। कतमा उ खल्विमाः कृत्तिका भवन्तीति। विद्युत
इत्येव ब्रूयाद्‌लवणार्थं[1] बौधायनस्याग्नावग्नौ पुनश्चितिः। सह
सा न पुरीषचितिः षष्ठ्या चित्या दृङ्खिजेति। दृङ्खिजैवेति

II. 45. 17. शालीकिः। षष्ठं प्रच्छादमाहरमाणः कस्मिंस्तु खल्वेनत्काल
आहरेदिति। नचचेष्टका उपधायेत्येव ब्रूयात्स चिभिः कर्म-
भिरभिप्रैति पुरीषस्योपधानेन साहस्रवता प्रोक्षणेन धेनुकरणे-
नेति। सो ऽष्टाभिः कर्मभिरभिप्रैत्युत्तमे संचिताहुती शत-
रुद्रीयं नमस्काराः परिषेचनं विकर्षणꣳ सर्पाहुतीः साममिरु-
पस्थानमनुशꣳसनमिति। ॥ ३० ॥ अष्टादशः ॥

III. 133. 1. अथ किं[2] नानाबीजानां निर्वपणे तन्त्रमिति[2]। स्रुगादानं
तन्त्रꣳ शूर्पादानं तन्त्रं [3]धूःप्रभृतयः शकटमन्त्राः सर्वे तन्त्रं
भवत्या[4] साविचाद्बीजंबीजमभ्यावर्तते सावित्रं। तन्त्रं
दशहोताभिप्रव्रजनं परिदानमिति तन्त्रं भवति। तन्त्रं
कृष्णाजिनावधवनं तन्त्रमुलूखलाध्यूहनं तन्त्रं पुरोडाशीयाना-
मावपनं तन्त्रं मुसलस्यावधानं तन्त्रꣳ शूर्पस्योपोहनं तन्त्रꣳ

---

१ °द्लवणा° some of the MSS. and the citation in Viv.; but cp. the vivaraṇa itself: लवणि वै सा नाꣳ लवन्तीमिति (TS. v. 4. 10. 3) होपनिहव्यार्थां पुनश्चितिरिति।

२ किं and इति only given by U (sec. m.) G (sec. m.), Ms.; the other MSS. om. these words.

३ Before धूः° M Be Ben D C G (pr. m.) ins. प्रत्तौषधं प्रत्तौषधं or प्रत्तौषधषं (i.e. प्रत्तौषधं ?).

४ Thus H Be G D C Ms; भवंत्या Ben U M.

हविष्कृदावपनप्रभृतिमन्तो बीजंबीजमभ्यावर्तते प्रस्कन्दनान्तो। यथो एतच्छालीकेः कल्पं वेदयन्ते सह स्विष्टकृतात्याकामे- दित्येकादशप्रयाज एवैतदुपपद्यते न पञ्चप्रयाजे। यथो एतदौ- पमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते पुरस्तात्स्विष्टकृतो यावदाम्नातेना- भिषिञ्चेन्नाच कृष्णाजिनं न दर्भौ न पार्थानि भवन्ति कुशानेव संस्तीर्य तेष्वेनमभिषिञ्चेदिति[1]। कथमु खलु मन्त्रिणामभिषेक आवर्तत इत्यभिषेक आवेदनं प्रथमे ऽग्न्यभि- षेकः प्रथमे ऽग्न्यश्वस्यावघ्रापणमादितस्त्वान्ततस्त बहिष्पवमान- मास्तावे स्तुवीरन्नहरहर्यज्ञायज्ञियस्य[2] स्तोत्रे द्वाभ्यामभिमृशे- दिति। ॥ ३१ ॥

कथमु खल्वेकादशिनानां[3] पशूनां पर्याया उपक्रमो भवती- तीडसूनँ संस्तीर्य पृषदाज्यं विहृत्य शुक्लाँ समानीयान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिष्क्रम्य संवदेताभिघारयेदासादयेत्पशुं[4] पशुहोता यतस्सूपस्तृणीते। मुख्यस्य पशोर्दैवतमवदाय[5]

---

१ Corrected acc. to the Dvaidha; तेष्वेवैनम॰ MSS. (वेष्वेन॰ M. तथैवेन॰ H).

२ Thus, with the Samhitā, G Be Ben, ॰यज्ञीय॰ H U D M C.

३ Thus(खल्वेका॰) MSS. (एकादशिनीनाम् M.).

४ ॰दासादये॰ not found in Be and effaced in Ben, but cp. XXV. 23, init.—पशुं seems, here and further on, to have been changed into पशून् in G.

५ ॰दैवतम॰ M U Be, the Viv., ॰दैवतम॰ H G D C Ben.—After ॰दाय M. ins. यच ।

वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेद्यथोपभृति स्विष्टकृते[1] सर्वेषां त्र्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्स्वि-
ष्टकृते समवदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं प्रोर्णुया-
द्यूष्णोपसिच्य[2] नाभिघारयेदथ[2] हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम
मतस्नौ[3] वनिष्ठुमिति[4] पात्र्याꣳ[5] समवधाय यूष्णोपसिच्य
नाभिघारयेदथ कꣳसे वा चमसे वा वसाहोमं गृहीत्वा
यूष्णोपसिच्याथाभिघारयेत्सम्प्रेत्यपशुं । पार्श्वेन वसाहोमं
123. 13 प्रयौयाम्मꣳस्तः[5] कुर्वतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्रावये-
द्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिधिꣳ-
श्चाच दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्याꣳ समवनयेद्वषट्कृते हवि-
र्जुहोति । सो ऽनिष्ट्वैव स्विष्टकृतमुदङ्ङत्याक्रम्य जुह्वां चैव
वसाहोमहवन्यां चोपस्तृणीते । द्वितीयस्य पशोर्दैवतमवदाय
वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेन जुहूं प्रोर्णुयाद्यूष्णोपसिच्याभि-
घारयेद्यथोपभृति[6] स्विष्टकृते सर्वेषां त्र्यङ्गाणाꣳ सकृत्सकृत्सम-
वदाय वृक्यमेदो यूषन्नवधाय तेनोपभृतं[7] प्रोर्णुयात्समवत्त-

---

१ Not given by G U D M.

२ °सिच्याभिघा° G, °सिच्यानाभिघा° H.

३ Thus D Ben C U (pr. m.), मतस्नू G M U (sec. m.), मतस्न H.

४ Thus we ought to read also IV. 9: 123. 7.

५ Here and further on the MSS. write मंसः मसः मोसः मंसः मसः ।

६ °थैतयो° M.

७ After °भृतं G H M ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेत्, U ins. यूष्णोपसिच्य नाभिघारयेदथ हृदयं जिह्वां वक्षस्तनिम मतस्नु वनिष्ठुमिति पात्र्याम्; C is incomplete.

मेतद्यूष्णोपसिच्य[1] नाभिघारयेत्तथैव[2] कंसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्येदथाभिघारयेत्स्रुग्भ्याम् । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयात्मँस्ताः कुर्वतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्राव्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिशिष्ट्याश्च दिग्भ्यो[3] । वषट्कृते हविर्जुहोति । स एवमेव सर्वेषां पशूनां । स यत्र वारुणस्य स्विष्टकृते ऽवद्यन्ति-रभिघारयेत्समवत्तमेवैतद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्तथैव कंसे वा चमसे वा वसाहोमं गृह्णीयाद्यूष्णोपसिच्याभिघारयेत्संस्रुग्भ्याम् । पार्श्वेन वसाहोमं प्रयौयात्मँस्ताः कुर्वतो । जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्याश्राव्याज्याया अर्धर्चे प्रतिप्रस्थाता वसाहोमं जुहुयात्परिशिष्ट्याश्च दिग्भ्यो । ऽथेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद्वषट्कृते हविर्जुहोत्यथ पुरस्ताद्वनस्पतेः समान्यो दिशः प्रतियजेदथ वनस्पतिना चरेदथ स्विष्टकृता । सिद्धमत

3. ऊर्ध्वं । अथो एतदौपमन्यवस्य कल्पं वेदयन्ते मैत्रावरुण्यामिक्षया नियुत्वत्या यजेतेति सिद्धमत औपवसथिकं कर्म जागी-

8. याद्यामावास्यायां संनयतो ऽन्यत्र पिण्डपितृयज्ञात्संवत्सरं

---

1 समवत्तमेवैत० M, समवत्तमेतद् D: Ben om. समव० unto ०घारये० (l. 2).

2 एव om. M. probably rightly.

3 Between दिग्भ्यो and वष० M H Ben U ins. तथैव कंसे वा चमसे वा समवनयेद्, in Ben and U these words are effaced; G (partly secunda, partly prima manu) तथैवेतरद्वसाहोमहवन्यां समवनयेद् ।

न कंचन प्रत्यवरोहेन्न ग्रीष्मंमाꣳसं खादेन्न वयसां माꣳसं नाग्निं चित्वा रामामुपेयान्नाग्निचिद्वर्षति धावेद्यदि[1] धावेदुपावर्तेतान्नाद्यमेवाभ्युपावर्तत[1] इति ब्राह्मणम्। ॥ ३२ ॥

एकोनविꣳशः॥

II. 63. 8. अथास्मिन्वाजपेये सप्तदशानाꣳ रथानां चयस्तयो ऽश्वास
I. 63. 11. एकपञ्चाशतमुत्तरतः प्रष्टिं नियुञ्ज्याच्चतुर्विꣳशतिं[2] पशूनि-
II. 64. 4. त्यग्नीषोमीयस्यानूबन्ध्यस्य चतुर्विꣳशौ भवतो। ऽथ वै भवति
सावित्रं जुहोति कर्मणःकर्मणः पुरस्तादिति। दीक्षणीयां
निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति। सावित्रादेव सावित्रं भवति।
II. 64. 7. दीक्षाहुतीर्होष्यन्सावित्रं जुहोतीति। सावित्रꣳ हुत्वा दीक्षा-
II. 64. 8. हुतीर्जुहुयात्प्रायणीयां निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति। सावि-
ib. 9. त्रादेव सावित्रं भवत्यन्तर्हिरण्याꣳ[3] होष्यन्सावित्रं जुहो-
ib. 10. तीति सावित्रꣳ हुत्वान्तर्हिरण्यां[4] जुहुयात्पदेन चरित्वा
राजानं क्रीत्वोह्यातिथ्यं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति। सवि-
ib. 11. त्रादेव सावित्रं भवति। प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योपसद्भ्यां प्रचरिष्य-
न्सावित्रं जुहोतीति। सावित्रꣳ हुत्वा प्रथमाभ्यां प्रवर्ग्योप-
ib. 13. सद्भ्यां प्रचरेन्महावेद्यै पूर्वं परिग्राहं परिग्रहीष्यन्सावित्रं
ib. 14. जुहोतीति। सावित्रꣳ हुत्वा स्फ्यमाददीताहवनीयं प्रणेष्य-

---

१ यदि धावेद् om. most of the MSS.

२ Thus G (sec. m.), °विंशतिः Bc, °विंशतं Ben, °विंशं D H M G (pr. m.), विंशं U C.

३ °ण्यां G (pr. m.) U (sec. m.) Ben H; °ण्ये Be U (pr. m.) M.

४ °ण्यां U (sec. m.), °ण्ये the other MSS.

न्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वेध्ममाददीत रथवाहने सदोहविर्धाने संमेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा रथवाहने सदोहविर्धाने संमिनुयादग्नीषोमौ प्रणेष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वाग्नीषोमौ प्रणयेद्यूपमुच्छ्रयिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा प्रोक्षणीराददीत । सर्वन्तं यूपमुत्सृज्याग्नीषोमीयं पशुमुपाकरिष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा बर्हिषी आददीत । तस्य प्रचिह्नं वपया चरित्वा वसतीवरीर्ग्रहीष्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रꣳ हुत्वा कुम्भमाददीत । पशुपुरोडाशं निर्वप्स्यन्सावित्रं जुहोतीति । सावित्रादेव सावित्रं भवति । ॥ ३३ ॥

5. द्वूपरस्तुरग्निर्भवतीत्यनुदिशमग्नौ[१] स्थापयित्वाग्निष्ठां च
6. सूर्यस्थां च संमिनुयात्पञ्चैन्द्रानतिग्राह्यान्गृह्णातीति[२] । सर्व
2. एवैते सोपयामा ग्रहीतव्या भवन्ति । माहत्या प्रचर्यैतान्सं-
स्थापयेदिति । तन्त्रमुल्मुकहरणं तन्त्रमभिगृप्रैषो ऽभ्यावर्तेत[३]
संस्थितहोम ऊर्ध्वे[४] बर्हिषी[४] भिन्द्यात्स्वाहाकृतिप्रैष आज्यं द्वेधा
9. विभजेदुभयभागिन्य स्तोकीया । अथेदꣳ रथचक्रं प्रादेशमात्रं

१ Thus Ben H, °ग्नीः the other MSS.

२ Before ग्रहा° Ben H Be ins. पञ्चान्; the word is missing in M D C and effaced in G.

३ Corrected; °वर्तेत U, °वर्तीत Be, °वर्तते the other MSS.

४ Thus G U (sec. m.) H Ben (pr. m.), ऊर्ध्वबर्हिषि Ben (sec. m.) C, ऊर्ध्वबर्हिषी Be, ओर्ध्वबर्हिषी M.

II. 75. 8. भूमेरच्छिन्नं[1] भवत्यपरेण परीत्य पञ्चमी संस्रतीति रथचक्रे
II. 79. 1. एवैते संस्रत्यथावाजिसृतो[2] दक्षिणापथेनोपातीत्येति सूत-
ib. 2. राजन्या एवैत उक्ता भवन्ति[2] । मारुता अग्रेणाहवनीयं परी-
ib. 14. त्येति वत्ससंग्रहीतार एवैत उक्ता भवन्त्यथ यजमानं तार्प्यं
परिधापयतीत्याज्येनैवैतत्तृप्तं[3] वासो भवत्यथाप्युदाहरन्ति तृपा
नाम वृक्षास्तेषामेवैतद्भवत्ययेमं वाजपेयꣳ सर्वसप्तदशमेके[4]
ब्रुवत[5] । आदेशादेव सप्तदशमेकविंꣳशं वैष्णवीषु शिपिविष्ट-
वतीषु स्तुवीरन्निति[6] । ॥ ३४ ॥ विंꣳशः ॥

॥ इति पञ्चविंꣳशः प्रश्नः ॥

---

१ °वत्सत्रं M Ben C.

२ After संस्रवति and भवन्ति some of the MSS. इति ।

३ Thus M, °वैततप्तं D C, °वैतंतप्तं G U Ben, वैनंतप्तं Be, वैतंतप्तं H.

४ Thus G Ben Be, पर्वस° M, सर्वसप्त° H U ; D C om. सर्वं ।—Before एक Be U D M ins. एव ।

५ ब्रुवतेन M.

६ कुर्वंति instead of स्तुवीरन्निति M C.

अथायꣳ राजसूयो ऽर्धमासदर्शैर्मासैः संतिष्ठते ऽर्धमासैर्वा । तस्मिन्सोमसꣳस्थाः पञ्चैकाहा[1] अहीनो द्विरात्रः । षट् छाला[2] । अष्टौ यूपाः षडु हाग्निष्टोमिका द्विपशौ[3]पशुबन्धे[3] सौत्रामण्यामष्टमस्तावन्त एवावभृथाः । क उ खलु हविषो हविर्निरुप्यत इत्यानुमत इत्येव ब्रूयात्कृष्णं वासः कृष्णतूषं दक्षिणेति । कृष्णाद्यमित्येवेदमुक्तं भवति । काममिष्ट्या पशुबन्धेनेति । संतन्येन्नेष्टाग्रयणेन वा पार्वणेन वा यजेत । कथमु खलु साकमेधपर्वणीति । महारात्रे पूर्वा संततिः श्वो भूत उत्तरा प्रदोषे । किमु खल्वसमुदितं भवतीति । प्रागनूयाजिकात्संप्रैषादित्येव ब्रूयाद्बार्हस्पत्यं चरुं निर्वपति ब्रह्मणो गृह इति । योऽन्यो याजमानासंयुक्तो[4] ब्राह्मणो[5] भवति । भगाय चरुं वावातायै गृह इति । यान्या महिष्या[6] एव[6] सुभगा भवति । नैर्ऋतं चरुं परिवृक्त्यै गृह इति । दुर्भगैवैषोक्ता भवति । पौष्णं चरुं

---

१ Thus M only; पंचरे काच H. पंचारैकाचा (i.e. पञ्च चर एकाहाः ?) पंचारैकाच Ben U, पंचारैकाचिनो Be.

२ शाला MSS.—द्विरात्रश्शैका the Vivaraṇa.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv. पशुपशुबंधे Be. °पशूपशुबंधे G (pr. m.) Ben U H, °पशूपशूपशुबंधे M.

४ Uncertain reading; याजमानासं° M Be Ben. याजमानसं° H U G (pr. m.), याजनसं° G (sec. m.). The Viv.: योन्याजनसंयुक्तः and यन्या-जनासंयुक्तः ।

५ After ब्राह्मणो Ben G H U ins. भवा, M भव; this word is missing in Be and has been effaced in G and Ben.

६ Conjectural reading. महिष्यैव H Be U Ben. महिष्यैव M, महिष्यं G (omitting एव).

भागदुघस्य गृह इति । महानसिक[1] एवैष उक्तो भवत्यथाप्यु-दाहरन्ति यो भागदाभौ[2] दोग्धि स एवैष उक्तो भवति । दाद्याहेन[3] रत्निनाꣳ हवीꣳषि । यथोद्गमं[4] मैत्राबार्हस्पत्यं । द्व्यहो ऽवभृथ एतस्यैव[5] पूर्वपक्षस्य । तस्मिन्संतनीभ्यां यजेताथ चेदुक्थ्ये ऽभिषेचनीये ऽग्निं चिन्वीतैतस्मिन्नेव द्विरात्र आग्नि-कानि सावित्राणि कृत्वोखाः संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेत । ॥ १ ॥

II. 97. 7. अपां पतिरसीत्यपांपतीयाः । समुद्रियाणामेवैता उक्ता भवन्ति । महतामोज स्थेति निवेष्या[6] । आवर्तानामेवैता[7] उक्ता भवन्ति । सूर्यवर्चस स्थेत्यभिदृष्याः[8] । प्रसन्नानामेवैता उक्ता भवन्ति । शक्वरी स्थेति[9] गोर[10] जरायोरेवैता[10] उक्ता भवन्ति ।

II. 111. 15. सो ऽग्नेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन यजेतेति । सद्यः संतिष्ठमान उक्थ्य एतत्सूचं भवत्यथ चेदतिप्रवर्धेत तदानीमेवाग्नेयेनाष्टाकपालेन

---

१ Thus Be Ben (sec. m.); माहानसिक G (sec. m.) and one copy of the Viv; महानासिक H U G (pr. m.) Ben (pr.° m.) and another copy of the Vivaraṇa; महानासीक M.

२ °भौ M Ben, °भि Be H G U.

३ माघो M.

४ °द्गमो M. द्गमो all the other MSS.

५ एव om. M.

६ Thus G U M, °वेष्या Be Ben, °वेषा H.

७ चाहनानां or चाहनानां MSS.

८ Thus all, against °भिदृश्या: of the text proper.

९ गोरश्वा seems to have fallen out.

१० Conjecturally; गोरजरायो° M, गावजरायो° G (pr. m.), गावश्वायो Ben (sec. m.), गारश्वायो Ben (pr. m.), गारजरायो° H Be U, गावश्वा-रयो G (sec. m.).

यजेत। श्वो भूते सारस्वतेन। दशदशाच ‹चमसमभिषंजानत इति। षोडशचमसे षोडशाद्दशचमसे च सप्तदशप्राथेतरेषु नवनव। प्रसर्पणप्रभृतय एवैते[1] भवन्त्यपुरोमान्ता। अथायं प्रतीचीन-स्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रः षोडशिको भवति। तस्य चाग्निष्टोमिकानि स्तोत्राण्यावृत्तानि भवन्त्येकविंशो बहिष्प-वमानः सप्तदशान्याज्यानि माध्यंदिनस्य पवमानः पञ्चदशानि पृष्ठान्याभवस्य[2] पवमानस्त्रिवृद्यज्ञायज्ञियमित्यथ[3] प्रतीचीन-स्तोमाय केशवपनीयायातिरात्राय दीक्षते। तस्य षड् दीक्षाः षडुपसदस्त्रयोदश्यां प्रसुतश्चतुर्दश्यामुदवसानमथैतस्मिन्नेव पक्षा-वग्रेषे व्युष्टये[4] द्विरात्राय दीक्षते। स एतां चैकां रात्रिं पूर्वपक्षस्य दीक्षितो भवति द्वे चापरपक्षस्य। तासां[5] द्वादशो-पसदो। ऽथोपवसत्यथोपवसथीये[6] ऽहन्यमावास्यायां[6] पूर्वमह-र्भवत्युत्तरस्मिन्नुत्तरमिति। संतिष्ठते व्युष्टिर्द्विरात्रो[7]। ऽथो-त्तरां शालामध्यवस्येदथ मथित्वाग्नीन्विहृत्योदयनीयायाग्नि-

---

१ Thus Ben. एवते M, इते H Be G U.

२ Thus M G (sec. m.). °भंवतिच Ben, °भंव the other MSS.

३ चथ om. H Ben.

४ Thus M only, व्युष्टि the other MSS.

५ Thus G (sec. m., first hand invisible) and the Viv., which comments: प्रतीचप्रतीनाम्: तथांचा H U, तथाम्भं Be, तस्य M, Ben, defective.

६ Thus, hesitatingly, emended; थोपवसत्यथाम्यौपवसथ्योभवतिमावा° G (pr. m.), थोपवसत्यथार्हौपवसथ्यममावा° Ben, थोपवसथ्यंचम्यमावा° G (sec. m.), थोपवसथाथाम्यौपवसथ्योमावा H Be M (the last only °थथे-ममा°), थोपवसथाथाम्यौपवसथ्योमावा° U.

७ Thus, here and further on, M only; °द्विरि° all the other MSS.

ष्टोमाय[1] दीक्षते। तस्य तिस्रो दीक्षास्तिस्र उपसदः सप्तम्यां प्रसुतः। संतिष्ठत एष[2] उदयनीयो[2] ऽग्निष्टोमः सहस्रदक्षिणो। ऽथैतस्मिन्नेव पञ्चावशेषे क्षत्रस्य धृतिनाभिविधत्ते[3] देविकाहविर्भिस्त्रैधातवीयया सौत्रामण्येति। संतिष्ठते राजसूयो ऽर्धसप्तदशैर्मासैरथ ग्रामीकैः केशवपनीयान्तस्ते ऽर्धषोडशाः[4]।

॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथातो ऽन्नसवः। प्रसिद्धमेव प्रथमो ऽर्धमासः संतिष्ठते। पञ्चाहेन चातुर्मास्यानि द्व्यहेन संतनी अष्टमे ऽहनीन्द्रतुरीयं नवमे ऽह्नि पूर्वाणि देविकाहवीꣳषि दशमे ऽन्युत्तराण्येकादशे[5] द्वादशे त्रयोदश इति त्रिषंयुक्तैश्चतुर्दशे वैश्वानरो द्वादशकपालः पञ्चदशे वारुणो यवमयश्चरुरिति मासो। द्वादशाहेन रत्निनाꣳ हवीꣳषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्व्यहेन संतनी अर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्य इति द्वौ मासावर्धमासेन सप्तदशो दशपेयो ऽर्धमासं दीक्षितो[6] दीक्षितव्रतीति त्रयो मासा। अर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति चत्वारो मासा। अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति। ते ऽर्धपञ्चमा। अथ ग्रामीकैः। सप्ताहेन

---

१ Thus M; °त्रिवृत्सोदवसानीयाया° or यया° the other MSS.

२ इयमुपवसथानीया Ben.

३ Thus G (sec. m.) and the Viv.; °भिधत्ते Be U, °भिविधत्ते Ben, °भिधीयते M.

४ Thus M Be G (sec. m.), °षोडशः H U G (pr. m.), °षोडश Ben.

५ °ण्युत्त° Be Ben.

६ Effaced in M.

पवित्रो ऽग्निष्टोमः स एवमेव पञ्चावरोधं सिद्धमा वारुणाद्द्वादशाहेन रत्निनां हवींषि त्रयोदशे मैत्राबार्हस्पत्यं द्वादशेन संतनी इति मासो । ऽर्धमासेनाभिषेचनीय उक्थ्यो ऽर्धमासेन सप्तदशो दशपेय इति द्वौ मासावर्धमासेन प्रतीचीनस्तोमः केशवपनीयो ऽतिरात्रो ऽर्धमासेन व्युष्टिर्द्विरात्र इति षष्ठो मासः । अर्धमासेन क्षत्रस्य धृतिरिति । ते ऽर्धचतुर्था । अथ पतन्तको । द्वादश दीक्षा द्वादशोपसदः । सप्ताहो ऽहीनो राजसूयो । यथावकाशमितरै राजसूयहविर्भिर्यजते । ऽथ देविकाहविर्भिर्यजते । ऽथ त्रैधातवीयया यजते । ऽथ सौत्रामण्या यजते । संतिष्ठते राजसूयः । ॥ ३ ॥ द्वितीयः ॥

अथेममिष्टिकल्पं पञ्चदशसामिधेनीकं च सप्तदशसामिधेनीकं च समामनामस्तच[1] सिद्धं[1] याजमानं बौधायनस्य कल्पो[2] । यथाम्नायं शाखीये स्तोत्रींस्तृचाननुब्रूयादिति । त्रिः प्रथमामनूच्य तिस्रो ऽनन्तरा अनुब्रूयात्त्रिरुत्तमां । ताः[3] पञ्चदश[2] । पञ्चदशानुब्रूयादित्येकादशैमाः[3] सामिधेन्यः समामनामस्तासां त्रिः प्रथमामन्वाह त्रिरुत्तमां । ताः पञ्चदश । सप्तदशानुब्रूयादेकविंशतिमनुब्रूयाच्चतुर्विंशतिमनुब्रूयात्त्रिंशतमनुब्रूयाद्द्वात्रिंशतमनुब्रूयात् षट्त्रिंशतमनुब्रूयाच्चत्वारिंशतमनुब्रूयाच्चतुश्चत्वारिंशतमनुब्रूयादष्टाचत्वारिंशत-

---

१ तस्य प्रविष्टं M.

२ कल्पे M.

३ Thus corrected; ताः पंचदश सप्तदशानु° M Bo U H. ताः पंचदशानु° Ben; in M सप्तदश is effaced and G is defective.

मनुब्रूयादिति धाय्यालोक एता धातव्या भवन्त्याग्नेय्यः सर्वा गायत्र्यः। सर्वाणि छन्दांस्यनुब्रूयादपरिमितमनुब्रूयादिति धाय्यालोक एवैता धातव्या भवन्ति। नैताः सर्वा गायत्र्यो। गायत्री पुरोऽनुवाक्या भवति त्रिष्टुग्याज्या। पुरस्ताल्लक्ष्मा पुरोऽनुवाक्या भवत्युपरिष्टाल्लक्ष्मा याज्या। मूर्धन्वती पुरोऽनुवाक्या भवति नियुत्वत्या यजत्युपांशुयाजमन्तरा यजतीति। दर्शपूर्णमासयोरेवैतदुपपद्यते नान्यत्र। ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथेमाः काम्या इष्टयो निष्पुरीषेणैव प्रयोक्तव्या भवन्ति। स[1] संवत्सरं पयोव्रतः स्याद्द्वादशाहं वा यावद्वा[2] ग्रंसीत[2]। तासां याः समानसंयोजना एकां चेत्तासां निर्वपेत्सर्वा एवैता निर्वप्तव्या भवन्ति यथो एतदनायुक्तो[3] ऽग्निपरिचरो ऽन्यमुद्धृत्य पुनरप्युद्धरति। कथमत्र प्रायश्चित्तं सिध्यतीऽ न सिध्यतीऽ इति। सिध्यतीत्येक आहुरथ हैक आहुर्न सिध्यतीति। निर्दिष्टभागो वा एतयोरन्यो ऽनिर्दिष्टभागो ऽन्य इत्युभावु[4]

II. 125. 3. खल्विमावनिर्दिष्टभागौ भवतो। नैव सिध्यतीति। तस्य धृष्टेरादानं। गार्हपत्यमकाशाद्धृष्टिमाददीत। तयाहवनीये[5] वैश्वानरस्य कपालान्युपदध्यात्। प्रदक्षिणमावृत्य गार्हपत्ये मारुतस्य

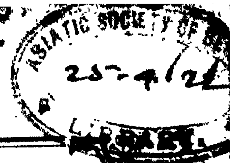
१ Found in Ben H, the other MSS om. the word

२ Thus G, तावद्वा द्रांसीत Be. यावत्द्रांसीत M U, यावद्द्वादशसौत H याव--सौत Ben

३ Thus Ben Be G (sec. m.): ॰नुयक्ता H G (pr. m.) U ॰नुयुक्तो M.

४ Thus G M U, उभाऽ H Be. Ben defective

५ तथा॰ G (sec. m.).

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.
NEW SERIES, No. 1445.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK ON THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY
DR. W. CALAND,
UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS IV.

CALCUTTA:
PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS
AND PUBLISHED BY THE
ASIATIC SOCIETY, 1, PARK STREET.
1921.

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL,

No. 1, PARK STREET, CALCUTTA,

AND OBTAINABLE FROM

The Society's Agents—
MESSRS LUZAC & Co., 46, *Great Russell Street, London, W.C.*
M. PAUL GEUTHNER, 13, *Rue Jacob, Paris, VIe.*

Complete copies of those works marked with an asterisk * cannot be supplied as so[me] of the Fasciculi are out of stock.

BIBLIOTHECA INDICA.

Sanskrit Series.

	Rs.	A
	3	
Açvavaidyaka, Fasc. 1–5 @ -/10/- each	2	
Advaitachintā Kaustubha, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	6	[illegible]
Agni Purana (Text), Fasc. 4–14 @ -/10/- each	1	[illegible]
Aitareya Aranyaka of Rig-Veda (Text), 2–4 @ -/10/- each		
Aitarēya Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–5; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	14	
Fasc. 1–5, Vol. IV, Fasc. 1–8 @ -/10/- each	2	
Aitareyalocana	4	
Amarakosha, Fasc. 1–2	2	
*Anu Bhasyam (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	1	1
Anumana Didhiti Prasarini, Fasc. 1–3 @ -/10/- each	1	
*Aphorisms of Sandilya (English), Fasc. 1 @ 1/-	3	1
Aṣṭasāhasrikā Prajñāpāramitā, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	2	
*Atharvana Upanishads (Text), Fasc. 2–5 @ -/10/- each	1	[illegible]
Ātmatattvaviveka, Fasc. 1–3		
Avadāna Kalpalatā (Sans. and Tibetan), Vol. I, Fasc. 1–13; Vol. II,	24	
Fasc. 1–11 @ 1/- each	1	1
Bālam Bhaṭṭī, Vol. I, Fasc. 1–2; Vol. II, Fasc. 1 @ -/10/- each ..	2	[illegible]
Bauddhastotrasangraha		
*Baudhāyana Śrauta Sūtra, Fasc. 1–3; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	7	[illegible]
Fasc. 1–4 @ -/10/- each	2	[illegible]
*Bhamati (Text), Fasc. 5–8 @ -/10/- each	0	1[illegible]
Bhasavritty	5	[illegible]
Bhāṭṭa Dīpikā, Vol. I, Fasc. 1–6; Vol. II, Fasc. 1–2 @ -/10/- each ..	4	[illegible]
Bodhicaryāvatāra of Çāntideva, Fasc. 1–7 @ -/10/- each	1	[illegible]
Brahma Sutras (English), Fasc. 1 @ 1/-	1	[illegible]
Bṛihaddevatā, Fasc. 1–4 @ -/10/- each	3	1[illegible]
Bṛihaddharma Purāṇa, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	1	[illegible]
Çatadūṣaṇī, Fasc. 1–2 @ -/10/- each	8	[illegible]
Catalogue of Sanskrit Books and MSS., Fasc. 1–4 @ 2/- each ..		
*Çatapatha Brāhmaṇa, Vol. I, Fasc. 1–7; Vol. II, Fasc. 1–5; Vol. III,	14	[illegible]
Fasc. 1–7; Vol. V, Fasc. 1–4 @ -/10/- each ..	3	1[illegible]
Ditto Vol. VI, Fasc. 1–3 @ 1/4/- each	3	[illegible]
Ditto Vol. VII, Fasc. 1–5 @ -/10/-	1	[illegible]
Ditto Vol. IX, Fasc. 1–2		
Çatasahasrikā-prajñāpāramitā, Part I, Fasc. 1–18, Part II, Fasc. 1	11	1[illegible]
@ -/10/- each		
*Caturvarga Chintāmani, Vol. II, Fasc. 4–25; Vol. III, Part I, Fasc.		
1–18, Part II, Fasc. 1–10; Vol. IV, Fasc. 1–6 @ -/10/- each	35	[illegible]
	1	[illegible]
Ditto Vol. IV, Fasc. 7 @ 1/4/- each	1	[illegible]
Ditto Vol. IV, Fasc. 8–10 @ -/10/-	8	[illegible]
[illegible] Fasc. 1–7 @ 1/4/- each.. ..	7	[illegible]
[illegible] (Text), Fasc. [illegible] @ -/10/- each [illegible]		

कृतानि पिष्टानि समुप्य[1] संयुत्य[1] व्यभिमृश्य[1] पिण्डौ[1] कृत्वाग्रेण[1] मारुतस्य पिण्डं पर्याहृत्याहवनीये वैश्वानरमधिश्रय्यात्प्रदक्षिणमावृत्य[2] गार्हपत्ये मारुतं त्वचं ग्राहयित्वेमं त्वचं ग्राहयेदमुं पर्यग्नि कृत्वेमं पर्यग्नि कुर्यादमुꣳ श्रपयित्वेमꣳ श्रपयेदपि वोभयमेवोभयत्र कुर्यात्तस्य शृतस्यासादनं दक्षिणं[3] परिधिसंधिमपरं[4] विमुच्य दक्षिणं वा परिधिमग्रेण । सिद्धमत ऊर्ध्वमेतस्मिन्वा एतौ मृजाते यो विद्विषाणयोरन्नमत्तीतौतरमितरेणेत्येवैष[5] उक्तो भवति । यं मृधोऽभि प्रवेपेरन्राष्ट्राणि वाभि समियुरिति । प्रतिवेशा राजानो मृधः । स्व एव जनपदा[6] राष्ट्राणि विशो । यो हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति । मति बले हतमनाः स्वयंपाप इव स्यादिति । साधुरूपे कुले स्वयंपापो । यस्मै प्रत्तमिव सन्न प्रदीयेतेति ।

१ Thus Be M; संयुत्यव्यूह्याभिमृश्य G. समुप्यसंयुत्यपिंडौ कृत्वाग्रेण Ben, संदृक्त्वव्यभिमृश्य H.

२ Thus अधिश्रय्यात् Ben, अधिश्रयात् M. अधिश्रय्यात् G H U अधिप्रश्रयात् Be. cp. XXVI. 6: 279. 9: अधिश्रयन्; it is synonymous to अधिश्रयात् ।

३ Om. Ben.

४ Thus all the MSS. exc. M which has परिधिसंधिमन्तिमरं. Is अपरं to be cancelled? A [illegible]

५ Thus G [illegible] °न्नमत्तीतौतरमितरेणेत्येव । [illegible] Ben, °न्नमत्तीत्वेतिमितरन्तीतरेणत्यवैष M. न्नमत्तरमतरेणत्येव एवैष Be, मितरेणेत्येव H partly deleted.

६ वा ins. G.

II. 128. 17. प्रत्तमनुपाकृतं[1] •प्रतिबध्यमानमेवैतद्भवत्यथास्यामध्वरकल्पाया-
मिडाग्नं[2] प्रथमं तन्त्रं कुर्यादेवं द्वितीयं । तृतीयेन सद्यावग्रेषं
वर्तयेत्कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा
II. 130. 4. सर्वासाꣳ समवदाय कृत्वान्ततो[3] भक्षयेदनस्वाग्नीघोत्रा देय इति ।
II. 130. 7. यजमानस्यैवैष गोष्ठाद्दातव्यो भवति । वेदिं परिगृह्यार्धमुद्ध-
II. 131. 6. न्यादर्धं नेति । दक्षिणं वा वेदेरर्धमपरं वेत्यैन्द्रस्यावदाय
वैश्वदेवस्यावद्येदथैन्द्रस्योपरिष्टादिति । द्वे एवैते अवदाने उक्ते
II. 131. 9. भवत । उपाधाय्यपूर्वयं[4] वासो दक्षिणेति । प्रवेणतो[5]
वान्ततो वा तावाणि वा नीलानि वा सूत्राण्युपहितानि[6]
II. 131. 13. भवन्त्यपि वोपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवत्यथास्याꣳ संज्ञानेष्याꣳ[7]
सकृदेवानुवाचयेत्सकृदाश्रावयेद्द्वे ह्यस्यै याज्यानुवाक्ये भवतः ।
॥ ५ ॥

१ Thus Be; °मनापकृतं M G (pr. m.), °मनापापकृतं Ben H U; °मनापाकृतं G (pr. m.); °मनापाकृतमप्रति °G (sec. m.)

२ Thus (प्रतिबध्यमान°) M G U, प्रतिबध्य° the other MSS. (G °यप्रतिब° sec. m.).

३ Thus Ben, कृत्वातती G U M, कृत्वातितो H.

४ Thus (cp. XIII. 20 : 131. 5) M only, उपधाय्य° the other MSS and the Viv.

५ Thus M Be, प्रतिवेषतो Ben. प्रवतो H, प्रवनतो G U, प्रवत: the Viv. (both copies).

६ Thus Ben M Be °वतानि G H U.

७ Thus Ben Be U G, संज्ञान्येष्याꣳ M H; the correct reading seems to be (see XXIV. 3 : 187. 7) संज्ञानीष्याꣳ ।

अथ वै भवति यदि नावगच्छेदिममहमादित्येभ्यो[1] भागं निर्वपाम्यामुष्मादमुष्यै विशो ऽवगन्तोरिति निर्वपेदिति निरु-प्योपरमति[2] । परिदानान्तं कर्म कृत्वाथैतामग्नौ हौम्यकृष्णाजिने समुप्योत्तरार्धे ऽग्न्यगारस्यावस्थापयेदथावगते सꣳस्थाप्येत्प्रोक्षण-प्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत । विज्ञातमत ऊर्ध्वं । यथा नख-निर्भिन्नायामेवꣳ शतकृष्णलायां । पुरा वा तण्डुलानामावप-नाद्रुक्ममवदध्यात्कृतमुत्तरमपि[3] वैनꣳ शृतमेव सुवर्णरजताभ्याꣳ रुक्माभ्यां परिगृह्यान्तर्वेद्यासादयेदाग्नेयस्य च सौम्यस्य चेन्द्रे समासेचयेदिति । अभिमृष्टानां पिण्डानां पुराधिश्रयणा-त्समासेचयितव्यं[4] भवति । सर्वेषामभिगमयन्नवद्यतीति[5] सदे-वतस्य[5] चखिष्टकृतश्चेत्येवेदमुक्तं[6] भवत्यथो खलु यावतीः समा एष्यन्मन्येत तावन्मानꣳ स्यादिति । त्रिꣳशद्दर्शं श्वेत्यात्सप्रतिमानं कुर्वीत । चत्वारिꣳशद्दर्शं श्वेत्यात्पष्टिमानं कुर्वीत च एवैतस्याभि-

१ इदम् instead of इमम् Be Ben H M.

२ Probably इति has fallen out.

३ चावदध्यात् Ben M, उपदध्यात् Be G U H.

४ Thus (°धिश्रंजनात्) M G (sec. m.), °धिश्रजनात् U H G (pr. m.), °धिंजनात् Be; Ben is defective; cp. अधिश्रयणात् XXVI. 5: 277. 2. Bhavasvāmin gives the periphrase : प्राक्श्रिपणात् ।

५ Thus U G Ben; °नौतिसदेवस्य M, °नौतिसदेवतस्य H, °तितीदे-वतस्य Be.

६ Thus M only; चखिष्टकृतश्चे° Be, चखिष्टकृतश्चे° or खिष्टकृतश्चे° the other MSS.

II. 142. 12. वृद्धिकल्पो[1] । ऽथ ब्राह्मणेषु च संज्ञानेष्ट्यां[2] च सहदेवानुवाच-
II. 142. 16. येतस्य ह दाश्रावयेतस्य सत्यप्रदानाः समानदेवता । आपोनप्त्रीयं चरुं
पुनरेत्य निर्वपेदिति । को नु खल्वपां नपाद्भवतीति । वैद्युत
II. 145. 12. इत्येव ब्रूयाल्लक्ष्णमधु चेति । पौत्तिकमित्येवेदमुक्तं[3] भवत्यन-
स्थिगधमिति । चिवलीकमित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यथाप्युदाहरन्ति
II. 149. 13. चिच्छदिष्कमित्येवेदमुक्तं[5] भवति । यथा चिधातावेवꣳ[6]
संदिग्धपुरोडाशस्यावदानकल्पः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥
II. 152. 2. स सर्पानसृजतेति । मासा एवैत[7] उक्ता भवन्ति । स
II. 155. 10. वयाꣳस्यसृजतेति । छन्दाꣳस्येवैतान्युक्तानि भवन्ति । स वैव
II. 155. 13. स्यादिति । पुराणगार्हपत्यमभ्युपदिशन्ति । तस्य पशुवेलाया-
मुल्मुकमादाय दक्षिणया द्वारोपनिर्हृत्य दक्षिणेन सदः परीत्य
दक्षिणेन मार्जालीयं धिष्ण्यं पर्याहृत्यान्तरेण यूपं चाहव-
नीयं चोपातिहृत्यान्तरेण चात्वालोत्करावुदङ्ङुपनिर्हृत्य तेन
पशुꣳ श्रपयेयुरथ यदाहवनीयादुल्मुकꣳ स्यादपया तत्सहा-

---

१ एतस्य om. M; Ben Be are defective here.

२ संज्ञान्येष्ट्यां again M G U H, see above.

३ पौतिक° M Ben, पौतिकं the Viv. (one copy), पौतीक° G U, पौचीक H Be and another copy of the Viv.

४ °वलीक° Ben H, °वलिक° Be M G U.

५ Thus Ben; चिच्छदीत्ये° M, चिच्छदित्ये° Be, चिचित्ततीत्ये° H G U.

६ वैधातावेवं Be, चिधातवेवं M, चि (or वै° चै°) धातवौयेवं the other MSS.

७ Thus M only, एवैता all the other MSS.

हरेयुः । किंदेवत्यानि खल्वपाय्यानि भवन्तीति । द्वे प्राजा-
पत्ये आग्नेयं वायव्यं वैश्वदेवमितीष्टर्गो वा अध्वर्युर्यजमान-
स्येष्टर्गं इत्युष्णायमित्येवेदमुक्तं[1] भवत्यथाप्युदाहरन्त्यध्वर्युरेवैष
उक्तो भवत्यासन्यान्मा मन्त्रात्पाहि कस्याश्चिदभिशस्त्या इत्यनु-
व्याहारो ह[2] वा आसन्यो मन्त्रस्तस्मान्मा पाहीत्येवेदमुक्तं
भवति । तस्माद्ध्रजवास्तु नाभ्यवेत्यमित्यहोरात्रावित्येकं । याव-
दग्नयः प्रीताः[3] स्युरित्येतदेकं । यावदेनमभिवर्षेदित्येतदपरं ।
द्वौ समुद्रौ विततावजूर्यावित्यहोरात्रावेवैतावुक्तौ भवतः ।
पर्यावर्तेते जठरेव पादा इत्युदरे पादा इत्येवेदमुक्तं भवति ।
तयोः पश्यन्तो अतियन्त्यन्यमपश्यन्तः सेतुनातियन्त्यन्यमित्यहः
पश्यन्तो अतियन्ति रात्रिं स्वप्नेन सेतुनातियन्त्यन्यमिति ।
12. द्वे द्रधसी सततौ वस्त एक इत्यादित्यो ऽहोरात्रे वस्त इत्ये-
वेदमुक्तं भवति । तिरोधायैत्यसितं वसानः शुक्रमादत्ते अनु-
हाय जार्या इति । रात्रिं वसानस्तिरोधायेति शुक्रमादत्ते
ऽहरित्येवेदमुक्तं[4] भवति । कीटावपक्षस्येति । कतमो नु
खल्वयं कीटो भवति[5] । य एवैष पिण्डान्संवर्तयतीति । नित्ये

१ Thus (उष्णायम्) M G U H and the Viv. (periphrase: इर्षौ वा उष्णं वा); उसप॰ Be, उ–प॰ Ben.

२ Only given by M Be.

३ All the MSS. om. the visarga and Be reads स्थिता ।

४ चवरि॰ MSS.

५ इति ins. M G U

यज्ञे वैष्णावीमृचमनुवर्तयतीति । पृषदाज्य एवैषानुवर्तयि-
तव्या[1] भवति[2] । ॥ ७ ॥

II. 171. 8. अथातो ऽतिग्राह्याणां व्याख्यास्याम । इमे न्वेव[3] पृष्ठ्याति-
ग्राह्याः पञ्चैन्द्रा वाजपेये । परःसामानस्सार्वाक्सामानश्च सौर्यो
वैषुवते । वैश्वकर्मणादित्यौ गवामयने । प्राजापत्यो महाव्रते ।
बार्हस्पत्यो बृहस्पतिसवे । वैमृधे चोन्निदि च त्विषिमति च
वृषा सो अंशुः पवत इति च । द्वावश्वमेधे महिमानावा-
देशादेवाश्वस्य वपां महिमाभ्यां[4] परिजुहुयात् । कथमु खलु
परःसाम्नां भक्षो भवतीति । रुद्रवद्गणस्य सोम देव ते मति-
विदो माध्यंदिनस्य सवनस्य त्रिष्टुप्छन्दसो[5] ऽङ्गिरोषधीभिः
पीतस्यौषधीभिः प्रजाभिः पीतस्य प्रजाभिः प्रजापतिना
पीतस्य मधुमत उपहूतस्योपहूतो[5] भक्षयामीत्येष एवार्वाक्सा-
II. 177. 18. मानामृक्तो भक्षो । ऽष्टाप्रूष्टुरण्यं दक्षिणेत्यष्टापिञ्चकमित्येवेद-
मुक्तं[6] भवति । द्वौ चेद्गर्भौ स्यातां द्वादशप्रूट् स्यादेको ह

---

1 Thus M; नुवर्ति(र्तो)तव्या Be G H, °नुवर्तयितव्यं U, नुवर्तव्या Ben.

2 इति ins. M G U.

3 नेव MSS.; the Viv. points to न्वेव ।

4 Thus (with °भ्यां) all (only महिमाभ्यां Ben), also the Vivaraṇa.

5 ...5 Thus acc. to the Viv. and cp. Āp. XXI. 21. 4. The MSS. more or less corrupt.

6 Thus Be G U; °ष्टापञ्चक° M; °ष्टाप्रूतिपिञ्चक° H; Ben altogether corrupt. Is पिञ्चक = पिच्चक ? or are we to read पुञ्चक ? The same word occurs VII. 6 : 209. 18.

महाकोशः स्याद्द्वाववान्तरकोशौ स्यातामथाग्निगर्भाया[1] आश्वे-
नैवैतान्यस्त्राणि[2] समुदायुत्य मध्यमेन पर्णेनान्तःपरिधि निन-
येद्भूर्भुवः सुवरिति । ॥ ८ ॥ पञ्चमः ॥

यद्यालब्धायामश्वो भवतीत्यालब्धायां चेदश्वः स्यात्तꣳस्था-
पयेदेवाथ चेदुपाकृतायामश्वः स्यादन्यमेतस्मिन्स्थान उपाकृत्यो-
त्तरममेधसंपन्नमेतयागमयेरन्नित्यथेमे[3] जया अभ्याताना
राष्ट्रभृत[4] इत्याहिताग्नेश्चानाहिताग्नेश्चान्यत्र विहाराद्दृष्टा भव-
न्त्यभिसमारम्भात्त्वेवैनानाचार्याः[5] प्राक् स्विष्टकृत उपजुहुत्यष्टौ
वसव इति । कतमे नु[6] खल्विमे वसवो भवन्तीति । पृथिव्य-
न्तरिक्षं द्यौरग्निर्वायुरादित्यश्चन्द्रमा आप इत्येतेऽष्टौ वसव ।
एतेषु वा इदꣳ सर्वं प्रतिष्ठितं यदिदं किंच । य एवं वेद
प्रत्येव तिष्ठत्येकादश रुद्रा इति । प्राणा एवैत[7] उक्ता भवन्ति ।
द्वादशादित्या इति । मासा एवैत[7] उक्ता भवन्ति । पञ्च
गृह्यन्ते नवनव गृह्यन्ते पञ्चधा विगृह्यन्ते । नवनवाꣳशवो

१ Uncertain reading; °गर्भाया the Viv.; °गर्भचाजमाश्वेना° Ben, गर्भ-चाजमाश्वे° M, °गर्भमाश्वेना° Be G U, गर्भामाश्वेना° H.

२ °स्त्राणि G Be and the Viv., °स्त्रौणि M U Ben, °स्त्रिणि H.

३ Thus (°त्तरममेध°) M, °त्तरंमेध° or °त्तरमेध° the other MSS., but cp. the Vivaraṇa: उत्तरस्मिन्मेधवर्जिते ।

४ Thus M; जया चभ्यातानाचाष्ट्र° Be G U, जयाभ्यातानाचाष्ट्र° Ben H.

५ Thus, in accordance with the Viv., G; °पिसमारंभा° M Be, °विसमारंभा° U Ben H.

६ Om. M.

७ Thus both times M and G (sec. m.); एवैता the other MSS.

भवन्त्यथ य एव 'द्वमो मन्त्र एतेषामेवैषो ऽभिग्रहणार्थो[१]
I. 192. 10. दृष्टो भवति । तां दुग्ध्वा ब्राह्मणाय दद्याद्यस्यान्नं नाद्या-
II. 196. 2. दिति । भैक्षाय प्रत्यवस्थितायैवैषा दातव्या भवति । किंदे-
वत्या उ खल्वतिरिक्तसोमा[२] भवन्तीति । यं यं पशुमभ्यतिरि-
च्येरंस्तत्तद्देवत्या[३] एव स्युरित्येतदेकमथापरं । विज्ञायत उ
खल्वेषां[४] ब्राह्मणमथ कस्मादैन्द्रो यज्ञ आ संस्थातोरित्येतस्मा-
II. 199 5. दैन्द्रावैष्णवा एव भवन्ति । तेन प्रीतीभवता षडहसंस्थां
काङ्क्षेयुरिति । षडहब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथ चेदहःसंयोग[५] एव-
मापद्येत[५] यथापि नव मध्यमानि सांवत्सरिकाण्यहानि संनि-
गच्छेयुस्तदानीमेवैनं प्रीतीकृत्वा संचिनुयुरथ चेदुदयनीये
ऽतिरात्र[६] एतदेव[६] । प्रजा वै सत्त्रमासत तपस्तप्यमाना अजु-
ह्वतीरिति । तत्पृच्छन्ति[७] कतमत्तत्सत्त्रं[८] भवतीति । यदेवे-

---

१ Thus M and the Viv.; all the other MSS. ग्र° instead of भि°

२ तिरिक्तः सोमो भवन्तीति M. Ben (the last without इति), °तिरिक्त-सोमा भवंतीति the other MSS.

३ °देवता MSS.

४ Thus G M U H; खल्वेषां खल्वे Be, खल्वेब्राह्म Ben. The last reading seems to point to खल्वेकेषां ब्रा°, cp. the Viv.: अन्येषां ब्राह्मणम्; but the Brāhmaṇa here cited is to be found TS. III. 3. 7. 3.

५ Thus M and the Viv.; °संयोगं एवमा° G U, संयोगमेवमा M Be H.

६ Thus M; तिरात्रे एतदेव H U (sec. m.) तिरात्रमतदेव G U (pr. m.), तिरात्रोमतदेव Ben, तिरात्रिपरवदेव Be.

७ इच्छंति M only (cp. XIV. 1 : 152. 5), इच्छति all the other MSS.

८ Thus corrected; कतमत्स° M Be U H, कतमत्सत्रं Ben G (sec. m.).

तद्नाहिताग्नयो ऽयथाश्रमङ् आमनन्त्येतस्य[1] भवतीति ।
॥ ९ ॥ षष्ठः ॥

आश्विनं प्रागाश्विनमिति । कियत्तु खल्वाश्विनं भव-
तीति । [2]द्वियोजनं वा यावदाश्वो ऽह्ना गच्छेत्तावान्[3] वेदि-
र्भवतीत्याग्निकस्य प्रक्रमस्य चतुरश्रकृतस्याच्छायामानमाददीत ।
स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीतापि वा विंशत्याश्च
रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[4] चतुर्विंशं
भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते ।
चिस्तावो[5] ऽग्निर्भवतीति[5] । चयः सप्तविधः । स एकविंशति-
5. विधो । ऽथैतौ ह्रदौ मध्यतो देवयजनस्य जोषयत इति ।
किमर्थौ[6] खल्विमौ ह्रदौ भवत इत्यवभावनो ह दक्षिण
18. आवभृथिक उत्तरो । द्वौ दायावनुजाये च पुत्रो ऽग्न्याधेयाय
चेति । यो ऽस्य पितुरनुजायाः पुत्रः स पुरस्तान्नयत्यथ यो
19. ऽस्य मातुरग्न्याधेयाये पुत्रः सो[7] ऽपरो[7] । जरत्पूर्वया सव्यं
8. जानु वेष्टयित्वेत्युपधानरज्जुरेवैषोक्ता भवति । शतं वै[8] तस्या

१ Thus Ben H U G (pr. m.). आमंवेतस्य M आमं वेतस्य° Be G (sec. m.).

२ कियत्तु खलु ins Be M, कथं नु खलु H.

३ तावान्मे° M Be.

४ च given only by M and G (sec. m.), cp. XXX. 4 s fin.

५ चिस्तावाग्नेर्दिर्भ° M Be, चिस्तावावेदिर्भ° H.

६ नु ins. Ben.

७ Thus G M Be; चोचो H U, चोचमो Ben.

८ Are we to supply वै also XV. 5 : 209. 8 or to accept that the Karmānta points directly to T Br. III. 8. 9. 3?

II. 209. 11. राजपुत्रा इति । प्रतिहिता एवैत उक्ता भवन्ति । ग्रतृष्[1]
II. 211. 5. राजान[1]उग्रा इति । राजन्या एवैते नाभिषेच्या[2] भवन्त्यथ
सावित्रमष्टाकपालं प्रातर्निर्वपतीत्येषैव[3] प्रथमा सावित्री ।
वैश्वदेवपक्षे द्वितीयापराह्णे तृतीये । तदचैकाह्निकं कर्म
आग्नीयादुत्तरतस्स देवयजनादुदवस्येच्चातुर्मासिकानां पशूना-
II. 217. 18. मेवं[4] वायव्याय[5] पशव एवं तूपराय[6] । सप्ताहान्येतयेष्ट्या यजत
इति । कथमत्र भक्षा इति । तत्रतत्र वा भक्षयेदपि वा पुर-
स्तादेवैतस्मै सप्ताहाय । यूपमाम्नाये[7] राज्जुदालमग्निष्ठं[7] मिनो-
तीति । श्लेष्मातक इत्येवेदमुक्तं भवत्यथाप्युदाहरन्ति राज्जु-
दालमग्निष्ठं मिनोति भ्रूणहत्याया अपहत्यै । पौतुद्रवावभितो
II. 223. 5. भवतः पुण्यस्य गन्धस्यावरुद्ध्या इति । तृतीयं दक्षिणानां ददा-
तीत्याग्निकानामु[8] ह[8] तृतीयं कामप्रेण सह तृतीयमतिरात्रे
II. 223. 14. तृतीयं । चतुष्टोम एव भवति[9] । चतुश्चरीय[10] एष[10] चतु-
ष्टोमो भवति । ॥ १० ॥

---

१ Read ग्रतमराजान ?

२ Conjectural reading ; नाभिस्रेच्या M, नाभिषिच्या the other MSS.

३ Thus G Ben ; M om. एव. reading त्वेषा ; ॰त्यैवैव U H, त्येवैव Be.

४ मेव M G U.

५ ॰वाये Be H U.

६ इति ins. M.

७ Reading and interpunction dubious ; ॰आवेराज्जु M, ॰आवेनराज्जु॰ G, आयेन् राज्जु॰ the other MSS.

८ Thus G M Be ; ॰कामामुदाहृतं U H, Ben defective.

९ इत्येके ins. M only.

१० ॰रीया एव G and the Viv. : ॰रीयाऐव M Be, ॰रया (for ॰या) ऐव Ben U H.

एकस्मै स्वाहा द्वाभ्याꣳ स्वाहेति । कथमु खल्वेताननुवाकाञ्जुहुयादिति । यथाप्रकृत्यस्तथानन्तरायꣳ[1] होतव्याः सं तु विꣳशतिꣳ रशना आदाय यूपानभ्यायन्ति चतस्रश्चतस्र इतरे परिकर्मिण इति[2] । कथमेतांस्तु नियुञ्ज्यादित्यश्वस्तूपरो गोमृग इति ते त्रयः समानरशना । रराट्येषु तिस्रः । पर्यङ्ग्येषु पश्चादग्नये ऽनीकवते रोहिताञ्जिरनड्वानित्येतेष्वष्टौ[3] । सोमाय स्वराज्ञे ऽनोवाहावनड्वाहावित्येतेषु सप्तार्थेतेषां त्रयस्त्रयः समानरशना । मुख्यस्यैवैषां चतुर्थो भवति । समानं कर्म पर्यग्निकरणात्पर्यग्निकृतानामेतेषां पशूनामूनविꣳशतिरुत्सृज्यन्त[4] एकचत्वारिꣳशतमतिशिष्यन्ते । द्विचत्वारिꣳशतमेषाꣳ[5] शाखा[6] भवन्त्यश्वे[7] ऽत्र द्वौ समासं गच्छतो । ऽथेतरेषां प्रतिपशु[8] संपद्यन्त[9] इन्द्राग्निभ्यामोजोदाभ्यामुष्टाराविति ।
6. प्राजापत्यावेवैतावुक्तौ[10] भवतो । ऽथैतस्मिन्कल्माषिग्रवं[11]

१ •नथानंतराय MSS. (only G : •नंतरा sec m. and M : •नथांतरायं)।

२ इति supplied by me.

३ •मितिवेष्वष्टौ G U Be.

४ उत्स om. M, उत्सृ read Be U.

५ एवैषां instead of एषां G U H.

६ Thus M; शखा G Be, शाखा Ben U H.

७ Thus M Be G (sec m.); •श्व Ben, श्च U H.

८ Thus Be G, •पशुꣳ or •पशुं the other MSS.

९ •पद्यवे Ben H.

१० Thus G M Be; सप्रसंख्या• Ben, सप्रार्धंख्या• U H.

११ Thus (अस्मिन्शिग्रवं चा•) M, •ग्रव Be Ben H U, •चाग्रुपि• G (sec. m.).

माषपिष्टानि[1] संयुत्येत्याशुकानामेवैतानि व्रीहीणां पिष्टानि
ब्रह्मत्रिस्नेमणा संयुतानि[2] भवन्ति । पृथक् प्रतिप्रस्थातारो ऽव-
II. 240. 4 द्यन्ति । तेषां मैत्रावरुणा एवानुब्रूयुस्त्वार्थैवैतानि प्रदानानि[3]
भवन्तीन्दुवर्दाय स्वाहा बलिवर्दाय स्वाहेति । सूर्याचन्द्रमसा-
वेवैतावुक्तौ भवतो । ऽथाप्युदाहरन्ति संवत्सरो वा इन्दुवर्दः
II. 242. 5. परिवत्सरो बलिवर्द इति । तस्य मूर्ध्नि जुहोति[4] जुम्बकाय
स्वाहेति । किंदेवत्या उ स्विदियमाहुतिर्भवतीति । वारुणी-
I. 242. 10. त्येव ब्रूयात्किंकिदीविर्विदीगय इति । विदिदिहीविकोदी[5] इ
II. 243. 4. किंकिदीविर्भवति । पृषत उ[6] पतंगो[7] विदीगयो[6] । ऽथैता-
न्पशूनुपाकरोत्याग्नेयमैन्द्राग्नमाश्विनमिति । यमा एवैते छागाः
समानयोनयो भवन्ति । तेषामुक्तं चरणं यथैकादशिनानां
II. 244. 2. पशूनां । किंदेवत्या उ स्वित्पशवो भवन्तीत्यृतुदेवता
इत्येतदेकमथापरमाग्नेयाः प्रथमा ऐन्द्रा द्वितीया वैश्वदेवा-
स्तृतीया मैत्रावरुणाश्चतुर्था बार्हस्पत्याः पञ्चमाः सावित्राः षष्ठाः
संवत्सराय निवक्षस इति प्राजापत्याः । ॥ ११ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Thus (ब्रह्मत्रिस्रवं वा०) M, ०ब्रह Be Ben H U, ०वषापुपि० G (sec. m.).

२ संयुता Ben, संयुतानि the other MSS.

३ om. Be.

४ All the MSS. exc. G ins. इति ।

५ Wholly uncertain reading. I have accepted the reading given by Be; विदीदिहीविदी M, विदिद्वहीकिदी U, विदिदिहीकोदी H, विद - - दिवाहति Ben. विदिशि: विदिहेति G (sec. m.).

६ Thus Be, पतंगोविदी० M, पपतंगोविदी० the other MSS.

अथायं द्वादशाह उभयविधो भवत्यहीनो वा सत्त्रं वा । स[१] यद्यु[१] हैको[१] दीक्षते ऽहीनो भवत्यथ यदि बहवः सत्त्रं । यदि चैवाहीनो यदि च सत्त्रमुभयथैवोभयतोऽतिरात्रो भवत्यन्यतरतो ऽतिरात्रा अहीना भवन्त्युभयतोऽतिरात्राणि सत्त्राण्यादिशादेवोभयतोऽतिरात्रो ऽहीनो भवत्यादिशात्तु[२] सत्त्रमनतिरात्रं यथैतदग्निष्टोमायनꣳ सारस्वतमयनं[३] विश्व-

7. सृजामयनमिति । कथमु खल्वेषाꣳ संनिवापः स्यादिति । साविषेभ्यः प्रथमꣳ संनिवपेरन्हुत्वा साविषाणि विश्वसृजामग्निहोत्राणि जुहुयुरथ वायव्याय पशवे संनिवपेरन्वायव्येनेष्ट्वा विश्वसृजामेवाग्निहोत्राणि जुहुयुरथ यदि[४] दीक्षणीयायै संनिवपेरꣳस्तेषां तत्संन्युप्तान्येव[५] सुत्युदवसानीयाद्युदवसायैव[६] प्रतिवेशा यज्ञपुच्छानि कुर्वीरन्कथमु खलु संदीक्षिता विष्णुक्रमान्क्रमेरन्निति । महापाशाभिपरीता[७] वा क्रमेरन्नपि वा

---

१ Thus Ben, संयद्येको the other MSS.

२ Before चादिशात्त G (sec. m.) ins.: चादिशादनतिरात्रोऽहीनो भवति; the Viv. makes no mention of these words.

३ Thus U G (pr. m.) Ben, °स्वतायनं the other MSS, only H: सारस्वतायनं।

४ यद् M G U H.

५ सतत् instead of तत् G U, वेतत् H.

६ सर्वुदवसाना॰ Ben, सुर्युदवसानीयान्तु (यु) दव॰ Be M, [illegible]दवसानीयाद्युदवसाय H, सुवदवसानीयाद्युदवसाय G; cp. Āp. XXI. 2. 15.

७ Thus, hesitatingly, emended; ॰पाशाभिःपरीता MSS. and the Viv.

पाषाणमभिसंधित्वाभिक्रमः[१] स्यादथाह[२] क्रमस्वाथाह[२] क्रमस्वे-
II. 247. 1. III. 164. 1. त्यतिगृह्णस्तथा[२] कल्पः स्याद्यथो एतत्सूत्रं भवति षष्ठ्यामुपसत्सु-
त्तरवेदिꣳ संनिवपन्त्यपि[३] वैकादश्यामित्यनग्निचित्य एवैतदुप-
II. 247. 11. पद्यते न साग्निचित्ये। कथमु खल्वेषामहीनसंततिर्भवतीति।
वसतीवरीणामभिग्रहणेनाध्वर्युः संतनोतीध्माबर्हिषोरुपकल्पनेन
च पयसां विग्रामनेन च वाचो[४] यम्येन[४] ब्रह्मातिप्रैषेण होता
पुनरभ्यासेन च सुब्रह्मण्ययोद्गाता[५] यज्ञस्य पुनरालम्भेन यज-
मानः[६]। प्रचरन्त एवैतद्ध्रुवाज्यꣳ समाददते। ऽथेमानि सव-
नानि बर्हीꣳषि संचिनुयुस्तेषां प्रचाराच उत्थायाग्नीध्र
आज्यानि गृह्णन्तो व्यवयेरन्निति। ॥ १२ ॥ अष्टमः ॥
II. 248. 3. कथमु खलु दिवा प्रातरनुवाकस्याह्न उपक्रमो भवतीति।
तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य
राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं कृत्वा प्रावो-
वायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं

---

१ Thus H U (without the visarga); पाषाणमभिः पर्यंस्थित्वा॰ Ben, पाषिणीःसंधित्वाभिक्रमः M Be G (the last two omitting the visarga at the end).

२ Thus G (which has only both times ॰थाहं instead of थाह); instead of the second क्रमस्वेति Be H U have: क्रम इति, M: क्रमस्व इति।

३ Thus H only; ॰वपन्त्यपि G U Ben, ॰वपन्त्यैत्यपि M Be.

४ वाचयम्येन M. Is वाचंयम्येन the correct reading?

५ Thus G (sec. m.), ॰ण्यायोद्गाता all the other MSS.

६ Om. M.

हुत्वा समिद्वारा यन्त्याहृत्य समिधः[१] आहवनीय उपसाद-
यन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ
संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि
विग्निष्याग्नीध्रं हुत्वाग्नीध्रे संवेशनरूपाणि कृत्वा प्रातःकर्मणा
प्रतिपद्यते । प्रसिद्धेन महारात्रिकेण । सिद्धमत ऊर्ध्वमुप-
स्तम्भनं वा एतद्यज्ञस्य यदतिग्राह्याश्चक्रे पृष्ठानीति । त्रिवृ-
त्स्तोमैकविꣳशस्य चक्रे आग्नेय उपस्तम्भनं । पञ्चदशस्य त्रिणवस्य
चक्रे ऐन्द्र उपस्तम्भनꣳ सप्तदशस्य[२] त्रयस्त्रिꣳशस्य[३] चक्रे सौर्यं
5. उपस्तम्भनं । यथो एतद्बौधायनस्य कल्पं वेदयन्ते निर्मन्थ्यो
मन्त्रवान्भवतीत्याध्वर्यवा एवाच मन्त्रा आवर्तन्ते नाग्निमन्थ-
9. नीयाः । स्वयमृतुयाजमेवैतदहर्भवति[४] नैतदहरन्योऽन्यस्मा ऋतुयाजं
यजतीति । ॥ १३ ॥

आग्नाव्याध्वर्युरन्यस्मै ग्रहं प्रदायैतेनैव यथेतमेत्य जघनेन
हविर्धाने उपविश्यर्तुसंप्रैषमुक्त्वोपोत्थाय हुत्वा व्यवनीय प्रद-
क्षिणमावृत्य यथायाचीत्तत्प्राङ्ङासीनो होतृभक्षं भक्षयेत्प्रत्य-
10. ङ्ङासीनो[५] ऽध्वर्युभक्षं । पात्नीवतेऽपीहोता शꣳसति बालखिल्या
मैत्रावरुणो विहरति वृषाकपिं[६] ब्राह्मणाच्छꣳसी शꣳसत्येवा-

१ M G Be U ins. आग्नीध्र ।

२ पंचदशस्य Be.

३ Thus Ben; ०त्रिंशतस्य the other MSS.

४ इति ins. U H, it is effaced in G.

५ Thus M; प्रत्यङ्म० the other MSS.

६ ०कपीयं M.

भवतमच्छावाकः । किंकर्मा[1] तर्ह्यध्वर्युर्भवतीति[1] प्रत्याम्नाया-
II. 252. 11. तीत्येव[2] ब्रूयाद्या एता अध्वर्युरनुष्टुभ उद्धृत्याहरति तासां तत्तो
गायत्र्यस्तास्तिस्रो ऽनुष्टुभः । सोम राजन्नेह्यवरोहेत्येतस्यै गायत्र्यै
पदमात्रेण राजानमुपावहरेत्कथं तु खलु दशममहर्भवत्या[3]
सर्वचतुर्विंशं[4] च भवति[5] चिष्टोमं[6] चान्यत्[7] तूष्णींशंसोमा-
दिति । चतुर्विंशो बहिष्पवमानः पञ्चदशं ब्रह्मसाम[8] त्रय-
स्त्रिंशमग्निष्टोमसाम । तासामु[9] च नत्रागच्छन्ति[9] । तासां तु
विंशतिः संपद्यन्ते । एतदेवापि दशममहर्भवत्या[10] सर्वचतु-
II. 256. 8. र्विंशं[11] च भवति चिंष्टोमं चान्यत् तूष्णींशंसोमादित्युपसृज-

---

१ Thus emended; किंकमतिर्ह्य० Ben, किंकर्मातर्ह्य० Be G U, किंकर्मा-
तर्ह्य० M, किंकर्मातर्ह्यो० H.

२ Thus G (sec. m.), ०प्रत्याम्नातौ M Be U H, यथायाचौतीत्येव Ben.

३ Thus Ben and the Viv. only; ०र्भवतीति or ०भवति the other
MSS.

४ Thus (and cp. XXVI, 16 init.) M Ben Be, सर्वचतु० G U H.

५ Om. G H Be.

६ Thus G M Be; भवतित्रिवृदग्निष्टोमं U H, भवतीत्यग्निष्टोमं Ben.

७ Thus M Be (Ben defective), वा चान्यत् G U H.

८ ०साम U (sec. m.) M G.

९ Doubtful and conjectural reading; तासामुपजन्यावच्छति Ben, तासा-
मुपजन्यावच्छतौ M, तासामुपजवच्छंति G U H; Ben defective. The mean-
ing is clear; चतुर्विंशानां मध्ये (i.e. मध्यात्) नव पंचदशसु प्रविशन्ते । तथा तयोः
(i.e. the pañcadaśam brahmasāma or pañcadaśam mādhyandinam
pavamānam and the trayastriṃśam agniṣṭomasāma) चतुर्विंशं भवति ।

१० Thus G only (०र्भवत्या), ०र्भवता all the other MSS.

११ सर्वचतु० Ben Be H.

ब्राह्मणे वत्सं धारयन्त्यध्वर्यो यथास्विदिति । किंदेवत्या च खल्विय-माहुतिर्भवतीति । प्राजापत्येत्येव ब्रूयादिति । ॥ १४ ॥

॥ नवमः ॥

अथेमं द्वादशाहं यथापूर्वेव प्रतिव्यूढामसंस्य नवाहानि प्रतिव्यूढं गच्छन्ति यान्यन्यानि प्रायणीयोदयनीयाभ्यां दश-माहाभ्यो । ऽथ[1] छन्दोमास्तत्[1] षडेव[1] । खलु यानो[2] ह्वि[3] प्रथमस्त्रिरात्रो[4] । गायत्रीप्रातःसवने[5] प्रथमे त्रिरात्रे[6] ऽष्टौ कल्वो ऽथे प्रथममुपांश्वभिषवमभिषुणुयादेकादश कल्वो द्वितीयं । द्वादश कल्वस्तृतीयं । महाँ इन्द्रो नृवदा चर्षणिप्रा इत्येतया त्रिष्टुभा माहेन्द्रं गृह्णीयाद्दशभिः सवितः पायु-भिष्ट्वमित्येतया जगत्या सावित्रमष्टाकपालान्प्रातःसवनीया-न्कुर्यादेकादशकपालान्माध्यंदिनीयान्द्वादशकपालांस्तृतीयसव-नीयान्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा प्रातःसवनीयानभ्यपेद्रुद्रव-द्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा माध्यंदिनीयानादित्यवद्रूपेण जगती-

१ ? Thus Be U H ; यच्छंदोमास्ता. षडेव M, यत्छंदस्तत्षडेव G. यच्छंदस्तत् षडेव Ben ; the Vivaraṇa also has छंदस्तत् षडेव ।

२ खलुख्यानो Ben. खधानो M.

३ Thus B G M, ह्वि U ह्विन् Ben H.

४ Thus, in accordance with the Vivaraṇa, U ; प्रथमस्त्रिरात्रो the other MSS.

५ गायत्रीं प्रा॰ G.

६ Instead of त्रिरात्रे here and in the similar passages further on some of the MSS. (Ben H U) तिरात्रे ।

च्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ जगतीप्रातःसवने[1] द्वितीये त्रिरात्रे द्वादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयादष्टौ कृत्वो द्वितीयमेकादश कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतया गायत्र्या माहेन्द्रं ग्रहं गृह्णीयाद्वाममद्य सवितरित्येतया त्रिष्टुभा सावित्रं । द्वादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्यादष्टाकपालान्माध्यंदिनीयानेकादशकपालाꣳस्तृतीयसवनीयानादित्यवद्रूपेण जगतीच्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्छ्रपयेद्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्रुद्रवद्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा तृतीयसवनीयानित्यथ[2] त्रिष्टुप्प्रातःसवने[3] तृतीये त्रिरात्र एकादश कृत्वो ऽग्रे प्रथममुपांशुमभिषवमभिषुणुयाद्द्वादश कृत्वो द्वितीयमष्टौ कृत्वस्तृतीयं । महाꣳ इन्द्रो य ओजसेत्येतां गायत्रीं त्रिरभ्यावर्तयेदनुपयामाꣳ । सा जगती संपद्यते । तया माहेन्द्रं गृह्णीयाद्धिरण्यपाणिमूतय इत्येतया गायत्र्या सावित्रमेकादशकपालान्प्रातःसवनीयान्कुर्याद्द्वादशकपालान्माध्यंदिनीयानष्टाकपालाꣳस्तृतीयसवनीयान्रुद्रवद्रूपेण त्रिष्टुप्छन्दसा प्रातःसवनीयाञ्छ्रपयेदादित्यवद्रूपेण जगतीच्छन्दसा माध्यंदिनीयान्वसुमद्रूपेण गायत्रच्छन्दसा तृतीयसवनीयानिति । ॥ १५ ॥

॥ दशमः ॥

१ Corrected; जगतींप्रा॰ G M Be, जगत्प्रा॰ H U; Ben has a lacuna.

२ इति om. Ben G U.

३ Thus M Be; त्रिष्टुभःप्रा॰ Ben U H G (pr. m.), त्रिष्टुप्प्रा॰ G (sec. m.).

अथायं वैषुवतो लभेत मासगणानामित्येक आहुः सप्तदश दीक्षा द्वादशोपसदो वैषुवतं त्रिंशत्तमं। कथमु खलु गोआयुभ्यां स्तोमा[1] भवन्तीति[1]। गोर्नु खलु पञ्चदशो बहिष्पवमानस्त्रिवृन्त्याज्यानि सर्वसप्तदशं[2] माध्यंदिनं[3] सवनं सर्वैकविंशं तृतीयसवनं सोक्थ्यमथायोस्त्रिवृद्बहिष्पवमानः[4] पञ्चदशान्याज्यानि सर्वसप्तदशं[5] माध्यंदिनं सवनं सर्वैकविंशं तृतीयसवनं सोक्थ्यमथेमौ विश्वजिदभिजितावग्निष्टोमौ सप्तगतौ भवतः। के[6] नु[6] खल्वेतयो स्तोमा[7] भवन्तीत्यभिजिन्नु[7] खलु त्र्युदयश्चतुरावृत्तो ऽथ विश्वजिच्चतुरुदयस्त्र्यावृत्तः[8]। कथमु खल्वेकविंशतिगर्भा भवतीत्यभिजितमुपेत्य पृष्ठ्यं षडहमुपेयुरथ चौन्यरःसाम्नो ऽथ वैषुवतमथ चौम्प्रत्यक्सामो ऽथावृत्तं पृष्ठ्यं षडहमथ विश्वजितं। कथमु खलु गोआयुषी विहते जानीयादिति[9]। पुरस्तादभिजितो गासुपेयात्तस्मान एवायुर्भवतीति। कियन्तो नु खलु गवामयने

---

१ Thus Be G U and the Viv.: स्तोमा भवन्तीति H, स्तोमो भवन्तीति M.

२ Thus Be M: सर्वस॰ G U H Ben.

३ Thus G (sec. m.): ध्यंदिनाना all the other MSS

४ ॰मानं MSS.

५ Thus M Be; सर्वस॰ G U Ben, सर्वतःस॰ H

६ कोनु M H U Be G (pr. m.). कन G (sec. m.), कनु Ben.

७ Thus M Ben G; ॰मो भवन्ती H U Be.

८ ॰चतुरव्यावृत्त: M H Be (the last two ॰हन:). Ben defective.

९ इति Supplied by me.

ऽग्निष्टोमा भवन्तीति । ज्योतिरग्निष्टोमस्त्रिवृदग्निष्टोमो विश्व-
जिदभिजितावग्निष्टोमौ वैषुवतं दशममहर्महाव्रतमिति यद्येति
ह वा इदं गवामयनं प्रज्ञातस्तोमं ब्रुवते । तस्य होत्तरं पक्ष
आवृत्तं भवति यदन्यद्गोआयुर्भ्यां च दशरात्राच्च । अनीका-
न्यावृत्तान्यवाग्दनीयात् । ॥ १६ ॥

अथेमा द्वात्रिंशतमेकादशिन्यो गवामयने । तेषां[1] पूर्व-
स्मिन्पक्षसि षोडश निष्ठीयन्ते सप्तदश[2] एकादशिन्यै बार्ह-
II. 265. 11 स्पत्यो वैषुवते[3] सवनीयः संपद्यते । तस्य नवाहान्यपशुकान्य-
तिरिच्यन्त इति । कतमानि खल्विमान्यहानि भवन्तीति ।
पृष्ठ्यस्य चतुरस्तोत्तराणि त्रीणि त्र्यहश्छन्दोमा दशममहर्महा-
II. 262. 12 व्रतमुदयनीयो ऽतिरात्र इत्यभिप्लवास्त्वायन्ति च तदङ्गि-
रसामयनमिति । पृष्ठ्यानामेव स्थाने ऽभिप्लवानेव दधाति ।
पृष्ठ्यास्त्वायन्ति च तदादित्यानामयनमित्यभिप्लवानामेव
स्थाने पृष्ठ्यानेव दधात्यग्निष्टोमास्त्वायन्ति च तत्प्रजापते-
रयनमित्युभयेषामेव पृष्ठ्याभिप्लवानां स्थाने अग्निष्टोमानेव

---

१ Thus M G Be Ben U, तासां H, cp. Áp. XXI. 23. 2.

२ Thus G (sec. m.) and the Viv.; सप्ता ins. M Ben, ष्टा ins. Ben U G (pr. m.); H. defective; meaning and interpunction uncertain; cp. Áp. XXI. 23. 2.

३ Thus M U Be H Ben; ०वत: H G (sec. m.), ०वतेः G (pr. m.), ०वतेः Ben.

दृधात्याघाटीभिः[1] पिञ्छोलाभिः[2] कर्करीकाभिरित्याघाटो[3]
ऽह[3] कोलोष्टा[4] भवन्ति । पिञ्छोला[5] उ ह वीणाकाण्डमा[6] ।
वीणा[7] उ कर्करीकास्तं[8] काल एव मस्त्याहणन्तीत्याहन्यादि-
त्येवेदमुक्तं[9] भवति । ॥ १७ ॥ एकादशः ॥

अथ वै भवति ब्रह्मवादिनो वदन्ति स त्वै यजेत यो
ऽग्निष्टोमेन यजमानो ऽथ सर्वस्तोमेन यजेतेति । चत्वारि
पञ्चदशान्याज्यानि । तौ द्वौ त्रिंशद्वर्गौ । तयोरितरस्मिं-
स्त्रिंशद्वर्गे तिस्र उपास्यति । तौ द्वौ त्रिणवत्रयस्त्रिंशौ ।
16. गायत्रं पूर्वं ऽहस्साम भवति त्रैष्टुभमुत्तर इति होतुराज्य-

१ Thus G M U, ॰ढिभिः Be H.

२ Thus (पिंछा॰) H U G (sec. m.), पिछो॰ G (pr. m.) Be M, पिचो॰ Ben.

३ कर्करी॰ Ben, कर्करि॰ the other MSS.—॰घाघोरह Ben H U, ॰घोटह Ben, ॰घाटघोरह M, ॰घाघ उह G.

४ ? कोलोष्टो H, कोलोष्टा G, कोलोष्टो M U, कालोष्टो Ben, कोलोपो Be (compound of काल-घोष ?).

५ Thus M H U, पिछोला Be G, पिञ्चोला Ben.

६ ? ? Thus read U H Be (with var. ॰ब्दमा), वीणाकाणकाण्डमा M, वीणाकांडधूमा G.

७ Thus G only; वीणाणा Be H U M, वीणाणां Ben.

८ MSS., exc. Ben, कर्करिका॰; perhaps the form with short *i* is, after all, preferable.

९ Emended in accordance with the text proper; instead of ॰दमुक्तो॰ the MSS. read दमंतो॰ ।

II. 270. 6. त्रेताग्नि[१] संपादयेदेवमेवोत्तरे ऽह्नि होतुरेवाज्ये । अथाप्येषा[२] सहस्रतम्यन्यतएनी कण्डूकृतोपक्लृप्ता[३] भवतीति । सहस्रेविते-त्येवेदमुक्तं भवति । कस्मिंस्तु खलु काले लक्ष्मणां पष्ठौहीं

II. 273. 7. वार्त्रघ्नीं दद्यादिति । संग्रामं जित्वा राजन्य एनां[४] दद्यात्कथमु खलु गर्गत्रिरात्रेणर्तुमुखेषु विहृतेन यजेतेत्याषाढे वा[५] श्रावणे वा पक्षे ऽग्निष्टोमेन वा[६] यजेत । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदय-शूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभि-प्रच्छाद्यीनसंततिं[७] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा, समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरी-ष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधाये-त्याबर्हिः संनह्याविग्निष्व[८] पयाꣳस्युपवसथ्ये श्वो भूते सव-नेष्ट्या यजेत । तत[९] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसती-

---

१ Thus G U H, होतुराज्यानि Be, होतुराज्यानि हृतानि M, होतुराग्नि-ताग्नि Ben.

२ था॰ M.

३ Thus Ben M U, कंडकृतो॰ Be, ॰कंडूकृतो॰ G H.

४ एतां Be.

५ Om. all exc. Ben.

६ Is वा to be cancelled?

७ ॰वरीभिः परिस्तृता Ben H.

८ Thus G Be U H; ॰स्त्रिविष्ठि॰ the other MSS.

९ तत om. M. Ben; are we to remove it or to read as infra (k. 19). तत्र च ?

वरीः परिहरमाणश्चतुरो मासः सवनेष्ट्या यजते । नाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विग्रथ्योपवसन्ति । ॥ १८ ॥

अथ श्वो भूत उक्थ्येन यजते । तत्तथैव पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा समुपनह्य राजानं काष्ठे वसतीवरीरभिगृह्याश्वीनसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविग्रथ्य[2] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ[1] श्वो भूते सत्रनेष्ट्या यजते । तत्र तथैव न[3] स्तम्बयजुर्हरति । स एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणो ऽपराꣳश्चतुरो मासः[4] सवनेष्ट्या[4] यजते । नैवाग्निहोत्रं जुहोति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजते । ऽथ चतुर्षु मासेषु पर्यवेतेषु परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामहरहः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विग्रथ्योपवसन्त्यथ श्वो भूते

१ ०वरीभि. परिस्रु० G U.
२ Thus M U G; संनह्य पयांसि विग्रथ्योप० the other MSS.
३ न read by all the MSS., but seems to be expunged in M.
४ Thus M U H; ०चातुर्मास० Ben G, मासास० Ben.

II. 273. 1 sqq. ऽतिरात्रेण यजते सर्वपृष्ठेनाथैताꣳ सहस्रतमीं प्राचीं वोदीचीं वावर्तयꣳस्तया[1] विहारं चात्मानं च न व्यवेयादिति ।

॥ १९ ॥ द्वादशः ॥

किंदक्षिणा उ खल्वहीना भवन्तीत्यहर्गणोऽहर्गणः सहस्रदक्षिणः स्यादित्येतदेकमेकैकमहः सहस्रदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । द्वादशशतदक्षिणꣳ स्यादित्येतदेकं । यथाश्रद्धदक्षिणꣳ स्यादित्येतदपरमादेशादेवै । तस्मिन्नतिरात्रे सहस्रमनुविहितं ददाति । द्विरात्रप्रभृतयो ऽहीना भवन्त्यैकादशरात्रादथेमान्यहीनाभिपरीतानि[2] सत्त्राणि भवन्ति यथैतत्संवत्सरगर्भः[3] एकादशरात्र । उभयविधो हि भरतद्वादशाहो । द्वादशाग्नि-
III. 168. 10. ष्टोमा रथंतरसामानः । स ह भरतद्वादशाहो । ऽथोद्यत्स्तोमेषु त्रिवृत्प्रथममहः स्यात्पञ्चदशं द्वितीयꣳ सप्तदशं तृतीयमेकविꣳशं चतुर्थमितीक्ष्वेकमथापरस्त्रिवृत्प्रथमस्याह्नः[4] प्रातःसवनं पञ्चदशं माध्यंदिनꣳ सवनꣳ सप्तदशं तृतीयसवनमथ[5] द्वितीयस्याह्नः

१ Thus M; वावर्तयन्स्तया G, वावर्तयस्तया U Ben H.

२ Thus G; ॰हीनाभिः परी (or रि) तानि the other MSS.; चहीनापतितानि or चहीनापरितानि the Vivaraṇa; cp infra k. 21 s. fin.

३ Thus Ben; यथैतत्सं॰ the other MSS.

४ ॰मितीक्ष॰ or मितीत॰ MSS.; the following is doubtful; ॰कमथा॰ परंचत्रि G U Ben U M, but in M च is effaced: ॰क॰॰थापरं सर्वत्रि॰ Ben. The Viv. has चपरत्रि॰; if this is the correct reading, we ought to correct also एकम् into एको ।

५ The MSS. here are defective; the passage has been restored by me according to Sāyaṇa on TS. VII. 1. 8 (ed. Calc. Vol. VII, 198).

पञ्चदशं प्रातःसवनꣳ सप्तदशं माध्यंदिनꣳ सवनमेकविꣳशं तृतीयसवनमथ तृतीयस्याह्नः सप्तदशं प्रातःसवनमेकविꣳशं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रिणवं तृतीयसवनमथ चतुर्थस्याह्न एकविꣳशं प्रातःसवनं त्रिणवं माध्यंदिनꣳ सवनं त्रयस्त्रिꣳशं तृतीयसवनम् ॥ २० ॥

अथेम औपसदाः पुरोडाशाः शूर्पादानप्रभृतय आप्यानाः । स्रुवाहुत्या चैनान्सह सकृज्जुहुयादौपमन्यवीयेन[१] कल्पेनाग्नेयानेककपालाननुसरस्वति[२] प्राञ्चो यान्तीत्याहवनीयसकाशाच्छम्यां प्रास्येत्तां यत्र निपतेत्तद्गार्हपत्यस्यायतनꣳ स्यात्प्राचीनं[३] तत आहवनीयो ऽथ यद्यपर्याणा अप उपाधिगच्छेयुरपोनप्त्रीयं चरुं तृतीयसवनीयानामनुनिर्वाप्यं कुर्युर्यथोपोत्तरेयुः समाप्लवेव[४] शम्यां प्रास्येत्स्वचरा भवन्ति पञ्चाशा भवन्तीत्यभिप्लवानामेवैते[५] ऽपच्छेदा[५] भवन्त्यष्टमे ऽह्नि वाजपेय इति[६] । तत्र यदेव सुत्याभिपरीतं वाजपेयिकं कर्म

१ Thus Ben, ॰न्यवेन the other MSS.

२ Thus G (sec. m.) only; ॰नुसरस्वती all the other MSS. and my two copies of the Vivaraṇa.

३ कुर्वन्ति instead of स्यात् G (sec. m.).

४ ? Thus M G; ॰ल्लेव U H; समाप्लेत Ben, ऽऽसमाप्यवलेव Be; the Viv. gives the periphr.: उत्तीर्य समारे(दे)यात् ।

५ Uncertain; ॰वैतेपच्छदा Be, ॰वैतेपचंदा H, वैवे-च्छदा Ben, ॰वैतेपचेदा U and G (pr. m.), ॰वैवेतपच्छदा G (sec. m.), ॰वैतपच्छेदा M. The Vivaraṇa periphrases: अभिप्लवानामेवान्ते लोपि (or ॰वान्तलोपि) न पञ्चाः ।

६ इति Supplied by me.

II. 279. 14. तत्कुर्याद्यदेवꣳ सꣳवत्सरामयनमच्छन्दोमं[1] भवतीति । विज्ञा-
यत[2] तु खल्वस्य छन्दोमभक्तयश्चतुर्विꣳशं चतुश्चत्वारिꣳश-
मष्टाचत्वारिꣳशमिति । ॥ २१ ॥ त्रयोदशः ॥

II. 283. 1. अथायमतिरात्र उभयविधो भवत्यहीनो वैकाहो वापि
तु खल्वस्याहीनस्यैव रूपं । द्वादशोपसदो ऽनेकमहरभि- ५
विधत्ते[3] । ऽथैकाहस्यैव रूपꣳ । सकृद्वसतीवरीर्गृह्णाति सकृ-
II. 285. 13. त्पशूनुपाकरोत्येकं[4] क्रतुकरणꣳ । समयाविषिते सूर्ये हिर-
ण्येन षोडशिन स्तोममुपाकरोतीत्यर्धास्तमित इत्येवेदमुक्तं[5]
भवति । तस्य चेदनुपाकृत आदित्यो ऽभ्यस्तमियाद्गार्हपत्ये तिस्रः
स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथ यस्योक्थ्ये ऽतिरिच्येताति- १
रात्रं कुर्वीतेत्यतिक्रान्ताः खल्वस्य दीक्षोपसदो ऽतिक्रान्तं क्रतु-
करणमतिक्रान्तꣳ षोडशिनो ग्रहणमथ तदानीमेव षोडशि-
पात्रमुपकल्प्य तिसृभिर्ऋग्भिर्गृह्णीयादथैतेन[6] पुरस्ताद्रात्रि-
पर्यायेभ्यश्चरेत्तस्यैवमेव संप्रैषः[7] प्रतिप्रस्थातराग्रयणात्तृतीयं गृह-

---

१ Thus (and cp. TS. VII. 4. 2. 3, Pañc. br. XXIII. 19. 8) M G U H; ०यनमहंदोमं Be, ०यनंमहंदोमं Ben.

२ r. विज्ञायन्त ?

३ Thus G (sec. m.), नेकम० Be, नैकम० M Ben G (pr. m.) U (sec m.), येकम० H.—Instead of ऽभिविधत्ते (thus M Be G U), Ben: ऽभिविधत्ते, H. ऽभिधत्ते । The Viv.: अहीनरूपं द्वादशोपसत्त्वमनेकदिवसव्याप्तत्वं च ।

४ Thus M G U Be; ०त्यकं Ben, ०त्येवं H.

५ इति om. all exc. M.

६ Thus M Ben; ०चैतेन G Be U.

७ प्रैष M G U.

ह्रीयानि[1] आधत्तः पृषदाज्यं गोपायाग्नीदाश्विनं ते द्विक-
90. 11. पालꣳ हुतमध्यपररात्रे ऽस्त्विति । कस्मिन्नु खलु काल आश्विनो
द्विकपालो निरुप्यत इति । तार्तीयसवनिकैर्वा पुरोडाशैः[2]
सहापि वा पुरस्तादुत्तमस्य रात्रिपर्यायस्य । त्रिवृद्वै स्तोमाना-
09. 11. मवमस्त्रिवृत्परम इत्यतिरात्रब्राह्मणमेवैतद्भवत्यथैषꣳ सौत्रा-
मणिकी सुरा पादकिण्वा[3] वा[4] भवत्यपि वा पञ्चिका ।
शष्पाणि च तोक्माणि[5] चेति । यवानामु[6] ह[6] शष्पाणि
309. 15. भवन्ति व्रीहीणामु ह तोक्माणि[5] मासास्तु नग्नहुरथायं कारो-
तरो दारुमयो वा वैदलो[7] वा मृन्मयो वा चर्मणा त्ववाभि-
विदि[8] स्यादथꣳ सुतासुतीति । सुतमु[9] हास्यासुच भवत्या-
331. 7. सुतमु[10] हास्येह भवत्यथास्मिन्दाक्षायणयज्ञे कुर्यादुपाꣳशुयाज-
मिति । ॥ २२ ॥ चतुर्दशः ॥

१ Om. G U H Be.

२ पञ्चपुरो॰ H, पौरोडाशैः M.

३ पादकीण्वा H. U, पाकीण्वा G, पादविण्वा M, पादविण्वा Be. The Viv., although corrupt, mentions the word किण्वा ।

४ वा om. H Ben.

५ ॰णि both times G Be, once ॰णि once ॰नि M, ॰नि both times Ben H U.

६ यवानांच Ben; read perhaps यवानामच ।

७ वैदलो M H U Ben, बै॰ G Be.

८ Thus all exc. Ben (॰विद्धि). The Viv. seems to give the paraphrase: वर्मणा (r. च॰) बद्धोधः (var. बद्धोधाः) ।

९ r. सुतमथास्या॰ ?

१० ॰भवत्यसुतमु Ben, भवत्यासुतमो M Be H.

II. 292. 1. अथास्यामेकादशिन्यां यूपाहुतिस्तन्त्रं याम्नौ हूयते । ऽथा-
प्रश्नजा संचारिणी । षट्स्वर्गकं[1] कर्म तस्य वर्त्यग्निष्ठां[2] प्रथम-
स्याश्रिं[2] षडदाहन्याद्धि द्वितीयस्य चितृतीयस्यैवमेवेतरेषामनु-
पूर्वं छेदनमायाय चाथ वेदिविमानं । दशानां च रथाक्षाणा-
मेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च[3] चतुर्विंशं भागमाद-
II. 293. 9. दीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीताथेमावुपस्थावानौ
चतुरङ्गुलमात्रेण विकृष्टतमौ[4] स्यातामथेतरे रथाक्षान्तराला[5]
II. 293. 10. एव स्युरित्यथ वै भवत्युपरसंमितां मिनुयात्पितृलोककाम-
II. 293. 12. स्येति यावत्यग्निष्ठस्योपरं[6] तावन्मात्रा इतरे भवन्ति । चषाल-
संमितामिन्द्रियकामस्येति यावदग्निष्ठस्य रशना तावन्मात्रा
II. 293. 13. इतरे भवन्ति । सर्वान्त्समान्प्रतिष्ठाकामस्येति सर्वान्त्समान्प्रतिष्ठा-
II. 293. 14. कामस्य करोति । ये त्रयो मध्यमास्तान्त्समान्पशुकामस्येति
II. 294. 1. तान्त्समान्पशुकामस्य करोति । व्यतिषजेदितरानिति[7] स एवमेव
II. 294. 3. दक्षिणमुत्तरमित्यष्टौ यूपान्व्यतिषजत्यथ वै भवति यं कामयेत
प्रमायुकः स्यादिति गर्तमितं तस्य मिनुयादुत्तरार्ध्यं वर्षिष्ठमथ

१ षडर्धक Be. Instead of षट्स्वर्गकं कर्म a citation in the Mahāgni-sarvasva gives संस्राविं कर्म ।

२ Thus according to Ms. (text and comm.); •ग्निष्ठांतस्याश्रिं the MSS.

३ Om. Ben Be U; cp. XXX. 4.

४ विप्रकृ• M Ben.

५ •चांतमादा M Be, चांतमादा H.

६ Thus MSS.; r. यावदग्नि• ?

७ M Ben ins. व्यतिषजति ।

द्रघीयाꣳसमित्युत्तरार्ध्यमथ वर्षिष्ठं मिनोति दक्षिणार्ध्यं द्रघी-
याꣳसमेव वै गर्तमित्स्यैवं मिनोति ताजक् प्रमीयत इति
294. 6. ब्राह्मणं । दक्षिणार्ध्यं वर्षिष्ठं मिनुयात्सुवर्गकामस्याथ द्रघीयाꣳ-
समिति ॥ २३ ॥

अङ्गुष्ठपर्वमात्रेणाङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरमुत्तरं यूपꣳ ह्रसी-
याꣳसं मिनुयादपि वा यूपावटानामेवैता मात्रा अतिखनेदपि
वोपध्यमेवोपनिदधते[1] । ताभिर्मात्राभिरभिसंपादयेत्कथमु
खलु यूपावटाꣳश्च परिलिखतो यूपाꣳश्चोच्छ्रयतः[2] पशूꣳश्चो-
पाकुर्वतः संचरौ[3] स्यादित्यन्तरेणाग्निष्ठं[4] चोपस्थावानं चोपा-
तीत्य जघनेनोत्तरवेदिं परिक्रम्यान्तरेणाग्निष्ठं[5] चैवोपस्थावानं[6]
चोपातीत्यैकैकं परिलिखेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वापि वा यंयं
परिलिखेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वा तंतं न व्यवेयाद्दक्षिणेन दक्षिण-
मुत्तरेणोत्तरमपि वा सर्वानेवाग्रेण यूपान्परीत्यैकैकं परिलि-
खेदोच्छ्रयेदोपाकुर्याद्वा । व्यतिषक्तं[7] तेन पूर्वाः संपद्यन्त । एवं

१ °निधत्ते U.

२ °च्छ्रयतां M, °च्छ्रयतो Ben U.

३ Corrected; कःसचरौ M G Be H, कःसंचारौ Ben, कंसंचरौ U. The Mahāgnisarvasva संचरः (without कः). संचरौ (cp. also XXV. 20 : 251. 4) has the meaning of मार्गः (Viv.).

४ °ष्ठं most of the MSS.

५ Thus M and a citation in the Ms.; °चाग्निं the other MSS.

६ च given by Ben only.

७ °षंक्ते Ben, °षक्त Ben, °षंक्तं H.

व्यतिषक्तानामेवैतेषां पशूनां[1] पश्च दक्षिणार्ध्यान्पशूनुपकृत्यैव[2] स्नापयेयुर्वारुणं प्रथममत्यानयेयुरथानुपूर्वमितरानन्तरेण चा-त्वालोत्करावुदङुपनिष्क्रम्य[3] प्रज्ञात्वा[4] निहन्युरपि वा मण्डली-कृतान्स्तेषां वपा उत्खिद्याहरेयुर्यथा[5] वपाभिर्विहारं नात्मानं

II. 296. 3. च न व्यवेयुरथायं पात्नीवतो ऽङ्गुष्ठपर्वमात्रेणोत्तरार्ध्याद्यूपाद्वसी-यान्स्यादपि वा यथाब्राह्मणमवाङ्नाभिमचषालमनवस्तीर्ण-

II. 297. 15. मथेदं[6] सर्पाणामयनं स्तोमतो विहितं भवत्यथेदं विश्व-

II. 298. 11. सृजामयनं कथमिदानीन्तनेषु स्यादिति । शतं दीक्षाः शत-मुपसदः शतं[7] प्रसुतः[7] । ॥ २४ ॥ पञ्चदशः ॥

II. 299. 10. अथेदं कुण्डपायिनामयनमग्निहोत्रपूर्वमेके ब्रुवते सोमपूर्व-मुपयन्ति[8] । तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदशूलान्तं वाहः कृत्वा

१ Om. Ben Be.

२ पशून् ins. all the MSS. exc. Ben (cp. XVII. 14 : 295. 10).

३ °क्रम्य G U.

४ Thus Ben only and Ms. (प्रज्ञातुञ्जक्रमावस्थितान्), and the Vivaraṇa (प्रज्ञात्वा स्थिताग्नि (sic) स्युः); प्रतिप्रज्ञाता U (pr. m.), प्रति-प्रज्ञातात्वा the other MSS.

५ Thus the Ms. (तेषां संज्ञप्तानां वपाः आध्वर्युवा उत्खिद्याः परिकर्मिव आयवनीयं प्रति नयेयुः); उत्खिद्हरेयुर्यथा the MSS.

६ चमनवस्थितम् instead of चमनवस्तीर्णम् G (sec. m.).

७ These words are missing in G Be U H; प्रसुतः M, प्रसुतं Ben.

८ Uncertain reading; °मुपयन्ति G (sec. m.) Ben; °मुपयं U H, °मुभयं M, °मुपैवयं Be; the Viv.: स एव चारणपोऽग्नयः ।

समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याऽसौनसंततिं[1] कृत्वा ग्रावोवायव्यꣳ संप्रचाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति । परिहृतासु वसतीवरीष्वाकृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविग्रिथ्य पयाꣳस्युपवसन्त्यथ श्वो भूत आमावास्येन हविषा यजते । तत्र न स्तम्बयजुर्हरति । त एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणा अष्टाविꣳशतिमहान्यामावास्येन[2] हविषा यजन्ते । नाग्निहोत्राणि जुह्वति न पौर्णमासीं यजन्ते । स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदन्तं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये करम्भपात्राण्यभिपर्यग्नि कृत्वा तैर्मार्जालीये प्रचरति । गार्हपत्य एव पिण्डपितृयज्ञꣳ श्रपयित्वा तेन मार्जालीय एव प्रचरति । प्रतिपूरुषमुवेवैषां[3] प्रवरान्प्रवृणीत । एकैकस्यैवैषां त्रयस्त्रयः पिण्डास्ते पञ्चदश[4] । महापितृयज्ञे स्तीर्णं[5] बर्हिर्भवति न वेदिमाखिदति[6] न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि गृह्णीते । स यत्र

१ Emended (cp. XXVI. 18, 19); ॰वरीभिः परिगृह्या॰ U H, ॰वरीरभिपरिगृह्या॰ M G Ben, ॰वरीभिपरिगृह्या॰ Be.

२ Emended; ॰विंशतिरहा॰ MSS.

३ Thus M G U H and the Viv.; ॰पुरुष॰ Ben Be.—॰मुवेवैषां my conjecture (उवेव = उ एव), ॰मुवैवैषां MSS. exc. G (॰मुवेवैषां)।

४ पंचदशा M Ben Be.

५ स्तीर्णे M Be H.

६ After खिदति Ben ins. न खनति।

तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदन्तं मार्जालीयं करोति । समासन्नेषु हविःषु गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींषि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रचरेदाहवनीये मारुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[1] परीषाद्द्वितीया[2] वेदिर्भवति प्रक्रमाणां च तृतीयं नवमन्तु[3] भूमेर्भागो भवतीति । ॥ २५ ॥ षोडशः ॥

II. 302. 12. अथ पञ्चहविषमिष्टिमिष्ट्वाग्न्यहं पुनराहृत्यमेकैकेन हविषा यजेतैकं द्वे वा हविषी पर्यवेते स्यातामथ संवत्सरः समाप्येत कथं तत्र कुर्यादिति । प्रतिकृष्यैतस्य पक्षस्य पञ्चहविष-
II. 302. 16. मिष्टिं निर्वपेदथ संवत्सरतमेऽह्नि पञ्चहविः स्यादिति । प्रथमे द्वादशाहेऽग्निं चिन्वीतेति । प्रथमे द्वादशाहेऽग्निं चिन्वानश्चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमयाष्टाहोनꣳ संवत्सरमुत्तमयाथेतराꣳश्चतुरहोनाꣳश्चतुरहोनानेकैकया[4] चतुरश्चतुरो[5] मासान्प्रत्याददीत । चतुरहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदित्युत्तमे[6] द्वादशाहेऽग्निं चिन्वीतेत्युत्तमे द्वादशाहेऽग्निं चिन्वानोऽष्टाहोनꣳ संवत्सरं प्रथम-

1 Thus M (sec. m.) G; °रेदन्तमथावभृथः Be; °रेदन्तमेवावभृथः U H, °रेदन्त एवावभृथः Ben; cp. the Vivaraṇa: अवभृथोऽन्तं गच्छेत् ।

2 Thus (परीषात्) M Ben; प्रतीषात् the other MSS.

3 नवमं च Ben.

4 Instead of इतरान् (thus Ben M the Viv.) इमान् H Be G U.

5 Thus G U M H Be; चतुरश्चतुरहोनान् Ben.

6 इति om. G.

योपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयाथेतरांश्च-तुरहोनानेकैकया[१] चतुरश्चतुरहोनान्मासान्प्रत्याददीत[१] । चतु-रहं प्रथमयोपसदा गच्छेच्चतुरहं मध्यमया चतुरहमुत्तमयापि वा चतुरश्चतुर[२] एव मासानेकैकयोपसदा गच्छेदिति । ॥ २६ ॥

k93. 6. ५ अथ लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति । लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासं गत्वा चिङ्ग्रात्तमत्यामहः[४] सर्वं प्रच्छादं प्रच्छादयेदपि वा चिङ्ग्रातोऽवकाशं कृत्वा लोकंपृणा इष्टका उपदधन्मासमेतीति । कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथेष्टका[५] अथापराह्णिके[५] प्रवर्ग्योपसदौ मासि वसोर्धारेति । मासं पुरीषेण चरतीति । कथमेतं मासं गच्छेदितीष्टिः प्रथमाय[६] पूर्वाह्णिके प्रवर्ग्योपसदावथ पुरीष-मथापराह्णिके प्रवर्ग्योपसदौ । चतुरो मास उपसद्भिरे-

१ Instead of इतरान् some of the MSS. again इमान्;—चतुरहोनान् twice (as above) H, and one of my copies of the Vivaraṇa.

२ ? Thus (and is so to be read also supra, 308. 12 ?) M, U G, चतुरश्चतुरोनासान्प्र° K, चतुरश्चतुरश्चोनान्मासान्प्र° Ben, चतुरश्चतुरोनान्मा-सान्प्र° Be.

३ Thus Ben H and one copy of the Viv.; चतुर the other MSS.

४ Are these words corrupt? The Vivaraṇa periphrases: चिङ्गाग्ने ऽग्नि सर्वमुपधेय शेषमुपदध्यात् ।

५ Thus according to the Viv.; °थेष्टकामथाप° G, U Ben; the other MSS. are incomplete.

६ अथ om. the MSS; it is given in the Vivaraṇa.

तीति[1] । यदमुत्र[2] मासेन करोति तदिह दशरात्रेण करोति ।
चतुरो मासः सुनोतीति । कतमे नु खल्विमे मासा भव-
न्तीति । गवामयनस्य प्रथमोत्तमौ च मासौ यौ चाभितो
II. 306. 1. विषुवतः[3] सह वैषुवतेन । वसतीवरीषु मृत्पिण्डमन्ववधायेति[4] ।
किमर्थो नु खल्वयं मृत्पिण्डो भवतीति । संतत्यर्थ एष
भवतीति । भिन्ने कुम्भे ऽन्यस्मिन्कुम्भ एतं मृत्पिण्डमन्ववधा-
याप[5] आनयेत्तत्पत्नीसंयाजान्तं वा हृदयशूलान्तं वाहः कृत्वा
समुपनह्य राजानं काले वसतीवरीरभिगृह्याहीनसंततिं[6] कृत्वा
ग्रावोवायव्यꣳ संप्रक्षाल्य द्रोणकलशे दशापवित्रे समवधायाग्नीध्रं
हुत्वा समिद्धारा यन्त्याहृत्य समिध आहवनीय उपसादयन्ति ।
परिहृतासु वसतीवरीष्वाहुतायाꣳ सुब्रह्मण्यायाꣳ संवेशनीयाः
समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्याविश्लिष्य[7] पयाꣳस्युपवसन्त्यथ
श्वो भूते सवनेष्ट्या यजन्ते । तत्र न साम्नयजुर्हरति[8] । त
एवमेवाहरहर्वसतीवरीः परिहरमाणाः संवत्सरꣳ सवनेष्ट्या
यजन्ते । नाग्निहोत्रमपि जुह्वति न दर्शपूर्णमासाभ्यां यजन्ते ।

---

१ Thus Ben and the Viv.; उपसद् उपसद्भिरितीति the other MSS.

२ Thus the Viv; यदत्र the MSS.

३ वैषुवतो: Ben.

४ Thus Be U G H M; °पिंडमवधाय Ben.

५ Thus Ben; the other MSS. om. अप्सु; Be defective.

६ Thus Be G U H; °वरीरभिपरिगृह्या° M (sec. m.).

७ Thus M G U Be; संनह्यविश्लिष्य Ben H.

८ °हरंति MSS.

ऽथ संवत्सरतम्यां[1] पर्यवेतायां परिहृतासु वसतीवरीष्वाहृतायाꣳ सुब्रह्मण्यायामवरतः संवेशनीयाः समिधो ऽभ्याधायेध्माबर्हिः संनह्य पयाꣳसि विग्रह्योपवसन्त्यथ श्वो भूते[2] ऽभिजितेष्टोत्तिष्ठन्ति[2] । ॥ २७ ॥ सप्तदशः ॥

306. 8. अथ वै भवति छन्दश्चितं चिन्वीत पशुकाम इत्यभ्यादानप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[3] वायव्यात्स्व प्रत्यञ्चं वायव्येन पशुना यजेत प्रत्यञ्चं दीक्षणीययोत्थाप्रवृञ्जनप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा वात्सप्रविष्णुक्रमेभ्यः । प्रत्यञ्चं वात्सप्रविष्णुक्रमैः क्रमित्वा निगदेद्वेतरान्मन्त्रान्विहरेदग्निꣳ[4] । रूपाणि[4] दर्शयेद्रुक्मेदिरिणं । तत्र नैर्ऋतान्मन्त्रान्निगदेत्स[5] प्रत्यञ्चं गार्हपत्यमुपतिष्ठेत । प्रत्यञ्चं प्रायणीयया । प्रत्यञ्चमातिथ्यया । कार्ष्णाजिनौप्रभृतीन्मन्त्रान्साधयेदा[6] कर्षणावपनाभ्यां । प्रत्यञ्चं कर्षणावपने । प्रथमां

---

१ Thus emended; ॰वत्सरतम्यां Be U H, ॰वत्सरतम्या G Ben.

२ Thus Ben and G (sec. m.); भूतेऽभ्युत्तिष्ठंति U, भूतेयोत्तिष्ठंति H Be, भूते इष्टोत्तिष्ठंति M.

३ Corrected; इत्यभ्यादान॰ Ben, इत्यारभ्यादान॰ the other MSS.; The Vivaraṇa details देवस्य त्वेत्यादिनाभ्यादान॰ (sic), cp. X. 2 : 2. 3.

४ Doubtful; G (sec. m.) reads as given in our text and cp. the Vivaraṇa विहरेत् चिनुयादग्निम्; विहरेदग्निंनवरूपाणि Ben, विहरेद्यौरू॰ रूपाणि Be, विहरेदग्नोद्रूपाणि H U, विहरेदग्नौरूपाणि M; the comm. on the Śulba cites the passage with अग्निरूपाणि ।

५ Emended; नैर्ऋंतीन्मंत्रा॰ M Be G (sec. m.); नैर्ऋंतिमंत्रा Ben U, नैर्ऋतिमंत्रा॰ H.

६ Thus (कार्ष्णाजिनौ॰) M Be H U (cp. X. 23 : 21. 17); ॰जिनि॰ G (sec. m.) ॰जिन॰ Ben.

चितिꣳ सपुरीषां निगदेदेवं द्वितीयामेवं तृतीयाꣳ सर्वां[1] चितिꣳ सपुरीषाꣳ सवच्छां चितिꣳ सपुरीषां[1] निगदेत्या[2] अथान्तःश्लोका[2] आहुतयः स्रुगुंडयादेव ता अथ य औत्तरवेदिका मन्त्राः स्रुर्निगदेदेव तान् ॥ २८ ॥

अग्निहोत्रं वै दशहोतुर्निदानं दर्शपूर्णमासौ चतुर्होतुरित्येक आनुपूर्व्यं[3] ब्रुवते ऽथाप्युदाहरन्त्याग्न्याधेयं पूर्वस्यां ततावेकादशप्रयाजꣳ सर्वꣳ सहोत्पन्नान्तवः चक्रोतेति षाण्मास्य[4] एष पशुबन्ध उक्तो भवत्यथाप्युदाहरन्ति षट्सु षट्सु मासेष्वाहिताग्निना पशुना यष्टव्यं भवत्युभे काष्ठे अभियजेत माघमासे[5] धनिष्ठाभिरुत्तरेणैति भानुमानर्धास्मिषस्य श्रावणस्य दक्षिणेनोपनिवर्तत इत्येते काष्ठे भवतस्तदन्ततो ऽग्नीजानस्य[6]

---

१ The reading of this passage is wholly uncertain; I have accepted the reading of M (on चच cp. XVII. 25 and 26); सर्वांचितिः सपिंडां चितिं सपुरीषां U H; सर्वांचितीः सपिंडां चितिं सपुरीषां G, सर्वांचितीः संपिंडां - - - चितेसपुरीषां Be, सर्वांचितीः संचषा - - चितिं सपुरीषां Ben.

२ Thus G (sec. m.), which however, as do all the other MSS. exc. U, reads ॰चांताःश्ला॰ instead of॰चान्तःश्लो; निगदेदेवंचांत: श्लोका G (pr. m), निगदेदेवंचाचाचांता: श्लोका M., निगदेदेचाचांताः श्लोका H, निगदेदेवंचाचांत: श्लोका U, निगदेदेवंचां - - - चांताः श्लोका Be, निगदेदेवंचाभांताः श्लोका Ben.

३ Thus M Ben U G (sec. m), ॰पूर्वं Be, चनुपूर्वं H G (pr. m.).

४ Thus Be U G and the Viv. (one copy); चण्मास्य M H Ben and the Viv. (another copy).

५ ॰मासेन Ben U (sec. m.).

६ Are we to read with the Vivaraṇa. ऽग्नीजानस्य ?

34. 6. संवत्सरो नातीयादथ चातुर्मास्येषु सोमेषु प्रस्तहोता सप्तहोतु
स्थानं प्रत्येत्यथ य एष चातुर्मास्यसंयोजनो निर्मन्थ्य उत्सीद-
त्येव पशुसंयोजन एव[1] भवति । परिधौ पशून्नियुञ्जीतेति[2]
10. 17. ब्राह्मणमेतद्यूपा एव तदस्माकं भवन्त्यथ[3] महापितृयज्ञे स्तीर्णं
बर्हिर्भवति न वेदिमालिखति न स्तम्बयजुर्हरति नाज्यानि
गृह्णीते । स यत्र तृतीयसवने धिष्णियान्विहरति तदन्वसं
मार्जालीयं करोति । महाहविर्भिश्चरित्वा समासन्नेषु हविःषु
गार्हपत्ये महापितृयज्ञहवींषि श्रपयित्वा तैर्मार्जालीये प्रच-
रेदाहवनीये माहुत्या प्रचरेदन्तमेवावभृथः[4] परीयात्तस्य प्रथमा
चितिः पुरीषवती[5] मन्त्रवती भवतीति । प्रथमैवास्य चितिः
पुरीषवती मन्त्रवती भवत्यथेतरास्तूष्णीका । यांयां चितिं
सपुरीषां कुरुते सैवास्य चितिः पुरीषवती मन्त्रवती भव-
त्यथेतरास्तूष्णीकाः । ॥ २९ ॥ षष्टादशः ॥
343. 1, अथेम एकाहास्तेषां यान्यहान्यनादिष्टान्यग्निष्टोमा इत्येव
344. तानि जानीयादथाहीनरात्रिसत्त्रेषु यान्यहान्यनादिष्टान्युक्थ्या
344. 12. इत्येव तानि जानीयान्माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्नुवन्तो

1 इव the MSS.
2 पशुं instead of पशून् M.
3 Thus M G U H Be; एतद्यूपा एवमस्माकं भवन्त्यथ Ben.
4 Thus Ben (only चरेत् instead of प्रचरेत्); चरेदंतमीवभृथः G H, चरेदंतमोवभृथः U, चरेदंतमेवावभथः Be, प्रचरेदंतमेवावभृथः M; cp. XXVI. 25 : 308. 3.
5 सपुरीषवती MSS.

यन्तीति[1] । सदस्यासीनं माध्यंदिनीया एवैनं चमसा निम्न-
II. 344. 13. जन्तो यन्ति अथार्धमासे चतुर्विंश एष भवति । शुक्रामन्थिनोः
II. 345. 4. संस्रावेणाभिषिञ्चतीति । यजमानायतन आसीनं शुक्रा-
II. 345. 9. मन्थिनोः संस्रावं समानीयाभिषिञ्चति[2] । चतुष्टोम एष
भवति । सप्त हवींषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपालः पौष्णश्चरुः सावित्रो[3] द्वादशकपालस्त्वाष्ट्रो ऽष्टाकपालो वारुणो दशकपालो वैश्वदेवश्चरुर्मारुतः सप्तकपाल
II. 346. 4. इत्यष्टौ हवींषि प्रातःसवनीयाननुवर्तन्त इत्याग्नेयो ऽष्टाकपालः सौम्यश्चरुः सावित्रो[1] द्वादशकपालो बार्हस्पत्यश्चरुरग्नीषोमीय एकादशकपालः सारस्वतश्चरुर्वारुणो[4] दशकपालो द्यावापृथिव्य
II. 346. 17. एककपाल इति । यत्किंच राजसूयमृतेसोमं तत्सर्वं भवतीति । मारुतं चाचैकविंशतिकपालं प्रतिषेधयत्यौपसदा-
II. 347. 14. न्येष्टीरर्धचतुर्दशैरेव[5] मासैः संतिष्ठते । यत्किंच राजसूयमनुत्तरवेदीकं[6] तत्सर्वं भवतीति । द्विपशुं चाच पशुबन्धं प्रतिषेध-
II. 348. 19. यति[7] चातुर्मास्यानि चाध्यर्धेनैव[8] मासेन संतिष्ठते । शिंष्टे

---

१ इति om. M Ben U.

२ Thus G H U Be, समवनीया॰ M, चवनीया॰ Ben.

३ The words द्वादश॰ unto सावित्रो (incl., l. 6) are given only by Ben, which, however, reads सावित्रो दशकपा॰ instead of सा॰ द्वादश॰ ।

४ Thus Ben, सावित्रश्च the other MSS.

५ Thus M Ben; ॰षेधयंत्यो॰ Be U H, ॰षेधयतीत्यो॰ G.

६ ॰वेदिकं all, but cp. T Br. II. 7. 5. 2.

७ Thus Be, ॰यंति the other MSS.

८ Thus G only; चाध्य॰ all the other MSS.

9.14. व्याघ्र उत या पृदाकाविति । किंदेवत्या उ खल्वियमाहुति-
र्भवतीति । ॥ १० ॥

4.16 इन्द्राणीदेवतेत्येव[1] ब्रूयात्समदग्निना पशुबन्धेनेष्ट्वोखाः
संभृत्य पशुशीर्षाणि च वायव्येन पशुना यजेतापि वा पुरस्ता-
देव तूष्णीं[2] संभृताः[3] संभृत्य मन्त्रवतीं मृदं संभृत्य तथानु-
56. 8. प्रलिप्य[4] । नियुनक्त्युक्थ्यस्योपयामगृहीतो ऽस्यग्नये त्वा बृहद्वते
वयस्वत उक्थायुवे यत्ते अग्ने बृहद्वयस्तस्मै त्वा विष्णवे त्वा
जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनिरग्नये त्वोक्था-
58. 14. युव इति । नियुनक्ति ध्रुवस्य मूर्धानं दिवो अरतिं पृथिव्या
मघवन्नमृताय जातमग्निम्[5] । कविं सम्राजमतिथिं जनाना-
मासन्ना पात्रं जनयन्त देवाः ॥ उपयामगृहीतो ऽसीन्द्राय
त्वा मघवते जुष्टं गृह्णामीति । परिमृज्य सादयत्येष ते योनि-
59. 3. रिन्द्राय त्वा मघवत इति । नियुनक्ति पात्नीवतस्योपयाम-
गृहीतो ऽसि बृहस्पतिसुतस्य त इन्दो[6] इन्द्रियावतः पत्नीवन्तं
ग्रहं गृह्णामीन्द्रा३[7] पत्नीवा३ इति । नियुनक्ति हारियोजन-

---

१ इंद्राग्नौ॰ Ben.

२ तूष्णीमेव M.

३ संभृतां all, but cp. the Vivaraṇa: तूष्णीं संभृता उखा संभृत्य ।

४ Thus M, तथानुप्रपलिप्य Be, तथानूपलिप्य G (sec. m.), तथानुलिप्य Ben H U.

५ जातमिंद्रमग्निं M.

६ Thus M G U. इंद्रो the other MSS.

७ Uncertain; ॰मींद्रा१इ G (sec. m.), ॰मींम्प्राइ Be, ॰मींद्रापाइ H ॰मींद्रम्पाइ U, ॰मीद्राणा - ॰ Ben, ॰म्प्राइ M.

ह्वोपयामगृहीतोऽसि रोहिदसि रोहिद्योजनो रोह्यो ख्याता वस्वस्य भर्ता पृश्नेः प्रेता तस्य ते देव सोमेष्टयजुष स्तुतस्तोमस्य शस्तोक्थस्य रोहिद्वन्तं ग्रहं गृह्णामि रोही स्थ रोह्योर्धानाः सहसोमा अग्नये स्वाहेति । यो ऽग्निष्टुतीन्द्रस्वर्गस्तमुत्सादयेद्य इन्द्रस्तुत्यग्निस्वर्गस्तमुत्सादयेन्नित्या अन्या देवताः । किंदेवत्यानि
II. 360. 10. स्वस्वतिरिक्तस्तोत्राणि भवन्तीत्याश्विनानीत्येव ब्रूयाद्यच्च[1] किंच रात्रिमुपातिरिच्यते सर्वं तदाश्विनमितीन्न्वेकमथापरमाग्नेयं[2] प्रथममैन्द्रं द्वितीयं वैश्वदेवं तृतीयं वैष्णवं चतुर्थमिति ।

॥ ३१ ॥ एकोनविंशः ॥

II. 366. 11. स ग्रीष्मस्य जघन्याहःसु प्रजहितेषु[3] यवेष्विति । प्रमृदि-
II. 366. 12. तेष्वित्येवेदमुक्तं[4] भवत्यधिकरणेनेत्येवेदमुक्तं भवत्यृत्विजः[5] पदे-
II. 367. 1. नाक्रापयतीति[6] तत्पूर्वं[7] वेत्यथैनमभ्यज्य पचयित्वोदानयतीति ।
शिक्रमथाग्निष्टोमिकं कर्म जानीयादोत्तरस्मादुपघातादेत-स्मिंश्च काले त्रीणि बर्हींषि यजुषा कुर्याद्दीक्षणीयायाः

१ °यजि M.

२ °मितीन्वेक°, मितीचेक°, मितिन्वेक° the MSS.

३ Thus M G (sec. m.) and the Viv.; प्रजितेषु Be, प्रजमितेषु H U G (pr. m.), प्रजमितेषु Ben.; the meaning is, acc. to the Viv., प्रपक्वेषु।

४ प्रमुदिते° Ben.

५ भवतीत्यृत्विजः Ben.

६ पदंमा-पयतीति Ben, पदंमाक्रायंतीति Be U, पदंमाक्रयंतीति G, पदंमा-क्रयंतीति H, पदंमासौदयपतीति M, but द cancelled.

७ Conjectural reading. तत्पूर्वंवत्यथे° Ben G (sec. m), तत्पूर्वंत्वथे° Be H U M G (pr. m.).

प्रायणीयाया आतिथ्याया इत्यथ निर्वपेद्दीक्षणीयां प्रायणीयामातिथ्यादाक्येन[1] वर्तयेयावद्गा[2] आगच्छेयुः[2] सहनिरुप्तमाज्यं निरुप्तेषु स्थालीषु विसृष्टीयायां दीक्षणीयायै सङ्ख्या[3] तया[3] दीक्षणीयाꣳ संतिष्ठापयिषेत्प्रणीताभिः प्रायणीयस्य

368. 2. प्रतिपद्येतैव[4] एवातिथ्याया उपक्रमो भवतीति । चिवत्सेन माण्डेन वत्सतरेण राजानं क्रीत्वोष्णातित्यं निर्वपतीति । चिचायणेनेत्येवेदमुक्तं[5] भवति[6] । कथमु खल्वस्य मन्त्रानभिनमये

368. 3. चिदसि[7] मनो[8]ऽसि[8] धीरसि दक्षिणोऽसि यज्ञियोऽसि चत्रियोऽस्यदितिरस्युभयतःशिराः[9] स नः सुप्राङ् सुप्रत्यङ् संभवेत्येकगणा[10] उपसदो भवन्तीति । पूर्वाचिका एवैता उक्ता

368. 13. भवन्ति । खलेवाली यूपो भवतीत्येतामेवैषां[11] मेथीं कुर्वन्ति ।

---

१ ? Thus Be U H. •आमाक्येन G. •आपूपदाक्येन M. Ben utterly corrupt.

२ Thus the Vivaraṇa : all the MSS. are hopelessly corrupt ; G has the least corrupt reading यावद्गामागच्छेयुः ।

३ Thus M G U Be. संख्याया H. संख्याम Ben.

४ Thus M G U. प्रतिपद्यद्येतैव Be Ben. प्रतिपद्येतेवया H.

५ •चायनेने• MSS. exc. Ben

६ भवतीति MSS. exc. M.

७ •भिसंनमये• G.

८ मनासि MSS. exc. H.

९ Thus Be G U Ben, •शिरो H, •शीर्षाचि M.

१० •गुणा MSS.

११ •त्येतकेवैषां Ben ; are we to correct : •त्येतामेवैषां (iṣā) ? Viv. एतामेव चर्षिणीमर्थं कुर्वन्ति ।

स खल्वेवासौ यूपस्तम्बे कटे परमिव पशावभाजनं भवतीत्या-
H. 369. 1.कुह[१] इत्येवेदमुक्तं भवत्यथैतान्पशूनुपाकरोत्यग्नीषोमीयमाग्नेय-
मनूबन्ध्यमिति । यमा एवैते छागाः समानयोनयो भवन्ति ।
तेषामुक्तं चरणमथाप्याहुः सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामति-
क्रियामवभृथप्रभृत्यस्तमिते[२] यज्ञपुच्छं । तासां प्रथमैव सरथा[३]
प्रथमा चित्यसोमक्रयणी प्रथमाग्निहोत्रोच्छेषणव्रतायास्याहुः[४]
सद्यस्क्रियामनुक्रियां परिक्रियामतिक्रियां त्रिमन्तद्विस्तनैक-
स्तनप्रतस्य[५] रूपाणि[५] कुर्वन्ति । क[६] उ[६] खल्वेकाह्ने दृष्टः[७]
संनिवापो भवतीति । व्रात्यस्तोमे चैन्द्राग्न्योश्च कुलाय इत्येव
H. 371. 5.ब्रूयादथास्मिन्व्रात्यस्तोमे[८] बहव एकस्मै दीक्षन्ते[९] । ऽदीक्षिता[१०]
H. 373. 8.एवैनान्याजयन्ति[१०] । दण्डोपानहं[११] ग्रामुलाजिनमिति । ग्रा-

---

१ Thus G M Ben, °कह U H. °क्लह Be. the Viv. reads चाकुह and details : चाहतन्याजं निवाहनम् ।

२ Instead of चतिक्रियाम् here and l. 7 the MSS. read चभि°, चवि° or इति° ।

३ Thus corrected ; सरथा Be M G, सुरथा: H U, सपथा: Ben

४ Corrected ; °पणा ह तोमंचास्त्रां M G U Be, °पणवततमचास्त्रां H Ben.

५ Corrected ; °कस्तनव्रतरूपाणि Ben H, °कहतस्य रू° M Be G U.

६ Thus M G Be U, कउ H क Ben

७ दृष्टौ: Ben, दृष्टं Be

८ Thus M Ben, °चैतस्मिन्व्रा° the other MSS.

९ Thus M G ; दीक्षवे Be U H, एकस्मिन्दीक्षवे Ben.

१० दीक्षित ... जयति H.

११ ? दंडोपानहं G (sec. m.) Ben, दंडोपवसनं G (sec. m.), दंडोपव-सनं Be, दंडोपवसन H, दंडोपिनहं M

मुञ्जकानामु[1]ह दर्भमिश्राः[2] कम्बला भवन्ति स च भवति[3]
श्वेतं[4] चौरश्वाजिनम्[5] । ॥ ३२ ॥

4.3.4 स एष[6] ज्येष्ठानामग्निष्टोम । एष एव सक्कनीयसामुक्थ्य-
186.6. श्चतुष्टोमं पूर्वमहर्भवति पञ्चस्तोममुत्तरꣳ[7] । रथो[7] हविर्धानं ।
186.8 कुर्यात्तद्रूपमुत्तरं हविर्धानमुत्सौदेयुः शकटमन्त्रा । द्वौ चय-
स्त्रिꣳशौ मध्यत स्तोमौ भवत इति । पृष्ठ्यस्तोमावेवैतावित-
श्चामुतश्च[8] प्रतिलोमौ[8] भवतो । ऽथामात्राश्यायां[9] प्रतिममस्य
83.10 चान्नमसं पिण्डपितृयज्ञं दद्यात्तं ब्राह्मणः सन्तं पर्युपविश्य
भक्षयन्ति यद्धुतं मन्यन्ते तेन ब्राह्मणं । ब्राह्मणो वै वर्णानाꣳ
श्रेष्ठो[10] ऽग्निर्देवानामित्येतेन वा भक्षयेदपि वा व्याहृतीभि-
183.12. श्चतुष्टोम एष भवतीति[11] चतुरुत्तरीय[12] एष[12] द्विग्नां चतु-

१ Thus M Be and Viv.: शामुञ्जाका० the other MSS.

२ Corrected according to the Viv. दर्भमिश्रा M G (sec. m.). दर्भमि Ben, मर्दभमिश्रा Be U H.

३ भवंति MSS.

४ श्वेता MSS

५ चोर० Ben (च चौरश-चजिनम् ?)

६ एष Ben and Viv : एव the other MSS

७ Thus M only, ०मुत्तरमथो the other MSS

८ Thus M G (sec. m.) Be Ben : ०तश्चाप्रति० U H G (pr. m.).

९ Refers acc. to the Vivaraṇa to the कुरुश (XVIII, 37).

१० Thus M Ben. ज्येष्ठो G U Be H

११ Ben om. इति, rightly ?

१२ Corrected : ०मरौयादेष M G U Be. ०मरौयादष H. ०मरायावदष Ben.

II. 392. 6. ष्टोमो भवत्यथास्मिन्कामानाभ्यधत्ते[1] ऽवभृथप्रभृत्यसमिते यज्ञ-
II. 395. 8. पुच्छं । तस्य दृप्तस्य बर्हिष्पवमानः शते सहस्रे ऽयुते नियुते प्रयुते[2]
ऽर्बुदे न्यर्बुदे समुद्रे मध्ये ऽन्ते परार्धे पद्धे[3] पद्मे नित्यमुक्ता[4]
मनसैव स्तुवानो मन्यत एतावति[5] मे[5] स्तुतमित्यथ सकृत्प्रवर्ग्यं
II. 405. 18. एकमेवाग्निहोत्रमथास्मिञ्छुनस्कर्णयज्ञे । तिलमिश्रमशित्वा म-
त्स्याज्याद्विता[6] चारमाचं[7] पिबेदथ सामपथे संविशेत्स्वप्यादेव
II. 406. 8. स्वप्ने गच्छति । राशिशतं[8] धान्यं ददाति मरायशतं धान्यं
II. 407. 4. ददातीति । भूतशतमित्येवेदमुक्तं भवति । प्रचरन्ति प्राञ्चः
प्रत्यञ्चः प्रचरन्तीति ॥ यः प्रत्यङ् विहारो दक्षिणत उपचार
एष भवत्येतेनैवापि सर्वतोमुखो व्याख्यात । एतेन सहस्र-
शाखो । ऽथैनमिष्ट्[9] पचयित्वामुत्र पचयन्तीति[10] । सिद्धमथ-

१ कामांच० (or कामांद० ?) M.

२ Om. G U.

३ पद्धे G U Ben and probably also M ; पद्य Be, द्दे H ; are we to correct here and XVIII. 43. बद्दे ?

४ Thus Ben : नित्यमुक्ताः the other MSS.

५ Thus M G U ; एतावतिमेव H, एतावतीमे Be, एतावतीमेव Ben.

६ ०खादित्वा H.

७ Thus G U : ०माच M. चारमाच H. चरमच Ben. मचारमाचं Be.

८ राशी० G Be U H.

९ Conjectural reading, वैनमिष्ट MSS (वैरमष्ट्व M). I have not been able to point out the passage in the text proper here referred to.

१० ०यतीति G (sec. m.) Be.

12 b. ग्निष्टोमिकं कर्म आग्नीध्रादुत्तरस्यैव[1] प्रासाद्ये । स द्वौ चिरात्रौ[2] कुर्वत एकं च द्विरात्रमिति[3] । द्वौ चोपसद्भिरेवास्यैतान्यहान्यभिविधत्ते । ऽहीनविधो[4] ऽति यज्ञं दद्यात्तदिदं[4] प्रोक्तं यदकृत्स्नं सूचतः । सामयिकं त्वेव क्रतुयोगं[5] यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनो यज्ञे यज्ञमुपलक्षयेतेति बौधायनः । ॥

३३ ॥ विंशः ॥

॥ इति षड्विंशः प्रश्नः ॥

। कर्मान्तं समाप्तम् ।

---

१ Thus the MSS.: read ॰दुत्तरस्मै च ?

२ द्विरात्रौ G U.

३ चिरा॰ MSS. exc. M.

४...४ Wholly uncertain. ॰हौनविधोतियज्ञदद्यात्तदिदं G. हौनविधोतियज्ञं दद्यात्तदिदं U. हौनविधोतियज्ञदद्यात्तदिदं Ben Be. हौनविधातियज्ञं दद्यात्तदं H, हौनविधोतियज्ञं दद्यात्तदिदं M. The Viv. seems to point, at least also to the reading यज्ञं दद्यात् ।

५ Thus M G U H, क्रतुवेधं Be, क्रतुवेधं Ben

प्रायश्चित्तसूत्रम् ॥

अथातो मन्त्रगणाम्नातानि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः । सर्वत्रोपरिष्टान्मन्त्रकृतं यद्यधस्तान्निपतेद्ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतया प्रतिष्ठाप्यैतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्धुत्वा वा[1] प्रतिष्ठापयेद्धुत्वानन्तरं[2] कर्म कुर्यादेवमन्येष्वप्यतिक्रान्तं कर्म नाद्रियेत यद्यर्थलुप्तं भवति । सर्वत्राश्रावितप्रत्याश्रावितवषट्काराणामयुक्तानुक्रान्तेष्वाश्रावितमत्याश्रावितमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवोच्चारणेषु[3] भागिनीं देवतामनुच्चारयित्वा[4] योन्यामुच्चारयेद्यद्वो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वत्र देवतावाहनेषु भागिनीं देवतामनावाहयित्वा योन्यामावाहयेदेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यच्च स्मरेत्तदुपोत्थायैनां मनसावाहयेद्यातिरिक्तामाज्येन यथोक्तां यजेत । सर्वत्र प्रणीतानां प्रणीयमानानां प्रणीतानां[5] वा यदि[6] विप्रुषो[6] विपतेयुः[6] स्रवेद्वा चमस[7] आपो[7] हि ष्ठा मयोभुव इति तिसृभिरद्भिः पूरयित्वा ततं म आपस्तदु तायते पुनरित्ये-

१ Om. H

२ Thus H U C' B Viv., हुत्वानन्तरं Tr.

३ Thus H U B. देवतोच्चरणेषु C', ॰च्चारणे Tr.

४ देवतामुच्चा॰ B.

५ प्रचरितानां H B.

६ Thus Tr., विप्रुषो यदि पतेयुः the other MSS.

७ Thus C' H, चमसं चापो U, चमसमापो B, चमसामापो Tr.

तथा स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि सूर्यो नाविर्भवत्यन्यथादेशाद्दृश्य[1] तममस्यद्युद् त्यं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्यदि सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[2] विद्यात एतदेवाथ यदि यजमानस्याग्लिजां वा स्वप्ने रेतोविसर्गः स्यादिमं मे वरुण तत्त्वा यामीत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च[3] हविर्देवतायाज्यापुरोनुवाक्याहुतीनाꣳ हुताहुतमेषेष्वन्तरिते विपर्यासे च त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च दर्विकूर्चप्रस्तरपरिधिबर्हिर्विधृतिपवित्रवेदोपवेषेध्मद्रव्यसंभाराणां[4] छेददाहोपघातेषु नाशे विनाशे वान्यं यथालिङ्गं कृत्वा यथालिङ्गमुपसाद्य त्वमग्ने अयासि प्रजापत इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि ॥ १ ॥

यदि पुरा प्रयाजेभ्यो बहिःपरिध्यङ्गारा अभिपर्यावर्तेरन्नाम्नाणोक्तं प्रायश्चित्तं कृत्वेमं जीवेभ्यः परिधिं दधामीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि यज्ञ्भेष आगच्छेद्दिष्टेभ्यः स्वाहा[5] वषडनिष्टेभ्यः[5] स्वाहेत्येतैरष्टाभिः[6] स्रुवाहुतीर्जुहुयात्सर्वं च वितते यज्ञकर्मणि यदि जन्यं भयमा-

---

१ Thus U C' Tr Viv.. ॰न्यथादेशा॰ B न्यथाद्दशा' H

२ Thus C' U Viv.: सूर्याचन्द्रमसोर्ग्र- B. सूर्याचंद्रमसोप॰ Tr H.

३ B U ins. वितते यज्ञकर्मणि ।

४ दर्वि॰ Tr C' U Viv. दर्वी B H and Pray. candrika. Instead of ॰वेदोपवेषेध्म॰ Tr B read ॰वेदोपवेष॰ ।

५ Om. Tr.

६ ॰स्वष्टभिः C', ॰त्येताभिः Tr

गच्छेयत इन्द्र भयामहे स्वस्तिदा विमृधस्पतिरित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयादभये वा पुनर्यजेत ।[1] सर्वचोपाꣳश्वप्रभृति वाच[2] स्थानानाꣳ स्वराक्षरपदवृत्तभ्रेषेष्वाभिगौर्भिर्यदन्तो न ऊनमित्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वचानाम्नातप्रायश्चित्तेष्वनाज्ञातं पुरुषसंमित इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वचेष्वाबर्हिषः प्रयाजानूयाजानां[3] पाकयाकर्मसु[4] यत्पाकत्रा मनसेत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वच स्कन्ने भिन्ने छिन्ने भग्ने[5] नष्टे[5] चाम्ने विपर्यास उद्दाह[6] ऊनातिरिक्ते वा[7] यन्म आत्मनो मिन्दाभूत्पुनरग्निश्चक्षुरदादित्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती जुहुयात्सर्वेष्वभ्युपघातेषु पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया समिधमादध्यादेतयैव स्रुवाहुतिं जुहुयात्सर्वेषु यज्ञक्रतुषु पत्नीः संयाज्य प्राकृत्य ध्रुवामाप्याय्य ध्रुवातः सर्वप्रायश्चित्तानि जुहोति ब्रह्म प्रतिष्ठा मनस इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृषमंध वै भवति समिष्टयजूꣳषि जुहोति यज्ञस्य समिष्ट्यै । यद्वै यज्ञस्य क्रूरं यद्विलिष्टं यदत्येति यन्नात्येति यदतिकरोति यन्नापिकरोति

[1] In H U the prâyaścitta सर्वचेष्वाबर्हिषः (l. 5) is given here, but cp. T. Br. III. 7. 11. 5.

[2] वाचि U, वाचि H.

[3] °नुयाजा° H Tr.

[4] पाकयज्ञकर्मसु B Tr.

[5] Om. Tr. B; the last om. also भिन्ने छिन्ने ।

[6] ? उद्दाह Tr, दुदाहो H, उद्दाह B U, विपर्यासेदूरदाहे C′: the Viv. explains as उल्लेखने ।

[7] Om. Tr.

तदेव तैः प्रीणातीति ब्राह्मणमेतान्येव ब्राह्मणविधिविहितान्याध्यायनानि[1] मन्त्रवन्ति[2] भवन्तीति बौधायनो । मन्त्रगणाम्नातानि नैमित्तिकानीति शालीकिः । ॥ २ ॥ प्रथमः ॥

अथ कपालकरणे रथचक्रचित्यादत्यग्रपणमात्रं स्यात्तं कल्पितं भवति । संकल्पो[3]ऽधिकारः कपालवृद्धिः कपालह्रासो वा कपालानामनभिप्रथने व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्येतावदेव नानाप्रथने चातिप्रथने चाथ हविषामशृतद्रवदाहोत्सेकनिस्रावे[4] प्रायश्चित्तिरशृते रुद्राय स्वाहेत्याहवनीये[5] स्रुवाहुतिं जुहुयाद्भवे वायवे विदग्धे निर्ऋत्यै । यदि दग्धं स्याद्यत्तत्र[6] शृतं स्यात्तेन[7] प्रचरेदथ यदि सर्वमेव दग्धं स्यादपोऽभ्यवहृत्य मिन्दाहुती जुहुयादथान्यं निर्वपेदाज्येन वा प्रचरेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिर्यस्यैयस्यै[8] दिश्युत्सिच्येत तस्यैतस्यै देवतायै स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यदि प्राग्ग्नये यदि दक्षिणतो यमाय यदि पश्चाद्वरुणाय यद्युत्तरतः

१ C ins. sec. m. नित्यानि B ms. प्रायश्चित्तानि नित्यानि ।

२ मंत्रवर्जंति B and C (sec. m.)

३ संकल्पे B.

४ ०स्रावेषु Tr.

५ आहवनीये om Tr. B.

६ Thus C Tr. and Viv., स्यात्तत्र H, स्याद्यत्तत्र B C.

७ तत्र Tr. ins. after स्यात् ।

८ Thus also the Vivaraṇa.

सोमायाथ[1] यदि सर्वत एवोत्सिच्येतैताभ्यः सर्वाभ्यो देवताभ्यः स्रुवाहुतीर्जुहुयात्तमाज्येनाप्यायनीभ्यामाप्याययत्याप्यायस्व सं त इत्यथ हविषामुद्वासनकाले पतनस्फालनस्खलनोद्वर्तनसंसर्पणविपरीतव्यवायकरणेषु[2] [3]व्याहृतीभिराहवनीये स्रुवाहुतीर्जुहुयाद्भूर्भुवः सुवरित्यथान्तरेण वेद्युत्करावुदकुपनिक्रम्या तमितोऽदकुपनिःसृप्य[4] व्याहृतीरुक्त्वा व्याहृतीभिरेव प्रतिपद्यते[5] । ॥ ३ ॥

व्याहृतयस्तु[6] चतुष्पादा नवाङ्गाश्च षडक्षराः ।
चतुर्णामपि वेदानामादिमध्यावसानिकाः[7] ॥
मन्त्रोनं वातिरिक्तं वा दुरिष्टं वापि यद्भवेत् ।
व्यपोहयन्ति[8] पाप्मानं तस्माद्व्याहृतयः स्मृता इति ॥

यदृक्तो यज्ञभ्रेष आगच्छेद्भूरिति गार्हपत्ये जुहुयाद्यदि यजुष्टो भुव इत्यन्वाहार्यपचने । यदि सामतः सुवरित्याहवनीये । यदि सर्वतः सर्वा जुहुयात् ।

१ अथ om. B U.

२ Instead of ॰फलन॰ B. कालन॰ । – Before संसर्पण॰ B U have वलनवेपन॰ ।

३ Before व्या॰ A B ins. प्रायश्चित्तं, C' प्रायश्चित्तिः ।

४ Thus U C', ॰परिसृप्य H (pr. m.), ॰पसृप्य Tr H (sec. m.), सङ्कर-वाप्य B.

५ ॰पद्यते Tr H, ॰पद्येते B U C' (प्रविशेत् the Vir.)

६ व्याहृतीश्च U only

७ ॰वासकाः H U.

८ Thus H U B C'. पोहति च Tr.

उद्धृते तु पुरोडाशे वेपिते स्यन्दिते[1] तथा ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि[2] प्रायश्चित्तं कथं भवेदिति ॥

विज्ञायते

उद्धृते तु[3] कुलꣳ हन्याद्वेपिते नश्यति प्रजा[4] ।
भिन्ने सꣳसर्पणे चापि यजमानः प्रमीयत इति ॥

अथ[5] पतनस्फालनखण्डनोद्वर्तनसꣳसर्पणेषु[6] प्रसिद्धमुद्वास्य बर्हिषदं कृत्वा प्रभूतेन सर्पिषावसिच्याभिमन्त्रयते किमुत्पतसि किमुत्प्रोष्ठाः शान्तः शान्तेरिहागहि[7] । अघोरो यज्ञियो भूत्वासीद सदनꣳ स्वमासीद सदनꣳ स्वमिति । ब्रह्मणे वरं दत्त्वान्तर्वेद्यासादयेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायाꣳ सुरभिमतीं निर्वपेत्तस्याꣳ सꣳस्थितायां तन्तुमतीं निर्वपेत् ।

आयुष्मत्यस्तु कर्तव्या उत्तराश्छन्दसः[8] क्रियाः ।
हविर्भ्रेषविधिस्त्वेष[9] विहितस्तत्त्वदर्शिभिरिति ॥

१ स्यंदिते Tr. C'
२ चापि U
३ Thus C U Tr, नु H. B om
४ प्रजाः U C.
५ Instead of अथ Tr ब्राह्मणम् ।
६ B again •कालन• instead of •फालन•
७ शांतेवि• Tr
८ ? Thus U Viv (sec. m.), •रा:छंदस: H. •राश्छांदस: C', •राछंदस: Viv (pr. m.) Tr B.
९ हविर्वेष• Tr.

स्कन्ने प्रहरणनिर्वापे[1] द्रव्याणां चानुमन्त्रणे ।
यस्मिन्काले विजानीयात्तत्कुर्यात्कर्मसंस्तरे[2] ॥
प्रणवो व्याहृतयश्चैव[3] यज्ञ एष परो ऽवरः ।
तस्माद्यज्ञस्य यत्स्कन्नं विपरीतं च यद्भवेत् ।
तत्सर्वं व्याहृतीभिः[4] कुर्यादन्यच्च च वषट्कृतात् ॥
अजानद्भिः कृतं यच्च त्वरमाणैश्च यत्कृतम् ।
व्याहृतीनां प्रयोगेण यत्कृतं कृतमेव तदिति ।
कपालानां प्रमाणानि ब्रूयादाध्वर्यवे विधौ ।
समानि चतुरश्राणि द्व्यङ्गुलानि समन्ततः ॥

हविर्विकाराणां प्रमाणेन समविषमाणि[5] वर्धयन्तीति[6] बौधायनः ॥ ४ ॥ द्वितीयः ॥

अथारणिगतानामात्मगतानामजस्राणामन्वाहितानां[7] सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां[8] प्रायश्चित्तिररणिगतं मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतु-

---

१ प्रचरणि° Tr.

२ ? Thus Tr B, संस्तरेत् C', संचरेत U H

३ Thus H Tr C', °हृतिश्च B U.

४ Thus Tr, °तिभिः H C' U (pr. m.), °हृतिः B, °हृति U (sec. m.)

५ च ins. Tr B U (sec. m.).

६ Thus Tr U (sec. m.), वर्धयतीति B, वर्धयेदिति C' H U; the Vivaraṇa periphrases छेदयन्ति ।

७ चाजस्राणाम् om. Tr.

८ वाग्नी° U H.

गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं[1] जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्येतत्प्रायश्चित्तमनुगते ऽळते ऽभ्युदिते ऽभिनिम्रुक्ते चैतत्परिवित्तस्यैतत्परिविन्नस्यैतत्परिविविदानस्यैतत्सोमवामिने[2] सोमातिपवितायै[3] भग्नान्तरितस्यैतद्ब्रह्मचरहितस्यैतत्परोष्टस्यैतत्परियष्टुरेतदेव यस्य पुरुषो रथो ऽश्वो गौर्महिषो वराहो ऽहिर्मृगः श्वा वान्यद्वा श्वापदमन्तराग्नी गच्छेदेतदेव[4] [5]यस्याग्नेरेकदेशमपहरेयुरेतदेव सर्वास्वेवाग्निहोत्रस्यार्तिषु मनस्वत्या प्रायश्चित्तिः क्रियत इष्टा वसीयान्भवतीति ब्राह्मणम् ॥ ५ ॥ तृतीयः ॥

अथ दर्शपूर्णमासयोश्चत्वार ऋत्विजस्तेषामेकस्मिन्नविद्यमाने त्रयः प्रचरेयुर्द्वौ वा[6] यद्येक एव स्यात्पुरा प्रयाजेभ्य आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातमेकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि जुहोति जुष्टो वाचो भूयासं जुष्टो वाचस्पतये देवि वाक् । यद्वाचो मधुमत्त-

१ Thus Tr, संतनिं C', मंतनि B U, संतति H

२ Thus (and cp. Āp. IX. 12. 11) B; after परिविन्नस्यैतत् Tr H C' U ins. परिविदानस्यैतत्; Tr reads instead of परिविविदान॰ परिविदान॰ ।

३ ॰पवितस्यैतत् U C'

४ After एतत् H C' and U ins. the following passage (which however, is put between brackets in U) एतदेव विम्रुच (H. C' विम्रुच) पुरीषलोहितरेतोमांसान्यभिमध्यामेध्यान्याधानं समारोप्य अग्निमान्पवमानेष्टिर (॰नेष्टिवद् U).

५ Before यस्य B U H C' ins. अथ ।

६ वा found only in Tr C' and the Vivaraṇa.

स्मिन्मा धाः सरस्वत्यै स्वाहा ॥ इमामेवाश्विना यज्ञस्य यद्वाचो यद्दुरिष्टम् । तदश्विनौ भेषजेन संदधाताꣳ[1] स्वाहा ॥ त्राता-रमिन्द्रमवितारमिन्द्रꣳ हवेहवे सुहवꣳ शूरमिन्द्रम् । ह्वये नु शक्रं पुरुहूतमिन्द्रꣳ स्वस्ति नो मघवा धात्विन्द्रः स्वाहा । यन्मे मनसश्छिद्रं यद्वाचो यच्च मे हृदः । देवास्तच्छमयन्तु सर्वꣳ सोमो बृहस्पतिश्च स्वाहा ॥ यद्विद्वाꣳसो यदविद्वाꣳसो मुग्धाः कुर्वन्त्यृत्विजः । अग्निर्मा तस्मादेनसः श्रद्धा देवी च मुञ्चताꣳ स्वाहा ॥ यदन्तरिक्षं पृथिवीमुत द्यां यन्मा-तरं पितरं वा जिहिꣳसिम । अग्निर्मा तस्मादेनसो गार्हपत्यः प्रमुञ्चतु दुरिता यानि चकृम करोतु मामनेहसꣳ स्वाहा ॥ ब्रह्मत्वे हौत्र आध्वर्यव आग्नीध्रे याजमाने[2] चैक एव यज्ञे यत्पर्याणि[3] तन्मे[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहा ॥ अहं ब्रह्माहꣳ होताहमध्वर्युरहमाग्नीध्रो ऽहं यजमान एक एव यज्ञे पर्याणि[3] तन्मे[2] देवा रक्षन्तां प्राणान्मे मा हिꣳसिषुः स्वाहेत्यैकाध्वर्यवप्रायश्चित्तानि हुत्वान्तर्वेद्यासीनः सर्वा देवता यजतीति विज्ञायते ।

अतिक्रान्तेषु होमेषु पर्वस्वाग्रयणेषु च ।
अरण्योर्ह्रियमाणेषु कथं तन्त्रं न लुप्यते ॥

---

1 Thus H C'. संधातारौ Tr, मंदधातारौ B U.

2 Om. H C Tr.

3 Thus Tr B; पर्वश्चितंमे or तन्मे C' H U. I take पर्याणि as standing for परियाणि, 1st conj. praes cp अपर्याय ।

शुचिश्च पावमानी च तन्तुमानथ पाथिकृत् ।

एता इष्टयः[1] प्रयोक्तव्यास्ततस्तन्त्रं न लुप्यते ॥

शुचिः शोधयते पापं तन्तुस्तन्त्रं न लोपयेत् ।

पथिकृत्पन्थानमारोहेत्[2] पावमानी तु पावयेदिति नु[3]

बौधायनस्य कल्पो । दर्शे व्यतीते पाथिकृती कार्या पौर्णमासे व्यतीते वैश्वानरी कार्योभये व्यतीत उभे[4] कार्ये बहुषु व्यतीतेष्वन्वारम्भणीया[5] स्यादिति[6] शालीकिः । ॥ ६ ॥ चतुर्थः ॥

अथ यद्यरणी जीर्णे स्यातां जन्तुभिर्मन्थनेन वा समाने नवे अन्ये अरणी आहृत्यामावास्यायामुपोष्य[7] श्वो भूते दार्शेनेष्ट्वा तस्मिञ्जीर्णे शकलीकृत्य गार्हपत्ये प्रक्षिप्य प्रज्वाल्य दक्षिणेनोत्तरारणिमादाय[8] सव्येनाधरारणिमुपर्यग्नौ धारयन्नुपत्युद्धुष्यस्याग्ने प्रविशस्व योनिमन्यां देवयज्यां वोढवे जातवेदः । अरण्या अरणिमनुसंक्रमस्व जीर्णां तनुमजीर्णया निर्णुदस्वेत्ययं[9] ते योनिर्ऋत्विय इत्यरण्योरग्नीन्समारोह्य[10] मन्थन-

१ इष्टीः प्रयुञ्जीत तत॰ Tr.
२ Thus Tr. ॰न्थानमारोहेत् C'. ॰न्थानमारोहेत् B. ानमारोहयेत H U.
३ नु given by U C' only
४ उभये B U.
५ ॰भ्यौ Tr.
६ कार्येति U.
७ ॰मावास्यायामुपोष्य om. Tr B.
८ ॰रणीमादाय H.
९ निर्णु॰ Tr: after ॰दस्वेति H U C' ins. च ।
१० ॰ग्निं instead of ॰ग्नीन् B; ॰रोप्य Tr B

आहृत्य गार्हपत्यं[1] मथित्वा[1] विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं[2] जुहोति मनो[3] ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु। या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति। शरावं[4] दक्षिणां ददाति। सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते। ॥ ७ ॥

पञ्चमः ॥

अथारण्योर्व्यापत्तिं[5] व्याख्यास्यामो ऽष्टाभिर्निमित्तैर्विनष्टत्यमेध्यश्वचाण्डालशूद्रवायसपतितरासभरजस्वलाभिश्च[6] संꣳस्पर्शने ऽरण्योर्विनाशस्तयोरुत्सृज्य[7] समाने नवे अन्ये[8] अरणी आहृत्याग्निसहमन्थाधेयमरणिगतं[9] पुनराधेयं नष्टारणी अप्सु निमज्जति[10] भवतं नः समनसावित्यथोत्तरां छित्त्वा भित्त्वा

---

१ Tr om. आ° म°, B om. आ° ।

२ Thus Tr B U, संततिं H C′.

३ All the MSS. abbreviate the mantra.

४ Thus Tr C′ H and the prāy. candrikā: आरावं B U.

५ अथारणीरण्यो° H U C′;— °र्व्यापत्तौ° Tr.

६ स्पृश° instead of स्पृश° Tr B U.— °चण्डाल° Tr.

७ ?Thus (°शयोरु°) Tr C′ and the Viv., °शायोरु° H, °शायोरु° B U.

८ Om. H U.

९ ? °मन्थ° Tr C′ H B and the Viv., °मत° U— °माध्या° Tr.— °रणिगतं Tr and the Viv., °रणीगतं C′ H U °रणगतं B.

१० निमज्जति B C′, निमज्ज्य Tr H B and the Viv.

प्रकृतीकृत्य मन्थनसामर्थ्यं समारोपणसामर्थ्यं मन्थनशेषं वा प्रमन्थनं[1] च कुर्यात्समस्तप्रसववर्जं । संतिष्ठते ऽरण्योर्व्यापत्तिः ।

॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

अथ हविर्दोषान्व्याख्यास्यामो यथैतच्छौनमक्षिकाघ्रातिका[2] मत्कुणस्वेलम्बिरसोर्यूके[3] कीटो वा पिण्डकारी स्यात्क्षुद्रकीटमक्षिकापिपीलिकावर्जं श्वमार्जारनकुलकुक्कुटमर्कटध्वाङ्क्षाखुपुरीषसिक्पदकेशमूत्रनखकुनखपूतिद्रप्सस्वेदाश्रुश्लेष्मासृक्काशववध्याद्रंमणैर्वोपहतमन्यैर्वोपहतं[4] रजस्वलया वा स्पृष्टं तथाप्रयतेन[5] भ्रूणघ्नेन वा दृष्टं तथापपात्रेणामेध्ये वा देशे । स्कन्नं दुष्टं हविरपो ऽभ्यवहरन्ति । शीते[6] भस्मनि वा निधापयति[7] । भिन्नाहुती हुत्वाथान्यन्निर्वपेदाज्येन[8] वा प्रचरेदपि[9] तु[10]

---

१ Thus B H and the Viv.; मथनं U C', प्रमंथं Tr.

२ Thus (°घ्रातिका i. e. आघ्रातिका according to the Viv.), B and the Viv., °घ्रातिका H C'. °शौतिका U.; Tr om.

३ Thus (°येल°) U H C' and the Viv., °येल B, °येल° Tr.

४ °शववध्या° my conjecture; °शववधा° Tr, °शववधा° H, °शववधा° U, °शववधा C', °वधा° B.; the Viv.: शववधुः चूर्णं ।

५ °प्रयतेन H; अप्रयतो नामाशुचिः the Viv.

६ शीत Tr C'.

७ °यंति Tr H U.

८ °वाज्यग्नि° Tr, °वाज्यनि° B, °वाज्यंनि° C' U, °वाज्यंनि° H.

९ After प्रचरेत् H U C' ins. नैव तत्र प्रायश्चित्तिः ।

१० Thus Tr C' Viv. (sec. m.), नु H U B Viv. (pr. m.).

खलु चिप्रसꣳस्कारमाज्यं[1] भवत इति। मिन्दाहुती हुत्वा मनस्वतीं जुहोति। सैव ततः[2] प्रायश्चित्तिः[3]। ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातो ऽग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिराहुतयः सꣳस्कारार्था दृष्टा भवन्ति। चतुर्होतार इत्येके। व्याहृतय इत्येके। मिन्दाहुती इत्येके। मनस्वतीत्येके। महाव्याहृतय[4] इत्येके[4]। अथ यदि सर्व एवोद्वायेयुरायतनेभ्यो ऽरण्योरग्नीन्समारोप्य[5] मन्थनप्रावृता गार्हपत्यं मन्थतीतः प्रथमं जज्ञे अग्निः स्वाद्योनेरधि जातवेदाः। स गायत्रिया[6] त्रिष्टुभा जगत्या देवेभ्यो हव्यं वहतु प्रजानन्निति। छन्दोभिरेवैनꣳ स्वाद्योनेः प्रजनयतीति ब्राह्मणमथ[7] यदि मथ्यमानो न जायेत यथान्यं पश्येत्तत आहृत्य होतव्यमित्यथान्यमनारमाणः[8] पुनर्मन्थेदथ यदि जात एवोद्वायेत्समारोपणमन्त्रं जपित्वा पुनरेव मन्थेदथैनमुप-

---

१ °संस्कारतमना° U (pr. m.) Viv. (sec. m.), °सꣳस्कारतमा° C'.

२ ततः Tr, तत U B H C'.

३ H U C' add इति विज्ञायते।

४ Om. Tr C'.

५ °रोप्य B U H.

६ गायत्र्या MSS.

७ After ब्राह्मणम् H C' insert the passage (l. 11-12): अथ यदि... पुनरेव मन्थेत्।

८ Instead of the words: यथान्यमनारमाणः... पुनरेव मन्थेत् (l. 11-12) H C' have (and cp. Rudradatta on Āp. IX. 2, 3): लौकिकमग्निमाहृत्य विहृत्याग्नीनन्तरारणी निधाय कुड्यामन्तरेवारमाणो मन्थेदुत्तरं मन्थनम्; these last two words not in C'.

तिष्ठत इषे रय्यै रमध्व महसे द्युम्नायोर्जे ऽपत्यायेत्यथैनमुप-
समिन्द्धे सारस्वतौ त्वोत्सौ समिन्धातामित्यन्नादसि विराड-
सीत्यथैनमुपसमाधायान्वाहार्यपचनमाहृत्य जघनेनाहवनीय-
मुद्धृत्य न्युप्योपसमाधाय[१] गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि
चतुर्गृहीतं गृहीत्वा दशहोतारं मनसानुद्रुत्याहवनीये जुहो-
त्यन्वारब्धे यजमाने स्वाहेत्यथ प्रदक्षिणमावृत्य प्रत्यङ्ङाद्रुत्य[२]
गार्हपत्ये दशात्मकं ब्राह्मण एकहोतेत्येतस्यानुवाकस्य दश
स्रुवाहुतीरथ यद्यन्वाहार्यपचन उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्यान्वा-
हार्यपचने चतुर्होतारं जुहोति गार्हपत्ये दशात्मकमथ
यद्याहवनीय उद्वायेद्गार्हपत्यादेनमुद्धृत्याहवनीये पञ्चहोतारं
जुहोति[३] गार्हपत्ये दशात्मकमथ[३] यदि सवनगतानामग्नीना-
माग्नीध्रीय[४] उद्वायेच्छालामुखीयादेनमुद्धृत्याग्नीध्रीये षड्ढोतारं
जुहोति शालामुखीये दशात्मकमथ यद्यौत्तरवेदिक आहव-
नीय उद्वायेदाग्नीध्रीयादेनमुद्धृत्यौत्तरवेदिक आहवनीये सप्त-
होतारं जुहोत्याग्नीध्रीये दशात्मकम्[१] ॥ १० ॥

एतयैवावृतैकाग्निमुद्वाते द्वयोर्वा प्रतिविभज्य होतॄञ्जुहुया-
द्यावतीर्वोद्वाताः समस्तास्ता जुहुयात्तथा मिन्दाहुती जुहुया-

---

१ These two words found in C' H U (in U they are cancelled), U ins. जघ after °धाय।

२ These two words om. Tr C' H.

३ H B read हुत्वा and insert जुहुयात् after दशात्मकम्।

४ सवनगतानामग्नीनाम् om. Tr.

मनस्वतीं चेदाहवनीये जुहुयात्तेषामजस्राणामन्वाहितानां सवनगतानां चाग्नीनामुद्वातानां प्रायश्चित्तिरेतदेव[१] होमकाले ऽन्याधानवर्जमथ यस्याग्निरुद्धृतो[२] ऽहुते ऽग्निहोत्र उद्वायेदिति यथासूक्तं[३] वा कुर्यादपि वा गार्हपत्यादिध्ममादीप्य[४] मन्थनमधिमन्थनमुपसमिन्धनमित्येतान्मन्त्रान्निगदेदपि[५] वा ज्योतिष्मतीमिष्टिं निर्वपेदपि वा ज्योतिष्मतीभ्यामृग्भ्यां पूर्णाहुतिं जुहुयादपि वा ज्योतिष्मतीं स्रुवाहुतिं जुहुयादग्नये ज्योतिष्मते स्वाहेतीष्टिपूर्णाहुतिस्रुवाहुतीनां पूर्वंपूर्वं विधिं बलीयांसमाचार्या ब्रुवते । तत्रोदाहरन्ति

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः ।
कर्म तैर्न प्रसङ्गेन कुर्यादापत्सु तद्धुनम्[६] ॥
विशेषान्सर्ववेदेभ्यः[७] प्रयत्नेनोपधारयेत्[८] ।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु[९] च समाप्नुयादिति ॥

---

१ Thus C' H B U (pr. m.) and the Viv.; °त्तिषेव Tr, °त्तिरेवाथ यदि U (sec. m.).

२ यथस्याग्नि° Tr.

३ Viz. according to the ritual exposed in XIII. 7 : 124. 1.

४ Instead of मादीप्य H U उद्धृत्य।

५ अधिमंथनम् found in C' Tr H U (pr. m.).

६ मधुनं H U.

७ °देवेभ्यः H Tr and once in the Viv.

८ प्रयत्नेनो° B.

९ प्रतिचारा° B U.

यदि प्रयक्ष्णेन हुतं च[1] लौक्ये[1] मुग्धैर्वा[2] बालैर्हुतं स्याद्विहुतं[3] च पत्न्या तानरण्योरग्नीन्[4] समारोप्योद्वसाय[5] मथित्वाग्नीन्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्यैत्यथ यद्यप्रयक्ष्णेन हुतं च[6] लौक्ये[6] मुग्धैर्वा[7] बालैर्हुतं[8] स्याद्विहुतं च पत्न्या ताम्व्याहृतीभिर्विहृत्य पूर्णाहुतिस्तन्तुमती च कार्यैति । ॥ ११ ॥ अष्टमः ॥

अथ वै भवति[9] निर्ऋतिर्वा एतस्य यज्ञं गृह्णाति यस्या कस्यां च हविः चायति[10] यद्यवदानानि विन्दन्ति नाव प्रायश्चित्तं कुर्वन्ति । दहति ह वा एषो ऽध्वर्युरवदानानि । समू[11]ह्यैतान्येष[11] तर्पयति[11] । दहति ह वा एष य[12] आज्यं[12]

---

१ ? चलौक्यं Tr U, चलौक्ये C′ the Viv., चलौवे H. चलौक्ये B

२ Thus B C′, मुग्धैर्नेवा H, मुग्धंमवा Tr U the Viv

३ विहुते H U.

४ Thus Tr and the Viv., मामारण्यो॰ H, यारण्यो॰ B U, नारण्यो॰ C′.

५ समारोप्योद्वसीय H U, समारोप्य B, समारोप्य Tr C′.

६ Thus Tr C′ the Viv., चैलाक्यं B, चालौक्यं H, लौकिक्यं U.

७ Thus B, मुग्धैनवा H, मुग्धंमवा U C′, मुग्धेग्धमवा Tr.

८ Thus Tr B, बालैर्हुतं C′, बालैर्वाहुतं H U.

९ These three words not in H Tr.

१० Thus (and cp. Āp. IX. 1. 17) Tr B U the Viv. चारयति C′, चपर्यति H.

११ समूह्यैतान्येष संतर्पयति U, समूह्यैतान्येष तर्पयति Tr, समूह्यैतान्येष संत॰ H, समूह्यैनेतान्येष संत॰ B, समूह्यैतान्येषः संत॰ C′.

१२ Thus Tr and the Viv., यदाज्यं the other MSS.

पुरस्तादञ्जलाघावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टाद्भिघार-यति। तेषाꣳ संदग्धानां न देवास्तृप्यन्ति[1] न यजमानो। ऽथ हैनान्येष संतर्पयति य आज्यं पुरस्ताज्जुत्वाघावदानानि जुहोत्याज्येनोपरिष्टादभिघारयति। तेषाꣳ संहृष्टानां तृप्यन्ति[2] देवास्तृप्यति[2] यजमानो[2]। ऽथ यद्याग्नेयात्पुरोडाशादग्नीषोमौ यजेताग्नीषोमीयाद्वाग्निं यजेत नैतत्प्रदानमित्याहवनीये स्रुवाहुतिं जुहुयाद्यदो देवा प्रतिपादयानीति। देवपवित्रमाग्नेय्यो याज्यापुरोनुवाक्या देवपवित्रमैन्द्रियो[3] देवपवित्रं प्राजापत्या देवपवित्रं व्याहृतय इत्यथ यदि होता याज्यापुरोनुवाक्यासु मुह्येत सर्वाभिराग्नेयीभिर्यजेतेति। विज्ञायते ऽग्निः सर्वा देवता इत्यैन्द्रीभिर्विज्ञायत[4] इन्द्रो वै सर्वा देवता इति। प्राजापत्याभिर्विज्ञायते प्रजापतिः सर्वा देवता इति। व्याहृतीभिर्विज्ञायते सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यद्व्याहृतय इत्यथ यदि यजमानो याजमानेषु मुह्येत व्याहृतीभिरेवान्तरेण वेद्युत्करौ प्रपद्य[5] व्याहृतीभि-

---

१ देवतास्तृ॰ U (sec. m.).

२ Thus Tr, देवा (or देवता) तृप्यंत्यथ यज॰ U (sec. m.) B, देवास्तृप्यंति यजमानो H; C′ incomplete.

३ Thus U, ॰मिंद्रियो C′, ॰मैन्द्र्यो Tr U the Viv., ॰मैन्द्रिया H.

४ After the instrumental here and infra some of the MSS. ins. वा।

५ प्रपाद्यं Tr. C′.

रेवौपनिष्क्रमणं व्याहृतीभिरेवानुमन्त्रणं विज्ञायते[1] सर्वा वा ऋचः सर्वाणि सामानि सर्वाणि यजूꣳषि यज्ञमाहुतय इत्युपाससते ह वै यज्ञं देवा[2] अन्तरिता[3] इदमु नो हविर्न कृतं तज्जोष्यत[4] इत्या स्विष्टकृत इत्येक आ इडाया इत्येक आनुयाजेभ्य[5] इत्येक आ शंयुवाकादित्येक आ समिष्टयजुष इत्येक ऊर्ध्वं चेत्समिष्टयजुषः स्मरेत्सꣳस्थाप्यैतामिष्टिमन्यामिष्टिमनुसवनां तन्वीत यज्ञो हि[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्तिरिति विज्ञायते ॥ १२ ॥ नवमः ॥

अथ सांनाय्यदुहो[7] धयेयुश्चेत्ता वायव्यया[8] वत्साम्या[8] सायं यजेताप्येकस्यां दुग्धायां न[9] धीतायां[9] दोहयेद्दुग्धाभिः सꣳस्थाप्यादुग्धानां[10] वत्सानपाकृत्य श्वः सांनाय्येन यजेत।

---

१ च ins. H U C'.

२ देवता H C'.

३ Thus H U C', अंतर्हिता Tr B.

४ तज्जाषो° Tr.

५ Thus, not आनू° the MSS.

६ हैव Tr.

७ सान्नायदो Tr, सान्नाय्यदुहो H.

८ Thus C' Tr and the Viv.; वायव्याया वत्साम्या B C'. वायव्यया-वंवाम्या C'.

९ ? नाचीतां Tr, नधीता B, नपीतां H U C'. The Vivaraṇa periphrases: वत्साभावेन वा दोहयेत (sic)।

१० °साय दुग्धायां Tr H.

सायंदोहस्येदार्तिमार्छेदिन्द्राय[1] व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति यथा-समाम्नातमपि वा प्रातर्दोहं द्वैधं कृत्वान्यतरदातञ्च्य[2] सायं-दोहस्थाने कुर्यात्कृतस्थान[3] इतरत्प्रातर्दोहस्येदार्तिमार्छेदैन्द्रं वा माहेन्द्रं वा पुरोडाशं निरुप्य तेन दध्ना सह प्रचरेदुभयं चेदार्तिमार्छेदैन्द्रं[4] पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रसिद्ध-माग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत्सर्वाणि चेद्धवींषि दुष्येयुर्नश्येयु-रपहरेयुर्वाज्येनैता देवताः प्रतिसंख्यायमिष्ट्वैतामिष्टिमन्या-मिष्टिमनुसवणां[5] तन्वीत । यज्ञो ह[6] वै[6] यज्ञस्य प्रायश्चित्ति-रिति विज्ञायते । ॥ १३ ॥ दशमः ॥

अथातश्छन्दस्यनाम्नातानि[7] ऊतानुमन्त्रणानि व्याख्या-स्यामो । वैमृधमिष्टमनुमन्त्रयत इन्द्रस्य वैमृधस्याहं देवयज्य-येन्द्रियाव्यसपत्नो वीर्यवाञ्छ्रीमान्भूयासित्यसपत्नो वीर्यवान्भूया-

---

१ After इन्द्राय C′ H U and the Viv. ins. वा महेन्द्राय वा but cp. T Br. III, 7. 1. 6.

२ ०न्यतरमातञ्च B U, ०न्यतरदाविञ्च C′.

३ कृतस्थान इतरत् only in H U C′.

४ चार्तिमार्छेत् om Tr H C′.

५ प्रतिसंख्यामि० Tr ; C′ : प्रतिसंख्यायामि० ; the Viv. and B U as given in the text.

६ चैव Tr.

७ The Prāyaścitta candrikā makes the interesting statement, that these anumantraṇa formulas are taken from the Kāṭhaka (काठीय sic). Some of them occur indeed in the Kāṭhaka (v. i : 44. 5 sqq.).

समिति वा[1] । पर्जन्यस्याहं देवयज्यया सुयवसो[2] भूयासꣳ सोमस्याहं देवयज्यया प्र प्रजया च पशुभिश्च जनिषीय सुरेता रेतो धिषीयेति वा । सवितुरहं देवयज्यया सनिमान्पशुमान्भूयासꣳ । सरस्वत्या अहं देवयज्यया वाचमन्नादं पुषेयꣳ । सरस्वतो ऽहं देवयज्यया श्रद्धामना भूयासं । पूष्णो ऽहं देवयज्यया पुष्टिमान्पशुमान्भूयासं[3] । मरुतामहं देवयज्यया प्राणैर्ऋध्यासं । विश्वेषां देवानामहं देवयज्यया प्राणैः सायुज्यं गमेयं । द्यावापृथिव्योरहं देवयज्ययोभयोर्लोकयोर्ऋध्यासं भूमानं प्रतिष्ठां गमेयमिति वा । वाजिनामहं देवयज्यया रेतस्वी भूयासं । वरुणस्याहं देवयज्यया धर्मभाग्भूयासं । कस्याहं देवयज्यया प्रविष्ठो[4] भूयासं । विश्वकर्मणो ऽहं देवयज्यया विश्वानि कर्माण्यवरुन्धीयादित्या अहं देवयज्ययाꣳहसो मुच्येय । वायोरहं देवयज्यया रत्नभाग्भूयासꣳ । सूर्यस्याहं देवयज्यया सहस्रीको भूयासमग्राविष्णवोरहं देवयज्यया वीर्यवान्भूयासं । विष्णोरहं देवयज्यया

१ H U C′ ins. पर्जन्यमिष्टमनुमन्त्रयते H U C′, and thus each time further on, mutatis mutandis, before each formula (e.g. after सुयवसो भूयासमिति सोममिष्टमनुमन्त्रयते सोमस्याहं etc.). But cp. the expression (p. 342. 2.) यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयते ।

२ सुवर्चो Tr only.

३ पशुमान् in Tr C′ and Prāy. candrikā only.

४ प्रथिष्ठो Tr B.

ग्निपिविष्टो भूयांसमेवं यज्ञो ऽहं देवयज्यया सुवर्ग[1] लोकं गमेयमिति। यथादेवतमिष्टमनुमन्त्रयत[2]. एवमनादिष्टानष्टाकपालानाग्नेयविकारानावपत एकादशकपालानग्नीषोमीयविकारान्द्वादशकपालान्वैश्वदेवविकारानेककपालं भूमिकपालं च द्यावापृथिव्यविकारावतो[3] ऽन्यानाग्नेयविकाराꣳसंहत्सौम्यविकारान्दधिपयसामिक्षापशव:[4] सांनाय्यविकारा[5] वनस्पतिः स्विष्टकृद्विकार।. उपांशुयाजानुपांशुयाजविकारानावपत[6] इत्येयाप्युदाहरन्ति[6] हविःसामान्यं देवतासामान्यं कपालसामान्यमिति हविर्देवताकपालसामान्ये हविःसामान्यं बलीय[7] इत्यपि[7] वाक्य यज्ञस्यागुर उदृचमग्नीयेति सार्वत्रिकम्।

॥ १४ ॥ एकादशः ॥

॥ इति सप्तविंशः प्रश्नः ॥

---

१ Thus U C′ Prāy. candr., स्वर्गं Tr B H.

२ •दैवत• H U C′.

३ Thus B U H Viv., •विकारानतो Tr C′.

४ Thus (•विकारान्दधि•) U C′ and Viv.: •विकारांदधि• Tr, •विकाराद्दधि• H, •विकारानिति माक्षीकिर B. — C′ breaks off after पयसामिक्षापशुभ्य (sic).

५ Thus Tr U B, •विकाराम् H.

६ Thus U; •कारावपत इत्य• H, कारानित्यथा Tr B.

७ Thus B H U and the Viv., बलीयोऽपि Tr.

अथ वै भवति यः पापयक्ष्मगृहीतः श्यावो वापद्येत देवेभ्य ऋषिभ्यः पितृभ्यो गोभ्यो ब्राह्मणेभ्य[1] स्तेनाभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वा रहस्येष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं । तस्याः प्रज्ञात उपवसथो । ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरा वा प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यथापरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रꣳ शतोद्यामꣳ हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यथापरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये ऽꣳहोमुचे ऽष्टाकपाल इति दशहविषमिष्टिं निर्वपति श्रपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्त इति द्वे[2] । पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी[3] रक्षाꣳसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्य इति

१ B C ins. [illegible], which is neither found in the Pray. pradipa देवेभ्यः पितृभ्य ऋषिभ्यो गोभ्यो ब्राह्म॰ Tr, देवेभ्य ऋषिभ्यो ब्राह्मणेभ्यः पितृभ्य H.

२ द्वाभ्यां Tr B, द्वे H.

३ इव given by Tr only.

पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति। यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्विय[1] इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्नेर्मन्वे प्रथमस्य प्रचेतस इत्येतस्मिन्ननुवाके याज्यापुरोनुवाक्याः सहसंयाज्या भवन्त्यथ[2] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचं। प्रसिद्धेडायान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति। समानं कर्म पत्नीसंयाजेभ्यो। ऽथ पुरस्ताद्बृहस्पतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ। संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा। विज्ञायते व्रतमेतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत पातकोपपातकसंयुक्तो[4] द्वादशाहं महापातकसंयुक्तो मासं पुष्यमित्येके संवत्सरमृतुं वा तामेतां महापवित्रेष्टिरित्याचक्षते मृगारेष्टिरिति वा रक्षोघ्नेष्टिरिति बौधायनः[5]। ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

१ Thus Tr U H, कृत्व्य B.

२ भवन्तीत्यथ Tr.

३ यजेतर्व्यतिक्रमे Tr.

४ पातकोपपातक॰ Tr, पातकोपातक॰ B. The Viv.: पातकोपपातकः महापातकानां एकत्वकलानाम्।

५ Tr B H repeat the last three words.

यथो एतस्मो ऽपरिमितं प्रवसतीति[1] न संवत्सरमति प्रवसतीत्येवेदमुक्तं भवति स उ चेदति प्रवसेत्पवित्रेष्ट्या यजेतेत्येतयेष्ट्या यक्ष्यमाण उपकल्पयते हिरण्यं तस्याः प्रज्ञात उपवसथो ऽथ प्रातर्हुते ऽग्निहोत्रे पुरापां प्रणयनाद्गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने येन देवाः पवित्रेणात्मानं पुनते सदा। तेन सहस्रधारेण पावमान्यः पुनन्तु मा स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोति प्राजापत्यं पवित्रं शतोद्यामꣳ हिरण्मयम्। तेन ब्रह्मविदो वयं पूतं ब्रह्म पुनीमहे स्वाहेत्यपरं चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीय एव जुहोतीन्द्रः सुनीती सह मा पुनातु सोमः स्वस्त्या वरुणः समीच्या। यमो राजा प्रमृणाभिः पुनातु मां जातवेदा मोर्जयन्त्या पुनातु स्वाहेत्यथ पृष्ठ्याꣳ स्तीर्त्वापः प्रणीयाग्नये पवमानाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सरस्वत्यै प्रियाया उपाꣳश्वाज्यमग्नये पावकाय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति सवित्रे सत्यप्रसवायोपाꣳश्वाज्यमग्नये शुचये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति वायवे नियुत्वत उपाꣳश्वाज्यमग्नये व्रतपतये[2] पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति विष्णवे शिपिविष्टायोपाꣳश्वाज्यमग्नये वैश्वानराय पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति दधिक्राव्ण उपाꣳश्वा-

---

१ इति not in the MSS., but cp. III. 14 : 85. 2.

२ ॰नव इति Tr

ऽग्निमिति। अर्पयित्वाश्रावयति। तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः समिध्यमानां च समिद्धां चान्तरेण पावकवत्यौ धाय्ये दधात्यपामिदं न्ययनं नमस्व इति द्वे[1]। पावकवन्तावेवाज्यभागावग्नी रक्षांसि सेधति शुक्रशोचिरमर्त्यः। शुचिः पावक ईड्य इति पुरोनुवाक्यामनूच्य यत्ते पवित्रमर्चिष्यग्ने विततमन्तरा। ब्रह्म तेन पुनीमह इति यजति। यो धारया पावकया परिप्रस्यन्दते सुतः। इन्दुरश्वो न कृत्विय इति पुरोनुवाक्यामनूच्या कलशेषु धावति पवित्रे परिषिच्यते। उक्थैर्यज्ञेषु वर्धत इति यजत्यथ हविषामग्न आयूंषि पवस्वे ऽग्ने पवस्वेत्यग्नेः पवमानस्योत नः प्रिया प्रियास्विमा जुष्टाना युग्मदिति सरस्वत्याः प्रियायाः अग्ने पावक स नः पावकेति पावकस्य विश्वदेवमा सत्येनेति सवितुः सत्यप्रसवस्याग्निः शुचिव्रततम उदग्ने शुचयस्तवेति शुचेर्वायुरग्रेग वायो शुक्रो अयामि त इति वायोर्नियुत्वतस्त्वमग्ने व्रतपा असि यद्वो वयं प्रमिनाम व्रतानीति व्रतपतेः प्र तत्ते अद्य शिपिविष्ट नाम परि षच्छं भूदिति विष्णोः शिपिविष्टस्य वैश्वानरो न ऊत्या पृष्टो दिवीति वैश्वानरस्य दधिक्राव्णो अकारिषमा दधिक्रा इति दधिक्राव्णो ऽथ ऋतानुमन्त्रणमग्नेः पवमानस्याहं देवयज्यया शुचिः पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमग्नेः पावकस्याग्नेः शुचेरग्नेर्व्रतपतेरग्नेर्वैश्वानरस्याहं देवयज्यया शुचिः

१ दाक्षी Tr B.

पूतो मेध्यो विपाप्मा ब्रह्मवर्चस्यन्नादो भूयासमित्युपांशुयाजायामुपांशुयाजवदित्यथ[1] पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोति पवमानः सुवर्जन इत्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचमतिथिवत्यौ[2] दमूनवत्यौ संयाज्ये जुष्टो दमूना अतिथिर्दुरोण इमं नो यज्ञमुपयाहि विद्वान्। विश्वा अग्ने अभियुजो विहत्य शत्रूयतामाभरा भोजनानि ॥ मर्जाल्यो मृज्यते स्वे दमूनाः कविप्रशस्तो अतिथिः शिवो नः। सहस्रशृङ्गो वृषभस्तदोजा विश्वाꣳ अग्ने सहसा प्रास्यन्यानिति प्रसिद्धमेडान्ताथान्वाहार्यमासाद्य हिरण्यं ददाति समानं कर्मा पत्नीसंयाजेभ्यो ऽथ पुरस्ताद्गृहपतेः स्रुवाहुतीरुपजुहोति यद्देवा देवहेडनमित्येतेनानुवाकेन प्रत्यृचꣳ संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा विसृजते व्रतमेतयैव यजेताभिशस्तो ऽभिशस्यमानो वैतयैव यजेतर्तुव्यतिक्रमे[3] दारव्यतिक्रमे ऽयोनौ वा रेतः सिक्त्वैतयैव यजेत संवत्सरमर्धपादमेकविंशतिरात्रं[4] वा तिर्यग्योनिगताꣳश्चातीञ्जात्यन्तरे[5] वर्तमानान्दुष्कृतेरपहृत्यान्दश पूर्वा-

1 °शुयाजविकारवदित्यथ H U.

2 °मत्यौ U.

3 Thus B U H and Prāy. candr.; Tr. omits the passage.

4 Thus (अर्धपादम्) H and Prāy. candr., °पूर्धपाद° U, सकृत्पाद° Tr B. The meaning acc. to the Vivaraṇa is: द्वौ माषौ।

5 ज्ञातीन् Tr and the Viv. °ज्ञातान् U; B and H. om.

न्दशापरानात्मानं चैकविंशं[1] पङ्क्तिं च पुनाति न[2] च[2] पुनरावर्तत[2] इत्यथाप्युदाहरन्ति

वैश्वानरीं व्रातपतीं पवित्रेष्टिं तथैव च ।

ऋतावृतौ प्रयुञ्जानः पुनाति दशपूरुषमिति[3] ॥ २ ॥

द्वितीयः ॥

अथातो नक्षत्रेष्टीर्व्याख्यास्यामो ऽग्निर्वा अकामयतान्नादो देवानाꣳ स्यामिति ता ब्राह्मणेन[4] व्याख्याताः या या वैशाख्याः पौर्णमास्याः पुरस्तादमावास्या भवति स संवत्सरस्यापभरणीभिः[5] संपद्यते तस्यामारभेतेति तस्या उपवसथे ऽरण्योरग्नीन्समारोह्योदवसाय[6] मथित्वाग्नीन्विहृत्याजस्रान्वापि वा[7] पौर्णमास्याममावास्यायां वोपवसेद्यस्यां[8] तस्या

[1] Thus B U, चिंशति H Tr and Prāy. candr.

[2] These words omitted by Tr as also the following इति; the Prāy. candrikā reads न च पुन॰ ।

[3] Thus (and cp. Baudh. dhś. I. 2. 17, Vas. dhs. XXII. 10) Tr B (the last only ॰पुरुष॰ and U (sec. m.) and Prāy. candr.; पवित्रेष्टिमृतावृतौ । ब्रह्मरेष्टिं प्रकुर्वाणः पुनात्यात्मविंशतिं (or पुनाति वि॰) कुलमिति H and U (pr. m.).

[4] See T Br. III. 1. 4 sqq.

[5] Thus Tr B U (sec. m.) ॰भरण्या H U (pr. m.) Prāy. candr.

[6] ॰रोप्यो॰ B U H Prāy. candr.

[7] Om. U B.

[8] उपवसेद् om. Tr.

संपद्यते । तस्यैषो ऽत्यन्तप्रदेशो । हविरुच्छिष्टमतो[1] यजमानो[2] भवतीति विज्ञायते ऽपि वा जन्मनक्षत्रे कुर्यादायुष्कामस्य[3] यावज्जीवं[3] संवत्सरार्ध्यो वा प्रयोगो । जीववन्तावाज्यभागौ यजत्या नो अग्ने सुकेतुना[4] त्वं सोम महे भगमित्यथ[4] निर्वपत्यग्नये कृत्तिकाभ्यो जुष्टं निर्वपामीत्यग्निं[5] कृत्तिका यजेति संप्रेष्यत्याग्नेयमष्टाकपालमनुमत्यै चरुमिति[6] सर्वत्रानु यजति नक्षत्रहविर्मध्ये । अपयित्वासादयति । तस्याः सप्तदश सामिधेन्यः । समिध्यमानो च समिद्धो चान्तरेण श्रीमत्यौ धाय्ये दधाति स्वाहुता यस्य श्रियो दृशे ऽदाभ्यः पुर एतेति । रयिमन्तौ पुष्टिमन्तावाज्यभागौ[7] यजत्यग्निना रयिमश्नवदुत्थस्थानो अमीवहेत्यथ हविषामग्निर्मूर्धा भुवो ऽनु नो ऽद्यानुमतिरन्विदनुमते त्वमिति संयाज्ययोर्याज्यापुरोनुवाक्या ।

१ ॰मतोपाषो H U

२ Om. Tr.

३ Thus reads Tr; the three other MSS. ॰दायुष्कामस्संवत्सरार्ध्यौ; the manuscript tradition, however, seems to be defective, the Vivaraṇa runs. अपि वा जन्मनि जिजीविषायुष्कामः किं तत्र स्वजन्मनक्षत्रदेवत्या-मिष्टिं यावज्जीवमथ वा संवत्सरार्धे प्रयोगः । जन्मनक्षत्रदेवत्यामिष्टिं जन्मनक्षत्रे चिरायुष्का-मेदायुष्कामोऽत ऊर्ध्वं यथाकाममायुष्कामस्य ।

४ The two mantras are given Sakalapāṭhena in B.

५ इति om. U B H.

६ इति om. Tr B H.

७ पुष्टिमन्तौ om. Tr.

नक्षत्रविधानमग्निर्नः[१] पातु कृत्तिका[२] इति यथासमाम्नातमथ पुरस्तात्स्विष्टकृतः स्रुवाहुतीरुपजुहोत्यग्नये स्वाहा कृत्तिकाभ्यः स्वाहेति यथासमाम्नातꣳ[३]। स्विष्टवत्यौ[४] संयाज्ये हव्यवाहꣳ स्विष्टमिति। संतिष्ठत एषेष्टिः सपूर्णपात्रविष्णुक्रमा। विसृजते व्रतम्॥ ३॥

एवमुत्तरमुत्तरं[५] प्रतितन्त्रमुत्तरउत्तरे[६] ऽहनि यजेत। विशेषान्व्याख्यास्यामः। प्रजापतिः सवितेत्युपांशु सर्पेभ्य आश्रेषाभ्य[७] आज्ये करम्भमिति। सर्वे यवा भवन्त्यधिश्रयण-काले तिरः पवित्रमाज्यमानीयाधिश्रित्य[८] तिरः पवित्रं कर-म्भानानयति[९]। पितृभ्यो मघाभ्यः पुरोडाशꣳ षट्कपालमिति। पैतृयज्ञिकेन निर्वपणप्रोक्षणाधिवपनसंवपनादीनि[१०] व्याख्यातानि भवन्ति। तार्तीयसवनिकेन[११] सौम्येन प्रचरणकल्पो व्याख्यातो।

---

१ •विधानोऽग्नि• H.

२ Tr gives a longer citation of the pratika.

३ Tr. ins. अथ।

४ •कृतौ U H.

५ एवमेवमु• U H.

६ Thus Tr; प्रतितंत्रमु• H U, तंत्रमु• B and the Viv.

७ Thus (•षे•) B and Prāy. candr. as T Br. III. 1. 4. 7; •श्ले• U H Tr.

८ अधिश्रित्य givēn only by Tr.

९ Thus Tr B H and Prāy. pradipa; •अमानयति U.

१० •संवपन• om. Tr; •संवपनादीनि the Viv.

११ •सवनीयेन Tr.

ऽथैतद्वायवे निष्ट्यायै गव्ये दुग्धमिति । अथैतः प्रातर्दोहव-त्संस्कार[१] । आ[१] विशाखाभ्यामिष्ट्वा तदानीमेव पौर्णमासी-माज्येन यजेताथ श्वो भूते मित्रायानुराधेभ्यश्चरुमित्युत्तराभि-रषाढाभिरिष्ट्वा[२] तदानीमेवाभिजिता यजेताथ श्वो भूते विष्णवे श्रोणायै पुरोडाशं त्रिकपालमित्युत्तरेषु प्रोष्ठपदेषु पुरोडाशं भूमिकपालमिति । कपालमात्रं[३] भूमौ परि-लिख्याङ्गारमधिवर्तयति[४] । तस्यैककपालवत्संस्कार[५] । आप-भरणीभिरिष्ट्वा[५] तदानीमेवामावास्यामाज्येन यजेताथ श्वो भूते चन्द्रमसे प्रतीदृश्यायै पुरोडाशं पञ्चदशकपालमित्यभि-नीयैवाह्नि[६] निर्वपेदुदिते चन्द्रमसि प्रचरेन्नैतमहो-रात्राभ्यां चरुं निरवपतां द्वयानां व्रीहीणां शुक्लानां च कृष्णानां च सवात्योर्दुग्धे श्वेतायै च कृष्णायै चेत्यभिनीयैवा-ह्नि[६] निर्वपेदस्तमिते प्रचरेदपि वा सन्ध्यावेव निर्वपेत्सन्ध्यावेव प्रचरेन्निर्वपणन्यायेन[७] प्रचरेदथैतमुषसे चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुषसि प्रचरेदथैतस्मै नक्षत्राय चरुं निर्वपति । यथा त्वं देवानामस्येवमहं मनुष्याणां भूयासमिति निर्वपण-

---

१ ? Thus Tr B; ॰रोचाचि॰ H, ॰रोचचि॰ U.

२ ॰चानुराधे॰ Tr.

३ ॰मंत्रं Tr.

४ प्रक्षि॰ U H.

५ ? Thus B; ॰रोचापथ॰ U, ॰रोपथ॰ H Tr.

६ हविर् ins. H.

७ निर्वपणन्यायेन प्रचरेत् in Tr only.

काले यजमानायतन आसीनो यजमानो जपत्यभिनीयैवाहनि[1] निर्वपेदुदितेषु नक्षत्रेषु प्रचरेद्यैतꣳ सूर्याय नक्षत्रेभ्यश्चरुमित्यभिनीयैव रात्रौ निर्वपेदुदिते सूर्ये प्रचरेद्यैतमदित्यै चरुमथैतं विष्णवे चरुमिति यजति[2] । यज्ञो वै विष्णुर्यज्ञ एवान्ततः प्रतितिष्ठतीति ब्राह्मणं । वरो[3] दक्षिणा भवतीति[3] विज्ञायतेऽपापावद्धा[4] । प्रष्ठिद्धः पष्ठः । पापिष्ठत्येष्वेष्टा दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत नक्षत्रसत्रेण धृतिरामन्नाय । [5]ज्योतिषामयनेनेष्ट्वा पापं निर्णुद्य[6] ज्योतिष्टमुपजायतेऽप पुनर्मृत्युं जयतीति ह[7] स्माह[7] बौधायनः । ॥ ४ ॥

तृतीयः ॥

नवैरेवामावास्यायां[8] पौर्णमास्यां[8] वा यजेत नवैर्वाग्नि-

१ हविर् ins. H.

२ Om. Tr.

३ वरा दक्षिणा भवन्तीति Tr.

४ Thus (and cp. the Journal of the German Oriental Society, Vol. LVII, p. 742) U Tr, पाद्यावद्धा B, पावद्धा H. The Vivarana runs: अपापावद्धा दक्षिणा इति शेषः । यथा अपापाद्ध भूयन्ते दक्षिणाः तावन्तिरि षष्ठौही वराम्बद्धाम्बꣳवं च क्रिये चाभारꣳ सम्बद्धा इति (cp TBr. III. 12. 4. 7).

५ Tr ins ज्योतिषा ।

६ निर्णुद्य Tr.

७ Om. B.

८ Thus Tr H and the Viv.; °मावास्यां पौर्णमासीं वा U, नवैरेव पौर्णमासीममावास्यां वा B; the accus. instead of the locat. also Āp. VI. 30. 13.

होत्रं[१] जुहुयाद॑पि वाग्निहोत्रीं वा[१] नवान्नादयित्वा[२] तस्याः पयसा जुहुयाद॑पि[३] वा[३] नवानां[३] यवाग्वा[३] सायंप्रातरग्निहोत्रं जुहुयाद॑पि वा गार्हपत्ये चतुःशरावमोदनꣳ श्रपयित्वाग्रयण-देवताभ्यः स्विष्टकृच्चतुर्थीभ्यो[४] जुहुयाद॑पि वा नवैरेव ब्राह्मणा-न्भोजयेत्स[५] एष[५] दृब्ध्युपचारकल्पो[६] हरितयवशमीधान्यौषधि-वनस्पतिमूलफलशाकानामनिष्ट्वाग्रयणं[७] यथाकामी[८] स्यात्पङ्क्ति-वैषम्याद्व्रीहिभिरिष्ट्वा[९] व्रीहिभिरेव[१०] यजेत यवेभ्यो यवैरिष्ट्वा यवैरेव[१०] यजेत व्रीहिभ्यो ऽपि वा व्रीहिभिरेव[११] यवैर्वा यजेत संतिष्ठन्त आग्रयणानि ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

१ Thus H U and the Viv.; नवैरेवा॰ B Tr.

२ Thus U and the Viv., वा नवानदयि॰ Tr, वावानादयि॰ H, वैनानादयि॰ B.

३ Om. Tr; cp. Āp. l. c. 15.

४ Thus (as gṛhyasutra and Hir. Śrs. III. 8. 23) Tr B. ॰चर्थ्यो (as Āp. l. c. 16,) H U.

५ Thus U and the Viv., ॰स एवैष Tr, H B om. स।

६ Thus Tr; दृब्ध्युपचार॰ B U, दृब्ध्युपचारि॰ H.

७ ॰श्यिंबी॰ instead of ॰शमी॰ H; ॰फलमूल॰ instead of ॰मूलफल॰ U; ॰निष्ट्वापि instead of ॰निष्ट्वाग्रयणं (thus B U H and Viv.) Tr.

८ Thus B H, यथा॰ Tr U Viv.

९ Thus U and the Viv.; स्यात्पङ्क्ति॰ B, स्यानात्पङ्क्ति॰ H, स्यात्सान् पङ्क्ति॰ Tr.

१० एव om. Tr.

११ एव om B U

अथातः पशुप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः। स यदि पशुरुपाकृतो वाश्येत यद्स्य पारे रजस इत्येताꣳ हुत्वा नैमित्तिकीं[1] द्वितीयां जुहोति यस्माद्भीषावाशिष्ठास्ततो नो अभयं कृधि। प्रजाभ्यः सर्वाभ्यो मृड नमो रुद्राय मीढुषे स्वाहेति[2]। यस्माद्भीषावेपिष्ठाः पलायिष्ठाः समज्ञास्थाः अहदुरया सूचमकथा इत्येतेषु[3] निमित्तेषु य इदमकस्तस्मै नमस्तस्मै स्वाहेति तृतीयाꣳ। स यदि निषीदेद्यस्माद्भीषा न्यषद इत्येताꣳ हुत्वा तं मैत्रावरुणदण्डेनोत्थापयेदन्येनौदुम्बरेण वोर्ग्वा उदुम्बर ऊर्जं पशव ऊर्जैवास्मा ऊर्जं पशूनवरुन्द्ध इति ब्राह्मणमुदस्य तिष्ठेत्युदमुदस्येत्यमद्दुच्छागेति छागमुन्मेषेति मेषमुद्दश इति वशां। स उ चेत्प्राक् पर्यग्निकरणाच्म्रियेत याश्वमेधे प्रायश्चित्तिस्तां कृत्वाथान्यं[4] तद्देवत्यं[5] तद्वर्णं[6] तद्वयसं[6] तद्रूपं तज्जातीयं पशुमालभेत। तस्योपाकरणादि सर्वमावर्तते निर्मन्थ्य सामिधेनीतन्त्रेणाघारसंप्रैषसंमार्गप्रवरप्रयाजवर्जमथ[7] यदि तज्जातीयं न विन्देताजावयो[8] गोऽश्वा इत्यन्योन्यस्य प्रति-

---

१ °त्तिकां H U.

२ इति only in U (sec. m.)

३ Thus U (pr. m.) इत्येषु B, इत्येवमेतेषु Tr, इत्येवमेदेषु H.

४ Thus (and cp. XVIII. 11 : 355. 15.) Tr B; H U om. कथा।

५ तद्दे° Tr and the Viv.

६ तद्रूपवं तद्रूपं H U.

७ °सामिधेनित° Tr, °सामिधेनीत° H U.

८ Thus Tr, °ताजोनयो H U, °ताजावि B.

निधयो भवन्तीति[1] । तेषां छागस्य[2] मेषस्योपाकरणीयावालभे[2] ऽन्यतममालभेत[2] । त्वाष्ट्रेण प्रवरणकल्पो व्याख्यातो[3] । ऽथास्य[3] शरीरमप्सु प्रवेशयति न वा उभे तस्मिन्नियच्छ आशानां त्वा विश्वा आशा इति द्वाभ्याम् । ॥ ६ ॥

अथ यद्यङ्गहीनः पशू रूपतो वर्णतो वाग्नेयीमाग्नावैष्णवीमैन्द्रीं वायव्यां प्राजापत्यामिति च हुत्वा तमेवोपाकुर्यादथ यदि वपामाह्रियमाणाᳪं श्येनो ऽपहरेदश्येद्वा[4] पाश्चाᳪं हिरण्यमन्तर्धाय[5] चतुर्गृहीतं[5] गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमान उद्यन्सुपर्णो[6] न विभाति सर्वᳪं हिरण्यकुक्षिः सप्तशिराः पुरस्तात्। सर्वेषु लोकेषु विभुः प्रतिष्ठो गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[7] स्वाहेत्यथैतस्यै[7] वपायै स्थाने यत्किंचिन्मेदोरूपमवशिष्टᳪं स्यात्तदुत्पाद्य[8] तेन प्रचरे-

---

१ भवंति B U H.

२ Partly conjectural reading; छागस्य मेषस्येदुपाकरणीयावुपाकरणीयावमन्यतम° U, छागस्येदुपाकरणीया उपाकरणीयानामन्यतम° H, छागं च मेषं चोपाकरणीयावावालभेदन्यतम° Tr, छागमस्य मेषस्योपाकरणीयावथालभेदन्यतम° B. The Viv. तेषां छागस्य मेषस्योपाकरणीयाविति।

३ U ins. after आख्य : षट्तयमभिविदध्मंपति, H ins. before आख्य : (व्याख्यात)रेथास्य षट्तयमभिविदध्मंपति (cp. IX. 19 : 296. 3).

४ Thus B Tr U ; H corrupt.

५ Om. Tr.

६ उद्यंस्तु° H, उद्यन्सु° U Tr, उद्गुत्सु° B.

७ Thus Tr, विंदस्वा° B H U.

८ Thus B, °दुत्थाय Tr U H.

दंष यद्येनां पुनर्विन्देत नैनामाद्रियेताथ यदि वपा हविरवदानं वा स्कन्देदा त्वा ददे यशसे वीर्याय चास्मास्वग्निया यूयं दधाथेन्द्रियं पय इत्यादाय जुहोति यस्ते द्रप्सो यस्त उदर्षो दैव्यः केतुर्विश्वं भुवनमाविवेश । स नः पाहि रिष्टै स्वाहेत्यथ यद्यसंस्थिते पशौ शकुनिश्चषाल उपविशेच्चषालं प्रक्षाल्य यूपं प्रोक्ष्य तथैवाज्येन जुहोत्यापवस्व वदस्व[1] वा[1] सोमपीतये गातुमस्मिन्यज्ञे यजमानाय विन्द[2] स्वाहेति[2] ।

॥ ७ ॥ पञ्चमः ॥

अथातश्चातुर्मास्यान्तरालव्रतानि व्याख्यास्यामस्तस्यैतद्व्रतं[3] । नानृतं वदति । न मांसमश्नाति । न स्त्रियमुपैति । नास्य[4] पल्पूलनेन वासः पल्पूलयन्त्यन्नमयपाय्यशूद्रोच्छिष्टो । स्वयं पादौ प्रक्षालयते[4] । न लवणमश्नाति । न कौशीधान्यमन्यत्र[5] तिलेभ्यो । नासन्द्यां शयीत । न स्त्रियमुपेयात्काममृतौ जायामुपेयाद्यद्यजातपुत्रः स्यादुभयोः कालयोर्मधुपूर्वं व्रत-

१ ? Thus U, वदस्व H, वदधुवा B, वदस्वधुवा Tr.

२ Thus Tr again, विंदस्वा॰ B U H, विदास्वा॰ Prāy. candr.

३ Thus B : व्याख्यास्यामो व्रतं चरेदिति तस्यैतद्व्रतं Tr ; after व्याख्यास्यामः H and U have a passage which seems to be interpolated (from XXI. 1. : 69. 2, 3) : नान्यत्र (these two words only in H) चायज्ञीयप्रयोगेत्येवं चातुर्मास्यानाम(न)न्तरालव्रतानि प्रथमे त्वेव संवत्सरे व्रतं चरेदिति ।

४...४ om. Tr.

५ Thus (and cp. II. 20 : 67. 1) B. कोशी॰ H U Prāy. candr. कौशि॰ Tr.

मुपैति। मध्वश्नातीति ब्राह्मणं[1]। घृतमित्येवेदमुक्तं[1] भवति[1]। दैव्यं मध्विति। विज्ञायते ऽश्नन्ति त्वामध्वरे देवयन्तो वन-स्पते मधुना दैव्येनेति। नान्यस्योच्छिष्टं भुञ्जीत। नान्यस्या-र्त्विज्यं कुर्वीत। नाञ्जीत। नाभ्यञ्जीत। न श्राद्धं[2] भुञ्जीत। न लोमानि वापयीत[3]। न दतो धावते[4]। न नखानि निकृन्तते[4]। कामं पर्वसु[5] केशश्मश्रुलोमनखानि[6] वापयीत। चतुर्षुचतुर्षु मासेषु निवर्तयेतेति ब्राह्मणम्[9]। संवत्सरादूर्ध्वं दार्शपौर्णमासिकमेव[7] व्रतमुपदिशन्ति तस्य चेद्वैश्वदेवस्य कालो[8] नातीयाद्यद्यतीयादग्नये[8] व्रतपतये पुरोडाशमष्टाकपालं निर्व-पति[9]। सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठत आमावास्यकालादिति[10] व्याख्याताः। कालातिक्रमेष्वापदि[11] यजेत। ॥ ८ ॥ षष्ठः ॥

---

१ Thus Tr B; ०र्वं वेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै H, ० वं चैवेदमुक्तं भवति घृतमित्येतद्वै U; on this passage cp. Rudr. on Āp. VIII. 4. 11.

२ श्राद्धानि Tr.

३ Thus U H. वापयते B, छिन्दीत Tr.

४ Thus MSS., we expect the optat.

५ पर्वणि Tr.

६ लोमनखानि om. Tr.

७ दार्शपूर्वमासिकं Tr.

८ Thus is the reading of U sec. m. U (pr. m) B and Tr. om. the words यद्यतीयात् and B has कालोतीयाद् instead of कालोनाती०।

९ वरावं दक्षिणां ददाति U ins. on the margin.

१० ०स्यस्य कालादिति Tr.

११ Thus also the Vivaraṇa, काला चतिक्रम० H. (rightly ?).

अथातोऽध्वरदीक्षाप्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामो । दीक्षितश्चेदनृतं वदेदिमं मे वरुण तत्त्वा यामि त्वं नो अग्ने स त्वं नो अग्न इति चतस्रो वारुणीर्जपेत्कृष्णाजिनाद्वा विच्छिन्नो दण्डाद्वा देवाञ्जनमगन्यज्ञस्ततो मा यज्ञस्याशीरवतु। वर्धतां भूतिर्दध्ना[1] घृतेन मुञ्चतु यज्ञो यज्ञपतिमंहस इति जपेद् । मेध्यममिष्टं वा दृष्ट्वा जपतीत्युक्तमेतद् । अभिवृष्टोऽभिवृष्यमाणो वा[2] जपतीत्युक्तमेतद् । धूतयित्वाप आचम्य जपति शिवाः पीता भवथ यूयमापोऽस्माकं योनावुदरे सुशेवाः। इरावतीरनमीवा अनागसः स्वस्ति नो भवथं जीवस इति । छर्दयित्वा निष्ठीव्य वा जपति यच्चापि रपस्य मे निरष्ठविषमस्तृतः[3]। अग्निष्टोमः पृथिवी पुनरात्मन्दधातु म इति । रेत स्कन्नमनुमन्त्रयते यन्मे रेतः परीतोपास्तदर्पिंथ[4]। अग्निषोमनिव[4] सोमेन तदहं पुनरादद इति । मूत्रं करिष्यन्पुरीषं वा पृथिव्या[5] लोष्टमादत्त इयं ते यज्ञिया तनूरिति । करोत्यपो मुञ्चामि न

१ दध्ना om. H.

२ om Tr.

३ निरष्ठविषव् B U H and the Prāy. candrikā, निरष्ठीविषव् Tr and a prayoga of the collection Burnell;—चक्रुमः or चक्रुम Tr B H and the same prayoga, चक्रुम B and the Prāy. candrikā.

४ परीतो° Tr B, परितो° U H Prāy. candrikā—°पिंथ चग्नि° Tr, पिंथा । चग्नि° prayoga Burnell, °पिंचेग्नि° H, °पिंचाग्नि° U. °पिंताग्नि° B, cp. Āp. X. 18. 10.

५ पृथिव्यां Tr U.

प्रजामस्मँहोमुचः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति । लोष्टं प्रतिनिदधाति पृथिव्याः संभवेति । बीभत्सा नाम[१] स्थापः[१] स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेत्यप्सु[२] । कपाल्या[३] नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति तूषान्[४] । तपस्या नाम स्थापः स्वाहाकृताः पृथिवीमाविशतेति स्वेदं । दुःस्वप्नं दृष्ट्वा जपत्यभिपर्यावर्तते[५] दुःस्वप्न पापस्वप्नादभूत्यै[६] । ब्रह्माहमन्तरं करवे न हि स्वप्नमुपपद्य[७] इति । स्वप्ने ऽन्नं भुक्त्वा जपति यदन्नमद्यते नक्तं न तत्प्रातः क्षुधो ऽवति । सर्वं तदस्मान्मा हिंसीन्न हि तद्ददृशे दिवेति । लोहितमुत्पतितं दृष्ट्वा कण्डूय[८] वा जपति नमो रुद्रियाभ्यो ऽद्भ्यः स्वाहेति । न वर्षति धावेद्यदि धावेन्नमो रुद्राय[९] वास्तोष्पतय[९] इत्येतामृचं जपेन्नान्येन दीक्षितेन समेयाद्यदि समेयात्कया नश्चित्र आभुवदित्येतामृचं जपेदेव-

१ Thus (and cp. Āp. X. 14. 1) Tr, नामाप स्थ: H U Viv. and Prāy. candrikā ; B om. this passage.

२ Thus the prayoga Burnell ; °प्सो Tr, °प्सुपारे U ; H totally corrupt and B defective.

३ Thus Tr, Viv. and prayoga Burnell ; कपे कितेते कपल्या U.

४ Thus the prayoga Burnell, चोरं Tr, केशं B and Viv, स्नाना H.

५ Thus MSS., read with Āv. VII. 100 जपति पर्यावर्तं ।

६ The original reading of Baudh. is difficult to restore. °प्नादभूत्यै B, °प्नोमुच्यै Tr, °प्नोपमुञ्चे U Prāy. candr. °प्नपमुञ्चे H.

७ Thus B U Tr and Prāy. candr., °प्रप H.

८ Thus MSS.

९ वास्तवे Tr.

यजमानादन्यथाभ्युदितो ऽभिनिम्रुक्तो वा सूर्यो मा देवो देवेभ्यः पात्विति जपेदितीष्वा[1] इमानि[1] सर्वास्वेवाध्वरदीक्षासु प्रायश्चित्तानि भवन्तीति[2] बौधायन। आवान्तरदीक्षायै विसर्गादिति शालीकिः। ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

अथातः सर्वयज्ञानां प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामः। सर्वत्र [3] स्कन्नच्छिन्नभिन्नभग्ननष्टदुष्टविपरीतहीनेषु[3] [4]हविःस्कन्नास्रावितपतितस्फुटितेष्वद्विजश्वानबिडालकाकखरमृगपशुपक्षिसरीसृपादीनामन्यत्कीटानाम्त्विजो[5] ऽग्नीनामन्तरागतानां[5] द्वादशगृहीतेन[5] स्रुचं पूरयित्वा दुर्गां[6] मनस्वतीं[6] मघा-

---

[1] Thus Tr (reading only °ष्वा). जपेदितीमानि B U H.

[2] च स्मात ins. H U.

[3] Thus the Prayāscittapradipa, and H and the Viv., the last two omitting, however, °छिन्न°; स्कन्नेच्छिन्नेभिन्ने भग्ने° B U, स्कन्नेभिन्नेच्छिन्नेभग्न° Tr; °हीन B.

[4] हविःस्कंदना° B, हविःस्कंदता° H, हविःस्यन्दना° Tr, हविर्विस्कंदन° U.

[5] One of the most difficult passages! स्फुतिवेष्वविर्द्विज° U, स्फुतितेषुद्विज B U, °स्फुदितादिज° Tr. The Viv. reads °चद्विज° (द्विजातिरेखाः पक्षादयः) - श्वानवि (or वि)डाल° all, but the Viv. °श्वानोविडाल° explaining श्वनः मकडम्; this points to चद्विजश्वानोविडाल° - Before खर H U have मूक° - °सरोसृपादि H U and the Viv., सरीसृपादि° Tr, सरीसृपादीनाम् B. - चन्यत्कीटानाम् the Viv, चन्यत्कीटो B, चन्यत्कीटानाम् H U. - ग्नीनामंतरागतानांद्वा° U (sec. m.), ग्नीमंतरागतानांद्वा° H U (pr. m.) ग्नीनामंतरागच्छद्वा° B Tr, ग्नीनामंतरागच्छद्वा° Viv. - Read perhaps instead of चन्तागतानाम्: चन्तरागमने। In the Gṛhyasūtra (IV, 8) this passage also is to be found equally corrupt.

[6] Thus Tr, दुर्गामनस्वतीं B U H.

व्याहृतीस्तिस्रो जुहुयाज्जातवेदसे सुनवाम सोममरातीयतो निदहाति वेदः । स नः पर्षदति दुर्गाणि विश्वा नावेव सिन्धुं दुरितात्यग्निः स्वाहेति[1] । कार्यविपर्यासे च[2] मन्त्रब्राह्मणमात्रं[3] दर्भश्चाबर्हिःपरिधिविधृतिपवित्रहविःकपालस्रुक्स्रुवारणिकृष्णाजिनंप्रणीताभ्युदासनेन[4] यत्किंचित्कार्यविपर्यासः स्याद्ये चान्ये चाज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातं प्रायश्चित्तानि जुहोति प्रजापतये स्वाहा हिरण्यगर्भाय स्वाहेत्यथ पितामहं जुहोति भृगूणां पतये स्वाहाङ्गिरसां तपसे स्वाहेत्यथ महाव्याहृतीर्जुहोति भूरग्नये च पृथिव्यै च मंहते च स्वाहा भुवो वायवे चान्तरिक्षाय च महते च स्वाहा सुवरादित्याय च दिवे च महते च स्वाहा भूर्भुवः सुवश्चन्द्रमसे च नक्षत्रेभ्यश्च दिग्भ्यश्च महते च स्वाहेत्यथ व्याहृतीर्जुहोति भूः स्वाहा भुवः स्वाहा सुवः स्वाहा भूर्भुवः सुवः स्वाहेति । ॥ १० ॥

॥ अष्टमः ॥

मन्त्रहीने ऽतिरिक्ते वा दुरधीते दुरागते ।
अनागते ऽवषट्कारे[5] अतीते[6] वापि[7] यद्धुते[8] ॥

१ दुर्गा ins. B.
२ च found in H Tr and the Vivaraṇa.
३ Thus B, °मात्र Tr, °मंत्रभेदे च U. °मात्रोभेदे च H.
४ This whole passage is incomprehensible to me. बर्हिः om. B K. – °कपालमात्रसु° H U – °वरणी° B K U – प्रणीतानामभ्युदासनादि H U.
५ °ट्कृते H.
६ Thus Tr, ऽतीते H U, चातीते B.
७ चापि Tr, B.
८ ? °ते B Tr, °तं H U.

हविषः[1]॰स्कन्दनादग्नेर्होतुर्हीनस्वरेण[2] च ।
अतिदाहे च हविषां यत्किंचित्पात्रभेदने ॥
कपालनाशे भेदे च चतुष्पाद्यन्तरागते[3] ।
प्रणाशे च पवित्रस्य[4] आज्यस्यैवावलोडने[4] ॥
हविषां च विपर्यासे ऋत्विक्ष्वप्रयतेषु च ।
यज्ञप्रसारणीकाले[5] द्वैधीभावे समुत्थिते ॥
मिन्दाहुती च होतव्ये व्याहृत्यः प्रणवादिकाः ।
वारुण्यस्तन्तुमत्यश्चाग्निश्च[6] मनस्वती ॥
महाव्याहृतयः सप्त प्राजापत्या तथैव च ।
प्रसंधानाय यज्ञस्य[7] स्वेते[7] मन्त्राः प्रकीर्तिताः ॥
अप्रायश्चित्तिको यज्ञो ह्यसुरैः संप्रभुज्यते ।
असुरैर्भुक्तयज्ञस्तु[8] देवान्दोषेण[9] संश्रयेत् ॥

१ Thus Tr and the Viv. हविषाऽ U, हविषां B, हवि H.

२ चोक्त॰ Viv.

३ Thus Tr B and the Viv., ॰ष्पाद्यंतरागतौ U, ॰ष्पाद्यांतरागतौ H.

४ Thus U, ॰वस्याज्य॰ Tr H, ॰वस्यचाज्य B.

५ ? Thus U H, प्रसारणा॰ Tr, प्रासारणा॰ B; प्रसारणिकाले यज्ञप्रसारिणि (sic) यज्ञविस्तारः the Vivarana.

६ Thus Tr H T U, ॰मत्यश्चाश्चा॰ B.

७ Thus Tr, यज्ञस्यैवे U (pr. m.) and H, स्येवंवे U (sec. m.). स्वतन्ते B.

८ Thus H U B, ॰यज्ञस्य Tr.

९ Thus Tr B, यज्ञेन U, दयज्ञन H.

ऋत्विजो यजमानं[१] च[२] आयुषो[२] ब्रह्मवर्चसात्[३]।
प्रच्यावयेयुरिष्टं तस्मात्तेषामप्रच्यावयेदिति[४]॥

॥ ११ ॥ नवमः ॥

अथातो ऽनुपदाव्याख्यास्यामः[५]। सायꣳहोमं चोपोदयं[६] जुहुयात्प्रातर्होमं चोपास्तमयं[६] कालेन कालमनतिक्रम्य। कालो[७] दर्शपूर्णमासयोरग्निहोत्रस्य च न[८] स्कन्दते[८] न व्यथत इति[९] विज्ञायत। आ प्रातराहुतिकालात्सायमाहुतिकालो नातीयादा सायमाहुतिकालात्प्रातराहुतिकालो। ऽथ यदि सायꣳ सायं दोषा वस्तोर्नमः[१०] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयाद्यदि प्रातः प्रातर्दोषा वस्तोर्नमः[१०] स्वाहेत्याहुतिꣳ हुत्वाग्निहोत्रं जुहुयादथ यदि पूर्वस्यामाहुत्याꣳ हुताया-

---

१ Thus B K U (pr. m.), ऽमानच Tr, मानं वा U (sec. m.)

२ आयुषो Tr.

३ ०वर्चसः Tr.

४ Thus H U; ततस्मा० B, तुतस्मा० Tr—The last words repeated in B Tr.

५ Thus Tr B and the Viv., गुरुव्याख्या० H U.

६ Thus U H, वो० B Tr and the Viv.

७ Thus H; कालो U, कालेन B कालेन च Tr.

८ Thus H U, नस्कंदते B, स्कंदे Tr; ०होत्रस्य च स्कंदनं व्यथते Viv., cp. the citation of Bhāradvāja in Rudradatta's comm. on Āp IX. 7. 3.

९ च ins, H U.

१० वस्तोर्वा U and Prāy. candrikā.

माहवनीयो ऽनुगच्छेदग्निर्दारौ दारावग्निरिति वदञ्छकले[1] हिरण्यं निधायोत्तरामाहुतिं जुहुयात्कालातिक्रमेष्वापद्धोमः[2] । आमावास्यस्य[2] कालात्पौर्णमासस्य कालो नातीयादा पौर्णमासादामावास्यस्य । व्रीह्याग्रयणस्य कालाच्छ्यामाकाग्रयणस्य कालो नातीयादा यवाग्रयणस्य[3] कालाद्व्रीह्याग्रयणस्या[3] श्यामाकाग्रयणाद्यवाग्रयणस्य ।[4] वरुणप्रघासानां कालाद्वैश्वदेवस्य कालो नातीयादा साकमेधेभ्यो[5] वरुणप्रघासानामा शुनासीर्यात्साकमेधानामा वैश्वदेवाच्छुनासीर्यस्य । दक्षिणायनपक्षोः कालादुत्तरायणपक्षोः कालो नातीयादोत्तरायणपक्षोर्दक्षिणायनपक्षोरौत्तरवसन्तज्योतिष्टोमस्य[6] कालात्पूर्ववसन्तज्योतिष्टोमस्य[7] कालो नातीयात्समस्तस्य संवत्सरस्या[8] निज्यासुत्या[8] । च्यवयो ह स्म तत्प्रयोयुगा[9] आसङ्गस्ते ऽर्धमासायार्धमासायाग्निहोत्रमजुहवुः[10] । प्रतिपदि सायं चतुर्दशगृहीतानि गृह्णाति ।

---

१ Thus U, वदञ्छ॰ Tr, वदेच्छ॰ B H.

२ Thus Tr, ॰द्धोममामा॰ U, द्धोमामा॰ B U.

३ Thus Tr, ॰यणस्याद्व्रीह्याग्र॰ B H, ॰यणस्यकालाद्व्रीह्याग्र॰ U.

४ श्यामाकाग्रयणा॰ Tr.

५ Thus U, ॰सानां H B, ॰सानां कालाद्वै॰ Tr.

६ Thus Tr, ॰पक्षोरुत्तरवसंत॰ B U.

७ Thus Tr, ॰त्पूर्ववसंतज्यो॰ B, ॰त्पूर्ववसंतज्यो॰ U.

८ ? Thus Tr U, ॰त्सरस्य चानी॰ B; H om. this passage.

९ तत्प्रयोयुगा Tr. प्रयोगा H and the Viv. (pr. m.) तत्प्रयोगा B, प्रयोग U. प्रयोयुगा Viv. (sec. m.) which explains चतिप्रवीन प्रयोगविदः ।

१० Thus Tr B, र्धमासेर्धमासेग्नि॰ H U – ॰त्रमजुहवुः Tr, ॰त्रंजुहवुः U H, ॰त्रंजुहुवुः B; on this passage cp. Hir. pi. sū. II. 9 : 56, 11.

सकृदुन्नयते हविरेका[1] समित्सकृद्धोमः[1] सकृदुपस्थानꣳ । सकृत्पाणिनिमार्जनमेवं प्रातः । अथ षण्मासानकृते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणैश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति[2] पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[3] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणैश्चातुर्मास्यैः[4] पशुबन्धेन चाथ संवत्सरमकृते ऽग्निहोत्रे दर्शपूर्णमासाभ्यामनिष्ट्वाग्रयणैश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन चाग्नये पवमानायाग्नये पावकायाग्नये शुचये ऽग्नये पथिकृते ऽग्नये तन्तुमते ऽग्नये वैश्वानरायाग्नये व्रतपतय इति पुरोडाशान्निरुप्याग्निहोत्रꣳ हुत्वा[1] दर्शपूर्णमासाभ्यामिष्ट्वाग्रयणैश्चातुर्मास्यैः पशुबन्धेन च । ॥ १२ ॥

अथ हविषामर्थे । व्रीहियवौ । तयोरलाभे[5] प्रियङ्गवः कोद्रवोदारवरकवर्जꣳ[6] श्यामाकनीवारवेणुयवास्तरसंपाककन्दमूलफलान्यापः[7] सक्तुमिति[8] । घृतमाज्यार्थे । गव्यमिति प्रत्यय-

१ Thus Tr B, °एकाꣳ समिधꣳस° U H.

२ B U H put व्रतपतये before वैश्वानराय ।

३ Tr ins. अग्निहोत्रं जुहुयात् ।

४ °मास्यैश्च Tr.

५ Thus B Tr, the Viv. and the Prāy. candr.; °रभावे H U.

६ ? Thus Tr H U, °कोद्दारक° B; °कोदारकमाषवर्जं the Prāy. dipikā.

७ Uncertain reading; °संपाटकंदक° Tr. °संपाकंदक° B U, °संपाकेंदक° H, °सकंदक° Prāy. pradipa.

८ Thus H U, सक्तमिति B °सक्तूमिति Tr.

तस्यालाभे माहिषमाजं वा घृतमाज्यार्थे प्रयुञ्जीत[1] भोजने-
ष्वविरुद्धं मन्यन्त[2] एके तयोरलाभे तैलं प्रतिनिधिस्तस्या-
लाभे जर्तिलतैलमतसीकुसुम्भसर्षपवार्चेलं वा[3] इति[2] शिष्ट-
प्रामाण्यादेतदूर्ध्वमलाभे यवपिष्टानि व्रीहिपिष्टानि श्यामा-
कपिष्टानि वाद्भिः संसृज्याज्यार्थे प्रयुञ्जीत कुशाः स्तर-
णार्थे[4] तेषामलाभे शरमयकुशपाश्वबल्बजमुञ्जसुगन्धितेजना-
र्जुनाह्वारदूर्वाश्यामाकाः[5] क्षीरवृक्षा इक्षव इत्येतेभ्यः प्रस्तर-
बर्हिर्विधृतिपवित्रयूपरशनाशालाकपरिस्तरणार्थानामन्यतम-
स्तोमोपाकरणार्थाः कार्याः सर्वतृणेभ्यो वा शुष्कशृङ्गखण्डितमल-
वल्वजकण्टकतृणवर्जं[6] पालाशः खादिरो वैल्वस्तयोरलाभे
याज्ञिकानां वा[7] वृक्षाणामन्यतमस्तेषामलाभेऽरलुकपित्थको-
विदारशल्मलिश्लेष्मातकनीपनिम्बतिलकबाधकविभीतकराजवृ-

---

१ Thus B U, प्रयुञ्जते Tr., H. omits the passage.

२ B U ins. इति।

३ Emended; ०वार्चवेलाशिष्ट० Tr, ०वार्चावावेलाच्चेह० B, वार्चवावेला इति शिष्ट० H U.

४ णारणा० H U.

५ शरमय० Tr, शरमय० U, शरमयः H U — ०र्जुनाह्वार० Tr, ०र्जुनाह्वारा० B U, र्जुनमरा H.

६ Thus Tr (reading only शुष्कं instead of शुष्क); शुष्क० H U, ०शीर्णविल्वकण्ट० B; ०शुष्कमवलकण्ट० H, ०शुष्कमवलवन० U. Sāyaṇa (citing in his bhāṣya on the darśapūrṇamāsa) gives शुष्कं instead of शुष्क०।

७ Om. by Sāyaṇa in his citation.

चकरञ्जपलाण्डुवर्ज्य[1] । सर्ववनस्पतीनामिध्मो भवतीत्येके[2] । हविषाणां काले गौर्हिरण्यं वा तस्तेषामलाभे फलानां मूलानां भक्ष्याणां[3] दद्यान्नत्वेव न यजेत ।

नित्यं[4] नित्येषु युक्तः स्यात्तथैवाजस्रिकेषु च ।
यस्य नित्यानि लुप्तानि[5] तथैवाजस्रिकाणि च ॥
विपश्चतो[6] न स[7] स्वर्गं गच्छते पतितो हि सः ।
तस्मान्मूलैः फलैर्वापि[8] मधुना तरसेन[9] वा[9] ।
नित्यं नित्यानि कुर्वीत न च नित्यानि लोपयेत् ॥

न च नित्यानि लोपयेदिति ॥ १६ ॥ दशमः ॥

॥ इत्यष्टाविंशः प्रश्नः ॥

१ Thus Tr and B (B reading, however, ०मल्लकौ० and ०पर्णार्जुन instead of ०पलाण्डु० : both have ०वाभीतक० instead of ०बाधक०). Sāy. in a citation agrees with the above given reading, putting only करञ्ज between कपित्थ and कोविदार; U reads: नौपनिंबतिल्वकबाधकविभीतकराजवृक्षश्लेष्मातकशिरसं (sec. m. करव करंजकपित्थकोविदारश्लेष्मातकपलांडु (sec. m. पर्णार्जुन) वर्जं; H: नीपनिंबबिल्वाकबाभीतकविभीतकराजवृक्षश्लेष्मातककपित्थकरंजककोविदारश्लेष्मातकपलाण्डुवर्जं ।

२ After एके the MSS. exc. Tr and the Viv. ins. यद्यपि ।

३ Thus H U, भक्ष्याणां B, भक्ष्याणां Tr.

४ Thus B U and Viv.; नित्या Tr, नित्यं H

५ लुप्तानि Tr.

६ Thus Tr B and Viv.; विपर्यस्ता U H.

७ सः U च Tr.

८ Thus U H and Viv.; मूलपर्वैः Tr B.

९ Thus B and Viv. तरसाणि वा Tr U H.

अथाभिदग्धानि[1] सदोहविर्धानानि समस्तदेवयजनमावृ-
तेव[2] क्रियेरन्ननावृता[3] वा[4] वसतीवरीः प्रथमं गृह्णीयादिति[5]
वाधूलकस्य मतमथेतरासामानुपूर्वमित्यथ[6] यदि [7]भिन्नेषु कपा-
लेषु सर्वाणि[8] निपतेयुस्तत्र यावत्स्रुतं[9] पुरीषमादाय वसती-
वरीभिः संयुत्य[10] विस्राव्य प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं ग्रहाणामेकेन १
जुहुयादाग्नीध्रीयविनाश आग्नेय्यर्चा[11] जुहुयादग्निर्मूर्धा दिव
इति । वैष्णव्या हविर्धाने[12] विष्णो त्वं नो अन्तम इत्याग्नेय्या[13]
स्रुक्ष्वयमग्निः सहस्रिण इति । वायव्या वायव्येषु वायो शतꣳ
हरीणामित्यैन्द्रिया[14] सदसीन्द्रं विश्वा अवीवृधन्निति । वैश्व-

---

१ अथाग्नि॰ H U and the Vivaraṇa.

२ Thus Tr H U and Prāy. candrikā, समस्तंदेव॰ B.

३ Thus B and the Viv., क्रियेरन्नावृता Tr H U, cp. Rudradatta on Āp. XIV. 25. 2.

४ Om. T B, given by U H and the Vivaraṇa.

५ Thus Tr B, स्तृणीरन्निति H U.

६ Thus B, ॰तरासामानुपूर्वमित्यथ Tr, ॰तरासामानुपूर्व्यं भवत्यथ U, ॰तरास्वनुपूर्वं भवंत्यथ H.

७ Om. H.

८ कपालानि यत्र ins. B, यत्र ins. Tr.

९ यावत्स्तूतं U and Viv., यावत्स्नुतं B H, यावत्स्रूतं Tr.

१० Thus U, ॰युत्य H B, ॰स्रुत्य Tr.

११ ॰ग्नेय्या B U H.

१२ ॰र्धानं B Tr.

१३ The passage आग्नेय्या...हरीणामिति found in H U only.

१४ ॰त्यैन्द्रीया H B ॰त्यैन्द्रा Tr, त्यैन्द्र्या U.

देव्या प्राव्यङ्ग्ने विश्वे देवाः शृणुतेमᳬं हवं म इति । सर्वेषु मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चापि वेष्टिं निर्वपेदगारदहने[१] क्षामवान्[२] सर्वविनाशे तन्तुमती[३] । दग्धेषु[४] सोमेषु[४] वा नष्टेषु वा सोमानामुपघातापहारेषु[५] वा यथालाभमᳬंशून्गृहीत्वा वसतीवरीभिः[६] संयुत्याभिषुत्य[६] प्रचरेत्सर्वविनाश ओषधीभिरभिषुत्य प्रचरेत्तत्कृत्वा[७] पुनर्यजेतेति श्रुतिरेवमेव कुर्यात्सा[८] प्रायश्चित्तिरिति । ॥ १ ॥ प्रथमः ॥

अथ होत्रकाणामन्योऽन्यस्य मैत्रावरुणस्योदयेदपि[९] वान्योऽन्यस्य याज्यापुरोऽनुवाक्याभ्यां[१०] यजेत[१०] तस्य प्रायश्चित्तं । ब्राह्मण एकहोतेत्यस्यानुवाकस्य प्रथमेन होतुर्जुहुयाद्द्वितीयेन मैत्रावरुणस्य तृतीयेन ब्राह्मणाच्छᳬंसिनश्चतुर्थेन पोतुः पञ्चमेन नेष्टुः षष्ठेनाच्छावाकस्य सप्तमेनाग्नीध्रस्याध्वर्युः प्रधानदेवतामनुच्चारयित्वा योन्यामुच्चारयेद्यदो देवा अतिपादयानीत्येतया स्रुवाहुतिं जुहुयाद्दशात्मकेनाष्टमेन नवमेन पूर्वोक्तं

१ Thus Tr U Viv., ०दाहे B H

२ Thus all the MSS. and the Vivaraṇa.

३ Thus Tr and the Viv , सतौ B H U.

४ दहनेषु Tr.

५ Thus Tr B; सोपघातापहारेषु U, वेद्घातापहारेषु H.

६ ०वरीभिसंपूय U. ०वरीः संपूय H, Tr B om . these three words.

७ तत् om. H U.

८ सा om. U Tr.

९ Thus Tr ०स्योदयत्वपिवा B U H and the Viv. : H om. अपि वा ।

१० Thus Tr B and the Viv., ०याज्याभ्यामभवपि H, ०याज्या भवति U.

प्रायश्चित्तं कुर्यात्कुक्ष्यपर्यायेषु[1] यथाक्रमेण जुहुयादृग्मेन षोडशिराग्निपर्यायेभ्यो[2] राथंतराय संधये । तथा शिपिविष्टस्तोमे वाजपेये । तथातिरिक्तस्तोमेष्विति[3] यथाचोदितमन्यो यजेत्तत्प्रथमो[4] यजेज्जपेद्वा स्वयं चोदितः स्वयमेव यजेद्द्वितीय एव[5] प्रायश्चित्तं भवेत्सोमे ऽन्यत्रैवं कुर्याद्धोतान्येन यजेदन्येनैव[6] मैत्रावरुणो वा पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यात्तथा याज्यापुरोऽनुवाक्यास्वन्यथान्यत्प्रायश्चित्तं[7] भवेदश्वमेधस्याश्व होमेष्वारण्यानां पशूनां स्रुवाहुत्या ऊनातिरिक्तपुनरुक्तव्याघातेषु[8] मिन्द्राहुतौ जुहुयात्तथेष्टकोपधाने । ऽप[9] द्देवसुवां हविषामन्यद्धोममन्यदेवतस्य[10] कुर्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य यजेदतिशिष्टं सह यजेज्जपेद्वा । पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादिति । ॥ २ ॥ द्वितीयः ॥

---

१ ॰क्ष्य॰ H U.

२ Thus B H, षोडशिभिराग्नि॰ Tr U.

३ इति in Tr only.

४ Thus Tr U, यजेतत्प्र॰ B. यजेतप्र॰ H.

५ एवं B only.

६ Thus B U, यजेतान्यं दैवतं Tr (H om.).

७ ? Thus Tr, ॰क्यास्वन्यथान्यतप्रा॰ B, ॰क्यास्वथान्यथान्यच प्रा॰ H, ॰क्यास्वथान्यच प्रा॰ U.

८ ? Thus Tr, ऊनातिरिक्तेषु पुनरुक्तव्याघातेषु U, ऊनातिरिक्तेषु H, न्यूनातिरिक्तेषु B.

९ च om. H U.

१० ? ॰षामन्यंद्धोममन्यंदैव॰ B, ॰षामन्यं होममन्यदैव॰ Tr H. ॰षामन्य-द्धन्यदै॰ U.

अथ वितते यज्ञकर्मणि प्रायश्चित्तानि व्याख्यास्यामश्चरु-रौषधं पयः पशुः सोम आज्यमित्येतेषु न्यूनेषु वा नष्टेषु वापहृतेषु[1] वा[1] पुनरुत्पाद्य गृह्णीयाद्यच्च स्मरेत्प्राक् स्विष्टकृत उत्पादनं भवति । स्विष्टकृत ऊर्ध्वं स्मरेत्तत्सर्वस्याप्येतेनैव[2] पुनर्यजेत्तत्र यजेदाथ यदि निरुप्य स्मरेदन्यं[3] दैवतममुष्मै त्वेति प्रतिविभज्याभिमृश्य[4] सर्वं जुहुयादमुष्मै स्वाहेति । यत्[5] स्मरेत्तत्रैवमेव कुर्यादासादनादूर्ध्वं[6] यथाभाग स्मरेदन्वाधाय स्थानेषु जुहुयादन्यत्[7] पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तं कुर्यादन्यासु देवतास्विष्टासु[8] नष्टेषु दुष्टेषु वा[8] दोषवति[9] तन्त्रे प्रधानमावर्तयेत्सर्वैष्टिरप्येषतंत्रस्य[10] कः कर्मण उपक्रमो भवतीति । भागिनो दैवतस्य शूर्पादानप्रभृति कर्म कृत्वा श्रपयित्वासाद्य स्वस्थाने[11]

१ These two words in Tr only.

२ तत् om. B H.

३ °न्यदैवतं H.

४ नदाग्नीमेष ins. U.

५ वा ins. B U H.

६ जुहुयात् instead of कुर्यात् Tr.

७ अन्यत् in U only. Is it to be cancelled ?

८ Thus B U, °ष्टासुनेष्वदुष्टेषु वा H, °सुनष्टेषु वा Tr.

९ Thus B U, दोषवति Tr, – षवति B.

१० H आवर्तयेत् instead of आवर्तयेत्; °सर्वैष्टिरप्येषतन्त्र Tr, °सर्वैष्टिरिष्टिरेषतन्त्रस्य B U, °सर्वैष्टिरप्येषतन्त्रस्य H; सर्वैष्टिरप्येषा gives the Virarana.

११ स om. Tr.

प्रचरेत्तत्र प्रायश्चित्तं मिन्द्राहुती जुहुयाद्व्याहृतीश्चैवं[1] पश्वावुपाकरणप्रभृत्या[2] स्विष्टकृतः[2] पूर्वोक्तं[3] प्रायश्चित्तं[3] कुर्यादथ[3] यदि प्रातरनुवाकमनुपाकृतमादित्यो ऽभ्युदियात्कथं तत्र प्रायश्चित्तं भवतीत्युषाः केतुना जुषतां यज्ञं देवेभिरन्वितम्। देवेभ्यो मधुमत्तमꣳ स्वाहेति मिन्द्राहुती व्याहृतीश्च हुत्वोपाकुर्यादथ यदि प्रातरनुवाके क्रियमाण आदित्यो ऽभ्युदियादुदयं तमसस्परि त्वं चित्रमित्येताभिः स्रुवाहुतीर्जुहुयादथ यदि सोमो नाविः स्यान्नवोनवो भवति जायमानो यमादित्या अꣳशुमाप्याययन्तीत्येताभ्याꣳ[4] स्रुवाहुती[4] जुहुयाद्यदि[4] सूर्याचन्द्रमसोर्ग्रहणं[5] विद्यत एतदेव ॥ ३ ॥

अथ यदि ग्रहान्ग्रहीष्यमाणो भागिनीं देवतामगृहीत्वा योन्यां गृह्णीयात्तथामुष्मै[6] स्वाहेति तदानीमेव सर्वं जुहुयाद्भागिनीं पुनर्गृहीत्वा मिन्द्राहुती जुहुयादपि वा ग्रहाणामेकेन जुहुयात्सर्वाभ्यावयते विधे नामन्नित्येवमादीन्ग्रहाग्रहोपकाराणां[7] ग्रहेषु वा चमसेषु वा हविर्दोषोक्तदोषो[8] भवे-

१ ०त्र H U.

२ Thus Tr, ०प्रभृतिनत्याखिष्ट० H U B.

३ Thus Tr. पूर्वोक्तं प्रायश्चित्तमथ B, पूर्वमथ H U.

४ एताभ्यां स्रुवाहुतीर (sic) and यदि only in Tr.

५ सूर्यचंद्र० B U H.

६ ०वाह्या० H U.

७ Thus Tr, चोषकां or चोदकां B U H.

८ Before भवेत् H U ins. वा।

संथापो[१] ऽभ्यवहृत्य[१] तत्प्रायश्चित्तꣳ कृत्वा तथा पुनर्गृहीत्वा जुहुयाद्यमनेषु[२] पुनर्गृहीय जुहुयाद्धुत्वा वा तस्मिंश्चिरयमन्न-धीयाप आनीय भक्षयेत्सैव ततः प्रायश्चित्तिरथ यदि सवन-कालो ऽतिक्रामेदग्निर्मूर्धा दिव इत्येतस्यानुवाकस्य प्रथमेन गायत्रेण[३] जुहुयात्प्रातःसवने[४] । तथा त्रैष्टुभेन[५] माध्यंदिने सवने । तथा जागतेन[५] तृतीयसवने । ऽत ऊर्ध्वमतिरात्र[६] उत्तरमहर्नाधिगच्छेद्यदि गच्छेद्यज्ञभ्रेष आगच्छेत्तत्र प्राय-श्चित्तꣳ सर्वान्होतॄञ्जुहुयाद्विज्ञायते ब्रह्म वै चतुर्होतार इति । तस्माच्चतुर्होतृनेव जुहुयादत ऊर्ध्वमहःसंस्थां[७] नाधिगच्छे-देकाहेष्वथ[८] सवनीयानां प्रायश्चित्तिरथ यदि पूतिगन्धः[९] स्यात्तदुत्सृज्य पुनरुत्पाद्य प्रचरेदपि वोष्णोदकेन प्रक्षाल्य[१०] ऽवधाय[१०] पुनः श्रपयित्वा प्रचरेत्तच्चापि यदि[११] पूतिगन्धो भवेत्तदुत्सृज्य पुनरेवोत्पाद्य प्रचरेत्तथा सवनीयानां पुरो-

१ ०त्थापत्त्य Tr.

२ Thus Tr, यमनेषुवा B H U.

३ गायत्र्या Tr.

४ प्रातः सवने जुहुयात् B H U.

५ त्रिष्टुभा, जगत्या Tr.

६ ०तिरात्रादुत्तर० Tr.

७ Thus H and Viv. ; संस्था B U, संस्थं Tr.

८ यदि ins. Tr.

९ Thus B and Viv., पूतीगंध. U, पूतीगंधाः H, पूतीगंधं Tr.

१० Thus U, ०क्षेनावधाय H, ०क्ष्येन—B, ०क्ष्येन, omitting ऽवधाय, Tr.

११ in U only.

द्रागामां । तथा सांनाय्यानामथ यदि स्तोत्रꣳ शस्त्रं प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वोपाकुर्यादथ यद्येकाꣳ स्तोत्रीयाꣳ सूक्तं वर्चं वार्धर्चं वा प्रतिगरं वोत्सृजेन्मिन्द्राहुती हुत्वा जपेत्स्तोत्रो-पाकरणप्रभृत्या[1] होमाद्वाचं यच्छेद्यदि वाचं विसृजेद्वैष्णवी-मृचं जपेदथ यद्याश्राव्य वाचं विसृजेद्वैष्णवीमृचं जपेद्विष्णो त्वं नो अन्तम इति । पुनरेवाश्राव्य[2] यजेद्दूनातिरिक्तपुनरुक्त-व्याघातेष्वन्येषु वान्यत्र प्रायश्चित्तं[3] मिन्द्राहुती जुहुयात्सर्व-स्थानेषु मिन्द्राहुती यज्ञशरीरमिति श्रुतिस्तस्मात्सर्वेषामाचा-र्याणां प्रशस्तमिति । ॥ ४ ॥ तृतीयः ॥

अथ यदि हुताहुतौ सोमौ सꣳसृज्येयातामाहवनीया-दुदीचो[4] ऽङ्गारान्निरूह्य[5] तेषु जुहुयाद्यस्य हि स्थ ऋत्वि-याविन्द्राग्नी चेतनस्य च । हुताहुतस्य तृप्यतमहुतस्य हुतस्य च॥ हुतस्य चाहुतस्य चाहुतस्य हुतस्य च । इन्द्राग्नी अस्य सोमस्य वीतं पिबतं जुषेथाꣳ स्वाहेति । तस्य नित्यभक्षमनु-वर्तयति[6] मा[6] यजमानं तमो विदन्मर्त्विजो मो इमाः प्रजाः । मा यः सोममिमं पिबात्सꣳसृष्टमुभयं कृतमित्यथ यद्यन्य-

---

१ Thus Tr B, ०स्तोत्रादानप्रभृत्या U H.

२ एव om. Tr.

३ ०त्तेषु Tr.

४ ०यादेवोदीचो Tr B.

५ Thus Tr U, ०न्निर्वर्त्य B H.

६ ०वर्तयेन्मा U.

हुतास्वमसा अन्यहुतैः संसृज्येरन्त्सोमे वा सौममभिगृह्णीया-दित्येतदेवाथ यद्यन्यवृता ऋत्विजो ऽन्यवृतैः संसृज्येरन्दी-क्षिता[1] दीक्षितैर्वान्यत्र प्रात्यसोमात्स्वचा स्वेत्येतदेवाथ यदि सुतः सोमो ऽभिवृष्येत[2] तदित्पदं[2] प्रत्यस्मै पिपीषत इत्येताभ्याꣳ स्रुवाहुती हुत्वा[3] 'तस्य[3] नित्यभक्षमनुवर्तयतीन्दुरिन्दुमवागा-दिन्दोरिन्द्रो ऽपात् । तस्य त इन्द्रविन्द्रपीतस्य मधुमत उप-हूतस्योपहूतो भक्षयामीत्यथ यदि सुते सोमे यजमानो म्रियेत भयं वागच्छेत्सर्वाणि हवीꣳषि पात्राꣳ समवधाय द्रोणकलशे सोमं जुहुयामाज्यं पशुमन्यस्यामित्येकामाहुतिं जुहुयाद्ये[4] देवा येषामिदं भागधेयं बभूव येषां प्रयाजा उतानूयाजाः । इन्द्रज्येष्ठेभ्यो वरुणराजभ्यो ऽग्निहोतृभ्यो देवेभ्यः स्वाहेति हुत्वात ऊर्ध्वं पैतृमेधिकं कर्म प्रतिपद्येताभये[5] वा[6] पुनर्यजेत । जीर्णस्याप्रकम्य[7] चाग्निहोत्रचेष्टायामात्मन्यग्निसमा-रोपणं[7] विद्यत इत्यात्मनि समारूढेष्वग्निषु[8] न खादेन्न पिबे-

१ ०दीक्षितो B H U.

२ ०वृष्येततदित्पदं H, ०वृष्यं तदित्पदं B U, ०वृष्येत्तदित्पदं Tr.

३ जुहुयात्तस्य Tr.

४ जुहोति ये Tr.

५ ०पद्यतेभये Tr.

६ H. om. वा ; it is added sec. om. in U and found in B Tr.

७ Thus Tr, ०स्याग्निहो० H U B.—०त्मन्यग्निसमा० Tr, ०त्मसमा० B U H.

८ चाग्निषु om Tr.

क्षोपरि शय्यायाꣳ[1] शयीत नाप्सु निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेत्कामं खादेत्कामं पिबेत्कामं त्वेवोपरि शय्यायाꣳ[1] शयीत नैवाप्सु[2] निमज्जेन्न मैथुनं व्रजेदिति[3]। प्रक्षालितपादपाणिरप आचम्य प्राङ्मुख उपविश्याग्निहोत्रयजुषा[4] यावन्मात्रं व्रतयित्वा तूष्णीं भूयो व्रतयेत्प्रजापतिं मनसा ध्यायन्नित्येवमेवोपासीता शरीर-विमोक्षणात्[5]। ॥ ५ ॥ चतुर्थः ॥

अथ वै भवति[6] यथा वै पुत्रो जातो म्रियत एवं वा एष म्रियते यस्याग्निरुख्य उद्वायति। यन्निर्मन्थ्यं कुर्याद्विच्छिन्द्या-द्भ्रातृव्यमस्मै जनयेत्स एव पुनः परीध्यः। स्वादेवैनं योनेर्जन-यति। नास्मै भ्रातृव्यं जनयतीति ब्राह्मणमुख्यस्येदुद्वायेदप्सु भस्म प्रवेश्योख्याꣳ शकलपिण्डेन परिलिप्य पुनरेवैनां[7] प्रवृज्य परिदायाहुतिषाहं कृत्वाथैनाꣳ[8] स्रुवाहुतिभिरभिजुहोति[9] सुवर्ण घर्मः स्वाहा सुवर्णार्कः स्वाहा सुवर्ण शुक्रः स्वाहा सुवर्ण ज्योतिः स्वाहा सुवर्ण सूर्यः स्वाहेत्यर्कवतीभ्यामर्कसमिधावभ्या-

---

१ शय्यायां H B U.

२ नलेवाप्सु B U (H def.).

३ इति om. Tr.

४ Thus the Viv., ०होत्रं यजुषा the MSS.

५ ०वि० om B H U.

६ See T S. V. 7. 5. 1.

७ पुनरेवैनं B, पुनरेवान्यां Tr.

८ ०थैनं Tr, ०थैनां B.

९ ०हुतीभि० Tr H U.

इधात्यर्कः पवित्रं पवित्रमर्को रजसो विमान इति द्वाभ्यां । मुञ्जकुलायप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येता । कृष्णाजिनवासनाद्य • वै भवति तमो वा एतं गृह्णाति यस्याग्निरुद्वायति । मृत्युस्तमः । कृष्णं वासः कृष्णा धेनुर्दक्षिणेति । कृष्णं वासः कृष्णां धेनुꣳ शतमानꣳ[1] हिरण्यमिति ददाति[2] । तमसैव तमो मृत्युमपहते । ऽथो तेजो वै हिरण्यं । तेज एवात्मन्धत्त इति ब्राह्मणमथ यद्यासन्दी शिक्यमगारं वा दह्येत वैश्वानरीभिः समिधोऽभ्यादध्याद्वैश्वानरो न ऊत्यैत्येतेनाष्टार्चेनाथ यदि वसतीवरीकलशः[3] पात्रेजन[4] एकधनाः[4] कुम्भेष्टकाः कथनेष्टका[5] वा पराभिद्येरन्यूपो वा भिद्येत रशना वा छिद्येत चषालं वा भिद्येतौदुम्बरी वा भिद्येत ग्रावा वा भिद्येत द्रोणकलशो वा दीर्येतान्यद्वा यत्किं दारुमयं मृन्मयं[6] वा पात्रं भिद्येत तत्स्वेनैव यजुषा स्व[°] आयतने[7] निधायोपधायाभिमन्त्रयते[8] भूरायुर्मे धारयत प्राणं मे धारयत प्रजां मे

---

१ Tr ins. च । •

२ Found in Tr only and in a citation in the Mahāgnisarvasva.

३ Thus Tr, the Viv. and the Prāy. Candrikā, वसतीवरकल० H U, वसतीवरः कल० B.

४ Thus B and the Prāy. Candrikā, पात्रेजना H. पात्रेजनीरेक० U, पत्नेजनीरेक० Tr.

५ Thus Tr B, कथने० U; कयने० H.

६ मृण्मयं Tr.

७ Thus Tr. and the Viv. स्वस्थाने U, स्वस्थाने B H.

८ Thus Tr, निधायर्वोपधायाभि० B, निधायर्वोपधायाचाभि० H U.

धारयत पशून्मे धारयत मा म आयुः प्राणः प्रजाः पशवः पराभिच्येरन्नित्यथ यदि दारुमयं पात्रमाहवनीये[1] ऽनुप्रहरे-दथ[2] यदि[2] मृन्मयमपो[3] ऽभ्यवहरेद्भूमिर्भूमिमगान्माता[4] मातरमप्यगात् । भूयास्म पुत्रैः पशुभिर्यो नो द्वेष्टि स भिद्यतामिति । ॥ ६ ॥ पञ्चमः ॥

[5]अथातोऽग्निहोत्रस्य लौकिकविधिं व्याख्यास्यामः । पुराग्निहोत्राद्गार्हपत्यादरण्योरग्नीन्समारोपयन्त्ययं[6] ते योनिर्ऋत्विय इत्यन्तर्वेदि अरणी निधाय लौकिके[7] ऽग्नौ जुहुयात्सायमुद्धरति[7] सायमाहुतिं हुत्वा[8] प्रातरुद्धरति प्रातरुद्धरति प्रातराहुतिं हुत्वेति विज्ञायते । ऽथाग्निहोत्रं चतुर्भिर्लुप्यते[9] होमोपस्थानव्रतदर्शपूर्णमासैरिति । तन्नुमत्येष्ट्वा[10] दर्शपूर्णमासाभ्यां यजेत । संतिष्ठते विच्छिन्नप्रायश्चित्तिः[11] । ॥ ७ ॥ षष्ठः ॥

---

१ After पात्रं H U B ins. भिन्नम् ।

२ अथ यदि om. Tr.

३ मृण्मयं Tr.

४ ०वहरेयुर्भूमि० H U.

५ The first part of this kh. differs considerably in the MSS. I have given the text of Tr, which, on the whole, agrees with the Vivaraṇa.

६ पुराग्निहोत्रस्य कालाद्गार्हपत्यभस्मनारणी सङ्स्पृश्य (or सङ्स्पर्श्य) रण्योः समारोपयत्ययं B U H.

७..७ लौकिकमग्निमाहृत्य सायमुद्धृत्य B U H.

८ इति विज्ञायते ins. B U H.

९ Thus the Viv., ०र्लुप्येत the MSS.

१० इष्ट्वा om. Tr.

११ Thus Tr and the Vivaraṇa; ग्निहोत्रस्य लौकिकविधिः B U H.

अथापद्यग्निहोत्राणाꣳ[१] समासस्तद्यथा राष्ट्रविभ्रमो व्याधयोऽध्वगमनं गुरुकुलवासो देशकालद्रव्यानुपपत्तिरन्येषामयोगो[२] यासु[३] विद्यत इति। तस्य कः कर्मण उपक्रमो भवतीति। कामं पूर्वाह्णे वापराह्णे वाग्निहोत्रवेलायां वा यथासूत्रं[४] वा कुर्यात्प्रसिद्धं वा[४] यजमानस्या प्रवासात्प्रसूतः[५] प्रसिद्धं प्रतिपदि सायं[५] चतुर्दश चतुर्गृहीतानि गृह्णाति सोपवसथे पार्वणे वाथेतरस्मिन्नप्यहदश[६]। प्रसिद्धꣳ सर्वꣳ समित्प्रभृति कर्म। मन्त्राꣳस्त्वैकवत्सꣳस्थाप्य सायमग्निहोत्राणि[७] हुत्वा प्रातरग्निहोत्राणि[८] जुहुयात्सायमुपक्रमः प्रातरपवर्गः। काले[९] पार्वणे न यजेत। नोर्ध्वं[१०] पाक्षिकात्समासो न प्रसज्जे नाश्रद्दधानस्यायाप्युदाहरन्ति[११]

१ Thus Tr and the Viv.; अथाप्यग्नि॰ B U H.

२ Tr ins. होम after ॰काल॰।

३ Thus H U, धासु Tr (grantha!), वान्यासु B.

४ Instead of these four words Tr प्रसिद्धं only.

५..५ Thus Tr; प्रवसतः प्रसुतः प्रतिपदौद्वाय U H, प्रवसत् प्रतिपदि सायं B.

६ वा only in Tr.

७ Thus U, ॰त्राणां Tr B H.

८ Thus U, ॰त्राणां Tr B, ॰त्राणं H.

९ कालेन H

१० Thur Tr, नोर्ध्वं B U H.

११ Thus Tr, ॰द्दधानस्य अथाप्यु॰ B, ॰द्दधानमव B ॰द्दधानेमव U (the last two om. अथाप्युदाहरन्ति).

अश्रद्धा परमः[१] पाप्मा पाप्मा ह्यज्ञानमुच्यते।
अज्ञानाल्लुप्यते धर्मो लुप्तधर्मोऽधमः[२] स्मृतः॥
श्रद्धया शुध्यते बुद्धिः श्रद्धया शुध्यते मतिः।
श्रद्धया प्राप्यते ब्रह्म श्रद्धा पापप्रणाशिनी[३]॥

तस्माच्छ्रद्दधानेनाप्रसङ्गेन[४] संपन्ने[४] काले[४] तन्त्रमत्या यजेतैवं लौकिकप्रयोग एवमकृत एवं विध्यपराधे चाथाप्युदाहरन्ति न वृथाग्नीनुद्वासयेन्नैवानापत्सु। वीरहा वा एष देवानां यो ऽग्निमुद्वासयत इति। तस्माच्छ्रद्दधानस्याप्रासङ्गिकस्य[५] चान्यत्रापि[६]

येये विशेषा लघवो यत्रयत्रोपलक्षिताः।
तैः कर्मसंस्तरे[७] कुर्यान्न्यायोपेतं यथा भवेत्॥
स्वशाखे विद्यमाने[८] यः परशाखेण वर्तते।
भ्रूणहत्या समं तस्य स्वशाखमवमन्यतः॥
आर्षेयस्य स्वशाखस्य प्रदेशास्तद्गुणैः समाः।
कर्मणां प्रविचारार्थमापत्सु च समाप्नुयादिति॥ ८॥

१ परमा MSS.

२ Thus B H U, धर्मः Tr.

३ Thus Tr, °प्रनाशिनी U, °प्रमोचनी B H.

४ ? Thus Tr (only संपन्नेन), °प्रसंगेन प्रसंगेन संपन्नेकाले U, °प्रसंगेन काले B H; the Viv. also has प्रसन्नेकाले।

५ ? Thus H U, °धानस्याप्रसंगिक° B, °धानेनाप्रसंगिकस्य Tr.

६ Thus Tr, °कस्यान्याचापि B, °कस्य च अन्यत्रापि U, °कस्य च H.

७ Thus B U H, °संस्तरैः Tr.

८ °माने H U.

यथो एतस्मो ऽपरिमितं प्रवसति न संवत्सरमति प्रवसतीत्यविशेषाज्जायापत्योराहिताग्न्योरित्येवेदमुक्तं भवति । विज्ञायते चार्धो वा एष आत्मनो यत्पत्नीत्यथ यदि प्रवसति यजमाने पत्न्याः प्रवासनिमित्तꣳ स्यात्तदाशोष्यतीयꣳ कृत्वाध्वर्युः समारोपयेदयं ते योनिर्ऋत्विय इति । यत्र गच्छेत्तत्रानो हरेत्तत्र प्राप्याग्निं[1] मथित्वा विहारं कल्पयित्वा गार्हपत्य आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये संतनीं जुहोति मनो ज्योतिर्जुषतामाज्यं विच्छिन्नं यज्ञꣳ समिमं दधातु । या इष्टा उषसो निम्रुचश्च ताः संदधामि हविषा घृतेन स्वाहेत्यथाग्नये तन्तुमते पुरोडाशमष्टाकपालं निर्वपति । शरावं दक्षिणां ददाति । सा प्रसिद्धेष्टिः संतिष्ठते । ऽथ यदि यजमानश्चैव[2] पत्नी चोभौ त्वेव[3] निष्क्रामतो ग्रामान्ते ग्रामसीमान्ते वा वसतो[4] ऽग्निहोत्रमेव[4] लुप्येताविहृतमन्याधेयं कुर्वीताग्नीन्हरन्तो नोच्छ्रयेयुर्यद्युच्छ्रयेयुरग्नयो लौकिकाः संपद्येरन्नन्नो विना समारूढेष्वग्निषु[5] नाद्रियेत[5] ग्रम्याप्राप्ते[6] सत्त्वनिदर्शनात्[6] । ॥ ९ ॥ सप्तमः ॥

१ प्राप्य only in Tr.

२ ०नश्च H U.

३ त्वेवमेव H U

४ ? Thus B, वसातेग्नि० Tr, वसेताग्नि० U, वसत्यग्नि० H, वसेते the Vivaraṇa.

५ चाग्निषु नाद्रियेत om. Tr.

६ ? ग्रम्याप्रवासेसर्वनिद० Tr, ग्रम्याप्रासेसर्वतनद० B. ग्रम्याप्रासेनदोषवनिद० U, ग्रम्याप्रासेनदोत्वनिद० H.

अथ वै भवति सर्वान्वा एषो ऽग्नौ कामान्प्रवेशयति यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यदनिष्ट्वा प्रयायादिति । स यदनिष्ट्वा प्रयास्यन्भवति तद्गार्हपत्य[1] आज्यं विलाप्योत्पूय स्रुचि चतुर्गृहीतं गृहीत्वाहवनीये जुहोत्यन्वारब्धे यजमाने तुभ्यं त अङ्गिरस्तमेति । यो ऽग्नीनन्वाधाय व्रतमुपैति स यद्युदायतीति तत्पुरस्ताद्व्याख्यातं । यस्याहिताग्नेरग्निरपक्षायति यावच्छम्यया प्रविध्येद्यदि तावदपक्षायेत्तꣳ संभरेदिदं त एकं पर उ[2] त एकमिति । संभृत्यानुप्रहरेदग्निहोत्रकालेषु[3] वान्येषु[3] वा[3] । यदि परस्तरामपक्षायेदनुप्रयायावस्येदित्यनुप्रयायावस्येत्तयैवावस्येत्तत्र[4] वोद्वासयेयुरोषधीर्वा[4] एतस्य पशून्पयः प्रविशति यस्य हविषे वत्सा अपाकृता धयन्ति । तान्यदुह्वायातयाम्ना हविषा यजेत । यत्र दुह्याद्यत्रापहरन्परियाद्वायव्यां यवागूं निर्वपेदित्यथैतेषां दोहयित्वा[5] तस्मिन्नप आनीय व्रीहिप्रभृति सिद्धमत ऊर्ध्वमथ यस्य सायं दुग्धꣳ हविरार्तिमार्च्छतीन्द्राय व्रीहीन्निरुप्योपवसेदिति । निर्वपणान्तं[6]

---

१ Thus B, गृहागार्ह॰ H U, गार्ह॰ Tr.

२ उ Tr. H.

३ Thus Tr U and the Viv. (only वान्येषु instead of वा॰) ; कालेषु वा H, कालेषान्येषु वा B.

४ Thus H U, ॰वस्येत्तयैवावस्येद्दोषधी॰ Tr, ॰वस्येत्तद्यैवास्योषधी॰ B.

५ किंचिद् ins. Tr and the Viv.

६ निर्वापणान्तं Tr, निर्वापांतं Viv.

कर्म कृत्वा श्वो भूत आग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेद्भूतस्थानं तत्कुर्याद्यत्[1] यस्योभयꣳ हविरार्तिमार्च्छेदैन्द्रं पञ्चशरावमोदनं निर्वपेदिति । प्रकृत्या वा निर्वपेच्छरावेण वेति । प्रकृत्या[2] निर्वपेत्तथा[3] शरावपरिमाणार्थꣳ शरावमिति वदन्तस्तथा[2] चतुष्पात्रं निर्वपेदित्यंश पात्र्यामेव निर्वपेत्सांनाय्यस्थाने[4] कुर्याद्यस्य[5] व्रत्ये ऽहन्पत्न्यनालम्भुका भवति तामपरुध्य यजेतेति । तामपरुध्यैव[6] यजेत सर्वेणैव यज्ञेन यजते । तामिष्टोपहूयेतामू[7] हमस्मीत्यृतुकाल[7] उपगमनमन्त्रो । ऽन्वाधानप्रभृत्यपरुध्यैव यजेत तथैकाहानाम् । ॥ १० ॥ नवमः ॥

अथ यदि[8] दीक्षोपसत्सु[8] तथाहर्गणेष्वन्येष्वहःसु वा[9] यथा[9] व्यहे पर्यवेते गोमूत्रेणोष्णोदकमिश्रेण लोहितं क्षित्वेत्युक्त्वा[10]

१ Thus Tr and B; U and H read (after कृत्वा): यैतान्नौषीरूर्पं मनुष्याश्चिरभ्युष्यासंजयेदथ वागते सꣳमादयेन्प्रोक्षणप्रभृतिना कर्मणा प्रतिपद्येत निर्मन्थ अर्धूमथ यस्योभयꣳ etc.

२ These three words not in Tr.; प्रकृत्येव B

३ तथा not in Tr.

४ After निर्वपेत् Tr. has: न प्रकृत्या प्रस्थितमाग्नेयेन प्रचर्यैन्द्रेण प्रचरेत् ।

५ कुर्यात् only in Tr.

६ एव not in Tr.

७ ॰येतामोषम॰ U and the Viv. (pr. m.) ॰येतेत्यमोषम॰ Tr, but cp. T Br. III. 7. 1. 9.

८ यद्दी॰ Tr, यदी॰ B.

९ ? वाथ Tr.

१० ? क्षिमृत्वे॰ Tr, क्षित्वे॰ B H U and the Viv.

प्रचाल्य दर्भपुञ्जीलैः पवयतीति । विज्ञायत आपो वै दर्भा-
स्तैर्हि[1] स्नाता भवतीति । विज्ञायते ब्रह्महत्यायै ह्येषा वर्णं
प्रतिमुच्यास्त इति । तस्माद्धुविर्नाभ्वीक्षेत न स्पृशेदित्यथ
सूतिकाया[2] दशाहे पर्यवेते यथाम्नातं शौचं कृत्वा पत्नीं
कर्मसु योजयेत्तत्कर्म पुत्रो[3] ब्रह्मचारी वा कुर्यात्तन्मन्त्रं यज-
मानो जपेदेषा पत्न्यकुशली[4] यदि स्यादेवमेव कारयेदित्यथ
यदि[5] सांनाय्ये घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो न स्याद्येन[5] केन
चिदुपायेन किंचित्पयो[6] दोहयित्वाद्भिः संसृज्य प्रचरेदेवा-
न्यत्पय आनीय कुर्यात्तदेव ततः[7] प्रायश्चित्तिरथ यदि सोमा-
धानमारभ्य पुरा[8] दीक्षणीयाया अनालम्भुका भवति नाग्नि-
होत्रं जुहोति । त्र्यहे पर्यवेते[9] ऽप्सुदीक्षाप्रभृति सिद्धमत
ऊर्ध्वमथ यदि पुरा व्रतदोहनादनालम्भुका भवति त्र्यहं
हविष्यमश्नीयाद्यदि व्रते[10] दुग्धे[10] हविष्यमेव[11] व्रतमपोऽभ्यव-

१ Thus H U, दर्भा इति तैर्हि B, दर्भा इति तेन Tr.

२ Thus H ॰कायां Tr B U.

३ तत्पुत्रो Tr.

४ Thus Tr and U (sec. m.); कुशली B H U (pr. m.).

५..५ Thus Tr; सांनाय्यं वा घर्मो वा प्रतप्तो नश्येद्येन B, सांनाय्ये वा घर्मे वा प्रवृत्तायां पयो नश्येद्येन U, H is corr. but reads at the end पयोनस्याधेन ।

६ किंचित्कस्मिन् Tr.

७ तत्र B H.

८ पुरस्ताद् Tr.

९ यथाम्नातं शौचं कृत्वा ins. U.

१० Thus B U H and the Viv., ॰तं दुग्धं Tr.

११ Only in Tr.

हरेत् । अहे[1] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमतं ऊर्ध्वमंथ[1] यदि पुरा प्रवर्ग्यस्य[2] स्याग्न[2] प्रवृञ्ज्याद्धविष्यप्रभृति यथाजातꣳ शौचं कृत्वा गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमंथ यदि प्रवृक्ते[3] ऽनाश्यभुका भवति हविष्यमेव[4] तदहः[4] सꣳस्थाप्य अहे[5] पर्यवेते गोमूत्रादि सिद्धमत ऊर्ध्वमंथ[5] दीक्षित वाचं यच्छ प्रत्य वाचं यच्छ[6] पत्नि[6] वाचं[6] यच्छेति संप्रैषादेकस्तनप्रभृत्यानाश्यभुका[7] भवति सिद्धमावभृथात्कृत्वा अहे पर्यवेते ऽवभृथमवयन्ति । सुत्ये ऽहनि मार्जालीये सिकतोपोप्ते परिश्रित्योपविशेदन्येष्वहःसु पत्नीशालायामेवोपविशेत्प्राग्वꣳशं[8] न प्रपद्येत । ॥ ११ ॥ दशमः ॥

अथातः प्रायश्चित्तसमुच्चयं व्याख्यास्यामः । सर्वत्रानादिष्टेषु मनस्वतीं मिन्दाहुती व्याहृतयो होतार इति जुहुयात्सर्वत्र-प्रत्येषु[9] मिन्दाहुती पितृयज्ञलोपे सप्तहोतारमिति[10] जुहुया-दथ[10] यद्यग्न्याधेये सर्वमौपासनमभिप्रव्रजेयुः पुनस्त्वादित्या रुद्रा वसवः समिन्धतामित्येतया स्रुवाहुतिꣳ हुत्वा[11] लौकिके

1 अहे..ऊर्ध्वम् only in Tr.

2 ? Thus U B, प्रवर्ग्यस्य न Tr, प्रवर्ग्यस्यासन्न H.

3 प्रवृक्ते MSS. and Viv.

4 Thus Tr, °ष्यमेतदहः B H U.

5 Instead of अहे..ऊर्ध्वम् Tr has only सिद्धम् ।

6 Only given by Tr.

7 Thus Tr, संप्रैषादेक° B H U.

8 उपविशेत् om, H U.

9 Thus Tr, °षु प्रत्येषु B U H.

10 इति जुहुयात् in Tr only.

11 तस्मिन् ins. Tr.

ऽग्नौ गृह्याणि कर्माणि प्रयुञ्जीत[१] यद्यर्धमवशिष्येताथ[२] यदि ब्रह्मौदनिको धारितः स्यादौपासनवत्स्यात्तंयोद्वाते पाकादूर्ध्वं जयादींश्च जुहुयादथ यदि गार्हपत्यमनाहितमादित्यो ऽभ्युदियादादित आरभ्यान्यस्मिन्काल आदध्यान्मध्ये चेदग्निविनाश एतदेवाथ[३] यदि पत्नीमृत्वियं[४] विन्देत प्राग्दक्षिणाया एतदेवात ऊर्ध्वमपरोधो ऽग्निहोत्रे च सोमे[५] चावभृथादिषु[५] सर्वत्रेष्टिपशुसोमेषु[६] तात्रमात्रं[७] पत्न्या वा सर्वमथ यदि गार्हपत्याहवनीयावुद्वायेतामभिनिम्रोचेदभ्युदियाद्वाग्न्याधेयं[८] तत्र प्रायश्चित्तिः । पुनराधेयमित्येके । ऽथ[९] यदि पत्नी बहिः सीमां पुनराधानमथ यद्यात्मनि समारूढेष्वग्नित्वं चरेदरणिविनाशेनाग्निदोषो[१०] वा[११] भवेदग्न्याधेयमरणिविनाशेनाग्निविनाश[१२] उक्तो । ऽथ यदि ग्राममर्यादां नदीं वाग्नीनतिहरेयुरेताने-

१ अथ ins. Tr.
२ Thus H U, ०ग्निष्येदथ Tr, ०ग्निष्येतानस्मिन्कुर्यादथ B.
३ अथ in Tr only.
४ Thus Tr, पत्न्यृत्वियं B U H.
५ Thus B H, सोमे चावभृथात् U, सोमेनावभृथादिषु Tr.
६ Thus Tr B, सर्वेष्टि० U H.—०सोमेषु Tr B, ०तंत्रेषु U H.
७ स ins. U H.
८ Thus Tr, चाहवनीयगार्हपत्यावु० B U H.—उद्वायेताम् Tr.
९ In Tr only.
१० ०दोषौ B U H.
११ In H U only.
१२ Tr om. अग्न्याधेयम्, rightly ?

वाग्नीन्ध्रियमाणानन्वारभेयातां[1] । प्रवसति यजमाने न[2] पत्नी[2] प्रवसति[2] नात्र प्रायश्चित्तं । भिन्नयोर्निर्मथेदन्वाहार्यपचन उद्दा-येद्या[3] प्रकृतिस्तत[4] आहरणं पृथगरणी वा । ॥ १२ ॥

अथ यद्येककपालः परावर्तेत[5] प्रजापतेर्वर्तनिमनुवर्तस्वेत्यध्वर्युः स्वस्थाने प्रतिष्ठापयेत्प्रति क्षत्रे प्रतितिष्ठामि राष्ट्रे विश्वमन्याभिवावृध इत्येताभ्यां यजमानोऽनुमन्त्रयते । ऽस्कान्द्यौः पृथिवीमस्कानजनि प्राजनीत्येताभ्यां स्रुवाहुती जुहुयात्संस्थिते वैश्वानरीमिष्टिं[6] निर्वपेद्विज्ञायते च यत्प्राङ्[7] पद्येत देवलोकमभिजयेद्दक्षिणा पितृलोकं । यत्प्रत्यक्पद्याङ्वि यद्यङ् ह्न्युर्यदुदङ् मनुष्यलोकमभिजयेत्प्रतिष्ठितो होतव्य इत्यथ यदि पशुबन्धः सोमो वा लुप्येत वैश्वानरीमिष्ट्वा पुनर्यजेत[8] । सर्वं चेत्सुत्यमपरतिक्रामेत्समन्वारब्धाः[9] प्राग्नपवेश्मना-दपच्छिद्येरन्समाप्य पुनर्यजेत । सोमेन दीक्षितो न[10] दद्यान्न[10] जुहुयान्न[10] पचेन्न जपेदित्यादित[11] एव विभजेदित्याहुर्नितो-

1. Instead of ॰एतानेव B U H एतदेव ।
2. Thus Tr, B om. न, प्रवसति H. S प्रवसति वा U.
3. Thus Tr B, ॰येद्याथा U H.
4. Instead of तत Tr तद् ।
5. पराञ्चावर्तेत Tr.
6. इष्टिम् alone in Tr.
7. प्राक् H.
8. एकाहेषु ins. U.
9. After ॰क्रामेत् U ins. सर्पेषे ।—Instead of ॰रब्धाः (thus Tr.) ॰रब्धा वा U, रब्धा वा H B.
10. न जुहुयान्न दद्यान्न Tr.
11. इति om. Tr.

प्रेतो[1] न[1] स्नायाश्चापो[1] ऽवगाहेत न वासो जह्यान्न रजः[2] प्रस्नावयेत्सर्वं च यजमानस्य लिङ्गानां च यावत्कर्म व्रतमुपदिशन्ति नर्त्विजामार्त्विज्यमन्यत्र विद्यते न यहर्लिङ्गाꣳ समासो[3] न[3] सर्वं च[3] यजमानस्यार्त्विज्यमन्यत्र सत्रात्सर्वेषु[4] सोमेषु सोमापचारकालातिक्रमान्तरितविपर्यासव्यत्यायसमासादिष्वन्येषु[5] चाम्नातेषु[6] स्नातेषु च दोषेषु[6] प्राक् समिष्टयजुष आज्यस्थाल्याः स्रुवेणोपघातꣳ सर्वप्रायश्चित्तानि जुहुयाज्जयानित्येके ऽभ्यातानानित्येके राष्ट्रभृत इत्येके ऽमात्यहोमानित्येके छन्दाꣳसीत्येके सौरीरित्येके तनूरित्येके होतृनित्येके दशात्मकमित्येके पौरुषीरित्येके वैष्णवीरित्येके महाव्याहृतीरित्येके व्याहृतीरित्येके प्राजापत्यामित्येके[7] प्रणवमित्येके सर्वानित्याचार्यः[8] सर्वानित्याचार्यः ॥ १३ ॥ एकादशः ॥

॥ इत्येकोनत्रिंशः प्रश्नः ॥

१ प्र॰ न स्नायात् in U only.

२ Thus Tr, वासः B U H.

३ ? Thus reads U, समासोन चापिवै (यज॰) Tr, समासोमेन सर्वंच B, समासोमेन सर्वंच H. The meaning of the whole passage is unclear to me.

४ सत्रावसर्वेषु Tr.

५ सोमोपचार॰ Tr.—॰सादिषु चान्येषु B.

६ Thus (only वाम्ना॰ instead of चाम्ना॰) Tr, वाम्नायेषु दोषेषु B, चदोषेषु U H.

७ Thus Tr, प्राजापत्यानि॰ H B, प्राजापत्यानी॰ U.

८ ॰चार्य्यः Tr H, ॰चार्याः B U.

अथेमे ऽग्निचयास्तेषां भूमेः परिमाणविहारान्व्याख्यास्यामो । ऽथाङ्गुलप्रमाणं चतुर्दशाणवश्चतुस्त्रिंशत्तिलाः पृथुसंश्लिष्टा इत्यपरं । दशाङ्गुलं क्षुद्रपदं । द्वादश[1] प्रादेशः[1] । पृथ्वोत्तरयुगे त्रयोदशिके । पदं पञ्चदशाष्टाशीतिशतमीषा चतुःशतमक्षः । षडशीतिर्युगं । द्वात्रिंशज्जानुः । षट्त्रिंशच्छम्याबाहू । द्विपदः प्रक्रमो । द्वौ प्रादेशावरत्निरथाप्युदाहरन्ति पदे युगे प्रक्रमे ऽरत्नाविषति शम्यायां च मानार्थेषु याथाकामीति । पञ्चारत्निः पुरुषो व्यामश्च[2] । चतुररत्निर्व्यायामश्चतुरश्रं[3] चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावतीं रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । लेखामालिख्य तस्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य[4] लक्षणेन मण्डलं परिलिखेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशं प्रतिमुच्य पाशेन मण्डलं परिलिखेदेवमपरस्मिंस्ते यत्र समेयातां तेन द्वितीयं विष्कम्भमायच्छेद्विष्कम्भान्तयोः शङ्कू निहन्यात्पूर्वस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन मण्डलं परिलिखेदेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतस्तेषां ये ऽन्त्याः संसर्गास्तच्चतुरश्रं संपद्यते । ऽथापरं । प्रमाणाद्द्विगुणां रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । स प्राच्यर्धो । ऽपरस्मिन्नर्धे चतुर्भागोने

---

१ द्वादशांगुलंप्रादेशं M.

२ Thus T, च not in my copies.

३ Thus throughout B U M; ॰श॰ instead of ॰श्र॰ throughout H,

४ ॰प्रमुच्य B M H.

लक्षणं करोति । तन्न्यञ्चनमर्धं ऽꣳमार्धं । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायम्यार्धेन श्रोण्यꣳसाविर्हरेद्दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेत्तावत्यां भूम्यां[1] द्वौ शङ्कू निहन्याद्द्वौद्वावेकैकमभितः[2] समौ । यावतौ तिर्यङ्मानौ तावतीꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति । पूर्वेषामन्त्ययोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे लक्षणं करोति । मध्यमे पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणस्योपरिष्टाद्दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्सो ऽꣳसः । एतेनोत्तरो ऽꣳसो व्याख्यातस्तथा श्रोणी । यत्र पुरस्तादꣳहीयसीं मिनुयात्तत्र तदर्धे लक्षणं करोत्यथापरं प्रमाणादध्यर्धाꣳ रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वापरस्मिꣳस्तृतीये षड्भागोने लक्षणं करोति । तन्न्यञ्चनमिष्टे[3] ऽꣳसार्धं[3] । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य न्यञ्चनेन दक्षिणापायम्येष्टेन श्रोण्यꣳसाविर्हरेत्समचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुर्द्विस्तावतीं भूमिं करोति । प्रमाणं तिर्यग्द्विकरण्यायामस्तस्याक्ष्णयारज्जुस्त्रिकरणी । तृतीयकरण्येतेन व्याख्याता । नवमस्तु[4] भूमेर्भागो भवतीति[5] । दीर्घचतुरश्रस्याक्ष्णयारज्जुः पार्श्वमानी[6] तिर्यङ्मानी च यत्पृथग्भूते कुरुतस्तदुभयं करोति ।

---

१ Thus my copies, भूमौ T.

२ ॰वेकमभितः B, ॰वेकैवमभितः H.

३ ॰मभिष्टेन सार्धं M.

४ Before नव॰ M ins. विभागस्तु तासां ।

५ भवति M.

६ च ins. M.

तासां[१] त्रिकचतुष्कयोर्द्वादशिकपञ्चिकयोः[२] पञ्चदशिकाष्टिकयोः[३] सप्तिकचतुर्विंशिकयोर्द्वादशिकपञ्चत्रिंशिकयोः[४] पञ्चदशिकषट्त्रिंशिकयोरित्येतासूपलब्धिः । ॥ १ ॥

नानाचतुरश्रे समस्यन्कनीयसः करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्याक्ष्णयारज्जुः[५] समस्तयोः पार्श्वमानी भवति । चतुरश्राच्चतुरश्रं निर्जिहीर्षन्यावन्निर्जिहीर्षेत्तस्य करण्या वर्षीयसो वृध्रमुल्लिखेद्वृध्रस्य पार्श्वमानीमक्ष्णयेतरत्पार्श्वमुपसंहरेत्सा यत्र निपतेत्तदपच्छिन्द्याच्छिन्नया निरस्तम् । समचतुरश्रं दीर्घचतुरश्रं चिकीर्षंस्तदक्ष्णयापच्छिद्य भागं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्याद्यथायोगमपि[६] वैतस्मिंश्चतुरश्रं[७] समस्य तस्य करण्यापच्छिद्य[८] यदतिशिष्यते तदितरत्रोपदध्याद्दीर्घचतुरश्रं समचतुरश्रं चिकीर्षंस्तिर्यङ्मानीं करणीं कृत्वा शेषं द्वेधा विभज्य पार्श्वयोरुपदध्यात्खण्डमावापेन[९] तत्संपूर-

१ Found in all my copies; not given by T.

२ M om. द्वादशि..कयोः ।

३ पंचिकषष्टिकयोः M.

४ ॰त्रिंशति॰ instead of ॰त्रिंशि॰ M.

५ ह्रद instead of वृध्र the MSS. here and infra. cp. Thibaut, Paṇḍit X, pp. 17, 18.

६ ॰उपसंदध्या॰ M U B.

७ Thus चपि वैत॰ my copies, not चपि चैत॰, as Thibaut reads.

८ Thus B H U, ॰च्छिद्याद् M only.

९ Instead of पार्श्वयोः T: विपर्यस्येतरथ ।; उपसंदध्या॰ B H U.

येत्तस्य निर्हार[1], चकश्चतुरश्रमेकतोऽणिमच्चिकीर्षन्नणिमतः करणीं तिर्यङ्मानीं कृत्वा शेषमक्ष्णया विभज्य विपर्यस्येतरत्रोपदध्याच्चतुरश्रं प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं समचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोः श्रोण्योर्निपातयेद्बहिस्त्यमपच्छिन्द्याच्चतुरश्रमुभयतः प्रउगं चिकीर्षन्यावच्चिकीर्षेद्द्विस्तावतीं भूमिं दीर्घचतुरश्रां कृत्वा पूर्वस्याः करण्या मध्ये शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य दक्षिणोत्तरयोर्मध्यदेशयोर्निपातयेद्बहिस्त्यमपच्छिन्द्यादेतेनापरं प्रउगं व्याख्यातं। चतुरश्रं मण्डलं चिकीर्षन्नक्ष्णयार्धं मध्यात्प्राचीमभ्यापातयेद्यदतिशिष्यते[2] तस्य सह तृतीयेन मण्डलं परिलिखेन्मण्डलं चतुरश्रं चिकीर्षन्विष्कम्भमष्टौ भागान्कृत्वा भागमेकोनत्रिंशधा[3] विभज्याष्टाविंशतिभागानुद्धरेद्भागस्य च षष्ठमष्टमभागोनमपि वा पञ्चदश भागान्कृत्वा द्वावुद्धरेत्सैषानित्या[4] चतुरश्रकरणी। प्रमाणं तृतीयेन वर्धयेत्तच्चतुर्थेनात्मचतुस्त्रिंशोनेन[5]। सविशेषः। ॥ २ ॥

अथाग्न्याधेयिके विहारे[6] गार्हपत्यादाहवनीयस्यायतनं।

---

१ निर्ह्रांस B U, cp. Z D M G. LV. p. 579.

२ ॰भ्याचातये॰ B M.

३ ॰विंशधा H M.

४ Thus U M; ॰त्परेद्देषा॰ H B and T.

५ Thus my copies.

६ Thus, not विहारौ, my copies.

विज्ञायते ऽष्टासु प्रक्रमेषु ब्राह्मणो ऽग्निमादधीतैकादशसु राजन्यो द्वादशसु वैश्य इत्यायामतृतीयेन त्रीणि चतुरश्राण्यनूचीनानि कारयेदपरस्योत्तरस्याꣳ[1] श्रोण्यां गार्हपत्यस्तस्यैव दक्षिणे ऽꣳसे ऽन्वाहार्यपचनः पूर्वस्योत्तरे ऽꣳस आहवनीयो । ऽपि वा गार्हपत्याहवनीययोरन्तरालं पञ्चधा षोढा वा संभुज्य षष्ठꣳ सप्तमं वा भागमागन्तुकमुपसमस्य[2] सर्वं त्रेधा विभज्य पूर्वस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । गार्हपत्याहवनीययोरन्तौ नियम्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवत्यपि वा प्रमाणं पञ्चमेन वर्धयित्वा तत्सर्वं पञ्चधा संभुज्यापरस्मादन्ताद्द्वयोर्भागयोर्लक्षणं[3] करोति । पृष्ठ्यान्तयोः पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायम्य लक्षणे शङ्कुं निहन्ति । तद्दक्षिणाग्नेरायतनं भवति । विपर्यस्तेतेनोत्करो व्याख्यातो । ऽपरेणाहवनीयं यजमानमात्री भवतीति दर्शपौर्णमासिकाया वेदेर्विज्ञायते । तस्यास्त्रिभागोनं पश्चात्तिरश्ची । तस्या एवार्धं पुरस्तात्तिरश्चीं[4] दीर्घचतुरश्रमेकतोऽणिमद्विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्याद्यावती पार्श्वमानी

१ °दपरस्योत्तरस्योत्तरस्यां B M.

२ °मंतुमुपसमस्य H U.

३ Thus (and cp. Thibaut's remark) B; the other MSS. दन्त्यात् instead of दन्तात् ।

४. °तिरश्चीं यावद् M.

द्विरभ्यस्ता[1] तावतीं[2] रज्जुमुभयतःपाशां कृत्वा मध्ये लक्षणं करोति। दक्षिणयोः पार्श्वयोः[2] पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणापायस्य लक्षणे शङ्कुं निहन्यात्तस्मिन्पाशौ प्रतिमुच्य लक्षणेन दक्षिणं पार्श्वं परिलिखेदेतेनोत्तरं पार्श्वं व्याख्यातं। पूर्वं पार्श्वं तया द्विरभ्यस्तया परिलिखेदेवमपरं। दशपदा पश्चात्तिरश्ची द्वादशपदा प्राच्यष्टापदा पुरस्तात्तिरश्चीति पाशुबन्धिकाया वेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातो। रथसंमितेत्येकेषां। विराट्संपन्नेत्येकेषाम्। शम्यामात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्युत्तरवेदेर्विज्ञायते[3]। समचतुरश्राविशेषाद्द्वितीया वेदिर्भवतीति पैतृक्या[4] वेदेर्विज्ञायते। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृतायास्तृतीयकरणी[5] भवतीति[6]। नवमस्तु भूमेर्भागो भवति[7]। यजमानमात्री चतुःस्रक्तिर्भवतीत्येकेषां। दिक्षु स्रक्तयो भवन्ति। वेदिद्वितीये यजेतेति सौत्रामणिकीं वेदिमभ्युपदिशन्ति। महावेदेस्तृतीयेन समचतुरश्रकृताया अष्टादशपदा पार्श्वमानी भवति। तस्यै दीर्घकरण्यामेकतोऽणिमत्करण्यां च यथाकामीति। ॥ ३ ॥

१ द्विस्तावतीं B.

२ ? Found in H M U ; B. om. Thibaut omits the word.

३ चतुष्क॰ the MSS.

४ पैतृयज्ञिकाया B, and U originally.

५ ॰कृतायाः करणी तृतीयकरणी B U, and cp. Thibaut's remark on this passage.

६ भवति M U, भवती H.

७ भवतीति M.

प्राग्वꣳशः षोडशप्रक्रमायामो द्वादशव्यासो[1] ऽपि वा द्वादशप्रक्रमायामो दशव्यासस्तस्य मध्ये द्वादशिको विहारः। त्रिꣳशत्पदानि प्रक्रमा वा पश्चात्तिरश्ची भवति षट्त्रिꣳशत्प्राची चतुर्विꣳशतिः पुरस्तात्तिरश्चीति महावेदेर्विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातः। आहवनीयात्षट् प्रक्रमान्महावेदिस्तत एकस्मिन्सदस्तद्दशप्रक्रममुदक् सप्तविꣳशत्यरत्नयो ऽष्टादशेत्येकेषां। ततश्चतुर्षु हविर्धानं। तद्दशकं द्वादशकं वा। मानयोगस्तयोर्व्याख्यातो। यूपावटीयाच्छङ्कोरर्धप्रक्रममवशिष्योत्तरवेदिं विमिमीते। दशपदोत्तरवेदिर्भवतीति सोमे विज्ञायते। मानयोगस्तस्या व्याख्यातस्तात्वालः शम्यामात्रो ऽपरिमितो वाथोपरवाः प्रादेशमुखाः प्रादेशान्तरालाः। अरत्निमात्रꣳ समचतुरश्रं विहृत्य स्रक्तिषु शङ्कून्निहन्यादर्धप्रादेशेनार्धप्रादेशेनैकैकं मण्डलं[2] परिलिखेत्सदसः[3] पूर्वार्धाद्विप्रक्रममवशिष्य धिष्ण्यानां[4] द्विप्रादेशो विष्कम्भस्तथान्तरालाः। आग्नीध्रागारस्य[5] पार्श्वमानी पश्चारत्निरैतेन मार्जालीयो व्याख्यातस्तस्योदीचीं द्वारं कुर्वन्ति। रथाक्षान्तराला यूपावटा भवन्तीत्येकादशिन्यां

---

१ द्वादशपदव्यास॰ M, which omits the following words up to दशव्यास॰ ।

२ परिमंडलं M and U (sec. m.).

३ ॰सदः H.

४ Thus, not धिष्णिया॰, the MSS.

५ आग्नीध्रीया॰ T.

विज्ञायते । तस्याः[1], दशानां च रथाक्षाणामेकादशानां च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[2] । ऽश्वमेधे[2] विंशत्याश्च रथाक्षाणामेकविंशत्याश्च पदानामष्टाङ्गुलस्य च चतुर्विंशं भागमाददीत । स प्रक्रमः स्यात्तेन वेदिं विमिमीते[3] । ऽथ[3] प्राच्येकादशिन्या[4] यूपार्थं वेदेः पूर्वार्धात्पदार्धव्यासमपच्छिद्य[5] तत्पुरस्तात्प्राञ्चं[6] .दध्यार्धाचाष्टाङ्गुलं विद्यते । न व्यतिषङ्गो । यूपावटाः पदविष्कम्भास्त्रिपदपरिणाहानि यूपोपराणीति ।

॥ ४ ॥ प्रथमः ॥

अर्धाष्टमाः[7] पुरुषाः[7] प्रथमोऽग्निरर्धनवमा द्वितीयो । ऽर्धदशमास्तृतीय । एवमुत्तरोत्तरो[8] विधाभ्यास ऐकादशविधात्तदेतत्सप्तविधप्रभृत्येकशतविधान्तमत ऊर्ध्वमेकशतविधामेव प्रत्याददीतानग्निकाम्या यज्ञक्रतुनाहरेदन्यत्राश्वमेधादश्वमेधमप्राप्तं चेदाहरेदत ऊर्ध्वं विधामभ्यस्येदेतरदाद्विचेतानीतं[9]

---

१ तस्यै U originally and a citation in the Mahāgnisarvasva.

२ ०मीतायामश्वमेधे M, cp. XXVI. 23 : 304. 6.

३ ०मीताथ again M.

४ प्राच्ये० M, प्राच्यै० the other MSS.; ०न्या U.

५ Thus M; पूर्वार्धात्पदार्धव्या० U, पदार्धव्या० B, पूर्वार्धात्पदार्धव्या० H.

६ ०प्राञ्चं M.

७ चार्धाष्टमपुरुषाः T.

८ ०त्तरे M.

९ ०भ्यस्येदन्यतरदाद्वि० M.

चेदाहरेदाहृत्य हुतात्मादेव प्रत्याददीत। कथमु खलु विधामभ्यस्येदन्यत्प्रकृतेरत्यश्च्द्र भागान्कृत्वा विधायां-विधायां द्वौद्वौ भागौ समस्येत्ताभिरर्धाष्टमाभिरग्निं चिनु-याद्रूर्ध्वप्रमाणाभ्यास आनोः पञ्चमस्य चतुर्विंशेनैके[1] समा-मनन्त्यथ हैक एकविधप्रभृतीन पक्षपुच्छाꣳश्चिन्वते। तन्नोपपद्यते पूर्वोत्तरविरोधादथ हैकेषां ब्राह्मणं[2] भवति श्येनचिदग्नीनां पूर्वा ततिरित्यथापरेषां[3] न ज्यायाꣳसं चित्वा कनीयाꣳसं चिन्वीतेत्यथास्माकं[4]। पक्षी भवति। न ह्यपक्षः पतितुमर्हत्य-रत्निना पक्षौ द्राघीयाꣳसौ भवतस्तस्मात्पक्षप्रवयाꣳसि वयाꣳसि। व्याममात्रौ पक्षौ च पुच्छं च भवतीति। नापक्षपुच्छः श्येनो विद्यते। न चासप्तविधस्य पक्षपुच्छानि विद्यन्ते न च सप्तविधं चित्वैकविधप्रभृतयस्तस्मात्सप्तविध एव प्रथमो ऽग्निर्भेदान्वञ्चेद्धरोत्तरयोः पार्श्वसंधानं भेदा इत्युपदिशन्ति। तदन्यन्तेषु न विद्यते[5] न रत्निपार्श्वयोः। साहस्रं चिन्वीत प्रथमं चिन्वान इति[6]। पञ्चमायां वा चितौ

---

१ ०शेनैवैके T.

२ See XXIV. 5: 188. 14.

३ ०थापरं M.

४ ब्राह्मणं ins. U on the margin; the brāhmaṇa is found T. S. V. 2. 5. 1.

५ विद्यंते U.

६ See T. S. V. 6. 8. 2.

संख्यां[1] पूरयेद्विंशतास्त्रेचिकीर्षेत्पञ्चचोडाभिर्नाकसद:[2] समानसंख्यं[3] प्रतीयात्। ॥ ५ ॥

पशुधर्मो[4] ह वा अग्निर्यथा ह वै पशोर्दक्षिणेषामस्थ्नां यद्दक्षिणं पार्श्वं तदुत्तरेषामुत्तरं यदुत्तरेषां दक्षिणं तद्दक्षिणेषामुत्तरं यदर्वाक्[5] चोर्ध्वं[5] च[5] तत्समानमेवमिष्टकानाꣳ रूपाण्युपदध्याद्यां दक्षिणावृतो लेखास्ता दक्षिणत उपदध्यात्सव्यावृत उत्तरत। ऋजुलेखाः पश्चार्ध[6] पुरस्ताच्च भवन्ति। व्यालिखिता मध्ये। ऽथ या विषयस्था[7] यथा ह वै पशोः पृष्ठवꣳशो नैवैकस्मिन्पार्श्वे व्यतिरेकेण वर्तते नैवापरस्मिन्नेवं तासामुपधानं प्रतीयादथापि ब्राह्मणं[8] भवति प्रजापतिर्वा अथर्वाग्निरेव दध्यङ्ङाथर्वणस्तस्येष्टका अस्थानीति। तस्माद्विस्रस्तं चेच्चिनुयात्सम्पोपह्वयमध्येरात्मोपह्वयमध्यात्संदध्यात्प्राञ्चमेनं[9] चिनुत इति विज्ञायते। ॥ ऽश्मयीभिरनिष्टकाभिर्न[10]

---

१ om. M.

२ •शताꣳसे U, •शतांसे•B.—•चोडानाकसद: M.

३ •ख्यं H U, ख्यां M, •ख्या: B.

४ •धर्मा B M U.

५ यदर्वाचं M; यदर्वाक् चो• B.

६ Thus H M U, पश्चात् B.

७ Thus with T; विषय• my copies.

८ T. S. V. 6. 6. 3.

९ Some of the MSS. write (as Lāṭy. I. 5. 7.) उपह्वय or ह्वय, some (as Drāhy. II. 1. 10.) उपह्वय।

१० •चीभिरिष्टकाभि• M B.

संख्यां पूरयेदिष्टकचिदा[1] अन्यो ऽग्निः पशुश्चिदन्य इत्येतस्मा-द्ब्राह्मणात्पशुर्वा एष यदग्निर्योनिः खलु वा एषा पशोर्विक्रियते यत्प्राचीनमैष्टकाद्यजुः क्रियत[2] इति च[3]। लोकबाधीनि[4] द्रव्याण्यवटेषूपदध्यात्पञ्चपशुमृषभं विकर्णीमितीष्टकासु[5] कश्माणि प्रतीयादिष्टकामन्त्रयोरिष्टकाव्यतिरेके लोकंपृणाः संपद्यन्ते परिमाणाभावादतीतानेव[6] वेष्टकागणानचोपदध्यात्पञ्च[6] लोकंपृणा। मन्त्रव्यतिरेके ऽश्माः शर्कराः संधिषूपदध्या-त्प्राचीरुपदधाति प्रतीचीरुपदधातीति गणेषु रीतिवादः। प्राचीमुपदधाति प्रतीचीमुपदधातीति कर्तृमुखवादः। पुरस्ता-दन्याः प्रतीचीरुपदधाति पश्चादन्याः प्राचीरित्यपवर्गश्चतुरश्रा-स्वेवैतदुपपद्यते। ॥ ६ ॥

न खण्डामुपदध्यान्न भिन्नामुपदध्यान्न कृष्णामुपदध्यान्न जीर्णामुपदध्यान्न लक्षणामुपदध्यान्न[7] स्वयमातृण्णा[8] स्वयंचिता-मुपदध्यादूर्ध्वप्रमाणमिष्टकानां जानोः पञ्चमेन कारयेदर्धेन

---

१ See T. S. I. 5. 8. 2.

२ •यत इति B U, but we have one single citation: T. S. V. 2. 10. 1.

३ om. H.

४ With च my copies: T. with च।

५ विकर्णीं is, according to the Mahāgnisarvasva, विश्वाचकर्णीं सो।

६ Thus B U, •तीतामेवे• M, H is incompl. T reads as M; inserting, moreover, एव after •अगाम्।

७ Thus H, •वाद्॰ M U; •वाचनु॰ T.

नाकसदां पञ्चचोडानां च । यच्छोपपाकाभ्यां प्रतिच्छवेत्[1]
पुरीषेण तत्संपूरयेत्पुरीषस्यानियतपरिमाणत्वाद्व्यायाममात्री
भवतीति गार्हपत्यचितेर्विज्ञायते । चतुरश्रेत्येकेषां । परिमण्ड-
लेत्येकेषां । चतुरश्रꣳ सप्तधा विभज्य तिरश्चीं त्रेधा विभजे-
दपरस्मिन्प्रस्तार उदीचीरुपदधाति । समचतुरश्रास्तदुपदध्या- १
द्व्यायामषष्ठेनेष्टकाः कारयेच्चतुर्थेन तृतीयेनेति । तासां नव
प्रथमा द्वादश द्वितीया इति पूर्वस्मिन्प्रस्तार उपदधाति ।
पञ्च तृतीयाः षोडश प्रथमा इत्यपरस्मिन्परिमण्डलायां
यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं कृत्वा तन्नवधा विभजेत्प्रधीꣳस्त्रि-
धाविधेत्यपरं[2] प्रस्तारं[2] तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु लक्षयो १०
भवन्ति । धिष्ण्या एकचितीकाश्चतुरश्राः परिमण्डला वा ।
तेषामाग्नीध्रीयं नवधा विभज्यैकस्या स्थाने ऽश्मानमुपदध्यादथ
होतुर्धिष्ण्यं[3] नवधा विभज्य पूर्वांꣳस्त्रीन्भागानेकैकं द्वेधा
विभजेदथेतरान्नवधानवधा विभज्य मध्यमपूर्वौ द्वौ[4] भागौ
समस्येदथ मार्जालीयं त्रेधा विभज्य पूर्वापरौ भागौ पञ्चधा ११
विभजेदुत्तमभस्मना षट्सूच्येष्टकाः कारयेदिति । संवत्सरभृत[5]
एवैतदुपपद्यते न राजिभृत[5] । एवमस्य मन्त्रवती चितिक्लृप्तिर्व-

---

१ Thus U and T; •येत् H M B.

२ •परस्मिन्प्रस्तारे M B.

३ धिष्णियं H M.

४ होत्री M.

५ See X. 12 : 11. 13.

न्दुचितं[1] चिचाहलस्य परस्ताच्चिन्वीत कामविवेकान्तस्य इषव्ं श्येनाकृतिर्भवतीति ।[2] ॥ ७ ॥ द्वितीयः ॥

अथ वै भवति[3] श्येनचितं चिन्वीत सुवर्गकाम इत्याकृतिद्वैविध्यं । चतुरश्रात्मा श्येनाकृतिश्च । त्रिशायत उभयं[4] ब्राह्मणं[4] । पञ्च दक्षिणायां श्रोण्यामुपदधाति पञ्चोत्तरस्यां । बस्तो वय इति दक्षिणेऽंस उपदधाति । वृष्णिर्वय इत्युत्तरे । व्याघ्रो वय इति दक्षिणे पक्ष उपदधाति । सिंहो वय इत्युत्तरे[5] । पुरुषो वय इति मध्य इति चापरं । वयसां वा एष प्रतिमया चीयते, यदग्निरित्युत्पततां छाययेत्यर्थः । समचतुरश्राभिरग्निं चिनुते[6] दैव्यस्य च मानुषस्य च व्यावृत्त्या इति मैत्रायणीयब्राह्मणं[7] भवति । तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थेन पञ्चमेन षष्ठेन दशमेनेत्यथाग्निं विमिमीते । यावान्पुरुष ऊर्ध्वबाहुस्तावदन्तराले वेणोश्छिद्रे[8] करोति मध्ये तृतीयं ।

१ See XVII. 28 : 306. 8. and XXVI. 28 : 311. 5.

२ H adds प्रकृतित्वात् and thus also T, but see the comm.: इतिकरणः परिभाषासमाप्त्यर्थः ।

३ See T. S. V. 4. 11. 1.

४ The first brāhmaṇa is found T. S. V. 3. 1. 5. (cp. Baudh. X. 38: 36. sqq.) the second T. Ş. V. 5. 3. 2.

५ U and Mahāgnisarv. ins. पक्षयोरेव वीर्यं दधाति ।

६ Thus my copies; चिन्वीत T.

७ I have not been able to trace this passage in the agniciti-brāhmaṇa of our Maitrāyaṇī Saṃhitā.

८ Thus M; वेणोः छिद्रे H U, वेणोश्छिद्रे B and Thibaut.

यदमुत्र स्रुच्यया करोति तदिह वेणुना करोति। तस्यात्मा समचतुरश्रश्चत्वारः पुरुषाः। पक्षः समचतुरश्रः पुरुषः। स तु दक्षिणतो ऽरत्निना द्राघीयानेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पुच्छः समचतुरश्रः पुरुषस्तमवस्तात्प्रादेशेन[1] वर्धयेदेवꣳ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। उपधाने पचायादुत्तरतः पुरुषतृतीयवेलायां चतस्रः पञ्चम्यस्तासामभितो द्वे द्वे पादेष्टके। ततो ऽष्टौ चतुर्थ्यः। पक्षशेषꣳ षड्भागीयाभिः प्रच्छादयेदेतेनोत्तरः पक्षो व्याख्यातः। पूर्वापरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतुर्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोः पादेष्टकाः। शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो। ऽपरस्मिन्प्रस्तारे पचायादुत्तरतो ऽर्धव्यायामवेलायां तिस्रस्तिस्रः षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति विपर्यासमुपदध्यात्तथोत्तरे[2]। दक्षिणस्याꣳ श्रोण्यां नव षष्ठ्यश्चतुरश्रकृतास्तथोत्तरस्यां। नवनव षष्ठ्यो द्वे द्वे द्विपदे इति दक्षिणादꣳसादोत्तरादꣳसाद्विपर्यासमुपदध्याच्छेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विशतः प्रस्तारो व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारांश्चिकीर्षेत्। ॥ ८ ॥

अथापरः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्धाः पाश्यासोपधाने पूर्वापरयोः पक्षपार्श्वयोरर्धेष्टका उदीचीरुपदध्यात्तथोत्तरे। दक्षिणोत्तरयोः पुच्छपार्श्वयोश्चतस्रश्चतस्रो[3] ऽध्यर्धा उदीचीः। पुच्छस्यावस्ताच्चतस्रो ऽर्धेष्टका उदीचीस्ता-

---

१ चपस्तात् instead of चवस्तात् M.

२ ०दध्यादेवमुत्तरे B.

३ पुच्छपक्षयो० B.

स्तामभितो द्वे पादेष्टके । जघनेन पुच्छाप्ययोरेकैकामर्धेष्टकां[1] प्राचीं । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तार आत्मन्नक्षिषु चतस्रः[2] पादेष्टका उपदध्यात्तासामभितो द्वे द्वे अर्धेष्टके । पूर्वस्मिन्ननीके पक्ष । पक्षाप्ययोस्तिस्रस्तिस्रो ऽध्यर्धा उदीचीस्तासामन्तरालेष्वेकैकामर्धेष्टकां प्राचीं । शेषमग्निं पञ्चमभागीयाभिः प्रच्छादयेदेष द्विगतः प्रस्तारो । व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारांश्चिकीर्षेत् ।

॥ ९ ॥[3]

अथ वक्रपक्षो व्यस्तपुच्छस्तस्येष्टकाः कारयेत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः पाद्याश्च[4] । नित्यमक्ष्णयापच्छेदनमनादेशे । पादेष्टकाश्चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धपदेन पदेनाध्यर्धपदेन पदसविशेषेणेति । ते द्वे यथा दीर्घसंश्लिष्टे स्यातां तथार्धेष्टकां कारयेदथाग्निं विमिमीत । आत्मा द्विपुरुषायामो दशपदव्यायामस्तस्य दक्षिणादंसादुत्तरतो ऽध्यर्धप्रक्रमे लक्षणं करोत्येवमपरतस्तयोरुपरिष्टात्स्पन्द्या । नियम्यांसमपच्छिन्द्यादेतेनेतराणां[6] सक्थ्नामपच्छेदा व्याख्याताः । स आत्मा । शिरो

---

1 पुच्छाप्य० U, पुच्छपार्श्वयो० M.

2 पादेषु M; T om.

3 Here ends probably the third adhyāya; no indication of it is found in my copies.

4 ०श्चेति B U H.

5 ०ष्टकाश्चतुर्भिः my copies.

6 Between नियम्य and ऽंसम् M ins. चतुरश्रम् ।

ऽर्धषष्ठपदायाममर्धपुरुषव्यासं । तस्यांऽसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्पुच्छस्य षट्पदा प्राची द्विपुरुषोदीची । तस्य पूर्वं स्वक्तौ त्रिभिस्त्रिभिः प्रक्रमैरपच्छिन्द्यात्पञ्चो द्वादशपदायामो दशपदव्यासस्तस्य मध्यात्प्राचि[1] षट् पदानि प्रक्रम्य शङ्कुं निहन्याच्छ्रोण्योरेकैकमर्धेनऽ स्पन्द्यया परिचिनुयादन्तस्थ-मपच्छिद्य तत्पुरस्तात्प्राञ्चं दध्यात्स निर्णाम । एतेनोत्तरस्य पक्षस्य निर्णामो व्याख्यातः । पक्षयोः प्रक्रमप्रमाणानि पञ्चपञ्च चतुरश्राण्यनूचीनानि कृत्वा सर्वाण्युवाश्रमध्यायापच्छिन्द्यादर्धान्युद्धरेदेवऽ सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यत । उपधाने शिरसो ऽप्यये चतुर्थीमुपदध्याद्धंऽसमुखीं पुरस्तात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टका । अपि वा शिरसो ऽग्रे हंऽसमुखीमुपदध्यात्तस्य अवस्ताच्चतुर्थीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्तादभितस्तिस्रस्तिस्रश्चतुरश्रपाद्याः । शेषे पादेष्टकाः । शिरसो ऽवस्तात्पञ्च पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्तथा पुच्छस्य पुरस्तात्पञ्चपदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्यादेवमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्पाद्याभिः सार्धाभिः संख्यां पूरयेदेष[2] द्विशतः[2] प्रस्तारो[2] । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे हंऽसमुखीश्चतस्रश्चतसृभिः पादेष्टकाभिः संयोजयेद्यथा दीर्घचतुरश्रऽ संपद्यते । तत्तिर्यङ्

---

१ प्राचं M.

२ These three words not in B; T omits them.

स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादूर्ध्वमुख्यौ प्रतीच्यौ पुच्छाप्यये[1] ऽर्धपदेनात्मनि विश्रये। तयोरवस्तादभितस्तिस्रः पादेष्टकाः प्राङ्मुखीरुपदध्यात्पुच्छस्यावस्तात्पञ्चदश पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्यात्पादेष्टके अर्धेष्टकेति पक्षपक्षाणां प्राचीर्व्यत्यासं चिनुयाद्विश्रये यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पादेष्टकाश्चोपदध्याच्छेषमग्निं चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेत्पाद्याभिः सार्ध्याभिः संख्यां पूरयेत्। ॥ १० ॥

अथापरः[2]। पुरुषस्य पञ्चमीभिः शतमशीतिः सप्तार्धं च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। तासां पञ्चाशद्द्वे चात्मन्यर्धचतुर्थ्यः[3] शिरसि। पञ्चदश पुच्छे। ऽष्टपञ्चाशत्सार्ध्या दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे। ऽर्धव्यायामेन स्रक्तीनामपच्छेदः। संनतं पुच्छं। पक्षयोस्त्रिभिस्त्रिभिररत्निभिरपनामो। ऽध्यर्ध्याभिः[4] षट्षट् पक्षाणि कुर्यादाकृतिः शिरसो नित्यायेष्टकानां विकाराः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्ता एवैकतः सपादाः। पञ्चमभागीयायाः पाद्याः सार्ध्यास्तथाध्यर्धायास्तयोश्चाष्टमभागौ[5] तथा श्लेषयेद्यथा तिस्रः स्रक्तयो भवन्ति। पञ्चमभागीयायाश्चाष्टम्यस्तानि दशात्मनि पञ्चमभागीयाः सार्ध्या उपदध्यात्तथा पुच्छे। पक्षयोश्चाध्यर्धाः सार्ध्याः। शिरसि याः संभवन्त्यपरस्मिन्प्रस्तारे पूर्वयोः

---

१ पुच्छाप्यये U.

२ °परं M.

३ °तुर्थाः B.

४ Thus B, ध्यर्धाभिः M U, °ध्यर्धार्ध्याभिः T.

५ °श्चाध्यर्धाया° M U.

पक्षाप्ययोरेकैकामुभयोरुपदध्यादेकैकामपरयोर्द्वेद्वे शिरसः पार्श्वयोः । पुच्छस्यावस्तादध्यर्धाः प्राचीर्यथावकाशं । पार्श्वयोः पाद्याः साष्टमभागाः[1] । पक्षयोस्त्वाध्यर्धाः सावयवाः । शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात् । ॥ ११ ॥

कङ्कचित्[3] एतेनात्मा पुच्छं च व्याख्यातम् । शिरसि पक्षोपदध्यात्तस्याकृतिर्व्याख्याता । सप्तपञ्चाशद्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । व्यायामेन सप्रादेशेन पक्षयोरपनामः । पञ्चमभागीयाभ्यांभिः षट्षट् पक्षाणि कुर्यादध्यर्धावशिष्यते । तथा पुच्छस्यावस्तात्पादावरत्निमात्रावरत्न्यन्तरालौ प्रादेशव्यासौ भवतस्तयोरवस्तादभितो द्वौ द्वावष्टमभागौ प्राग्भेदावुपदध्यादेवम् सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते[4] । ऽथेष्टकानां विकाराः । पञ्चमभागीयाः सावयवाः । पादेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धप्रादेशेनाध्यर्धप्रादेशेन प्रादेशेन प्रादेशसविशेषेणेत्यध्यर्धेष्टका[5] चतुर्भिः[5] परिगृह्णीयादर्धव्यायामेन द्वाभ्यामरत्निभ्यामरत्निसविशेषेणेति । ताः षट् । तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागाः पादयोरुपधाय शेषं यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं[2] चोपदध्यात् । ॥ १२ ॥

१ ॰भागीयाः M.

२ यथार्थं my copies throughout.

३ See XVII. 28 : 307. 1.

४ शिरसो जित्वा ins. M.

५ पादेष्टकाचतुर्भिः M.

अलजचित[1] एतेनात्मा शिरः पुच्छं च व्याख्यातं पक्षावपोद्धृत्य । चितिषष्ठीर्दक्षिणे पक्ष उपदध्यात्तथोत्तरे । पुरुषेण पक्षयोरपनामो । ऽपरस्मादपनामात्प्राञ्चमरत्निं मित्वा तस्मिन्स्पयां नियम्यापरं पक्षपक्षापच्छेदमन्वायच्छेदेवं[2] पक्ष पक्षान्यः सार्ध्या उद्धृता भवन्ति । पादेष्टकामपनाम[3] उपधाय तासां चतुरश्रपाद्याः साष्टमभागा अपोद्धृत्य शेषं[4] यथायोगं यथासंख्यं यथाधर्मं चोपदध्यात् । ॥ १३ ॥

प्रउगचितं चिन्वीतेति[5] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावत्प्रउगं कृत्वा तस्यापरस्याः करण्या द्वादशेनेष्टकास्तदर्धव्यासाः कारयेत्तासामर्ध्याः पाद्याश्च । तासां द्वे अर्धेष्टके बाहुयविशेषे[6] चुबुक उपदध्यादर्ध्याश्चान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः[7] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे ऽपरस्मिन्ननीके सप्तचत्वारिंशत्पादेष्टका व्यतिषक्ता उपदध्याच्चुबुक एकां शूलपाद्यां[8] । दीर्घे चेतरे चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्याश्चान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १४ ॥

१ See XVII. 28 : 307. 4.
२ पक्षपक्षमपच्छे॰ M, पक्षयंनापच्छे॰ B.
३ पादेष्टकामनवनाम B.
४ Thus (not शेषा as T) my copies
५ See XVII. 28 : 307. 7.
६ Thus my copies ; बाहुयविशेषे T.
७ M ins. प्राचीभिः, rightly ?
८ Not given by T in the text.

उभयतःप्रउगं चिन्वीतेति[1] । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावदुभयतःप्रउगं कृत्वा । नवमेन तिर्यङ्मान्याः प्रउगचितोक्ता विकारास्तथोपधानमपरस्मिन्प्रस्तारे चुबुकयोर्द्वे पादेष्टके उपदध्यात्संध्यन्तयोश्च दीर्घपाद्ये । दीर्घे चेतरे च[2] चतस्रः स्वयमातृण्णावकाश उपदध्यादर्ध्यांश्चान्तयोः । शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[2] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् । ॥ १५ ॥

चतुर्थः ॥

रथचक्रचितं चिन्वीतेति विज्ञायते । द्वयानि तु[2] खलु रथचक्राणि भवन्ति साराणि च प्रधियुक्तानि चाविशेषात्ते मन्यामहे । ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । यावानग्निः सारत्निप्रादेशस्तावतीं भूमिं परिमण्डलां कृत्वा तस्मिन्यावत्संभवेत्तावत्समचतुरश्रं[3] कृत्वा तस्य करण्या द्वादशांशेनेष्टकाः कारयेत्तस्मात्षट् प्रधावुपधाय शेषमष्टधा विभजेदपरं[4] प्रस्तारं तथोपदध्याद्यथा प्रध्यनीकेषु स्रक्त्यो भवन्त्यथापरः[5] । पुरुषार्धात्पञ्चदशांशेनेष्टकाः समचतुरश्राः कारयेत्प्रमाणार्थास्तासां द्वे शते पञ्चविंशतिश्च सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासामन्याश्चतुःषष्टिमावपेत्ताभिः समचतुरश्रं करोति । तस्य

---

१ See XVII. 28 : 307. 9.

२ Not in the text as given by T.

३ तावत् not in the text of T.

४ After विभजेत् U ins. (probably taken from the bhāṣya): अस्मिन्प्रस्तारे चतुरश्रचक्रीरवान्तरदेशात्पूरितसंपादयेद॰ ।

५ After भवन्ति U ins. इति ।

षोडशेष्टका[१] पार्श्वमानी भवति । चयस्त्रिंशदतिशिष्यन्ते । ताभिरन्त्याश्चर्वश्रः परिचिनुयात्ताभिः षोडश मध्यमाश्चतुःषष्टिरराश्चतुःषष्टिर्वेदिर्नेमिः शेषा । नाभिमन्ततः परिलिखेन्नेमिमन्ततश्चान्तरतश्च[२] परिलिख्य नेमिनाभ्योरन्तरालं द्वात्रिंशद्धा विभज्य विपर्यासं भागानुद्धरेदेवमवाप उद्धृतो भवति । नेमिं चतुःषष्टिं कृत्वा व्यवलिख्य मध्ये परिकर्षेत्ता अष्टाविंशतिशतं[३] भवन्त्यराँश्चतुर्धाचतुर्धा[४] नाभिमष्टधा विभजेदेष प्रथमः प्रस्तारो । ऽपरस्मिन्प्रस्तारे नाभिमन्ततश्चतुर्थवेलायां परिकर्षेन्नेमिमन्तरतो । नेमिमन्तरतश्चतुःषष्टिं[५] कृत्वा व्यवलिखेदराणां पञ्चधा विभाग आ परिकर्षणयोर्न्यामन्तरालेषु द्वे द्वे नाभ्यामन्तरालेष्वेकैका । यच्छेषं नाभेस्तदष्टधा विभजेत्स एष षोडशकरणः शारो रथचक्रचित्[६] । ॥ १६ ॥ पञ्चमः ॥

द्रोणचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[७] । द्वयानि तु[८] खलु द्रोणानि भवन्ति[९] चतुरश्राणि च[१०] परिमण्डलानि चावि-

१ ॰ष्टकाः my copies.

२ ॰मिमंततः पर्यस्य तस्य परिलिखंन्नेमि॰ M, B om. परिलिख्य, U has तच after परिलिख्य; cp. XVII. 29 : 307. 16.

३ Thus T and U; चष्टाविंशच्छतं B, चष्टाचत्वारिंशच्छतं M.

४ Thus U M; विभजेत् instead of the second चतुर्धा B T.

५ नेम्यंतरत॰ U, नेम्यंत॰ M, नेमिमंतत॰ B.

६ ॰चक्रः B M.

७ See XVII. 29 : 308. 3.

८ Only in U B.

९ Only in U.

१० om. B.

शेषान्ते मन्यामहे। ऽन्यतरस्याहतिरित्यथाग्निं विमिमीते। चतुरस्र आत्मा भवति। तस्य त्रयः पुरुषास्त्रिभागोनाः पार्श्वमानी। पश्चात्स्वरुर्भवति। तस्यार्धपुरुषो दशाङ्गुलानि च[1] प्राची। त्रिभागोनः पुरुष उदीचीत्येवं[2] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। ऽथेष्टकानां विकाराः। पुरुषस्य पञ्चम्यस्ता एवैकतो ऽध्यर्धास्तासामर्धास्तिर्यग्भेदाः पुरुषस्य चतुर्थ्य इति। तासां स्वरुश्रोण्यन्तरालयोः षट् षष्ठीरुपधाय शेषमग्निं बृहतीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे दक्षिणे ऽंसे ऽध्यर्धामुदीचीमुपदध्यात्तथोत्तरे। पूर्वस्मिन्ननीके षड्भागीया उपदध्याद्दक्षिणोत्तरयोश्चतुर्भागीयास्तरोः पुरस्तात्पार्श्वयोर्द्वे चतुर्भागीये उपदध्यात्तयोरवस्तादभितो द्वे द्वे अध्यर्धे त्रिषूची। तयोरवस्तान्मध्यदेशे[3] द्वे[4] षष्ठ्यौ प्राच्यौ। शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः[5] प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत्। ॥ १७ ॥[6]

अथापरः। पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशशतं[7] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते। तासामेकामपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति। तत्पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातं। षोडशीं पुरस्ता-

१ Only in U.
२ इति om. U.
३ मध्येदेशे B.
४ om. B.
५ om. U.
६ End of sixth adhyāya ?
७ °विंशंशतं B. विंशतिशतं M.

दिशय उपधाय तथा सह मण्डलं[1] परिश्रितेऽर्द्धवस्तादपश्चिमं तत्पुरस्तादुपदध्यात्त्रयीणां सप्तधा विभागः। प्रधिमध्यमाः प्रक्रमव्यासा भवन्ति। चतुरश्राणामर्ध्याभिः संख्यां पूरयेद् अपरस्मिन्प्रस्तारे प्रधिमध्यमामोष्ठ उपधाय यद्वस्तात्तद्द्वेधा विभजेत्स एष नवकरणो द्रोणचित्परिमण्डलः। समूह्यपरिचाय्यौ[2] पूर्वेण रथचक्रचिता व्याख्यातौ। समूह्यस्य दिक्षु चात्वालान्खानयित्वा तेभ्यः पुरीषं समूह्योपदध्यात्परिचाय्यस्येष्टकानां देशभेदस्तं सर्वाभिः प्रदक्षिणं परिचिनुयात्।

॥ १८ ॥ सप्तमः ॥

श्मशानचितं चिन्वीतेति विज्ञायते[3]। सर्वमग्निं चतुरश्रान्यष्टादश भागान्कृत्वा तेषामाख्यातमुपधानं। त्रिभिर्भागैर्भागार्धव्यासं[4] दीर्घचतुरश्रं विहृत्य पूर्वस्याः करण्या मध्याच्छ्रोणी[5] प्रत्यालिख्यान्तावुद्धरेत्तस्य दशधा विभागस्तानि विंशतिः सर्वोऽग्निः संपद्यते। अपरस्मिन्प्रस्तारे प्रउगमध्ये[6] ऽनूचीनं विभजेत्तस्य षड्धा विभागस्ते द्वे पार्श्वयोरुपदध्याद्भागतृतीयायामाश्चतुर्थव्यासाः। कारयेत्तासामर्ध्यास्तिर्यग्भेदास्ता अन्तयोरुपधाय

१ परिमंडलं M.
२ See XVII. 29 : 309. 6, 8.
३ See XVII. 30 : 309. 1.
४ भागार्ध om. B.
५ Thus my copies (cp. the bhāṣya); चर्मांच्छ्रोणी Thibaut.
६ प्रधिमध्ये B.

शेषमग्निं बृहतीभिः प्राचीभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेदूर्ध्वप्रमाणमग्नेः पञ्चमेन वर्धयेत्तत्सर्वं त्रेधा विभज्य द्वयोर्भागयोश्चतुर्थेन वा नवमेन[1] वा चतुर्दशेन वेष्टकाः कारयेत्ताभिश्चतस्रो वा नव वा चतुर्दश[2] वा[2] चितीरुपधाय[2] शेषमवाञ्चमक्ष्णयापच्छिन्द्यादर्धमुद्धरेत्तस्य नित्यो विभागो । यथायोगमिष्टकानाꣳ ह्रासवृद्धी । ॥ १९ ॥ अष्टमः ॥

कूर्मचितं चिन्वीत यः कामयेत ब्रह्मलोकमभिजयेयमिति विज्ञायते[3] । द्वयाः खलु कूर्मा भवन्ति वक्राङ्गाश्च परिमण्डलाश्चाविशेषात्ते[4] मन्यामहे ऽन्यतरस्याकृतिरित्यथाग्निं विमिमीते । चतुरश्र आत्मा भवति । तस्य दश प्रक्रमाः पार्श्वमानी भवति । तस्य द्वाभ्यांद्वाभ्यां प्रक्रमाभ्याꣳ स्रक्तीनामपच्छेदः । पूर्वस्मिन्ननीके प्रक्रमप्रमाणानि चत्वारि चतुरश्राणि कृत्वा तेषां ये मध्ये ते अक्ष्णयापच्छिन्द्यादेवं दक्षिणत एवं पश्चादेवमुत्तरतः । स आत्मा । शिरः पञ्चपदायाममर्धपुरुषव्यासं । तस्याꣳसौ प्रक्रमेणप्रक्रमेणापच्छिन्द्यात्संततपच्छेदे[5] पादागुणयेत्तस्य द्विपदाक्ष्णया तिरश्ची तद्द्विगुणायाममनूची । तस्य द्विपदाक्ष्णया पूर्वमꣳसमपच्छिन्द्यादेतेनेतरेषां पादाना-

---

१ पंचमेन M.

२ नचीरुपधाय M.

३ See XVII. 30 : 309. 6.

४ परिमंडलाश्चा॰ U.

५ प्रक्रमेण once M.

मपच्छेदा व्याख्याता । अपरयोः पादयोरुपरावंसावपच्छि-
न्द्यादेवं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तस्येष्टकाः कार-
येत्पुरुषस्य चतुर्थ्यस्तासामर्ध्याः[2] पाद्यास्त्वध्यर्धपाद्याश्चतुर्भिः[3]
परिगृह्णीयात्प्रक्रमेण द्वाभ्यां पदाभ्यां पदमविशेषेणेति । ते द्वे[4]
यथा दीर्घसंश्लिष्टे स्यातां तथैकां कारयेद्द्विपदाध्यणार्धेन
समचतुरश्रामेकामुपधाने शिरसो ऽग्रे चतुरश्रामुपदध्याद्धंस-
ममुख्याववस्तात्पंसपस्य चतुरश्रा द्वेद्वे पादेष्टके इति पादेषू-
पदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टका[4] उपदध्यादेवमग्निं[5] चतुर्भा-
गीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां । पूरयेदपरस्मिन्प्रस्तारे
शिरसो ऽग्रे हंसमुखीमुपदध्यात्पादेष्टके अभितस्तयोरवस्ताद-
भितो द्वेद्वे अध्यर्धपाद्ये[6] विषूची । तयोरवस्तादभितश्छेदसंहिते
द्वे पादेष्टके । द्वेद्वे द्विपदे तिस्रस्तिस्रो ऽर्धेष्टका इति पादेषू-
पदध्याद्यद्यदपच्छिन्नं तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टकाश्चोपदध्यादेवमग्निं
चतुर्भागीयाभिः प्रच्छादयेदर्धेष्टकाभिः संख्यां पूरयेत् ।
॥ २० ॥ नवमः ॥

१ ॰रुपराऽंसावप॰ M.

२ चतुर्थीस्ता॰ B, but cp, XXX. 10 : 403. 9.

३ ॰ध्यर्धपाद्यां चतुर्भिः Thibaut, but cp. XXX : 10 : 403. 10.

४ om. T. but cp. l.c.

५ Thus M ; तस्मिन्नर्धेष्टकाश्चोप॰ B, and Thibaut ; तस्मिन्नर्धेष्टकाः पदेष्टका-
श्चोप॰ U (rightly ? cp. XXX. 10 : 404. 16).

६ ॰अध्यर्धा॰ T.

अथापरः । पुरुषस्य षोडशीभिर्विंशतिशतं[1] सारत्निप्रादेशः सप्तविधः संपद्यते । तासां पञ्च षोडशीरपोद्धृत्य शेषाः परिमण्डलं करोति । तदुत्तरेण द्रोणचिता व्याख्यातमथ ताः पञ्च षोडश्यस्ताभिरवान्तरदिक्षु पादानुपधायेच्छिरः[2] पुरस्तात्तासां परिकर्षणं व्याख्यातं । पक्षीणां सप्तधा विभागः । प्रधिमध्यमाः[3] पक्षमध्यामा भवन्ति । यदतिरिक्तं संपद्यते तच्चतुरश्राणामध्यर्धाभिर्योयुञ्ज्यातापरस्मिन्प्रस्तारे पादानां शिरोवद्विभागः शिरसः पादवद्व्यत्यासं चिनुयाद्यावतः प्रस्तारांश्चिकीर्षेत्कूर्मस्यान्ते तत्पुरीषमुपदध्यान्मध्ये बकुलमेतदेव[4] द्रोणे विपरीतमथ हैक एकविधप्रभृतीन्प्रउगादीन्ब्रुवते । समचतुरश्रानेक आचार्यास्तस्य करण्या द्वादशेनेष्टकाः कारयेत्तासामर्ध्याः पाद्यास्तीयाश्वमेधिकस्याग्नेः पुरुषाभ्यासो सारत्निप्रादेशानां । प्राकृतो[5] वा त्रिगुणस्त्रिंसावो ऽग्निर्भवतीत्येकविंशो ऽग्निर्भवतीत्युभयं ब्राह्मणमुभयं ब्राह्मणम्[6] । ॥ २१ ॥ दशमः ॥

॥ इति शुल्बसूत्रं समाप्तम् ॥

१ °विंशंशतं B U, विंशतंशतं M.

२ Thus my copies; before शिरः Thibaut reads पश्चात्पु° but the locat. cannot be correct and पश्चात् would be superfluous.

३ Thus my copies; प्रधिमध्या: Thibaut, but cp. XXX. 18 : 411. 2.

४ एव only in U and in one of Thibaut's MSS.

५ Thus H U, प्रकृतो B, ता M.

६ See XXVI. 10 : 285. 4, where, however, only the first brāhmaṇa is found.

अथातः प्रवरान्व्याख्यास्यामः । सप्तानामृषीणामगस्त्याष्टमानां[1] पक्षा भवन्ति । त्रयः पक्षा भृगूणां पञ्चार्षेया वत्सा विदा आर्ष्टिषेणास्त्वार एवाङ्गिरसः कौमण्डा दीर्घतमा रौक्षायणा[2] गर्गाश्च । गर्गाणां त्र्यार्षेयो विकल्पो । विश्वामित्रपक्षे[3] पूरणा द्व्यार्षेयाः । शुनकवसिष्ठा[4] एकार्षेया । अतो ऽन्ये त्रिप्रवरा भवन्त्येतेषु भृग्वङ्गिरसो भिन्नविवाहं[5] कुर्वते न चेत्समानार्षेया बहवः स्युरिति मतं बौधायनस्येति[6] । ॥ १ ॥

अथात[7] ऊर्ध्वानध्वर्युर्वृणीते[8] ऽमुतो ऽर्वाचो होतेत्येव एवोभयोः सर्वत्रोद्देशो । द्व्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहस्त्र्यार्षेयाणां । त्र्यार्षेयसंनिपाते ऽविवाहः पञ्चार्षेयाणामसमानप्रवरैर्विवाह[9] ।

---

१ ०ष्टामागस्त्याष्ट० Be U.

२ रौक्ष्या० G M T.

३ ०वंशे Be U.

४ शुनकावसिष्ठा BU.

५ According to the Pravaramañjarī the reading ऽभिन्न० is also admissible.

६ Here ends the first k. according to Be U; according to the other MSS. it ends after ०त्रोद्देशः (line 9); but the Pravaramañjarī remarks इतिकरणमध्यायपरिसमाप्तिबोधनार्थम् ।

७ Thus all the MSS. and Āp. XXIV. 5. 8; r. अथैन and cp. Āp. II. 16. 9.

८ एवोर्ध्वान० Be U.

९ Thus T M; ०णांसमानप्र० Bu G; Be U and Pm om. the two words असमा० विवाहः; cp. Āśv. śrs. pariśiṣṭa (p. 891 of the Calcuttā edition).

एक एव ऋषिर्यावत्प्रवरेष्वनुवर्तते । तावत्समानगोत्रत्वमन्यत्र[1] भृग्वङ्गिरसां[2] गणादिति[2] पञ्चानां त्रिषु सामान्यादविवाह-स्त्रिषु द्वयोः । भृग्वङ्गिरोगणेष्वेव शेषेष्वेको[3] ऽपि[4] वारये-दिति[4] ॥ २ ॥

भृगूणामेवादितो[5] व्याख्यास्यामो मार्कण्डेया माण्डूका[6] माण्डव्याः काण्वय[7] आलेखना दार्भायणाः[8] आर्कराज्ञा[9]

१ Instead of चान्यत्र Be U ऋते ।

२ °ङ्गिरोगणा° Be U, °ङ्गिरसां गणाच्च T M G, omitting the following passage; गणैरिति Bu, equally omitting the following passage.

३ एके instead of एको Be U.

४ This śloka is found only in Be U of the MSS.; it is not treated by the author of the Mañjarī, but we find it cited in the Gotrapravaranirṇaya of Raghunātha, in the Saṃskāraratnamālā p. 418, the Prayogaratna fol. 64. C. 1, the Nirṇayasindhu, III, fol. 30. a. 5. Instead of एव we find I sometimes cited with एवं (rightly ?). Instead of पिवारयेदिति Be U have विवाहयेदिति and the metric bhāṣya on the Pravarapariśiṣṭa of Kāty. (Verz. der Berl. HSS. 1. p. 62, 25) has निवारयेत; Gopīnāthadīkṣita (Ratnamālā l.c.) remarks : शेषेष्वेको ऽपि प्रवरः समानश्चेत्तद्विवाहं वारयेदित्यर्थः ।

५ भृगूनेवादितो Be U; एव om. Bu T Pm Pn.

६ Thus M G Bu, मांडका T; मांडूकेया Be U Pm Pn Rm.

७ Thus G T Pn : कावय Pm, कांसव M, कांस्य Bu; कांसेया Be U Rm.

८ दर्भा° M Bu.

९ Thus G Pn ; मा (or म)र्कराक्षा the other sources.

दैवतायनाः[१] शौनकायना माण्डूकेयाः[२] ,पौर्षिकाः[३] शाङ्काः[४] प्राम्लायनाः[४] पैलाः पैङ्गलायना दाभ्रेयायो[५] बाभ्रकयो[६]वैश्वा-नरयो वैश्वीनरयो[७] विरोहिता[८] बार्श्वा[९] गौष्ठायणा[१०] ऐष्टेषयः[११] काश्यकृत्स्ना वाग्भूतया[१२] च्युतभागा[१३] ऐतिशायना आनायनाः[१४]

१ Thus Bu U Rm Pn, देवंता॰ or दैवंता॰ the other sources.

२ Thus M G Rm; मंडूकेया Bu; T om.; माधूकेया the others.

३ Thus M G Bu Pn Pm; T om.; वार्षिकाः the others.

४ ? सांकप्राम्लायनाः Bu (grantha), सांकप्राम्ला॰ M G, सांकाप्रांता॰ Be U, शांकाः प्रजायनाः Pm, साकांप्राम्ला॰ Sk, माकाः प्राम्ला॰ Rm, मांकाः प्राक्ता॰ Pn (cp. gaṇa aśvādi).

५ ? Thus M G T Pn, दाभ्रेयः Bu, दाभ्रेयकयो U, दाभ्रेयकाकयो Be, दाभ्रेयकाः Sk, राभ्रेयकयो Pn.

६ बा॰ M Pn Be U.

७ Thus M T Rm Pn; वैश्वौनराः Bu, वैभौनरयां G, वैश्वौनरयो Be U, वैश्वित॰ Sk (cp. PW. s. v. विश्वौनर)।

८ Thus Be U Pm Pn; विलोहिता M G T Bu, वैरोहिता Sk Rm.

९ ? Thus M Pm, बर्षा G T, बर्भाः Bu, बाश्वा the others.

१० ? Thus M G T Bu, गोष्टायणा Pm, गोष्ठायना Rm, कौकायना Be U.

११ Conjecturally. यष्टेषय M G T, यष्टेषयः Bu, हे (or हे)केया Be U Pm, हौकयः Rm, डौकपाः Sk, हैकयः Pn.

१२ ? Thus G T; वातृभू॰ M, वाकंभू॰ Bu, वाभ्रतका Be U, वाकृतका Rm Pm, वाह्लतका Sk, वाह्लतका Pn.

१३ चत॰ Be U, छत॰ Rm Sk Pn.

१४ Thus (and cp. gaṇa aśvādi) T Bu Pm Pn, आपा॰ M, आम्ना॰ G, आतायनाः Be U Sk, श्रामायनाः Rm.

पाणिनिर्वाल्मीकि॰ श्रौपपिण्डयः शैखावता[1] जिह्वीतयः[2] वार्षिवाकायना[3] वाक्षायना सौक्षतयो मण्डवितौविष्टयो[4] वस्त्राग्रयः[5] श्रौद्रुकयो[6] वैकर्णा[7] श्रौपजिङ्घ[8] श्रौरग्रयः[9] काम्बलोदरयः[10] काठोरकदेवल्लिविंद्रूपाश्वा[11] वृकाश्वा उपमेन्यवो दैवमत्या[12] श्रार्कायणा[13] मार्कायणाः काक्षायना[14] ५

---

१ ? Thus M G; शैखामिताः Bu, शौखावता T, सौषावता Be U, सौपातवाः Sk Pn, शैषातवा Pm, शैवातवा Rm.

२ Thus Be U Pm Pn Rm; जिह्वि॰ T Sk, जिक्षतयः G, जिक्षतीयः M, जिगीतयः Bu.

३ Thus Be U Pm Pn Rm Sk; वार्कायना T, वार्कायणा G, वाकायणा M, श्राकायनाः Bu; वाकायनि Mān. sū., वागायना Laugākṣi.

४ सौविष्टपयो M G T, सौविष्टकपयाः Bu.

५ ? Thus Be U Pm Sk; वस्त्यग्रयः G T, गस्त्यग्रयः M, चमस्यग्रयः Bu, वस्त्रापयो Pn, वस्त्रापयः Rm, वस्त्राग्रयः Sk.

६ Thus M G T Sk Rm Pn; सौ॰ Pm, सैद्धकयः Bu, रौद्रकायो Be U.

७ Thus Bu Rm; the others have वैकर्णा, वैकर्णेया, वैकर्णया or वैकराणी (cp. Pān. IV. 1. 117).

८ Thus G only; श्रौ॰ M T; श्रौ॰ Be U Pm, मौ॰ Bu; श्रोषकजि॰ Rm Sk, श्रोकजि॰ Pn.

९ Thus M G T Bu, श्रौरसयः all the others.

१० कांबरोदरयः M G T, कांबलो॰ Bu, कांबोदयः Be U, कांबलोदरयः Sk Rm, कांबलोदयः Pm.

११ ? Thus M G T; काठकत् Bu, कांबोदकत् Be U Pn, वाकारकत् Rm Sk, कपोरक Pm (cp. कौडार ? gaṇa *śivādi*).— वैरूपाश्वा U, वैरूपाश्वा Be.

१२ Thus M Bu T; दैवमत्यां G, देवमत्या Pm, वमत्या the others.

१३ Thus (as Laugākṣi) M G T Bu, वार्षायणा the others.

१४ Thus M Bu Be U Sk Pn; काक्षायणा G, कांबायना T.

वायवायनिनो[1] म्रांकरवाः[2] कारववस्राभ्रमषा[3] गाङ्गेया
मनुपेया[4] याम्रिका[5] जाबालिर्वाङ्क्रमिचायणा[6] आपिश-
लयो[7] वैष्टपुरेया लोहितायना[8] उष्णाचा नाडायनाः[9] शार-
दतायना[10] राजितवाहा[11] वत्सा वात्स्यायना[12] इत्येते वत्सास्तेषां
५ पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व जाम-
दग्न्येति होता । जमदग्निवदूर्ववदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदि-
त्यध्वर्युः । ॥ ३ ॥

१ ? Thus M G Bu, वायवोम्रधनिनः T, वायव (or वा)वम्यायनाः Be U, यायवायनिनः Pn, वायनम्रायनिनः Rm, वापनयः वाःयनिनः Sk, वायकावावाया-थिनः Pm (cp. वायव्यायन Mān. sū).

२ Thus (with Mān. sū.) Pm, म्रांकरवः M G T, म्रांकवः Bu, म्रांक-राभाः Be U, म्रार्ङ्गरवाः Rm, म्रार्परवाः Sk.

३ कारवव॰ G, कारवक्ष॰ T, कारभवः Bu, कारवर्ष: M, कारवषः Pm. Not found in any of the other MSS. or nibandhas; cp. perhaps कारूवव of Āp. XXIV. 9. 1, although there as Viśvāmitra.—॰मषा Be U T Sk Rm; ॰मषो M Bu G Pm Pn.

४ ? Thus M G T Bu, गोपेया Be U Pn, गोपेया Pm, गोधेया Rm, गोधेय Sk.

५ Thus M G T Bu Rm; याद्रिया Be U, याम्रिया the other nibandhas.

६ Instead of जाबालिः (cp. Āp. XXIV. 5. 14.) M G T Bu have पारिमण्डलिः, cp. पारिमण्डलि of Laugākṣi.

७ Thus Be U Pm Pn Sk Rm; आपिशालेयो or आविशालेयो M G T Bu.

८ रो॰ Be U, लो॰ Pn (perhaps better).

९ See Pāṇ IV. 1. 99; नाळायनाः M G T Bu: नाडायनाः the others.

१० Thus all exc. T and M, which have शारद॰ ।

११ Thus M G Bu T; रार्जितवाहा Be U Pm, राजतवाहा Pm Sk.

१२ Thus Be U Pm Rm Pn Sk; वाजावाद्या G, वाजावाचा M T, जकाचाः Bu.

विदाः शैला॰भवटाः शैलाः[१] प्राचीनयोग्या[२]भयजाताः[३] काण्डरथयो वैदभृताः[४] पुलस्त्य[५] आर्काषणा[६]मार्काषणा[६] गाह्यायणाः क्रौञ्चायना भुञ्जायना[७] जामलायना[८] इत्येते विदास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव च्यावनाप्नवानौर्व वैदेति होता विदवदूर्ववदप्नवानवच्च्यावनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ॥ ४ ॥

आर्ष्टिषेणा नैरथयो[९] ग्राम्यायणाः[१०] काण्वयस्याङ्गायणाः[११] प्रौढकणायनाः[१२] यिद्धाः सुमनायना गौराभिराभिरित्येत[१३]

१ Found only in M G T and Be U.

२ ॰योगा M G T Bu.

३ Thus also (and cp. gaṇa *gargādi*) Laugākṣi and Mānava: भयदाना: Be U and the nibandhas.

४ Thus (and cp gaṇa *gargādi*) corrected in acc. with the Mānava text; वैत॰ M G T Bu, वैन॰ Be U and the nibandhas.

५ Thus M G T Bu; पुलस्त्य Pm. पुलस्त्य the others.

६ Perhaps these two (cp. p. 418. 5), the last of which is missing in Bu, ought to be cancelled.

७ Thus M G T Bu; मुञ्जा॰ Be U: fails in all the nibandhas.

८ ? Thus Be U; जामला G, जालो M, जमला T, बोधाः भार्गवः Bu; मालामला Pm.

९ Thus the MSS. and Pm Pn; नैरथयो Rm Sk.

१० ग्राम्यायणयः Rm perhaps rightly, cp. gaṇa *tikādi* and ग्राम्यायणि of Laugākṣi.

११ ? काण्वय॰ M T, काण्वया॰ G, कण्वकः Bu; काम्यायना॰ Be U, कार्षायनाः Rm Pn, कारवायुनाः Pm, काषायनाः Sk.

१२ Thus M G T, पाण्डकायनाः Bu, पौढकणायनाः Be U Pn Pm Rm, पौढकणायनाः Sk.

१३ Thus M T Pm; गौराभिराभि॰ G, गाराभि॰ (omitting चाभिः) Be U, गौरा Bu, गौराभिः Sk Rm, गौराभिःराभिः Pn.

आर्ष्टिषेणास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव च्यावनाप्नवानार्ष्टिषेणानूपेति[1] होतानूपवदृष्टिषेणवदप्नवानवच्च्यवनवद्भृगुवदित्यध्वर्युर्वत्सा विदा[1] आर्ष्टिषेणा इत्येतेषामविवाह । एते पञ्चावत्तिनः[2] । ॥ ५ ॥

६ यस्का मौनो[3] मूको[4] वाधूलो वर्षपुष्पो बालेयो[5] राजिततायिनो[6] दुर्दिनो[7] भास्करो देवन्तायनो[8] बाष्कलेयो[9] माध्यमेया वाग्रयः[10] कौशाम्बेयाः कौटिल्याः[11] सत्यकश्चिचवेना[12]

१ Thus the pravara in Be U and all the nibandhas (cp. Āp. XXIV. 5. 15); the four other MSS. are more or less confused.

२ The words after अध्वर्युः given only by Be U T Bu Pm, but in Be U : ०विवाहस्तेषां पंचावत्तिन इति ।

३ Thus Be U and the nibandhas; मौना G, मुनो T M, अमुनः Bu.

४ मुको Be मुका G, मौको Rm.

५ ? Thus T Bu M, बाळायो G; मातावाकोयो Be U, मातलयो Pm, भागलेयो Rm Sk, नागलेयो Pn.

६ Thus all (०तायिनो Be U, राजित० Pm). the other nibandhas substitute a name from the Laugākṣi pravarasūtra (भागविक्षेयो) ।

७ दुर्दितो Be U.

८ ? (cp. p. 417. 1) Thus M G Be U Pn. देवंतायना T, दैवतायना Pm, दैवजायनो Sk.

९ ? Thus Be U, बाष्कलयो T G, बाकळेयः Bu, बाकलयो M, बाकलया Pm, बार्कलेयो Pn Rm Sk.

१० Thus M Bu पाग्रयः G T वाग्रयः Be U and the nibandhas.

११ Thus Be U, कौठिन्याः M, काठिन्याः Bu, क्रौठिन्याः T, कौपकन्याः G; after this name Be U have मत्रकयाः क्रौविन्याः, the last name (instead of कौटिल्याः) also Rm Sk Pn कौविन्याः Pm.

१२ Instead of सत्यक० (thus Be U M T Pm) मत्यकि० G, मधकः Bu, सत्कयः Pn, सत्यकथाः Rm, सत्यकपयः Sk.

भागक्तयो वार्काश्विकय[१] श्रौक्या[२] श्रौपचितयो[३] भार्गुरित्यथ इत्येते यस्कास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । भार्गव वैतहव्य सावेतसेति[४] होता । सवेतोवद्वीतहव्यवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[५] । ॥ ६ ॥

मित्रयुवो[६] रौक्षायणाः[७] ग्रायण्डिनाः[८] सापिण्डनाः[९] सुराम्भिना[१०] माख्या[११] वाख्या[१२] मद्धावाख्यास्ताख्यायणा

१ Thus emended (cp. इकाश्विकि of the Laugākṣisūtra); वार्काय-श्राय M G T, वातार्कायकेय Be U.

२ ?? चौत्या M, चौक्या T, चौघा G, चौत्स्याः Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

३ ? चौर्गचितयो G, चौगंचितयो Be U, चौक्यितयाः T, चौकचितया M, चौर्गाः चितयाः Bu.

४ The MSS. exc. Bu (which has साचेतसेति) and Pm Sk, have all सावेद्सेति ।

५ Instead of सवेतोवत् MSS, exc. Bu (which has सचेतसवत्) and Be U (which have सवेद्दोवत्), all सवेद्सवत् ।

६ Thus Be U and the nibandhas; मित्रयूणा M G T, मित्रायणाः Bu.

७ Thus (and cp. Census p. 120) Be U (after ग्रायण्डिनाः, after मित्रायुवो they have रौक्षायणाः), रैक्ष्यायनाः Rm, रैाक्षायणाः Pm, रैक्ष्णायनाः Sk, रैाक्ष्रायणाः G, रौगंयायणाः M T, रौग्यायणाः Bu.

८ ? Thus T, ग्रायण्डीनाः M, ग्रण्डीनराः Bu, ग्रारंडिना Be U. All the other MSS. and the nibandhas om. this name. Be U ins. after it (cp. foregoing note) रौक्ष्रायनाः ।

९ ? Found only in Be U (सापिंडायनाः) G (सापिण्डीनाः), Sk and Rm (सापिंडिनाः), Pn (सापेडिनाः) Pm (सापिंडिताः). The Census l.c. has *sāpindana*.

१० Thus T Bu, सुरांभीना G, सुरांभिनग्राणा M, सुरभिनेया the others.

११ ? Thus Be U and all the nibandhas; वाख्या M G, वख्या T, वख्याः Bu.

१२ Thus Be U, यवाख्या M, यवख्या G, यावख्या T, यावख्याः Bu; all the nibandhas om. this name.

औदच्यायना[1] वाजायना[2] माद्राघयः[3], कैतवायना इत्येते मित्रयुवस्तेषां[4] आर्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वाध्र्यश्व दैवोदासेति होता। दिवोदासवद्वध्र्यश्ववद्भृगुवदित्यध्वर्युः। ॥ ७ ॥

वैन्याः पार्था बाष्कलास्तेषां[5] आर्षेयः प्रवरो भवति। भार्गव वैन्य पार्थेति होता। पृथुवद्वेनवद्भृगुवदित्यध्वर्युः[6]। ॥ ८ ॥

शुनका गार्त्समदा यज्ञपयः[7] सौगन्धयः[8] खार्दमायना[9] गाङ्गायना[10] मत्स्यगन्धाश्चौचाः[11] श्रोचियास्तैत्तिरीयाः[12]

---

१ ? Thus Be U; उदच्यायणा M G, उदायणा Pn, उदन्नमायणाः Bu; T and the other nibandhas om.

२ ? Thus Be U Pm; वाझायना M G T, वाजायनाः Bu; not in the nibandhas.

३ Thus (and cp. मद्राघ) M G, माद्रापयः T, मद्रापयः Bu, माजायनाः Be U, माजाद्यया Pm.

४ मित्रयव॰ M T, मित्रायणा॰ Bu.

५ Instead of बाष्कला॰, Bu पाष्कलाः, T पाष्कण्वा॰, Pm बाष्कला॰। After this name Be U add शाकलाः, Bu adds श्वेताः, Sk, श्येताः, Rm and Pn श्येताः (cp. Āśv. XII. 10 11). In M the *vainyāḥ pārthāḥ* are left out. The Census report has as fourth name *shveta*.

६ वैन॰ instead of वेन॰ MSS. exc Be U.

७ ? Thus all (perhaps better with the Laugākṣisūtra याज्ञपयः) the MSS. and Pm Pn, यज्ञपतयः G and Sk only.

८ Thus Be U Sk Pm; सौभंकयः Bu, सपयः M T, मौपयः G.

९ कार्द॰ G only (कर्दमायनाः Lau., Mān.).

१० गाचायनाः Bu.

११ Before चौचाः Be U have गार्भायणाम् and after it चैचिषाः।

१२ Thus Be U Pm Sk; ॰त्तिरियाः M G T, ॰त्तिरीयः Bu.

पत्पूला[1] इत्येते । शुनकास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति शौनकेति होता । शुनकवदित्यध्वर्युर्गार्त्समदेति होता गृत्समदवदित्यध्वर्युर्वा[2] । ॥ ९ ॥ प्रथमः ॥

अङ्गिरसो व्याख्यास्याम । आयास्या आग्नीवेया:[3] कावाचयो[4] मूढा:[5] सात्यकयस्तैरेया:[6,7] कौमारवत्यास्तौण्डिर्दार्भिर्दैवकि:[8] सात्यमुग्रि:[9] कौवाश्वा[10] बौभ्या[11] नैकरि:[12] खस्तैवकि:[13]

१ ? Thus T G, पत्पूला M, चापत्पूला: Bu, पित्पला Be, विप्पला U ;—प्रत्यूषा: Sk, प्रत्युषा: Pn, both probably after the Laugākṣi—(प्रत्यूषा:) and the Mānavasūtra (प्रत्युरा:) ।

२ After the first चाध्वर्यु Bu ins., omitting वा at the end, गार्त्समदानामेकार्षेय: ।

३ Conjecturally (cp. gaṇa *śubhrādi* on Pāṇ IV. 1. 123) ; चाग्निवेया: M T, चग्निवेया: Bu, शोग्नीवेषा: G, शोग्निवेया: Be U Pm, शोग्निवेया: Pn, शोग्निवेषा: Sk Rm.

४ कोचा॰ Bu ; all the nibandhas om. this name.

५ ? Thus M G T Bu, मूढसंरया: Be U, मूढरया: the nibandhas.

६ सात्य॰ M G T Bu, सत्य॰ Be U and the nibandhas.

७ तैरेया: Bu, तैरेया: T, तैन्देया: G M ; खेरेया: Be U, खैरेया: Sk, खैरेया: Pm Pn Rm, r. perhaps तौरेया: ?

८ Instead of तौण्डिर्दार्भि: (thus Be U) तौण्डिभि: M T, तौण्डिकि: G Bu ; instead of देवकि, दैवकि: Rm Sk.

९ ॰मुग्रि T, ॰मुग्र M G, ॰मद्कि: Bu ; सत्य॰ Be U Pm.

१० Thus (or कोवा॰) Be U and the nibandhas ; कोवाश्वो or कोवाश्वा M G T Bu.

११ बौभ्या or बैभ्या Be U Pm Pn Rm, वैभ्या: Sk ; बौभ्या M G T Bu (cp. Pāṇ. IV. 1. 107).

१२ Thus (नैकरि॰) MSS. exc. Bu (करि॰), Rm (औकरि॰), Sk (तौकरि:) ।

१३ I have adopted the reading, however doubtful, of Be U, which is supported by Sk Rm Pn; the four other MSS. have (in connection with the foregoing name) नैकरिर्होहैवोकि: (G), नैकरिर्हिकि: (M), नैकरिर्हिहैविक: (T), कैरिह: हैचकि: (Bu).

कौशालयः[1] काहृणिः[2] काठोरिः काग्रौवाजाः[3] पार्थिवा इत्येत आयास्या गौतमास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-रसायास्य गौतमेति होता । गोतमवदयास्यवदङ्गिरोवदित्य-ध्वर्युः[4] ॥ १० ॥

११ शारद्वता[5] आभिजिता[6] रौहिण्याः क्षीरकरम्भाः सौमु-चयः[7] सौयमुना[8] औपबिन्दवो[9] राङ्कणा[10] राणायो[11] मार्षण्या[12] इत्येते शारद्वता[13] गौतमास्तेषां[14] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-

१ किला० Bu G Pm Pn.

२ कावणिः M only; the nibandhas, however, all point to का० ।

३ कागि० M G T Rm Pn; after this name Be U add कात्रौयाः ।

४ Instead of गौतम० and अयास्य० (thus Be U) गो० and आ० the other MSS.

५ Corrected; शारद्वन्ता T, शरद्वन्ता M G Bu and the nibandhas; शरद्वन्तो Be U; cp. Pāṇ. IV. 1. 102.

६ Thus Rm only, अभि० all the MSS. and the other nibandhas.

७ ? Thus Be U and the nibandhas; मौमुरयः M G T, मौगुरयः Bu.

८ ? Thus Be U; सौभ्रामुरा G T, सौथामुरा M, सौयामुरा Bu. Perhaps two names: सौभ्राः, मुराः ?

९ R. औपबिन्दवयः ? cp. gaṇa *bāhvādi*; औपबिन्दवो Sk Rm Pn; कोपबिंदवो Be U Pm, रौपबिंदवो M G T Bu.

१० Thus Be U, रङ्क० or रङ्का० the other MSS. and the nibandhas.

११ Thus (and cp. gaṇa *pailādi*) M G T, राणेयाः Bu, नयर्यो Be U and the nibandhas.

१२ ? मार्षण्या Be U Pm Pn, मार्षण्या M G, मर्षण्या T, मार्षणाः Bu, भार्षण्याः Rm.

१३ शरद्वंतस् Be U Bu (omitting गौतमास्), शरद्वता G M, शरद्वंता T.

१४ गौतमास् om. Be U T.

रस गौतम शारद्वतेति होता। शरद्वद्गोतमवदाङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[1]। ॥ ११ ॥

कौमण्डा मामन्थरेषणा[2] मासुराचाः काष्टरेषय[3]ऊर्जायना[4] वानजायना[5] वाग्रय[6] इत्येते कौमण्डा गौतमास्तेषां पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[7] 'काक्षीवत गौतम कौमण्डेति होता। कुमण्डवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदाङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[8] ॥ १२ ॥

दीर्घतमसां[9] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसौचथ्य[7]काक्षीवत गौतम दीर्घतमसेति[10] होता। दीर्घतमोवद्गोतमवत्कक्षीवदुचथ्यवदाङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[11] ॥ १३ ॥

---

१ Thus Be U only, शरद्वतवद्गौतम॰ the other MSS.

२ Be U add मासरेषयः।

३ Thus M G Bu, कापरेषय T, काष्ठ॰ Be U Pm, कापरेषयः Sk. काष्ठरेषयः Rm.

४ Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1) M G, जर्जया T. चौजायनाः Bu, चांजायना Be U Pm Rm Sk.

५ ? Thus MG, वाना T, Bu om.; याजायनाया Be U, वाजायन Pm, वांजायनाः Sk Rm.

६ Thus Bo U T G Sk, पाग्रय M Bu.

७ ॰तथ्य Be U and in the adhvaryu formula उतथ्यवत्।

८ Thus Be U only ॰त्कक्षीवतव॰ the other MSS.

९ Corrected (see, however, p. 415. 3); दीर्घतमस्य Be U, दीर्घतमानां the other MSS.

१० Thus Be U (r. दैर्घ॰ ?), दीर्घतमेति the other MSS.

११ Thus Be U, दीर्घतमव॰ the other MSS.

औशनसा दिव्या:[१] प्रशस्ता: सुरूपाक्षा महोदरा विग-
द्रका:[२] सुबुध्या[३] निहिता[४] गुहा[५] इत्येत औशनसा गौतमा-
स्तेषां आर्षेय: प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतमौशनसेति होतो-
शनसवद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्यु: । ॥ १४ ॥

कारेणुपालयो वास्तव्या:[६] श्वेतीया: पौञ्जिष्ठय[७] औदज्ञा-
यना[८] बाभ्रव्या[९] आजगन्धय[१०] इत्येते कारेणुपालयो गौतमा-
स्तेषां आर्षेय: प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम कारेणुपालेति
होता । करेणुपालवद्गौतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्यु:[११] । ॥ १५ ॥

वामदेवानां आर्षेय: प्रवरो भवत्याङ्गिरस गौतम वाम-

१ Thus Be U G and the nibandhas; दिव्याः M Bu, दिव्यः T.

२ ? Thus M G T, पिंगरका: Bu, विकंचता: Be U and the nibandhas.

३ ? सुबुजा Be U Pm, सुबुभ्रिया G, सुबुधन्या M. सुबुजयः Bu, सुबुध्रा T, सुबुद्धाः Sk, सुबुध्या Rm.

४ निचता Be U and the nibandhas exc. Rm.

५ Om. Be U Pm.

६ Be U add वामदेव्या ।

७ Thus T, पौञ्जिष्ठ्य MG, पजिष्ठा: Bu, पैंजिष्ठा Be U Rm, पोजिष्ठाः Sk Pm.

८ ? (cp. औदज्ञायनि gaṇa *tikādi*) औदुज्ञायना M G, औदुंजायना T, औदुज्ञायनाः Bu, औदुवंजायना Be U, औदजा॰ the nibandhas.

९ ? Thus M G T, बभ्रान्या: Bu, मधुचारा Be U and the nibandhas exc. Sk (बाभ्रु॰) ।

१० ? वाजगंधा Be U, राजगन्धयः M G T Bu, वाजगन्धाः Rm, वंजगंधा Sk.

११ करेणुपालिव॰ Be U, कारेणुपालव॰ the other MSS.

देवेति होता । वामदेववद्गोतमवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गौतमानाᳲ सर्वेषामेवाविवाहः[१] ॥ १६ ॥ द्वितीयः ॥

भरद्वाजाः[२] चाम्यायणा मामण्डा[३] देवाश्वा उदक्क्याः प्राग्वᳲशयो वाहलया[४] वाह्योगा[५] वाषिनायनास्तैदेहा[६] आशा[७] औचा[८] भूरयः पारिषद्धेयाः[९] गैखेयाः[१०] शौद्धकय[११] जङ्घाः[१२] खारिग्रीवय[१३] औपशयो वयोचिभेदा आग्निवेश्या

१ The last three words in M T Be U only, the last two omitting एव and adding इति at the end.

२ भर० (here and infra 432, 1) U only (and Sk Pm), all the others भार० ।

३ ? Thus M G, मामंथा T, मामण्डाः Bu; मंगदा Be, मंगडा U Pm, मेङ्गडा Rm, भेगयाः Sk.

४ ? वाहलगा M G T, वाहलकाः Bu, वाहलचाः Sk, वहालभा Pm, वाहल्कया Rm, देवचेला Be U.

५ ? Thus Be U and the nibandhas; वन्थोगा T G, वन्द्योगा M, वण्डगाः Bu.

६ (cp. वाषिनायनि P W) वाष्निनायना० G, वाष्निना० T M, वष्निना० Bu: वाषनायना० Be U, वशीनायना Pm, वाशीनायना Rm, वष्णीनायनाः Sk.

७ ? ? Thus M G T Bu, चाह्रा Be U, Sk Rm, चनाह्रा Pm.

८ ? Thus Be U Bu Sk Rm Pm, चौथा M, चौथ्या G, चौथा T.

९ Thus Rm only, पारी० G, पारिषद्रेयाः Sk, परिषद्रेयाः Be U M, परिधेयाः T, परिमद्रेयाः Pm वारिषद्रेयाः Bu.

१० Thus M G T Bu, केशरेयाः Be U and the nibandhas.

११ Thus M G. शौत्तिकय T. शौकय Bu, शौङ्गय Be U Sk, शौङ्गय Rm Pm.

१२ Thus G T Be U Rm, जघडाः M, चौक्डाः Bu, उकडाः Sk, उघम Pm.

१३ खार० Be U Rm.

वेधाः[1] शठा[2] गौरिवायनाश्चेलका[3,4] स्तनकर्णा ऊहका[5] माण-
भिन्द्याः[6] काक्षोद्दकाक्षौज्ञकयो[7,8] देला:[9] बाहवादयो[10]
भारद्वेया भाद्रपथयः[11] मौरोभङ्गाः[12] शुङ्गा[13] देवमतय[14]

---

१ वेशाः Bc U (the nibandhas om. this name).

२ Thus M Bu Pm, शग Bc U. शला T शां G शयः Sk. शना Rm.

३ Thus (with न) Bu G Rm; गौरिवादनाः M, गौरिवायनाः Pm, गौरिवायनाः Sk, गौखाल:रेवायनाः Bc U.

४ ? Thus Bc U T, •चेऊका M G, चेलकाः Rm Sk, वेलकाः Pm, चौलकाः Bu.

५ ? Thus M G, चौहकाः Bu, उहका T, वच Bc U, बबाः Sk Pm Rm.

६ Thus M T; माणभिन्द्याः G, माषभन्द्याः Bu, माषभिंद्याः Bc U Rm, माषिभिंद्याः Sk (to be taken together with the foregoing name ?).

७ ? Thus M G, काक्षोदंका• T, कामोद्काः Bu, कद्दोद्काः Bc U (which add : कांजोवकाः), कद्दोद्काः Rm, कद्दाद्काः Sk.

८ ? Thus M T Bu; •क्षौजलयो G, खांभलयो Bc U, खोभलयो Pm, चौभलायाः Sk Rm.

९ ? Thus Bu Sk Rm, वेलाः Bc U Pm, वेबाः M G T.

१० Thus emended, cp. gaṇa *bāhvādi*; बाबबाद्यो M G, •द्यो T, बाबबाःदेयाः Bu, बाबबादेवेया Bc U, बाब्बाद्यो Pm.

११ Thus M G T, माष• Bu, भद्रथा Bc U, भद्रायथः Pm, भद्रावयः Rm Sk.

१२ ? Thus M G T, चौरभंगाः Bu, चौरभराः Bc U Sk Pm, चौरंभराः Rm.

१३ Thus Bu Pm Sk Rm, शृंगा Bc U, शुभाङ्गा M G, शुभंगा T.

१४ Thus, and cp. gaṇa *lauhalyādi*, M G T, देवम:.य Bu Bc U and the nibandhas.

इषुमता[1] औदमेघयः[2] प्रवाहणेयाः कल्माषा राजस्तम्भिः[3] सुधूपसक्तदाराश्यो[4,5] वलभिकय[6] उद्यंगता[7] ग्रालाहलयो देववेला[8] महावेला[9] गिविञ्चायना[10] धन्यायना:[11] ग्रालालय: ग्रार्दूलय: कात्कला[12] वाक्कला[13] सैद्धकेला:[14] क्रौडायणा:[15]

---

१ R. ऐषुमता ?

२ Thus, and cp. gaṇa *pailādi*, Be U Rm; चौद्यमे॰ Sk; चौदो-मेघयः M G, वैदादोद्मे॰ T, दोदःमेघयः Bu.

३ Thus M G Bu T Pm; ॰स्तंभाः Be U, ॰स्तवयः Rm Sk.

४ Thus M G T Bu, साध्युपक्षतयो Be U, संधोपक्षतयः Sk Rm, संयोधोपक्षत Pm.

५ Thus (and cp. वाराह्य P W) M G T, पराश्यया Bu, राश्यो Be U, पराश्र्यो Pm Rm Sk.

६ Thus M G T, वल्लभीकयो Pm, वलभोकयो Rm Sk; उपलंभिकयाः Bu, वल्लभयो Be U.

७ ? ? Thus M G T, इन्दोरताः Bu, वद्रांगयया: Be U Sk, वद्रांगपयाः Pm Rm

८ Thus M G T Bu, वेदवेल Be U, वेलाः Sk, वेदवेला Rm, वेदवेला-यना Pm.

९ Only in M G T Bu.

१० ? Thus M G, गिपिंचायना T, रञ्चायनाः Bu; वत्यायना Be U Pm Rm Sk.

११ Thus (and cp. धान्यायन gaṇa *aśvādi*) M G T Bu; Be U and the nibandhas omit this name.

१२ ? Thus G Bu, कार्कलाः T (cp. perhaps Pāṇ. IV. 2. 145), कात्ककला M, कालाचला Be U, काचला Rm Pm, काचलयः Sk.

१३ ? Thus M G, वात्कलाः Bu, फात्कलाः T, वा (or वा)त्कलाः Be U and the nibandhas

१४ ? Thus G; ॰कलाः M, सैद्धाः कैन्द्राः Bu, सद्धकेलाः T, सात्यकेताः Be U, सत्यकेयाः Sk, सैद्धकेयाः Rm, सेद्धकेभाः Pm.

१५ क्रौडा॰ T, क्रोडा॰ M G Bu, कैडा॰ Be U, क्रौंदा॰ Pm, कैंदा॰ Sk, कौडा॰ Rm (क्रौडायन Kāty.).

कौण्डिन्या[1] ब्रह्मस्तम्बा राजस्तम्बा अग्निस्तम्बा वायुस्तम्बाः सूर्यस्तम्बाः[2] सोमस्तम्बा[2] यमस्तम्बा इन्द्रस्तम्बा विष्णुस्तम्बा, यज्ञस्तम्बा[3] आपस्तम्बा ये चान्ये स्तम्बशब्दाः[4] क्लिष्टा[5] आवणविन्दुः[6] कौमुद्गन्धिः[7] शक्तिः[8] कौशिन्नायना[8] आश्वेया-यणाः[9] भामण्ठा[10] धूमगन्धाः[11] कुकाः[12] कौकाक्षयो मैत्रन्वयो दार्भ्यः श्यामेया मत्स्यकायाः[13] कौकायनाः[14] कारपथयः

१ ? Thus M G Pm, क्रौण्डि॰ T, कापिडल्याः Bu, कौण्डिन्या Be U कौण्डिन्याः Rm Sk.

२ Thus Be U and the nibandhas; सोम॰ सूर्य॰ M G; Bu om. सोम॰; in the following names the order is somewhat different in the MSS.

३ Only in M G T Bu

४ स्तंभसंबशब्दा Be U (cp. Āp. XXIV. 7. 1).

५ Om. Be U and the nibandhas.

६ Thus M G T; आवण्याकिविंधु Pm, वश (or वम)यविंधव Be U, आवण्याः (or आवणाः) विन्धवः Sk Rm.

७ गन्धयः Be U and the nibandhas.

८ Instead of these two names Be U and the nibandhas have one name : शिञ्जायना।

९ Thus (and cp. gaṇa *aśvādi*) Be U Pm, माश्वेयायना Rm Sk, आश्वेयणा M G T, आवणाः Bu.

१० ? Thus Be U; भामाण्ठाः the nibandhas; भामण्ठा M G T, भल-माण्ठ Bu.

११ Om. Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T, कोकाः Bu, कुचाः Be U Pm Rm Sk

१३ ? Thus Be U Pm Rm, ॰कापाः Sk, मत्स्यकोकाः Bu, ॰कायाः M G T.

१४ ? Thus (and cp. Āp. XXIV. 7. 1.) T, केको॰ M G, काक्षायणाः Bu, काचवायनाः Be U and the nibandhas.

कारीषायणाः[1] काम्बल्या[2] इत्येते भरद्वाजादीनां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाजेति होता। भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः॥ १७॥

रौक्षायणानां[4] पञ्चार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्हस्पत्य भारद्वाज वान्दन मातवचसेति होता। मतवचोवद्वन्दनवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः॥ १८॥

गर्गाः सांभरायणाः सखीनयो[5] गन्धरायणा[6] बाष्कलकयो[7] भरुका[8] भाद्रविन्दवः[9] कौष्टुकयः[10] सौयामुनिर्भाजि-

१ कारी॰ Be U G Pm, कारि॰ the other MSS. and Sk Rm.

२ ? कांबल्या Be U, कावल्या G T Bu, कावाल्या M, कावल्या Pm Sk Rm.

३ भार॰ M G T Bu Be, भर॰ U Pm.

४ रौक्षा॰ (and cp p. 415. 4) G Be U Sk Rm; रौक्ष्या॰ M G Bu — In Be and U of the MSS. only and in Sk Rm Pn of the nibandhas (*not* in Pm), a list of nine names is given finishing: इति रौक्षाः, taken, as it seems, from the Kātyāyana pravarasūtra, cp. Verz. der Berl. HSS. vol. I, p. 56, l. 30 sqq. The raukṣāyaṇas correspond with the ṛkṣas of Āp and Āśv. and the rukṣabharadvājas of the Mānavasūtra (cp. also Verz. l.c. p. 60, l. 23).

५ Thus Be U G Pn; सखीन (or न)यो the nibandhas; सांकिनयो T M, सांक्नायो Bu.— After this name Be U add त्र्यशांख्यायनाः।

६ गान्धरायणाः Sk Rm.

७ Thus Be U M G Pm Pn, बष्क॰ T, बाष्कलका Bu, बाष्कलयो Sk Rm.

८ Thus (and cp. gaṇa *upakādi*) M G T Bu Pm; भाद्रका Be U, भाद्रका Sk Rm Pn.

९ भाद्र॰ M T, भद्र॰ Bu.

१० कौष्टक॰ Be U Pm, क्रोष्ट॰ Rm Sk, कौष्टुकयः G T, कौष्ट॰ M, कौष्टकाः Bu.

नाचनेया[1,2] छोचापचय: सत्यापचय: कापायना[3] औपमत्क-
टायना[4] आणवत्यलागगाखावन्नय:[5] संयहतुल्या[6] वैडुहा[7]
भिस्रोहता:[8] कारिरीतिः कैवल्या[9] राजय:[10] पौलय इत्येते
गर्गास्तेषां पञ्चार्षेयस्त्र्यार्षेयो वा प्रवरो भवत्याङ्गिरस बार्ह-
स्पत्य भारद्वाज शैन्य गार्ग्येति छोताङ्गिरस शैन्य गार्ग्येति
वा । गर्गवच्छिनिवद्भरद्वाजवद्बृहस्पतिवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युर्गर्ग-
वच्छिनिवदङ्गिरोवदिति वा । भरद्वाजानाꣳ सर्वेषामेवा-
विवाहः[11] । ॥ १९ ॥ तृतीयः ॥

१ चोचा० G T, चोजा० Bu.

२ ? भाजिनाचनेया T, भाज० M G, भाजिमा:चधा: Bu; भागीमाच्यो Be U, भागिनाचयो Pm, भाजिनाचयो Pn Rm Sk.

३ Be U om. this and the following name. In the nibandhas none of the following gargas is found.

४ Thus (and cp. Kāty. Verz. d. Berl. HSS. p. 55, l. 40) T only; औपक्कटायना M G, औपउत्कटा: भना Bu; r. perhaps औपमकंटायना, cp. उपमकंट of the Mānava— and Laugākṣi sūtra.

५ Thus M G T, श्रोषव० Bu, अनवानव० Be U.—०पचय: instead of ०बन्नय: Be U.

६ Thus T G, ०तुल्यो Be U, संयव० M, संभव० Bu.

७ ? वैळुहा M G, वैळुहका T, वैडुहा: Bu; वेभुभरि: Be U.

८ ? निस्रोहता: M G, निस्रोतभा: T, रिस्रोहता: Bu; औपच (but cp. the last syllable of the foregoing name in these two MSS). Perhaps the first name ends on ०रि: ।

९ Thus M G T Bu, कौचाल्यो Be U.

१० ? Thus M G T Bu, रां (or मं)कृवत् Be U.

११ The four last words only in M T (here भा०) but they are quoted in Pm Pn.

[१]विष्णुवृद्धाः अघमर्षणा[२] भद्रणा[३] मद्रणाः[४] शाम्बुरायणा[५] बादरायणा वात्स्यप्रायणाः[६] सात्यकिः सात्यकायना नैतुन्द्या स्तुत्या[७] भारुण्या[८] वैशोढा[९] दैवस्थानय[१०] इत्येते विष्णुवृद्धास्तेषां

---

१ Be U begin no new adhyāya, but take adhy. 3 and 4 together as the third. Moreover, in these two MSS., the sequence of the Kaṇḍikās is somewhat different: here, after the gargāḥ, follow the kapayaḥ, the haritāḥ, kāṇvāḥ, rathītarāḥ, viṣṇuvṛddhāḥ, mudgalāḥ, saṃkṛtayaḥ and finally *again* the kapayaḥ. Pm agrees on the whole, giving, however the kapayaḥ only once, at the end.

२ अटामरणा Be U Pm.

३ भद्रिणा MSS. and Pn, मद्रणा Sk, मंद्रणा Rm, भद्राण Pm.

४ मद्रिणाः M T, मद्रीणाः Bu, मन्त्रिणाः G, भद्रणा Sk Rm, मद्राणां Pm.

५ ? Thus M G, शांबु॰ T, शांब॰ Bu; शालु (or लू)लायना Be U, not given in any of the nibandhas as belonging to the Baudh. pravara; Pn Sk mention further on शांबरायणाः ।— After this name Be U Sk have वत्सरायणा ।

६ सात्य॰ Be U.

७ Thus Be U T and the nibandhas; स्तुन्द्या G Bu, स्तुन्या M.

८ Thus Be U Bu and the nibandhas; भारुण्या M, भारुख्या G, भा-ण्या T.

९ Thus T and the nibandhas; वैशोढा M G, वैशोधौ Be U.

१० Thus M G (and cp. gaṇa *pailâdi*). दैवक्षा॰ T, तैक्षा॰ Bu, दैव॰ Be U and the nibandhas.

आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस पौरुकुत्स त्रासदस्येति[1] होता । त्रसदस्युवत्पुरुकुत्सवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[2] । ॥ २० ॥

कण्वा औपमर्कटायना[3] वाष्कला:[4] शैलाहलिनो[5] मौञ्जिमौञ्जयो[6] मौञ्जिगन्धा[7] वाजिवाजयो[8] वाजश्रवसा इत्येते कण्वास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसाजमीढ काण्वेति होता । कण्ववदजमीढवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः । ॥ २१ ॥

हरिताः कौत्साः[9] शाङ्ख्या[10] दार्भ्या[11] शैभङ्गो[12] भैमगवो[13]

---

१ Thus MSS. r. ॰दस्यवेति ।

२ MSS. exc. Be U त्रसदस्यव॰ ।

३ Thus G Rm Sk, ॰मार्कटायना Pm, ॰पमार्कण्डायना Be U.

४ वात्कला: M, वत्कला: Bu, यत्कला T, cp. Census report, p. 121.

५ ? Thus M, शैलाहरितो T, शैलाहलयो G, हलना: Bu; पौलदालिनो Be U, पौलहलिनो Sk, पौलाहलिनो Rm, पौलहालिनो Pm, पौलहलिनो Pn.

६ ? Thus M, मांजिमाजयो Be U, मांजिमांजयो Pm, मौजिमाजयो Pn, मौञ्जिभाजयो Rm Sk, मौञ्जीमौञ्जयो G, मौजींमौजयो T, माजाया: Bu.

७ Thus G Sk Pn, मौजि॰ Bu M, मांजि॰ T Bo U, मौधि॰ Pm, मौनि॰ Rm.

८ ? Thus M G, वाजि: वाजय: Bu, वाजिवाजयो T, विजया Be U, विजिवाजयो the nibandhas.

९ Thus Bu, कोत्सा T, कौत्सा: M G कुत्सभैम्या: Be U.

१० Emended (cp. Āśv. XII 12. 3), सांख्यो M G T Bu Pm, संख: Rm Pn Sk, साङ्ख्या Be U.

११ Thus Be U, दर्भ्यः M G T, दर्भः Bu, दर्भय: Rm Pn Sk.

१२ Thus M G, शैवभंगो T, हैंगव: Bu; शोभगा Be U, शोभाग्या: Sk, शोभागा Rm Pm Pn

१३ Thus Be U Pn, हैमगवो M G T; cp. Āśv. l. c.

मनायुर्लम्बोदरो[1,2]मृहोदरो[3]मिश्रयो[3] मिश्रोदनाः[4] कौठपाः[5] कारोषयः[6] कौलयः पौलयः[7] पौण्डलो[8] माम्बूपो[9] मान्धातु-र्माद्रकारय[10,11] इत्येते हरितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गि-रसाम्बरीष यौवनाश्वेति होता युवनाश्ववदम्बरीषवदङ्गिरोव-दित्यध्वर्युः ॥ २२ ॥

---

१ ? मतायु॰ Be U, मलायु॰ Pm, मतायवो Pn, मतायवाः Sk Rm, मवमनायु॰ M G T.

२ ? Thus T, लावोदरो G, लवोंदरो M; वाह्लोदरो Be U, वाह्लोदराः Sk Rm, वह्लोदरा Pn.

३ Thus (and cp. gaṇa *taulvalyādi*) Bu and the nibandhas. नैमिश्रेयो M G T, वैमिश्रयो Be U.

४ Thus Pm, विमिश्रोदनाः Be U, मिश्रोनः Bu, मिश्रोदराः M G T, मिश्रोदकाः Sk Rm.

५ ? Thus M, कौतपाः Be U and the nibandhas; क्रौडपाः T, काद्रूपाः Bu, कूपोदरः G.

६ कारो॰ G Pn, कारि॰ M T Pm, करो॰ U Bu Sk Rm, करि॰ Be.

७ cp. p. 433. 3.

८ ? Thus M G, पौडलो Be U Pm, पौण्डुरः Bu, पैदियो T, पौडला Sk, पौडला Pn, पटौलयः Rm.

९ Thus G Be U, माभुयो Pm, मांदुको T, माच्छूपो M, मच्छूपः Bu.

१० ? Thus M G T, मन्धातुः Bu, माधातु Pm, मांधाद Be U. Why the genitive? माम्धातारो Pn points to माम्धाता, मंधातवो Sk Rm as from a nom. sing. माम्धातुः।

११ Thus G T, मद्रकारय M, मांद्रकार Be U, मांडकारवः Sk Pm Rm.

संकृतयो लमकाः[१] पौत्यमाषिङ्गः[२] म्रभ्रुः[३] शैवगवः[४] परि-भवस्तारकाद्या[५,६] हारिग्रीवा[७] वैतलेयाः[८] श्रौतायनाश्चारायणा[९] आग्रायणा[१०] आर्षयसाण्ड्रायणा[११,१२] आपम्रापयः[१३] प्रतिमाषा[१४] इत्येते संकृतयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस सांकृत्य गौरिवीतेति होता गौरिवीतवत्संकृतिवदङ्गिरोवदित्य ध्वर्युः[१५] ॥ २३ ॥

---

१ ? लमकाः Bu, लमगाः M G, लमवाः T, मलकाः Be U Pm.

२ Thus M G T, पौत्यकः Bu, पौत्ल॰ Be U Pm.

३ शंभूः Bu (म्रभ्रु Āśv. XII. 12. 5).

४ Thus (cp. Āśv. l. c.) Be U Pn, शैभवः M G T Bu Pm.

५ ॰भवा॰ Be U Pm.

६ Thus M G T Pm, ॰स्तारका Be U Bu.

७ ? Thus Be U Pm, हारिद्रा M G T, हारिभ्रः Bu.

८ ? Thus M G T Bu : शैवपः Be U, शयथाः Pm.

९ श्रौता॰ Be U T, श्रोता॰ M G, श्रांवा॰ Bu. श्रोता॰ Pm.

१० Thus Be U ; आग्रायणा M G Bu (T om.). रायाः॰ Pm.

११ Thus M G T, आर्षभयः Bu ; Be U Pm om. ; आर्षि occurs also in the Mānavasūtra.

१२ In M G T Bu only.

१३ ? आपम्रापयः G. आपम्रपयः M. आपपपयः T, अवयपयः Bu ; आम्रापयः Be U, आम्रापयः Pm.

१४ Thus Be U Pm, ॰माषा M G T Bu.

१५ Corrected (cp the var. lect. on Āp. XXIV. 10 8) ; गुरवीत॰ Be U M Pm, गुर्वीत॰ G, गुरवीत॰ Bu, गुवित॰ T.

रथीतरा शैखिदाधिः[1] काम्बायना[2] नैतिरक्षयः[3] मैत्रा-क्षयो[4] भैलिभिंभिभायना:[5] मात्रवा[6] भैववाह्या[7] हैमगवा[8] इत्येते रथीतरास्तेषां त्र्यार्षेय: प्रवरो भगवोऽङ्गिरस वैरूप राथीतरेति होताङ्गिरस वैरूप पार्षदश्वेति[9] वा। रथीतर-वद्विरूपवदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः पृषदश्ववद्विरूपवदङ्गिरोवदिति[9] वा॥ २४॥

मुद्गला हिरण्याचा क्षपभा[10] मिताचा[11] क्षय्या[11] क्षय्या-यणा[12] दीर्घजङ्घाः प्रशम्बजङ्घास्तरुणा[13] भिन्दवा[14] इत्येते

१ शाखिदाधि T, शखिदाधिः M G, शखिदाधि Be U Pm Pn, शखिदाः Bu, शखिदाःधि Rm Sk.

२ ? Thus M G T Bu; Be U have two names: कांभायनाः काम्बना; काम्बायनाः the nibandhas.

३ ? Thus (and cp. Census report p. 121) Be U and the nibandhas; नैतिक्षयः M T, नैतिक्षयाया G. नैक्षतिक्षयः Bu.

४ ? Thus Be U; मैत्राक्षयो Pm Pn, ऐमर्लयो M G T, वैमालेया: Bu.

५ ? भैलिभिलौभायनाः Be U (भैलयोभिलौभायना Rm Sk Pn); लेभिलि-बायनाः M G, लेभिलिंबायना T, लोश्लवायना: Bu.

६ ? Thus Be U and all the nibandhas; सावायवंश्रा G, संवायवाया M, सावायवांयवाय T, सायावाया: Bu.

७ भैत्रावया Be U.

८ है॰ M G T Bu. चे॰ Be U and the nibandhas

९ Thus, on the whole, M T (G is defective); instead of पार्षदश्वेति and पृषदश्ववत् Be U: पार्थेति (पार्थतेति Pm) and पार्थवत्; Bu पार्थिवेति and पार्थिवत्; cp. Āp. XXIV. 9. 5.

१० ? रूपभा U, रूपाचा Be.

११ सिता चा (or चा)याख्या Be U.

१२ तूपायणा Be U.

१३ प्रशम्ब in Be U only; ॰तारणा M G T, ॰तायणा Bu.

१४ Thus M G, विंदवः T, भंदवा Be U.

मुद्गलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरस भार्म्यश्व मौद्गल्येति होता । मुद्गलवद्भृम्यश्ववदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[१] ॥ २५ ॥

कपयो [२]वैतलानामेतिशायनाना पतञ्जलानां तरक्षिनां ताण्डिनां भोजसिनाऽ‍ शाङ्करवाणां[३] करम्भिखण्डानां[४] मौचीतकिम्भागलयः[५] पौष्यय[६] इत्येते कपयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्याङ्गिरसामहय्यवौरुचयेति[७] होतोरुचयवदमहय्य-वदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः[७] । ॥ २६ ॥ चतुर्थः ॥

अथोभ्याख्यास्यामो । ऽत्रयो भूरयश्छान्दिश्छान्दोगिः[८]

१ भर्म्यश्व॰ MSS

२ The following names are all given in the genitive plural in M G T *and* in Pm. although this nibandha otherwise uses to agree with Be U. The last mentioned two MSS. and Bu have the nomin. plur.

३ Thus G T, शाकरवाः Bu, शांकरवाणानां M, काशवणां Pm ; Be U the first time (the Kapayaḥ are given twice in these MS). शारंगवायनाः ।

४ Thus M G T, करम्भिखंडाना॰ Pm. काम्भिखण्डाः Bu, मरम्भिखंड (or डि)ना Be U the first time. कामखरणारम्भिखंडा चामौ॰ the second time.

५ ? Thus (cp. Pāṇ. IV. 1 117) T only. ॰भागमयः M Bu, भाग-वौयो G, सागरस Be U (first time), संभयः (sec. time), मागमर Pm.

६ Before पौष्यय (Be U : पौषय and पौष्या) G ins. मायग्रावः ।

७ Thus (not चामचौय, चमचौयवत्) MSS. ; after अध्वर्युः Be U add (the first time) भरद्वाजानां सर्वेषामविवाह इति, cp. the end of k. 19.

८ भूरयश्छंदिश्छांदोगि Be U. भूययश्छान्दिश्छान्दोगिः M, भूयश्छान्दिश्छान्दोगिः G. भूयःयच्छादिः छन्दोभिः Bu. भूपयः छांदोगिः T ; छान्दोगि also the Laugākṣi-, and छन्दोगि the Mānavasūtra ; cp Census rep. p. 120 bhuri chāndi.

पौष्टिका[1] माद्गलयः[2] ग्रैवाम्ब्लागलालागबिन्दवो[3,4,5] भागमतो माळकूलो[6] व्याडवः[7] ग्रामब्धायनाः[8] कार्मर्यायणयो[9] दार्चिसौदेहा गाणिलतय[10] मौद्गालकिद्रोणभावा[11] गौरिग्रीवयो गाविष्ठिराः ग्रिमुद्रुपालाः कृष्णात्रेया गौरात्रेया[12] अरुणात्रेया नीलात्रेयाः श्वेतात्रेयाः श्यामात्रेया महात्रेया श्रात्रेया[13] वालेया[14] ५

१ Thus Bu Pm, पौठिका Be U, पौष्यिका G Rm Pn, पौष्यका T M, पौपिका Sk.

२ ? Thus M G T Bu, मौद्गलयः Be U Pn, माङ्कलयः Pm, मौचलयः Sk, मोचलयः Rm.

३ Thus M G Bu (T om.); शेपा० Be U, सैपा० Pm, मौवा० Sk, सोपा० Rm, सौषा० Pn.

४ Thus (and cp. Pāṇ. IV. 1. 17) Sk Pm Pn, कागवः Bu, कगल० M G T Be U. Before this name Be U Pn have करागाग्र् and Sk Rm लगलाग्।

५ ०बिन्दुर् G M T Bu.

६ ? Thus M G T, मळःकूलाः Bu; मालवर्चा Be U and the nibandhas.

७ With ळ instead of ड M G T Bu, with ल the others.

८ Thus T and (with सां० instead of ग्रां०) Rm Sk; ग्रांवव्यायनयः G, ग्रांवर्यायनाः Bu, ग्रांवव्यायनयः M; सावच्याः Be U.

९ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 155) T only; कार्मर्याय नयो M, कार्मर्यानयो G, कर्मर्याःयणः Bu; कामर्यानयो Be U, कामा (or म)र्या-(or र्य)नयो Sk Rm.

१० ? Thus M T, गाणपतय G, गणपतय Be U, गार्बिः लतयः Bu

११ Thus M G Bu and the nibandhas; द्रोणभावनः T, द्रोषिभवो Be U.

१२ This and the following names, up to महात्रेया are given by M G T Bu in the singular, the nibandhas also have the plural.

१३ In M G T Bu only.

१४ Thus (and cp. Kāty. śrs. X. 2. 21) M G Bu, वत्सात्रेयः T, गालेया Be U and the nibandhas

वालेयाः[1] मौभ्रेया[2] वामरथीनां[3] वैतभावयः[4] मौद्रेयाः कौद्रेया गोपवनाः[5] कालपवय[6] आनौषायणा[7] आनङ्गि-र्मानङ्गिर्दौरङ्गिः[8,9] मौरङ्गिः पुष्पयः[10] मैत्रयः[11] साकेतायना भारद्वाजायना[12] इन्द्रातिथिरित्येते ऽत्रयस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानसश्यावाश्वेति होता। श्यावाश्ववदर्चनानस-वदत्रिवदित्यध्वर्युः[13]। ॥ २७ ॥

१ Thus G Bu Sk Rm Pn : दलेयाः T ; M. om : बौलेयाः Be U, वौलेयाः Pm.

२ Thus (cp. Katy. l.c.) T M G, शौवेयाः Bu. त्यौगेय Pm, मौगेया Be U. शौभ्येया Pn

३ Thus Pm only, वामरथीन G, वामरथिना M T, वामः रथौनर Bu, वामरथिनो Be U, वामरथ्या Pn.

४ ? Thus M G Bu, वैतभावः T. वैतभाव Be U, वैतभावा Pm, चैतभावाः Sk Rm, चैतभावाः Pn.

५ गोपवमानः M G T Bu.

६ ? कालावय M G T, कालागयाः Bu, कालापचय Be U, काला (or ल) पचय(or या) the nibandhas, कालयवयो Pn.

७ ? Thus M G T Bu ; आनौलायना Be U Pm, नौलायना Pm.

८ मारङ्गि instead of आनङ्गि Bu G

९ मौरङ्गि instead of दौ० G, शौरङ्गिः Bu M. दोरंगिः T.

१० ? पुष्पायनः Be U (? पौष्पायनाः), मौपुष्पयः Pn (cp Katy. in Verz. d. Berl. HSS. p. 59. 2).

११ Thus M, शत्रयः G Bu, शात्रयः T, मैत्र्यः Pm , this name not found in Be U and the other nibandhas.

१२ Thus Be U Bu and the nibandhas, भारद्वाजायनय M G T.

१३ Thus MSS, we expect पार्वनतसवत् instead of ०नानसवत्।

वाह्नुतकानां[1] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानसेति वाह्नुतकेति[1] होता। वह्नुतकवदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्युः[1]। ॥२८॥

गविष्ठिराणां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यात्रेयार्चनानस गाविष्ठिरेति होता। गविष्ठिरवदर्चनानसवदत्रिवदित्यध्वर्युः। ॥२९॥

मुद्गलाः[2] शालिसंधय[3] श्रौर्णनाभयो[4] दांत्रिवैतवाहाः[5,6] श्रिरौषयः[7] शालिमतो श्रौहिमतो[8] गौरौषितो[9] गौरिकयो[10]

१ वह्नु० and वाह्नु० the MSS promiscue.

२ Bu, in reading मङ्ग्ला, stands alone; nevertheless this might be a better reading (cp. Āp. XXIV. 8. 14: सुमङ्गल), as the mudgalas it is true as a gotra of the Bharadvājas, have been treated already: whichever may be the right reading. this branch answers to the atithis of Āpastamba. the pūrvātithis of Vāikhanasa.

३ ? Thus G, व्याळसन्धिश् M T, व्यालिसंधयः Pn, व्याळसन्धाः Bu, लिसंधयो Be U, शालिसंधयः Sk Rm, व्यासिसंधि Pm

४ Thus Pn Sk, चर्णवावौ Be U, चारणकवौ Pm, चौर्णवावो M T, चौर्णपाःवो Bu, चार्णवावो G.

५ Conjecture; भाक्षा Be U, and the nibandhas. धवाक्षिकि० T, धवाक्षौकि० M G, धवाषिकिः Bu; दाक्षि is mentioned amongst the pūrvātithis in the Mānavasūtra.

६ Thus Be U and the nibandhas; वैतभावयः the other MSS.

७ Thus (also the Mānavas) Be U and the nibandhas; गौर्षयः Bu, शेषयः M G, शोपयः T.

८ Only in M G Bu.

९ ? गौरिवीतो Be U, गौरिताः Rm Pn Sk, गौरितयो Pm, om. by T Bu.

१० गौरवयो Rm Pm Pn.

वाध्यश्वा[1] वाधूपटा[2] इत्येते मुद्गलानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यांगिरसवद्भार्म्यश्वमौद्गल्येति होता । पूर्ववन्मौद्गल्यवद्भार्म्यश्ववदङ्गिरोवदित्यध्वर्युः । ॥ १० ॥ पञ्चमः ॥

[3]विश्वामित्रान्व्याख्यास्यामः । कुशिकाः पार्णजङ्घा वारक्या[4] औदरिर्माणिर्बृहदग्निरालविरा घट्टिरापदपा[9] अन्तकाः[10]

१ Thus Be U Pm; बाबायना M G. वापायना T, वाजवतः Rm Pn Sk, बाक्रायनाः Bu.

२ Only in M G T Bu (the last: वायुचूडाः) ।

३ The arrangement of the text differs for the following adhyāyas in the MSS. Be U treat firstly of the Viśvāmitras, then of the Kaśyapas, then of the Vasiṣṭhas; in the other MSS. (M G T Bu) we have first the Kaśyapas, then the Vasiṣṭhas, then the Viśvāmitras. I have adopted the sequence proffered by Be U for two reasons; the first is that the text of Baudhāyana seems to point to it, as treating in its paribhaṣa (p. 415, 4) of the Viśvāmitras *before* the Vasiṣṭhas; the second reason is, that Āpastamba Hiraṇyakeśin and Āśvalāyana observe the same order.

४ Thus Be U and the nibandhas; (amongst the Viśvāmitras a वारकि is mentioned by Hiraṇyakeśin). पारक्याः Bu, पारजुक्या M G T

५ Thus M G T Bu (and cp. औदरि of Kāty.), औदलि Be U, औदलयो the nibandhas.

६ बृहदर्चि instead of ०दग्नि० M G T (Bu as Be U).

७ Thus (आलवि, read perhaps आलमि) Be U; ०रजर्वि० Pm; आलवयः, आलपयः or आलुवयः the nibandhas; ०रानमर्चि G, आल्पचराः Bu; M T om. this name.

८ Thus (घार्चिः) G T, घट्टिः Bu, ०राघतनि० M, ०राद्यर्चि० Be U Pm; आद्यचयः or आयचयः the nibandhas.

९ ? Thus M G. ०रापदया T, आपद्यवः Bu, आपययवा Be U, आपच (or च)याः the nibandhas.

१० Found in M G T only (perhaps dittogr. from the following name?).

कामन्नका[1] वार्ष्यकग्रस्त्रिकिता[2] लामकायना.[3] ग्रालङ्कायनाः[4] ग्राङ्कायना[5] नौका[6] गौराः मौगन्नयो[7] यमदूता ग्रनभिम्नाता-स्नारकायणास्त्रौवला[8,9] जाबालयो[10] यम्नवल्का[11] विद्गडा[12]

१ Thus Be U Bu and the nibandhas, कामन्नयो M G T.

२ ? Thus M G Bu, पाष्यय॰ T; वडकथा॰ Be U and the nibandhas.

३ Thus Be U, कामकायना Rm Sk, लामकोयनाः Pn, लामकरायनाः Pm; लाःकायनाः Bu, लमचायनाः M G, लमगायनाः T.

४ Thus (cp. Āp. XXIV. 9. 1) the nibandhas only; सालंका-यनाः Bu, सालंकवायनाः Be U, not found in M G T.

५ Thus Be U Pm; Pn om; कार्श्यायना Sk Rm; सावायनाः Bu, सांके (or को)तायना M G T.

६ ? Thus the nibandhas, लौक Be U, लोका M G T Bu.

७ ? मागन्नयो M G Bu, स्यांगतयो T, सौगंतायना Be U, सौगन्नवाः the nibandhas.

८ Thus (and cp. gaṇa *śivādi*) Be U, चनभिचाता॰ M, चनभिम्नता चभिमिम्नता॰ G, चभिनंमीता॰ T, चयनद्रिताः जनभिद्रिताः Bu; the nibandhas are still more corrupt.

९ Thus (सारकायणाः) Be U G and the nibandhas (also amongst the Viśvāmitras acc. to Hir.) ॰तारायणा॰ M— ? ॰चैलका Be U and the nibandhas, चौळका॰ M G T, चौळकायनाः Bu.

१० Thus Be U and the nibandhas; जालालयो M G, जलालयः Bu, जयो T. Before this name M G T ins. चौदुंबला, Bu वेमवलाः।

११ Thus (cp. Āp. l.c.) M G T; याज्ञवल्क्या Be U and the nibandhas. After this name M G T have a few names more: पद्जालाः (वाद्जालाः), जयचलोकाः, वालंयो याज्ञवल्क्या।

१२ ? Thus Be U, विडंडा Pm, वितण्डा Sk Pn Rm, वञ्चया M G, वंचडंडा T.

भौवनयः[1] सौबभ्रवय[2] औपदहनय औदुम्बरिर्भारिष्टिकयः[3,4] शालेयाश्चेचेयाः शालावता[5] मयूराः सौमत्याश्चितन्तवो[6] मनुतन्तवो[7] मान्तवो[8] ये चान्ये तन्तुशब्दा[9] बाभ्रव्याः[10] कलापा[11] उत्सरय[12] इत्येते कुशिकास्तेषां आर्षेयः प्रवरो भवति ।

१ Thus M T, भौवनः G, नुवलयः Be U and the nibandhas.

२ ? Thus M G, सौबभ्रवय T (Bu wholly corrupt), सौश्रुतय Be U, सौश्रुतयाः Sk, सौष्टतयः Rm, सौष्टतयः Pn.

३ Thus (cp. Pāṇ. IV. 1. 173) M G T Bu, उदंपरि॰ Be U Pm, उदंपरयो Sk Rm Pn.

४ ? Thus M G T, भाष्टयः Bu, भाष्टयांग्याः Be U, भाष्टयाः Rm, भाष्टयाः Sk Pn Pm.

५ Thus (and Hir. also mentions them amongst the Viśvāmitras) M G T Bu, तालवंतो Be U, तालोवता Pm Pn, तालोचनरा Rm Sk.

६ Thus conjecturally; चित्ततवयः Be U and the nibandhas; चिततवयः Bu, चित्तन्तयो M G, श्चितंतयो T, to which answers more or less श्वतन्तयो which now follows in G only; Be U add भतंतायना (माततायना, स्यातंतायना, मयंततायना the nibandhas).

७ Conjecturally; cp. the plural मनवल्लभवः of the nibandhas; मनुलपाः Bu, मनुतयो T, मनुतपो M G; अभूततंतवो Be U.

८ Thus Be U, and the nibandhas; मान्तपो M G T.

९ Conjecturally; यचान्यैन्द्रशब्दा M, यचान्यन्तशब्दा G, यचान्येदुशब्दा T, येचान्येरन्द्रशब्दाः Bu, यचान्यलशब्दा Be U. All the nibandhas corrupt.

१० See Pāṇ IV. 1. 106 : बाभ्रव्यः कौशिकश्चेत् (Schol.).

११ Thus Rm, कालाया Be U Pn Sk, कालावा M G, कालावा T, कलालाः Bu.

१२ ? Thus Be U and the nibandhas, उत्सरष्टकय G, उत्सरष्टतय M, उत्सरत्समय T, वामुमरयः Bu.

वैश्वामित्र दैवरातौदलेति होतौदलवद्दैवरातवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३१ ॥

लोहिता दाण्डकयश्चाक्रवर्मायणा[१,२] भ्रम्भ्र्यायना[३] वाज्ञायना[४] माद्राघयः[५] कैतवायनयो[६] वाग्रय[७] इत्येते लोहितास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्राष्टक लौहितेति होता । लोहितवदष्टकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३२ ॥

विश्वामित्रदेवश्रवसदेवतरसः श्रौमतकामकायनाः[८] कामकायनिनस्तेषां[९] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति वैश्वामित्र दैवश्रवस दैवतरसेति होता । देवतरसवद्देवश्रवसवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः ।[१०] ॥ ३३ ॥

---

१ दंडकय॰ Be U M Pn, ताण्डकयः Bu, दंडाकया॰ T, कुडक्या॰ M.

२ Thus M; चाक्रवर्णायना G and the nibandhas, चार्कवर्मायणा T, चाक्रायणा Be U.

३ ? missing in Be U and the nibandhas, badly corrupted in the other copies. M. reads as given above and probably also Bu; भर्भाम्भर्धायना G, रधरधायना T.

४ Thus Be U Pm; वाजायनाः Bu, वज्जायना M G T.

५ Only in M G T (the last : माद्रायव्याः) ।

६ (cp. gaṇa *tikādi*). Only in M (कैतवानायो) G (कैतवानयो) and T (केतवायनायो) ।

७ Thus M G T, वंग्यः Bu, वासय Be U.

८ Thus T; श्रौमति॰ the other MSS.; ॰कामकायनाः T M, कामकायः Bu, G om.; आमकायनाः Be U, आमका॰ the nibandhas.

९ Thus M G T Bu and Pm; कामकायना॰ Be U and the other nibandhas.

१० Thus all.

रौक्षकास्त्रौडूहला[१,२] रैणवाश्च[३] तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र रौक्षक[४] रैणवेति[५] होता । रेणुवद्रुक्षकवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[६] । ॥ ३४ ॥

[७]कताः सैरिन्ध्राः करभा[८] वाजायनाः शांडितेयाः कौशल्याः शैशिरैया औदुम्बरायणाः पिण्डग्रीवा नारायणा नाराच्या[९] इत्येते कतास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वैश्वामित्र कात्यात्कौलेति होतात्कौलवत्कतवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः । ॥ ३५ ॥

धनंजयाः कारीषय आश्वतास्तुलभ्याः[१०,११] सैन्धवायना

---

१ Thus G and the nibandhas (also the Census report, p. 120 : *rauksak*), रौक्ष्यका० T M Be U, रौक्षाः का Bu.

२ Hopelessly corrupt : ०स्त्रोद्दहका Be U, ०स्त्रोद्दहला Rm Pm Pu, ०चौदोहळा M, ०चौडूहला G.

३ Thus G Be U, रैवण० T Bu M and the nibandhas.

४ Thus G, रौक्ष्यक० the other MSS.

५ रैवणेति MSS. exc. G Be U.

६ Thus (रेणुवत्) Be U only, रैणववत् or रैवणवत् the other MSS.; instead of रुक्षक० (thus my emendation) the MSS. have रौक्षकवत् or रौक्ष्यकवत् (उक्थ्यवत् M only).

७ The Katas and Dhanaṃjayas are missing in Be U, the nibandhas differ wholly from the other MSS.

८ कारभा Bu.

९ नाराच्या M Bu (T corrupt).

१० आश्वा० M Bu.

११ ? तुलभ्याः M, त० लभ्यः Bu, ०ता० तान्लभ्याः T, ०ता (ता)मवामस्तलभ्याः G.

उद्दाला महाचा ,इत्येते धनंजयास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दस धानंजयेति होता। धनंजयवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३६ ॥

अजानां[१] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र माधुच्छन्दसाजेति होताजवन्मधुच्छन्दोवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३७ ॥

अघमर्षणाः[२] कुशिकास्तेषां[२] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्राघमर्षण कौशिकेति होता। कुशिकवदघमर्षणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३८ ॥

इन्द्रकौशिकास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्रैन्द्र कौशिकेति होता। कुशिकवदिन्द्रवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः। ॥ ३९ ॥

पूरणा वारिधापयन्तास्तेषां[३] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति। वैश्वामित्र पौरणेति होता। पूरणवद्विश्वामित्रवदित्यध्वर्युः[४]। ॥ ४० ॥ षष्ठः ॥

कश्यपान्व्याख्यास्यामः[५]। कश्यपाश्चागरयो[६] मठरा ऐति-

---

१ Thus Be U only, चाजानजानां T G, चाजानजनां M, चाजायनाः Bu.

२ Thus Be U, ०र्षणाः कौशि० T Bu, ०र्षणकौशि० M G.

३ Thus all the nibandhas; पूरणा पारिधापयंत्य० Be U, ०णाः पारिधापयन्तव० G, ०णाः पारिधावन्त० M, ०णाः परिधावन्त० T.

४ Only T adds विश्वामित्राणां सर्वेषां विवाहः (*sic*).

५ MSS. exc. Be U G, काश्य०।

६ Thus M G T Bu, ०पाद्दंगिरयो Be U, कश्यपाद्दांगिरयो Pm, ०पाश्चांगिरयो the other nibandhas.

ग्रायना आभूत्या[1] वैग्रिपा धूमा[2] धूमाक्षणां धौम्या[3] धार्म्या-यणा[4] औद्ग्रजिरायायणा[5] वैम्नकयः[6] प्रावाशार्यो[7] छद्रोगाः[8] काश्यातपा[9] आपाम्वानिका[10] मौषीतकिम्ब्रागमयो[11,12] माघ-

१ ? Thus Be U Pm; आमृत्या Pn, आघूत्या Sk Rm, आत्रत्या M G T, अहत्याः Bu.

२ Thus Be U and the nibandhas, धूमा M G Bu, धूद्रा T.

३ Thus (in accordance with Hir.: एवमविक्षते धौम्याभिषेणमाठरा-णाम्,) corrected: चौम्या Be U and the nibandhas, धौमा M Bu, धौमथ्या T, यौम्यायौमा G.

४ Corrected; घाम्र्यायणा Be, भम्यायणा Pm Pn, भार्यायणा U, धौम्र्या-यणा M, धौम्यायसा T, धौम्यायणाः Bu, यौम्यायणा G. (cp. gaṇa *aśvādi*).

५ Corrected (cp. gaṇa *pailādi*). औभ्रप्रजरायायणा M G T, औध-प्रकराः आयायणाः Bu औदृद्दचा अरायाः॰ Be U. औटट्टचारायाः॰ Pm, मौवहचा-रायाः॰ Rm, सवद्दुआरायाः॰ Sk. (औडव्रजी Kāty. औदवजी Mānavasūtra).

६ Thus corrected acc. to Pat. on Pāṇ. IV. 1. 97; वैवकयः Pn, चवकयः Rm, पैंबकयः M G T, वैमक्कयः Bu, पैभक Be U. पैदकयः Pm.

७ Thus M T, प्रवाच्याः Bu, प्रवाचा G, प्रचर्या Be U Pn, प्राचंयो Rm, प्रचर्या Pm.

८ Thus Be U and the nibandhas; छद्रोगयः G Bu, छुद्रौगयः M, छद्रौगयः T.

६ ? (viz. काशी-आतापाः ?) काश्यातया M G, काश्यतया T, काश्यातयः Bu;—आतपा (without काशी) Be U and the nibandhas.

१० ? Thus M G, आपाबानिका T, अपांबानिः Bu (but cp. the following), याचमनिः का U, याचनिः का Be. पाचायनिका Rm Pn, पांच-यनिका Pm.

११ ? Thus M G, काठमौहिः Bu; T, om.; मैयानकिः Be U, मेषांत-कयो Rm Pn, मेषानकिः Pm (मौषिकिटि Kāty., मौषिकिये Mān., मौषकरिति Laug.). After this name Be U add: माघमयो and M T चाम।

१२ ? Thus T, चामसुयो M, चामभयो G, चाचमयः Bu; माघमयो Be U, सामथयो Rm Pn, सामाचयो Pm.

मरावय:[१] सौधनय:[२] मायस्या[३] आसुरायणाम्छागव्या:[४] सौनद्या[५] स्वौलकेय्यो वार्षकय[६] औपव्या[७] लाक्षणय:[८] क्रोष्टा[९] औवतय: खार्दमायणा[१०] लोहितायना[११] मितकुम्भा[१२] पिङ्गाक्षय औडलयो[१३] मारायणा — — —[१४] वैकर्णेया:[१५] कौषीतकेया[१५]

१ Thus M G T, माषरावरय: Bu; माघसरावय: Be U Rm Pn.

२ ? Thus Be U; सौवचय: Pm, सैन्धवय: Rm, सौबभ्रवय: G, but these have been enumerated already amongst the Viśvāmitras, p. 445. 1, if our constitution of the text there is correct.

३ Thus Be U M G and the nibandhas; माधस्या T, मयस: Bu.

४ Thus Be U Pm Sk, ०छागल्या: Rm, ०स्यागव्या: M T Bu, ०स्वगव्या: G.

५ Thus M G T; सौनद्य: Pn, सौनभ्य: Bu, मानय: Pn, सौनय: Rm Sk, सोमपा: Be U.

६ Thus Be U and the nibandhas; to this reading also points Bu (वार्धकय·); बौडकय M G T.

७ Thus M G Pm Sk Pn; चौपाव्या Rm, चौषव्या Be U, चौपय्रा T, चौभ्रपर्या: Bu.

८ Thus in accordance with the texts of the Mān. and of Katy.; लाचायणा: Be U and the nibandhas, लक्षणा the other MSS.

९ ? Thus M G T Bu; क्रोष्टवो Rm Pn, क्रौष्ट Be U, क्रौष्टा Pm, क्रोष्टका Sk.

१० Thus M Bu T, खार्दु० G; खाद्रायणा Be U Pm, खाद्रायिणो Pn, साद्रायणा Rm, खाद्रायणा: Sk.

११ ? रौहि० Be U and the nibandhas.

१२ मित्र० M G.

१३ ? Thus Be U Sk चौडुलय: Pm, चौदुलयो Rm Pn, चौन्वलयो T G (M only चौ—यो), चौज्वलयन: Bu.

१४ Utterly doubtful; यवच Be U, पचव Pm, पौलयो Rm Pn, पैलयो Sk, रव च M G; Bu is useless and T has a blank of three akṣaras.

१५ cp. Pāṇ IV. 1. 124 (कार्ष्णपे) ।

धूमलक्ष्मणयः[1] सुरा गौरिवायणा[2] विमन्सा[3] आग्निशर्मायणा[4] औक्थ्यायनाः[5] काम्बरोदरयो देवयाता वैदो[6]ऽम्ना वेलया[7] महापक्रेयाः पैठीनसा[7] पानस्या[8] विषगणा दाचायणयो[9] भालन्दनाः शाङ्कमित्रेया[10] हरित्याः[11] पाञ्चाला[12] जारमाण्यो[13] वार्षगाणिः[14] सौविश्रवसो[15] वैशंपायनाः खैरकिः कालशय[16]

---

१ Thus M G T; ॰लक्ष्मणः Bu, धूमलयायनय Be U, धूमलक्षायणयः Pm Pn Sk, धूमलक्षायणाः Rm.

२ Thus T only, गौरिवायना M G and all the nibandhas; गौरि॰ वापायन Be U.

३ This and the next seven (?) names in M G T Bu only.

४ Also in the Kātyāyana Laugākṣi texts.

५ चौक्थायना M.

६ Thus M G only; T om. this and the following names up to भालन्दनाः, Bu : वोदरवाः लेलाः ।

७ ॰स्याः Be U and the nibandhas

८ ? Thus Be U and the nibandhas; पानशा M G, पानसाः Bu.

९ Thus Sk only; दाचायणायो Be U, दाचयाणयो Pm, दाजमायो M G Bu Pn Rm.

१० Thus Be U Pn Rm Pm ; शंख॰ Sk ; मांख्यमित्रेयो M G T, मांख्याः मित्रेयाः Bu.

११ Thus Be U and the nibandhas : हरित्वाः M T Bu, हरिण्याः G.

१२ In M G T Bu only.

१३ Conjecturally (cp. gaṇa *gargādi*) ; जारमाण्यो T. जारमात्स्यो Be U Pm, जारमत्स्या Pn, जाः मात्स्याः Sk, जामात्स्याः Rm, जामराण्यो M, राजमाण्यो, बारकाणाः Bu.

१४ ? Thus M G T, रमाणि Be U Pm, रमाणयं Pn, रमणयः Sk Rm.

१५ Thus M G T, सौरि॰ Bu ; माविश्र॰ Be U and the nibandhas.

१६ ? Thus M G T, आलशयः Bu ; कामलाय Be U, Pn Sk Rm कामलाय Pm.

औक्षायणिर्मार्जायनः[1,2] कांसायना[3] दैवो होता[4] प्रकुचय: खरेभा आयस्थूणा भागुरयः पार्थिकार्या[5] गौमायना[6] हिरण्य-पापा[7] आग्निदेविसत्यासूर्या[8,9] सुबला[10] आत्रिश्रेष्ठा उत्तर-तोगत्तमाना[11] मन्थिता[12] वैकर्णय[13] स्थूलबिन्दव[14] इत्येते

१ ? Thus M G, औक्षायणि॰ T, औक्षायणिः Bu; उक्षायणि॰ Be U, उक्षायनि Pn, उक्षायनयो the other nibandhas.

२ ? Thus M G T, Bu; मार्जालायनः Be U. मार्जला॰ the nibandhas.

३ ? Thus M G T, कांसलायना Be U Pm, कासकायना Rm Pn Sk.

४ ? Thus Pm; दैवो होतुः M G T, दैवहोतुः Bu, दैवोहोता Be U, दैवा होतारः the other nibandhas.

५ Thus (and cp. gaṇa *kurvādi*) M G T, पथिकय Pm, पार्थिकयो Be U, पार्थिकया Rm Sk Pn.

६ Thus corrected (cp. gaṇa *aśvādi*); गोमायना Be U and the nibandhas (some गोमयना); गोमयाला G, गोमयता M, गोमयाः T, होमयाताः Bu.

७ ? Thus M G Bu (T om. this and the following); हिरण्य-बाया: Sk Rm Pm, हिरण्यबवः Pn, हिरण्यपा Be U.

८ Conjecturally; अग्निदेवि॰ or ॰वी॰ the MSS. and Pm, आग्नयो देवयो the other nibandhas.

९ ? ॰थासूर्या M G Bu, ॰थासौर्या Be U. ॰थामौया Pm; मौर्या (without तथा) the other nibandhas.

१० cp. gaṇa *gargādi*.

११ Doubtful. I have accepted the reading of M G: उत्तरतो-गर्भमानाः Bu, उत्तरतोगंधेषूद्दला Be U, उत्तरतोगंधेसुस्थलद्दला Pm, उत्तरतो-गंधेषव Pn, उद्दली Rm Sk.

१२ Thus (cp. gaṇa *kaṇvādi*) the nibandhas; आमंथिता Be U, मंथयंतः Bu, मन्थयतः G M.

१३ Thus Be U and the nibandhas; वैकर्णयाः the other MSS (cp. p. 450. 4).

१४ Thus Be U and the nibandhas; स्थूलं॰ M G Bu.

निध्रवाः[1] कश्यपास्तेषां[2] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार नैध्रुवेति होता । निध्रुववदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः । ॥ ४१ ॥

रेभाणां[3] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार रैभेति[3] होता । रेभवदवत्सारवत्कश्यपवदित्यध्वर्युः[3] । ॥ ४२ ॥

शाण्डिलाः कौहडाः[4] पावकाः[5] पार्यका[6] औदमेघाः सौदामवः सावचसः कारेयाः[7] कौकुण्डेया[8] ऐषिकयो[9] महोदकयः[10] कौश्रयो[11] कामगयो[12] मौञ्जायना[13] आणवत्साः[14]

---

१ Thus Be U, निध्रुव॰ the other MSS.

२ काश्य॰ all but Pm.

३ Thus Be U Pm only; with फ instead of भ the others.

४ कोहळाः M, कोहलाः Be U, कोहळाः (or लाः) the others.

५ Thus G M T Rm; पाचकाः Pm, पायकाः Be U Pn, पापकाः Sk.

६ Thus M T Bu, पर्यंका G, पार्थिका Be U, बार्थिका Pm, बापिका Pn Rm, तपिका Sk.

७ Thus Be U and the nibandhas; कारेयुः M G T; Bu om.

८ Thus T G Bu, कोपड्रेयाः M कौकंटकयः Pm, कौकंटयः Be U Rm Pn Sk.

९ ? Thus M G, हैषिकय T, हैपीकय Bu, तैक्षिमाश्वकयो Pm Pn, तैक्षिमाश्वयो Sk, तैक्षिमाश्वयः Rm, तैक्षिमाश्वलकयो Be U.

१० Thus Be U M and the nibandhas; महोकयः T महोदयाः Bu, महोद्का· G, but M G Bu ins. before this name one more: महोकयो or महाकायो ।

११ Thus M T, कोरेयो G, कोबेयः Bu; कोषयो or कोशयो Be U and the nibandhas.

१२ In M G T only.

१३ मौञ्जा॰ Be U Sk Pm, माञ्जयनाः Rm.

१४ ? Thus M G T, राव॰ Bu; आचवंशाः Be U, आचवंशाः Pm, आचवेशाः Sk Pn, भागावंशः Rm.

सार्वमायना[१] गार्ग्यायणा वात्सभालयो[२] गोभिला[३] वैदायना[४] वात्स्यायना[५] वाग्यायनयो[६] बहुदरयो[७] भागुरिः[८] गार्दभीमुखा[९] हिरण्यबाहुस्तैदेहा[१०] गोमूत्रा वार्कखण्डा[११] आनन्तरिजालन्धरिर्धन्वन्तरित्येते[१२,१३] शण्डिलास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सार शाण्डिलेति होता काश्यपावत्सार देवलेति

---

१ ? सर्वमामया Be U, सार्वभायना Rm Pn, सार्वयामय Pm, सार्वग्रायना Sk, सार्दमायना M G T, सार्द० Bu.

२ ? वात्सतालयो Be U, ०भालयो the nibandhas, वत्सभालयो M G, वात्सगालयो Bu, वत्सलाभालेयो T.

३ Thus (as Kāty., Mān.) Be U and the nibandhas; गोवि (or वि)दा the others.

४ वेदा० Be U and the nibandhas; वेला० M G Bu, वैला० T (वेदायनाः Kāty., Mān, वैदायन Laug).

५ Thus Be U and the nibandhas; वाच्यायना G, वाचामयाः Bu; T M om.

६ Found in M T G only (वा० G).

७ ? Thus Be U and the nibandhas; मद्योदकयो the other four MSS.

८ Plural Be U, singul. the other four and Pm

९ Emended hesitatingly in accordance with Mān. Laug. and Kāty (Verz. d. Berl. HSS. I. p. 58, l. 12 from bottom); सार्दभि-मुखा M T, सार्दमाभिमुखा G, सादाभिमुखाः Bu, सार्दतोमुखा Be U and the nibandhas.

१० Instead of तैदेहा Be U and the nibandhas तेदेहा or नैदेहा ।

११ ? Hesitatingly emended (cp. Gobh. gṛhs. III. 10. 8 and हस्वखण्ड of Laug.); वाक्यखण्डा M G T, वाच्यखण्डाः Bu, वाक्यग्रठा Be U and the nibandhas.

१२ ? Thus M G T; आनरि Bu. आनंधरि Pm, आनंधरयों Pn Rm Sk, जलंधरि Be U.

१३ Thus Be U Pm Pn, आलन्धरि the other four.

वा काश्यपावत्सारासितेति वा शाण्डिल्यासित देवलेति वा शाण्डिल्यवदसितवद्देवलवदिति वा देवलवदसितवच्छाण्डिल्यवदिति वा ॥ ४३ ॥

लौकाक्षयो[1] दार्भायणा मैत्रवाद्विवैदेहाः[2,3] कालेयाः[4] कापुटिस्तथा कलयः[5] काश्यपाचयश्च[6] भाल्लकायनिर्नित्यरक्षोविरोदकिः[7,8] कौनामिः[9] सौतयः[10] सैतकिः[11] सांभरिरा-

---

१ Thus (cp. gaṇa *kārtakaujapādi*) M G T Bu, लोगाक्षयो Be U and the nibandhas.

२ ? Thus Be U aud the nibandhas; मैत्रवाज्ञ॰ the other MSS.

३ ? Thus M G T, वैभवः Bu, वेदला Be U; all the nib. are corrupt. After this name M adds: वार्ष्णिः, G, वाशिष्ठः T, वार्ष्णिवैदः।

४ Thus (काळेयाः) G Rm Sk Pn; कालेयुः M T. काळयः Bu, कलेपि Be U.

५ Wholly doubtful; तथाकलयः Be U Pm. without तथा, the other nibandhas; तथाचयश्च M G T, तथाचयः Bu.

६ ? Thus M G T, कांसपायः Bu, कामयः पावश्च Be U, कसपावय Pm, कंसपावा Rm Sk, काशपावा Pn.

७ ? Thus Be U and Pm; फाल्गुका॰ M G, फाल्वका॰ T, भाल्लुकाः Bu.

८ Utterly doubtful. Be U read as given in the text; ॰यनिः समक्षाविद्रोत्तकिः M T, ॰दालकिः G; ॰यनित्यरक्षविरोधकि Pm, नित्याराताद्यः चोदकयः Sk, नित्यराक्षा च चोदकयः Pn. Probably the last namo is चोदकिः (cp. gaṇa *bāhvādi*).

९ Thus (cp. gaṇa *bāhvādi*) M Pm, कौनामिकः G, कौनाभिः Be U, कौनामयः Sk Bm Pn.

१० Thus Be U Pn Rm, सौतय Pm, सौनमयः Sk, सैतयः M, सेतयः T; G om.

११ Partially emended with hesitation; सैतकिः सांभरिरानिहितैपिकिः M T G (the last only, ॰हैविंकिः), सौतकिहिरभोनिहितैपिकः Be U, सौनिकिहिभेरोनिहितैविकि Pm, सौनिकपोहिमेराः निकयः रेपिकयः Sk.

मिहिरैषिकिः[1] सौतुकिसैरन्ध्रिः[2,3] पञ्चुभिश्चोलपला[4] यौथकालकिलोकाक्षयो[4,5] यौथपाबाजपाला[6] इत्येते लोकाक्षयो ऽवर्वसिष्ठा नग्नं काश्यपास्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । काश्यपावत्सारवासिष्ठेति होता काश्यपावत्सारासितेति वा[7] । वसिष्ठवद्वत्सारवत्काश्यपवदित्यध्वर्युरसितवद्वत्सारवत्काश्यपवद्विति[7] वै तेषामेवाविवाहः । ॥ ४४ ॥ सप्तमः ॥

---

१ Partially emended with hesitation; सैतकिः सांभरिरानिहिहैषिकिः M T G (the last only ॰हैर्विकिः), सौतुकिहिरभोनिहिहैषिकः Be, U सौतिकिहिभेरोनिहिहैषिकि Pm, सौतिकपौहिमेराः निहयः रेषिकयः Sk.

२ Thus Be U Pm, सौतुखियः Rm, सौतुसिकयः Sk, सौमुकिम॰ Pm. सौसरि॰ M. सौभरि॰ G T.

३ ? Thus Be U, सैरंभयः Sk Rm, सैरिप्रय॰ Pn, चैरिद्रः M, चैरिणः G, चैरिद्यः T, चरंति Pm.

४ I have accepted the reading of G, which is, however, highly doubtful; पञ्चभिचोलपंलाथयौथकालकिको M, and thus also T (only चोपलाय instead of चोलपंलाय); चौथ्यपायोथ्यकालकपिलो Be U, चौनपायोकालकयो Sk, चोपचयः कालकयः Rm, चौप्यपायोधकालकेकलो Pm.

५ लोकाक्षयो M G T and with क्ष here also Be U (लौकाक्षयो), लोमाक्षयो Pm.

६ Thus again G M, यौधापाया T, बाजपालयः Bu, वाचबाजया Be U Pm.

७ Instead of असित and असितवत् Be U: काश्यप and कश्यपवत्, rightly ?

वसिष्ठानेकार्षेयाम्व्याख्यास्यामो[1] ,वैकैलिर्वाराटकिः[2,3] बाखला[4] गौरिश्रवसा[5] आश्वलायनाः कापिष्ठाः[6] पौतिष्टवा वैयाघ्रपद्याः[7] वाखकायनिर्वाटथ्या[8,9] जातूकर्ण्या[10] औडुलोमिः[11] कौभोजिः कौलायनाः सुन्दरहरितौः[12] काण्ठेविद्धिः[13] बौधव-

१ वासिष्ठा॰ MSS. exc. Be U.

२ ? Thus M T Bu, वैतरकि॰ Be U, वैतलकि॰ Pm, वैतालकवयो (cp. वैतालकि of the Viṣṇupurāṇa ?) G Rm Pn Sk.

३ Thus (cp. gaṇa *gahādi*) M T, बाटालकिः Bu, बाटारकिः Be U, बाहरकि Pm, रकयः G Rm Pn, करकवयः Sk.

४ ? Thus Be U Pn. अबज्ञाः Sk, बरवला Rm, बाभ्रला M G, बाभ्रवाः Bu, बावला T.

५ Thus the nibandhas. ॰वस the MSS.

६ Thus the MSS. and Pm, कपिष्ठ(or ष्ट)लाः the other nibandhas.

७ Thus emended; व्याघ्रपद्य Be U, ॰पादो Pm, ॰पादाः Pn Rm Sk, व्याघ्रपाद्यो M G T Bu.

८ वा॰ all (cp. gaṇa *tikādi*).

९ ? Thus M G T. Instead of this single name all the other sources present two: चोपवना चोपवना Be U (and precisely so Laugākṣi), गायनेर्मपत्या Pm, गायनयो नवाद्याः Sk Rm, गायनयोनायाद्या Pn.

१० Thus Pn, ॰तुकर्णा M T G Bu, ॰तुकर्ण्या Be U and the nibandhas.

११ Thus (cp. Pān. IV. 1. 85, Vārtt. 8, Schol.) G T Bu (only ॰मः), चोलोमिः M ; the other MSS. and all the nibandhas corrupt.

१२ Thus Be U, सुंदरहरितः Pm, सुदरहरितः M G T Bu, सुंदराष्वारितः Pn, सुवाहरिताः Sk, सुवाद्याहरीताः Rm.

१३ Thus (as also Mān., Kāty.) corrected ; कांठेहविः Be U Pm, काण्ठेविद्धिः T G M.

सायना[1] आश्मायना लौमायन्याः[2] स्वस्त्याः कार्षिताः[3] पार्णकायनाश्चौडकायनाः[4,5] पार्णवल्का[6] दैवना[7] गौरव्याः[8] आविष्ठायना[9] वाडकथय[10] आविचितयो[11]ऽश्वयाजयाः[12] पूतिमाषाः सप्तवेला[13] वासिष्ठा[14] इत्येते वसिष्ठास्तेषामेकार्षेयः प्रवरो भवति वासिष्ठेति होता । वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४५ ॥

१ Thus G, सौंपवसायना Pm, सौपवत्सायनाः Rm Sk, सोयवत्सायना Pn, सौष० T, (०इजि)सपवत्सायना Be U.

२ Hesitatingly emended (cp. gaṇa *kuñjādi*), लमन्याः Be U Pm Bu, लोमचन्याः M T G, लोमायत्याः Sk, Pn, लोमायनाः Rm.

३ ? Thus (or कर्षिताः) Be U and the nibandhas; पारिरचिताः G. कारिरिचंयचिताः M, कारौषयः चिताः T, कावषतयः Bu.

४ पर्ण० Be U Pm, पार्ष्णिका० the other nibandhas.

५ In M G T Bu only.

६ Thus the nibandhas; पारौणवल्को M G Bu, परिणवल्को T, पर्ण-वल्को Be U, पार्णवल्को Pm.

७, ८ ? Thus the nibandhas; देवरगौरव्याः Be U, दैवाकोद्विवा M G, दैवाकोदीप्याः T, देवतकातव्याः Bu.

९ Thus (as also Kāty.) M G T Bu; सविस्रावना Pm, आसविस्रा-यना Be U, विस्रायनाः Sk Pn. After this name M G T Bu have again मुद्गरित ।

१० Only in Be U G and the nibandhas (वाडकाया G).

११ Thus M T G, चाधि० Bu, चवकितयो the others.

१२ ? अयाजयाः Be U, अपाद्यः M G T, चासपाद्यः Bu, वस्तया (or पा)-जया the nibandhas.

१३ Thus M G T, सप्तवेळकः Bu, सप्तवेलो Pm, सप्तवलो Pn, सत्यवेलाः Be U, समवेषाः Sk, समंवेलाः Rm.

१४ Thus M G T Bu (the last वसि०) and Pn, missing in the other nibandhas; प्रसिष्ठा Be U, इतिसाद्दा Pm.

कुण्डिना कोहायना[1] गुग्गुलिरौपवस्तिर्वैकर्णयो[2-4] ऽमरथा[5] बाभ्रवः[6] कौत्सोक्याः[7] सांमङ्गलिनः[8] कापटवः[9] पैठका[10] नवग्रामा[11] हिरण्याचायणाः[12] पैप्पलादयो भार्गिमाध्यंदिनाः[13,14] त्र्यार्षेयः ग्नाग्निः मौपतिपिथिरित्येते[15] कुण्डिनास्तेषां

१ कौण्डिनायना G only.

२ Thus T, गुग्गुलुः Bu, गुग्गुला G, गुग्गुलयो Be U and the nibandhas exc. Pm, which, reading युगलि, points to the sing.

३ Thus hesitatingly emended after the Mānava text; चौपवधि° M G, °रौपवधि° T, °वत्य° Be U Rm, चवत्य° Pm, चवग्रा Pn.

४ Thus (and cp. Schol. on Pāṇ. IV. 1. 124 : वैकर्ण्यः काश्यपश्चेत् । वैकर्णिरन्यः) Be U Pn, नैकर्णय Rm ; Sk Pm om. The names following after this name I am unable to restore ; in Be U we read one only : चाविका (or च)द्य (चविखलदशे Pm), in M G : भिन्दव चावका (or का)वद्रो, in T : श्रुदभिंद्व चावकवद्रो, in Bu : भिन्दवः विलवद्रः, in Rm : चौपवस्ता, in Pn ; चौयस्वस्ता ।

५ °रथा Be U and the nibandhas, °रथ the other MSS.

६ Thus M G T Bu and all the nibandhas, बाभ्रवयः Be U.

७ ? Thus Be U, कौत्सोक्य Pm, कौत्कान्याः the other nibandhas, कौत्सोकाः M G, कौक्योकाः T, कौत्रोढाः Bu.

८ ? Thus M G T Bu, साल्लिंगनाः Be U, सांगलिनः Pm, सांगतिनः the other nibandhas.

९ Thus Be U M and the nibandhas ; कापठः Bu, कापंठकः G T.

१० Thus (cp. gaṇa *śivādi*) G Be U. पै° the nibandhas, पठशो T, पैठया M, पैठः Bu.

११ °ग्राम्या M T G.

१२ Thus (r. है° ?) Be U and all the nibandhas, हिरण्यांचिः M G, हिरण्याचाः T, °चः Bu.

१३ ? Thus M G T Bu, भाव्यचि° Be U Pm.

१४ °नः M G T, °नः Bu, °न Be U Pm, °नाः the other nibandhas.

१५ ? Thus M G T, चोपथियः Bu, चौलपथि° Be U, चोपति° pm, चौडप(or प)चयः the other nibandhas.

प्रवरो भवति। वासिष्ठ मैत्रावरुण कौण्डिन्येति होता। कुण्डिनवन्मित्रावरुणवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः। ॥ ४६ ॥

उपमन्यव औपगवा[१] माण्डलेखयः[२] कापिञ्जला[३] जाबा-गतास्तपोलोकास्त्रैवर्णाश्चैव[४,५] पार्णगारिः[६] सुराचराः[७] शैला-लयो[८] महाकर्णायना[९] वालग्निखा[१०] औद्गाहमानयो[११] बाला-यना[१२] भागुरित्यायना[१३] कुण्डोदरायणा[१४] लाक्षणेयाः[१५]

---

१ Thus Be U T Bu (चौगवाः) Pm, चौद्दलयो G and the other nibandhas; in M the Upamanyus are omitted.

२ Thus Be U G and the nibandhas; ०रेखयः T, ०गेखयः Bu.

३ Thus (cp. gaṇa *śivādi*) MSS. and nibandhas (कपि० Be U).

४ ? Thus Be U and the nibandhas; जालायचा G, जालाजाः Bu, पाचा-T.

५ Thus Be U and the nibandhas exc. Pm (जयो०), जलोका० G (instead of तपोलोका०), तलचका० T, ग्टचपतिः लाकाः Bu.

६ ? पर्णागारिः T, पाञ्चागारिः Bu, पर्णगामि G, याज्ञगिरयः Be U, ०याज्ञागिरि Pm, पार्णगिरयः Rm Pn, पर्णगिरयः Sk.

७ Thus T G Bu; शाराचरा Be U Pm, शाराचा Pn, शाद्राचराः Sk Rm.

८ Thus Bu, मौलालयो Be U Rm Pn, मो० Pm, चोला० Sk, जाला-लयो T G.

९ Thus the MSS. and Pm, ०काण्डायना the other nibandhas.

१० वाम० Be U Pm, वाल० the other MSS. and nibandhas.

११ Thus (cp. gaṇa *pailādi*) T, चौद्गाहमाना Pn, चौद्गहमायनाः Sk, चौद्दा० or चौद्दा० the others.

१२ Thus T G Bu, वला० or बला० the others.

१३ Thus G T (with ०त्या०), Be U (with ०चा०), Pm (with ०त्या०) भागविन्नायना Sk Pn Rm.

१४ कुंडिनो० Be U.

१५ cp. gaṇa *śubhrādi* (लक्षणश्यामयोर्वासिष्ठे)।

काचाम्नयो[1] वार्काम्नकय[2] आनूचराय्यणा[3] आशवया:[4] कपिकेशा:[5] इत्येत उपमन्यवसेषां आर्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठेन्द्रप्रमदाभरद्वसवेति[6] होताभरद्वसुवदिन्द्रप्रमदवद्वसिष्ठ-वदित्यध्वर्युः । ॥ ४७ ॥

पराशराः । काण्डूशया[7] वाजयो[8] वाजन्तयो[9] वैमतायनाः[10] ।

गोपालिरेषां पञ्चम एते कृष्णाः पराशराः ॥

प्रारोहयो[11] वैकलय:[12] शाचय:[13] कौमुदादय:[14] ।

हार्यश्विरेषां[15] पञ्चम एते गौराः पराशराः ॥

---

१ ? ? Thus G : काचाम्नकयः Bu, काचाखयो T, कचयय Be U, कावायथो Pm, वाकुकेया (or ०यो) the other nibandhas.

२ Thus G ; वाक० T, वक्राः चक्रयः Bu, वार्काम्नय Be U.

३ ? Thus Be U, चन्द्रचरम: Bu, चन्द्रचरा G, चन्द्रचाभा T.

४ ? चारवयाः G, चारवचाः T, चारश्वभाः Bu, चाशवचाः Be U Rm Pn.

५ कापि० T.

६ Thus Bu, ०भरद्वसवेति Be U T G.

७ Thus G Rm (also Laugākṣi) ; कंडुशया Be U Pn. कडंशयो M, कड्शयो T, कडुवंशय: Bu, कांडशया Sk, कदुशयो Pm.

८ Thus M G? T Bu, वाजिमंतयो Be U and the nibandhas.

९ Thus (cp. gaṇa *arihaṇādi*) Pm : वैमतायनिर् M T, वैमन्तायनिर् G, वैमन्तायना Be U, भैमतायनाः Sk Rm.

१० गोपा० Be U and the nibandhas, cp. also Matsyapurāṇa 201 33 sqq. To obtain a śloka we should read : काण्डूशया वाजंतयो वाजयो वैमतायनाः ।

११ प्ररो० Be U Pm.

१२ Thus the nibandhas ; वैकलयाः Be U, वैतलेयः M G T Bu.

१३ शचयः Be U.

१४ Thus also the Mānava text ; कौमुडा० Be U.

१५ Thus Pm and, in the plural. the other nibandhas ; ०श्वि० Be U, ०श्वो० M G T Bu.

ख्याख्यायनयो:[१] गोपथ:[२] कारकथ:[३] श्यातयातथ:[४] ।

वाहनपिरेषां पञ्चम एते ऽरुणाः पराशराः ॥

भालुक्या बादरिश्चैव[५] काञ्चायनाः[६] कौकुशालयः[७] ।

चैमितिरेषां[८] पञ्चम एते नीलाः पराशराः ॥

कृष्णाजिनाः कापिशुभ्राः[९] श्यामायनयः[१०] श्वेतयूपयः[११] ।

पौष्करसादिरेषां[१२] पञ्चम एते श्वेताः पराशराः ॥

---

१ Thus (r. ख्याख्या॰ ?) T M G, खस्थायनः Bu, कस्पायनयो Be U Pm; ख्याख्यायन the Mānava text.

२ Thus T Pn Rm; गोप्राय: Pm, गोपेयाः Sk, गोपवथः G M Bu, गोपवथः Be U.

३ ? Thus Bu; कारकधः G, कश्लपः M, काशकथः T; Be U and the nibandhas omit this name; कार्कयः the Mānava text.

४ ? Thus M Bu, श्यामया॰ G, स्यातया॰ T; शातयो Be U, स्यात (or न) यो Sk Rm Pm, स्यातयो Pn.

५ बाजरि॰ Be U and the nibandhas.

६ Doubtful; thus Be U M G, काम्हायना Pm, काञ्चायनाः Rm, काण्वयनाः T, काण्वायाः Bu.

७ Equally doubtful; thus reads G, कौकुशलयः Bu, केकौकुशालयः T, केकौककुशालयः M; क्रौंकुलयः Be U, क्रौकुलयः Pm क्रौकुलेय Rm (Kāty : कोकुवाद्या, Laug. : कौकवाद्यः) ।

८ Thus M G, सैमिति॰ T, चौमिति॰ Bu, कौमिति Be U, क्रौमये॰ Pm, क्रौमतय Pn, क्रैमतयः Sk, कौमतयः Rm.

९ ? Thus M G, कार्पाः शुभ्राः Bu, कापिसत्रुः T; पपिशुभ्राः Be U, का (or क)पिशुभ्राः the nibandhas.

१० ? Thus Bu; स्यास्यापनयः Be U Pm, श्यामानतय M, शामाताया T, श्यामाः G, स्याप्यायनयः Rm Sk.

११ श्वेतपूरयः Be U only.

१२ पौष्कल॰ M T.

वाम्रायनयो[1] वार्ष्यायो[2] श्यामेयाः[3] श्रौतिभिः[4] षष्ठ ।
चौक्षिरेषां पञ्चम एते श्यामाः पराशराः ॥ .
कृष्णा[5] गौरा अरुणा नीलाः श्वेताः श्यामा ये पराशरास्तेषां[5] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवति । वासिष्ठ शाक्त्य पाराशर्येति होता । पराशरवच्छक्तिवद्वसिष्ठवदित्यध्वर्युः । ॥ ४८ ॥ अष्टमः ॥

अगस्तीन्व्याख्यास्यामो । ऽगस्तयो[6] विश्रालाद्या[6] स्कान्दायना[7] औपदहनयः[8] कल्माषदण्डिधार्वणिलाविणिसंख्याबुंदो[9-12]

१ Uncertain : वाम्रानयो M G, पाम्रायनयो T, मा (भा)र्गायनयो Be U गार्ग्यायनयो Pm. गार्ग्यादयः the other nibandhas.

२ Thus M G T, तार्ष्यायाः Rm, मार्षेयाः Sk. वार्षयः Be U Pm.

३ Thus (cp. note 15 on p. 460) Be U Pn, श्यामन्येयाः M G शतंमेया T.

४ ? स्रौतुषि Be U, स्रौतिभिः M, श्रौषिभिः G, पौथिभिः T श्रौतुषयः (or ०षयः) Pn Sk Rm (Pm om.).

५ Thus Be U and Bu (the last, however, omits, as do also M G T, ये); in M G T this enumeration (कृष्णाः..पराशराः) is given at the end of the adhyāya, after the kaṇḍikā and adhyāya number

६ Thus Be U and the nibandhas; गस्त्यबोधिः शालाख्याः M G T, षधिशालाः डां Bu.

७ ? Thus Be U Pm Pn. (r. perhaps स्कान्दायना), स्काला० Rm, फाला० Sk, कालायना M G, कालयना T, किलायनाः Bu.

८ Thus Be U M G and the nibandhas; चौपदनयः Bu, चौपनयाः T.

९ Thus MSS. and cp. the Laugākṣi text : कल्माषदण्डिना ।

१०–१२ धावर्णि० found in MG T Bu only; for the following I have adopted the reading of G; the last name only is uncertain; ०लावणिबुध्याद्वयो Be U, लावययो (लापर्या Pm) लबावरषयो the nibandhas; लावर्णिशातृपुदो M, लावर्णिशावृप्रदो T, लाप्याः चंपुदः Bu.

वैरिणयो[1] बुद्बुदोदरयः[2] ग्रैवपथयः[3] माक्षावता[4] मौञ्जकयः[5] पाण्डुरदा[6] हारिग्रीवयो[7] रौहिण्या[8] मौसलय[9] इत्येते ऽगस्त्यस्तेषां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युतैध्मवाहेति होतैध्मवाहवद्दृढच्युतवदगस्तिवदित्यध्वर्युः ॥ ४९ ॥

सोमवाहानां[10] त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत

---

१ Thus (and cp. वैरिणि of Kāty.) G m, वैरणयो the other sources.

२ ? Thus M G, बुद्बोदरयः Bu, बुद्बुदोरदरयः T; बुधोदरयो Be U, बुधो० Pm, बुद्दो० Pn, मुडो० Rm, मुद्दो० Sk.

३ Thus (cp. ग्रैवपथा of Kāty.) all exc. Be U (नैकप०) and Sk (ग्रैवथयः)।

४ ? Thus M G T Bu; माक्षातपा Be U Rm, माल्यातपाः Pm, माल्यातयाः Sk, माल्याता Pn.

५ Thus M Bu; माञ्ज० G, माज० T, मेंजनकयः Be M, मौजिलताः Sk, Rm, चौपमेंजिकयः Pn, मेंजौकरा Pm.

६ ? Thus M G, ०ष्रदाः T, पश्याः हृदाः Bu, पांडोह्नता Be U, पाद्योह्नता Pm, पाद्योह्नता Pn, पाद्दोवताः Rm.

७ Thus M G T, ०ग्रीवाः Bu Sk, ०ग्रीवा Be U Pm, ०ग्रीवी Rm Pn.

८ ? Thus M G Pn, रौहि—T, रोहिण्या Rm, रौहिण्याः Bu, रौहिण्या Be U Pm.

९ Thus (and cp. gaṇa *gargādi*) Be U M G, मौसलयः Bu.

१० Between k. 49 and 50 M G T Bu have one more: सांभवाहानां त्र्यार्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दा० सांभवेति होता सं (or सां)भवाहव० etc. Moreover in M G T the sequence is: *Sāmbhavāha*, *Yajñavāha*, *Somavāha*. It is highly probable that these Sāmbhavāhas, who are neither mentioned in Pm, have originated ditto

सौमवाहेति[1] होता । सोमवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५० ॥

यज्ञवाहानां आर्षेयः प्रवरो भवत्यागस्त्य दार्ढच्युत याज्ञवाहेति[2] होता । यज्ञवाहवद्दृढच्युतिवदगस्तिवदित्यध्वर्युः । ॥ ५१ ॥ नवमः ॥

क्षत्रियाणां आर्षेयः प्रवरो भवति । मानवैड[3] पौरूरवसेति होता । पुरूरवोवदिडावन्मनुवदित्यध्वर्युः[4] । ॥ ५२ ॥

वैश्यानां आर्षेयः प्रवरो भवति । भालन्दन[5] वात्सप्र[6] माङ्किलेति होता । मङ्किलवद्वत्सप्रवद्भलन्दनवदित्यध्वर्युः[5,6] । ॥ ५३ ॥

नाराशंसान्व्याख्यास्यामः[7] । आत्रेयवाध्र्यश्ववाधूलवसिष्ठकण्वशुनकसंकृतियस्कराजन्यवैश्या[8] इत्येते नाराशंसाः प्रकी-

graphically in the Somavāhas. as there must be 49 gotras, the last of which is that of the Yajñavāhas, cp. Pm. fol. 59. *a* : वत्सादीनां यज्ञवाहान्तानामेकोनपञ्चाशद्ध्याय॰ etc.

१ Thus Pn only, सोम॰ all the MSS.

२ Thus T Pn only, यज्ञ॰ the other MSS.

३ ॰वैल Be U with ळ the others.

४ इडा॰ Be U, इळा the others.

५ Thus Be U, फालन्दन and फलन्दनवत् M G T.

६ Thus Be U, वात्सप्रमद and वत्सप्रमदवत् M G T.

७ See Baudh. X. 11 : 10. 11 (T S. IV. 1. 8).

८ Instead of ॰संकृतियस्क॰ Be U read शंकक॰ and Pm वंधुक॰

निताखंनूनपादितरेषां[१]। क्षत्रियवैश्यानां[२] पुरोहितप्रवरो[३] भवतीति विज्ञायते। मनुवदिति वा सर्वेषां गोत्राणां[४]। मानव्यो हि प्रजा इति विज्ञायते[४]। सगोत्रां गत्वा चान्द्रायणं चरेद्व्रते[५] परिनिष्ठिते ब्राह्मणीं न त्यजेन्मातृवद्भगिनीवद्गर्भो[६] न दुष्यति[७] कश्यप[७] इति विज्ञायते। ऽथ[८] संनिपाते[९] विवाह ५

---

१ Thus Be Ú Pm; ०ताखानूनापातीनन्येषां गोत्राणाम् M G T. probably after Baudh. X. 11, but an accus. would here be unaccountable.

२ Thus Be U Pm, उभयेषाम् M G T.

३ M G T ins. (probably after Āśv. XII. 15. 4) राज्ञो।

४..४ Om. M G T, found in Be U and Pm (fol. 57. *b*), cp. T S. V. 1. 5. 6.

५ उपदिशेत् (instead of चरेत्) M G T; कुर्यात् Pm (thus also Govindasvāmin on Baudh. dhś. II. 1. 38.

६ त्यजन्ते (instead of त्यजेत्) M G T.—मातृवद्भगिनीवत्। पिष्टयादिति शेषः Govindasvāmin l.c.

७ Uncertain; thus read Be U Pm and Govindasvāmin l.c.; दुष्यत इति काश्यप M G T; perhaps, though, काश्यप in the better reading, cp. Schol. on Kāty. śrs. IV. 1. 2 and Pm fol. 59. *a* : स गर्भः सगोत्रायामुत्पन्नो ऽपि तदन्यगोत्रो ऽपि सन् काश्यपो भवतीति विज्ञायते।

८ This sentence (up to विज्ञायते p. 467. 2.) is not given by Be U, neither is it found in the quotation of the last kaṇḍikā given by Pm, but nevertheless in the discussion of this k., it is mentioned and commented upon by the author of the Pm; the text given above is that of Pm.

९ Thus Pm, सन्नि० the three MSS.

तद्ध्यायं[1]-वर्जयेद्बौधायनस्य तत्प्रमाणꣳ हि कर्तव्यं। मानवो हि प्रजा इति च विज्ञायते।

गोत्राणां तु सहस्राणि प्रयुतान्यर्बुदानि च ।
ऊनपञ्चाशदेवैषां प्रवरा ऋषिदर्शनात् ॥
विश्वामित्रो जमदग्निर्भरद्वाजोऽथ गौतमः ।
अत्रिर्वसिष्ठः कश्यप इत्येते सप्त ऋषयः ॥

तेषाꣳ[2] सप्तर्षीणामगस्त्याष्टमानां[2] यदपत्यं तद्गोत्रमित्युच्यते। न[3] भवत्ययाजनीयो यः प्रवरांस्तान्पराꣳश्च[3] विजानाति[4]। मन्त्रो ब्राह्मणं वेद इत्याचक्षते। तस्मात्प्रवरज्ञाने यज्ञो[5] महान्द्विजैः कार्यः। श्राद्धविवाह ऋत्विजो[6] देवा[7] स्तोत्रं[8] गोत्रमूलानि च[9] महाप्रवरे[10] संतिष्ठते[11]। नित्यं पर्वणि-

---

१ विवाचंतरध्यायैः Pm ; M reads : सान्निपाताय वा वैवाह्याय वर्जये॰ ; the whole passage is obscure to me.

२ Thus Be U ; instead of तेषां सप्तर्षीणां T and Pm : सप्तानां सप्तर्षीणां, M G om. these two words.

३ Thus M G T Pm. In Be U this passage runs : भवत्ययाजनीयो यः प्रवरांस्तान्न ।

४ विजा॰ Be U Pm, जानाति M G T.

५ यजस्तु M G T ; read ॰विज्ञाने, to obtain a śloka ?

६ Thus M T G, ऋजयो Pm, श्राद्धविवाहादिष्वृत्विजो Be U.

७ Thus Be U Pm, न दैवात् M G, दैवाच T.

८ स्तोत्र Be U.

९ Not found in Be U Pm.

१० Thus Be U Pm, महाप्रवरेषाः M G T.

११ Thus all, r. ॰ष्ठन्ते ? But the whole passage is not clear to me. After संतिष्ठते Be U ins. य इदं विजानाति ।

पर्वणि स्वाध्यायी[१] ब्रह्मलोके महीयते ब्रह्मलोके महीयत इति[२]। ॥ ५४ ॥ दशमः ॥

॥ इति प्रवरप्रश्नः ॥

१ ? Thus M G T. स्वाध्याय Pm. स्वाध्याये निविष्टो Be U.

२ Be U om. इति। After इति M G T ins. इत्याह भगवान्बौधायनः। but the repetition marks the end of the prasna.

BIBLIOTHECA INDICA:

A

COLLECTION OF ORIENTAL WORKS

PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

NEW SERIES, No. 1460.

बौधायन श्रौतसूत्रम् ।

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM

A SANSKRIT WORK OF THE VEDIC LITERATURE.

EDITED BY

DR. W. CALAND,

UTRECHT.

VOL. III. FASCICULUS VI.

(Concluding the work.)

CALCUTTA:

PRINTED AT THE BAPTIST MISSION PRESS,

AND PUBLISHED BY THE

ASIATIC SOCIETY OF BENGAL, 1, PARK STREET.

1924.

NOTICE

BIBLIOTHECA INDICA

PUBLISHED BY

THE ASIATIC SOCIETY OF BENGAL.

THE Bibliotheca Indica is a collection of works belonging to or treating of Oriental literatures and contains original text-editions, as well as translations into English, and also bibliographies and studies.

The publication was started in 1849, and consists of an Old and a New Series. The New Series was begun in 1860, and is still running.

As a rule the issues in the series consist of fascicles of 96 or 100 pages print, though occasionally numbers are issued of double, triple or larger bulk, and in a few cases even entire works have been published under a single issue number. Several different works are always simultaneously in progress. Each issue bears a consecutive issue number. The Old Series consists of 265 issues; in the New Series, till November, 1923, inclusive, 1459 issues have been published. These 1724 issues represent 237 different works; these works again represent the following literatures:—

Sanskrit, Prakrit.
Rājasthānī, Kāshmīrī, Hindī.
Tibetan.
Arabic, Persian.

Several works published are partly or wholly sold out, others are still incomplete and in progress. A few works, though incomplete, have been discontinued.

Various price lists and notices concerning the Bibliotheca Indica are available and may be had on application. Other lists are in preparation. Revised lists are published from time to time.

The standard sizes of the Bibliotheca Indica are three:—

Demy (or small) octavo.
Royal (or large) octavo.
Quarto.

The prices of the Bibliotheca Indica as revised in 1923 based (with some exceptions) on the following scale per of 96 or 100 pages in a fascicle as the case may be:—

INDEXES.

I. INDEX OF PROPER NAMES.

(a) Names of Sāmans.

(b) NAMES OF PEOPLES AND LOCALITIES.

(c) RITUALISTIC AUTHORITIES

(*d*) PROPER NAMES OF MYTHICAL, LEGENDARY AND HISTORICAL PERSONS OUTSIDE THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

1 The names of the serpents XVII. 18 have been omitted.

(e) PROPER NAMES IN THE PRAVARA-PRAŚNA.[1]

---

1 Those names only have been given, which are more or less certain; some of them, being wholly doubtful, have been omitted. To each name have been added the names of the gotra and sub-gotra, designed, for convenience's sake by the unchanged proper names; strictly spoken, I ought to have written e.g. not 'a garga,' 'a bhṛgu' but 'a gargya,' 'a bhārgava.'

2

II. INDEX OF WORDS.

This index of words, which, to a certain degree at least, replaces the commentary, for an edition of which no sufficient manuscript materials were available, comprises in the first place those words, that are new in Baudhāyana or known hitherto from later texts or from the grammarians only. It contains also those words, which, it is true, are known well enough, but for which the bhāṣyas give an explanation that I thought it worth while to mention. All the references in the aupanuvākya praśna (praśna XIV) to previous parts of the Sūtra are to be found also in this index. Many words have, moreover, been registered in order to facilitate the finding of the passages referred to in other praśnas. Wherever no source is indicated, the explanation of a word or of an expression is taken from the vivaraṇa of Bhavasvāmin, which is known to me only for praśnas I—XIV (incl.). the atirātra, the ekādaśinī, the sautrāmaṇī, the aptoryāma and the dvaidha and karmānta praśnas. For the prāyaścitta praśnas the vivaraṇa of Gopāla has been consulted. *Keś.* means the prayogasāra of Keśavasvāmin. *Sāy.* the bhāṣya of Sāyaṇa on praśna I and on the corresponding dvaidha and karmānta passages: *MS.* the mahāgnisarvasva, an excellent bhāṣya on the agnipraśna (X) and on the ekādaśinī-sūtra; *Veṅk.* designs the bhāṣya of Veṅkaṭeśvara (I.O. 776. *a*) extant only for the first 21 kaṇḍikās of the first karmānta-praśna.

अ ।

अनग्निचय XXVI. 12 : 290. 3 : चित्यभावे ।

अनडुच्छत XVIII. 38 : 388. 9 ; XXIII. 18 : 179. 17.

अनतिदृश्न I. 13 : 20. 7ᵉ: बर्हिरतीत्य यथा वेदिर्न दृश्यते तथा स्तृणाति ।

अनतिपातयेत् XX. 11 : 25. 17 : अनतिक्रम्य पातयेत् Śāy.

अनुष्टुभ XVI. 6 : 252. 10.

अनन्तरायम् absol. XXVI. 11 : 287. 2 : अव्यवधानेन ।

अनन्तर्गर्भ XX. 11 : 26. 3.

अनपोह्य XIII. 42 : 149. 15 : अनपोह्यौ जायेत । शत्रुभिरप्रधृष्य उत्पद्येत ।

अनभिच्छित XII. 2 : 87. 6, see अभिच्छित ।

अनर्थ्य XII. 8 : 97. 10 : अनर्थ्याः निष्प्रयोजनाः वदन्त्यादयः ।

अनवदानीय XI. 5 : 71. 5; XI. 11 : 79. 9; XI. 13 : 83. 12 (cp. T.Br. I. 8. 8. 4) : अनवदानीयम् अवदानेभ्यो यदन्यत् मांसं पृथक् पक्वम् ।

अनवसर्पण VI. 28 : 192. 12 : अनवसर्पणाय असंचलनार्थम् ।

अनवानम् absol. XIV. 12 : 174. 8

अनादिष्ट XXIV. 8 : 191. 6 : अनादिष्टो ऽग्निरिति । आदिष्टं विशेषविधिः । तद्रहितो ऽनादिष्टः । यत्र विशिष्यहोमाधिकरणं न विहितं तत्राग्निरिति जानीयादिति Venk.

अनादिष्टदक्षिण XIII. 1 : 120. 5; XXIV. 29 : 214. 13.

अनादिष्टस्थान XIII. 1 : 119. 4.

अनायुक्त XXVI. 5 : 276. 11 : अविद्वान् ।

अनार्त XXIV. 22 : 206. 11 : अनार्ता..देवता । आर्ता (r. आर्ति)-विनाशिनी ।

अनार्तेष्टि XIII. 1 : 119. 5 : अनार्तेष्टयः काम्येष्टयः ।

अनित्य XXX. 2 : 392. 14 : स्थूल ('gross,' Thibaut).

अनिधायम् absol. to निधावति VI. 2 : 158. 5 : XXI. 8 : 82. 9 : अपरिवर्तयन् ; cp. T.S. VI. 1. 1. 6.

अनिवप्त XXIV. 32 : 218. 17 ; 33 : 219. 8 : यथोपपन्नमेव ।

अनिष्कीर्ण part. to निष्कृणाति IX. 5 : 271. 1 : अशुषिरः ।

अनिष्टस्विष्टकृत् adj. XI. 7 : 74. 3 ; XII. 10 : 100. 12.

अनुक्री a variation of the सद्यस्क्री XVIII. 23 : 370. 9 ; XXIII. 18 : 179. 8 ; XXVI. 32 : 318. 4.

अनुख्या name of the ṛk T.S. IV. 1 2. k, II. 13 : 55. 4 —'vedic authority,' equivalent to ब्राह्मणम्, XX. 16 : 33. 10 ; XXI. 22 : 109. 3, cp. also pi. sū. I. 10 : 15. 15 ; cp. एतदनुख्य, किमनुख्य ।

अनुपद XXVIII. 12 : 363. 4.

अनुच्छिन्दन् part. II. 14 : 56. 11 ; XV. 3 : 207. 9 : अनुच्छिन्दन्निवानुक्रमेण विभजन्निव साधारणेनेत्यर्थः ।

अनुसामिधेनि adv. XX. 3 : 9. 6 : 'in accordance with the (number of the) sāmidhenī verses.'

अनुसन्धम् adv. VI. 22 : 182. 2; VI. 24 : 183. 18; VI. 25 : 187 1; X. 19 : 18. 1.

अनुस्तरणीप्रतिग्रहीता (viz. गौः) XXIV. 31 : 217. 2.

अनूक्य VI. 10 : 166. 14; X. 12 : 11. 16 : अरत्निमात्राणि शीर्षाण्यनूक्यानि (r. probably शीर्षण्य°, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 2. 8) । अरत्निमात्राणि गात्राणि । शीर्षाणि गात्राणि । अनूक्यानि उपर्यधोभावेन स्थापितानि ।

अनूह्य XXIV. 13 : 197. 6. see crit. note.

अनैड XVIII. 48 : 406. 5 : 'without (at the end. the word) iḍā,' cp. ऐड ।

अन्तग II. 3 : 36. 8 : अन्तगाः प्रसिद्धदेशगताः । दूरलोपतय इत्यन्ये । XXIV. 13 : 197. 8 : अन्तगमन्तदेशं प्रत्यन्तदेशो म्लेच्छदेशमिति यावत् or अन्तवर्णं गच्छति शूद्रस्त्रियं गच्छति Veṅk; प्रत्यन्तं गतवान् Viv.

अन्तःपक्षसम् adv. XI. 7 : 76. 6 : अन्तःपक्षसमेनां (sc. काष्ठां) कृत्वा । पक्षयोर्मध्ये एनामधोऽग्रां कृत्वा ।

अन्तपरिक्रमिन् XXV. 6 : 234. 12; 235. 1 : अन्तगमनधर्माणौ ।

अन्तरवस्राविन् X. 33 : 30. 15 : तस्यान्तरवस्राविणौ द्वे स्रुवाहुती जुहोति । सिकतापूर्णायामुखायां दक्षिणोत्तरपार्श्वसमीपे यथा घृतं प्रविशत्येकां दक्षिणे पार्श्वे एकाम् Viv.; अन्तरेव यथा आहुतिसाधनभूतघृते स्रवतः न तु उखाया बहिः तथा जुहोति MS.—X. 48 : 48 10 : अन्तः अवस्रावः छिद्रमस्या-स्तीत्यन्तरवस्रावी MS. (= अन्तश्छिद्रः).—XIX. 4 : 422. 1.

अन्तराञ्जनम् adv. IX. 11 : 280. 16 (आञ्जनम् has apparently the same function as the absol. अक्त्वा, cp. Āp. XV. 11, 6): "अथैनमन्तराञ्जनं मध्यमे परिधौ संस्पृष्टं सादयति । अथैनमञ्जनमार्द्रप्रदेशं मध्यमस्य परिधेर्यथान्तर्भवति तथा संस्पृष्टं सादयति ॥" cp. अवाञ्जनम्, ऊर्ध्वाञ्जनम्, बहिराञ्जनम् ।

अन्तरुक्थ्य XXV. 24 : 255. 10 : अग्निष्टोमे आग्रयणानन्तरमुक्थ्यो गृह्यते सो ऽन्तरुक्थ्यः ।

अन्तउपसत्क XXV. 28 : 262. 2, 4 : दीक्षाणामन्ते उपसदो यस्य सो ऽन्तउपसत्कः ।

अन्तर्बहिरुपसत्क XXV. 28 : 262. 3, 7 : दीक्षान्ते ऽप्युपसदो बहिर्यस्य सो ऽन्तर्बहिरुपसत्कः ।

अन्तर्बहिर्विराज XXIV. 33 : 219. 14. 16, see under अन्तर्विराज ।

अन्तर्मिथुन XXI. 1 : 69. 3; XXV. 1 : 227. 8.

अन्तर्वर्त VI. 27 : 189. 16 : अन्तरालेषु दर्भपूलान्प्रास्यति ते ऽन्तर्वर्ता इत्युच्यन्ते ।

अन्तर्वास XVIII. 44 : 397. 2, 3; XVIII. 45 : 398. 7, 399. 8.

5

अमेघसंपन्न XIV. 15 : 179. 6 : मेघरहितान्यहानि । न भविष्यन्ति मेघा इति ।— XXVI. 9 : 283. 6 : मेघवर्जितम् ।

अयोदर्वी X. 18 : 16. 19; 17. 2.

अरण्येऽनुवाक्यो गणः X. 53 : 56. 1 : शुक्रेण मन्त्रेण उपस्थ धुनिरित्यादि (Taitt. Ār. IV. 25).—XII. 10 : 100. 9 : धुनिरित्यादिना (Taitt. Ār. IV. 24).

अरण्येऽनुवाक्येन मन्त्रेण XXI. 21 : 108. 2 : भूर्भुवः सुवर्म इत्यादिना (probably Taitt. Ār. IV. 21).

अरुणपिशङ्ग XVII. 1 : 283. 1; XVII. 3 : 285. 15; XVII. 5 : 286. 14 : सन्ध्यावर्णं गोरोचनवर्णं वा ताम्रवर्णं वा ।

अर्घ्य XII. 8 : 97. 9 : अर्घ्याः सप्रयोजनाः उपयामार्थाः पर्यादध्यान्यभिश्रमिति ।

अर्धवेला VI. 14 : 171. 14; VI. 21 : 180. 2; VII. 5 : 205. 17; VII. 19 : 231. 17; VIII. 9 : 248. 6 : अर्धमात्रम् ।

अर्धशीर्ष IV. 5 : 115. 17 : दक्षिणमध्यर्धशीर्षम् is equivalent to दक्षिणेऽर्धशिरसि of Āp. VII. 13. 8.

अर्मकपाल IX. 1 : 265. 4, 10; IX. 3 : 268. 4; X. 1 : 1. 4, 15; X. 5 : 5. 1 : शून्यग्रामकपालानि Viv ; नदीपुलिनेषु विशुष्कपङ्कस्य कपालानि दृश्यन्ते तानि । विनष्टग्राममध्यगतानि बहुशोऽभिवर्षेण शुष्काणि कपालानि वा Keś.

अर्य masc. II. 5 : 39. 3.

अर्ह XIV. 4 : 156. 15 (cp. T.S. III. 1. 7. 1) : अर्हं अग्रपशुः ।

अर्हन्त् XXIV. 1 : 185. 14 : अर्हतां मन्वादीनाम् Viv. and Veṅk.

अलंकर्मीण XX. 2 : 6. 12; XX. 20 : 44. 6 : cp also pi. sū. I. 1 : 3. 11 (thus to be read instead of अलं कर्मणा). II. 5 : 9. 1 (ed. Raabe). The word is hitherto known only from the grammarians (Pāṇ. V. 4. 7).

अलजचित् XVII. 28 : 307. 4; XXX. 13 : 407. 1.

अवकाश VII. 8 : 213. 17; VIII. 2 : 236. 16; VIII. 11 : 248. 11; XIV. 8 : 165. 11; XXV. 18 : 249. 11 : अवकाशैश्चरति । अवेक्ष-णोपलक्षितैर्मन्त्रैः सर्वमुपस्थानम्. T.S. III. 2. 3. *b–r*.—IX. 8 : 276. 14 : Taitt. Ār IV. 7. १–१३

अवमश XVII. 48 : 328. 14, 15; 329. 9; XVII. 51 : 332. 5; XVII. 52 : 333. 1; XVII. 53 : 333. 16; subst. from the verbal root मश् मिश्रीकरणे ?

अवयाजनः XX. 6 : 16. 9; XXI. 8 : 82. 16 : अवयष्टव्यावयष्ट्व ।

अवम VIII. 17 : 258. 12, cp. निम्न ।

अविप्रभजन XXI. 2 : 71. 9; XXI. 21 : 108. 1.

अश्ववेत XXIV. 30 : 215. 13.

अव्यापन्न XX. 1 : 5. 3, 4, 8; XX. 25 : 56. 15.

अव्यापन्नाङ्ग II. 3 : 36. 12; XXIV. 12 : 196 3? अविकलाङ्गः ।

अव्रत्यप्रायश्चित्त IX 20 : 297. 7

अशनया XVII. 18 : 299. 3 'hunger,' also Ait. Br. VII. 15. 6.

अशूद्रोच्छिष्टिन् II. 20 : 66. 19. XXVIII. 8 · 356. 11.

अश्वतेजनी XV. 15 : 219. 13; XV. 31 · 237. 15; XV. 34 · 239. 14;
XV. 35 . 240. 8. 10.

अश्वपदिक II. 7 : 44. 10 — आश्वनौथः ।

अश्वव्रज XV. 1 : 204. 13.

अष्टापलाव XII. 11 . 107. 7, cp. चतुरपलाव ।

अष्टापिलक (?) XXVI. 8 : 282 13, cp. पिलकावन्त and अष्टाप्रूष ।

अष्टाप्रस्त XVII. 15 : 359. 16

अष्टाप्रूष XIV. 14 : 177. 18 : अष्टाप्रूङ्हिरण्यम् अष्टापुलक हिरण्यम्, cp. अष्टापिलक and पिलकावन्त्; the corresponding expression of the Kaṭhaka is अष्टाप्रूडं हिरण्यम् (XIII. 10 : 192. 7, 8).

अष्टम Subst. neutr. XV 16 : 220. 6; XV. 19 : 224. 7. seems to be a kind of receptacle for food

अस् (अस्यति) c. अनु VIII. 16 : 257. 15 : अन्वस्यन्त प्रतिपद्यन्ति मुखं ; XV. 2 : 206. 12.

c. परि-उप X. 57 : 60. 10; XI. 7 · 74. 10; XII. 10 · 101. 6;
XVIII. 1 : 343. 13, etc.

c परि-नि IV. 4 · 114. 15 : यावद्परं तावत्परीत्य प्रच्छादयति ; VI.
27 : 189. 7 . अन्यूनमनतिरिक्तं कृत्वा भूमिमत न्यस्यति ।

c. प्र XV. 29 : 233 17 प्रास्य कंशान seems to be equivalent to
विपर्यस्य कं० ।

c. प्रति-सम् XXVI. 33 · 319. 7.

असंवत्सर XXII. 3 : 119. 22 : मवत्सरमनभिव्याप्य Ms

असंस्रव XXIII. 5 : 155. 13, 14.

असंस्रवापन्न XXIII. 7 · 158. 12. see crit. note.

असकाश III. 13 : 83. 16 : असकाशो ऽग्निभिः । यावति न ह्रयन्ते ऽप्रयन्तः ।

असंभ्रान्त् II. 14 · 56. 7; XV. 3 : 207. 6; XVIII 8 : 350. 12 :
असंचलयन् ।

असंचर VI. 28 : 191. 9; XX. 10 : 22. 12 : XX. 28 : 63. 4 : मनुष्या यत्र न संचरन्ति तत्र । VII. 15 : 225. 13 : असंचरे चानिष्क्रमणमार्गे ।

असनीय II. 10 : 51. 6, 16 : उत्सर्गयोग्यम् ।

असमिन्न XXIV. 8 : 192. 6.

आ ।

आसन्य VII. 1 : 201. 8; XIV. 4 : 156. 17; XXVI. 7 : 281. 5, an offering with the formula आसन्यान्मा (T S. III. 1. 7. 1).

आसपुट XI. 1 : 63. 6, equivalent, to उपपुट।

आहरणप्रीति V. 15 : 150. 8 : आहरणादेव प्रीतिर्यस्य तदाहरणप्रीति।

आहर्त XXI. 7 : 80. 4.

आहार्य XXV. 27 : 260. 4. sqq. : द्वितीयाहारनिमित्ताम्।

आहित XXIV. 31 : 217. 1 : आहिता (गोः)। आधिस्तीता (thus both copies of the Viv.); गर्भिणीत्यन्ये।

आहुत XXIV. 4 : 187. 14; a kind of pākayajña : यद्धुत्वा दत्त्वा चादीयते स आहुत उपनयनादि Viv.; आहुतः। हूयते दीयते आदीयते यत्र स आहुतः। उपसर्गेणादानादिरूपार्थलाभः। होमदानात्मकः कर्मविशेष आहुत इत्यर्थः Veṅk.

आहुतिभाज् IV. 3 : 111. 14; X. 52 : 54. 17 : आहुतियोग्यं कृत्वा। अक्षयित्वा।

इ।

इ c. आच्छ (sic) I. 1 : 1. 7; XXIV. 23 : 207. 8 : पर्यग्न्याभाच्छेति। आभिमुख्येन पर्यग्न्यां गच्छति आप्तुं वा। आकारः प्रमादपाठ इति केचित। आभिमुख्यार्थत्वादाच्छेत्याप्त्यर्थत्वादाभिमुख्येनाप्तुं गच्छतीत्यर्थः। बर्हिरच्छेत्यादिषु नोभयं विवक्षितं मर्यादार्थो वा। आ शाखाया गन्तव्यमित्यर्थप्राप्तमिति इदन्दूरत्वं ऽपि न प्रतिनिषिद्धिरिति।

c. उप-अति I. 20 : 30. 14 : III. 13 : 83. 17 : III. 21 : 93. 6 and *often*.

c. अपि XIV. 14 : 177. 5 : अपियन्तम्। गां गच्छन्तम् 'to cover.'

c. अति-परि IX. 17 : 290. 18.

c. वि VIII. 4 : 238. 16 : आश्रावण एव व्येति। भिद्यत इत्यर्थः 'there is a difference.'

इडसून IV. 1 : 107. 6; IV. 8 : 122. 2. 15; XI. 5 : 70. 12; XV. 31 : 236. 15; XVI. 20 : 267. 6; XVI. 21 : 268. 4; XX. 29 : 64. 7; XXV. 23 : 254. 12; XXV. 32 : 265. 12 : इडा सूदिका वेदली। सूना फलका; cp इडसून of the Śatap. Brahmaṇa.

इडादध XVII. 52 : 332. 6; XXIII. 17 177. 15 : a kāmya darśa-pūrṇamāsa.

इडाभाग IV. 8 : 122. 12 : इडापात्रम्।

इडोपहवन adj. I. 18 : 26. 20 : इडोपह्वयतं ऽग्निर्निर्दोपहवनं पात्रम् Sāy.; equivalent to इडापात्रम्।

ई।

उ।

उपलब्धि XXX. 1 : 391. 3.

उपवसथमति॰ XXIV. 15 : 199. 9 : गोपितृयज्ञः Veṅk., cp. II. 8

उपव्याहरण II. 1 : 34. 1 : प्रारिप्सितस्य कर्मण आरम्भसमीपे वचनम् ।

उपवृषम् XIV. 30 : 203. 11 : XX. 1 : 3. 2 : वृषःसमीपे ।

उपहृय XXX. 6 : 398. 12 sqq., cp. पत्नोपहव ।

उपशत XXIII. 3 : 152. 4 see crit. note.

उपशय adj. ('subsidiary, supplementary') IX. 5 : 272. 4 : IX. 15 : 286. 15; XV. 14 : 218. 8; XV. 15 : 219. 16; XV. 23 : 226. 14; 227. 9; XVII. 11 : 292. 2 : XVII. 13 : 294. 16; XVII. 14 : 295. 8 : एकादशयूपानां समीपं यः शेते स उपशयः Ms.; XXIII. 14 : 172. 3, 6; XXVI. 24 : 305. 7.

उपसंग्राहम् absol. VI. 13 : 170. 3.

उपसमाधान XXIV. 31 : 216. 14 : ज्वलनम् ।

उपसमासम् absol. IX. 8 : 276. 7 : उपसमासमुल्मुकानि । पतितान्युल्मुकानि पुनःपुनः प्रक्षिपन्तः ।

उपसमिन्धन (viz. मन्त्रः) XXVII. 11 : 336. 5.

उपस्था subst fem. VI. 6 : 163. 3 : अतिथीनामुपस्थामेति । अतिथीनामागतानां ब्राह्मणानामुपस्थामुपस्थानमेति । तैः सह संगच्छत इत्यर्थः ।

उपस्थान masc. I. 17 : 25. 22 : पुंलिङ्गनिर्देशश्छान्दसः । केषांचित्पाठः समानोपस्थानः समानाभिमर्शन इति । अस्मिन् पाठे समान उपस्थानो मन्त्रो यस्य पुरोडाशस्येति । एवं समानाभिमर्शन इति समानप्रत्यञ्जन इति च Sāy.

उपस्थावन् XV. 14 : 218. 7; XV. 22 : 226. 10; XVII. 12 : 293 9; XXVI. 23 : 304. 6; XXVI. 24 : 305. 9, 10 : उपस्थावानौ अग्निष्ठयूपसमीपवर्तिनौ दक्षिणोत्तरौ यूपौ MS.

उपहव VI. 18 : 177. 18 and often : तेषूपहवमिष्ट्वा । सर्वेषामध्वर्य्वादीनामध्वर्यवुपह्वयस्वेत्यादि कर्मनामधेयेनोपहवमिष्ट्वा ।

उपहव्य XVIII. 28 : 376. 3. name of an ekāha; also XVI. 3 : 277. 19 ? the reading of XXI. 20 : 106. 7 is uncertain.

उपहास्य (?) XVIII. 46 : 402. 5; instead of उपहास्य आस r. perhaps : उपहास्यास; in this case the word is उपहासिन्; the meaning is आर ।

उपांशुशंसम् absol. to उपांशु शंसति VII. 17 : 228. 12.

उपांश्वन्तर्यामयोरनुमन्त्रणम् XIV. 10 : 171. 5 (T.S. III. 2. 10: *l*, *m*). see Baudh. VII. 5 : 207. 8 and VII. 6 : 209. 6.

उपाकरण VII. 8 : 213. 1; VIII. 2 : 236. 9; VIII. 11 : 284. 4; XIV. 11 : 172. 17 : designation of the formulas T.S. III. 3. 2. *a*; XIV. 3 : 156. 4 : प्रजानामुपाकरणस्य (क्रिया) प्रजापते-

ऊ ।

ऋ ।

ए ।

ऐ ।

ओ ।

औ ।

क ।

ख ।

ग ।

गोभाजसम् II. 11 : 52. 5 : गोभाजस इति मां भजन्त इति गोभाजाः। प्रत्येकमिति गोचार्ये स्वार्थे वा। अथ वाद्य यजमानस्य गोदातार इत्येके। Many other attempts to explain this expression follow.

गोवत्स XII. 15 : 108. 16 : गोवत्सः।

गोषव XVIII. 7 : 349. 1.

ग्रह् X. 20 : 18. 11 and often : आत्मन्यग्निं गृह्णीते। आत्मीयमग्निमात्मन्येव शरीरे गृह्णीते धारयति। धारयामीत्यर्थं मन्त्रम् (viz. T.S. v. 7. 9. *a*, *b*) उच्चारयति।

c. अव XI. 7 : 76. 6 : सव्यानवगृह्य दक्षिणैरनुपरिवर्तयाध्वै। सव्यान्योक्त्रे युक्तान्धारयित्वा दक्षिणैः पर्यावर्तते (sic) एवं अवगृह्णतः (var. अवगृह्णन्तः) हत्वा अपरेण बहिः पर्यावर्तध्वम्। But to सव्यान् (and दक्षिणैः) we must rather supply अभीशून्, cp. Lāṭy. II. 8. 12, Drāhy. IV. 5. 12, 13.

c. वि-अव XXIII. 3 : 152. 8, 10 : विभज्य गृह्णीतानि।

c. नि VI. 18 : 177. 12 : विच्छिद्य मन्त्रेण ध्रुवाया गृह्णाति।

c. उप-नि VI. 25 : 186. 11; VI. 27 : 190. 3 : दार्वीवी कुम्भबल-मुपनिगृह्य। तस्या स्रुचः कुम्भुरिं सह स्रुचया गृह्णाति। X. 5 : 5. 6 : उपनिगृह्णाति। निगृह्णातीत्यर्थः Ms.; II. 15 : 57. 20 : उपरि ग्रहयति।

c. अति-प्र XV. 8 : 213. 1; XV. 9 : 214. 4.

c. उप-प्र VII. 15 : 224. 6.

ग्रामणीसव XVIII. 4 : 346. 13.

ग्रामन्याये XXIV. 1 : 185. 14 : ग्रामन्यायम् आर्तन्यायमिति यावत् आर्तप्रत्याय-विनियोज्यं पुन आचामेदित्यादि Venk.

ग्रामयोनि XX. 1 : 3. 9; XXIII. 4 : 154. 15; XXIII. 19 : 181. 13.

ग्रामाग्नि XX. 17 : 37. 13; XXI. 3 : 74. 13; XXI. 5 : 77. 16; XXII. 2 : 119. 7; XXII. 16 : 139. 18 : लौकिकाग्निः Ms.

ग्राम्यवादिन् XIII. 21 : 132. 8 : ग्रामे ग्राम्य (sic) वचनंवादी (sic) भवति प्रधान इत्यर्थः।

ग्राम्यलोक XXI. 21 : 107. 9.

ग्रावोपावपन dvandva neutr. VI. 30 : 195. 14; XXI. 24 : 113. 14; XXV. 12 : 241. 5, 6; XXV. 14 : 244. 6; XXV. 15 : 245. 11; XXVI. 13 : 290. 13; XXVI. 18 : 298. 8; XXVI. 19 : 299. 8; XXVI. 25 : 307. 2; XXVI. 27 : 310. 9.

ग्रीवाः XX. 7 : 18. 4.

घुडुरि IX. 13 : 283. 16; IX. 16 : 289. 2; X. 50 : 51. 15 : घुडुरिः कर्षया दर्भगुडिः Viv.; कूर्चापो दर्भगुडिः। कूर्चापवनो गुडिर्वा वल्ली कूर्चः पिण्डः Keś.; कूर्चा दर्भगुडिः। उच्चारणोपलक्षणः Ms.

छ ।

छन्दोगब्राह्मण II. 2 ; 35. 20, cp. Ṣaḍviṃśabrāhmaṇa II. 10. 22–24 ed. Eelsingh ; XXIII. 5 : 156. 20, see crit. note.

छिद् c. प्र II. 9 : 48. 6 : प्रच्छिनत्ति इत्यक् करोति ॥

ज ।

जघन्यपाद्य (?) XVIII. 20 : 366. 8

जघन्यापर् XVIII. 20 : 366. 11.

जघन्योदक XVI. 29 : 275. 11 ; XVI. 30 : 276. 8 ; Āp. XXII. 12. 5 has उपमज्जने ।

जनकसप्तरात्र XXIII. 13 : 169. 13.

जन्य XII. 9 : 99. 8 : पुत्रः ।

जरत्कक्ष XVIII. 25 : 373. 4, 7, cp. कक्ष Kauṣ. br. I. 5.

जरत्कोशविल V. 16 : 151. 7 : जीर्णवसुकं ।

जरत्पूर्वा XV. 1 : 205. 2 ; XV. 5 : 208. 19 : XXVI. 10 : 285. 14 : 'an old pūrvā,' with pūrvā corresponds वैशस् of Āp. XX. 3. 9.

जरत्प्रयोग्य XVIII. 25 : 373. 5, 7.

जल्प्या subst fem. II. 5 : 40. 11

जिघ्र see घ्रा ।

ज्ञा c. अनु caus. XXIV. 12 : 195. 10 with obj अथानि यजमानादिका उत्तमार्थानुज्ञां लभेतेत्यर्थः Veṅk.

c. अप XXIII. 14 : 173. 1 : अपजानीयात् चौरः (sic.) ; the meaning probably is : 'to have a bad meaning about something.'

c. प्र desid. XXIV. 6 : 189. 16.

c. वि desid. med. XIV. 13 : 176. 6 ; XVI. 13 : 260. 4, 8.

c. सम् desid. med. XIII. 20 : 131. 14.

ज्येष्ठवत्स XIV. 18 : 184. 13 ; XVIII. 14 : 359. 5 : ज्येष्ठो वत्सेषु ज्येष्ठवत्सः । समासो मयूरव्यंसकादिषु (Pāṇ. II. 1. 72 and the corresponding gaṇa) द्रष्टव्यः ।

ज्येष्ठाग्न्यग्निष्टोम XVIII. 26 : 374. 3.

ज्योतिरतिरात्र XVII. 61 : 340. 17.

ज्योतिरयन XVII. 59 : 339. 3.

ज्योतिष्पक्षायन XXVIII. 4 : 352. 8.

ज्योतिष्मती (viz. इष्टिः) XXVII. 11 : 336. 5.

त।

तक्ष् c. अव XXIV. 35 : 221. 16.

*तक्ष् c. सम्-आ XII. 5 : 91. 7. 15 ; 92. 10. ; XXIII. 9 : 163. 12.

तज्जातीय XVIII. 11 : 355. 16 ; XXIV. 35 : 222. 1 ; XXVIII. 6 : 354. 13, 15.

तन्नुत्याच्छेद्य adj. XIV. 19 : 186. 4 : तन्नुत्याच्छेद्यां पर्णमय्यां॰ स्रुचि। तन्नात्यप्रयोजनायाम् (तनात्य॰ or तनांत्य॰ my two copies of Viv.). The same expression occurs Pi. Sū. I. 8 : 13. 1 : तन्नुत्याच्छेद्येन पर्णमयेन स्रुवेण (so I now read with the best MSS.). Perhaps we ought to divide : तन्नुति ('expressly for this purpose') याच्छेद्येन ('to be manufactured'), but then in the aupānuvākya-passage we expect ॰च्छेद्यायाम् instead of ॰च्छेद्याम्।

तदभिचार see यदभिचार।

तद्वर्ण adj. XVIII. 44 : 397. 1.

तदवदान XVII. 39 : 318. 9, see crit. note.

तनुपुरीष X. 21 : 19. 14 ; X. 37 : 35.1 ; X. 46 : 45. 15 ; XIX. 4 : 421. 9 ; XXX. 21 : 414. 9 : अणु पुरीषम्। यथा रजकाशभिन्नं स्याद्वे। 'loose soil.'

तनू II. 18 : 62. 2 ; तन्वः the formulas designated by the following ; वीरतन्वः ib. : 64. 9 ; synonymous to तनूहवींषि XX. 19 : 41. 12.

तनूहविष् II. 7 : 44. 13.

तन्त्वर XXI. 1 : 70. 12 ; XXII. 12 : 135. 3.

तन्वन्त I. 9 : 13. 1 : तनुरन्तो यस्य स तन्वन्तः।

तन्मध्यान XXIV. 3 : 187. 2 : तन्मध्यानं भजन्ते। तन्मतं योगपद्यं प्रतिपद्यन्ते Viv. ; तन्मपदं भजन्ते। तन्मतं गच्छन्तीति यावत् Venk.

॰तपन fem. ॰नी (पाञ्चाल्यतपनी शाली) I. 3 : 4. 4, 8.

तपश्चितामयन XVII. 23 : 302. 8.

तथादेवत subst. neutr. III. 6 : 74. 14. 19 ; X. 21 : 19. 11. and often : the murmuring of the formula : तथा देवतयाङ्गि-रस्वद्ध्रुवः सीद।

तरी subst., plur. तर्यः XVII. 31 : 310. 7, 10 : [illegible] : the word seems to be a byform to स्तरी 'dryed out' (sterilis),

cp. धेनुहरी Maitr. S. II. 5. 4 : 52. 11, Kāṭh. XIII. 6 : 187. 17 ; तथैमेवैषाꣳ चाचं करोति Maitr. S. l. c. 13, करीकरोति Kāṭh. l. c. 20.

तल्पकृप XXVI. 33 : 319. 5 : बद्ध्वा मदमम् ।

ताक्ष्णामयन XXIII. 19 : 183. 1.

तानूनपात्री (sc. स्रुक्) X. 11 : 10. 11 ; 11. 1. viz. T S. IV. 1. . b.

तापश्चित (sc. अग्निः) IX. 12 : 283. 11.

ताम XXVI. 5 : 278. 9.

तार्प्य XI. 11 : 79. 11, 14 ; XII. 9 : 98. 13 ; 99. 10, 11 ; XIII. 41 : 148. 15 ; XIII. 42 ; 149. 14 ; XV. 28 : 232. 9 ; XV. 29 : 234. 8 ; XXII. 15 : 138. 4 ; XXV. 34 : 270. 4 : तार्प्यम् । घृताक्तेन क्षौमं वासः कौशेयं च ।

तिलकवत् XV. 37 : 242. 3 ; XVIII. 1 : 343. 6.

तिरधन्विन् XVI. 20 : 267. 4 ; XVI. 22 : 268. 5.

तीव्रता XVIII. 30 : 379. 10, 14.

तीव्रसुत् XVIII. 41 : 393. 6.

तीव्रसोम XVI. 31 : 277 18 ; XVIII. 29 : 379. 2.

तूपर XI. 1 : 63. 5 : यूपं तूपरम् । अनच्छेदाग्रम् Viv. ; चषालचालारहितम् Keś.

तूष्णीꣳहोम XVI. 7 : 254. 2 ; XVI. 8 : 255. 6 ; XXVI. 14 : 292. 5, 10.

तूष्णीमग्निहोत्र XXIV. 17 : 201. 5.

तृचवत् VI. 27 : 189. 17, see ऋचावत् ।

तृणोदक dvandva VI. 9 : 165. 14 : तृणोदकाय । तृणार्थमनडुहोः । उदकार्थं वा सर्वेषाम् ।

तृतीयसमाधानम् III. 3 : 71. 12 (thus to be read), 17.

तृतीयवेला VII. 18 : 230. 14 ; VIII. 9 : 246. 1 : वेलाशब्दः प्रत्यायवचनः ।

तृतीयाधेय XXIV. 19 : 204. 2.

तृप् c. सु-सम् caus. I. 14 : 21. 15 (सुसंतर्पयति) ; I. 18 : 27. 4 (सुसंतृप्तम्).

तृप XXV. 34 : 270. 5.

तैतिक्षिन् XXIV. 13 : 197. 8 : अथः किंवा यथा च तितिक्षी । किंवा आचारादिका द्वैवतानि चिह्नानि । अपत्यतितिक्षयद्यद्भ भवनुपचराचारे-स्फोटनाचाराभारादिकवन्नैवाप्ताः किंचाः विवक्षिताः । इत्यादयस्तितिक्षवचनर्थे हक्कमापि किंचन युक्तं न बाधवेदित्यर्थः Venk. ; आकिंच चाक्षीकमकिंचः वैदेवकिंचः कार्यहननवचिपका चिचिच (चिचेच var.) इत्यन्ये Viv.

त्रिवध XIII. 37 : 145. 13 ; XXVI. 6 : 280. 5 : यजमानमयीदये कात-मधिकृत्य त्रिवंदात् एवं तथा प्रथमे यजमान तमिनमयत् । चिन्तादिनां इतीः पचचोर्द्धे अपर्वकम् ।

द।

द्विदेवत्यानां चर्या XIV. 10 : 171. 6 (T.S. III. 2. 10. *n–p*), see Baudh. VII. 12 : 218. 18; 219. 13; 220. 4.

द्विनाराशंस्य XXV. 22 : 254. 1.

द्विपशु XXVI. 1 : 271. 3 and elsewhere.

द्विप्रवर II. 3 : 36. 9 : एकस्मिन् गोत्र उत्पन्नो ऽपरस्मिन् गोत्रे दत्तः Veṅk.

द्विप्रस्थौदन XXIV. 15 : 199. 10.

द्वियोग XV. 24 : 228. 13; XVIII. 20 : 366. 10; 367. 7.

द्विरायाम II. 9 : 48. 8, 9 : 'taking twice.'

द्विश्रेणि XI. 3 : 67. 12, 15; XXII. 14 : 137. 1.

द्विस्राव XXVI. 10 : 285. 4, cp. त्रिस्राव।

द्विःस्वाहाकारम् absol. XXIII. 7 : 159. 3.

द्व्यश्रि VII. 8 : 213. 12 : द्विकोणम्।

ध।

धनुर्धि XVIII. 24 : 372. 1.

धनुर्बर्हि XI. 2 : 65. 4 (see crit. note); XXII. 13 : 136. 5.

धर्म XXIV. 2 : 185. 19 : तेषां पशूनां पृथग् धर्माः। औपवसथ्यावच्छेदनादयः। पयसो दोहनादयः। पशोरुपाकरणादयः। सोमस्य क्रयाभिषवादयः। आज्यस्य विलापनोत्पवनादयः।

धा c. अनु-नि XXIII. 17 : 177. 11; caus. XXII. 3 : 121. 10.

c. वि-उप-नि XXV. 6 : 234. 1 : समीपे स्थापयित्वा।

c. सम्-नि pass. X. 31 : 29. 2 : संनिधीयेरन् लग्ना भवेयुः।

c. प्रति pass. X. 12 : 11. 12 : अपरपक्षः प्रतिधीयते। इध्मातीर्थादिरादेय धार्यते दौर्घीया। अपरपक्षमुद्दिश्यतीत्यर्थः। This is probably *not* the meaning.

c. अभि-वि XIV. 15 : 179. 7 : प्रात्यपाभिविहिताः प्रात्यपोक्ताः; XXIV. 16 : 200. 14 : तमभिविदधीत। तमवकाशम्। अवकाशमभिलक्ष्य अवकाशं प्रतीक्ष्य, etc. Veṅk.; XXIV. 21 : 205. 5 (but see the crit. note); XXIV. 38 : 225. 2; XXVI. 2 : 274. 3; XXVI. 22 : 302. 5; XXVI. 33 : 321. 3.

c. सम् IX. 9 : 277. 13 : संधाय। पादौ समस्य बद्ध्वा।

c. अनु-सम् IV. 2 : 110. 14 : एकस्यास्तया संधयानुसंधेहि। अविच्छिन्नां कुरु दोहनादारभ्य तस्याम् संधामविच्छिन्नां कुरु यावदसौ तिष्ठतीति।

धातुषः XX. 11 : 25. 10.

धीमत् X. 59 : 61. 7; XI. 13 : 82. 8; XII. 16 : 111. 2; XII. 18 :

न ।

प ।

and अधिपृच्यात् (XXVI. 5), and cp. Āp. XII. 28. 1 पृचिम, prove that the root is पृच्; cp. P.W. vol. IV, col. 570.
c. अनु XV. 5 : 208. 18, here probably equivalent to अनुपृणक्ति ।

पृथ V. 5 : 133. 14; XXX. 1 : 389. 4 : name of a measure; XXI. 9 : 85. 1 : 'the palm of the hand.'

पृथिसव XVIII. 6 : 347. 16; XXIV. 11 : 194. 6, name of an ekāha.

पृथुबुध्न XI. 1 : 63. 7 : पृथुबुध्नान् विस्तीर्णमूलान् ।

पृदाकु II. 5 : 39. 11, Tr. reads correctly पृदाकुनि ।

पृश्नि X. 50 : 51. 15; X. 51 : 53. 18; 54. 2 : पृश्निमध्यमानम्; स्थूलाबिन्दुभिश्चित(r. च)मध्यमानम् ।

पृषदाज्य XIV. 9 : 166. 11 : उक्तं पृषदाज्यस्य...ग्रहणम् (TS. III. 2. 6. *a*) see Baudh. IV. 3 : 112. 13 sqq.

पृषित in पृषितमात्र XX. 26 : 59. 9, partic. to पृष्?

पृष्ठशमनीय XVI. 9 : 257. 1; XVI. 23 : 269. 9.

पॄ (पृणाति) XXIV. 32 : 218. 1 : निपृणुयात्, as Lāṭy. III. 2. 11 and Drāhy. VII. 2. 11.

पेय plur. XVIII. 51 : 410. 15, 16; 411. 1, 14.

पैङ्गलायनिब्राह्मण II. 7 : 45. 1.

पौण्डरीक XVI. 32 : 278 4 name of an ahīna; also Āp. XXII. 24. 8.

पौत्तिक XXVI. 6 : 280. 4

प्यै c. अभि IX. 9 : 279. 22; 280. 5 . अभिपोपयतः । अग्रेणपरि पौपयतः स्रावयतः ।—अनुदिश्यम् आत्मानमभि आत्मनो ऽभिमुखं महावीरं हस्ता अनुदिश मध्यावेव पौपयति स्रावयति ।

प्रउगचित् XVII. 28 : 307. 7; XXX. 14 : 407. 8; XXX. 15 : 408. 2.

प्रक्रमवेला X. 30 : 28. 12; X. 31 . 29. 11; X. 33 : 30. 12, 17 : प्रक्रमवेलायां प्रक्रमणावदेशे Ms.

प्रच्यावन XX. 29 : 63. 17; XXI. 23 : 112. 8, nom. act. to प्रच्यावयति cp. IV. 8 : 121. 10.

प्रच्छाद XXV. 30 : 264. 4; XXVI. 27 : 309. 6 : प्रच्छादः ।

प्रजनन II. 6 : 43. 3 : a part of the firedrill : the hole, the योनि in the अधरारणि : this meaning also in Lāṭy. II. 5. 5 (Drāhy. IX. 1. 5), Mān. śrs. I. 7. 1. 39; cp. प्रतीचीनप्रजननम् ।

प्रजाति IV. 5 : 115. 10, designation of the following mantras.

प्रजापवेरयन XVI. 16 : 262. 14 sqq.; XXVI. 17 ; 296. 14.

प्रज्ञात X. 54 : 56. 19 and often : प्रज्ञातं निधाय। परिकर्मिणो ऽन्यो वा यथा जानन्ति तथा निदधातीति। गुप्तम् the Viv. elsewhere.

प्रच्च XXIV. 12 : 195. 7; XXV. 4 : 231. 18 : प्रच्यमात्मानं कुर्वीत। प्रच्चं प्रमतव्यं धनुः स्वकार्यक्षमम्। तथा स्वप्रच्यमात्मानं कुर्वीत। कार्ययोग्यमिति प्रवीणादिशब्दवत् परित्यक्तकविलयोग्यत्वे वर्तते नियमद्रव्यादिभिर्योग्यम् Viv.; प्रच्चं सज्जं संनद्धमिति यावत्। तादृशमात्मानं कुर्वीत कार्यानुष्ठानसमर्थात्मा भवेदित्यर्थः Veṅk.

प्रण्योति ? XVIII. 40 : 391. 7.

प्रचयम् absol. to प्रचोति VII. 17 : 228. 12.

प्रचोद् XVIII. 48 : 405. 9, name of an ekāha.

प्रतिनारकम् adv. XXII. 8 : 129. 10.

प्रतिदुह् XVIII. 7 : 349. 1, 6 (neuter); the last passage presents the var. r. प्रतिधुषम्, cp. T.S. II. 5. 3. 3.

प्रतिनिर्याह्य VII. 12 :217. 8; 219. 7, 11, 20; 220. 2; XXI. 19 : 104 9; XXV. 20 : 251. 11, 252. 1 : तस्य प्रतिरूपं तद्देवत्यं निरूह्य (var. निरूह्य) स्थापनीति, see also the etymology given by Rudradatta on Āp. XII. 20. 19 : प्रति निरूढा स्थाप्य इति।— XIV. 10 : 171. 5 उक्तं प्रतिनिर्याह्याणां ग्रहणम् (TS. III. 2. 10. *a*— *f*), see Baudh. VII. 12 : 218. 9, etc., VII. 12 : 219. 8, 21.

प्रतिनोद् XVIII. 48 : 405. 13, name of an ekāha.

प्रतिपाद in पाध्यभागप्रति॰ VIII. 21 : 263. 6; XXIII. 14 : 173. 3, 4; XXV. 2 : 230. 3; XXV. 26 : 259. 1.

प्रतिपरिहरण XX. 30 : 65. 10.

प्रतिपथ adv. XXVI. 11 : 287. 12.

प्रतिभक्षण XXI. 20 : 106. 11.

प्रतिक्षेपम् absol. X. 6 : 6. 3 : प्रतिक्षिप्यप्रतिक्षिप्य Ms.

प्रतिवसनीय V. 9 : 140. 10; VIII. 19 : 259. 13; VIII. 20 : 261. 15; XII. 4 : 89. 6 : प्रतिवसनीये वाससी वाला परिधानार्थम्। होत्राकाशात्पूर्वेण धृते वाससी प्रतिवसनीये वाससी Keś.

प्रतिवेश adj. XXVI. 5 : 277. 9 : भूम्यन्तराः। XXVI. 12 : 289. 12 : परस्परं संनिकृष्टाः; XXI. 3 : 74. 12; V. 10 : 142. 5 : प्रतिवेशात् स्त्रीकुमारेभ्यः पचन्ति। पक्तेः प्रतिवेशं विश्रतीति वेशः मनुष्य स्त्री च प्रतिवेशः। प्रतिवेशः स्त्रीकुमारेभ्यो अपि भवति। यावान्नोदनस्तावन्तं पचतीत्यर्थः।—प्रतिवेशत seems to be adverb XXIV. 32 : 218. 2 : समीपे।

प्रतिव्यूह XXVI. 15 : 293. 5 : विभागः।

प्रतिषेवण XVII. 39 : 319. 1 : 'seam,'

प्रदक्षिणीय X. 2 : 2. 10; X. 4 : 4. 13 : प्रदक्षिणी वैश्यं कुर्वते । प्रदक्षिणीकुर्वते वैश्यम् । छान्दसप्रयोगानुशासनबलात् व्यवधाने ऽपि न दोषः ।

प्रद्राव IV. 11 : 126. 16 : प्रद्रावे तस्मिन्प्रद्रोत्रे ऽग्नौ । XIV. 13 : 175. 14. 15; XIV. 26 : 198. 9; XX. 31 : 68. 2.

प्रद्राव XV. 6 : 210. 8; XV. 9 : 214. 9 : designation of the mantras contained in TS. VII. 1. 13; उद्राव Āpastamba.

प्रधि XXX. 7 : 400. 9; XXX. 21 : 414. 5; XXX. 18 : 411. 2 : 'segment'; XXX. 16 : 408. 9, 14 : चक्रस्यान्ताः ।

प्रधी (or चप्रधी ?) II. 5 : 39. 9.

प्रपथ III. 13 : 83. 18; III. 14 : 85. 2; IV. 11 : 126. 10; V. 9 : 140. 14; VIII. 20 : 261. 19; XVII. 28 : 316. 10 : प्रपथे संनिकृष्टे देशे or चर्मपथे ।

प्रभावन XXI. 24 : 113. 14; XXI. 25 : 113. 18.

प्रभाजन् I. 16 : 24. 17; VII. 2 : 202. 4; XX. 13 : 29. 1, 2 : समानस्थाने Venk.; समम् Viv.

प्रमाथम् XVIII. 24 : 372. 4; XVIII. 45 : 398. 3.

प्ररेक X. 54 : 56. 8; XI. 7 : 74. 6; XII. 8 : 98. 9; 99. 9; XII. 11 : 102. 8; XVIII. 18 : 364. 12 : equivalent to संपात, cp. Āp. XVII. 19. 4.

प्रलयाड X. 30 : 28. 15 : दक्षिणे प्रलयाडे । दक्षिणांसस्योपरतो ऽन्तःप्रकारम् ।

प्रवकल probably adj. XV. 14 : 218. 5, of unknown meaning.

प्रवर्ग्य IX. 1 : 265. 1; IX. 6 : 273. 2, 9 : प्रवर्ग्यद्रव्यम् ।

प्रवर्त XIII. 31 : 140. 18 sqq.; XVII. 39 : 317. 4; XVII. 41 321. 12; 322. 3; XVIII. 8 : 349. 16; 351. 1, 3; XVIII. 9 : 352. 15 : कुण्डलं कर्णालंकारम् ।

प्रवल्हाकृति XX. 23 : 50. 1, 7.

प्रवात IX. 3 : 268. 20; X. 6 : 6. 3 : प्रवाते निवाते ।

प्रविद्दानकल्प XXIV. 32 : 218. 8, 11 not explained in the Viv.

प्रवृञ्जन XXIII. 5 : 157. 4.

प्रव्रजन XXII. 2 : 119. 1 : वचडे स्थापनम् Ms.

प्रशताकृति VII. 9 : 214. 19; XIV. 5 : 160. 15 (TS. III. 1. 10. *a*, *b*); XIV. 21 : 189. 20 (TS. III. 5. 5. *a*), cp. Baudh. VII. 9 : 214. 19.

प्रवेष XXVI. 5 : 278. 8.

प्रसाद neuter subst. XVIII. 44 : 397. 10.

प्रहि XX. 13 : 29. 11 : प्रहीरेव देहे समस्थाने Viv.; प्रहेः प्रधानभूताङ्गलीयुक्तम्

भ।

म ।

अवाप्रयुक्तम् । अतो यज्ञो वौति ; if the name of an ācārya was meant, we could hardly miss an इति after अवोपज्ञः ।

मान XVII. 31 : 310. 11 : कुम्बाहिना (sic.) मानम् ।

मानुष XXIV. 12 : 195. 12 subst. neuter ? मानुषेण मनुष्यधार्यैरेना-हिंसादिशौचादिना धर्मेण Venk.

मान्धुक XIV. 18 : 183. 10, 11 ; this passage is not commented upon.

मावत XI. 10 : 79. 2 ; XXV. 34 : 270. 3 : मावताः । अवतां मन्त्रयन्तो (means ?) यथा विमतयाभूताः कृतपामपय उच्यन्ते ; according to Keś., whose text, however, has here some gapings, the चाजिवतः of line 1 are कृतपामपाः, the मावताः are the चप-संपचीतारः ।

मार्जिक XXIII. 18 : 178. 9.

मासर XVII. 31 : 310. 11 ; XXIII. 16 : 175. 16 : तत्र यत् क्षुद्रतण्डुलान् (r. ०लानां ?) अकलतण्डुलान् (r. ०लानां ?) बाधयं तं मासर इत्याचक्षते ।

मासच XVIII. 3 : 345. 18.

मासिदह XVI. 15 : 262. 9.

माषाणव fem. ०णी XV. 25 : 229. 9.

माषाग्निक XXIII. 11 : 167. 10.

मिन्दाहुति XXI. 24 : 113. 1 sq. ; XXV. 24 : 256. 16 ; and passim in the prāyaścitta-praśnas.

मिर्मिर XVIII. 1 : 343. 4, 5, see the text itself.

मिन्न XIV. 13 : 175. 13 : मिश्रमिव । बुद्धिपूर्वकं पापसंकरम् ।

मीव् c. उप VIII. 14 : 255. 9 ; XV. 5 : 209. 19 ; 210. 1 : उपमीवति संज्ञां करोति ।

मुञ्जकुलाय II. 6 : 42. 15 ; II. 12 : 53. 7 ; II. 16 : 60. 4 ; X. 12 : 12. 2 ; X. 13 : 13. 12 : कुटिलो मुञ्जकृतः । इषीकतूलानीत्यन्ये । मुञ्जाः कुलायं यस्येति मुञ्जकुलायः the Viv., and elsewhere : मुञ्जकुलायं मौर्वीगुणान् । मुञ्जैर्यन्वयं यस्येति वा ; मुञ्जदर्भैः पक्षिविशेषनिर्मितं नीडम् Ms.

मूलकार्य I. 2 : 3. 14. : धान्यनिधानार्थः उपपुञ्जसंनिवेशविशेषो मूलः । तदन्कार्यो मूलकार्यः Sāy.

मूलकृत XXVI. 33 : 320. 8.

मूलतःपुष्पात् XX. 16 : 33. 15.

मृगाचर XV. 8 : 213. 6 ; XXIV. 10 : 193. 15.

मृगारेष्टि XXVIII. 1 : 344. 15.

मृतवत्स XXIV. 31 : 217. 1.

य ।

यथानिर्भेदम् XXII. 18 : 142. 11 : यथापतितं पार्श्वे सुषिराणि यथा वा आयसे भेदेन तथा Veṅk.

यथान्युप्त adj. VII. 8 : 214. 1; °तम् adv. *ib.*; XXV. 19 : 250. 2.

यथाप्रकृतिम् (°क्रमम् the Viv.) XXIII. 18 : 178 15.

यथाप्रयोगम् XXI. 1 : 69. 5.

यथाम्नायप्रविधि XXIV. 1 : 185. 2 : आम्नायस्य प्रविधिः अभिधानं तदनभिक्रम्य वेदोक्तक्रममनतिक्रम्येति यावत् Veṅk.; यथाम्नायस्य प्रविधेः प्रविधानं क्रमः यदा यदर्थां स्थितावेव श्रुत्यादिभिर्विनियुक्तानाम्नाद्भिर्नियोजयेत् Viv.

यथावकाशम् XX. 13 : 29. 10; XX. 18 : 39. 12; XXI. 21 : 108. 5, etc.

यथावेदम् VII. 9 : 215. 1; VIII. 2 : 236. 5; VIII. 11 : 247. 20.

यथासंस्करम् X. 20 : 19. 3; X. 26 : 25. 17; XIX. 2 : 417. 4.

यथासूक्तम् XXI. 5 : 76. 15.

यथासमवदर्शित XXVI. 20 : 300. 6.

यथासमुदितम् VIII. 6 : 241. 18 : समुदितानुरूपं विद्या(var. विशा°)°दीनाम् ।

यथासुखु X. 17 : 16. 10; X. 20 : 19. 3; X. 26 : 25. 16; XIX. 2 : 417. 4; XX. 3 : 8. 18, also pi. sū. I. 15 : 23. 8.

यथारूपम् XXIV. 22 : 206. 13; XXVII. 11 : 336. 4.

यथोत्पन्नेन XXII. 1 : 117. 15, see under उत्तरदध्य ।

यथोपपन्नेन (instr.) XXI. 4 : 76. 9.

यदभिचार XXIV. 9 : 192. 13 : यदभिचारं तन्त्रम् स्यात्तदभिचारं कुर्यात् । तन्त्रं प्रयोगः । यदभिचारं यत्प्रचुरं स्यात्तदभिचारं तत्प्रचुरं तन्त्रं कुर्यात् Veṅk.; यदभिचारं यद्बहुलेन बिभर्ति तन्त्रे बहुलं यस्य तदभिचारं तद्बहुलं तत्प्रधानं कुर्यात् Viv.

यद्ब्रह्म adj. VII. 15 : 225. 18; VIII. 4 : 240. 4; VIII. 12 : 251. 4 : यद्ब्रह्मा । यद्युपवसथीये श्वसि भुङ्क्ते तद्भुङ्क्ते । अविष्यम् ।

यम् c. अप VII. 5 : 207. 4; VII. 6 : 209. 15.

c. आ XIV. 10 : 170. 5, 6 (T.S. III. 2. 9. 5) : यथा वा आयतां प्रतीक्षते । आयताम् आभिमुख्येन गच्छन्तीमिषुं कश्चिदप्रमत्तो योधः प्रतीक्षते ; this explication is different from, and, doubtless partly better than the one given by Sāyaṇa.

c. अति-आ XXII. 1 : 117. 20 : अत्यायच्छेत् । आनयेत् ।

c. अनु-आ XXIV. 11 : 194. 13 : अन्वायतानि । अनुगतानि अनुगता-नीति यावत् Veṅk.; अनुगतानि Viv.

c. अनु-उद् VII. 17 : 228. 19; VII. 18 : 231. 4, and passim in VII and VIII; XI. 8 : 79. 3.

र ।

ल ।

व।

वाक्षोप्यतीय (viz. होमः) XXIV. 17 : 201. 3, with the two stanzas T.S. III. 4. 10. *a*, *b*.

वास्तुक XXIV. 5 : 189. 6 : वास्तुकम्, a wild herb.

वाहिन् XXIV. 31 : 217. 1 : वाहिनी (गौः)। वहाश्वेन वहति (sic)

विकट XV. 37 : 242. 4, perhaps equivalent to इत्मुर।

विकर्षे XVII. 24 : 303. 13; XVII. 25 : 304. 14: XVII. 26 : 305. 11.

विकर्णी X. 46 : 47. 2; XXX. 6 : 399. 4, name of a peculiar iṣṭakā, cp. the crit. note on the last passage

विगर्भ XXII. 3 : 221. 8 : तामुखां विगर्भां भक्षग्रहं (r. ॰ग्रहण्यां ?) न कुर्यात्। गर्भग्रहणेन उखो ऽभिवक्ष्यते। गर्भो वा एष यदुख्य इति।

विग्राहम् absol. VII. 17 : 228. 13, 18; opp. संततम्।

विच्छि[illegible]यन्ति ? VIII. 21 : 262. 16 : समापयन्ति।

विजाता (viz. इष्टिः) XIII. 1 : 119. 7, see XIII. 8 : 124. 7

विततवयव XV. 7 : 212. 11, cp. Śāṅkh. śrs. XVII. 5. 1

विततराम् adv. V. 12 : 145. 16 : विप्रकृष्टतराम्।

वितष्टि X. 50 : 51. 12 : परिमण्डलविता अपरीता बुक्।

विदग्धौ XI. 1 : 63. 12; XXII. 13 : 135. 12 : इडपादा आसन्दी, cp. Śat. Br. V. 4. 4. 1.

विदतीय adj. XXVI. 25 : 308 4.

विदस् c. अति caus. VI. 12 : 169. 13; XXI. 11 : 89. 9 : अतिविदसयन्ति। अतीत्य गमयन्ति or अतिनयन्ति, cp. अतिविदसन; probably equivalent to विद्, which occurs in the Kāṇva Śat. Br. and Āp and Hir.

विधवन XV. 15 : 220. 2; XV. 29 : 233. 17 : 'fan'

विधान्नी adj. fem. XIV. 13 : 176. 5, 7 (cp. T.S. III. 3. 8. 4) : अक्ता॰ विधान्याम्। अक्तां सुभिक्षदुर्भिक्षबोधनिमित्तत्वात् विधान्नी।

विधु IX. 4 : 270. 11; IX. 17 : 290. 13; X. 8 : 7. 18 : विधुः विद्रः or विद्रम्।

विनाड XXII. 17 : 141. 9, 14 : चंक्रनाडी, cp. विनाड of the Śat. Br.

विनाश XVIII. 20 : 366. 11; 367. 10 probably the same as the foregoing word.

विनिधि masc. II. 8 : 46. 5; the पाशनो विनिधयः are the formulas mentioned in II. 5 : विनिधीन्। विमञ्च निधीयन्ते पाशानि येषां येषु आ नीन् वि[illegible]दिसंबन्धानित्यर्थः Keś.

विपथ XXIV. 16 : 200. 12 sqq. : द्विपथ अग्रामकाले अपर्वणि प्राक् पौर्णमास्याः

मुखापचे। तथैवापचीयमानपचे प्रागभावाख्यायाः Viv.; विपचे चापचंकाले Veṅk.

विपथ XII. 16 : 110. 3 sqq.; XV. 37 : 242. 5; XV. 38 : 244. 2 : भिन्नमार्गेणशकटमित्यर्थः।

विपरीतनामधेय XXIV. 33 : 219. 17 : व्यत्ययनामधेयत्वात् प्रयत्नवता भवितव्यमिति।

विवाध XVIII. 48 : 405. 11, name of an ekāha.

विभक्ति III. 2 : 70. 4; III. 3 : 70. 17, designation of the immediately following mantras;—X. 23 : 21. 21; X. 24 : 23. 6 and often in prasna X : विभक्तिमन्त्रत्वाद्विहता विभक्तिः। अग्न आयाहि वीतय इति प्रथमा विभक्त्यग्नाग्नि॰ Ms.

विमते ? XVIII. 24 : 372. 7.

विमथीत XI. 11 : 79. 10 : ततमुत्क्रम्य विमथीकुर्वते। तदुभये (viz. आसिकृतः and मायताः) समुत्क्रम्य बलान्तो मद्यन्तो विमथीकुर्वते बलमनुवेनाच्छिन्दन्ति Viv.; चर्मसंजनमीषणेन आच्छिन्दन्ति Keś.; cp. T.Br. I. 3. 8. 4 and Sāyaṇa on this passage in Taitt. S. (ed. Calc.) Vol. I, p. 1050, l. 2 from bottom; cp. also Āp. XVIII. 7. 8.

वियूष् IV. 8 : 122. 11 : पृथग्यूषम्।

विराजक्रम II. 18 : 64. 11; XXIV. 33 : 219. 14, the mantras beginning with अयं प्रजाम् T.Br. I. 2. 1. 25 sqq. : विराज उत्क्रान्ता य एतैर्मन्त्रैः प्रजापतिना क्रमेण परिदृष्टीतत्वात् cp. see T.Br. I. 1. 10. 1.—विराड्क्रम Āpastamba.

विलेख adj. XXIV. 10 : 193. 14 : विविधं लेखितव्यानि विना कपालैः Viv.; विलेखनीयानि भूम्यां लेखनेनैव संजाताकाराभानि। ते नानि। सौत्रत्वाद्विर्घाधविलेखानि Veṅk.

विवाजिन V. 1 : 129. 10 : विगतवाजिनाम्।

विवल IV. 6 : 119. 3 : विहृतमनु उभयं वा चनु Viv.; आवर्तंलवेदे प्रदेशे उपाहतयोरन्यतरविहितमाहार्य तन्निन्देशे Keś.; note the reading of Tr. : विहृतमनु।

विश् c. वि-श्र XXIV. 21 : 205. 5.

विश्रय V. 2 : 130. 15; V. 6 : 136. 9 : वेदिं च गार्हपत्यं चान्तरा विश्रयः—XXX. 6 : 398. 8; XXX. 10 : 405. 2, 5; XXX. 18 : 411. 1 : 'the middle.'

विश्रयण adj. (viz. भस्मः) XXIV. 7 : 190. 12 : विश्रयते विंशते अनेन भस्मनैतेन विश्रयणः Veṅk.

विश्रावण XXIV. 25 : 209. 14, see crit. note.

विश्रावण्य XV. 14 : 218. 9; XV. 37 : 243. 3.

श ।

श्विति XI. 1 : 63. 4; XI. 11 : 80. 1; XXII. 15 : 138. 6 : श्वितिम् श्विनेयीम् (var. ॰श्वित्).

श्रु c. अति-आ caus. IV. 6 : 116. 13; XX. 28 : 62. 4.

श्लेष्मितं VI. 26 : 187. 13, see crit. note.

श्रैष्ठ्यम् X. 56 : 58. 16; XII. 9 : 99. 15 : श्रेष्ठो प्रधानः ।

श्लप्सक XII. 2 : 87. 7.

श्लिष् c. सम्-आ caus. XIII. 26 : 136. 10, 11 : आग्नेयस्य च सौम्यस्य चैन्द्रं समाश्लेषयेदिति । शूलाभिन्नहेतु अवयवयोगात् पठौति आग्नेयस्य खण्डं सौम्यस्य कतिपयांश्चशूलानैन्द्रे प्रक्षिपति ।
  c. अनु-उप I. 15 : 24. 1.

श्लोण (?) XV. 1 : 204. 12.

श्वभ्रम II. 5 : 39. 8; meaning ?

श्वल्कम II. 5 : 40. 10, cp. perhaps श्वल्क् of the Dhātupāṭha.

श्वस् c. उप caus. (obj. दुन्दुभीन्) XV. 24 : 228. 5.

श्वावग्रात XIV. 9 : 167. 8.

श्वेतक XIV. 29 : 202. 1 : श्वेतकानाम् । पलाशपुष्पमध्ये यत्राधनुर्वस्यच्छेदकं पलाशपत्रदलाभ्यां ।

ष ।

षड्ग्राम X. 12 : 12. 1 : षड्ग्रामा यस्य तत् षड्ग्रामम् ।

षडुपसत्क XXV. 27 : 259. 5, 12; 260. 8.

षोडशत्तय XII. 8 : 96. 10 (षोडशत्तय्य आपो) ।

षोडा XXX. 3 : 393. 6 against षड्धा XXX. 19 : 411. 15.

स ।

संयवन XX. 8 : 20. 6, nom. act. to संयौति : उदकपिष्टयोः संयोजनम् Sây.

संयवनीय I. 8 : 12. 6 : पिष्टसंयवनीया आपः । मदन्तीरित्यर्थः ।

संयाज XIV. 1 : 153. 14 : प्रज्ञातमपाठ संयाजस्य विधिः । अत्र अग्रपर्णीया इत्यादि see VI. 9 : 165. 14.

संयोजन in यूप॰ and पशु॰ XX. 26 : 59. 14.

संवत्सरसभं XXVI. 20 : 300. 9 : यावन्तवो वै प्रजाकामा (T.S. VII. 2. 6) इत्येव संवत्सरसभं एकादशरात्रप्राप्यसंवत्सरसभं इत्यन्ये ।

संवत्सरतम XXVI. 26 : 308. 9 : XXVI. 27 : 311. 1.

संवत्सरभृत् X. 12 : 11. 13; XXX. 7 : 400. 16.

महावीरस्य प्रादेशेन दिशो व्याख्यापयति दिशु प्रादेशं करोतीत्यर्थः but स्व refers rather to the yajamāna, or it is altogether superfluous, cp. Āp. XV. 7. 6.

c. परि-निष् caus. 'to finish' XX. 4 : 12. 5; XX. 8 : 21. 1; XX. 10 : 23. 2 and often in Dvaidha and Karmānta.

स्वात्मनयम् dvandva XXV. 4 : 232. 1 : स्वात्मयामनापि च।

स्विति XVI. 6 : 252. 10; 253. 8; XVI. 16 : 263. 7 in the expression नैतदाद्रियेतेति स्वितिः।

स्वूदन् XXVIII. 9 : 359. 4.

स्वप्रकार XX. 25 : 55. 9.

स्वविधान VII. 9 : 215. 6; XXI. 14 : 94. 5, 7; XXV. 19 : 250. 6 : स्वविधानात्। बहुवचनमिदंशात्परशुपर्वोरपि भवत्सम् cp. T.S. III. 2. 4;—XIV. 8 : 166. 9 : उभाउ स्वविधानामानुपक्रामम् (T.S. III. 2. 4. *a*, *b*) see Baudh. VIII. 9-10 : 215. 5-10.

स्वयम II. 5 : 40. 1.

स्वन्द् c. अभि-वि caus. IX? 4 : 270. 9 : उपरि भिवति; X. 8 : 7. 16; XIV. 27 ; 197. 14 sqq.

स्वाव subst. ? XV. 8 : 213. 9.

सुमाद्यापन III. 28 : 101. 6 : सुमाद्यापनेन हृतवतीमित्यनेन।

सुषोपधान XXI. 25 : 114. 1, see crit. note.

स्वधा XIV. 7 : 163. 3, 12; 164. 3, 12 : स्वधाम्। स्वधितम्; XIV. 9 : 167. 2 : स्वधाम्। स्वप्रवेषम्।

स्वप्रधान II. 3 : 37. 2. Venkateśvara, who reads प्रधाना instead of स्वप्रधाना and सप्रधाना instead of स्वसप्रधाना, comments: तेषां हविषाकाले परिसमानाभावादुत्तरहविषातो ज्यायस्यात्। नव विषयेयमित्यत्र अध्याय। प्रधानाः। प्रधानशब्दस्य नपुंसकत्वात् लिङ्गव्यत्ययः छान्दसः। सर्वे अभिनराद्यः प्रधानभूताः। तथा च प्रधानस्य स्वस्य या हविषा वा हविषां देवेत्यर्थः। सप्रधाना इत्येके। प्रधानेन सह वर्तन्त इति। सप्रधानाः स्वस्य प्रधानभूतः। अभिमराद्यवदपेक्षया उपसर्जनीभूताः। तथा च द्वितीयतृतीयचतुर्थपर्यायेष्वेतरमवदेयमित्यर्थः।

स्वयमाख्या X. 28 : 27. 7 and passim in praśna X : स्वयंचितं मकरीय; XXX. 7 : 399. 13.

स्वयमातृण्णीय X. 24 : 23. 8 : स्वयमातृण्णीयं मकृदुद्य मानकाले अर्धं चितिं मकुमपनीय।

स्वयमृतुयाज adj. XVI. 5 : 250. 9; XXVI. 13 : 291. 11 : 'where the ṛtuyājas are offered by the participants themselves.'

स्वयंचिति X. 20 : 18. 12; X. 37 : 34. 18, etc. : T.S. V. 7. 8. 1.

ह ।

CORRECTIONS AND ADDITIONS.

I. 18 : 27. 2 read द्वितीयमवदानानि ।

I. 18 : 27. 6 and I. 20 : 30. 15 r. जिघ्रेव instead of जिघ्रेय ।

II. 3 : 36. 9 r. probably with Tr. ॰पारत्वेन॰ instead of ॰परत्वेन॰ ।

II. 5 : 39. 11 r. with Tr. पृदाकुनि instead of ॰द्युनि ।

II. 6 : 42. 15 r. या ते।ऽग्र instead of या त अग्र ।

II. 7 : 43. 12 r. प्रत्यामन्त्रणे instead of प्रत्यम॰ ।

II. 7 : 44. 3 r. सर्वँ instead of सर्व॑ ।

II. 7 : 44. 7 r. here and everywhere in Vol: I. मामाहवय instead of ॰हवीय ।

II. 7 : 45. 4 better perhaps with Tr. कामदुघा चवचन्द्रं ।

II. 10 : 49. 10 Tr. reads : इच्छताम्माभुरन्योवपद्यानां ।

II. 10 : 50. 13 r. इत्य॑च instead of इत्य॑ष ।

II. 14 : 57. 5 r. चिहुष्मी instead of चिडुष्मी ।

III. 1 : 69. 11 r. मच्चोदनाय् instead of म॰ ।

III. 3 : 71. 10 r. संतिष्ठते पुनराधेयमिति नृचिपुन॰ ।

III. 3 : 71. 12 r. with Y and Tr. तृतीयमाद्धान instead of तृतीय चाधान ।

III. 3 : 71. 17 r. वियन्तु instead of वि॰ ।

III. 12 : 83. 4 r. विग्रस्य instead of विस्रस्य ।

III. 24 : 96. 7 r. with Tr. ॰साम्नयजुषि क्रियमाण instead of ॰यजुष्याक्रिय॰ ।

III. 27 : 99. 9–10. I now prefer to read this passage, with Tr. and C^1 in the following manner : स चाश्वनीयं प्रेक्षमाण॰ चाक्षे प्रवीता वोभयं वाम्नरेव' नेति वेत्ति वा वीक्षते, cp. the Vienna Oriental Journal XXIII. 67.

III. 30 : 104. 6, 10 r. कचचमषि instead of कचचामषि ।

III. 30 : 105. 1 r. प्राजाहत instead of ॰हत ।

III. 30 : 105. 13 ; instead of इत्येतयेव Tr. reads इत्येतु इवेन्मा जपा ; r. perhaps इत्येवे मेत्र जपा ।

IV. 1 : 107. 13 here and each time चारेषि is to be corrected into चाचेषि (i.e. चाच इषि)); the MSS. read either thus or चाचिषि ।

IV. 1 : 108. 12 r. तत्वावाचयत्या वा चारयंत्योश्च ।

IV. 4 : 112. 19 r. प्रोच्यो॰ instead of प्रच्यो॰ ।

IV. 5 : 115. 18, correct the interpunction : संदधाति । धर्वां मानुषानिति नि॰ ।

IV. 6 : 118. 7 ; instead of उदकमण्डलुमुत्थाप्य Tr. reads उदकमण्डलु-मुत्थाप्य, which perhaps is preferable. The Viv. : भावयित्वा ।

IV. 9 : 123. 7 r. वनिष्टुमिति पाथ्याः instead of वनिष्टुमितीडपाथ्याः ।

V. 1 : 129. 5 r. पिष्टानि instead of इष्टानि ।

V. 2 : 129. 18 r. ॰विर्षि॰ instead of ॰वर्षि॰ ।

V. 2 : 130. 12 r. मावतादय instead of मारतादय ।

V. 5 : 133. 12 r. ॰मिथ्य॰ instead of ॰मिध्य॰ ।

V. 12 : 145. 10 r. प्रदक्षिणा॰ instead of प्रदक्षिण॰ ।

VI. 6 : 163. 4 ; instead of स यद्य् चामेध्य॰ Tr. and some of the other MSS. read स यद्यचामेध्य॰, which reading is preferable. The same correction is to be made VII. 8 : 214. 1 ; VII. 13 : 220. 9 ; cp. XIV. 3 : 155. 11 ; XIV. 7 : 163. 5, 15 ; 164. 6 ; XIV. 27 : 199. 3 ; XIX. 4 : 421. 17 and my remark in the Vienna Oriental Journal XXIII, 68.

VI. 11 : 168. 5 r. वषट्कृत॰ instead of वषट्॰ ।

VI. 12 : 169. 16 r. निक्रामति instead of निष्क्रामति ।

VII. 18 : 176. 18 r. चतुर्होता॰ instead of च तुर्होता॰ ।

VI. 20 : 178. 20 r. ॰धिश्रयेषु॰ instead of ॰धिश्रयैषु॰ ।

VI. 20 : 179. 2 r. पूर्वँ instead of पूर्वं ।

VI. 21 : 181. 4 r. चापरा॰ instead of चपरा॰ ।

VI. 26 : 187. 11 r. प्राक्शो instead of प्रक्शो ।

VI. 27 : 190. 11 r. ॰तस्योदचौर्वौ instead of ॰तस्योदर्वौ ।

VI. 29 : 193. 14 r. उदक्स्खाताया instead of ॰खाताया ।

VII. 8 : 212. 16. Tr. also instead of भुग्वामः reads भुवामः, which might be better, cp. XIV. 5 : 161. 2 ; XV. 29 : 233. 17.

VII. 12 : 218. note १ r. 'without *r*' instead of 'without *y*.'

VII. 14 : 223. 8 r. हिर्जुचोति instead of हिजु॰ ।

VIII. 17 : 258. 12 r. probably ॰चायुचोमान्, instead of ॰चायु चोमान्, cp. Index of words *in voce*.

VIII. 22 : 264. 4 r. भाग एव instead of भागं ।

IX. 5 : 271. 18 r. निवपति instead of निपवति ।

IX. 5 : 272. 17 r. परि॰ instead of पर॰ ।

IX. 11 : 280. 18 r. probably तथान्तराहवनं instead of तथैवाहवनं ।

IX. 11 : 281. 2 r. probably तथैवान्तरात्मनं instead of तथैवात्मनं ।

IX. 20 : 298. 1 probably विप्रुषिते is preferable to विप्रोषिते, see Index of words *in voce* प्रुष् ।

X. 22 : 20. 8 r. नमः instead of नम ।

X. 32 : 30. 2–3 r. देवानामग्रेयी० । ०

XI. 5 : 70. 12 r. हिरभिधारय० instead of हिरभिधारय० ।

XII. 8 : 96. 10 r. षोडशमध्य instead of षोडशमयं ।

XII. 12 : 103 11 r. षड्वि० instead of षडवि० ।

XII. 13 : 104. 4 r. ०न्वारभ्ये instead of ०भ्य ।

XIII. 1 : 120. 6. As all the MSS. have दृष्टौर्याञ्चतानाः I now believe this to be the correct reading; the acc. on -īs occurs elsewhere also as nomin. : दर्भमयीः III. 1 : 69. 14; पराचीः X. 11 : 10. 7; ०धारिणीः XV. 5 : 120. 2; मावतीः XXIV. 10 : 194. 4; ०मात्रीः XXIV. 25 : 210. 4.

XIII. 1 : 120. 6. As the plurality of the MSS. reads इतीन्वा इमा (or इतीन्विमा) it is possible that we ought to read इतीन्वा इमा *i.e.* इति । इत् । नु । वै । इमाः ।; the same is to be observed XIV. 4 : 157. 15; 158. 2; XVII. 9 · 290. 5, cp. also XXIII. 4 : 154. 17; XXIV. 37 : 224. 8; XXIV. 39 : 226. 2; XXVIII. 9 : 360. 2; but X. 21 : 19. 15 all the MSS. have इतिन्वा, without इत् ।

XIV. 4 : 158. 2 r. एकाह्याजिनो instead of एकंयाजिनो ।

XIV. 12 : 173. 9 r. बद्धाक्त्वा instead of बद्धाक्त्वा ।

XIV. 13 : 176. note 8, r. 'exc.' instead of 'etc.'

XIV. 15 : 180. 11 r. ०मयैको instead of ०मयैको ।

XIV. 18 : 184. 1. I propose to read चर्यांषा instead of चर्यायो, this word belonging syntactically to राष्ट्रभृतो ।

XIV. 20 : 187. 4 r. श्रवो० instead of श्रवो० ।

XIV. 20 : 187. 15 r. ऽतिक्रामाया० instead of ऽतिक्रमाया० ।

XIV. 27 : 200. 1 r. एतद्वयश्च उवैवैव[1] भवति (instead of उ[1] वैवैव[1]), i.e. उ । एव । एव ।; we have here the same sandhi, which sporadically occurs in the Taitt. Saṃhita and the Taitt. Brāhmaṇa, cp. Taitt. prātiśākhya IX. 16, to the examples cited by Whitney (स उवैक० IV. 3. 3. 2; यद्यत्युवैवा० 14. 3. 7. 4; न वा उवेतन्म्रियसे IV. 6. 9. 4) may be added स उवैवेन्द्रः T.Br. I. 2. 2. 5. The same sandhi is found in Baudhāyana in the following passages : XVI 20 : 266. 6, 11; XVI. 33 :

279. 1, 6; XVI. 34. 279. 13; XVI. 35 : 281. 3; XVI. 36 : 281. 6; XVII. 23 : 303. 3; XVII. 66 : 340. 16. This sandhi is not uncommon in the Kāṇva-recension of the Śatapathabrāhmaṇa.

XV. 15 : 220. 5 r. पष्ट॰ instead of षष्ट॰ ।

XV. 22 : 226. 5 r. सुवर्चसे॰ ।

XV. 30 : 236. 1 r. विक्राम्यते॰ instead of विक्रम्यते॰; *ib.* note १ ॰वसं instead of ॰वसं ।

XVI. 6 : 256. 5 r. यद्यद्वारपयो instead of ॰पयो ।

XVII. 1 : 283. 3 r. एवमनाम्नीयते ।

XVII. 18 : 298. 8 r. probably दध्युरवीर्या॰ instead of दध्युर्वीर्या॰ ।

XVII. 19 : 299 note ॥ r. तद्विषु॰ instead of तद्विषु॰ ।

XVII. 24 : 303. 8 r. सुहितो ऽनुप्रकारं instead of सुहितो ऽनु प्रकारं ।

XVII. 40 : 320. 6 r. एवं instead of एवां ।

XVII. 42 : 323. 17 r. रथाम instead of राथाम ।

XVII. 45 : 326. 14 r. नाभिर्मीर्मिये॰ instead of नाभिर्मी॰ ।

XVII. 61 : 341. 1 r. पौर्वमासी instead of पौर्वमासी ।

XVIII. 12 : 356. 11 r. विन्द्येयां ।

XVIII. 15 : 360. 1 r. ऽतिवेदुः instead of ऽतिवेदुः ।

XVIII. 20 : 366 note ९ r. कुरि॰ instead of करि॰ ।

XVIII. 24 : 372. 3; on किंकरायमाणा cp. Index of words *in voce*.

XVIII. 25 : 372. 11 r. दीर्घिततमकीर्या instead of ॰कीर्या ।

XVIII. 29 : 378. 1 r. प्रजापतेरनुकृपताय instead of ॰ताय ।

XVIII. 33 : 382. 14 r. तद्देव instead of तद्देव ।

XVIII. 38 : 389. 2 r. तन्नो नामनी instead of न नो नामानि ।

XVIII. 46 : 402. 8 r. probably विरक्ष्म्या instead of विरक्षया ।

XVIII. 46 : 403. 2 r. अपन्या च instead of अपन्याय ।

XVIII. 48 : 406. 8 correct the interpunction : ॰यच्छे चतुहोमे रात्रि॰ ।

XVIII. 50 : 408. 16 r. probably with I. ॰संचरी instead of ॰संचारी, cp. Index of words *in voce*.

XVIII. 50 : 409. 18 r. ॰वध्वेन instead of ॰वध्वेन ।

XVIII. 52 : 413. 1 r. सर्वामेव ।

XIX. 5 : 424. 6, the nomin. यज्ञविद्युतिर्दिदिषा ददाति is found in the Brāhmaṇa also : T.Br. III. 12. 5. 7.

XIX. 9 : 430. 8 r. चेदतीमे instead of चेदतीमे ।

XIX. 10 : 434. 4 r. जोषंवयेव instead of जोषं इव॰ ।

XX. 6 : 16. 13 r. परिस्रवौ॰ instead of परिस्रवो॰ ।

XX. 18 : 39. 9 r. ॰न्वारभेद्यामिति ।

XXIII. 7 : 158. 9 r. षट्खापवेदेवाच ।

XXVI. 10 : 286. 13 r. चतुवत्तरीय ।

प्रवरे ४१ : 450. 3 r. जौवनवः ।

प्रवरे ४२ : 453. 1 r. निभुवाः ।

प्रवरे ४८ : 462. 6 r. पौष्करि॰ ।

प्रवरे ५४ : 466 note ७, r. "is the better reading."

BIBLIOGRAPHICAL APPENDIX.

Now that this edition of the Baudhāyana-śrautasūtra is complete, it may be of some use to students of Vaidic literature, to add, at the suggestion of Mr J. van Manen, General Secretary to the Asiatic Society of Bengal, a complete bibliography of the texts belonging to the Black Yajurveda, of which our Sūtra forms a part, as far as these texts are extant, either in print or in manuscript.

It would be logic to commence with the *oldest* texts. But, as no conclusive investigations have yet been made regarding the chronological sequence of the majority of these texts, it will, for the present, be advisable to treat of them in alphabetic order.

1. The *Katha* texts. Of this group two Saṃhitās are known, that of the Kapiṣṭhalakaṭhas and that of the Cārāyaṇīya- or Caraka-kaṭhas.

(*a*) The *Kapiṣṭhalakaṭhas*. We know only of their Saṃhitā, of which a large fragment is preserved at the Benares Government Library. This Saṃhitā is very nearly related to the Kāṭhaka as printed by L. von Schroeder (see under *b*). The two Saṃhitās, differ, first, in many minor points, and secondly in their division, the Kapiṣṭhalasaṃhita being divided into Aṣṭakas, each Aṣṭaka containing eight Adhyayas. It is a task for the future to examine the relation of this Saṃhitā to the Kāṭhaka

(*b*) The *Caraka-* or *Cārāyaṇīya-kaṭhas*. Their Saṃhitā is the one which has been published by L. von Schroeder in three volumes: Kāṭhakam, die Saṃhitā der Kaṭha-çākha (Leipsic, Brockhaus, 1900 1909, 1910) To this text R. Simon composed a very useful Index Verborum (Leipsic, Brockhaus, 1912). But the Kāṭhaka must once have contained much more than is handed down to us; there must have existed a Brāhmaṇa and an Āraṇyaka. Of this Brāhmaṇa only some fragments are known at present. Cp. my paper: "Brāhmaṇa- en Sūtra-aanwinsten" in Versl. en Meded. der Kon. Akad. v. Wet., Afd. Lett., Ve R., IVe deel, page 467 ff. Of the Āraṇyaka, von Schroeder himself has published many fragments in his paper: "Die Tübinger Kaṭha Hss." in Sitz. Ber. der Kais. Ak. der Wiss., Wien, Phil. hist. Kl., Band CXXXVII (1898). From the Sūtras of the Kaṭhas the Yajñasūtra (or Vaitānika- or Śrauta-sūtra) seems to have perished (perhaps somewhere in Kaśmīr copies still

may be extant); only an extensive fragment of the Paribhāṣā sūtra and of the Śulba-sūtra are known to me; the Gṛhya-sūtra, however, is preserved and is actually being printed at Lahore with extracts from three commentaries. This Gṛhya-sūtra presupposes a special collection of Mantras, a kind of Mantrasaṃhitā, in which the Mantras were handed down with their accents, cp. the above-mentioned paper "Brāhmaṇa-en Sūtra-aanwinsten," page 465 ff.; as a whole this text seems to have perished.

2. The *Maitrāyaṇīyas* or *Mānavamaitrāyaṇīyas*. Their Saṃhitā has been published by L. von Schroeder in four parts: Maitrāyaṇī Saṃhitā, Brockhaus, Leipsic, 1881, 1883, 1885, 1886. But this śākhā must equally have possessed an Āraṇyaka, which has been lost. The Sūtra has partly been edited by F. Knauer: "Das Mānavaśrautasūtra," St. Petersburg, 1900, 1901, 1903, giving Books I—V. After the lamented death of Knauer the task undertaken by him has been taken up by Miss Dr. J. van Gelder, who published the Cayanapraśna ("Opbouw van het hoogaltaar naar de overlevering der Mānavas," printed by Kreysing, Leipsic, 1921). The Gṛhyasūtra of the Mānavas has equally been published by Knauer (St. Petersburg, 1897). Whether the Vārāhagṛhyasūtra (edited by R. Sama Sastry as No. XVIII of the Gaekwad's Oriental Series, Central Library, Baroda, 1921) presupposes *our* Maitrāyaṇī-saṃhitā (the Vārāhas constituting in this case a caraṇa), or another Saṃhitā slightly differing from the one published by von Schroeder (the Vārāhas constituting in this case a śākhā), is for the moment undecided. According to the introduction to this text the Śrautasūtra of these Vārāhas has also been found. It is to be hoped that it may also be made publici juris.

3. The *Taittirīyas*. Their Saṃhitā appeared in the Bibliotheca Indica under the title: The Saṃhitā of the Black Yajurveda with the commentary of Mādhavācārya (ed. Roër and Cowell, Calcutta, 1860-1899) in five volumes. Their Brāhmaṇa is contained in the same collection of edita (the Taittirīyabrāhmaṇa of the Black Yajurveda, Calcutta, 1859 etc.) in three volumes, as also their Āraṇyaka (Calcutta, 1872). Saṃhitā and Brāhmaṇa were also published at Poona and Mysore with the commentary of Bhaṭṭa Bhāskaramiśra. The best critical edition of the Saṃhitā is that of A. Weber (published as Volumes XI and XII of the Indische Studien, Brockhaus, Leipsic. 1871, 1872). Since 1914 we possess a translation with ample introduction by A. B. Keith: "The Veda of the Black Yajus school entitled Taittirīyasaṃhitā" (Cambridge Mass., 1914) in two volumes.

According to Mahādeva in his introduction to the Vaijay-

anti (i.e. an edition of the text of Hiraṇyakeśi-śrautasūtra with commentary) the Taittirīyas are divided into six schools (caraṇas), that of (*a*) the Baudhāyanīyas, (*b*) the Bhāradvājins, (*c*) the Āpastambins, (*d*) the Hairaṇyakeśas, (*e*) the Vādhūlas and (*f*) the Vaikhānasas.

(*a*) Of *Baudhāyana* the Śrautasūtra is known, now printed; the Gṛhyasūtra lies before us in two editions both uncritical and calling for better work: (1) Baudhāyana-smārtasūtra (containing the Gṛhya-, the Pitṛmedha-, the Pravara- and the Dharma-sūtra). Madras, 1905, in Grantha, (2) Baudhāyana-gṛhyasūtra, Mysore, 1904 (no. 32 of the Government Oriental Library Series). The Pitṛmedha-sūtra of Baudhāyana has appeared separately in a work: The Pitṛmedhasūtras of Baudhāyana, Hiraṇyakeśin, Gautama, by W. Caland (Abh f d. Kunde des Morgenl. X. Band, Leipsic, Brockhaus, 1896), whilst under the title: "Bijdrage tot de Kennis van het hindoesche doodenritueel" Miss Dr. Raabe published the second and third praśna of this text (Leiden, Brill, 1911). From the Gṛhyasūtra selections were published and translated by Dr. P. Harting, Valkhoff, Amersfoort, 1922. The Dharmasūtra was published twice by A. Hultzsch: Abh. f d Kunde des Morgenl. VIII. Band, Leipsic, 1884 and ib. XVI. Band. Leipsic. 1922 (Brockhaus). It is contained also in the Government Oriental Library Series of Mysore with the commentary of Govindasvāmin, Mysore, 1907. An excellent translation was given by G. Bühler in Sacred Books of the East. Volume XIV, Oxford. Clarendon Press, 1882. Of the minor texts which help us to understand Baudhāyana there may be mentioned here the Śrautapadārthanirvacanam, Benares, Samvat 1944, and Veṅkateśa's Sanirṇayaprayogamālā in three parts. Bombay, Śaka 1808.

(*b*) *Bhāradvāja's* Śrautasūtra is extant in Europe (a large fragment only) in a Munich and a Berlin ms; whether complete mss. are extant in India is unknown to me. The Bhāradvāja-gṛhyasūtra has been published by Miss Dr. H. Salomons: Het hindoesche huisritueel volgens de School van Bhāradvāja, Leiden, Brill. 1913.

(*c*) The *Āpastamba*-śrautasūtra is known from the excellent edition by R. Garbe in the Bibliotheca Indica, 1882-1902, with the commentary of Rudradatta for the first two volumes. The first seven books have been translated into German by me and are printed at Göttingen, Vandenhoeck and Ruprecht, 1921. The second volume, comprising the translation of Books VIII—XV, is in the press, to appear at Amsterdam; the last volume is nearly ready for printing.

M. Winternitz published in 1887 the Āpastambīya Gṛhyasūtra with extracts from the commentaries of Haradatta and Sudarśanārya (Vienna, Holder); it was translated by Oldenberg in Sacred Books of the East, Volume XXX. This Sūtra presupposes a collection of Mantras, the Mantrapāṭha, which was edited by M. Winternitz: The Mantrapāṭha or the Prayer Book of the Āpastambins, Oxford, Clarendon Press, 1897. The Dharmasūtra has been published by G. Bühler: "Aphorisms on the Sacred Law of the Hindus by Āpastamba," Benares, Government Central Book Depot, 1892, and translated by the same scholar in Volume II of the Sacred Books of the East (1879).

(*d*) As to the texts of *Hiraṇyakeśin*, the complete corpus of the ritus according to this school is accessible, partly in ms., partly in print. The Śrautasūtra is known from an excellent ms. at Munich, whilst the first ten praśnas are printed, together with the commentary of Mahādeva, called Vaijayantī, in the Ānandāśrama Series, no. 53, 1907. For the Pitṛmedhasūtra, cp. under Baudhāyana. The Gṛhyasūtra has been edited by J. Kirste with extracts from the commentary of Mātṛdatta, Vienna, 1889, Holder. It was translated by Oldenberg in Volume XXX of the Sacred Book of the East. For the Dharmasūtra, which differs but little from that of Āpastamba, Bühler's edition of the Āpastamba-dharmasūtra is to be compared. In the Saṃskāraratnamālā (Ānandāśrama Series, no. 39, 1899) the whole Gṛhya-ritual is incorporated.

(*e*) About the *Vādhūlas*, which according to Mahādeva now follow, two or three years ago nothing was known besides the name and a few quotations in the Vaijayantī. At present a very extensive portion of their Śrautasūtra is known to us as also a Vyākhyā, not only of the Śrauta-, but also of the non-extant Gṛhya-sūtra. See on these texts my two papers in "Acta Orientalia" edid. Societates Orientales Batava Danica Norwegica, Vol. I, page 3 and Vol. II, page 142. In Madras, where these texts were unearthed by the Paṇḍits, a copy of the Smṛti of the Vādhūlas has been discovered.

(*f*) The last place in the list of the Taittirīya-sūtrakāras is occupied by the *Vaikhānasas*. Their Śrautasūtra was at first known to Europeans from a bad copy at Munich, but we now possess a much better ms. from Madras, which, however, is probably not complete, as the description of the Rājasūya, the Aśvamedha, the Ekāhas Ahīnas and Sattras is wanting. A Vyākhyā of the first ten praśnas of the Śrautasūtra by Śrīnivāsadīkṣita is in my possession. The remarkable Gṛhyasūtra together with the Dharmasūtra of the

Vaikhānasīyas has been printed in India at Kumbhakonam in 1914. There exists an excellent commentary on this text, composed by Nṛsiṃhāgnicit. To this Gṛhyasūtra the Vaikhānasīyā-saṃhitā, of which the first four praśnas, with accents, are published likewise at Kumbhakonam in Grantha, stands in the same relation as the Gṛhyasūtra of Āpastamba to the Mantrapāṭha. A complete or nearly complete text of this remarkable Saṃhitā is preserved in the Government Oriental Library at Mysore.

BAUDHĀYANA ŚRAUTA SŪTRAM.

PROGRESS AND COLLATION STATEMENT FOR LIBRARIANS.

Vol. I.

Fasc. I. (New Series, No. 1067), 1904.
Title, dedication, index, preface, corrigenda, pp. xvi; text, pp. 1–96. [Title page dated 1904.]

Fasc. II. (New Series, No. 1072), 1904
Text, pp. 97–192.

Fasc. III. (New Series, No. 1113), 1905.
Text, pp. 193–298. One page of errata, unnumbered, verso blank.

Vol. II.

Fasc. I. (New Series, No. 1163), 1907.
Title, preface, pp. ii, vi, text, pp. 1–96.
[No heading to text; title page dated 1907.]

Fasc. II. (New Series, No. 1196), 1908.
Index, pp. ii; text, pp. 97–192.
[Index to be bound after preface and before text, p. 1.]

Fasc. III. (New Series, No. 1223), 1910.
Text, pp 193–288.

Fasc. IV. (New Series, No. 1282), 1911.
Text, pp. 289–384.

Fasc. V. (New Series, No. 1322), 1912
Text, pp. 385–435; corrigenda on p. 436.

Vol. III.

Fasc. I. (New Series, No. 1379), 1914.
Title, index, preface, pp. xii; text, pp. 1–84.
[Section-heading to text; title page dated 1913.]

Fasc. II. (New Series, No. 1415), 1917.
Text, pp. 85–180.

Fasc. III. (New Series, No. 1428), 1919.
Text, pp. 181–276.

Fasc. IV. (New Series, No. 1445), 1921.
Text, pp. 277–372.

Fasc. V. (New Series, No. 1453, mistakenly printed 1553), 1923.
Text, pp. 373–468.
[End of text.]

Fasc. VI. (double number). (New Series, No. 1460), 1923.
Indexes, pp. 1–114; Corrections and Additions, pp. 115–120; Bibliographical Appendix, pp. 121–126; Progress and Collation Statement, pp. 127–128.
[End of the work.]

The publication is complete and constitutes work No. 163 issued in the Bibliotheca Indica.

Demy octavo ..	Oriental text only	Rs.	0-12-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	1-0-0
Royal octavo ..	Oriental text only	,,	1-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	1-4-0
Quarto ..	Oriental text only	,,	2-0-0
	Text and translation, English notes, etc., mixed; or translation only	,,	2-8-0

There are some exceptions to this scale, which in each case will be indicated in the price lists. For the calculation of prices each part of a unit in excess of the 96 or 100 pages counts again as a full unit.

Single issues may be bought separately, but three years after the completion of a work no complete sets are broken for the sale of loose component parts.

Each issue bears, besides its issue number, a fascicle number indicating its place in the work and volume to which it belongs.

With the issue of this Notice all previous prices and price lists are cancelled.

CALCUTTA,
December, 1923.

The publications or information about them are obtainable from the Asiatic Society of Bengal, No 1, Park Street, Calcutta, or from the Society's Agents:—

MESSRS. LUZAC & CO., 46, Great Russell Street, London, W.C.

M. PAUL GEUTHNER, 13, Rue Jacob, Paris, VI.

BUCHHANDLUNG OTTO HARRASSOWITZ, 14, Querstrasse, Leipzig.

Residents of Europe should order from the Agents.

When ordering direct from the Society the following rules should be observed:—

Orders should be addressed to the Asiatic Society of Bengal and not to any Official by name or title.

All Cheques, Money Orders, etc., should be made payable to the "Treasurer, Asiatic Society of Bengal."

Orders for books should be accompanied by a full name and address, legibly written, and should be sent on a separate sheet of paper containing no other communication.

In India books are supplied by V.-P.P.

PUBLISHED IN

THE BIBLIOTHECA INDICA.

Work No. 92.

ĀPASTAMBIYA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Rudradatta's Commentary. Ed. Richard Garbe. 2 vols. 1881–1903. Complete. 17 fascicles. Fascs. I–IV and VI–XII sold out; fascs. V and XIII–XVII available. Fasc. XVII @ Re. 1-8-0, the rest @ Re. 0-12-0 each.

Work No. 49.

ĀŚVALĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Gārgya-Nārāyaṇa Commentary. Ed. Rāma Nārāyaṇa Vidyāratna. 1864 1874. Complete. 11 fascicles. Fascs. I, VI and IX sold out; the rest available @ Re. 0-12-0 each.

Work No. 163.

BAUDHĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA. Ed. W. Caland. 1904 1923. Complete. 14 fascicles. Fascs. I–XIII available @ Re. 0 12-0 per fasc. Fasc. XIV @ Rs. 1-8-0. Rs 11-4 0.

Work No. 63.

4. LĀTYĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Agnisvāmin's Commentary Ed. Ānandacandra Vedāntavāgīśa. 1870–1872. Complete. 9 fascicles. Fascs. II–IX available; the rest sold out. Fascs. II–VIII @ Re. 0-12-0 each, and fasc. IX @ Re. 1-8-0.

Work No. 99.

5. ŚĀṄKHĀYANA-ŚRAUTA-SŪTRA, with Commentaries of Varadatta-suta Ānartīya and Govinda. Ed. A. Hillebrandt. 4 vols. 1885–1899. Complete. 16 fascicles. All available. Fascs. I–XIV and XVI @ Re. 0-12-0 each, and fasc. XV @ Re. 1-8-0. Rs. 12-12-0

Work No. 140.

6. TRIKĀṆḌA-MAṆḌANAM, by Bhāskara Miśra Soma-yāji. With a Commentary. Ed. M.M. Candrakānta Tarkālaṅkāra. 1898–1903. Complete. 3 fascicles. All available @ Re. 0-12-0 per fasc. Rs. 2 4-0

(December, 19..)